ספר
יבין שמועה

והוא ביאור משובח ומפואר להלכות שחיטה ובדיקה
וטריפות בטעמו ונמוקו • וארתו עמו ספר **מאמר**
חמץ כולל כל הלכות חמץ ומצה עם
פירוש ההגדה וקצת מענייני המולדות • ועוד
בה שלישיה פירוש נחמד למראה לפרק איזהו מקומן
ובריתא דרבי ישמעאל • שלשה המה נפלא"ו מיך
הנפלאה של הגאון המפורסם בכל גלילות ישראל
הנשר הגדול ורבינו הקדוש **הרשבץ** זצוק"ל

ויכלו אחריהם דברי מגור בנו הוא הרב הגדול והמפורסם בישראל גדול שמו **הרשבש** זלה"ה שהם מקרח מועט והלכות מרובות בדיני שטרות הנקראים נשם **תיקון סופרים** כל רואיהם יקירוש והמשכילים יבינו כמה גדולים מעשי הצדיקים •

וכית הרבים חלוי בשני אחים היקרים והנבירים • המתהלכים במסרים • וחכיבין עליהם דברי סופרים • כה"ר **זבריה ודוד שודאכה** יצ"ו אשר הפריטו מממונם נדבות ונדרים • למען דפוס את בית ישראל שפר אלה הדברים • לדקתם עומדת לדור דורים • ומצדיקי הרבים כבוכבים יהיו מאירים ומזהירים •

נדפס **בליוורנו** יע"א

בדפוס המשובח של הגביר הנעלה כה"ר **אברהם**
בן הרב הגדול כמוהר"ר **רפאל**
מילדולה נר"ו •

בשנת **לדעת** לעשות את כל מלאכת עבדת הקדש

BM520.3
-D87
1969

הסכמת

הסכמת המאורות הגדולים הרבנים המובהקים דייני ק"ק ארגיל יע"א

הנה מנהגו הנמים על החתום בפעם הזאת יבאתה גזירה מלפנינו בגזירת עירין פתגמא • ובקשר של קיימא • נסלוא דלא מבע דמא חויא דרבנן בלית ליה חסוות מ מתהומא • דחרעא ועד רוש רקיעא שמי מרומא • למתן דעבר חמילתא כדנא והדין פתגמא • שלא יוכל היש חשר על פני האדמה • להדפיס זה הספר הקדוש דפקיע נשמא • זה ספר **יבין שמועה** ואתו עמו ספר **מאמר חמץ** ופירוש פרק **איזהו מקומן** ובריתא **דרבי ישמעאל** פתיחה וחתימה • לאדונינו הרב הגדול **הרשב"ץ** זלה"ה ואחריהם קונטרים **תיקון סופרים** להאשל הגדול נרמה • מורינו **הרשב"ש** זלה"ה • מכלי נתינת רשות מהיקרים המעולים האחים שלא יתפרדו הנ' מיום כלות הדפוס ועד סיומא • דמשך עשר שנים רבופים מילתא דמסיימא • בעדי חתימה • כרתי ליה הדמין יתעביד וניתי גוולי ישתווי חור"ב נסף תנוחהו שוחה והחרץ הנשמה • ושומע לנו ישכון בטח וליהוי ליה שלמא רבה ככל אות נפש רוח נשמה: כ"ר בעירי הכתן החותמים בהדין יומא • יום הששי טו"ב לחדש **שבט** שנת נרדפה **לדע"ת** אחת ה' וגו' לפ"ק תוכבי חרגיל יע"א מתא דיתבא על כיף ימא •

אברהם יאפיל ס"ט **יהודה עייאש** ס"ט
יוסף צרור ס"ט **שמואל אבן כספי** ס"ט

הסכמת החכם השלם הדיין המצויין חסיד שבכהונה כמוהר"ר מלאכי חכהן נר"ו

הני מינהו נינהו שלשה כתובי"ם הנמים כאחד והן מלמדים הלכות גדולות ומשפטים ישרים • כתו"ב מ' אומר אמירה נעימה שמחיה את העינים בדיני שחיטה ובדיקה לא זו אף זו יורה דעה **יבין שמועה** בכל מה שמנו חכמים בטריפות • והשני אומר **מאמר חמץ** שאו"ר לו ימכא לבדוק בשבע בדיקות הלכות פסח בפה בא ותנא והדר מפרש ההגדה וקבת מביאורי המולדות • ובא הכתוב השלישי והיה לאדם לבאר פרק איזהו מקומן ובריתא דרבי ישמעאל שיורד על פי מדותי"ו שלא שלש עשרה הוא היה מונה •

הני תלת מילי שוינהו רבנן כהלכתא ולו טעמא הוחיל ונפקו מפומיה דרב מאריה דתלמודא וסבא דמשפטים שלו הן פסק"י ערין ומיין בא גברא דמאריה סייעיה למבנר קרא"י וקבוכותיו חל תלים הויות ופלפולים • ואלה העולים מת"ל מלך חל חרש"מ החרש היה לנו כפתחו של חולם הגאון המפורסם גדול מרנן שמו **הרשב"ץ** זצוק"ל דסדר לן שופרי ספרי ונקט חומרי מתניתא בידיה **יד** הקדש על העליונה ובבולהו חנוייהמי ספרא דוקנא דייקא נמי דקתני •

הני מחריני נינהו ומי ששנה זו לא שנה זו ע"כ דברי הרב ועוז מלך משפט האב מבאן ואילך הנה מדתו של **שלמה** נרא כרעא דאנוה דכייל לן בקנא רבא כללי ופרטי כותב"ת הקשה ונזה יפה בא הנן ספרא רבא דישראל הרב הגדול **הרשב"ש** זלה"ה אסר נמאמרו נרא זה חקים ומשפטים בדיקים ועט לכל חפץ בשטרי תורה ומקולי כתינה שנה בא **תיקון סופרים** הוא זה להנין אמרי נינה לעטים וחכמת סופרים הזרא הרי אלו נהזהרה מתורתו של רבי מאי"ר לאחרש ולאחרים נחכמה והקול שריר ובריר לו יאשר האי אסר"תא דדייני •

הני מכפיין הוו עד האידנא והני מגליין השתא על יד חיש דאתי משושלתא דבי נשיאה נזע האיתנים ובנן של קדושים והוא עשירי **להרשב"ץ** גם חיש שלומי ונפשי יודעת מהור הדרו דין הוא הדר החכם השלם הדיין המצויין מכו"ת מכו"ת ריונה כמוה"רר **יוסף בנימין דוראן** נר"ו כי בא לשפות החרש והוא היה המביא והמוציא דאפיק משמע אלה הדברים דנה מקן עבר שנים די מהאתין אמה בבי גנזיא לאמטויי לבא מטוב נהורי מאורי אמעתתי דסבי זקני ביתו נבורים לעמוד בפרש דנה מקן עבר שנים די מהאתין אמה בבי גנזיא לאמטויי לבא מטוב נהורי מאורי אמעתתי דסבי זקני ביתו נבורים לעמוד בפרש

הן פרץ והן יוסף והן שבאה ברחובות"קריה כי עתה הרחיב לנו והטיב לעשות עמנו הטוב לדיה והמטיב לאחריני •

הני נרכ"י דרבנן תבאנה לראש יוסף דגלי לן האי מתנה טמירתא ירמו בדיקים ויסמכו סמיכת זקנים וכל מנשים יתנו יקר שירתא תשבחתא ואני בקול תודה הפעם אודה הודאה אחר הודאה דעייפנהו ושדיגהו ניהלי ואני אח נפשי הבהלתי דהיו עיני ולבי תרי סרסורי דמכוה לאדפוסי אדרא אלו אבות מלאכות לבנימין אומר ידיד ה' ישכון לבטח בולהו שני קאמינא מובחר בנימוסו ומלבא חזי ההלל והשמחה בופה ומביט עד עשרה דרי לימוד זה השבט שנולדו בו אתני •

הני דבי ריש גלותא מדפסי אכולי עלמא כמנ"י דהבא ובספא די הנפקו אנשים אחים הישרים בלבותם דלא מחשבי כיסין למלאכת עבודת הקדש הראשון אדם יקר רוח אים תבונה גם שב גם ישיש הן בגיר כה"ר **זכריה שודאכה** יצ"ו • ואחריו יאיר נדיב היושב על אחן האדש על כל דברינו משכי"ל ובנון דבר דבמיר וסבר נומל נפשו אים חסד כה"ר **דוד שודאכה** נר"ו שקולים הם וינאו שניהם מלאים מלא חפצייהו טיבותא בבדי שיעשו ברכת הבית מרובה אין שיעור למעלה ובניהם עמהם כלם שוים לטובה נמיטב תלתא בחדא בני חיי ומזוני •

הני תרי אחי ותרי שותפי דעבדו מבוה בממוניהו דינא הוא דלא לימטי להו היזקא ובל עילא ושחיתא לא ישחבא בהו ובמילתא דשבחא בזרו רבנן קדישי עליונין ונחש"ת קא רמו להו לאינשי דעיילי בחומתא דחבריהו להדפיס שניות מדברי סופרים בלי הורמנותא דתרי אחי דסלקין לעילא בנמין שמהן עד משלש שניות בחושבנא דסליק להו לרבנן • ומילתא בדנא פשוט"ה לפניה ופשוטה לאחריה די קול אסר וקיים די מלכי הקימו לא להשניה ובל המשנה לינקוט האי קבלה בידיה ליחרוב ביתיה ולא ליחזי בשתא חדתא נופא מהיום לבטיל וליהוי בעפרא דארעא מעוהי וירבתיה די נת"ש קים ליה בדרבנא מינה •

הני בולהו ברכתא נינהו למתן דלא עבר אדרבנן ומחזיק ידי עובדי עבודה מה שברו בעולם הזה מפיש חיי סני ומסני ליפוש חיליה וליסני שלמיה יתקש כד חי חימת אתי בר נפלי ויחזי ביקריה בעידנא די מלך מלבוש בית אחד הוא בונה •

הני מילי אנא דאמרי וחתימנא אסוף מגילתא פה **ליורנו** יע"מ בפדרא דקדושתא והייתם נקיים מה' ומישראל דהאי שתא והקשינו **לדעת** בינה גברא דמספרא לא כרך ואתי אף הוא נעשה זבל ומרישיה לסיפיה מדרים תחת כפות היהודים הפרושים מנכיי הדעת אין חכמה ואין תבונה דלא אסר מה קני •

הבעיר **מלאכי** נבה"ר **יעקב הכהן** זלה"ה • ס"ט

SLG

הקדמת

הקדמת המאורות הגדולים הרבנים המובהקים דייני ק"ק ארגיל יע"א

ידוע לכל רוחי השמש המכיטים בעין יפה וחור השכל עה עליהם והיה חור כמושכותם • יגידו וידעו בעין רוחה וחוזן שומעת כי מין חפץ לבורא עולם ה' בבריאתו של עולם החרן ותולדותה השמים ותולדותם • כ"ח לעסוק בדברי תורה וזאת התורה היא היתה אם כל חי חיי עולם חיי שעה וחיי דורות לכל בית ישראל בשנתם וקימתם • היא שעמדה לאבותינו ולנו הבנות והבנים יחדיו לחומת אש סביב ולכבוד חק עולם להורותם • היא הנלבת עמם למחסה ולמסתור חומה גבוהה דלתים ובריח פע"ם נחון פע"ם נרחוב"ות מחדרים ובית הסתרים עד מדרך כף רגל לא יוכלו להזיק ולא לשלוט כל בחי בחה לא יעבור עליהם מכל דבר נקיים יהיו לביתם • היא היוצה המרחפת לפרוש כנפיה בחברה ובוכה עשויה להגן בצלתה מרובה על כל הנשעים בצלה והולכים לתורה לאכול מפריה ולשבוע מטובה לשמור את דרך עץ החיים לדרוש שלומם וטובתם • היא השוכנת חיקם נשוכנים על המטה סביב סביב עגב לא יקרב הרחק חלפים אמה במדה שלימה מטתם • מחיבה של בהול מפסקת וחובבת ודוחה כל מיני פגעים רעים מעבר יחנו בבל"ה יונחו ושמה יהיו קשורים בכבלי בהול חרבובות למותם • היא הנותנת מלכות וממשלה לכל קצין שוטר ומושל יושב על הכסא ויושב על הרכבה שפה אחת ודברים אחדים יחד יתמלאון בתבשיטי בלה ועדיי מלכים יתנו עדיהן ועטרותם בראשיהם לבני ולבנות זאת נחלת עבדי ה' ובדקתם • היא המוספת ימים ושנים שנים המתהפכות מרעה לטובה מתוקנים על בוריין ושורשן שורש ועגף עץ עושה פרי למינו המורם מהם כיוצא בהם סמוכים על שולחן בנוה המה יעמדו כל ימי עולם תמיד נרבה שורה במעשה ידיהם יתד היא שלא תמוט שפתותיהם דובבות בקבר בדיקים נמיתתם • היא העולה למעלה על הראש מעלה מעלה בעבר עטרות השנויות בסדרו של עולם עולם מלא ברכת ה' יש ודרוש ורשה יורשים עבר תרבות במקומותם • נתונים נתעים המה למעלה מכיפת הרקיע דורשים עד מדרך כף רגל ומכחישים חותות השמים וכסיליהם בולם נרתעים לאחוריהם הבוכבים ממסילותם כל בבנת השמים ישמו יד על פה יושבים ודוממים לדברי בדיקים נמיתתם • גדולים למעלה ממלאכי השרת אשר ישרתו גם בקדש חלף עבודתם • בתה ובמה מעלות טובות להתעשים הנעשים אל ה' קדושים הם לתלהיבם מספר ימי חייהם יודעים דבונם ומתבוננים בל דבר שיש לו ידיעה בתחלה ובסוף להוסיף בכל יום ויום שבח יתר על היציאה יובחים בשיר ונמשכים בשיר שיר חדש דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים לפי רוב הסנים כל זמן שמזקיקין דעתם • מתרחבת והולכת בתוספת מרובה על העיקר בטעם בעיקר זו תורה אוו שברה שכר הרבה רוחה דאתי ממילא בכל דבר הלמד מעניינו גדולי גדולים

המוכים לעד לעולם בסדר תולדותם •

הן האדם הוא יחידי בחחד מבנה המרום במרום יעלה על נמותי עב ימה לעליונים ניע ירחה ויבבה וקמן משם מלא קומבו לידע מה בחשובה הוגד יעבר לו תעלומות חכמה ודברים המבוסים בשאלה כחן בנתי גוזמי בחן בנתי ברחי בחבריהם ובטירותם ובין כל אדם יחתום יחתום גמרה של תורה להפוך בה כדרבה לא ימיש מתוך האהל הוא יחיר בתיב ובגלה מבתורין אל ערב פניו ילכו מחליטן יבוחו ויחיו שבעת הערות עד שיתמלא ביתו בלו אורה ומאיר עיני חכמים נרות שפתיו יפרש כל בתוס ובל דברי הספר החתום וכל העם רואים את השמש דברים השמחי' כנתיבתם • מסיני לקום את ספר התורה אשר נעשו בעבר חבבעותם • והובק הן בשפתותם מיום היותם • מה שקבלה בשמתם • כל ימי חייהם ועד יום פטירתם • הן הן הדברים הנאמרים בחמת דברי' בהוייתם • וחמירתם לבבה כמסירתם • בללו במים מדיריים ויוביחו בזחלים מסלע מים מתוקים ודברים המבודקים וימלאו אם בחר מים חיים ומשם בחרה משקיון בית השלחן ממעיין שיבא בחחלה יפוכו מעיינותם • דולים ומשקים מחוצתם לאחרים ישמו יד על פה שימ"ה בפיהם שולחתם ערוך לפניהם יחבלו ענוים וישבעו תשב"ע בל לשון מהמתוק מדבש ומה עז מחריות בברו מחמרות טהורות לכל דברות ולבל חמירות טעמם ונימוקם עמם הנאהבים והנעימים יגוחו על משכבותם :

ודרך ישרה היא זאת שבירר לו האדם הגדול בעבקים זה הים בדול ורחב ידים מקור החכמה והמדע גרלה בעליל ונתפרסם שמו ויבא בטבעו ומוניטון שלו בעולם והושבו בולם בעבה אחת להעמיד להם מלך הוקם על עם המלכים אשר ניתן כתר מלכות בראשם בדיקים ישבים בעטרותם • אה הים מרעים החרן מבגיו ממלכות אשר עבר בין הגזרים גזריים החבמות ובידו מלא מלא חפציו קטרת במים דקה מן הדקה מריח"ו מריחין ריח ניחוח לבל הנשמה תהלל בעבר הגלים קול לו קול חליו גוים ידרושו וכל מבקש ה' יבוח אל בית בנזיו בית קדשי הקדשים לשחות מים הענבים העולים לקראתו מים המתבגרים יבקיעו בהרות בטבהו יפרח על בהרותם • נהר פגיו ישמחו אלהים ומבשים מעשה ידיו נפלאים פלא יועץ בבור ואיש מלחמה עשה מאנים לתורה בלל ופרט ובבל חרן לא עבר בה איש איש היה בדורותיו ישב אדם עם בנה מגדלות ועשה להם כווים והוה מסדר אדר מערבתם • הוא התייר הגדול עמוד הימני אדוניו הפטיש החזק הוא מוריו וברבו חנחון **הרשב"ץ** בלה"ה אשר לו עם בשם הגדולים אשר בחרן מפותחים פתוחי חותם • בחו ורחו עד היכן יד האדם מגעת חדרי חדרים אין רואה עם הבנים בר ואחנוקה לחפוש בל חדרי בטן לעיני בל ישראל מובים מים מבזר החלמיש ומשקה מהם בנות ופחדים יער בותח עבים ומבמית מוכח דשא וגבקחו עיניהם לרשות מרחות אלהים ודעי טוב ערבה של תורה תגלה ותרחה בבל ידיעות משבנותם •

דבר גדול דבר הנעים בבל מקום אשר נסתה בף בגלו רגל ישרה הופיעה דוח הקדש בבית מדרשו וניתן לו בח ועזר אלהי להביא יד וחומה בבל ערב ופנה ויהי ידיו אמונה עד בח השמש להוציא בלי למעשהו ולא חזר לאחוריו מעודו עד עת בקן ופעולותיו הם מעידים את אותותיו ואת מעשיו אשר עשה בידו החזקה וזרועו מושלה לו להוהות את בני ישראל את המעשה אשר יעשון בהיותם בביתם • וגם כיבאתם לחון לא יראבו ולא יבמחו מלחמו הניתן ומימיו הנאמנים המגדלים פירות ופרי פירות העולים על שפתם • ולא יפנו אנה ואנה ממתבלו מחבל בריאה על שולחן בנוה מתעבים ומתעדנים אבול ושבוע לא יחסר בל הן לדברים הנוגעים לממון וזולתו יש להם על מה שיסמבו בספר התשב"ץ מזון לבלא ביה משם יוביאו די ספקם ומחייתם הן לדברי' הנגעים אל הנפש והנשר בשאר ספרי דני רב הב

הקדמת

ילמו לפרות משם זמורה ותשכול ענבי כל חשר תחוה נפשם יתן להם כל שחלתם • והיום הזה אחיר פני חמורה וחגיעה השעה להוכיח מנית נגזי יוכח יריבי הרב ז"ל שלשה מתנות טובות וכולם נפרבו בכתר אחד להיותם אוטו המשולש יחיו חל מול פני הקורה בו כמעמד שלשתם • דבר השוה לכל נפש ובולהו מבדך בריבי הן הנה היו לבני ישראל לכל מבשיבי לוכל נפש על כן לא יחבלו בני ישראל ולא הזתר להם כשר תחוה עד שנבנסו להבין שמועתיו וכל דבר הנחשר במנין פסקי הלבותיו חסרוהו עליהם בחיסורי תורה וכל דבר שהסכים בהיתרו מותר הוא מיד ולדורות בכל מקום חשר דבר המלך הגיע בעיירות הללו בכל מקומות מושבותם • ואלה שמות הנבורים הן הן גבורותיו הרחשון הוא ביחור כל הלכות חמץ ומצה בכללותיהן ובפרטותיהן נקרא שמו מאמר חמץ ועלוה אליו ביחור המולדות חכמה נפלאה. וידיעת הרב בחשבון המולדות נבהם ובנבה למעלה ותתה הקורה אחזה עין בעין כי רב כחו וכי בביר מבאה ידו בדבר הנזכר שבעלם בזמן הזה מעין כל אי מדבר אפם קבהו תרחה כי נחבדו בחבי הרב לאורך הזמנים הבל על דאבדין ולא משתבחין ומן שמיא יבהירהו לעיניו • והטור השני ביחור הלבות שחיטה ובדיקה וכל שבעים טריפות כולם מפורשים בשעמם ובימוקם עמם מיוסדים על דקדוק חכמת הרפואה אשר זכו לו מן השמים ומדדו לו בעשר מדות מדות גדושות חכמה וביבה ודעת חדריו נתמלאו וקרא שמו יבין שמועה מורה דעה מבין שמועה לכל הרופא ליטול את השם יטול כדי שביעה יחיד ורבים עד שתתמלא סאתם • והטור השלישי פי' פרק היזהו מקומן למען ידעו כל הבאים לבית תפלתם • פי' הדברים שהם הלבה פסוקה ויעלה להם שית שפתותם • במקום הבאת קרבנותם • ולבוונה זו נשחדל הרב לפרש פירוש ברייתא דרבי ישמעאל שהיא בריבה לבל חכם ומבין וגם לבל העולם שקבעו לה מקום בתפלת השחר כדי לבאת ידי חובת קריאתם •

היו לנו לעינים בל דברי הרב ובל בתבי הקדש קלורית לעין ומוביקה לבותר בי חיים הם למוביאם בפה יען בי הוא הרוחה והוא המנהיג והמשרש יסודות מחנה חלמים זה והוא המייסד והקובע עתים לטובה בבל הזמנים ביסודות חזקים ובריחים מיושבים על מתבונתם • וכל הבפרים הסמובים והנרחים קימו וקבלו עליהם בל גזירותיו ותקוניו חוק ולא יעבור בחשך דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה והוא במלך בגדול מלבם נרחשם לא יפנו חנה ואנה מימינם ומשמאלם ובבל פינותם • יען בי הוא חיש על העדה הוא הודה הוא זיות הוא חדרה הוא חתם בל חותמי תורה שבע"פ ופתח חוברותיו וירחם בל בית נבותה לעמו ובחן מרעיתו בר ולחם ומזון והעלה על שולחנו פירות מתוקים נחים בטעמן וריחן בממשם ומרחיתם • חשרי חיש חשר זבה לבל הבבוד הזה בעשותו ספרים הרבה חין בץ למעלתם • לעשות לותם בבל הבתוב לנו ולבניו עד עולם חין לנו תמורתם • וזחת התורה חשר שם הרב לפני בני ישראל חלקו בחיים היא לנו חם למקרא וחם למסורת בבל חבר השוה ודברי חיים וקיימים ונחמנים מה הוא בחיים ואף זרעו בחיים יחיו דגן ויפרחו יהיו בחבותם • וישבו בסחות למשפט הם ובניהם לחריהם בקרב ישראל יחריבו ימים על ממלבתם • בדיקים ביובא בהם זה בלל גדול בתורה מחזרת על חבסנים שלה בשערים המבויים בהלבה מבוונים חל החמת חמתה של תורה פועלי חמת פעולתם הם ודורות העתידים ובות חבות לא תמה מסייעתם ובדקתם •

חזק יהיה נם החלש נרחות פרי בדיק עץ חיים במה יפה בחו של חדם הרודף והולך חחרי העומדים בבית ה' על משמרתם • בהיותו יושב בין העמודים ופותלי בית המדרש בפטיש יפוכן בלע ייבע בעשר אבנעותיו היד בותבת בתינה תמה העין רואה והלב חומד דברים הנחמדים ספיר נזרתם • ובל היד המרבה לבדוק ולדקדק בדברי חבמים וחידותם • ימבא חיים וכבוד מחריבין לו ימיו ושנותיו יבלו ימיהם בטוב ושנותם • הולך את חבמים יחבם וידע מה למעלה דרבי ה' דרבי נועם ובל נתיבותם • מה שהיה ומה שיהיה הבל גלוי ובפוי לפניו ירחה מרחות חלדים עולים חבם עדיף מנביא בל הנסתרות יסקיף וירח לבוח עד תבונתם • והבפונות יגלה חדרי משביתם • ונבומה ונבקשה מחלהיו על יחת תורת החדש ירחו עיניו בעינים פקוחות להבין ולהשפיל ללמוד ולמד את בל דברי התורה היום לעשותם • ומתוך דברים חנו יעמוד מלין טוב להלין יושר בעד מחינו שבנולה ישיב את שבותם • ויפרק הרים ויושבר פלעים רחשי תבונים בעבמות ובידים • רוב עוביין ורוב היקיפן בפרוץ מרובה על העומד לא ימד ולא יספר שבירת מפרקתם • ורוב בשר יהיו למרמס בטיט חוכות למדרס הרבלים יגיעו עד עפר החטחים החלה בנפשותם • וקרן ענדיו יבמיה בדקה ותהלה בעיר החלהים סלה שמה יהיו בהוויתן והיו בימי עולם בית ישראל יושבים על חדמתם • ויסיר לב החבן והקשה בבשר לב עד שתהא תורתם חומנותם • ברם זבור לטובה לשני החתים חשר לא יתברדו שניים קרובי"ם זחב סמוכים לעד לעולם חשר נבנה רוחם חותם • להזיל זהב מבים להפסת החיבור הנזבר זבות הרב הוא ועמוד להגן בעדם ובעד ביתם • לא ימוטו בל ימי חייהם בשנתם וקימתם • ותהא ברבה מבויה בעיסתם • יען בי הן הנה היו לבני ישראל להקרבת תועלתם • למלחבת ענודת הקדש חיגלה ותיראה וחרב תפחרתם • הנקובים בשמותם • הלא המה היקר הנבבד בה"ר זבריה ישב"ו ואחיו נבון לחם חיש חיל המשביל בה"ר דוד שודאבה נר"ו מיבם היחה זחת נחלת ענדי ה' ובדקתם • יזבו לרחות בבנין אפריון נבוה ה' ביון לקדש הבית והעזרות ובבנים בענודתם •

נה דברי בעירי הבאן החותמים פה מתח אר גיל יע"מ ערב ר"ה הבל"ל שנת יחי"ו מתי"ך וגו' לפ"ק ושלום •

אברהם יאפיל	ס"ט	יהודה עייאש	ס"ט
יוסף צרור	ס"ט	שמואל אבן בספי	ס"ט

הקדמה

יתבונן החכם וידע המשכיל

כמה גנרו חסדי המקום על עמו ישראל הבחרנו עלו על גאו"י וקדלי. נחת להם חמדה גנוזה היתה חבלו חמון מן השמים השמיעם את קולו כה ממר ה' ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ואף שמכחן מודעת רבה לאוריתא שאין חכם ונביא רשאי לחדש בה דבר אלא מה שנמסר למשה מפי הגבורה חומרי וקולי. בחשר דבר המלך שלשון ומי יכא אחרי המלך להנין דבר מתוך דבר ויתלי רעייא קולתיה בחתר דמרי ניתא זייניה תלי. לזכות את ישראל חתם מחמרו בחותם חמת למען יחזקו בתורת ה' כל הרוצה ליטול את הסם ירוץ כגבור לא ייעף ולא ייגע וה"ן יתרון לאדם בכל עמלו לאחר שלום יעשה לי. וכל המרבה בישיבה מרבה חכמה דעדיף חיליה כל דפרי"ם על פי התורה בדבריי ומיעוטי ופרטי וכללי. אין דובר אליו דבר ואין מי יאמר לו מה תעשה דתורה היא דיליה. כי לא בשמים היא לאמר מי יעלה אבל האר"ם נתן לבני אדם ותורה מונחת בקרן זוית הפוך בה והפוך בה בכב"ף מלא. ומן שמיא נהורינהו לעיינין דישבח מרגניתא תוחי חסבא דדלי. אין מדרש אלא אחדוש לכל דברות ולכל אמירות ממהרו"רי מיגי. אין חקר לתבונתו הולך ואור כיומא דמדלי. נופו מכובד על הבריות ומעטרא ליה בסתם דשגלי. ואפי' שיחתו כריבה תלמוד דחלי קליה. זה אלק אדם מאל הנתן בעין יפה ולא שייר לעצמו כלום ולא הדר ביה ממאי דיהיב למתן דליה ליה הנאה מיניה יהיב ליה. ראם חכמת חכמת לך ואם בדקת מה אתן לו אלא מרוב רחמיו הפשוטים אלק מחכמתו לריחיו ויאמר להם התבוננו וקראו בספר תורת ה' המקרא הזה אומר דרשוני וחיו ויהיו דברי שלא עליכם לאחסה ולמסתור אנוני מיגנו ואכולי מכלי. והנה אר"ש לפניך בטוב בעיניך עשה דרוש וקבל שכר ואני אתן את שכרך ממידי דמיטנא בכל מידי דמעלי. ואלו פינו שירה כים מלא. אין אנו מספיקין להודות להלל לשבח לפאר לרומם למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הטובות האלה. וכולי האי ואין איש אם על לב להשיב מאשם נפשו. ואם המבא ימצא אד נדרא או אדי שורחה השמש עליו מהנהו אהרוני זהרי"ה קל"י. ודבר דבר או אבי דבר תתענג בדשן נפשו אבים איתקרי דעדיף חיליה. ואף כי עדיין לא הגיעו לאבי שיעור מן המורה נדורות הללו ראוי לבנדו ולפאדו ומי יתן והיה לבנם זה להם לעם ה' אלה. כי אם כה יעשו הנה שברם אתם אחד המרבה ואחד הממעיט כמים ליש מבסיס הנהו גלי. ומלאה האדון דעה לי כולם ידעו את ה' מקטנם ועד גדולם ולא ידם ממנו נדם הם אינם כלים ונהיים כלה. ובלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים:

על אחת כמה וכמה ראוי להחזיק טובה לראשונים פעל פעלו נימיהם פעולה שלימה לא יחסר כל בה תורה אתומה ניתנה להם ולא דבר ריק הוא מהם שדיעתם היתה מוקפת תחומין דאוריתא עשו סימנין לתורה ומונחת בחיקם בחיסתרא בגנאה זה סיני ועוקר הרים דמהדר לה נפלפוליה. לא דברו אבים אלא בהווה דבר הנהג לשעה ולדורות אקנו עצמם לדבר הלכה ולכל בני ישראל היה אור מקיף מפיהם ומפי כתבם כי כל דבריהם נאמרים בחמת דנהירין להו שבילי דתלמודא כשבילי דמתא דבר אחד מהם ולא נעדר בוררים האוכל ובורקים הפסולת כמזן לפני רוח נדנפי וגילי. הם היו לנו לחומת אש סביב להורותינו את הדרך נלכו בה את החקים ואת המשפטים אורת אמת היתה בפיהם ועולה לא נמצא בשפתותיה כיון שסגרו שוב אין לפתוח טרו"קו גלי. אם יבעו ומצאו אורת ה' נלבנם אקוקה בכפורן שמיר בוקע ועולה. ולולי אמרותם הטהורות מכל אפן יקרות היו לנו לבדו"ת בדרכי התלמוד היו עיינינו בעוורות והדבר אשר יקשה מי יגיד פשר דבר עמוק עמוק מי ימצאנו אין איש דולה. אך את זה שדבריהם מסודרים בשולחן הערוך אתוף ואכול מנהמת דסלתא ומטפה בשלש עשרה עצות משלחן גבוה קא זכו ליה. בחמת טרחוי לשחות בכמה את דבריהם כי ישרים דרכי למודם הולכים בו בחמת ובתמים ואכל"ו לא מכל"י. כי ראו מראות אלהים בחספקלריים המאירה ודבר ה' עמהם פנים:

הדור אתם ראו זה אדם אחת דבר אלהים אינו שלא דיין שתים זו שמענו אחד קדוש מדבר דאנינו חור"ה בחיליה. ויוציא נחלים מסלע כפטיש יפוצץ קינן וריכן לאשוי גומות קא מכוון למען ירון כל הקורא בספר תורת ה' הנהו ברבי דבשלי. מחמן כח לב נמהרים הבוערים בעם לא ידעו ולא יבינו בדת מה לעשות וכפותאו עמדו כל העם כולם חכמים כולם נבונים בהני הלכתא רבוותא הלכות שחיטות וטריפות הנקרא ספר **יבין שמועה** ובם ספר **מאמר חמץ** ופירוש **ההגדה** אשר נקראת בשם אפיקומן ובסופו קונטרים בענין המולדות נקרא **אגרת תפארת ישראל** אפם קבהו תרמה והבל על אחבדין כל אלה חבר בספר הזה שחיבר אדוני זקני מורינו ורבינו הרב המובהק פטיש החזק עמוד הימני **הרשב"ץ** זצוק"ל הלכות פסוקות. ברחי מובק חזקות בכסף ברוף מזוקקות על אדני האמת והצדק יסודותיהם מובקות. ואף מי שאינו יודע לשאל יבין ויאמר רזי לי רזי לי. כי ימצאו בו דימחסורים ואל יבטרבו לספרים אחרים כמה שהוא נוגע לענייניים אלו אסיק שמעתתא אלינא דהלכתא כל דוחיהם יבירום כי הם סמוכים לעד לעולם בהנהו אשלי דבבני דשתלי שתלי. עין רואה והלב חומר מעשה ידיו של בדיק ונאמר לפניו הללויה שיתין הילולי. בהגלות יגלות הספרים האלה. אשר מימי קדם אבותי גנזו למטה בחתר דלא שליט בהו רוקנא ויהיו שם עד היום הזה לא ידעו החובה והסבה בגר גוברה בהקדמה שחיבר מורינו הרב רבי **רפאל** יצ"ן לספר **התשב"ץ** קחו עמכם אותם הטעמים ולא תיתלו בן טפ"לי. ואני מוסיף לומר כי אולי מאת ה' היתה הנסיבה לזכות את ישראל דור דור ישוב"ח מעשיו ולזרעו אחריו יש זכות תולה. וכל הנטפל לש"ם מאחריו קדוש יאמר לו שיהא עסק זה לרפואה להקים שם המת על נחלתו ותפארת בנים אבותם להתגדר במקום שהניחו להם אבותיהם המה יעמדו להלין בעדם יותר וזכות כי יעוררו את האהבה כמים הפנים:

לפנים

במוני היום נראותי דקיימא להו שעתא לחבורי אבותי קדושי' אשר בארץ כל הקודם זכה וזכה את הרבים ברב"ה קא מתחלי. הוא ספר **התשב"ץ** לא"ז **הרשב"ץ** זלה"ה אשר ענין הדפסתו נמצאת יש מאין ויבאת המחשבה לאור לפועלא טבא אבא דאמרי ליישר חיליה ואחריו האיר נתיב החכם השלם הדיין המפורסם חסידא קדיש' כמורר"ר **מלאכי הכהן** נר"ו המגביהי לשבת בעיר ליוורנו יצ"א אשר יען נמועצות ודעת להמדפיס החשוב כה"ר **אברהם מילדולה** יצ"ן להדפיס ספר שאלות ותשובות לא"ז **הרשב"ש** בנו של א"ז **הרשב"ץ** ז"ל ועשה והצליח ופי המדבר נגד פני עליון למלאת את שאלתם בכל מדי דשאלו. אמרתי ויהי מה עת לעשות לחזק ידים רפות ולאזור כגבר חלצים רופפות. ולהשקות ממי נחלו נפשות עייפות. אשר שתו בכמה את דברו ולרוח מבינתו נפשותם שוחפות. ועיניהם כלות אליהם כל היום

הקדמה

היום וכופות • ויעצוני בליתי חין עת לחשות מהר מלחכתך וכלה • מבורך לזה יען כי רחיתי רוב בני עלייה חנשי משפחתי נלדו הלכו בים חרון חף ה' כיו'ברה חובני החרן הלוו וחמלטם רק חני וחפלל נחילי • חוהני ורעי מרחוק עמדו חין מנחם לי • ירחתי לנפשי כי לח ידעתי יום מותי וחין היש מחגשי הבית חתי בנית שיודיע לסמוך בדרך השומרי' פקדון שפקד"נו חנח בני"ע ומעל"י • וחתו לזלזולי בהו לנהות בהם מנהג הפקר וברוב הימים עתידה חורה שתשתכח בוז יבוזו לי • וחלקטה בעומרים חשר כמוסים בחובותי מספרי ח"ו הרשב"ץ אלה"ה וחבחרה לי • שני הספרים החלה חשר הם קטני הכמות ורבי החיבות דבר השוה לכל חדם והיתה עמו וקרח בו כל ימי חייו מיבחר בריבה ליה • הלח המה ספר יבין שמועה להלכות שחיטה וטריפות חשר מי חפתי יסור הנה וקרח בו יביר חת בורחו חשר בחכמה יבר חת החדם והבהמה • דכל מילתח דחמור רבנן בטעמ' דרפואה מסבר חסבר ליה יבין בבח מחוי רוח ומסחרחח גלי • וחתו עמו ספר מאמר חמץ חשר כלל בו כל דיני הפסח מחחילה • ועד סוף פירוש ההגדה חשר קרחה בשם חפיקומין ובעוון בסופו קונטרים מענין המולדות מה שמבחתי ממנו ועל דח ודחי קח בביחת על המי שוטרח דבלי • ובירפתי עמהם קונטרים חשר פירש בו משניות דפרק חיזהו מקומן המורם מהם לענין דבח למען ידעו בני ישרחל זחת התורה לעולה ולמנחה ולחטחת ולחשם ולמלואים ולזבח השלמים ויהיה זכרונם עולה • ופירוש בריתח דרבי ישמעחל כי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ולח ימושו מפיך ודבר שיבח מהכלל חתח קר"ח וחהדריה לכלליה • שודחי דברים כחלה כל חדם זובה בהם בשתי ידיים וחביני להו לחינשי וכולי שתח מיניה לח בדילי • ועל כן חמרתי להם כחו שלשתכם חל פחח עינים ונתרחה

פנים :

וכצאתי חת העיר לרחות מ"י יקרח לו חדם וה"ן שתי ידים זוכות כחחת הנה לנו עזרת מש"ר ונדול ביסרחל וגילה ונשמחה בישועתו ועל מזבח הדפוס יבח ויעלה • ויפולו מעיינותיו חוצה חשר לח יכזבו מימיו ונדעה נרדפה למיפשט הנהו ספיקי דטריפה דסדר שמוש לר'יוחנן בתליסר נדילי • וחקוד ותשחטו' וחבדך חת ה' חשר יעבני ובגעימי' חבלי' נפלו לי • כי החנשי' הלה שלמי' הם חתנו והתחתנו חותנו זחת היתה לי • הלח המה החחי' שלח יתפרדו יקרי' ומעולים נמעלות הבדק והיושר עוליס הרחשון זקן ונשוח פנים הן נביר בה"ר זכריה שודאכה יצ"ו חייה יחיה הוח ובניו בקרב ישרל ענבי דנדלי • והטור השני תהלה לדוד דרחים ומוקיר רבנן פשט בעל הבית חת יד לחזק ובטל העני מתוכה הלח פרוס לרעב לחמו ביתן ומימיו נחמנים היש כי יפלח • משכיל על דבר ימצח טוב בטון ומעולה • בה"ר דוד שודאכה יצ"ו וחבן וחומר חמן מחיש זה מחלביו יבחו מלבי וחפרבי בל החומר הני רבנן סמוכים לעד לעולם על התורה ועל העבודה כי שחת נפשו לח תוריד שיבתו ביגון שחול"ה. בנים הנה לי • חתה ה' תשמרם וכבנה רבון תעטרם יפקוד ה' על בנח המרום יקומו ויעזרום יהיו עליהם סתרה וחופרותיהם ימלח • יחיו דבן ויפרחו כבבן מוסבעי"ם ועומדין בם בניהם עדי עד נתן המלח • ועיניהם יחזו היכל וחולם וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם

וכשנים :

עיני לשמיים נטלית דליהוי חנח ענבך מוסבח בעין חמלתך למרחם עלי ולמיטר יתי ויח בל דילי כי חפם עזוב ועבור וחם חין חני לי מי לי • ועל משמרתי חעמודה על התורה ועל העבודה זכרוני לפניך יהיה עולה • ומחכמתך תחביל עלי וחת בל הדבר הקשה היה חתה עזמתה לי • וחולי חחי הקטן בם הוח יגדל ולח ימוש מתוך החהל בחבורין דחורייתח פירוקין לח ליהוו ליה • כי בשמרו מעט מהרבה הנהו חפילי • חין לנו על מי להשען חלח על חבינו שבשמים לבה לישועתה לנו חטיחה וחהימה וחרים קולי • מי שחסד חת החנות יחבב חת

הבנים :

זאת התורה מבורזת וחומרת חתה ה' חלהיש עד מתי עוזך בשני ותפחרתך ביד בר ועם זוקנית ה"ן היש נול"ה • קומה ה' ויפובו חויבך החש וכלה • חרדוף בחף ותשמידם הולכים ומתמעטים עד דבפלי מגרמייהו חלחי חלחי חס ישוך הנחש ולו לחש ויזיהיה מקלח קלי • לבבות בטן ולנפיל ירך וכל מדוה מבריס הרעים בם כל חלי • עבדיס ימשלו בם חין פורק לותם מידם ומחו לחו בעוכלי • ופקוד בנה בטעה ימינך בקבוץ בניה לתובה וחמרו היש לחיו לבו ובעלה • לחוב חת חג ה' בירושלים כי קול החור בשמע בחרבינו עת הזמיר הגיע ובריחו בחרץ

הניצנים :

פי המדבר מינון לבו כי יחם מתלחות הזמן בחרוחו הדריבוהו מבוחה לח ירפוחו השיב רוחו ויסלב בחילה ומיעוחי חמרמרי היש בעיר יוסף בנימין דורחן ס"ט בן לחדוני חני החב'השל' הדיין בהר"ר בחח בן לחדוני זקיני החב' השל' הדיין המבויין חרב הבולל בחוהר"ר בנימין בן החבם השלם הדיין המבויין בהר"ר יונה בן החבם השלם הדיין המבויין בה"ר שמעון בן החבם השלם הדיין המבויין הישיש בה"ר בחח בן החבם השלם הדיין בה"ר שמעון בן החבם השלם הדיין המבויין הרב בה"ר בחח שבינר שו"ת הבקרח יבין זבוחו בן הרב הבדול הרשב"ם בן הרב הבדול הבחון הרשב"ץ זלה"ה זבר בולם לברבה • בחבח שחני עשיתי למוריבו הרשב"ץ זבוק"ל יה"ר שלח תפסק תורה מזרעבו מעו"ע חבי"ר חבם"ו •

חנח וחמרי וחחבתי שמי ערב רחש השבה הבחה לקרחתיבו לחיים ולשלום משבת יחי"ו מתי"ב לפ"ק בסדר לעשות חת בל דברי התורה הזחת בי לח דבר ריב הוח פה ארבגיל יע"ח:

ההנצלות המניה

אברך את ה' שהחייני וקיימני להוציא לאור הספר הקדוש הזה אשר יסד ופעל הגאון הגדול הרב המופלא בעל **התשב"ץ** זצוק"ל וזה שמו אשר יקראו **יבין שמועה** והוא פירוש נאה ומשוכח על הלכות שחיטה ובדיקה וטרפיות. ועוד ידו נטויה במאמר חמץ ומצה הכולל הלכות מרורות בקיבוץ מילין וחגב מפרש ההגדה במין חומר. ואתו נמצא קצת כללים מעניני המולדות ובחכמת העינור. ודסמיכין עלוהי החוט המשולש ה"ה פירוש נאמר ומפואר על פרק איזהו מקומן ובריתא דרבי ישמעאל שלשה המה נפלאו וכל אחד תובאותיו הימה: יש הגדול של התלמוד. והוא התובאות חס"ר עינ"ן. דבר הסמוי מן העין. גלי עמיקתא ומסתרתא. דרוך שבבה לו בעולמו. ואחרון אחרון חביב והוא קונטרים הנקרא **תיקון סופרים** על דיני שטרות אשר איזן ואיקן בנו הרב והעבו' גדול מרבן שמו בעל שאלות ותשובות **הרשב"ש** אשר כבר יבא מוניטון שלו בעולם זכותו יגן עלינו. ועתה אם נאולי המצא תמצא זה הספר איזה טעות או שגיאה אל יתלו בי עון ואשמה. אבל שבשם שאי איפשר לבר בלא תבן כך וכו'. ועוד כי המבתב של החיבור כולו מכתב ערבי והפועלים אינם מבירים טיבן בכל ועיקר. אלא כי שאחר ההדפסה הייתי חוזר על המקרא ועוזר על התיב"ה בדקדוק פעם ושתים ושלש כדי שיהיה הכל שפו"י אפילו הבי ידעתי כי הוא מן הגמנע שלא תשאר פירצה אבל הייבטייהו של הפועלים אבינו האומרים מהר יחישה ולא הגיחו מקום להגיהו בנחת ובישוב הדעת וכמה פעמים מתקן המגיה איזה שגיאה ונמסירתו ביד הפועלים להדפיסה אבוי מחסרא ומדלגין אותה מחמת שבבה דשכיחא ובר מן דין כמה אותיות בולטות החובה ונבנקות על הדיו ולאו אדעתייהו להחזירם על מקומם כידוע לבקיאים במלאכת הדפוס שרי להו מרייהו ואני את נפשי הבלתי כי בכל מאי דהוה אפשר לי עבדתי את העבודה הזאת וכדי לקיים על עצמי והייתם נקיים מישראל דברתי עד הנה. וה' יכיבני משגיאות אכי"ר: ב"ד הבעיר כותב ואותם פה ק"ק ליוורנו יע"א יום ר"ח מנחם שנת התק"ד ליצירה:

רמה ותולעה משה בלא"ח כמוהר"ר רפאל מילדולה ס"ם

זה ספר שלשה עשר לחבורי מורינו הרב הגדול הרשב"ץ זלה"ה

אמר שמעון בה"ר צמח זלה"ה

הזמן טלטלנו טלטלה גבר. מעבר אל ענר. והתהלכנו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אשר אומות מתחלפות הלשונות. ודתיהם שונות. ומקהלות ארץ אדום אשר בהם גדלנו בנעוריבו פסקו היישובות כי נדדו ואינם מפני חרבות. ונקהלות אדרות ישמעאל אשר אליהם נספחנו מפני עוכס הגלות ותקפה. היינו בגויים חרפה. לא נשאר ביניהם יחוד ועמוד. לקנוע ישיבה בתלמוד. והתלמידים עוסקים בהלכות שחיטה וטרפות. בהלכות רופפות. ובקצת בלוגות בגוזות בבתיהם בדברים אחרים ומשונים וכל כחם אינו אלא בהלכות שחיטה מהאבור. אחד אבם ואחד בור. ואחד אם הממונה על הבנור. ואחד שאינו יודע לשאל לא בראש ולא בדבור. עמוק עמוק בסוד הענבר. ויהוא הוא בי ענין הטרפות שרשו הוא אבמת הרפואה שהיא פרי אבמת הטבע הלא בתלמוד בענין הפליים הממיתים בבהמה מביאים ראיה אם טרפה היא אם אינה היא מהאליים הממיתי' בבני אדם והלא שמואל ירחיצאה שהיה רופא במו שמצאו בספרא דאדם הראשון דאסו דר' על ידיה תהא שריפא אותו בחולי עיניו אלא היה סובל בחול בעיניו ובבחול שהגיעה אחת מראשותיו ובא הסם בתפשט עד עיניו וזו אבמה גדולה בידיעת בא הסמים ומפני אבמתו הרפואה רבה לבדוק דבי יוחנן אעפ"י שהיה אבם בטרפות במ"ש אבים בדי בטרפות בדבי יוחנן ולפי זה אדר ליה טעון תליסר גמלי אפקי טרפאתא ויש גורסין גוילי אשלא תליסר גוילין אחומים בספיקי טרפות על זה אמר ר' יוחנן על שמואל אית לי רבא בבבל ואחר אזו היא אבמה נפלאה. המביאה להבירה אבמת האל בבריאה. ולהודות בכל יום לשמו הגדול ולומר מה רבו מעשיך ה' על בן נערתי אבני לאור אלה הטרפות על דרך התלמוד אשר בו גדלתי ולהמליבו ולהטעימו על דרך אבמת הרפואה אשר בה טעמתי ומאז נאחי אל המקו' הזה מקו' אלבזאיר חברתי קונטרים מ' על דרך משא ומתן של הלב' בדיני הריאה. ובבר נתפזר בבל אלה המקומו' בסם נתפשט. כי מבאוהו המשכילים נאה ומקושט. וימלך לבי עלי להאליים המלאבה בהלכות השחיטה ושאר הטריפות. בהלכות נאות ויפות. להיות מתבה לבל מבין האמת להעמיד. להתפאר בו בבריך ובמיר. ולהגות תמיד בל תלמיד. וקראתי זה המאמר על שמו **יבין שמועה**. כי בן בתוב את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה. גמולי מחלב עתיקי משדים.

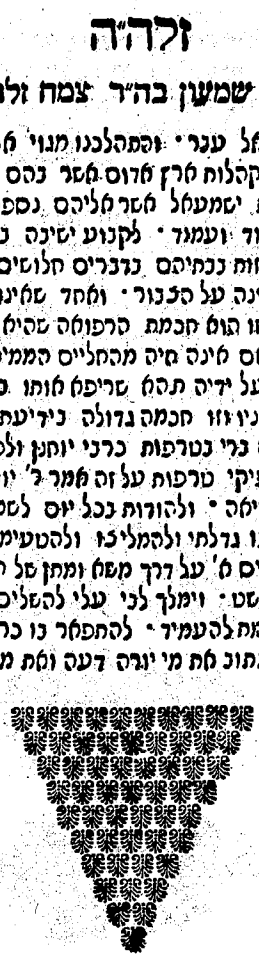

מאמר יבין שמועה בסד

מאמרי זה • יורה דעה • אל איש בכל • לו
ידים גם כי לגמו־לי מחלב • ולעתיקי • משדים

הלכות שחיטה

דיני מי שחט הם חמשת

א מי מוסרין לו לשחוט לכתחילה • כל היודע הלכות שחיטה ושחט בפניו שנים ושלשה פעמים כהוגן זה קרוי מומחה ומוסרין לו לכתחלה לשחוט ואין צריך לבדוק לו סכין משום דרוב מכווין מכל שחיטה מומחין הן וחזקתן שהן מתקנין ואין מוציאין מתחת ידם דבר שאינו מתוקן וכמו שהחיש המומחה שוחט לכתחילה ה"ה לעשה שלא בדברי נעל הלכות גדולות ז"ל שכתב שאין מוסרין לה לשחוט מפני שדעתה קלה ואין דבריו נכונים שהרי בגמרא בפ"ק דחולין וכן בזבחים פרק כל הפסולין ובפרק שני מיומא אמרו שאפילו במוקדשין שחטה אם היא מומחית כמו האיש ואעפ"י שאין שוחטין מוקדשין אלא בעזרה ונשים אין נכנסות בעזרה אפשר שתעשה סכין ארוכה ותשב בפתח העזרה ותשחוט במ"ש בפרק כל הפסולין לענין טמאים גם אם דחקה ונכנסה במ"ש בקדושין ושחטה שחיטתה כשרה ומ"ש בפ"ק דפסחים שאין נאמנות על בדיקת חמץ אלא מפני שהוא מדרבנן וראיה מזה שאם היה מן התורה לא היו נאמנות בכר נתנו הטעם בירושלמי מפני שיש בבדיקת חמץ טורח גדול והנשים הם עצלות ואלו היה בדיקת חמץ מן התורה היינו חוששין שמפני הטורח היתה מתעצלת ולא בדקה יפה אבל בכל דבר שאין בו טורח אנו סומכין עליה אעפ"י שהוא מן התורה כמו שחיטה והכתוב אומר בקרבנות ושחט את בן הבקר ולא כתב בני אהרן אלא בהקרבה שנאמר והקריבו בני אהרן שאין מצות כהונה אלא אחר שחיטה אבל מצות שחיטה כשרה בכל אדם וכן נזכר בגמ' בפרק אין עומדין שמתחילין הילדים והתורה התירה אשה שהיתה בחזקת נדה לבעלה בשאומרת שטבלה שנאמר וספרה לה ופירשו חכמים וספרה לה לעצמה במ"ש בנאמנות בפרק שני ובפרק התדיר ואע"פי שיש בחיוב הנדה כרת כ"ש בשחיטה שאין בה אלא חשש איסור נבלה שהן נאמנות ומוסרין להן לשחוט לכתחילה אם היה מומחית ומעשית בכל יום שאנו מוסרין לה ביקור חלב ודם ואיך הנשה וה"ה לשחיטה וכן דין ענד בנעני כדין אשה שאם הוא מומחה מוסרין לו לשחוט לכתחילה כדין ישראל נמור שלענין איסורין דין ענד בנעני הוא כדין אשה כמ"ש בגמרא חגיגה דגמרינן לה לה מאשה נאמר בנאשה וכתב לה ספר כריתות ובשפחה נאמר אם חפשה לא נתן לה הכי דין שפחה לענין איסורין כדין בת ישראל והדין ענד וזה הענד שקורין חכמים ענד בנעני הוא הנוי שנמכר לישראל ומל וטבל לשם עבדות שהוא אסור בבת ישראל ואסור בנויה ומותר בשפחה כנעניה. כמוהו ואם שחרר אותו הנו הרי הוא כישראל נמור כדין נוי שנתגייר ויהא מותר לישא אשה ישראלית כבר ואסור בשפחה כישראל וזהו הנקרא ענד משוחרר וקראוהו ענד בנעני אעפ"י שהוא משחר אותות משום חרור כבנעו ענד עבדים יהיה לאחיו ואם בא אחד לפניו ושחט ואין אנו יודעים אם הוא מומחה אם לא שחיטתו כשרה לפי שרוב מכווין אבל שחיטה מומחין הן ואם אינו בפניו ונסמוך על שחיטתו שהיא כראוי ואם הוא בפניו כתבו הגאונים ז"ל שצריך לבדוק אותו אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה ואם הוא יודע הלכות שחיטה שחיטתו כשרה ויש אומרים שצריך לבדוק אותו אם נתעלף ויש אומרים שאין חוששין לעלפויי ואם ידענו שהוא יודע הלכות שחיטה די בזה זהו דין

מי שמוסרין לו לשחוט לכתחילה •

ב מי שאין מוסרין לו לכתחילה לשחוט ואם שחט שחיטתו כשרה ישראל שהוא אוכל נבלות בשאינו מוכה כשרות זה נקרא משומד אוכל נבלות לתאבון זה אין מוסרין לו לכתחילה לשחוט אעפ"י שיודע הלכות שחיטה אם לא בדק לו סכין שכיון שהוא אוכל נבלות לתאבון אינו טורח לבדוק סכין ואם שחט ולא בדקו סכין קודם שחיטה אסור לאכול מאותה בהמה או עוף עד שיבדוק סכינו אחר שחיטה ואם נמצאת סכינו יפה מותר לאכול מאותה שחיטה ואם יש בידו סכין יפה וסכין שאינה יפה ואמר בזו היפה שחטתי אומר הרשב"ם ז"ל שהוא נאמן ויש אומרים שצריך לבדוק הסימנין אם הם שחוטין יפה אפילו בא' שהוא מומחה ואינו אסור לאכול נבלות צריך לבדוק אם הסימנין הם שחוטים יפה וכן אמרו בגמרא' אמר רב יהודה אמר שמואל טבח צריך שיבדוק בסימנין אחר שחיטה וכן משומד לאכול נבלות שלא לתאבון שאפילו מוכה היתר אוכל נבלות אם בדקו סכין ושחט ועמדו על גביו שחיטתו כשרה ואין דינו כמשומד לכל התורה דשחיטתו נבלה דמשומד לדבר אחד אינו משומד לכל התורה כלה וכיון שעמדנו על גביו ושחט כהוגן שחיטתו כשר' וכן בדוקי והוא מאותן הקראים שהם נמצרת שמאמינים בתורה שבכתב ואינם מאמינים בתלמוד אם הוא יודע הלכות שחיטה אם בדק הסכין ונתן לו שחיטתו כשרה שאין לומר כדין בבני הלכות שחיטה שהיא כחזר בתורה אבל אין סומכין עליהם לומר בהמה זו נשחטה יפה שמא הם מכשילים אותנו לאכול נבלה והם אינם מפרשים ולפני עור לא תתן מכשול אלא בפשוטו ואין אומרים שהיא אסור להכשיל מי שאינו יודע אם אסור אם מותר לומר לו מותר הוא כמו שישראל מוזהרין על זה ואם בהמה זו שאומר הבדוקי שהיא כשרה אוכל הוא ממנה בזית היא מותרת לנו גם כן כיון שאינו חשוד לאכול נבלות והרשב"ם ז"ל כתב שהיא אסורה אם לא עמד על גביו מתחילה ועד סוף • ובלילה אסור לשחוט ואם שחט ונמצאת השחיטה יפה כשרה בדיעבד ואם יש בידו אבוקה שוחט לכתחילה כמו ביום וכן בומא לא ישחוט ואם שחט שחיטה יפה שחיטתו כשרה וכתוב בהלכות גדולות ומאן דרוי לא לישחוטו דרונא דדמיסה מרווחה הוי פירוש דני ונראה שהשכור ששחט שחיטה יפה בפניו שחיטתו כשרה בדיעבד אבל לכתחילה לא • ובשבת וביום הכפורים שאסור לשחוט אם שחט שחיטתו כשרה אם הוא בשוגג ואם הוא במזיד ביום הכפורים שחיטתו כשרה ואם הוא בשבת נדבר בו אחר זה • אלו הן דיני מי שאין שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשרה •

ג מי ששחיטתו אסורה מחשש שמא לא נשחטה יפה חרש ושוטה וקטן ששחטו שלא בפניו שחיטתן אסור' שמא קלקלו בשחיטתן • חרש שדברו בו חכמים שאינו מדבר ואינו שומע כי לפי שלא שמע לעולם לא למד דיבור ואינו יכול לדבר ואינו שלם בדעתו כמ"ש בנימות פ' חרש דעתה קלושתה אית ליה כלומר דעת חסרה ואנו חוששין שאם שחט אינו לבן עכמו שמא קלקל • וכן שוטה הוא המקרא את בגדיו והמאכל כל מה שעותנין לו והלן בבית הקברות והיוצא יחידי בלילה במ"ש בראשון מחגיגה • וכן קטן פחות משלש עשרה שנה ויום אחד ואם הוא פחות משלש עשרה שנה ויום אחד והבית שתי שערות הוא גדול בפ' בה סימן ובמקומות אחרים ואם אחרים רואין אותם אין מוסרין להם לכתחילה לשחוט ואם שחט בפני אחרי' שחיטה יפה היא כשרה ואם יודע לאמן את ידיו מוסרין להם אפילו לכתחילה כן אמרו בגמרא פרק לולב הגזול • ושכור שנתבלבלה דעתו הרי הוא כשוטה אם הגיע לשכרותו של לוט שנאמר ולא ידע בשכבה ובקומה ואם לא הגיע לזו הוא

בפקח

יבין שמועה

בפקח לכל דבריו כמ"ש בפרק הדר מי שהיו מומחה ששחט בינו לבין עצמו אע"פי שאומר בריא לי שלא קלקלתי השחיטה אסור לאכול משחיטתו שמא קלקל והוא אינו יודע ואם אחרי' עומדים על גביו אעפ"י שאינו מומחה שוחט לכתחילה דבין שהוא בן דעת אין חוששין. אלו הן ששחיטתן אסורה מקשה שמא לא נשחטה יפה.

ד ששחיטה אסורה אעפ"י שנעשית יפה מפני שלא היתה נכח אדם והתור' אמרה וזבחת ואכלת ופירשו חכמים מה שאתה זובח אתה אוכל. היתה סכין במקו' גבוה ונפלה ושחטה שחיטה יפה אסורה לפי שלא נתה מכח אדם וכן אם היה סכין נעוץ בגלגל ריחי' ונתגלגל על ידי רוח או על ידי בהמה אעפ"י שבאותו גלגול נעשית שחיט' יפה בין שלא נעשית מכח אדם היא אסורה. ואם היה הגלגל על ידי מים ופתח אדם המים וגלגלו הרחים אם שחט מכח שני ואילך שחיטתו כשרה ובכח ראשון לא יאחזנו לכתחילה ואם שחט שחיטתו בשרה שהיא מכח אדם ואומר הרשב"ם ז"ל שאם הוא גלגל היובלים שמגלגלים אותו ברגל או גלגל הרחים שלא יד שהשחיטה בשרה בין בכח ראשון בין בשאר הכחות שבלם מכח אדם הם. זרק סכין לנועבה בכותל והלכה ושחטה שחיטתו בשרה אעפ"י שלא נתכוון לשחיטה לפי שאין אדם בריכין כוונה אם נדק אין וירה אותו בקשת ושחט בו בהמה או עוף אם ידוע שלא אחליד בין סימן לסימן או בין העור לסימן בגון שמבא העור אחוך או הנובה שחיטתו בשרה אם היתה סכין בתוך חיקו ונפלה הראשונים ז"ל החמירו לאוסרה באילו נפלה מן הגג ורמוי להחמיר וה"ה אם נפלה מידו וכן כתב הרשב"ם ז"ל אלו הן ששחיטתן אסורה מפני שלא היתה מכח אדם.

ה ששחיטתן אסורה אעפ"י שנעשה מכח אדם ונעשית השחיטה יפה. שחיטת הנכרי היא נבלה שנאמר וקרא לך וחבלת מזנחו מכלל שזנחו אסור ואפילו שחיטת בר תוסב והוא בר שער שאוכל נבלות שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה והוא הגוי שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז בגון אלו הישמעאלים ואפילו אחט בפניהו שחיטה יפה אין אוכלין משחיטתו ובן שחיטת כותי אסורה והם אותם שומרונים שהם בהר גריזים וקורין אותם הישמעאלי' כאמר"ה וגם הנוצרים קורין אותם שמאריטאנ"וס לפי שבאו משומרון אעפ"י שהם יש להם תורה שבכתב במו הבדוקים והם הקראים שחיטתן נבלה לפי שגזרו עליהם חכמי התלמוד שיהיו כגוים גמורים לפי שמבאו להם דמות יונה בהר גרזים ובנדוה והרי הם עובדי ע"ז. ואותר לישראל לשחוט לנכרי אפילו עובד ע"ז ושחיטתו מותרת אעפ"י שהנכרי מחשבתו לע"ז אין השחיטה נפסלת מפני מחשבתו של נכרי. המינים והם הכופרים באל יתברך שחיטתן נבלה שסתם מחשבתן לע"ז. שנים ששחטו כאחד ישראל ונכרי או מיני השחיטה פסולה לפי שנתערב בשחיט' זו כח מי ששחיטתו אסורה התחיל ישראל וגמר גוי או שהתחיל גוי וגמר ישראל אעפ"י שנעשית מקצת השחיטה על ידי ישראל כיון שנעשית מקצתה על יד הנכרי ששחיטתו פסולה היא אסורה לפי שיעשה לשחיטה מתחלה ועד סוף שצריך שתהיה השחיטה מתחילה ועד סוף על יד ישראל שיש לשחיטה מתחלה ועד סוף דין שחיטה במו שאמרו בפרק הסוחט בשוחט סימן אחד נחוץ וסימן אחד בפגים ובענין נתקנה הדם בין סימן לסימן וצריך שתהיה כולה על יד ישראל ואם התחיל הגוי דבר שאין עושה אותה טריפה כגון חצי קנה והשלימה ישראל שחיטתו כשרה וכמו שאמרו בפר' העור והבדוק ובפ"ק דחולין: משומר לחלל שבתות כפרהסיא או לע"ז אינו כשאר משומדין ששחיטתן כשרה אם עמדו על גביהן אבלהוא כנכרי ששחיטתו נבלה אעפ"י ששחט יפה ואפילו הוא מקיים כל התורה כולה ביון שהוא עובד ע"ז ומחלל שבתות בפרהסיא דינו כנכרי ושחיטתו נבלה בשחיטת נכרי. והשוחט בשבת בזדון שחיטתו בשרה בבגדעה ואף בפרהסיא שמפני שחיטה זו לא נעשה משומד לחלל שבתות בפרהסיא אלא משחיטה זו ואילך בן כתבו בתוספות. משומד אוכל נבלות להכעיס והוא היום שאוכל נבלה ואומרי' לו אתאכל' כי התורה אסר' אותה והוא אומ' אף על פי כן אוכל אותה אעפ"י שאיני מתאב לה שבבר יש לי בשרה ואני מתכוין לאכול אותה להכעיס הא אמר הרשב"ם ז"ל שאם נדקו סכין ונתנו לו ועמדו על גביו אעפ"י שאין מוסרין לו לכתחילה לשחוט אם שחט שחיטתו בשרה. ואני אמיה על זה שהרי אמרו בפ"ב דע"ז משומד להכעיס מין הוא וכן פסק הרמ"בם ז"ל בהלכות רוצח ואם הוא מין שחיטתו נבלה כי כן אמרו בגמרא בראשון מחולין וכן כתב הרשב ז"ל שדינו כגוי. אלו הן ששחיטתן אסורה אעפ"י ששחטו יפה. נשלמו דיני מי שוחט בס"ד.

במה שוחטין יש בו דינים ט"ו

א בכל דבר שהוא חותך הסימנין שוחטין לכתחילה בין בסור שהוא אבן חדה מאד וחותכת בסכין של ברזל בין בזכוכית בין בקנה ולא בכל קנה אלא בקרומית של קנה הגדל בתגס שהוא חזק וקורין אותו בגמר' בימוניא דאגמא שהוא עשבהגדל באגמי המים וכשהוא יבש חותך ואין קסמין גדלין ממנו אבל אחר קנים כל שדוחקין אותם קסמין גדלין מהן ונפרשין ושמא יהיו נוקבין הסימנין. וכן בעצם החותך כגון שן אחת של בהמה מותר לשחוט וכן בכפורן תלושה.

ב אין שחיטה אלא בתלוש אבל במחובר אין שוחטין ואמרו בגמרא משום שנאמר וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו. ואם הוא מחובר מעיקרו בגון קנה המחובר לקרקע ובור המחובר לקרקע ובפורן המחוברת באדם ושן המחוברת בבהמה בחייה שחיטתו פסולה שחט בתלוש ולבסוף חברו ולא בטלו אלא שדעתו לחזור ולתלוש אותו שחיטתו כשרה ואם בטלו יש מי שאומר והרשב"ם ז"ל בתב שהיא כשרה ואם שחט בשתי שניים אעפ"י שהן תלושות דינן כסכין פגום ושחיטתו פסולה זהו דין מחובר.

ג סכין שהיא אסורה בהנאה בגון של ע"ז ושל עיר הנדחת שהיא אסורה בהנאה שנא' ולא ידבק בידך מאומה אם החרם שאתר לשחוט בה בהמה בריאה שאין הנאה בשחיט' מנחייה ואחשב מקלקל לא מתקן ואם הבהמה היא מסוכנת אסור לשחוט בה שהרי הוא מתקן ונהג' מע"ז ואם שחט בה יולך הנאו' לים המלח וזאת ההנאה היא כשיבו' סכין לשחיטה זו ויוליכנו לים המלח. כ"כ הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל חולק ועיין בי"ד.

ד השוחט בסכין של גויים פליגי בה אמוראי בגמ' איכא מ"ד שצריך לקלוף את השחיטה מפני שנלע משמנינות שעל גבי הסכין של גויים ואית השחיטה רותח הוא וכן פסק רש"י ז"ל אבל הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל פסקו כמ"ד דנהדחה סני אעפ"י שאין השחיטה רותח הוא נהדחה סני לפי שהסימני' הם טרודים לאוכלי דם ואין נולעין ונהדחה סני.

ה סכין ששחט בה טריפה מדיח אותה בצונן ואח"כ שוחט בה בהמה אחרת או מקנחה בסמרטוט של נגד קשה והוא יפן ושוחט בה בהמה אחרת ואמרו להם לבודקים לקנחם מיד בבהמה עצמה.

אמ"ה זה כפי פירוש פרשב"ם ז"ל באחרונה.

ו **שיעור** הסכין אם חוליך והגיע לפילו כל שהוא שוחטין
בה ואפילו נחזמל ופירשו בגמרא והוא שאין לו
קרנים שאם יש לו קרנים מן הצדדין אינו חוטטין אלא יקנו
הקרנים הושט ופירשו בגמרא בגון מחטא דאגבשפי שהם
הרבעים ואותכין בו העור ויש לו רוחב מועט אבל במחט
פשיטא שאסור לשחוט בו שהוא נוקב ומבל מקום צריך ליזהר
שיהא הסכין רחב מעט כמו חזמל ואם הוליך ולא הכיה והתיז
את הסימנין בגת אחת אם יש בפחות שיעור כוחר ואון לכוחר
בשיעור כוחר שאינתו כשרה ואין חוטטין שמא דרס אבל אם
אין בסכין שיעור שני כוחרין ושחט הסימנין במשיכה א' ודאי
נדרסה שחט ואסורה ואם שחט שני ראשין כאחד צריך שיהיה
און לשני כוחרין במלא כוחר ואם אם שחט שלשה ראשין בפחד
צריך שיהיה און לכולם שיעור כוחר א' מלבד כוחרי הנשחטין
ואם שחט שני ראשין בפחד ואין און לאוחר במלא כוחר בתנו
התוספות שאין אסורה אלא האיכונה אבל הפגימות כשרה
שהרי ישחוט לכוחר במלא כוחר וזה ודאי אינו נראה נכון שאם
האיכונה נשחטה נדרסה גם הפגימות נשחטה נדרסה שהרי
במשיכה אחת נשחטו שניהם:

ז **צריך** שתהיה הסכין חדה ולא יהיה בה פגימה ושעם
איסור הפגים' לפי שהיא נוקבת הסימנין וכן אמרו
בגמרא ראשון מחולין אמר רב חסדא מנין לבדיקת סכין מן
הצורה שנאמר ושחטתם בזה ואכלתם והקשו שם פשיטא כיון
הכי נקבה טרפה בעיא בדיקה הרי פי' שטעם איסור הפגימה
משום שהפגימה היא נוקבת וכן אמרו שאין שוחטין במגל קצר
ומגירה מפני שהם חונקין פי' נוקבין ויש משתגעין ואומרים
שעלזה נאמר לא תשחט על אמך דס זבחי אמך בנימטריא
פגימה וזה לא נזכר בשום מקום ולפי דבריהם אין איסור
פגימה אלא בזבחים לא בחולין ויש מוסיפים טעות על טעותם
שהאוכל מבהמה שנשחטה בסכין פגומה שהוא חייב כרת
כאוכל אמן בפסח ואין בזה אלא משום איסור נבלה והתשובה
על שגעונות אלו הוא שגעון גם כן:

ח **צריך** להראות סכין לחכם כמו שכתוב ושחטתם בזה
ואכלתם ואמרו בגמרא פרק א' שאין אלא מפני
כבודו של חכם ואם לא הראה לחכם ושחט אמרו שם בגמרא
דמשמתינן ליה שכל המזלזל בכבודו של חכם חייב גדוי וזה
ששחט ולא הראה סכינו לחכם הרי זלזל בכבודו של חכם וגם
מעבירין אותו מאומנותו ואם נמצאת סכינו יפה אין מעבירין
אותו אבל מנדין אותו ואם נמצאת סכינו פגומה מעבירין
אותו מאומנותו ומנדין אותו ואוסרין הבשר אפילו למוכרה
לגויים כמו שאמרו בגמרא ממסמסינן ליה בכויתא דאפילו
לגויים לא מזדבן כלומר מלכלכין אותו בפרש להמאיסו לגויים
והבשר הוא נבלה שהרי הוא נקובת הושט וקיל"ן בפרי"שנב
דאחמר בפ"ב כל שנפסלה נשחיטה נבלה ומטמאה במשא מה
שאין כן בטרפה שאינה מטמאה מן התורה אלא למוקדשין
כמ"ש בפרק בהמה המקשה ומה שאמרו בגמרא ומכרזינן
אבשריה דטרפה לא נאמר בדקדוק אלא לומר שהיא אסורה
שכן אמרו למעלה כיון דכי נקבה טרפה לאו דווקא טרפה אלא
אסורה בהכילה וכן בפרק אלו הקן אמרו בגמרא שאם שחט
מעוט סימנין אי שניק להו מטרפי ולאו דווקא מטרפי דהא
נבלה היא אלא מתסרי קאמר וכן במשנת ואלו טרפות אינו נקובת
הושט ופסוקת הגרגרת בטרפות והם נבלות ופירשו בגמרא
מאי טרפות אסורות:

ט **שלש** מדות בסכין פגומה א' חוגרת ב' מסוכסכת ג'
עולה ויורדת. ויש לחוגרת שלשה מינין האחד
שהפגימה היא גדולה וחוגרת הפגורן כשהוא בודק בכפורניו
הלא מעבבת הכפורן וזו היא כפגימת המזנח שהמזנח צריך
שיהיה שלם ואם יש בו פגימת כפורן הוא פסול וזו הפגימה
הכל מודים שהיא אוסרת ויש דין שני והוא שאינו חוגר כלפי
מלא שאינו חלק יפה וזו קורין דמיא לסאסא והוא זקן השכלים
וקורין אותו בלעז אשפ"יגא ובלשון ישמעאל אחר"ש וזו הכל
מודים שאוסרת כה לכתחלה שהרי בשאלו בגמרא דמיא
לסאסא מאי אמר ליה מאן יהיב לן מבשריה אכלינן ויש מדה
אחרת אמצעית שהוא אינו חלק ואינו חוגר הפגורן ובאה
הרמב"ן שהאמוראים נחלקו בזה בגמרא ויש מי שאומר שכיון
שאינה חוגרת כפורן שוחטין בה ואפילו חוגרת אותו השערה
וזה נראה שהוא דעת הריא"ף ז"ל שלא הזכיר חגירת כפורן
ואמר להאמיר לאסור כל שהוא חוגרת אבל אם אינה
חוגרת כפורן על כן אמר לשוחט שיבדקנו הרבה בבדיקת
הסכין שלפעמים ירגיש הפגימה בהולכת הכפורן ובשמחזירה
אינו מרגיש בה ולפי שבהולכת הכפורן אמר הכפורן הוא דק
ומרגיש בפגימה ובשהסזיר הפגורן בנסה הפגימה בתוך
הפגורן והוא עב ולא ירגיש בה על כן צריך עיון גדול בבדיקת
הסכין וכמו שכתב הרמב"ן בספר איסור משהו סרי פירשנו
דין חוגרת:

י **מסוכסכת** היא הפגימה שאין מתיז בה אלא מכל אחד
אם בהולכה אם בהוכחה' ואינה כחוגרת שהיא
חוגרת בין בהולכה בין בהוכחה וזו אם שחט באותו כח שאינה
נרגשת מותרת והוא שאין שם אלא פגימה אחת אבל אם יש בה
פגימות הרבה אפילו כולן מסוכסכות אמרו בגמרא שהיא
נדונת כמגרא שפגימותיה מסוכסכות שאפילו שחט באותו כח
שאין הפגימות נרגשות אסורה כיון שהן הרבה חיישינן שמא
ישבח ויבא והא דמכשרינן בחד מסוכסכות יש אומרים דלא
מכשרינן אלא היכא דקיימא אריזא דסכינא אבל אם היא
בהמבא הסכין אין שוחטין בה ויש מכשירין אפילו בהמבא
הסכין שוחטין בה וכן דעת הריא"ף ז"ל זהו דין מסוכסכת:

יא **עולה** ויורד הוא כגון שנפגמה פגם גדול והוחלקו
העוקצין בשחזת ולא נשאר בהם פגם כלל זו
שוחטין בה לכתחילה הרי פירשנו שלא מדות וסכין שהיא
אותכת אלא שהיא קהה ואותכת מעט מעט זו היא סכין רעה
ומותר לשחוט בה ואפי' שהא כל היום אלא הנביא ידו מותרת:

יב **יש** מדה אחרת בסכין והוא הנקרא מגל יד והוא סכין
שיש לה שתי פיות האחת חלוקה בסכין והשנית
פגומה כמגל אם שחט באותו כד החלק שחיטתו כשרה אבל
לכתחלה לא ישחוט שמא ישבח ושחוט באותו כד הפגום ויש
ללמוד מכאן שאם הסכין היא ארוכה ויש בה פגימה בסוף
הסכין אסור לכתחלה לשחוט ממקום הפגימה ולהלן שמא
ישבח ושחט בפגימה ואם יש בו סימן כגון שהדביק מעט שעוה
או קשר שם חוט אחד שוחטין בה לכתחלה שכיון שיש היכר
נדבר לאו אתי למטעי משא"כ במגל יד דאתי למטעי כיון שאין
בה היכר ומגרה שהוחלקו שניה שוחטין בה' לכתחלה כן אמרו
בגמרא ואם אין בסכין שם פגימה אחת אסור לשחוט בה אפי'
קנה העוף שאפילו שחט אחיו בפגימה הוא כשר ואינו נפסל
אלא"כ פגעה הפגימה באותו מיעוט המשלים לרוב א"ה אסור
לשחוט בה משום גזירה כן כתב הרמב"ן ז"ל בחדושי חולין:

יג **דין** בדיקת הסכין צריך לבדוק אותה בשלש רוחותיה כי
יש פגימו' שאין נרגשו' בחודו של סכין והם הרגשו'
בצדדי הסכין ע"כ צריך לבדוק בשלש רוחו' ובשר וכפורן ולפי
שהושט הוא דר' לי' ולפי שהקנה הוא קשה צרי' לבדוק בכפורן וא"כ
א"כ בדיקות הם הולכ' והוכחה בג' רוחות בבשר והולכה והוכח'
בג' רוחו' בכפורן וסימן להם ושחטתם כו"ה ז"ה בגימטרי' שנים
עשר ופירשו בגמרא שבדק להם סכין ונתן להם:

יד **אם** לא בדק סכין ושחט אם הסכין הוא בפגימו בודקין
אותו ואם אין בו פגימה כשרה ואם אין הסכין
בפגימו

יבין שמועה

בפנינו אסורה משום בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שידע לך במה נשחטה ואם בדק הסכין קודם שחיטה ואחר שחיטה נתנד הסכין מחזיקין אותו בטעותו ואם אנר בה עכמות אחר שחיטה ונמצאת פגומה אנו תולין שנתעכמות נפגמה וכשרה ואם לא אנר בה עכמות אנו תולין שנעשר נפגמה ואסורה ואם לא אנר בה עכמות ונגעה בעצם המפרקת ונמצאת פגומה יש אומרי' שתולין שנעצם המפרקת נפגמה ואם לא שחט לא בהמה זו מותרת ואותן ששחט אחריה בולן אסורות שאנו תולין שנעצם המפרקת ראשונה נפגמה אעפ"י שלא היה שם אלא נגיעה וי"א משום נגיעה בעצם המפרקת לא ברינן לה דלא דמי לאנר בה עכמות דעצם המפרקת דרך הולכה והנאה לא פנים והאחרונים ז"ל פסקו נזה שאם שחט בהמות הרבה ולאחר ששחט כלן אנר בה עכמות או נתנד הסכין בלן אסורות ואפילו נגע בעצם המפרקת כל אותן שנשחטו אחר שנגע במפרקת בלן אסורות.

טו לבן סכין ושחט בה כשרה כלומר מי שלבן סכין נאור והוא חם ושחט בה כשרה ולא חיישינן שמא נכוו הסימנין והיו בנקובין לפי שחדוד הסכין לאחוד הוא קודם ללבון והוא חותך ואין הסימנין נכווין והקשו בגמ' ולמה לא נחוש לבדדין שלא יהיו נכווין קודם גמר שחיטה והרי הן בנקובין ואעפ"י שאותו כד כבר נשחט כיון שלא נגמרה השחיטה אותו כד שנשחט אם נקב נאסרה ותירצו אין לחוש לזה לפי שבית השחיטה מרווח רווח וכיון שהוא מתרחב אין הלבון שורפו

וכן פסק הרמב"ם ז"ל והריא"ף ז"ל לא כתב כן לזו גרלה שהוא סובר דלא סמכינן אבית השחיטה מרווח רווח שהרי הבריכו בדיקה אחלת רוחאתא ואפשר אחלת דלא דמי לבון לפגימה שהפגימה היה אחוכה והיה קורעת הסימנין והלבון אינו מתרחב כל כך וזה מקיים דברי הרמב"ם ז"ל וגם הרשב"ד כתב דהא דמצרכינן בדיקה אחלת רוחאתא דווקא לכתחלה והא דר' זירא הוא בדיעבד וקיימא לן כוותיה עד כאן פירשנו דיני במה שוחט.

אמ"ה

כן פסק הר"ן ז"ל בשם הרמב"ם ז"ל שפיר כשרה וכתוב בספר אורח חיי' שאלה נוסחא מבוארת להרמב"ם ז"ל וכתוב בה כשרה אבל בספר יוחס דעה וכן בספר אדם כתוב בשם הרמב"ם ז"ל שהיא פסולה עכ"ל.

באיזה מקום שוחטין דיניו ה"י

א השוחט חולין בעזרה שחיטתו פסולה כמו שנתפרש בפרק שני מקדושין ובפרק אותו ואת בנו ובפרק בכור הדם.

ב השוחט קדשים בחוץ שחיטתו פסולה לפיכך השוחט לשם דברים הנאים בנדר ונדבה בגון עולה ושלמים או משם תנוי לשם פסח לשם תודה לשם קרבן נזיר שחיטתו פסולה חוששין שמא עכשיו נדב לותן ונראה דשוחט קדשים בחוץ ואפילו היתה הבהמה בעלת מום אסורה בעמים שאדם מכסה המום ואינו ונראה לי שאם היה המום גלוי בגון מחוסרת אבר אין חוששין.

ג ואם שחט דברים שאינן ראויין להקרבה בגון חיה ועופות ותרנגולין ובני יונה גדולים ותורים קטנים שאין ראויים להקרבה אין חוששין.

ד לשם חטאת ואשם ודאי לשם נכור לשם מעשר לשם תמורה שאין בהן בנדר ונדבה כשרים.

ה השוחט לשם עולת אשתו אין חוששין שמא ילדה או הפילה וחייבת בעולה שכל היולדת והמפלת יש לה קול.

ו השוחט לשם חטאת ונודע שהוא חייב חטאת שחיטתו פסולה.

ז השוחט לנברי אעפ"י שהנברי מחשב לזרוק דמה ולהקטיר חלבה לע"ז שחיטתו כשרה אפילו הבהמה של נברי.

ח השוחט שיזרוק הנברי דמה ויקטיר חלבה לע"ז הרי זו פסולה.

ט השב השוחט לשחוט בהמה זו לע"ז הרי זו זבחי מתים ואסורה בהנאה

וכן אם חשב בשעת שחיטה לזרוק דמה ולהקטיר חלבה לע"ז הרי זו פסולה אעפ"י שלא היתה השחיטה לשם ע"ז

אמ"ה

פירוש ואסורה בהנאה והכי איתא בברייתא בגמ' דמייתי מינה סייעתא לרבי יוחנן וכן פירש רש"י ז"ל גבי מלתיה דר' יוחנן.

י שחט אתם ואחר כך נמלך לזרוק דמה או להקטיר חלבה לע"ז פסולה פירוש מספק שמא הוכיח אוקו על תחלתו דבשעת שחיטה היתה לו מחשבה זו.

יא השוחט לשם הרים לשם בבעות לשם ימים ונהרות ומדברות לשם חמה ולבנה כוכבים ומזלות על דעת לעבוד אותם הרי הוא זבחי מתים ואסורה בהנאה ואם לא שחטן לשם עבודה אלא לשם רפואה שחיטתן פסולה מדבריהם ומותרת בהנאה.

יב השוחט לשם שרו של הר או לשם שר מבל אחד מאלו אפילו לשם מבל השר הגדול בין ששחט אפילו לשם שלשול קטן שבים אעפ"י שלא נתכוון לעבודה אלא לרפואה הרי זו זבחי מתים ואסורה בהנאה.

יג ישראל ששחט בהמת חבירו לשם אחד מכל אלו לא אסורה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וי"א שאפילו יש לו בהם שותפות אינה אסורה שלא נתכוון אלא לבער את חבירו.

יד היה שוחט בהמת חבירו לשם אחד מכל אלו והחזיר בו וקבל עליו התרחה אין לך משומד גדול מזה ושחיטתו אסורה.

טו שנים אוחזין בסכין ושחטו אחד לשם דבר האסור ואחד לשם דבר המותר אסורה עד שיתכוונו שניהם לדבר המותר.

טז שוחט אדם בין בראש הגג בין בראש הספינה אבל לא ישחט לתוך הים ולא לתוך הנהרות שלא יראה כשוחט לבר של ים ושל נהרות.

יז אין שוחטין לתוך הכלים שלא יראה במקבל דם לע"ז והוא שיהיה כלי ריקן וכן אם היה מלא מים כולין שמא יאמרו לבורתו הראית במים הוא שוחט ואם היו עכורין או מלא עפר מותר ולא ישחטו לתוך הבומה ואפילו בבומה שבנית לפי שזה מעשה המיגן שמאספין הדם בבומה ואוכלים שם להתחבר עם השדים ואם רובים לנקות חבירו עושים מקום מדרון חוץ לבומה בדין שהיה הדם שותת ויורד לבומה ונשוך לא יעשו כן שאין אדם עשוי לנקות השוק ושמא לשם מיגות עשה כן וצריך לבדוק אחריו שמא מין הוא וכתב הרשב"א ז"ל שאם ענר ושחט נאחד מכל אלו הענינים שחיטתו כשרה שאין מוביאין אדם מחזקתו עד שיבדק ונמצא חשוד.

יח היה לא בספינה שוחט על גבי הכלים או על גבי הספינה כדי שלא יטנף הספינה ושחיטתו מותרת: השלמנו דיני היכן שוחטין בס"ד.

דין כיצד שוחט ויש בו דינים כ"ז

א בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת שלא כתירתה התורה אלא בשחיטה והיא אסורה לאכול משום אבר מן החי ואינה מטמאה משום נבלה עד שיעשה בה מעשה נבלה ואם גולד ספק בבהמה אם אסורה

אסורה היא אם לא בנוף שנא זאב ונטל בני מעיים אחר שחיטה והחזירן מנוקבין מעמידין אותה בחזקתה שכיון שנשחטה בהוגן הרי היא בחזקת היתר לפי שרוב בהמות הן בחזקתן שאינן טריפות ואם יש ספק אחר שנשחטה כהלכתה היתה טריפה אם לא ניחדה בחזקת איסור שהיתה קודם שחיטה והוא איסו' אבר מן החי והריהי טריפה ואינה מטמא' כגבלה שבחייה לא היתה בחזקת נבלה ואם עולה ספק בשחיט' בגון אם נסתפק לנו אם נשחטה בסכין פגומה או ספק שהה או ספק דרס הרי זה נבלה כדבר ישנה דאמר כל שנפסלה בשחיטתה נבלה ומטמאה במשא'

ב בפרק ראשון מחולין אמרו אמר רב יהודה אמר רב תלמיד חכם צריך שילמוד שלשה דברים בתב שחיטה ומילה בתב פירוש שיודע לחתום בשטר פסק דין או בשטר עדות' שחיטה פירוש שידע לאחז את ידיו אף על פי שיודע הלכות שחיטה שיתגיל עצמו לאחז את ידיו' מילה שיודע לעשות פריעה ולא יבער התינוק'

ג עוד אמרו שם אמר רב יהודה אמר שמואל כל בתב שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו' מה שאמרו בכל מקום הלכות שחיטה ולא אמרו הלכות זביחה שהרי בשר תאוה נאמר תזבח ואכלת בשר לפי שבתורה נזכרה הזביחה בלשון שחיטה ושחט את בן הבקר ומה שאמר הכתוב בשר תאוה תזבח ואכלת בשר בכר אמר הכתוב וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתיך' בקרבנות שנאמר ושחט את בן הבקר הרי שזו הזבח' היא שחיטה ולא אמר הכתוב בשר תאוה תזבח אלא לומר לך כי מה שנאסר בשר תאוה במדבר היה כדי שלא יזבחו לשעירים כמו שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אותה זביחה עשו אותה בחולין ותאכלו אותה בהיתר אבל הזביחה תהיה כאשר צויתיך בקדשי' שהיתה שחיטה ולא נאירה כמו שכתוב ושחט את בן הבקר ובכל מקום קורין לשחיטת חולין שחיטה הפתן ובקר ישחט להם ושחטתם בזה ואכלתם על כן אומרים בכל מקום הלכות שחיטה ולא אומרים הלכות זביחה'

ד ואלו הן הלכות שחיטה' שהיה דרסה חלדה הגרמה ועיקור' ויש רמז לחמשה דברים אלו ובודה לי ציר"ה' יתירה ומה שהוסיפו וא"ו ואמרו ועיקור הוא כן מנהג לשון הקדש להוסיף וא"ו באחרון המנין בגון ראובן שמעון לוי ויהודה יששכר זבולון ובנימין וכן הוא נקבת שאר לשונות וכן נוהגים הנוכרים'

ה שהייה לשון עיכוב בלשון תלמוד הסידים הראשונים היו שואלין שעה אחת ומתפללין וכן בהרבה מקומות מזכירין עיכוב בלשון שהייה ולשון הקדש הוא ואעפ"כ איסור השהייה הוא שאם התחיל בשחיטה ולא השלימה הרי עשה בה מעשה נבלה ואם שהה בנתיים אותו מקצת שהתחיל הוא אסורה ואותו מקצת שעשה אחר כך הרי הוא כאלו עושה אותו בבהמה שכבר מתה ובאוספתא תניא' שחט מעוט של ושט ושהה כדי שחיטה ואח"כ שחט את שניהם טרפה על כן צריך השוחט לגמור את השחיטה תכף שהתחילה ואם שחט מעט ושהה שיעור גדול פסולה'

ו שיעור שהייה בבהמה הוא כדי שיגביה הבהמה וירביצנ' ויבחוט העור ורוב שנים ואם שחט אחד ואחי בבהמה והגביה ידו ושהה שיעור זה וחזר והשלים השחיטה שחיטתו פסולה'

ז שיעור שהייה בעוף בשיעורו בבהמה דקה ויש אומרים שיעורו כשיעור שחיטת העוף'

ח במה דברים אמורים שהגביה ידו אבל אם שחט בסכין רעה אעפ"י שהה כל היום כולו כיון שהוא שוחט מעט מעט שחיטתו כשרה'

ט שחט מעט ושהה מעט ושחט מעט ושהה מעט והשלי' שחיטתו ואין בשהייה אחת שיעור שהייה אם יש בין כל השהיות שיעור שהייה נעו בגמרא אם מצטרפות אם לא ולא איפשיטא בעיא זו ומן הספק היא אסורה'

י וכן בעו בגמ' שהה במיעוט שיעורין מהו תיקו ורש"י ז"ל פירש אם שחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ושהה שיעור שהייה וחזר וגמר המיעוט מהו והספק בזה הוא שאעפ"י שאם הניח העוף והבהמה היו בשרים כיון שבשחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה כיון שדרך שחיטה גמר דמי לשוהה קודם ששחט רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ופסולה וזה הפירוש אינו נראה בכון שכיון שמן התורה שני רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה הרי בגמרא השחיטה ולאמה חופסל בשהייה ובתוספתא תניא שחט בה אחד או רוב אחד בעוף אף על פי ששהה לזמן מרובה ובגמרא שחיטתו כשרה' והרמב"ם ז"ל פירש שיעור שהייה כדי שיגביהה וירביצנה ויבחוט אם לא שהה אלא כדי שחיטה מיעוט שמן מהו ובס זה הפי' אינו בכון שאין שיעור שהייה אלא כדי שישחוט שחיטה בבהמה שהוא רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה ובתוספות וכן הרמב"ן ז"ל הם מפרשים השוחט בהמה שצריך בה רוב שנים ושחט רוב שמן אחד ושהה במיעוט האחרון בסכין רעה שבעודו שוחט אותו מיעוט שהה באותה שחיטה בסכין רעה שיעור שהייה ואח"כ שחט הסימן השני מהו שכיון שהמיעוט אינו מעכב הרי הוא כאלו שהה אלא שחיטה וכמחיר בשר בעלמא הוא ופסולה או דילמא כיון שהוא צריך לגמור אותו מיעוט לכתחילה הרי הוא מתעסק בשחיטה וכשרה וסלקא בתיקו והוייה ספק נבלה ואסורה' זהו דין שהייה ואין שהייה בקנה העוף כלל שאם

מכה תכ' קנה פגום והשלימה לרוב כשרה'

יא דרסה היא השוחט אלא בהולכה והוצאה והיא בשני ענייניה או שהחרב הסמגין בדוחק הסכין עליה' ולא הוליך ולא הביא אן שהכה אותה בסכין כמי שחותך את הדלעת כיון שלא הוליך והביא הרי זו פסולה שהתורה אמרה ושחט ואמרו בגמר' בפ' השוחט אין אשחט אלא ומשך שנאמר חץ שחוט לשונם ופי' שחוט כמו שותט כמו חנורי חרב שהוא כמו חונרי חרב וכן לנוש הנדים שהוא כמו לוכש הנדים וכן חץ שחוט שהוא כמו שותט והחץ אינו שוחט אלא דרך הולכה הרי למדנו שאין שחיטה אלא במשיכה ואם אין בה משיכה זו היא דרסה שהיא פוסלת השחיטה ואמרו בגמרא בפ' השוחט שנים אוחזין בסכין אחד ושוחטין ואין חוששין שמא ידרסו זה על זה זהו דין דרסה'

יב חלדה הוא לשון הטמנה שהסכין אינה גלוייה בשעת שחיטה אלא מכוסה ופי' בגמ' בפ"א שהוא מלשון חולדה שהיא עומדת בעיקרי הבתים ונראה לי שמפני זה נקרא העולם חלד שנאמר האדינו כל יושבי חלד שעיינו בעלם מכל בני אדם ולא ידע אותו אלא הקב"ה שברא' וכן נקרא עולם לשון העלמה וכן החלודה העולה מפני העיפוש על בני הכלים נקרא חלודה מפני שהוא כסוי על הכלים וכן פירשתי בספר אוהב משפט שחברתי זה לו חמשה ושלשים שנה ואם הבנים הסכין בין סימן לסימן ושחט בין ממעלה למטה דרך שחיטה בין ממטה למעלה אפילו במשיכה היא נבלה כמו שפירשו בגמ' בפ' השוחט ואמרו בגמ' בין סימן לסימן פסולה תחת העור איני יודע ואמרו בגמ' תחת מטלית מהו שנפלה טליתו על הסכין ונסתבך בו או תחת במר מסובך וכן אם שחט רוב הסימנין והחליד הסכין תחת המיעוט הנשאר מהו ואמרו על כל אלו הבעיות תיקו והרי הם ספק נבלה ואסורה הנה השלמנו דיני חלדה'

יג הגרמה לשון הגרמה הוא לשון הברעה שהוא יוצא ממקום שחיטה למקום שאינו ראוי לשחיטה ובלשון

יבין שמועה

ובלשון רבותינו ז"ל בפ' המוכר את הספינה השוקל עין בעין נותן לו את גירומיו פירוש שהמוכר נמשקל צריך להכריע כף המאזנים של פירות יותר מכף המאזנים של מתן שהוא שוקל בה לפי שהכתוב אומר מאזני צדק צדיק ותן לו משלך ואם לא עשה כן אלא שקל עין בעין ולא הכריע צריך להוסיף ללוקח שיעור אותה הכרעה וזהו לשון גרומיו וכן הגרמה הנזכרת בהלכות שחיטה הוא שהכריע הסכין ויצא ממקום שחיטה למקום שאינו ראוי לשחיטה וכן אמרו נגמ' כגון דנקיט מרחשו והגרוס ואזיל עד דמטי מתתאי.

יד בושט אין דין הגרמה כלל אלא כל שנחט במקום שאינו ראוי לשחיטה אין נתרבן הושט הדבוק ללחי אין בסוף הושט במקום הדבוק נכרם היא אסור אפילו בנקב במשהו וכן כתב הרמב"ן ז"ל וכן מוכח בגמרא בפרק וחלו טרפות ואין דין הגרמה אלא בקנה וכן כתב רש"י ז"ל.

טו תרבץ הושט אינו ראוי לשחיטה כלל והוא המקום הדבוק ללחי והוא המקום היותר קשה מהושט עצמו שבשחוטין אותו עומד במקומו וזה המקום אינו ראוי לשחיטה והושט לפי שהוא רך בשחוטין אותו הוא מתקבץ ונגלה הקרום הלבן שהוא נפנים ושיעורו כדי תפיסת יד כן אמרו בגמר' בפ' וחלו טרפות ופירש הרא"ה ז"ל שהוא כדי שיתפוס אדם בשתי אצבעותיו והוא כרוחב אצבע וי"א כדי שיעור שתי אצבעות וכת' הרמב"ם ז"ל שזה השיעור הוא בבהמ' ובחיה אבל בעוף הכל לפי גודלו וקוטנו וכתב עליו הרמב"ן ז"ל כי יש לחלק גם כן בין דקה לגסה והרא"ה ז"ל כתב שקבלה היא בידו מחיים שעור תרבץ הושט בעוף כנגדו משפוי רובע ולמטה זה השיעור הוא למעלה ולמטה שיעור הושט עד מקום שהוא משעור ונעשה פרצים פרצים כגרם כמו שאמרו בפרק וחלו טרפות עד כאן הוא מקום הראוי לשחיטה.

טז בקנה שיעור מקום שחיטה הוא משפוי רובע ולמטה עד בנפיהבוכה העליונה בשאדם אוחז הנוכה בידו בקנה בשהיא נפוחה עד אותו מקום הוא מקום הראוי לשחיטה וכנגדו בחוץ הוא מקום שחיטה בשפושטת בוארה לרעות ולמטה מזה אינו מקום שחיטה ואם אנסה הבהמה עצמה ונתפשט אותו מקום יותר ממה שהיה מתפשטת בשהיה רועה אלא אונס אותו מקום הוא ספק אם הוא ראוי לשחיטה אם לא שהרי אמרו בגמ' אנסה עצמה מהו תיקו ואין לשחוט באותו מקום מן הספק וגם שם בגמרא אמרו אנס בסימנין פסולה.

יז הקנה הוא טבעות טבעות והטבעת העליונה היא שלימה והטבעות האחרות אינן שלימות ויש רבועה של בשר בסופן ובראש הקנה על הטבעת העליונה יש כמין כובע של בשר והוא משופה ומחודד ומשם הוא יוצא הקול ובסוף שיפוי כובע זה יש שני גרעינין שהן כמין חטין מקום השחיטה הוא ממקום חטין ולמטה כמו שאמרו בפרק ראשון מחולין.

אמ"ת

פירוש אין הכונה שאם שחט במקום שאין ראוי לשחיטה שיהיה כשרה אלא שאם שחט והתחיל בשגרמה אפילו בל"ס אעפ"י שלא הגרים שליש ושחט כל הנשאר יפה שבשחיטה היא פסולה ומה שכתוב בפנים שבושט אין דין הגרמה ר"ל שאין לעניין אם הגרים שליש או בחות אלא שליש ושחט הנשאר יפה או אם שחט שליש והגרי' ואח"כ שחט השאר יפה כפי הדינין בחלוקין בקנה שאין גם אחת משאי אלוקות אלו בושט אלא בל שהגרים אפילו ד"ס אין בחלה בין בחבבע פסולה הוא על דרך הרמב"ן והרמב"ם ז"ל בל אחד לפי דרכו שבאחד מבשר בשחט שליש והגרים שליש ובאחר מבשר בהגרים שליש ושחט שני שלישין אבל לדעת הרשב"ם ז"ל שפוסל בשני דרכים אלו ולא הבשר אלא אם שחט שני שלישים והגרים שליש דין בושט והקנה שוין בך נראה לי פירוש הלכה זו ע"ה שלמה בן הרב ר' שמעון ולה"ם.

מחולין.

חי ואם שחט משפוי כובע ולמטה ושייר מהחטין קצת לצד שפוי כובע וזהו שאמרו שייר בחטין בשרה ואין הגרמה אלא למעלה מהחטין.

יט הגרים שליש ושחט שליש והגרים שליש פליגי בה בגמ' י"א בשרה אעפ"י שהרוב בהגרמה דבין דבי נפקא חיותא בשחיטה נפקא בשרה וי"א דבעינן רובא בשחוטה ולינא ואסורה. שחט שליש והגרים שליש ושחט שליש י"א דבשרה דהא רובא בשחוטה היה וי"א טרפה דבי נפקא חיותא בהגרמה נפקא והרמב"ם ז"ל פסק דבל הינא דאיכא רובא בשחיטה בשרה רובא בהגרמה פסולה. והרמב"ן ז"ל והר"ן הלוי ז"ל אומרין שאין להבשיר אלא בשחוט שני שלישין והגרים שליש ושחט שני שלישין כיון שיש רובא בשחיטה בכת אחת בשרה והרשב"א ז"ל החמיר יותר דבעינן רובא בשחיטה וכי נפקא חיותא בשחיטה נפקא ואינו מבשיר אלא בשחוט שני שלישים והגרים שליש וכן היה דעת הרא"ש ז"ל.

כ אם ניקב הקנה של בהמה או של עוף והשלימו לרוב (כפי' שבשחיטה אבי הקנה השלם עם הנקב משליש לרוב כן פי' רש"י ז"ל) אין שהיה הנקב למעלה והשלימו בשחיטה אין שהיה הנקב בחמצע והשלימו בשחיטה בשרה כיון שיש רוב בשחיטה בשרה כן אמרו בגמ' בפ' ראשון.

כא שחיטה בסמרק בשרה כן אמרו בפרק ראשון וכן שחיטה בחלבסון בקולמוס בשרה וכן אמרו בפרק השוחט והטעם באלו אלא בעינן שחיטה מפורעת ואיכא דאמרי ר"ן בר"ל דאמר בעינן שחיטה מפורעת ואיכא מאן דאמר אין לשון אין הלכה כן.

כב שחט בשנים ושלשה מקומות שחיטתו בשרה אלא בעינן שחיטה מפורעת וכגון ששחט מעט בראש הסימנין וירד למטה מהסימנין לצד ימין ושחט מעט אלא בנגד השחיטה הראשונה ועוד ירד למטה לצד שמאל ושחט מעט וכן כל השחיטות יש רוב הסימן אלא שאינו בהיקף אחד בשרה כיון שרוב הסימן נשחט אעפ"י שאינו בהיקף אחד בשרה אלא בעינן שחיטה מפורעת כן אמרו בפ' השוחט.

כג השוחט מן הצדדין שחיטתו בשרה ואם החזיר הסימנין לאותו צד שוחט לבתחלה ואם לא החזיר הסימנין בדיעבד בשרה שבודאי הגיע לסימנין קודם שתשנר מפרקתה ורש"י ז"ל פי' שאפי' לבתחלה מותר ואלא נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב וצריך השוחט שישחוט בחמצע הצוחר.

כד מצות שחיטה היא שישחוט שני הסימנין בין בעוף בין בבהמה ובדיעבד אם שחט רוב אחד בעוף וכתבו בתוספות שם בזה רמז בתורה וזבחת מבקרך ומצאנך כתב"ר בויתיך א' אחד ב' שנים ר' רוב והפך התינה בתשר רובו של אחד כמוהו ורוב זה שאמרו כל שהוא יותר מחציו ויש בירושלמי שאדם אחד שחט ולא שחט שני סימנין אלא רובם ובא לפני חכם ושאלו למה נתכוונת אמר לו לשני סימנין ולא יכולתי לשחוט אלא הרוב א"ל השחיטה בשרה ואתה לא תשחוט מכאן ואילך שצריך השוחט להיות בעל בחמון ידיים.

כה אם לא שחט הורידין והם העורקין שבצוארו שמהן יוצא דם בשרה ובעוף צריך לנקוב אותן בשעת שחיטה לפי שהוא בולהו בחד ובבהמה שהוא מנחתה אין צריך.

כו השוחט מן העורף אם לא החזיר הסימנין לאחוריו שחיטתו פסולה לפי שהוא שונר מפרקתה של בהמה ואם החזיר הסימנין שחיטתו בשרה כן אמרו בגמרא בפ' השוחט והעורף הוא הפך הפנים כמו שכתוב כי פנו אלי

עורף ולא פניס •

כן השוחט את המתוכנת כריכה שתפרכס ואם לא פרכסה אסורה שמתמתה קודם גמר שחיט' ואיזו היא מסוכנת כל שמעמידין אותה ואינה עומדת ואפילו יש לה כח נשיניה ואוכלת אפילו קורנת ונקעיות היא בחזקת מסוכנת וצריכה פרכוס נסוף שחיטה • ואי זה הוא פרכוס בהמה דקה שפשטה ידה והחזירה ה"ז פרכוס ואם לא החזיר' אין זה פרכוס ואסורה • וברגל־בין פשטה ולא החזירה בין בכפה ולא פשטה כשרה • ונבסה בין ביד ובין ברגל בין פשטה ולא כפפה ובין כפפה ולא פשטה כשרה וכן אמרו בגמ' בפ"ב דחולין ובע"ז אמרו דחיה נסה הרי היא כבהמה דקה לפרכוס שהחיות אפילו הגסות הם יותר קלות להתנועע מבהמה נסה • ובעוף אפילו לא רפרף שלא בעינו ולא בשבש אלא נזנבו כשר • מבאתי בחדושי הרמב"ן ז"ל לא אבלתי בשר בוסבוש פירוש מסוכנת וממהרין לומר שחוט שחוט אלמא שהוא שהנחוני ז"ל אומריס בשהחרה בשל ישראל הותרה משום הפסד ממונו אבל בשל גוי טבח אסורה וזן מדת חסידות להם עד כאן השלמנו דיני הגרמה ונתחיל בס"ד •

דיני עיקור דיניו הס"ד

א עיקור פירש רש"י ז"ל שהיא פסוקת הגרגרת והזקיקו לפרש כן לפי שאמרו בגמרא על חמשה דברים המפסידין את השחיטה כולהו תנגהו ושהייה ודרסה והגרמה הם כולם במשנה ולא נזכר בהם עיקור על כן פירש שזה העיקור שהוא בגרגרת כמו שנזכר בפרק השוחט שהוא פסוקת הגרגרת שנזכר שם במשנה ובכר דחו פירושו לפי שבגמ' אמרו בפ' ראשון אין עיקור סימנין בעוף ופסוקת הגרגרת בבר נשנית בעוף על כן פירשו שזה העיקור שהוא בגרגרת כמו שנזכר בגמרא הוא שגדלו הסימנין כולן או רובן בדבר שעושה אותן טרפה כמו שנתפרש בפ' וחלו טרפות והלכה למשה מסיני שאם אירע לו כן בשעת שחיטה משעה שהתחיל בשחיטה ח"ל שתשחט בהכשר שמחמת העיקור מתגדלין הסימנין ומה שאמרו בגמ' כולהו תנגהו אינו על פסוקת הגרגרת שאין זה עיקור בבר פי' בעל ההלכות ז"ל שזה בשנה במשנה בפרק בכסוי הדם שבאו שם הבוחר והמעקר פטור מלכסות הרי שבינו עיקור במשנה •

ב שחוט את הוטט ונמצאת גרגרת שמוטה קודם שחיטה אעפ"י שהוא עוף והכשירו בסימן אחד שחיטתו נגלה כי כן הלכה למשה מסיני שבריך בשעת שחיטה שלא יהיה עיקור אפי' באחוז סימן שאינו שחוט וה"ה אם שחט הגרגרת ונמצא הוטט שמוט שהיא טרפה אבל ברוב אין העיקור אלא בגרגרת •

ג אמרו בפ' מפנין שהשוחט עוף בריך למבדקו לרעי' כי העוף בשעת שחיטה מסתבך בכותל והסימנין נעקרין על כן בריך להרחיק רגליו מכל דבר שלא יגע בהם ברגליו ויעקור הסימנין ויש מוכיחין לשון העוף כן לחייו כדי שלא יבלע הסימנין ויעקור אותם

ד שחוט הוטט ונמצאת הגרגרת שמוטה ואין ידוע אם קודם שחיטה נשמטה או אחר שחיטה נשמטה בפ"ח ובפ' וחלו טרפות אמרו הרי זו ספק ופסולה ואמרו שם שאם נמצאת שמוטה ושחוטה אם תפס בסימנין פסולה שכיון שתפס בסימנין תפסר לשמוטה שתעשה שחוטה ואם לא תפס בסימנין י"ח שבריך שיהיה בהמה אחרת וישחוט ויקוף שתי שחיטות אם דומות זו לזו בשרה ואם אין דומות זו לזו נגלה שע"י העיקור השחיטה אינה הוכחת בוטט שלא בלא יוסר וזהו דעת בעל הלכות והרמב"ן ז"ל שאפי' לא תפס אינה נכשרת שלא בהקפה • וי"ח שאם לא תפס בסימנין אין בריך הקפה וכשרה

ואפילו בשמבע שחיטה הבי הוי דינא וכן כתבו הבוחתא ז"ל הרי השלמנו הלכות שחיטה:ונבחר בע"ה •

דיני כסוי והם עשרה

א מצות בסוי אינה אלא בחיה ועוף אם יצא מהם דם ואם לא יצא מהם דם אעפ"י שבטלה מצות בסוי הם מותרים בחב"לה וכן שנינו בפרק השוחט •

ב כוי הוא ספק בהמה ספק חיה וטעון כסוי בחיה וחלבו אסור בבהמה על כן נותנין לו חומרי שניהן לפיכך אין שוחטין אותו בי"ט שאם יכסו את דמו יאמרו חיה הוא וחלבו מותר ואם עבר ושחטו בי"ט ימתין עד לערב אם נשאר דמו יכסה אותו אחר י"ט וכן השוחט לחולה בשבת אין מכסין את הדם אלא לאחר שבת שהעפר אסור לטלטלו בשבת • והשוחט בי"ט היה אז עוף בריך שיהיה לו עפר מוכן מערב יום טוב •

ג השוחט אפי' אינו בריך לאכילה שלא לדם לעשות ממנו בבע אז לרפואה חייב לכסות •

ד אין בריך לכסות אלא בשחיטה הראויה אבל בשחיטה שאינה ראויה אין חייב לכסות לפיכך הנוחר והמעקר והשוחט את הטרפה אז שנתנבלה בידו וכן שחיטת חש"ן שלא עמדו על נביהן אין טעונים כסוי

ה השוחט מחה עופות ומחה חיות כסוי אחד לכולן ואין בריך לכסות כל אחד לבדו •

ו השוחט ולא כסה כל הקודם חייב לכסות אלא שמבוה זו היא מוטלת על השוחט שנאמר ושפך וכסה מי ששפך יכסה ואם קדם אחר וכסה אחר מבוה זו מבעליה וקונסין אותו עשרה זהב כן נזכר בפ' החולב מפני שבר ברכה ובמה ששפך יכסה שלא יכסנו ברגל •

ז השוחט וכסתו הרוח פטור מלכסות ואם חזר ונתגלה חייב לכסות בסהו ואח"כ נתגלה פטור מלכסות' שחט ונגלע הדם נקרקע פטור מלכסות ואם נגלע ושומו ניכר חייב לכסות •

ח שחט ונתז הדם לאוץ וכן דם שעל גבי הסכין אם אין שם דם שלא הוא בריך לברוד אותו ולקיים מצות בסוי ואם יש שם דם אחר אין בריך לברוד אלא יכסה הדם שנשפך בשעת שחיטה והשאר פטור מלכסותו וכן דעת הגאונים' ז"ל שאין חובה לכסות דם הנתז אם יש דם אחר •

ט דם שנתערב במים אם יש בו מראה דם חייב לכסות ואם נתערב ביין או בדם בהמה משערין אם היו מים והיה בו מראה דם חייב לכסותו ואם לא פטור מלכסותו •

י מצות בסוי היא שיהא עפר למטה ועפר למעלה ואין מכסין אלא בעפר דק כמו שכתוב עד אשר דק לעפר ואפר קרוי עפר שנאמר מעפר שריפת החטאת • ואם בסהו בחנניס או שכפה עליו את הכלי אין זה בסוי ובכל דבר שבריך בתושה אין מכסין בו ובגרידת מתכות אם נשרפו מכסין בהם וכן גרידת זהב שנאמר ועפרות זהב לו • השלמנו דיני הבסוי ונבחר

דיני ברכה והם ה'

א השוחט בריך לברך קודם שחיטה רא"י אמ"ה אקב"ו על השחיטה • שחט ולא בירך הבשר מותר שאין הברכות מעכבות •

ב גמר מלשחוט מבסה ואחר הבסוי מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על בסוי הדם • כן כתבו הראשונים שאין לברך על בסוי הדם אלא לאחר שבסה וכן כתבתי אני בפירוש הלכות ברכות שלי בפרק ראשון •

ג השוחט וכסה ונרך ודעתו לשחוט עוד אין צריך לחזור ולברך על השחיטה שאין הכסוי וברכתו הפסק לברכה ראשונה.

ד השוחט ונמר בדעתו מלשחוט ונמלך אחר כך צריך לברך אם רוצה לשחוט.

ה המברך על השחיט' ושח כיון ברכה לשחיט' צריך לחזור ולברך וכן אם שח כיון שחוטה לשחוטה ואם לא שח ברכה אחת לכולן ואם שח מעכשיו שחיטה כגון שאמר תן לי נהמה לשחוט לו עוף וכן כל היוצא בזה מברכי שחיטה אינו צריך לחזור ולברך. נמר מלשחוט ועדיין לא כסה ושם פי' ששח נמה שאינו ענין שחיטה צריך לכסו' ולברך על הכסוי ואחר כך מברך על השחיטה ושוחט ומכסה ומברך על הכסוי כן הורו הגאונים ז"ל וכן הורו שם"מ להפטר בברכה אחת אסור להרבות בברכות ולדבר בין שחיטה לשחיטה להרבות בברכות שאפשר להפטר מהם.

השלמנו דיני ברכה והם חמשה ובזה השלמנו כל דיני הלכות שחיטה בס"ד.

וקודם שנתחיל לפרש הטרפות נבאר דיני הבגלות בטומאתן ובהגאתן וכל השחיטות האסורות בהגאה ואין להם טומאה.

ניקב קרום של מוח או דרוסה ואחר הטרפות שחיטתן מטהרתן מידי נבלה וכן גראה בראשון מחולין שאמרו שם מלך בסכין מטמאה בגית הבליעה כלומ' שהיה נבלה והקשו שם למאן דאמר שהיה טרפה ומליקת' זו היא שחיטתה תדע לה מליקתה לטהרה מידי נבלה כלומר כמו שטרפה ששחטה שחיטתה מטהרתה מידי נבלה כן היה הדין בזה העוף שמלקו בסכין שזאת המליקה שהיא כשחיטה בבהמה מטהרו מידי נבלה ואמה הוא מטמא בגית הבליעה בדין בבלת עוף טהור. התבאר מזה שהטרפה ששחטה שחיטת' מטהרתה מידי נבלה ובפרק בהמה המקשה אמרו במשנה על הוכיח העובר את ידו והחזירה ואח"כ שחט את דמו שהוא טהור במנע טרפה שחוטה ובלשון הזה אמרו במשנה מכיון בטרפה ששחטה שחיטתה מטהרתה אף דבר זה כן ובפ' העור והרוטב אמרו וכי ימות מן הבהמה מקבת בהמה מטמאה ומקבתה אין מטמאה ואיזו זו טרפה ששחטה וכן היה זו בזבחים בפרק אטאת העוף ועל זו אמרו בגמרא בפרק בהמה המקשה שהיא מטמא' במוקדשין שאם נגע בה בשר קדש בטרפ' ששחטה שהבשר ההוא הוא טמא מדרבנן וטרפה מותרת בהנא' אפילו לא שחטה שהתורה התירה טרפה לבלב שבאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לבלב תשליכון אותו והוא הבין לבל הגאה אחרת ולא אבריה הכתוב אלא לאכילה. ויש שחיטה שהיא אסורה בהגאה ואין לה טומאה והן כל השחיטות התלויו' בקדושת הקרבנות כגון חולין שנשחטו בעזרה וכן מוקדשין שנשחטו חוץ לעזרה והוא הדין למי ששוחט לשם חטאת וכיוב' זה כל אלו אסורין בהגאה ואין בהם טומאה. ויש שחיטות שהן אסורות בהגאה ומטמאות טומאת נבלות כגון שחיטת גבבי וכל התלוי בענין עבודת פ"ז כשוחט לשם שרי מעלה וכיוצא בהן כל אלו הן אסורות בהגאה ומטמאות במשא. ויש שחיטות שהם מטמא' כנבלה ומותרות בהגאה כגון שוחט שאינו יודע הלכות שחיטה ושחיטת חש"ו שהן מטמאות כנבלה שמתה מאליה ומותרת בהגאה שנאמר לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי והוא הדין לשאר הגאות. ויש שחיטות שהם נבלה אבל אינם מטמאות מחיים עד שתמות הבהמה והם כל שנפסלה בשחיטתה שהיא נבלה כדברי רבי יאשיה והלבה כמותו ואף על פי שהיא נבלה אינה מטמאה מחיים כל זמן שהיא מפרכסת כמו שאמרו בגמ' בפ' בשוחט. וכגון גוי ששחט בהמת ישראל ושחט שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת אינה מטמאה עד שתמות כמו שאמרו בפ' הפור והרוטב וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות שאר אבות הטומאות בפ"ב ובפ"ח מהלכות טומאת מת ולא כתב כן בפ"ד מהלכות שחיטה. ויש נבלה מחיים ובאים מטמאות בהכל נאלו הוא מת והם אותן שהזכירו בראשון מחולין והם נשברה המפרקת ורוב בבר עמה נקרע בדנ מעבו שמטמאין בהכל ויבך שבטלה והלבה עמה כל שרבובה ובראית חסרה ועשתה בסטרה שהלקה לשתים כל אלו מטמאין מחיים אפי' מפרכסין כמו שאמרו בפ' השוחט אבל בפסלה בשחיטתה כגון נקובת הושט ופסוקת הברבת כל זמן שהיא מפרכסת אין לה טומאה עד שתמות כמו שאמרו בגמ' בפ' השוחט וכל אלו הן מוחרות בהגאה ושאינן סימן לאותן שאין בבלות ימ"ק בב"ו. ירך מ' מפרקת ק' קרועה בדנ ג' בסטרא ג' בראית ו' ושט שלא השתים אינם מטמאין כל זמן שהיה מפרכסת. וכבר בא לידי עוף שנשחט מקבת הושט והיה אוכל ואתקיי' יותר מב' אדשים עד שהשלימו שחיטתו ואסרתיו משום בבלה.

הלכות טריפות בס"ד

אמר עולא שמנה מיני טרפות נאמרו לו למשה מסיני נקובה פסוקה בטולה ואסורה קרועה ודרוסה נפולה ושבורה ע"כ לשון התלמוד בפ' ואלו טרפו' וסימנם ד"ן חב"ק נפ"ש "דרוסה "נקובה "אסורה "בטולה "קרועה "נפולה "פסוקה "שבורה. ואחיל בדרוסה כי היא הטרפה הנזכרת בתורה שבכתב ובשר בשדה טרפה לא תאכלו ופשט הכתוב הוא בדרוסה כמו שבתוב אריה טורף והשאר הלבה. וטעם הדרוסה הוא כי הדורס מטיל מאבבעותיו אדם והוא דס כמו שאמרו בגמ' ההיא תתבולתא דהוה בי רב כהנא דרהט אתגל בתרא ועיילא לאידרוג' ואתחיד דשא בשפיה ומחיי' לדשא בסיחופיה ואשתבח עליה אמשה קורטי דמא ואותו דס הוא האדם ושורף במו אש כמו שאמרו שם בגמרא זהרא מקלא קלי. ויש מהם שהוא חלוש החוש ואינו שורף כמו האש וכמו שאמרו אית ליה זהרא ולא קלי. על כן יש לפרש אלו שהאדם שלהם הוא שורף ובאיזה מין שורף ואיזה מהם אינו שורף וזה על בבלת רבותינו ז"ל האריה הוא דורס בהמות וחיות אפי' גדולות ממנו וכ"ש עופות ואפי' שור גדול ואפילו חיות טהורות גדולות כי יש מהם גדולות ממנו הרבה העידו לו על חיה גדולה שהיא בלשון תורה זמר שנאמר ואקו ודישון ותאו וזמר ותרגמה הגאון ז"ל אלזרקש"ם שבוחרה אריך וגופה גדול מאד עד שבשהיה בתוך החומה פושטת בוחרה חוץ לחומה והעידו לי כי ראו אותה בבא"ם אפילו בזאת החיה יש לאריה דריסה וגם מה שכתבו רז"ל מעבין הראש שהוא דישון בתרגום אנקלוס ואמרו בפ' הספינה אורילא בר יומא דהוי בהר תבור אפילו בזה יש לו דרוסה ואמרו רז"ל במדרש תלים כי דוד המלך ע"ה היה רועה בצאנו וראה זה הראש ואשב כי הוא הר גדול ועלה שם לראו' בצאנם הקרי בחר הראש וראה אותו דוד גדול מאד ונדר לבל שאם יבילנו מהראש יבנה בית המקדש בגזה בקרני הראש שהיה ששים אמה ונעשה לו גם והתפלל לאל שיבילנו מהאריה כמו שהבילהו מהראש וזהו שאמר הושיעני מפי אריה ומקרני רימים ענותני ומזה נראה כי אפילו על הראש יש בח לאריה ואם דרס אותו האדם שלא ימיתנו וכ"ש שיש לו דריסה על שאר הבהמות והחיות וכל חיה שהיה גדולה מהאריה דינה כדין האריה לענין דריסה. והזאב אין לו דריסה על בהמה גסה כי הוא קטן מהאריה ודומה לבלב וכמו שאמרו מי שיביא בין זאב לבלב וי"ל שבהמה

אמ"ה

מעשה בבבלה אחת קטנה שדרסה אחד מן הזאבי' בפוק היא בתרחב הפוק סמוך לעצם הקוליית. ואם בגשר שמעון דורמן ב"ט בגאל בגאלאי

שבהמה גסה קטנה כמו שיש עגלים יש לו דריסה כמו שיש לו דריסה על הגדולים שבהמה דקה כמו הסילים והתייטים וי"מ שאין לו דריסה בהם בפשט הלשון הגז' בגמ' שאין לו דרים' על בהמה גסה ולא חילקו בין גדולה לקטנה כמו שחלקו בין בהמה גסה לבהמה דקה. וזה נראה נכון כי אין הדבר תלוי בין גדול הגוף לקטן הגוף אלא בין מין למין כי המין הגדול כמו הבהמה גסה בשרם הוא קשה אפי' הקטנים מהם והחרם אינו שורף אותו ומין הבהמה הדקה בשרה רך אפי' הגדולים שבהם וזה הוא דוחק מקלא קלי ליה וכל היה שהיא גדולה כזאת וגדולה ממנו עד החריה דינה כזאת שיש לו דריסה על בהמה דקה וכ"ש בעופות ובתוספות אמרו כי זאת בגסה דרים ואין כן דעת הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל. ואחול ונמיה והם חיות קטנות מזאת יש להם דריסה בגדיים וטלאים. וחולדה יש לה דריסה בעופות ואפי' בעוף הגס ואין לה דרים' בבהמות אפילו בגדיים וטלאים ושועל יש לו דריסה ודוקא בגדיים וטלאים בחתול ונמיה אבל לא באמרי רבנן וכל אלו שיש להם דריסה הם דורסין בין בגדולים הגדרם מהם בין אין מבילין זהו דעתו של הריא"ף והרמב"ם ז"ל. ועכשו נוהגים היתר בחתול שבכנס בלול של תרנגולים ואין חוששין לו לפי שהם בני תרנות כי החיות מקבלין תרבות שאפי' האריי הגדול שבדורסין מקבל תרבות ומי שמגדל אותו אינו נזוק ממנו ומ"מ החתולים ובני יונה שהם בבלונן לפעמים החתול מבלבלם ידו בבלונן ואחר לחוש לו. וכלב אין לו חרם ואינו דורס בפרגיו ובהמה שבשכב בלב שוטה אעפ"י שהוא ממית בגשיכתו אפי' לבני אדם כמו שהזכירו במסכת יומא וכל שכן לבהמה אינה אסורה. משום טרפה אלא משום סכנת נפשות ואם התרו ואכל ואכלו דרך גם אז דרך רפואה אינו לוקה משו' טרפה לפי שאין לו חרם כך פירשו בגמרא. זהו דין החיות הדורסות.

דיני העופות הדורסים

הנץ שקורין אשפרי"ר בלעז ובלשון ערבי בא"ז והוא שרגליו אדומים דורס בעוף אפילו הגס בדרבני מעייהו העוף הדורס הגס והוא שקורין אותו פלקון או אסטו"ר שרגליו לבנים או אלבגא"ב דורסין בעופו' הגסין וכ"ש הנשר והדומים לו שהם למעלה מהגס הדורס ואלו דורסין אפילו בעופות הגדולים מהם אבל בעופות הטמאים הדורסים שהם למטה מהנץ אינן דורסין אלא בדבות שייהו אבל בדרבני מעייהו אינו דורסין. ושאר עופות טמאים שהם למעלה מהנץ עד הגס אפי' בדרבני מעייהו. ועוף הדק הוא כגון תורים ובני יונה אבל תרנגולת הוא עוף הגס וכ"ש אווזין. וכל אלה הדורסין אין הפרש בין מבילין בין אין מבילין. וכל אלו שאינן דורסין בבפורניהם אם נכנס הבפורן לחלל הבהמה חוששין שמא ניקב אחד מהאברי' נשאלתי מהיכולים אשר היו עמי בעולם מי חיישינן לדריסת זה הזאב והוייא טרפה או לא. והסכמתי להפירו שיהם לפי דעת מ"ז הרשב"ן ולה"ם שכתב שהזאב אין לו דריסה על בהמה גסה. ולא שנא בין גדולה לקטנה. ואחר שנקהלו לעמוד על נפשו לאוכלו בדקנו אותו מקום הנדרם ומצאנוהו שנתסמם עד שנפל תלאי תלאי ופשר שבנגד בני מעיים מצאנוהו שהאדים יותר מדאי בם הדקין וכפרם האדימו ונשתנית צורתם ונמר ריאם וכל זה אירע מחוקף חמת טריפת האדם ואסרנוהו לפי דעת י"א שבתבו שהזאב יש לו דריסה על בהמה גסה קטנה ודוקא דזאב מקלא קלי ליה ולפי מה שראינו ורא"ם שכן הוא האמת ואל אלהי אמת יצאנו בדרך אמת וגילינו משגיאות וראינו מתורתו נפלאות אכי"ל.

אמ"ה

הוא הנקרא אפ"ף גם נקרא בוטאמאר.

אותם אם האדים נשר בנגד בני מעיי בתנ רש"י ז"ל שהיו רני' והיה לו טורח גדול והנאונים ז"ל אומרים שהעופות הקטנים אינו ניכר בהם אדמימות. וכיצד הוא ספק דרוסה כגון אדי שנכנס לגין השוערים ספק עאל עפק לא עאל תולין להקל ואין חוששין כלל ואם גין השופות ספק כלבא מפק שונדא תולין להקל עאל ושתק ואיתיב גייהו. אין חוששין שלפעמים עושין שלום ואם קטע ראש דאר מינייהו גם רתחיה וכנר נתפיים בזה הראש שתחר ואין חוששין אבל החתול שהבנים ירו בבלוב של תורים ובני יונה מעפ"י שחתך ראש אחד ממנו נכנס המאכל וממנו יוצא על כן קראוהו עורו ובלשון רז"ל סניף דיבי לפי שאם מתערב הפרש הרבה והוא מזוהם שפפי' הזאבים מוחאים אותו ושונאים אותו ואינם אוכלין אותו וזה השער אל המעיים השפלים הנכים כמו הבלים אל המעיים העליונים הדקים ואחר העור יתחבר עמו מעי אחד עב וקשה קורין אותו קולו"ן ונשיש באב נאותו קולון קורין אותו הרופאים קולונ"ג ואחר זה הוא המעי היותר שקרא בגמרא חלוחלת או ברכשא וההמון קורין לו טבאחיי שהיה מנהג הראשונים שהוא שכר המנהג הטוב והנודע ומשם יוצא המותר העב לחוץ הוא הרעי אחר שמצבו כל האחרים מה שצריך להם מהמאכל לקיום האדם והמותר יוצא לחוץ. ונמדרש קהלת החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטי אשר היו בעיר הם גזרי' אלה הדברים שהם אחרי המזון מן פומא לושט ומן הושט להמסיבה ומהמסיבה לקיבתא ומקיבתא לאבטומכא ומאבטומכא לברוכא קטינא ומברוכא לבית כבא ומבית כבא לבית מעיא ומבית מעיא לברוכא עביה ומברוכא עביה לסגיא דיביה ומסגיא דיביה לפטרכא ומפטרכא לעזקתא ומעזקתא לברא ונקב הושט הוא מבית אל המות כי הוא רך ענבים ואינו בקנה שהוא קשה והאחרים הרכים יש להם הרגש גדול לפי שהם יורדים מהמוח מקום ההרגש וכשהוא נקוב אפי' נקב משהו הוא מרגיש הרבה ומכאיב כי כל פרוק חבור נפב ונקב הוא מכאיב וכשהוא מבאיב יגיע משה בטול לפעולות הטבעיות הצריכות לקיום הבעלי חיים וכשיתבטלו הפעולות הטבעיות יסבדו הבעלי חיים. והמזון הוא מתעכל עכול ראשון בלעיבה כי הלעיסה היא התחלת העכול כי כשאדם הוא לועס מטים ונותן אותם עלבני מבתו הוא מרפא אותה כמ"ש חז"ל לא לעום אדם חטין ותן אותן על גבי מבתו ואמרו על זה לשון מכמים מרפא ואם בשלו חטים לא יעשו זה הפועל מ"ב הלעיבה היא התחלת העכול ומותר זה העכול שאינו ראוי למזון יוצא בדקיקה מהפה ולשון עכול הוא מלשון רז"ל עד שיתעכל המזון שבמעיו ובלשון קדר אלהב"ם ואחר הלעיבה הוא נכנס בכרס ושם הוא מתעכל עכול שני מפני חום הכרס שהוא רב מפני חום החלב הפרוס עליו וחום הלב שהוא עליו ואם הכבד שהוא בימינו וחום בידי הטחול שהם מלאים דם שהוא נשמלו. וזה העכול השני הוא חוזר המזון כמו מי השערים שנותנין לחולין ונקרא בלשון רז"ל ערסן שאמרו בנדרים ערבן יפה לחולים ונקרא בלשון יון בילוס ואחר זה העכול הכבד שהוא סמוך לכרס הוא מוכן הבלוב שנו דרך שורקים המתוברים ביניהם הנקרא מסריק"ש נספרי הרפואה. והענ שמאחר שמוכן הוא המותר מזה העכול השני והולך בתוך המעיי' עד שהוא יוצא מפי הטבעת נרעי. ובשהגיע זה הבלול אל הכבד שם הוא מתעכל עכול שלישי שהוא כמו קדרה אותתת ורודע הוא כי המתבשל בקדרה יש בו חלקים טובים למזון מנים ממש וחלקים דקיקים עולים על פי הקדרה במו הקיף וחלקים ענים במו שתרים בתחתי' הקדרה וחלקים ענים שלא הגיע בהם הבשול וחלקים מיוייס שעולים מבח הרתיחה כמו העשן וחלקים מיוייס שהם כמו המים הנשפכים כך הוא מתחילת זה העכול בכבד הנקרא

נשם

הנשים שהם המשם והוא עשוי קלפים קלפים לפנים ואחרי עמו בית הכוסות מלמעלה והוא עשוי משני קרומות ענים ובינהם אומן והוא עשוי בפנים בתים בתים בכוסות על כן קרוי בית הכוסות ואחרי המשם ואחריו הקיבה ונהיה עשויה בקשת וכה שני חלבים קרויים בתלמוד חמכי ובר חמכי האחד עשוי כקשת והוא אסור והאחד עשוי מרוך ביתר הקשת יש שנוהגים בו היתר ויש שנוהגים בו איסור ונמצא בה חלב שמעמידין בו הגבנה ואינו באדם אלא בנהמות וחיות ואחר הדרא דבתא יש מעי אחר שאין לו אלא פה אחד ממנו נכנס המאכל וממנו יוצא על כן קראוהו עור ובלשון רז"ל סניף דיבי לפי שאם מתערב הפרש הרבה והוא מזוהם שפפי' הזאבים מוחאים אותו ושונאים אותו ואינם אוכלין אותו וזה השער אל המעיים השפלים הנכים כמו הבלים אל המעיים העליונים הדקים ואחר העור יתחבר עמו מעי אחד עב וקשה קורין אותו קולו"ן ונשיש באב נאותו קולון קורין אותו הרופאים קולונ"ג ואחר זה הוא המעי היותר שקרא בגמרא חלוחלת או ברכשא וההמון קורין לו טבאחיי שהיה מנהג הראשונים שהוא שכר המנהג הטוב והנודע ומשם יוצא המותר העב לחוץ הוא הרעי אחר שמצבו כל האחרים מה שצריך להם מהמאכל לקיום האדם והמותר יוצא לחוץ. ונמדרש קהלת החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטי אשר היו בעיר הם גזרי' אלה הדברים שהם אחרי המזון מן פומא לושט ומן הושט להמסיבה ומהמסיבה לקיבתא ומקיבתא לאבטומכא ומאבטומכא לברוכא קטינא ומברוכא לבית כבא ומבית כבא לבית מעיא ומבית מעיא לברוכא עביה ומברוכא עביה לסגיא דיביה ומסגיא דיביה לפטרכא ומפטרכא לעזקתא ומעזקתא לברא ונקב הושט הוא מבית אל המות כי הוא רך ענבים ואינו בקנה שהוא קשה והאחרים הרכים יש להם הרגש גדול לפי שהם יורדים מהמוח מקום ההרגש וכשהוא נקוב אפי' נקב משהו הוא מרגיש הרבה ומכאיב כי כל פרוק חבור נפב ונקב הוא מכאיב וכשהוא מבאיב יגיע משה בטול לפעולות הטבעיות הצריכות לקיום הבעלי חיים וכשיתבטלו הפעולות הטבעיות יסבדו הבעלי חיים. והמזון הוא מתעכל עכול ראשון בלעיבה כי הלעיסה היא התחלת העכול כי כשאדם הוא לועס מטים ונותן אותם עלבני מבתו הוא מרפא אותה כמ"ש חז"ל לא לעום אדם חטין ותן אותן על גבי מבתו ואמרו על זה לשון מכמים מרפא ואם בשלו חטים לא יעשו זה הפועל מ"ב הלעיבה היא התחלת העכול ומותר זה העכול שאינו ראוי למזון יוצא בדקיקה מהפה ולשון עכול הוא מלשון רז"ל עד שיתעכל המזון שבמעיו ובלשון קדר אלהב"ם ואחר הלעיבה הוא נכנס בכרס ושם הוא מתעכל עכול שני מפני חום הכרס שהוא רב מפני חום החלב הפרוס עליו וחום הלב שהוא עליו וחום הכבד שהוא בימינו וחום בידי הטחול שהם מלאים דם שהוא נשמלו. וזה העכול השני הוא חוזר המזון כמו מי השערים שנותנין לחולין ונקרא בלשון רז"ל ערסן שאמרו בנדרים ערבן יפה לחולים ונקרא בלשון יון בילוס ואחר זה העכול הכבד שהוא סמוך לכרס הוא מוכן הבלול שנו דרך שורקים המתוברים ביניהם הנקרא מסריק"ש נספרי הרפואה. והענ שמאחר שמוכן הוא המותר מזה העכול השני והולך בתוך המעיי' עד שהוא יוצא מפי הטבעת נרעי. ובשהגיע זה הבלול אל הכבד שם הוא מתעכל עכול שלישי שהוא כמו קדרה אותתת ורודע הוא כי המתבשל בקדרה יש בו חלקים טובים למזון מנים ממש וחלקים דקיקים עולים על פי הקדרה במו הקיף וחלקים ענים במו שתרים בתחתי' הקדרה וחלקים ענים שלא הגיע בהם הבשול וחלקים מיוייס שעולים מבח הרתיחה כמו העשן וחלקים מיוייס שהם כמו המים הנשפכים כך הוא מתחילת זה העכול בכבד הנקרא

נשם

בלשון יון כימוס והשוה שנוה העבול השלישי הוא הדם והוא חם ולח ומחוק · והקרף העולה למעלה הוא החדומה והיא חמה ויבשה ומרה · והעב היורד למטה כמו השמרים היא הבשורה והיא קרה ויבשה וטעמה עפוץ כמו העפצי והחדים העולים הוא הרוח חסר נחברים הדופקים והדם הוא הולך דרך עורקים הנקרחים ורידין חל החברים כולם ומגיעין אותו הרופאים בשנבר דרך הקזה והוא מתעבל עבול רביעי בכל החברים כי הוא מתפשט עלב הקנין עוד לבשר וכל חבר משנהו לטבעו ואם נעבר זה הכח נשחר בלתי משונה וזהו לון הנהקים והנהרות ומותר זה העיבול הוא יבא אנקב העור הדקים דרך זיעה · והקרף הרקיק הוא הולך חל כים המרה ומשם הוא הולך חל המעיים ורוחץ אותם ומנקה אותם ועד שהוא מגיע לפי הטבעת ועוקר אותה ומביא המחוה ליבית' הר' · והחלק העב השוקע למטה היא השחורה היה הולכת חל הטחול ומשם עולה לפי החבטומכא לעורף תחות המחכל בשביה מקבנרת פי החבטומכא ועל זה נחמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית כי המרה קלה ויורדת עד למטה בפי הטבעת והשחורה היה נכבד ועולה עד למעלה בפי החבטומכא · והחלק אלא הגיע בו הבשול הוא הלבנה וממנה מלוחה וממנה מתוקה והיא קרה ולחה והולכת עם הדם ללחלח החברים שבתינשו מפני התנועה המחממת והופה בה בטומכא ובריאה · והחלק החדיי הוא ההולך ל הלב ומשם הולך חל הגידים הדופקים הנקרחים סריחי"ש נספרי הבשורה · והחלקים המימיים הולכין חל כים המקוה חסר המקבץ שם מי רגלים ויבא דרך קנוח מן הגיד ולפעמים מתקבץ שם עפרורית ונקבה שם והוא חולי החבן הנקרא חבן והוא חולי מסוכן ויותר בחנשים שהמעבר הוא קר מהנשים שהמעבר הוא רחב זהו דרך אלא העבולים שהם קיום הבעלי חיים וכשיבחב הדשט מפני נקב יגיע פגע חל הכרס הסמוך לו ויתבטלו אלו הפעולות הטבעיות ויאבד הבעל חיים על כן

אם ניקב הדשט הבחמה היא טרפה ואסורה ·

דשט נקב הדשט טרפה · אמר רבא שני עורות יש לו לדשט

חיבון אדום ופנימי לבן נקבו זה בלא זה בשרה נקבו

שניהם נקב מפולש טרפה נקבו שניהם זה שלא כנגד זה טרפה

משום דכיון דאכלה ביה ופעיל ביה רוחא נמדא ליה ופשטא

ליה זמנין דמהנדזין בהדי הדדי שכיון שהם מתנועעים יבואו

שני הנקבים זה כנגד זה ומש"ה טרפה · ואמר רבא קרום

שעלה מחמת מכה בדשט אינו קרום שיפול הקרום ושאר

הנקב פתוח ואמר רבא ודשט אין לו בדיק בספק דרוסה מנחנן

אלא מפנים וכבר כתבתי זה בספק דרוסה · נתהלפו הקרומי

שהאדום חוץ לבן והלבן חוץ לאדום אמרו בגמ' שהוא טרפה

וי"מ אפי' לא נתחלף אלא הלבן וחוץ לאדום שהיא טרפה לפי

שזה האודם מתחת מרס הוא ויחזור ויתרוף האדום וכמו

האדים הנשר כנגד בני מעיים דאסור דזהרא מקלא קלי · וי"א

שאם לא נתחלף אלא האחד שהיה בשרה שהשני מגין עליו

כמו נקבו זה בלא זה שהיא בשרה ואינה טרפה אלא אם לקו

שניהם שהאדום חוץ לבן והלבן חוץ לאדום וכבר כתבנו בדין

הדרוסה עוף שנה וכו' ואמרו מלוכלך בדם מה היינו ומה שאמרו

שדשט אין לו בדיקה מנחנן בספק דרוסה הוא הדין לספק נקב

כי נקב כל שהוא א"א לבודקו יפה · ישב לה קנין בדשט אם יש

בו קורט דם טרפה בודאי נקבה ואם לא נמצא בה קורט דם

בשרה · וי"א דאפילו לא נמצא בו ק"ל דדשטין שמא מחמת

דוחק האכילה נקב משמ"כ בעוני בית הכנסות שאינה טרפה

אלא אם נמצא בה ק"ל והוא שיהיה אחוב בדוחב אבל אם נמצ'

הקנין אורך הדשט בשרה שאם נאנו לאוש לנקב אין לך בהמה

בשרה בכל הבהמות אוכלות קוצים וכמו שהדשט שנקב טרפה

ה"ה אם נטל טרפה שכל אבר הנטרף בנקב נעדף אם נטל ·

תרבן הדשט שנקב טרפה ונג הזפק שנקב טרפה והוא המקיים

שנמתח עם הדשט אבל זפק עכמו אפי' ניטל כשרה · וירחה

לי והוא אם נדבק הדשט עם התרבן ובני מעיים ובגמ' אמרו

דר' מתיר זפק אפי' ניטל ובלישנא קמא אמרינן דהלכה כבני

ובלישנא בתרא אלקא בתיקו ויש שני גרסאות בזה יש גורסין

ניטל זפק כשרה כמו שכתבתי והרמב"ם ז"ל לא התיר בזפק

אלא אם ניקב אבל לא ניטל וכן נראה דעת הריא"ף ז"ל · אמר

שמואל תרבן הדשט שנטל כולו מהלחי כשרה והוא שנעקרו

סימנין עם בשר שבלחי וזהו שאינו ניטל לחי התחתון כשרה

והרמ"בם ז"ל אמר מזה דוקא לחי התחתון אבל לחי העליון

טרפה ולא כתבו זה הגאונים ז"ל ובריך ליהן טעם מה טרפות

שייך בלחי העליון ולפי דבריו שכתב שהאחרי' שנטרפו בנטילת

אינם נטרפים בחסרון מתחלת בריתן א"כ בהמה שנבראת

חסרת לחי העליון שהיא כשרה והרשב"א ז"ל אינו מסכים

לזה · ואם סימנין נעקרו ממקום אחרון בבשר הלחי אם נעקרו

כולן היינו עקור סימנין וטרפ' וכן אם נעקרו מעט כאן ומעט

כאן שאף מעוטן הנשאר אלא הרבה והרי הוא כאלו נעקרו

כולן וזהו סימנין שנבלבלו נרוכן דטרפה כדאית' בגמ' אבל אם

עקורין במקום אחד ומיעוטן קיים בבר הייני דרב נחמן

אמר שמואל תרבן הדשט שנטל בדרכו מהלחי כשרה ור"ח ז"ל

כתב שאם נפרקו הסימנין זה מזה שהיא טרפה וזהו סימנין

שנבלבלו נרוכן · ע"כ דיני הדשט והתרבן · ונתחיל לבאר דינו

המוח בנקיבתו ואחר טרפותיו ·

מוח נקב קרום של מוח טרפה · המוח הוא אבר ראשו

וממנו יוצאים כח החוש והתנועה וקורין אותם חכמי

הטבע כחות נפשיים והחושים מהם פנימים ומהם חיצוניים ·

והפנימיים הם החוש המשותף לכל החושים והוא נמוקדם

המוח והמדמ' והוא בחמבא המוח וכח הזוכה והוא בחורני'

המוח כי המוח יש לו שלשה חדרים · והחושים החיצוניים הם

חמשה חוש הראות וחוש השמע וחוש הריח וחוש הטעם וחוש

המשוש ויופאים אל הבחות בחבדים דרך גידים קורין אותן

הדופאים עצבים · וחוש הראות הוא בעינים · וחוש השמע

הוא באזנים · וחוש הריח הוא בחוטם · וחוש הטעם הוא

בלשון · וחושים אלו מרגשים נמשכים מהמוח עצמו · וחוש

המשוש הוא להרגיש זה חם וזה קר זה לח וזה יבש והוא נמשך

מחוט השדר' שהוא דבוק למוח ונכנס תוך חולי' השדרה ויוצ'

דרך נקבים בחוטים קטנים לכל הגוף ונכנסים בבשר ובעור

בלו מבגים והיותר דק מכולם הוא כף היד וכל שכן רחשי

החבנעות ורחש החבנע השני הוא יותר כי כשאדם רובה

להרגיש הדבר אם חם אם קר מבנים רחש אבבנו ואזי ירגיש

המוש והקור והוא שזה המזג לא חם ולא קר בי הדיין הדן דין

בעלי דינין כריך שיהיה שזה לא יבה לאחר מבעלי דינין · וכן

התנועה היא נמשכת מבם הדרך עורקין חזקין שהם בראשי

העופר' כשאדם רובה להשיב ידו אלו מתקבצין אותם עורקין

ומשיב ידו וכשרובה לבשוט ידו מתפשטין אותן עורקין וזהו כח

התנועה הנמשך מהמוח ואלו הבחות הם אבראיים לקיום

הנ"ה וכשהמוח יש בו פגע הם מתבטלין אלו הפעולו' הטבעי'

והוא הולך לאבדון ואם ניקב קרום של מוח הוא נבאב הרבה

ונעשית בו מורסא שקורין שרב"ם אם בלשון יון בלומר מורקת

המחם והוא הולך למות והמוח

יש לו שני קרומות ואינן נבראין

יפה על כן נתנו בגמ' סימנין

שהם כמו שני קרומות שיש על

הבבים של בוזבר וגרמה

מהבמרת אשם לא ניקב אלא

החתון והוא הנקרא חטא

בדמיבתם ביה מזחה טרפה

כלומר

אמ"ה

הרשב"ם ז"ל בחריוב ביאור שאם

לעוף יש שני קרומות ואם נקב

העליון אין בכך כלום אבל כשאם

נקב בתחתון הוא נאסר ולזה

מביאים ידו לתוך פיו אם נבבן אסור'

אלא מינקבים תחתון עד דאינקבים

עליון ועוף בחיים הם רגיש עד מאד

יבין שמועה

כלומר שהוא שק שהמוח נתון בתוכו וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל.

ומדברי הריא"ף ז"ל נראה שהיה טרפה עד שיקבו שניהם וכן דעת הרמב"ן ז"ל ועוף היבשה אם ניקב קרומו מכנים ידו לתוך פיו ודוחק למעלה אם יוציא המוח מזה הנקב בידוע שניקב הקרום וטרפה ואם לאו בשרה. אמר רבה בר"ח אריב"ל אמר בר קפרא כלמה שנקדרה נדון כמוח. פירוש קדרה עכס סגולגולת התחיל לימשך נדון בחוט השדרה ואין נקיבתו במשהו אלא פסיקתו ברובו ואמרינן התם במין שני פולין יש בפי הקדרה מן הפולין ולפנים כלפנים מן הפולין ולאחוץ כלאחוץ ופולין עכמן אינו יודע ומסתברא כלפנים. והר"ן ז"ל רבם של רבותו לא הבין אלא הפולין היכן הם והנה בתחלת המשך החוט קרוב לקדרה יש בחוט כמו שני פולין אדומים אינם לבנים כמו החוט ואני ראיתים ומשם ולאחוץ הוא מתחיל חוט השדרה וכתב הרמב"ם ז"ל כי כל מה שיש בתוך הקדרה דינו לענין המרבה בדין חוט השדרה שאם הוא נשפך בקיתון טרפה. והשלמנו דיני נקב קרום של מוח.

לב הנה הלב הוא ראשית כל ב"ח והוא מתאוה ראשונה בעת ההריון כי בשהאשה בעת גמר תשמיש היא מזרע' הדם האדום והוא קר ולא הוא מתערב עמו זרע הזכר הלבן שהוא חם ויבש וז"ש חז"ל אין מזריע לבן ואשה מזרעת אדום וזרע הזכר מחמם ומקפיא זרע הנקב' כמו שהי' עושה הקנה אל החלב ומה שמתאוה ראשונה הוא הלב וחלביו עם הרוח החיוני אשר הוא בחלל הלב ונא אלו מחום הזרע ואומרין כי הדם הנמצא בביכה בשהיה מתחלת להתקרם הוא דם הלב וז"ש במסכת יומא הולך בוכר מטבוגו ומשלח אברים בכל הגוף וזהו יסוד הבריאה ואח"כ הם בוכרים האברים אחד לאחד עד שבגמרה ההוייה ויש בב"ח שלשה אברים ראשיים והם הלב והמוח והכבד סימן להם מל"ך ורא"ש לבולם הוא הלב ומשם משתלחים אל המוח ואל הכבד כחות כח המוח הוא החוש והתנועה אשר פירשנו ומשם משתלחים אל שאר האברים. וכח הכבד הוא כח ההאזה והם אברבעה כחות כח הזן והמגדל והממוליד והמכייר הזן הוא מקבל המזון ויש לו ד' כחות כח המושך וכח המחזיק וכח המעבל וכח הדוחה למותרות וההאזה הוא להחליף תמורת הניתך כי החוש והאברים וכח הזן הוא מחליף שניתך מהם. וכח המגדל הוא להגדיל האברים מקטנות לגדולות עד שיגיע הב"ח לגדולתו הטבעי. וכח הממוליד הוא להוליד הבעל חיים במותו אדם מוליד אדם ושור מוליד שור. וכח המכייר הוא הנותן צורה ל האברים וזה הכח קורין הרופאים כח שקי וזה הכח הוא מקורו הכבד והוא חם ולח ואלו הכחות קרויות כחות טבעיות וכחות המוח קרויות כחות נפשיות וכחות הלב הם כח החיים כי הבחרות הבעלי חיים אינו אלא בכחות הלב כי לפעמים יתקיים האדם בלא מזון ויתקיים בלא חוש ותנועה אבל אם יתבטלו מתנועותיו ויתקרר הב"ח ימות וזהו וימת לבו נקרבו ויהי לאבן וכן כתוב מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. ובחות הנפש החיונית הוא התקבצות והתפשטות כי הב"ח כשיתעפש הרוח החיוני אשר בלב מוציאו דרך החושים ושולח רוח אחרת לקרר הלב שנתחמם מפני עפוש אותו הרוח וזהו תנועת הדפק שהוא מתקבץ ומתפשט בעורקין ולכן בנקיבת הבעלם לבדו אינו נאסרת מהרבשב"ש ז"ל.

אמ"ה

הרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל כן הביאו מדברי הר"ם ז"ל ולא כן בעל הטורי' ז"ל ודברי הריא"ף והרשב"א והר"ן ז"ל לא הביאו כן מדעתו כי הם אמרו משמו שהוא סובר שאם ניקב התחתון לבד טרפה ובפי' המשנה להרמב"ם ז"ל ביאר בדברי הרשב"א והר"ן ז"ל וכן אני אומר באשר פירש הבעלים טרפות אמר אם ניקב קרו' של מוח ולא אמר של"ה ניקבו קרומו' של מוח בכ"ל. הרש"בא ז"ל

היוצאים מהלב הקרויים שריאנ"ם. והלב הוא חם ויבש וכל הויה נשלמת בחום ולחות כי החום הוא פועל הויה והקור אינו פועל הויה ב"מ העדר כי זהו טבע המות והלחות הוא מתפעל מהחיים לעשות הויה כי מהיובש לא תהיה הויה ועל כן מזג הב"ח נוטה אל החום והלחות כי אלה השלשה אברים הראשיים שבים מהם חמים והם הלב והכבד ואחד בלבד קר והוא המוח ושנים לחים והם הכבד והמוח ואחד בלבד יבש והוא הלב והכבד שהוא חם ולח הוא המזג הטוב וקרירות המוח הוא שהתנועות כולם חוזרים אל המוח אלו היה חם היה נשרף כי כל תנועה מחממת ויובש הלב הוא מפני החום הגדול הטבעי שהוא בלב וכל חום מיבש והנה קרירות המוח מתקן אותו חום הלב הגדול ויובש הלב מתקן אותו לחות המוח ואם ניקב הלב הב"ח הוא מת לשעתו כי הלב אינו סובל פרוק חבור ולכן לא כתבו הרופאים רפואה לחולי תורסות ורוע מזג ופרוק חבור הלב כי אינו סובל חלאים והלב יש לו שני חללים וי"מ שלשה אחד באמצע ושנים משני צדדים ואם יש חלל באמצע הוא קטן מאד אבל השנים הם גדולים האחד מהימין והאחד מהשמאל ואשר בימין הוא יותר גדול כי שם הוא משלח הבכד היותר זך מהדם דרך עורק גדול נקרא וריד ואשר בשמאל הוא יותר קטן ממנו ושם הוא הרוח החיוני ומשם הוא משתלח הרוח החיוני אל האברים הרופקים דרך עורק נקרא שרין ולפי שעורקי היד הם מגולים יותר משאר הגוף והם קרובים אל הלב על כן בודקים הרופאים הדפק בזרוע והיותר בודק הוא השמאלית שם הוא החדר השמאלי והלב הוא באמצע הגוף כראוי לכל מלך שיהיה באמצע המלכות כי הכל צריכין אליו ונוטה אחתו ו אל השמאל להשות קרירות השמאל שהוא בכד הגדול הקר לחום הימין שהוא בכד הבכד החם אבל חום הימין הוא יותר גדול ע"כ תנועת הימין היא יותר קלה מתנועת השמאל כי החום עוזר על התנועה. וצורת הלב הוא ענול למעלה והולך ומתחדד למטה כעין צורת פרי היער הקרוי בלשון קדר בענ"ך אשר ממנו יוצאים הפירות הלבנים תוך קליפותיהם הינשות הנק' נטעים והב"ח שלנו יותר גדול מהראוי לפי ערך גופו הוא פחדן ביותר מהב"ח שלבי קטן כערך גופו כמו הבני והחיל והחרנגת שהם מתפחדים וזה דומה לבירה רחבה ויש בה בחלת קטנה שאינה חמה במו הבירה שהיא ברה שחום הבחלת שולט בבולה וכן הלב הגדול חומו יותר מועט מהלב הקטן. ואם ניקב הלב לבית חללו בין חלל גדול בין חלל קטן היא בוקבת והב"ח הולך למות על כן אמרה המשנה ניקב הלב לבית חללו ואמרינן בגמ' לבית חללו מגן מה לי חלל גדול מה לי חלל קטן. ובהלכות קטנות כתוב כי מחט שנמצא בלב טרפה והוא חלק בין קופה לבראי וטרפה ובין קופה לתחתי ובשרה וזה לא נמצא בגמ' ויש לחוש להחמיר וכתב הרמב"ם ז"ל שאם נכנס מחט בגוף הבהמה עד הלב ולא הגיע לחלל בשרה וימצא בלב הבני עבם שיהיה משבן עליו ויש על הלב שומן וקורין אותו בגמרא טרפשא דלבא ואמרו שם שהוא עשוי בכונה. וזה השומן הוא

אמ"ה

זה הפרי נקרא פ"ן והוא בחרון אדום אבל הבמצא בחרגות ישמעאל הנקרא בגוכר הוא שחור.

אמ"ה

מעשה בא לפני בשור שנשחט בבית המטבחיים ונמצא על הלב בין האונים אוספת כמו אוטם וכיה קשה עד מאד כמו אבן והיו שנים אחד על בני חבורו והעליון היה מעט רך והלב לא נשחנה מרוחו כלל והשומן שעליו לא לקח בלל ונתקבצו כל המשכילים וכל הבודקי' וחמאו תמיה גדולה על אותו בחרון איך היה קשה ולא נחלה בזה מעולם והיה שם החכם בה"ר יוסף אבני והסכימו בולם שאם אין שם נקב לחלל שהיה מוחרת ומני אמרתי לבם שם היות שמצא נקובה תמיה

מוחרת

השנקה

השגתה אלהית לשמירת הכ"ת כי חלב הכליות הוא מפני שהכליות הם קרוב לפי שהם נשפל הגוף ואין מגיע עליהם חום הלב כי אין בהם חום להתיך המותר הנשאר מהמזון והוא נקפה שם ונעשה חלב והוא מועיל לחמם קור של כליות בעין לבוש אבל הלב שהוא חם למה יש לו שומן אינו אלא לפי שהלב הוא מקור החיים צריך שמירה גדולה והטבע נתן לו זה השומן לשמירה וכן הריאה היא מקבלת בו לשמירה ולפ"ז חלב הכליו' הוא אסור שהוא עב וגס ומזיק לגוף וזה השומן הוא מותר שאין בו עובי וגסות ומעפ"י שהוא טהור וכל חלב טהור פותם כמו שנפרש זה החלב שעל הלב שאמרנו שהוא עשוי כבובע אם ניקב הלב אינו פותם אותו לפי שאינו דבוק בחוזק שם. נשלמו דיני נקב הלב לבית חללו.

ריאה ניקבה הריאה טרפה. הריאה אינו נכנס בה מזון כי המזון הוא נכנס דרך הושט כמעיים והריאה תלויה בקנה ונקבה אם נכנס בו דבר הוא בא לידי סכנה כמ"ש שמא יקרים הקנה לושט וינא לידי סכנה ואם שאמרו ריאה שותנת כל מיני משקין לא אמרו שהם נכנסים בה דרך הקנה אלא דרך הנתיבים הדבוקים בה המובבים מהכבד ואינו נכנס בה אלא הרוח הנכנס דרך החוטם מהאויר ובשביל נופחת היא מרחפת על הלב לקרר חומו הגדול ויש לה שתי ערוגות מקיפות על הלב ולפי שהכבד הימני מהלב הוא יותר אם מהכבד השמאלי מפני קורבתו אל הכבד צריך נשיבה יותר גדולה על כן יש בכבד ימין שלש חונות ובכבד שמאל אין אם כ"א שתי חונות גם בכבד ימין יש חונה אחרת קטנה בחמבע קורין אותה ענוניה דורדא שהיא דומה לורד כדי לעזור על הנשיבה כמו הספנין בשאם בריכין לרוח גדולה פורסין קלע קטן אבל הקלע הגדול. ובשיש נקב בריאה הרוח הוא יוצא דרך הנקב ואינה מגשת כל הצורך על הלב והוא מתחמם ומתיישב וזהו חולי השדפון על כן שאינו ניקבה הריאה טרפה. ובריאה יש שני קרומות ואינה טרפה עד שינקבו שניהם. ניקב זה בלא זה כשרה והטעם ידוע כי האחד הוא מגין ושומר הרוח שלא יצא ובן נעוצות יש בריאה וחזקיה שאמר שאין לאם בריאה אמרו עליו שאינו נקי בתרגומים כי יש לאם כמין ורד דבוקה בין בלעוריה ואם ניקבה גם בן נעוצות היא טרפה ואנא דיני הריאה נפוק נס"ד.

גרגרת הקנה נגרת להוציא הקול ואינו רך כושט על כן אינו נטרף במקום שחיטה אלא עד שיהיה נפסק רובו וכל מקום שחיטה הוא נטרף בפסיקתו ו"א שאם נפסק שבוי כובע במקום שאינו ראוי לשחיטה דינו כדין הרכן הושט שאינו נטרף ברובו אלא אפי' נפסק כולו ונשאר מיעוטו קיים במקו' אחד ולא הוי עקור עד דאפרק אפרוקי אבל אם נפסק רובו אינו אלא כמתחך בשר בעלמא. והרמב"ם ז"ל לא הסכים לזה אלא כל שנפסקה הגרגרת בשבוי כובע ומשבוי כובע ולמטה כל מקום שחיטה הוא טרפה ואם ניקבה הגרגרת מכנגד החזה מקום שאין השחיטה כשרה בו ניקבתו במשהו כריאה. הגרגרת אינה כולה שוה בהיקפה כי יש מקום למעלה עב ומקום למטה דק לפיכך אם נפסקה במקום העב אעפ"י שנפסק רוב ההיקף אינה טרפה עד שיפסק רוב חללה שאין הטרפות מפני בשר הגרגרת שנפסק רובו אלא מפני שלא נשאר רוב חללה קיים ואם נשאר רוב חללה קיי' היא כשרה שהצורך מוחרת אחר מעבר לא נאסר הנקב אלא עד שיגיע לחלל ירחב שאם סתום וכסוי על הנקב יהיה מותר ולא הסכימו עמי כוח אלא אם הגיע הנקב לחלל תהיה אסורה. ואחר כך קרעינו הלב לבדוק ולא נמצא בו שום נקב כלל ולא שום שינוי לפנים וגרדנו הבשר ונמצא בשר חי עד שהגענו לאותו חושש ונמצאת שהתחילה בשר מחבר עובי הבשר ולאחר וקרעינו אותו אחוש ואינו ממנו ליתה ירוקה וספקמנו כולנו בה בשרה ע"כ.

ריאה ניקבה הריאה טרפה. הריאה אינו נכנס בה מזון כי המזון הוא נכנס דרך הושט כמעיים והריאה תלויה בקנה ונקבה אם נכנס בו דבר הוא בא לידי סכנה כמ"ש שמא יקרים הקנה לושט וינא לידי סכנה ואם שאמרו ריאה שותנת כל מיני משקין לא אמרו שהם נכנסים בה דרך הקנה אלא דרך הנתיבים הדבוקים בה המובבים מהכבד ואינו נכנס בה אלא הרוח הנכנס דרך החוטם מהאויר ובשביל נופחת היא מרחפת על הלב לקרר חומו הגדול ויש לה שתי ערוגות מקיפות על הלב ולפי שהכבד הימני מהלב הוא יותר אם מהכבד השמאלי מפני קורבתו אל הכבד צריך נשיבה יותר גדולה על כן יש בכבד ימין שלש חונות ובכבד שמאל אין אם כ"א שתי חונות גם בכבד ימין יש חונה אחרת קטנה בחמבע קורין אותה ענוניה דורדא שהיא דומה לורד כדי לעזור על הנשיבה כמו הספנין בשאם בריכין לרוח גדולה פורסין קלע קטן אבל הקלע הגדול. ובשיש נקב בריאה הרוח הוא יוצא דרך הנקב ואינה מגשת כל הצורך על הלב והוא מתחמם ומתיישב וזהו חולי השדפון על כן שאינו ניקבה הריאה טרפה. ובריאה יש שני קרומות ואינה טרפה עד שינקבו שניהם. ניקב זה בלא זה כשרה והטעם ידוע כי האחד הוא מגין ושומר הרוח שלא יצא ובן נעוצות יש בריאה וחזקיה שאמר שאין לאם בריאה אמרו עליו שאינו נקי בתרגומים כי יש לאם כמין ורד דבוקה בין בלעוריה ואם ניקבה גם בן נעוצות היא טרפה ואנא דיני הריאה נפוק נס"ד.

גרגרת הקנה נגרת להוציא הקול ואינו רך כושט על כן אינו נטרף במקום שחיטה אלא עד שיהיה נפסק רובו וכל מקום שחיטה הוא נטרף בפסיקתו ו"א שאם נפסק שבוי כובע במקום שאינו ראוי לשחיטה דינו כדין הרכן הושט שאינו נטרף ברובו אלא אפי' נפסק כולו ונשאר מיעוטו קיים במקו' אחד ולא הוי עקור עד דאפרק אפרוקי אבל אם נפסק רובו אינו אלא כמתחך בשר בעלמא. והרמב"ם ז"ל לא הסכים לזה אלא כל שנפסקה הגרגרת בשבוי כובע ומשבוי כובע ולמטה כל מקום שחיטה הוא טרפה ואם ניקבה הגרגרת מכנגד החזה מקום שאין השחיטה כשרה בו ניקבתו במשהו כריאה. הגרגרת אינה כולה שוה בהיקפה כי יש מקום למעלה עב ומקום למטה דק לפיכך אם נפסקה במקום העב אעפ"י שנפסק רוב ההיקף אינה טרפה עד שיפסק רוב חללה שאין הטרפות מפני בשר הגרגרת שנפסק רובו אלא מפני שלא נשאר רוב חללה קיים ואם נשאר רוב חללה קיי' היא כשרה שהצורך של הקנה אינו אלא שיכנס הרוח אל הריאה ואם נפסק רוב חללה מתמעט הרוח וכשנשאר רוב חללה קיים הרי הרוח הוא נכנס הרב' והיא מתקיימ' וכשריאה אם ניטל מהגרגרת רבועה לצורך הגרגרת היא מבטרפת לבאיסר וטרפה ושישאר איסר הוא משקל חרבע שעורות בסף פחות מזה החסרון היא כשרה כדין נפסק משטה. ואם ניקבה הגרגרת נקבים אם יש בהם חסרון מפטרפין לבאיסר והשלם מבטרף עם החסרון להטרפה בחלו אינו ודוקא אם הם סמוכין זה לזה שאין בין נקב לנקב כשיעור נקב אבל אם יש בין נקב לנקב כמלא נקב אינו מבטרפין ואם הנקבים אין בהם חסרון מבטרפין לרוחא כדין נפסקה הגרגרת. ובשאר שהקנה שלו קטן שיעור הנקבים שאם מקפלו ומניחו על פי הקנה והשלם שבין הנקבים מבטרף עם הנקבים ואם אין בה חסרון ברובה הוא טרפה. ואם נפחתה הגרגרת כמין דלת ונשאר שם הפחת אם יש באותו פחת כדי שיכנס בו איסר וזה השיעור הוא יותר גדול מאיסר מבומבם טרפה. נסדקה לרחבה ברובה טרפה לאורכה כל שנשאר מעט למעלה ומעט למטה כשרה לפי שבשנסדקה לרחבה הוא הולך ונוסף ולאורכה הוא מתדבק מעט מעט ואינה נטרפת עד שתסדק כולה ובכלל דיני הגרגרת הוא תלתא קני הוו שמהקנה ולמטה פורשין שלשה קנים הא' הוא בין דפני ערונות הריאה והוא מכוסה בשומן. והא' פורש לריאה והא' פורש לכבד וכולן נקיבתן במשהו וי"א דבבדא אינו במשהו וכן דעת הרשב"א ז"ל מקיפין בגרגרת ורובי' לידע אם נעשה אחר שחיטה או קודם שחיטה עושין במקום אחר אם דומין זה לזה לאחר שחיטה נעשה וכשרה ואם אינן דומין זה לזה חוששין שמא קודם שחיטה נטרפה ודוקא מחולייה לחולייה וחולייה זו היא שלש טבעות שהגרגרת עשויה טבעות טבעות וכפחות מג' טבעות אי אפשר שיהיה בו באיסר וחולייה הוא התגוך ובין חולייה הוא הבשר שהוא למטה מהחוליות ואין מקיפין אלא מחולייה לחולייה ומבר חולייה לבר חולי' ואם דומין כשרה אבל לא מחולייה לבר חולייה ולא מבר חולייה לחולייה אם אי דומין אין סומכין עליו נשלמו דיני הגרגרת.

מרירה שאינו ניקבה המרה טרפה. והמרה בבר פירשנו תועלתה שהיא לנקות הדם כדי שישאר נקי ולזה מצא במרירת שור אבן שמתקשה אם מעפרירות הדם ויורק על זה מרירותה וגם לנקות המעיים ולרקון אותם ולעורר תאות יציאת הריעי ואם ניקבה הרי בטלה הועלתה ומ"ש הכתוב נאיון ישפוך לארץ מרירתו בבר אמרנו בגמ' בפ' ואלו טרפות דמעשה נסים היה שנאמר רק את נפשו שמור ואין מניחין רפיה ממעשה נסים ואמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן מרה שניקבה ובבר אחומה כשרה שהוא דבוק יפה ואינו מתפרק ואם נמצאו בה שתי מרירות טרפה שזהו הכלל דכל יתר בטול דמי ואם בטלה המרה טרפה ק"ו מנקיבה שכל שנטרף בנקיבה כל שכן שהוא נטרף בבטילה וה"ה אם נגרעת אחת מרה מזה הטעם. ואם שופכות זו לזו אחת היא וכשרה וזה לא נזפ' בגמרא אלא נתרי סניא דיבי ותרי כובי ובלמוד מזה לשתי מרירות וקא"ג דתוריס ובני יונה אין להם מרה אין מניחין רחי ממין על אחינו מינו:

ורחיתי

אמ"ה

מעשה בא לידי שנמצאת מרה אחת קטנה ביופר ודיקנית ומתה שהיתה קטנה עד שהיו אומרים הסרה ונמצאת תקתיה מכוון בשפולי הכבד כמין בושה ומרחיה במרחה המרה ושורק בינהם משוך מתחלה אשכנו כי העורק הזה להתשיך המרה ובדקנו היטב ונמצא שהעורק הזה אינו מתשיך כמו דבר אח"כ נקבנו בכובע ונמצא מתוקה ואין בה שום מרירות ונתבאר לנו שאינה מרה והתירונוה: וכלו החברים ופסכימו כולם בהיתרה.

יבין שמועה

ורמיתי נספר בעלי חיים שאין לבוש ולפרד ולחמור והפיל והגמל מרירה ומ"כ אין לטרוף חוליס ובני יונה שאין להם מרירה שאינו הכרחי בכל הבעלי חיים ומ"מ לאותן שיש להם מרה אם נמצאו נעדרי המרה טרפה והנה מקום המרה הוא נתחלף בב"ח כי הבנאים והחיילים מרירתם היא תלויה בזנב ונקבתם תמצא היא מתפשטת במעיים וכן שאר שיעויים בחיות ובדגים וזה סיוע למ"ש בה"ג נטלה המרה לגמרי הוא מעשה ונקרעה לכבד ואיסתכא דבלועה בגויה ואכשרה ועוד כתבו שאם לא נמצא מרה טועמים במקום מרה אם נמצא מקום מר בידוע שנבלעה במקומה וכשרה. ההיא קשיתא דתמרי דאיסתכא במרה ואמרו בגמרא שהיא כשרה כיון שבני רגשי נסין אין חוששין לנקב אבל נמתא שרגשיה דקין חוששין לנקב וכן מחט שנמצא במרה טרפה ולא שאנו חוששין שנכנסה דרך הושט ונקבה שלא אפי' נכנסה דרך קנה מתוך שהרגש דק אנו חוששין שמא ינקוב עור המרה שהוא דק ונקינתו נמשהו ואם אפשר לתלות הנקב בסכין או ביד הטבח כשרה ונשלמו דיני מרה שניקבה.

חוט השדרה טענו במשנה נשברה השדרה ונפסק החוט שלה בכר פירשו רבותינו ז"ל מהיכן הוא מתחיל חוט השדרה ואנו כריכין לזה לפי שיש הפרש בין המוח ובין חוט השדרה לענין הקרום המקיף אותם כי המוח אם ניקב קרומו טרפה והחוט אם ניקב הקרום אינו טרפה עד שיפסק רובו וזה ההבדל אשר ביניהם הוא כי אעפ"י שהמוח והחוט הם דומים זה לזה בדבקות ואינן כשר שלא מוח רך במוח שנעצמות אבל המוח הוא יותר חזק מהחוט ויורה זה כי מהמוח הם יוצאים העצבים הנותנים כח החושים האדנעה שהם הראו' והשמע והריח והטעם שהם חושים דקים נבנדים ומהחוט הם יוצאים עצבים הנותנים כח התנועה שהיא חזקה וזה נקב קרום של מוח טרפה. והחוט אינו נטרף אלא נפסיקת רובו לפי שהוא יותר קשה מהקרום של מוח והנה נגרא עצם המוח כעין קדרה שיהא מושב של המוח שיסתלחו ממנו החושים אל הגוף והיה עליון מכלם כי הוא כמו הכופה השומר אל העיר והנה יש בעלי חיים שאין להם ראש עליון לכל הגוף כי סירטנים המוח שלהם הוא בחזה והיה זה כן לפי שהוא קר מאד ואם יתרחק מהלב היה מתקרר וימות על כן הושם ראשו כנגד החזה קרוב ללב לחממו ולפי שא"א לו להיו' ראשו בעליון הגוף. הערים הטבע לעשות לו קרנים נולטות אל העינים שיהיו כמו הכופה אל העיר כמו שהם באדם סביב המוח ולפי שהמוח הוא כמרכבת השכל היה מוח באדם בהיקף אל שאר בעלי חיים יותר גדול ומוח הזכרים יותר גדול ממוח הנקבות כי גודל המוח יורה על טוב ההבנה ובעלי חיים חסרי הבנה מהאדם והנקבות מהזכרים ובגרא הראש בלתי בשר שלא יכניד עליו ואינו עצם אחד אלא מחובר מעצמות בתפירות לפי שעולין בו לידים מהגוף והיו לו התפירות לבריאות מהאדים ויחוד האדם משאר בעלי חיים שהחלק ממנו שהוא יותר נכוחי מהלב ומהריאה הוא יותר חם ויותר לח מזה המקו' נעצמו במוחות שאר בעלי חיים. ולזה היו מוחות הילדים בתחלת עניגם לחים מאד בזה המקום ולזה הבכי לנערים הוא בריאות להם לגנב זה הלחות וכאשר ענרו הפנים ויגבר החוט מזה הלחות ולך הנער וזקוף וימיבב גופו להיות נבב

אמ"ה

סוד הבית לי הבודק שני מרירות סמוכות זו לזו ושניהם מלאים ולא שפכי אהדדי אמרתי לו מ"ב אסורה אמר לי סנה הם שופכים זו לזו למעלה במקום הכבד אמרתי לו לא אמרו אלא בנוקבים אחת מהם וע"ז הנקב יפיו שופכים אהדדי אמנם רחה מה יאמרו הבחרים אלא אנלא ובחירו על מה שפכת מוסר קאם סימן מ"ג בסם בעל תרומת הדשן ועם היות שלא כוח דעתי כזה ע"כ.

הקומה מבין שאר בעלי חיים זהו תועלת הקומה. ותועלת חוט השדרה הוא להעמיד הגוף ולקשרו זה בזה שיהיה כנגדים מן הקבה של הקבה וכנגד אחרו ז"ל נתמרך פסול נתמסמם פסול ופי' נשפך בקיתון כי תועלתו הוא שיעמוד הגוף נקשר וכנגד נפתבק להם אם אינו יכול לעמוד מפני כבדו אם הוא חולי ממית אם לאו. ואחרו נגמ' שאם נפסק חוט השדרה נרוב עוזרו טרפה. אבל רוב מוחו אינו מעלה ולא מוריד. ואחרו נמרך פסול נתמסמם פסול אי זו היא המרכבה ואי זו היא המסבה המרכבה כל שנשפך בקיתון המסבה כל שמעמידו ואינו יכול לעמוד בעי ר' ירמיה אינו יכול לעמוד מפני כבדו אמר איקו נתמזמן כגון שנפל על ראשו ונתנועע המוח אחרו שהוא מתקיי' אלא שאינו מוליד ההיא אמרתא דהות בי רבנן דהוה שדיין כרעיה בתריה. ואמר רב אימר שאין חוטשין לנפסק חוט השדרה ותלין דשנרונא נקבה דשנרונא שכיח ונפסק חוט השדרה לא שכיח עד היכן חוט השדרה להיות הבהמה טרפה בפסיקתו החוט יבא מהמוח והולך על פני כל השדרה והאליה עד סוף כל הזנב וזה החוט דינו לפסק גרונו עד בין הפרשות עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל לצדדים וכנגד הירכים הוא מתחיל לפצל ויוצא חוט אחד לירך הימין ואחד לירך השמאל ולאחר שתי אצבעות הוא חוזר ומתפצל עוד וכן למטה בהרבה מקומות עד הזנב ואם נפסק מהחוט עד בין הפרשות האלו בכל מקום שנפסק סם גרונו טרפה למטה מבין הפרשות אם נפסק בגר תשש כחו והיו' מעמידין השדרה ואינה מתה בכך ומספקא לן בגמרא בחוטין שבפרשה ראשונה ושניה אם היא נטרפת בכך אם לא ולא אפשיטא ואם נפסק בנגד שני פי הפרשה השלישית יש חולקין ויש מתירין. חוט השדרה של עוף הוא יורד עד בין הגפיים וזה המקום י"א שהוא המקום שהגפיים מחוברים וי"א עד למטה ממקום שהם שוכבות על הגוף ואחו להחמיר נשלמו דיני חוט השדרה.

כבד אם נטלה הכבד ולא נשתייר ממנה כלו' ומה שאמר הכתוב עד יפלח בין כבדו והוא סימן מיתה הוא שיניע הפלוח במקום שמרה וכבד תלוי' בו כי זאת המכה היא ממיתה כמו שאמרו ז"ל ויכהו אל החומש מקום שמרה וכבד תלוין בו. הכבד הוא אחר ראשי אל הזנבה ונחלקו בזה הרופאים עם הטבעיים י"א כי הוא האחר הראשי במוחלט ובו היא התחלת הכח וי"א כי ההתחלה היא בלב ומזה המחלוק' יצא לנו דינו ממובא בין האחר הראשי במוחלט שהוא הלב ובין האחר שאין לו ראשיות כלל כי אינו נטרף בנקינה במשהו כמו הלב ולא בשאר בנטילה כלו כמו הטחול ויש לו דין אחבעי שאם נטל כלו טרפה ואם נשתייר ממנו קצת כשרה והוא בצד הימין והטחול בצד שמאל כי פעולת הכבד יותר חזק כי בו הוא מתהוה הדם והטחול אין לו פועל בזה והימין הוא יותר חזק מהשמאל ולפעמים יצא הכבד בצד שמאל והטחול בצד הימין כן העידו חכמי הטבע שראו זה ואמרו כי אפשר הוא בנאפשרות מי שהוא אחר שיתחלפו בדדי הימין והשמאל וטוב הכבד הוא מורה על טוב המדות כי בו הוא הדם ורוע הכבד מורה על רוע המדות וכבד אמרו ז"ל כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומשקיטתו. ומי שבלבו גדול אצבעותיו גדולות כי יתרבה בו דם הרבה והטבע שולחו אל האחרים היותר הרחוקים שהם הידים ומחוזו רבוי יגדלו האצבעות וכבד מתהוים הליחות כי המזון מתהוה דם ועליונו הוא קבה היא החדומה והולכת אל המרה ושמירותיו היא השחורה ההולכת אל הטחול ואשר לא נתבשל הוא הלבנה ההולכת עם הדם אל האחרים והימיני' ההולך אל הכליות ומשם לאחרי השתן ויש בעלי חיי' ים להם שני כבדים כמו מיני הדגי' ואעפ"י שהוא נמצא לבעלי חיים בין שאינו גמצא בכלן הוא חולי ממית על כן

בהמה

בהמה שנמכרו לה שני כנדים טרפה. וזה השרש הוא מנהיגין אותו בכל החברים דכל יחד כבטול דמי כמו שאמרו ביחרת רגל ופירש רש"י ז"ל הותיר אחד כאלו בטל אחד. וי"ל שלא אמרו כל יתר כחסר דמי אלא כל יחד כבטול דמי כלומר כאלו בטל ממקומו ולפי זה אם נמכרו שני כנדים מחוברים זה לכדו וזה לכדו בשרה ויסייע זה כי יש בעלי חיים שיש להם שני כנדים מ"מ היתר היו ממית ואינו ממית אלא אם הם מחוברי במקום שאם נטל משם יעשה אותו טרפה כגון אם נתחברה בבזית שבמקום תלייתה שהוא מקום שהיא חיה בבזית שבמקום מרה שאם נטל אותו מקום טרפה וזהו דעת הרמבן ז"ל. ואני תמה אם הם מחוברים בשני זתים אחד במקום מרה ואחד במקום תלייתה בשרה והיא יכולה להתקיים כי ממקום תלייתה תקבל המזון וממקום המרה מדחה המותר. ושני זתים אלו אם לא היו במקום אחד אלא מתפלקו ובריבועה ומרובד תיקו ולהומר' ונעוף הכל לפי גדלו ולפי קטנו גדלולה הכבד והיא מעורה בטרפשין בשרה יעשה הכבד הרי הוא בטיל ובמקומות שהוא חוסר אם נטל הוא חוסר אם יבש והוא שיגיע היובש שהוא נפרך בכפורן ואם נפלה לאור ולא נחמרו בני מעיה אלא שהוריקה בגד בראש הענה שבה ואינו בגד בני מעים בשרה אם הוריקה במקום שעושה אותה טרפה אם יבש היא טרפה שדין הירקות הוא כדין היובש וירקות זה אינו חוסר אלא אם הוא ירוקות בכרתי אבל ירוקות בזהב אינו חוסר שאינן אלא שומן כן הוא דעת הרמב"ן ז"ל והרמ"ה ז"ל כתב שאין הירוקות פוסל אלא אם נפלה לאור והר"ם ז"ל סובר שהירוקו פוסל אפילו לא נפלה לאור וכן הרשב"ם מקמיר והוא תמה. והכבד שהתליעה בכל מקום שהתליעה היא בשרה שזה היא מעשה והתירוה בינגה והיתר ההתליעה הוא לפי שהכבד אין לו הרגש אלא מפני הקרום שהוא עליו יורד מהמוח ולפי זה בשם מורסא בכבד אינו מרגיש פחד במקום מורסא אלא במקום התלייה מפני כובד המורסא וי"ל שבריך שיאחר בזית במקום שהיא חיה ובזית במקום מרה. ומקום שנמכרה בסמפונות רבא דכבדה בשרה שאנו תולין שהקנה נכנס ובא לו דרך הסמפונות ואם נקב הסמפון יש אוסרין ויש מתירין ועוד אפרש דיני המחט בנקב הכרס ובשלמו דיני הכבד.

גמרא נפלה מן הגג ונשברו רוב אבעותיה תועלת

העצמות להעמיד הבשר שהוא הברחיי בבעלי חיים שהוא האחר המרגיש והוא כמו העושין כורה מעיש שמכניסין בתוכו עץ כדי שיתקיים העיש והיו העצמות בקושי וברכות מתחסים לגופותם ובעל חיים המוליד חי במהו היו עצמותיו גדולים וחקריו המשיק ביצים והקופים נדגים הם כמו העצמות לזולתם והדלפין לפי שהוא מוליד במוהו יש לו עצמות ועצמות הטורפים מהבעלי חיים יותר חזקים בעבור בח הטרפה והחריה עצמותיו קשים כי כאשר יבו קבתם בקבתם יבא מהם אש ואין לו מוח בעצמות אלא מעט בעצם הזכוע ויש להם תועלת אחרת מפני התנועה כי הם פרקים פרקים ויכנס האחד בחברו כדי שיוכל לכופו אליו בעת המשיכה ולפושטו בעת הדחיה והם מדובקים בקשרים בגידים היובחי' מהמוח הנקרחים עצבים ובראשיהם גידים לבנים הנקרחים מיתרים היובחים מהבשר הרך מאד הנקרחים עצבים והם נכוחים בעת המשיכה ונמתחים בעת הדחייה ואלו היה העצם אחד לא היה אפשר זה ולזה תמצא בקבת העצמות בין פרק לפרק עצמות קטנים כדי שיהא חבורם נחוש ולאיהיו בקובים כמו שיש בין האצבעות ועם זה הם בקשרים בקשורי' כדי שיהיו נחותים אל הכפיפה והפשטות ויש ביניהם קבת

שחוסים שהוא עצם רך כדי שלא יגיעם שבר לחזקם מפני התנועה וכדי שיחות אל הבשר הרך לעמוד עליהם ולא יאחבנו קושי העצם כמו שחוץ הבאתם שהוא ממוכע בין רכות הבשר וקושי העצם והבלעות הם עקומות היקף שלם לשמור הלב ושאר האברים הפנימיים והם מחוברות בחוליות השדרה שהיא לשמירת חוט השדרה והם פרקים פרקים להיות נחות אל הכפיפה והבלעות בשפל הבטן הם עקומות היקף בלתי שלם כדי שיתרחב שם הבטן לקבל המזון ובאשה לקבל ההריון והדים נאדם הם שני עצמות מחוברים האחד מחובר אל הבתף והשני אל היד כדי שתהיה התנועה יותר נחותה וכן השוקים הם שני חלקים דבקים זה בזה הירך דבק אל הגוף והשוקים לרגלים כי כן יאות להליכה. ואם נפלה הבהמה אז העוף ממקום גבוה אל מקום קשה חוששין לה משום רסוק אעפ"י שאין אז רואים בה שבר חוששין לרסוק אינרים וכל שלא שהתה מעת לעת ולא עמדה ולא הלכה אפי' בבדיקה לא מתבשרה לפי שאין הרסוק נכר לאלתר עד שתהא מעת לעת שאז כל אבר שיבאה מרוסק תפסד צורתו אז נקרע ולפי זה אם לא שהתה מעת לעת ולא עמדה ולא הלכה לא מהני לה בבדיקה ואם שהתה מעת לעת אז עמדה היא בשרה בבדיקה ובדיקה זו לרש"י ז"ל אינה אלא אם נפסקו אינריה אז נקרעו והרמב"ם ז"ל כריך לבדוק ג"כ אם נשתנו מרחות אבריה ואפילו אותן אברים שאם נטלו אז נפסקו בשרה שהריסוק מבאינ אותן יותר מבטילתן ובקיבתן ואין חוששין לרסוק אלא אם נפלה ממקום בבוה עשרה דהכי אסיקנא בבבא קמא בפירוש הפרה דאין אבנו בפחות מעשרה ואם יש עומק שבה טפחים ומכרסא עד אחרעא אחרבעא טפחים בין הכל עשרה חוששין לריסוק וכן כתב בעל הלכות ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל ומדברי הריא"ף ז"ל נראה שהוא סובר שיש רסוק בפחות מעשרה ולא נראה כן מסוגיא דגמ' ומוכח בגמ' שזה אינו אלא אם נפלה מעצמה אבל אם הפילוה אחרים יש לחוש לרסוק אפילו בפחות מעשרה ואם הניח בהמה במעלה ובא ומבאה למטה אין חוששין לרסוק שאין חוששין לרסוק אלא בשנפלה שלא מדעתה אבל הפילה עצמה אין חוששין לרסוק אלא דאיהי אמדה נפשה ואפי' אינה יכולה לילך שבל לדעת עצמה אינה מתרסקת ובדי שנפל מאדונה לפי שראה שעורים בחמצא הנית אם האדונה היא סמוכה לבותלים אין חוששין לרסוק לפי שהוא מסתכך בגליו בבותלים ואם האדונה היא רחוקה מהבותלים גם כן אין חוששין לרסוק משום דאמיד נפשיה. וכרים שמגחין זה את זה אין חוששין לרסוק שלא אם נפלו לארץ ואפילו בפחות מעשרה טפחים חוששין כיון שנפלו בבח ובכל שו שאמרנו אין חוששין אפי' בדיק אלא בעו ובשאמרו חוששין בריכה בדיקה בשהייה ובעמידה ובהליכה בכל דיני נפולה אף על פי שלא נראה בן מדברי הרמב"ם ז"ל. בית המבנאים אין בו משום רסוק אברים אפי' אפילו הבנה בבח ובגבוה יותר מעשרה טפחים דאמודי אמיד נפשיה ובעץ בפרגיו לקרקע והניח הרשב"א ז"ל דאיה מהירושלמי דאמרי' האם אינו דומה נופל מדעת לנופל שאינו מדעת דיומוי דרבי פנחס חבנתן תורא בחיליה אמר לון בחייכון שדון ליה שדי ליה ועדין אמר ברוך שנתן בחכמים ובנבריהם דאמרין אילין דחבנתן תורא בחיליה לית ביה משום רסוק אברים הני דיבחי דגנתי גבני אין חוששין משום רסוק אברים מאי טעמא אמתיבו שדו להו כי היכי דלרקוט קמיהו אהדרנהו ודאי איש"י להו איהדרנהו מהמת ירחה אבל מחמת תשובה אשובה מעלייתא עבדי. הבה על ראשה במקל והלכה לה בלפי זנבה על זנבה והלכה לה בלפי ראשה בנגד כל השדרה כלה אין חוששין לרסוק אברים ואי אלים חוטרא אפלגא דגבה איש"י ואי אית ביה קטרי בלומר אם יש במקל אברים אפי' בלפי כל

השדרה

הטהרה חיש"י שהקטרים מפסיקין חוט הטהרה ואי מחייה מפסקיה כלומר שהכה אותה נרחב הטהרה חיש"י (שהקטרים מפסיקין) ונפולה זו אם עמדה אינה צריכה מעת לעת אבל צריכה בדיקה ואות שעמדה מעכמה ואם העמידוה אחרים לא מהני ולא מידי ואם הלכה אינה צריכה בדיקה שהע"פ שהטרפות חיות שנים עשר חדש ומהלכות שאני הכא שאלו היה נה רסוק לא היתה יכולה לילך ודוקא הלכה ועמדה אבל עקרה ידה לעמוד ולא עמדה רגל להלוך ולא הלכה אי נמי נגערה לעמוד ולא עמדה חוששין וכן כתבו שזה הוא דעת הריטב"ם ז"ל והרמב"ם ז"ל ופלוגתא היא בגמ' • ונפולה זו שאמרו צריכה בדיקה כנגד כל החלל כלו שצריך לבדוק ריאה ובני מעיים ובלעות וטהרה וחליות אבל מוח לא ואין ריאה בעוף לנפילה שבלשתיה מגיעות עליה וכן אמרו בגמ' סימנין קטין הן אבל נפילה ובדיקה זו היא לבדוק אם נקרעו או נפסקו ונדעת הרמ"בם ז"ל צריך לבדוק אם נשתנו מראיהן ולנקב משהו אין לחוש שאם נקבו מחמת נפילתה היה נקרע קרע גדול ונכר היה • וכתב רש"י ז"ל בשם בעל הלכות גדולו' דכל היכא דבעי בדיקה כגון דרוסה שבורה נפולה החידנא לא נדקינן דלא נקיטים בבדיקה והוא ז"ל חולק עליו דאין לדין אלא מה שעיניו רואות ובלבד בקבון כל הבקיאין כי היכי דנמטו שנא מבשורא • ובפ' כל היד לענין רחיה דמים אמרו בגמ' אין לדין אלא מה שעיניו רואות בדברי רש"י ז"ל • ועוף שנתבב על פני המים כיון שאם אלא קומתו אין חוששין לו כמו שאין חוששין לבהמה אם הלכה אם המים הם עומדים ואם הם נגרים אם הוא מלמעלה למטה המים השפילה וחוששין ואם היו שם קסמים על פני המים והוא הקדים להן אין חוששין לרסו' ואם הוא ממט' למעל' אין חוששין אם שהה אלא קומתו ואם נפל על קטן או שעורין ומיני קטניות וחול ועפר ושתן ונדומה וכל הדומה לזה בל דבר שהוא חלק אין בו משום רסוק אנרים וכל דבר שהוא קשה יש בו משום רסוק אנרים ואם נפל על מקום שיש בו דבק ונדבק שם בנפיו אמרו בגמ' והלכתא נתרי בפי אסיר בחד בפא שרי • אמר רב נחמן בית הרחם אין בו משום רסוק אנרים פי' הרמב"ם ז"ל שאם נפלה ונדקנו כל אנריה אם יש בהם רסוק אין חוששין לבית הרחם שאפילו נתרסק אינה טרפה וזה הפי' אינו נראה מהגמ' אלא אין חוששין אל הנולד שיצא מבית הרחם לרסוק שהניחו על זה עגל שנולד בי"ט שוחטין אותו בי"ט ופירוש של הרב ז"ל פשיטא שאפילו נטלה האם כשרה כ"ש נתרסקה וזו צריכה עיון אם דינה כדין כל החלל הנטרף נרסוק אבל הפי' הנכון לפי הגמרא חוששין אל הולד לרסוק ואי קים ליה בגויה שבלו לו חדשיו יכול לשחטו מיד ואינו צריך להמתין כ"ד שעות • והקשה הרמב"ם ז"ל פשיטא שא"כ דינו הנולדים יאמתו ואיצרן דאפילו ראינוה מקשה ליולד וזה הנולד לא עמד ולא הלך אין חוששין לרסוק • נפולה זו שחוששין לה לרסוק הוא הדין לתרנגולה אם דרסוה לכותל הוא רבבתה בהמה בכולן חוששין לרסוק אנרים הבל הוא שוה ואם היא מפרכם ושהתה מעת לעת דינה כבהמה בשוה גולגולת של בהמה שנחנסה מחמת נפילה נרוסה טרפה ורוב זה בין נרוב בהמה בלפי העינים או נרוב היקפה של כל הראש והוא גדול מרוב בהמה הנה הרופאים מצויים למי שנפל על ראשו ונחנסה גלגלתו לעשות לו רטיות מחזיקות המוח ומוציאים ממנו מאכל אם שלא יתחמם מוחו וימות • הכתה חלדה לעוף על ראשו בפיה או נרגליה שאין בהם דריסה אעפ"י שלא נקב קרום של מוח טרפה בעוף של מים שקרומו רך • ואמר רב שזני הני מוזי דין בעוף של מים דמו • השלמנו דיני רסוק אנרים

ונבאר דיני הבמות

שבורה נשתנתו מוב בלעותיה טרפה הבהמה יש לה ב"ב בלעות י"ח מכאן וי"ח מב אן והם בלעות גדולות שיש בהם מוח ואם נשתברו רובן שהן י"ב בין כולן מבד אחד בין משני בדדין טרפה והוא שנשתברו מחציין כלפי שדרה אבל אם נשתברו מחציין כלפי החזה בשדה שהמיעוט הנשאר הוא מקיף על האנרים הפנימים ומהקיימות • והבלעות הללו הם תקועות בעצם השדרה כל עצם בחוליא אחת בעלי בחבשת ואם נעקרו מהחליות והחליות קיימות דינן כשבורין • נשתברו הבלעות הקטנות בכל מקום שנשתברו בשדה • נעקרה בלע אחת ותני חוליא עמה טרפה • וכתב הרמב"ם ז"ל שלא אמרו כן אלא בבלעות גדולות • אבל בבלעות הקטנות לא • ואם נעקרה חוליא אחת אפילו מהקטנות אסורה לפי שנעשית נסטרא וירחה לי שהיא נבלה מחיים וזהו אסרון בשדרה שנחלקו בו ב"ש וב"ה ואמר שמואל וכן לטרפה בפתחה הגלגלת הגאונים אסרוה אם נפתחה בסלע וכן כתב רש"י ז"ל בפירושו בפסקא דעד כמה תאסר דאסרון דגלגלת דטרפה בפסלע וכן כתב הרמב"ן ז"ל והנה בבולה מבלתין אנו למדין טרפה דאדם לטרפה דבהמה לענין שאינה חיה וענין גלגלת שהוא ממית הוא מקר' מלא ותשלב אשה פלא רבב על ראש אבי מלך ותרץ גלגלתו וכתיב שם פן יאמרו לי אשה הרגתהו • וגמרא אמרו מעשה בענגיל בחד שנפתחה גלגלתו ועשו לו בדורן של קירויה ואיה פי' מדלעת יבשה הקרויה קרא לקחו להשליך הפחת ואמרו זה לזומ'שאפש'לטרפ'שתחי'ודחו זה ואמרו שאין מבלן ראיה שיותר החמה היו זכין שעברו עליו הבנה מיל מת • ואני ראיתי איש אחד שהכוהו מכת חרב בראשו והוציאו עצמות הגלגלת וסתמוה בדלעת יבשה והיו קורין אותו ראש דלעת וכן שמעתי על אחרים ואפשר שלא היה הפחת בסלע לקיים דברי חכמים ז"ל • והנה

אמ"ה

בספר תורת הבית המרוך נתוב בלשון הזה ואענ"ב דאחוינן בבני אדם דמפי' נפתחה בטפת חיין אין לך אלא מה שאנו לך בבשרות ובטרפות דאי לא אף אנו טוב להתיר קרום של מוח ונקבו הדקין לפי שנסתלו ברופאים ואמרו שנסו ואין בכ"ל •

בראש ראינו בראש בהמה ובעוף בראש בלעות הגדולות אם יש בהם מוח ואם נשתברו רובן שהן י"ב בין כולן מבד אחד בין משני בדדין טרפה והוא שנשתברו מחציין כלפי שדרה אבל אם נשתברו מחציין כלפי החזה בשדה שהמיעוט הנשאר הוא מקיף על האנרים הפנימים ומהקיימות • והבלעות הללו הם תקועות בעצם השדרה כל עצם בחוליא אחת בעלי בחבשת ואם נעקרו מהחליות והחליות קיימות דינן כשבורין • נשתברו הבלעות הקטנות בכל מקום שנשתברו בשדה • נעקרה בלע אחת ותני חוליא עמה טרפה • וכתב הרמב"ם ז"ל שלא אמרו כן אלא בבלעות גדולות • אבל בבלעות הקטנות לא • ואם נעקרה חוליא אחת אפילו מהקטנות אסורה לפי שנעשית נסטרא וירחה לי שהיא נבלה מחיים וזהו אסרון בשדרה שנחלקו בו ב"ש וב"ה ואמר שמואל וכן לטרפה בפתחה הגלגלת הגאונים אסרוה אם נפתחה בסלע וכן כתב רש"י ז"ל בפירושו בפסקא דעד כמה תאסר דאסרון דגלגלת דטרפה בפסלע וכן כתב הרמב"ן ז"ל והנה בבולה מבלתין אנו למדין טרפה דאדם לטרפה דבהמה לענין שאינה חיה וענין גלגלת שהוא ממית הוא מקר' מלא ותשלב אשה פלא רבב על ראש אבי מלך ותרץ גלגלתו וכתיב שם פן יאמרו לי אשה הרגתהו • וגמרא אמרו מעשה בענגיל בחד שנפתחה גלגלתו ועשו לו בדורן של קירויה ואיה פי' מדלעת יבשה הקרויה קרא לקחו להשליך הפחת ואמרו זה לזומ'שאפש'לטרפ'שתחי'ודחו זה ואמרו שאין מבלן ראיה שיותר החמה היו זכין שעברו עליו הבנה מיל מת • ואני ראיתי איש אחד שהכוהו מכת חרב בראשו והוציאו עצמות הגלגלת וסתמוה בדלעת יבשה והיו קורין אותו ראש דלעת וכן שמעתי על אחרים ואפשר שלא היה הפחת בסלע לקיים דברי חכמים ז"ל • והנה ראש הש"ת עצם קדרת הגלגלת משלש עצמות שתיים למוקדם המוח אחת מימין ואחת משמאל ואחת אחורנית וזה לתועלת שאם תשבר האחת ישארו שתים והאחן שהן נמוקדם המוח יותר רבות מאותה שהיא נאחורנית וזה נ"כ לשמירת האדם כי האדם אינו רואה מאחוריו אם יכוהו שם ונבראת העצם קשה לסבול מכות והאדם רואה מה שלפניו ויכול להזהר מהכאות ולא הוצרכו להיות קשות כמו האחורנית ונעשו רבות להקל על הראש יתנדך שם הבל המפליא לעשות •

ונבאר עצמות השוק נס"ד •

בשוק יש שלש עצמות העצם התחתון הוא עם הרגל הנמבר עם הראש • והעצם העליון הוא עצם הקולית המחובר בגוף הבהמה והעצם האמצעי הוא אשר בו צומת הגידין אשר ראש התחתון מחובר לרגל הנמבר עם הראש והראש העליון מחובר לעצם הקולית ובגמל היא נבר' ארכובה שיש בין שני עצמות כי שם הוא כופף ואם נחתך התחתון הנמבר עם הראש הבהמה מותרת והאחר אסו' ואם נחתך העליון הבהמה והאחר אסורין ואם נחתך האמצעי במקום צומת הגידין הכל הוא אסור הבהמה והאחר למעלה מצומת הגידין רש"י ז"ל סובר שדינו כדין עצם הקולית והבהמ' והאחר אסורין והרב רבי יונה ז"ל הביא ראיה לדבריו אבל הריטב"ם ז"ל סובר שאם נחתכה למעלה מצומת הגידין שהיא בשדה ואם תאמר והיאך אפשר שאם נחתכה במקום צומת הגידין תהיה טרפה ולמעלה תהיה כשרה כבר אמרו בגמ' טרפות מדמית להדדי אין אומרים בטרפה זו דומה לזו שהרי אותכה מכאן ומתה אותכה מכאן ואיה • ואם נחתכו רגליה מתחילה למעלה מצומת הגידין היא מתקיימת במקום

נמקו' צומת הגידין אינה מתקיימת כי אם היא כולאת הרגה מפני החתיכה מה שלא היה כן אלו נחתכה מתחלה למעלה מצומת הגידין וכיוצא בזה הוא שאם נטלו הטחול והכליות שהיא כשרה • ואם נקב הטחול ולקחה הכוליא טרפה • ואם נחתכו צומת הגידין וקודם שחיטה חתכה למעלה אם חוזרת להכשירה הראשון אם לא יש אומרים שאינה חוזרת להכשרה הראשון שהרי בגמ' אמרו טריפה כיון שנטרפה אין לה היתר והרמב"ן ז"ל מגמגם להתיר ואני אומרתי שאפשר לקיים דבריו ואין עליו קושיא ממה שאמרו טרפה כיון שנטרפה אין לה היתר שלא אמרו זה אלא על טרפה הנזכרת בתורה שדרסה אריה אבל אותן שבאו מהלכה למשה מסיני אפשר שיש להם היתר אחר שיבא עליהן אם איסור ואם נחתכה נמקו' צומת הגידין וחתכה קודם שחיטה למעלה חוזרת להכשרה הראשון כ"ל לאחר שאמרה רבנו הגדול הרב ר' משה בר' נחמן נשבר העצם ויצא לחוץ אלא שלא נחתך שאלו נחתך היה אסור מן התורה משום אבר מן החי • אם עור ובשר חופין את רובו מותר ואם אין עור ובשר חופין את רובו דינו כנחתך אם הוא הרגל הנשבר עם הראש האבר אסור מדרבנן משום מכות פשוט והבהמה מותרת ואם הוא העצם החמצעי אם נמקו' צומת הגידין האבר והבהמה אסורין למעלה מצומת הגידין לדברי הריא"ף ז"ל האבר אסור והבהמה מותרת ולדברי רש"י ז"ל הכל אסור אבר :

דין צומת הגידין

שנינו בפרק בהמה המקשה וכן שנטלו צומת הגידין לפי דברי הרמב"ם ז"ל שכתב שנטל אם בגבראת אסרת אותו אבר אינה טרפה אם כן אולדה אסרת צומת הגידין כשרה • והרשב"א ז"ל כתב שדין אסרון כדין נטל וטרפה ויש מפרשים שבאתכו צומת הגידין והראב"ד ז"ל בספר ההשגות כתב שנעקרו ממקומם מן הארכובה ונקלפו מעל העצם עד למעלה טרפה ולפיכך שנינו וכן שנטל צומת הגידין ולא אמרו נחתך וכו' ודבר זה אנו רואין בכל יום כי הפרגיות כשאוחזין אותן ברגליהן בכאב הגדול מתחזקים לעוף והגידין המצומתין בעצם הירך סמוך לרגל הם נעקרין ממקומם וזהו שנטלו צומת הגידין כלומר שנטל ממקומו ולא נחתך וכיון שנעקר ממקומו אין בו חיות כלל כאלו נטל משם • דע כי יש בבהמה גידין לצד חוץ שהזנב שוכב עליהן והם שלשה האחד הוא שתולין בו הבהמה • ושלש לצד פנים כנגד שתי היריכות ופירש הראב"ד ז"ל שאותן שהם לצד חוץ אין להם דין צומת הגידין וזהו שאמרו בגמרא לו הן צומת הגידין מקום שהגידין צומחין שהם הם מחוברים והם שלשה הפנימיים שהם שלשה מחוברין זה עם זה אבל החיצוניים אין שלשתן מחוברין זה עם זה וכן מובא בגמ' שם דאמרינן • תלתא חוטי הוו חד חלימא ותרי קטני אפסיק חלימא אזל רובא בגין שלמא שהאחד הוא גדול מתרי קטני ולא משתכח היא ענינא אלא בפנימיים אבל בחיצוניים השנים הם גדולים ולא תמצא אחד גדול משנים • ובגבר נתברר שהגידים האלו הם הפנימים לא החיצוניים • ויש שני גידים גדולים נגלעים בתוך הגיד הגדול ואלו הגידין אין להן דין צומת הגידין שאפילו נחתכו אינה טרפה בהן וכן מובא בגמ' • ואלו הגידים הם מתחילין בשוק למעלה מהעצם הקטן המחובר בין הרגל הנמכר עם הראש העצם השוק וזהו שאמרו בגמרא היכא דפרטי בתתי שהם פותחים הבנתים להפריש הבשר מן העצם כשרוצין ליטול אותן גידים אבל אשר על העצם הנקרא עדקומא אין לו דין צומת הגידין הללו הם עולים ומתפשטי' עד שבבנסי בשר וכשנכנסו בבשר אין עליהן דין צומת הגידין ואם נפסקו שם כשרה • וזהו השיעור אמרו בגמ' שהוא בגדי בתורא ויש מפרשים בגדא אריבא אבבעות ואריבא בגדי הם י"ו אבבעות ויש אומרי' בגדא אבבע ואינן שולין בשור אלא אריבא אבבעות ובבהמה דקה לא נתנו שיעור וכל מקום שהם לבנים דינו בצומת הגידין • גידין הללו הם שלשה שנים קטנים ואחד גדול יותר משני קטנים ואם נפסק הגדול אע"פי שהוא רוב בגין כשרה שהרי נשאר רוב מגין ואם נפסקו שנים הקטנים היא כשרה אע"פי שנפסק רוב מגין לפי שנשאר רוב בגין ואינה טרפה אלא אם נפסק הגדול ואחד מהקטנים דאזל ליה רוב בגין ורוב מגין זהו דעת הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל ובעל התרומה מחמיר שצריך שישאר רוב מגין ולא נראו דבריו להאחרונים ז"ל ואם נפסק הגדול כלו ואחד מהקטני' נראנו כיון שנשאר המיעוט כשרה כן נראנו המפרשים ז"ל אבל אם הגדול גם כן נפסק נראנו טרפה • וצומת הגידין נעוץ הם ששה עשר ואם נחתך אחד מהם לגמרי היא טרפה אפילו כל השאר קיימין ומה שאמרו בגמ' אי פסיק חד מינייהו טרפה אי פסיק לגמרי קאמר אבל אי פסיק רובו לא כלום הוא וכשר' וכן כתב הרמב"ן ז"ל ואפילו נפסקו ט"ו נראנן ונשאר אחד מהן קיים כשרה • אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאפילו לא נפסק אלא אחד נראנו טריפה והר"ב ראינו נסים בבר בל ראותי אחריא בדבריו וכתב הרא"ה ז"ל דשיעור צומת הגידין נעוץ הוא מתחלת עצם השוק המחובר עם הרגל עד שנבלעין בבשר דשוב אין דין צומת הגידין להם והרמב"ם ז"ל כתב שצומת הגידין הם בעצם התחתון שיש בו קשקשי' כדגים ודבר תמה הוא שהרי אמרו כל טרפות שאנו אבמים בבהמה בגבן נעוץ ובבגל התחתון בבהמה אין שם צומת הגידין וכן השיג עליו הראב"ד ז"ל ובאמת הוא שם מתחילין הגידי' אבל חיותן אינו אלא ממקום שמתחיל השוק ובבר נשאל הוא ז"ל מזה וכוה לתקן בספרו כי הודה בדבר לחולקי' עליו • ביאורנו דיני צומת הגידין בבהמה ובעוף בס"ד אבאר :

דין בשבר העצם ויצא לחוץ בס"ד

בשבר העצם ועור ובשר חופין את רובו הרי הוא כאלו לא בשבר כלל והוא שיהא חופה את רוב עניו ואת רוב הקפו לפי שהעצמות במקום אחד הם ענים ובמקו' אחד הם דקים ואם בשבר ממקום הדק אע"פי שרוב עניו קיים כיון שאין רוב היקפו קיים טריפה ואם בשבר מהמקום הענ אע"פי שרוב עניו קיים כיון שאין רוב היקפו קיים טריפה • עור ובשר שאמרו דוקא שיהא בשר עם העור • אבל עור לבדו אינו משלים עד שיהא בשר עמו • ואם היה בשר חופה אבל לא כלו שלא שהעור משלי' כיון שהרוב הוא בשר העור מצטרף עמו להשלים רוב העצם הנשבר • וזהו בבהמה וחיה • אבל בעוף שהוא רך כמו בר בוזלא אפילו מחצה עור ומחצה בשר ובתב הרשב"א ז"ל דעור לבדו אינו מפיל אפילו בעוף ובגמרא אמרו דעור הרי הוא בבשר היכא דקא משבח דידיה פירוש שאם העור הוא במקום אחין שם בשר והעור הוא דבוק שם אותו עור הרי הוא בבשר העצם שבשבר ויצא לחוץ והיו עור ובשר חופין את רובו ונפל מקצתו לחוץ ועכשיו אין עור ובשר חופין אותו כשרה ואם לא היו עור ובשר חופין את רובו ונפל מקצתו ועכשיו עור ובשר חופין הבשר טריפה ואם לא היו עור ובשר חופין אותו אפילו יש שם גידין רבין שסופן להתקשות אין דינן בבשר וב"ש אם יש בהן גידין ורחבה ודאי שהגידין שבתקשו דינן בבשר : זה הבשר החופה את רוב העצ' אם אינו במקום אחד אלא מתלקט מעט מבאן ומעט מבאן סביבות הבשר אז שהי' במקו' אחד מרובד וקלוש אז מתמצמם עד שהרוח גורדו וכן אם נקב הבשר אז נקלף אז שבבדק אז שנטל עליהן התחתון כל אלו עלו בחיקו ואסורה מן הספק •

יבין שמועה

ונעוף שמוטת הגף טריפה משום חסר שמן נקבה הריאה לפי שהריאה נחברת בין הכלעות וקרום הנשר רך ודק בין כלע לכלע וכששומט גפה מתנקבת הריאה עם הגף ומשום הכי אמרינן תנדק הריאה שמכנים הקנה דק בגרגרת ונופח בה ואם רוח יוצא ממנה טרפה ואם לאו כשר' וכן דעת הרמב"ם ז"ל בנדיק' מתכשר' וכן דעת הריא"ף ז"ל והרב בעל העיטור ז"ל בתב דאפילו בנדיקה לא מתכשרה ועל הריא"ף ז"ל ראוי לסמוך ודוקא שמיטת גף יש לחוש אבל בשבר הגף אפילו בעב' שליטי הקרוב לגף כשר' והיינו מפני דקתני שבתבו אגפיה ויש מחמירין וכן בספר אלדד הדני ואין לחוש לדבריו ואם שבתבו גפיה ואין עור ובשר חופין האבר אחוז האבר אסור כדין בשבר העצם מן הארכובה ולמטה ואסור למכור כל אבר מדולדל בגוון עצם הארכובה' שנאסר לנו לבני נח שהרי הוזהרו על אבר מן החי ואסור להושיט אבר מן החי לבני נח משום ולפני עור לא תתן מכשול. וכל אבר הנאסר משום שבירה היה זרוע שאין עור ובשר חופין את רובו או עצם הארכובה מקום שאין עושה אותה טריפה וכן בפי העוף וכגון הוכיח העובר את ידו קוד שחיטה והחזירה שהאבר אינו נתר בשחיט' אמו במו שהאבר אסור כן האבר המחובר עמו אסור שהרי אמרו בגמר' לא עברה אלא למקו' אחר דבעלמא אסור והכא שרי כלומר בזרוע בעלה. ובתב רש"י ז"ל בפרק ביד הנשה בבל היתר ואיסור המחוברין זה בזה כגון הוכי' העוב' את יהו והאבר המדולדל בו בלא מקום אחר אסור משום מכות פרוש ובין שאין בו אלא מכות פרוש מותר לבני נח. ונפרש דין

שבירת ידי הבהמה ושמוטת ירך ובעלת חמש. נס"ד:

כל מה שאמרנו בשבירת עצמות הבהמה בארכובה אין דין זה אלא בגרגלים אבל בידי הבהמה וזרועותיה אין זה כן הנה האדם הוא היותר שלם שבעלי חיים שהוא לבדו מכיר האמת מן השקר בכח שכלו אשר לו והושמו לו אינרים נאותים להשלים כל ברכו בגון זרועות ואצבעות מה שאין כן בבעלי חיים וטעה האומר כי האדם חסר מבעלי חיים לפי שהוא ערו' ואין עליו מגן ואין לו ברגליו כלי מלחמה כמו שאר בעלי חיים וכל זה טעות כי האדם הוא ביותר חשבון שיש לו אינרים יפלים בהם במלאכה מה שיעשה הטבע לבעל חיים ביותר שלם היותו בולל מהם. ולזה היו האזרועות נאדם עשוי לתנועה לאשר יחפוץ וכן חלוק האצבעו' הוא יותר נאו' להשיג כל החפץ יותר משהיו עצם אחד מה שאין כן בבעלי חיים והאזרועות בבעלי חיי' אינם אלא לתנועה לבד. ואם בשבר העצם אשר בזרוע בבעלי חיים אינו אסר מהשלי' ברכי מחיתו כמו אלו היה חסר זרוע האדם. ואם בשבר העצם ועור ובשר חופין את רובו דינו כדין שוק הבהמה במקו' שאינו עושה אותה טריפה בכל מקו' שבשבר מעצמותיה. והנה יש שלש עצמות בשוק ובבהמה העצם התחתון בשוק קרוי הגל ובגבהו בבהמה ארכובה המחברת עם הראש ובזה העצם אין טרפות לא בשמוטה ולא בשבורה אלא באסור האבר עצמו ועצם אצבעי שהוא מחובר למטה עם הגל ולמעלה עם העצם השליש זה העצם נקרא שוק ופלע"ו אשקוק"ל. והעב' השלישי הוא עב' המוח הנקרא בלשון לעז אוסמול"מרי ובעוף הוא העב' המחובר בשר המתפשט בגוף העוף ונקרא בלשון לעז פאל"א שהבשר אם רחב וזה העצם השליש הוא מחובר בגוף הבהמה. ויש מפרשי' שזה העצם האצבעי אם בשמט מן העצם השליש אי אעבול ביניה כלומר שנתעבלו ונפסדו הנידי' המחברי' אותו עם הירך טריפה ואי לא אעבול ביניה כשרה. ובעוף אינה אלא מלן דאמר בגמרא דאפיל אעבול ביניה כשרה כיון שיש לו כנפים דבהמה שסמיכתה על הרגליה טריפה אבל עוף שסמיכתו על כנפיו כשרה. וי"א שזה העב' האצבעי אם בשמט מהירך בין אעבול ביניה בין לא אעבול בשרה. ולא מטרפה בהמה ועוף בשמוטת זה העצם מהירך אלא כשנשמט הירך מגוף הבהמה' אי אעבול ביניה. ובעוף אפי' אעבול ביניה כשרה. ואין שמוטה ביד הבהמה ולא שבורה ובכל ענין כשרה. אפילו בעב' המחובר בגוף הבהמה ואפי' בחבר בגמרי. ובתב הרשב"א ז"ל שאם בשבר עצם הארכובה במקום שעושה אותה טריפה ואחר ובקשר הגאונים ז"ל בתבו שבאין שבקשר תולין להקל ובן אם בשבר אם יש במה לאלות בגון שדרסה בבותיה או רבצה בהמה תולין להקל כן בתב הרשב"א ז"ל. ונשלמו דיני שבירת העצמות ביד וברגל בעוף ובבהמ"ב נס"ד:

אמרו בגבורות דבעלת חמש ידים או בעלת שלש אע"ג דהוי מוס לגבוה היא מותרת להד"ו ויש דאין זה טרפות ודוקא בידים אבל ברגלים בעלת חמש היא טריפה וכן בעלת שלש וזהו מה שאמרו בגמרא טריפה מן הבטן שנולדה בעלת שלש רגלים וכן בעלת חמש (היא טריפה) ובעלת שלש היא טריפ' שהרי היא בטולת בומת הגידין אבל בעלת חמש הוא משו' דבל יתר בבטול דמי ופי' רש"י ז"ל הותיר אחד בחסר א' והוה ליה בבעלת שלש והרמב"ן ז"ל בתב' כי לא אמרו בל יתר בחסר דמי אלא בל יתר בבטול דמי ולפי זה אם זאת הרגל היתירה היא נמקו' שאם בטלה משם היה עושה אותה טריפה היא אסורה ואם היא במקום שאין עושה אותה טריפה אינה אסורה והמקו' שהוא עושה אותה טריפה בגון בבומת הגידין שאם בטלה זאת הרגל היתירו משם בטלו בומת הגידין וכן בירך מקו' שאם בשמטה אם בגון בוקא דאטמא דשף מדובתיה שהוא העצם הדבוק בגוף הבהמה שהוא במו הבעלי בחוך המבחשת ושם היא דבוקה זאת הרגל שאם בטלנוה משם בשמטה הירך ההיא היא טריפה. משום יתרה אבל אם יתרה במקו' אחר אינה טריפה: ונשלמו דיני הרגל היתירה. נס"ד:

דיני הגלודה

הנה האויר המקיף בבעלי חיי' הוא הבחי' לקיומם מפני שאיבת החוטם לקבר חוט הלב ואם בעבר אפי' רגע אחד הוא מת והבתוב הוא אומר בל אשר בשמת רוח חיים באפיו ולפי שהוא דק הרבה יותר משאר יסודות הקרובים לו הוא מקבל שבוי מהרה ואם הוא מתעבה מפני סבות שמיאו' או חרבות הוא ממית ואת היא המגפה שמתי' בני אדם בלם בחולי אחד בי הבל הם שואפין האויר הזה וכן הוא מקבל שבוי מקור הארץ ומחום ביבוש השמש ובריבון בעלי חיים מבתור ומסבה אלא יבם שרב ושמש ולזה בתחלת הבריאה נאמר ויעש ה' שהים לאדם ולאשתו בתנות שור ועלבשם. ובעלי חיי' שאין להם שבל מעשיי בבני אדם נרש להם הקב"ה עורות על בשרם שיהיו במו הבגדי' לבני אדם ויספיק להם העור לבסו' מערומיהם מה שלא היה מספיק לבני אדם בי אומר הבעלי חיים יותר עב מאומר בני אדם אלא תראה בני האדם מקבלין שבוי מהאויר ומהמאוות יותר מהבעלי חיים ויקר להם אלי'

בתן

אמ"ה

בספר אורח חיים בשו"ע בדרב בעל הארוחה ז"ל בת' בשבא שאלתו עצם בשבר והבריח ובקשר אין חוטטין שמא יצא לאחר שאלו בן לא בתרפא והרב ר' דוד בר לוי ז"ל בתב ה"ה אם נמצא שבר במקום אומת בבידין ובתרפא הטיב אין חוטטין שמא נפסק אחד מגוף הגידין ומבשריבן לי' בן נמי פסק רבינו יצחק בתשו' והוסיף עוד שאפילו בשבר העצם לפנים תוך הבשר ואינו יוצא לחוץ בלל אינו צריך לבדוק אחר אומת הגידין לפי שבינצם נוח להשבר אבל הגיד והעור שהוא רך לא ובשאנו רואין שהעור לא נפסק ב"ש הגידין שלא נפסקו עכ"ל: ואני אומר שזה אפי' יהיה הבשר במקום אומת עצמן אין חוטטין בלל אחד שלא יצא בחוץ אם יש לחוש בחנף אם בשבר סמוך לגוף אשר אנו חוטטין לריאה ובן בספר אנור ובן עשיתי מעשים

ברבה ע"כ:

כמו הקרחות והכאבים מפני שוי מזגם וכמו שאמרו בגמרא קהלת בפסוק ויוסיף דעת יוסיף מכאוב רמית מימיך חמור עוית עליו גמל עוית עליו כלו' שאין להם מהביאיני החלי על בני אדם שיבטרבו לרפואה על כן בעלי חיי' אין להם מחליי בני אד' לא מסבות חיצוניות בשני האויר ולא מסבות פנימיו' מפני שני הליחות ולזה אמרו ז"ל המעושנת והמבוגנת ושאחז' דם אינה טריפה והמעושנת היא שנתחממה מפני חום השמש או מפני חום האדמה המעל' עשן והמבוגנת היא מפני השלג וקרירות האויר או מפני חליי השחורה והלבנה שמולידי' רתת ופלבות ושאחזה דם ונולדו בה רתיחת הדם והוא חולי הנקרא בגב"ום בלשון יון ואלו הן כולל כל החולי אשר יקרו בבני אדם וממית אותם אם ישתדלו בתרופה ובעלי חיים לא יקרה להם זה לעוני מזגם ורחקו מהשוני על כן יספיק להם העור לשמרם משני האויר: ויש בריות שהם בתכלית הקור והקנע עשה להם מגן חזק שאם להם קרום חזק כחרס לחממם כמו הקפוד והחומט ואלו אין להם עכמות כי חומר העכמות האחוה ממנו זה החרס המכסה אותם וספר המשורר ע"ה בי מרתמי האם על בריותיו עשה סלעים מחסה לשפני' שיהיו להם בנתים לבני אדם ולדקות עורם אזניה' ארוכות ורחבות כשיעור נופם לבסות גופם בעת הבנה ואם זה העור שעשה הטבע לבעלי חיים הולד והופשט היה מסוכנת ויקרה להם זה מפני תכילת נתשים שהוא מוליד להם שאין רע המכלה עורם כמו שכתוב בחיוב ויך אותו בשאין רע מכף רגלו עד קדקדו: ונפש עורו והוכרך לבסות בלבוש שק כמו שכתוב שק תפרתי עלי בלדי והנה החילים חופרי' בקרניה' ומוציאי' נחשים ואוכלים אותם ומתחממים ומנקשים חפיקי מים כמו שנאמר כחיל תערוג על חפיקי מים ומזה נולד הפשט העור בבהמות וזו היא הגלודה שדברו בה חכמים אנו רבנן הגלודה אם נשתייר בה בסלע בשרה ואפלינו בגמ' זה הסלע שנשאר בה היכן הוא: י"א על פני כל השדרה. וי"א על מקום טבורה: וי"א על ראשיפרקי' ורוכים לומר שאם נשאר בזו המקומות משם הוא מבמיה בכל הגוף ומעלה ארוכה וכן הפוסקים נחלקו בפסק אלו המחלוקות והרשב"א ז"ל כתב שאם נשאר בסלע במקום טבורה שהיא בשרה וגרא"לי הטעם לפי מה שאמרו במסבת יומא שהגולד הוא נוכר ממקו' טבורו ומשלא מינרים מבאן ומבאן ומקום טבורו הוא הלב שהוא התחלת החי והעובר הוא נזון מהטבור כמו שאמרו ז"ל במס' נדה פיו סתום וטבורו פתוח ואם נשאר בסלע במקו' טבורו משם הוא מבמיה העור בכל הגוף בתחלת הויתו ויש חוסשין לומר שאינו מגיל אלא על מקום טבורה על פני כל השדרה ועל ראשי פרקים ובעו בגמ' אלו מקומות שאם נשארו קיימי' הם מבאים אם נטלו ושאר כל העור קיים מהו וסלקא נתיקו ואסור' מספק הגלודה שהיא אסור' בבהמה אם בעוף גמרטו בגפיה בשרה ואין הלבה כר' יהודה שאמר נטלו בגפיה פסול' שהרבה עופות גמרטו בגפיהם מפני חולי בשהם יושבות על הביצי' לגדל אפרוחי' והם מתקיימי' כמו שיש בני אדם שמפני חולי נושרי' שערותיה' ומבריאים וחוזרי' ומגדלים שער ועור העוף אפשר שהוא מגין והרגולת היתה לר' שמעון בן אלפתא שנטל נוצה שלה והניח בתנור וטלה עליה בטלית של טרסיי' פירוש של בפתים שהיא חמה וגדלה בגפים האחרוני' יותר מן הראשוני' ואלו היתה טריפה לא היתה מגדלת בגפי' האחרוני' יותר מן הראשונים:

ואפרש ענין טריפה אינה חיה י"ב חדש

אמרו בגמרא סימן לטריפה שנים עשר חדש פירוש אם רחינו בהמה או עוף שיש בו אבר אם הוא טריפה אם לא ונתקיימו י"ב חדש יבאו מאבר טריפה שאלו היו טריפ' לא נתקיימו י"ב חדש ואם נתקיימו פחות מיכן יש לחוש להם לפי שאבר שיתקיימו פחות מי"ב חדש שיש מבה שהבנה קשה לה ולא הבמה ויש מבה שהחמה קשה לה ולא הבנה וכמו שאמרו בגמ' בגלגלת שנפחתה ועשו לה הדבק של קרויה ויהיה ימות החמה היה וכיון שנאו עליה ימות הבנה מיד מתה אבל בר' שהיה מתנוד' וכמו שאמרו על תרנגול' שעטלה נוצה' שגדל' בגפים האחרוני' יותר מן הראשוני' שאם היתה טריפה בתיר' דמטרפה לא היתה מגדלת בגפים ובבר היו בוכי' לבסות אם הטרפ' היה אם לא בשמוטת ירך בעוף ובקרירת קנה ובגלגלת שיש בה נקבים שעשו להם תקון ונתקיימו ובבולן לאו תוך י"ב חדש הוה: ואני ראיתי עוף אחד שהתחילו לשחוט בשעו והניחוהו והיה אוכל ומשבים וכויתי לשחטו במקום אחר תוך י"ב חדש ומבאתי במקו' ההוא מונלא סרוחה ובלא ספק סימן טריפה היה ואסרתיו ובבר העידו לי כי במדבר בשהפרי' הם מתנפחין מעיהם מרוב אכילה הם קורעים הכרס ומוציאים הפרש ומדבקים הקרע בקסמים ויובא הפרש מסם עד שהוא מדבק ומתקיימי' הרבה: ובשאבתוב דין קרועה אבתוב אפשרות זה: וכן מה שבתבו הרופאים אים אחד עבבים אן בבתבו ויבא בגלי בחתו אחר שבע שנים אם אמת הדבר סוף דבר אין לנו אלא דברי חבמים שאין טריפה חיה י"ב חדש ומיבחין ספק טריפה בבית י"ב חדש. ואע"ג דאמרינן בגמרא על הבהקנהו ולא אשהיבהו משו' דלא ליתו לידי אקלה בבר פי' רש"י ז"ל שהיה זה לפי שהיו רבים אבל בספק טריפה אחת יכול להשהותה עד י"ב חדש. אבל אסור למכרה לגוי שלא יחזור וימכרבה לישראל ביון שאין הטריפות בבר בה: וכיון שהטריפה אינה חיה י"ב חדש אין אינה יולדת וספק טריפה שילדה היא בשרה אם גדלו הביצי' במיעיה אחר שנטרפה אבל אם אחר שגדלו הביצים במעיה נטרפה יבולין להבמר אחר שנטרפ' ואם אחר שילדה כל אותן ביצים שקרויין שאלא קמא גדלא שאלא אחרת יבאה מספק טריפה ואם ספק אסורין מספק ואם שאטה ומבאה טריפה בסרבות ושאר טרפיות שבפנים ואין ידוע אימתי כל ביצי' ואבל שהטילה בבר עד עבשיו בשירין דמוקמי' לה אחזקה ואמרי' דהשתא נטרפ' ובתוספות אולין אולקין בזו ואומרים דלא מוקמינן אחזקה אלא בחזקה ברורה אבל זו לא היתה לה חזקה ברורה מחיי' שהיתה בשרה: וביצת טריפה אסורה אפילו גדלה קודם שנטרפה שביון שהיא דבוקה בגופה בגופה דמ"מ דהבי אמרינן בגמרא בבי מתני' דעדויות דאפליגי ב"ש וב"ה בביצת בילה דב"ש מתירין אם ביובא בה במבבת בשוק וב"ה אוסרין ואמרי' אם ומודים בביצת בילה שהיא אסורה מפני שגדלה באסור ופי' רש"י ז"ל בגמ' מפני שבמרה באסור ומשמע מהבה דביצת בילה וביצת טריפה אע"פי שבגמרה ביון שבגמרה באיסור הוא בגופה ואע"ג דאמרינן בפ"ק דיו' טוב דביצים המעורות באשבול שבמבאו בגוף התרבגולת מותר לאבלן בחלב דפרשה בעלמא ביבהו ואינה בגופה אינה למימר דמדינא פרשה ביבהו ואינן בגוף התרבגולת ומשום הבי מקילין בבשר עוף בחלב דלא מתסר אלא מדר בבן אבל בטריפה דאורייתא אחמרי' שאם שחט התרבגולת ובמבאה רפה כל ביצים שיש במעיה אפי' אינן מעורות בגירין אסורין בגופ' ובמסבת תמורה אמרי' דאפרות של ביצת טריפה מותר אע"ג דקיימא לן בכל היובא מן הטמא טמא הבא שרי משום דאימת קא בבלא בי מסרחא שאין האפרוח נוכר עד שאסרח הביצה ואותה שעה מותרת היתה שלא אסרה תורה אלא בבלה הראויה לבר ואם בסרחה אינה ראויה לבר וא"כ לא יבא אפרוח זה מן הטמא ומותר ובבל שבולד מן הטריפה אע"פי שאמו אסורה הוא מותר ולא אמרי' עובר ירך אמו והרי אמרי' בפ"ק די"ט דשוחטין אותו בי"ט: וכן בן פקועה שבולד מן הטריפה נתר בשחיטה עבמו ואלו

יבין שמועה

טריפה אסור כמו הניבה • ואסור למכור נבלות וטריפות לגוי אם לא הודיעו כיון שאסור להטעותו • וכיון שאסור למכור ניבת טריפה לגוי מותר ליקח מן הגוי ניבים בכל מקו' ואין חוששין לנבלות וטריפות אשר ניכיהן אסורות דמיעוטא נינהו ולמיעוטא לא חיישינן מכל מקו' כריך שיאמר הגוי ניבי' אלו של עוף פלוני טהור הוא הם שאם לא אמר כן חוששין שמא של עוף טמא הן ודוקא בגוי כעין שיאמר של עוף פלוני וטהור הן אבל בישראל שאינו מוחזק בכשרות אלא בפתח בני אדם אומר הרמב"ם ז"ל שנאמן לומר של עוף טהור הן ואין צריך לומר של עוף פלוני אא"כ חשוד למכור ניבי עוף טמא לישראל אינו נאמן עד שיאמר של עוף פלוני טהור הן ודינו בגוי • וניבת טריפה אם טרופה נקערה היא אסורה לקנות מהגוי לפיכך ישראל מוכרה לגוי אם טרופה נקערה • הנה פירשנו דיני ניבת טריפה • ונבאר השוחט את הבהמה אם יש בה דברים אסורים:

הביצים הנתקין לאדם אותה בהמה אמרינן בגמרא ביצי חטילתא שרו שאינן אבר מן החי כיון שאינן

מסריחין ואת לא תיכול משום ואל תטוש תורת אמך •

השוחט את הבהמה והניח העובר את ידו ולא החזירה ואחר כך שחט אותה אותו אבר הוא אסור ואין שחיטה מטהרתו ודינו כדין טריפה שנאמר ובשר בשדה טריפה כיון שיצא ממחיצתו טריפה וכשם שהאבר אסור כך מקום תתך הוא אסור שצריך להשליך מהאבר הנשאר כל אותו מקום הדבוק לאבר היוצא ואם החזירה קודם שחיטה האבר אסור ואין שחיטה מטהרתו אבל מקום אחר מותר דאמרינן בבהמה תאכלו כל שבבהמה תאכלו ומקו' אחר בבהמה קרינא בים אבל האבר לעולם אסור בין החזירה בין לא החזירה ואם בין סימן לסימן הוציאה שחיטתו מטהרתו לאכילה • וזאת הבהמה שהוציא העובר את ידו והחזירה שהאבר אסור בעי גמרא אם היא נקבה ויש לה קלב אם מותר לגמוע חלבה דאיכא למימר דכיון דבל חלב התירה תורה ולא אסרה אותו משום אבר מן החי ה"ה כזו אי דילמא בשאר בהמה דאית לה תקנה בשחיטה שרי אבל בזו אין לה תקנה בשחיטה ולא אפשטא בעיין ולאומרא עבדינן ובכאן היא השאלה ששואלין התלמידים הבהמה מותרת וחלבה אסור ובעולי ניבים מותרין והוא מלשון שורו עבר ולא יגעיל שפלטתן התרגו' מבא ההבאה הם מותרות אפילו מעורות בגידין כן פירש בעל הלכות גדולות • ואפרוח הנמצא בתוך הניבה אסור משום הארץ הטורף על הארץ אבל אם יצא מן הניבה מותר אעפ"י שלא נפתחו עיניו כן דעת הריא"ף ז"ל • והמבשל ניבים מותרות עם ניבים אסורות מותרות ולא מתסרי משום פליטת הטמאות דמיא דניבי בינהו אלא א"כ היה נהם אפרוח • אם נמצא דם בניבים רבו בו הדעות ואם לא נמצא אלא בחלבון ולא בקשר יש לסמוך להתיר הניבה וזורק הדם מפני מראית העין דמן התורה דם הניבים מותר ואם נמצא בחלמון או בקשר התלבון הניבה אסורה •

וביעתא בת יומא היה אפשר להקל שהרי אין האסור אלא מפני חשש רקום ואין הרקום אלא עד שחשב התרנגולת עליה ויש להחמיר אבל ניבי' גמורות נמצי אמן אפי' בגמר' קלפתה הניבונה יש להקל • ומה שביבת התרנגולת מותרת ואינה אסורה מפו' וכו' • אבל אין הבי נפקא לן מדבריהם ואם רובנת על האפרוחים או על הניבים אלא תשלח את

אמ"ה

משאם בא לידי בבוגה בת יומה שנמצא בה דם בפעם אחו בשלשה מקומות ואסרנוהו בפסכמת אחרים הרב משה גבי זלה"ה עם היות פשיה שם מי שרצה להתיר לפי שלפעמה רבו לאוכלם ונמצא בה דם ורבו לדמותם לנמצאת בחצי התרנגולת לאות עדיין היא חמה בלתר נשברה ע"כ •

אם ואת הבנים תקח לך • ודרשינן בפרק שלוח הקן תקח לך ולא לבלבך וביבת עוף טמא אסורה משום דכתיב ואת בת היענה וכי בת יש ליענה אלא זו ניבתה:

אמר הכתוב כל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו • ודרשו חכמים ז"ל בפ' בהמה המקשה בבהמה אותה תאכלו בבהמה בבהמה תאכלו • והשוחט בהמה כל מה שבמצא בתוכה ניתק בשחיטתה ואם הוציא העובר את ידו קודם שחיטה כבר נתפרש דינו למעלה • ואם הוציא ראשו הרי הוא כילוד ואם חפשר לשוחטו מותר ואם לאו הרי הוא נבלה • ואם חתך מנוף הבהמה עבמה כגון בחול ובליות שאין הבהמה נטרפת בכך והניחו שם אין שחיטתו מטהרתו • ואם יש בבהמה עובר שהוא בן תשע חי בעיא בגמ' ואם שחטו במעי אמו ואחר כך ילדתו אי שרי אי לא והריא"ף ז"ל הסמיט בעיא זו משום דבגמ' אפיקנא דאבבא סימנין אבשר ביה רחמנא סימני אמו וסימני עבמו • וזה שנשחט במעי אמו מותר אבל בתוספות מסתפקין בדבר דכי אמרינן דסימני עבמו מועילין לו הני מילי בשאין סימני אמו מועילין לו כגון שנקרעה אמו או נטרפה אבל כל שיש לו סימני אמו אין לו סימני עבמו ולא אפשטא ובקיטינן לחומרא ואם יצא ראשו הוי כילוד וכלו אסור ואם יצא אבר אחד והחזירו ואחר כך יצא אבר אחר והחזירו וכן עד ראשו אמרינן בגמ' ביון דהדר הדר והיו אסור אלא מה שיצא אבל אם יצא אבר אחד ואתבו ואתבו עוד אבר אחר ואתבו עד שהשלימו לראש מבעיא בגמ' אי בבי חדא בבת אחת או לא ולא אפשטא ולאומרא ומוכח בגמ' אאם יצא אבא ובאותו אבי אבר המשלים לאבי יצא ראשו ואי שרי המיעוט שבפנים אחר ראש האבר שבחוץ הוי ליה ראש העובר ואסור הכל ואינו ניתר בשחיטת אמו ואמרינן בגמרא שאם מבא קלוט במעי פרה שרגלין קלוטות כרגלי החמור שהוא נתר בשחיטת אמו ובתוב בהלכות גדולות דאבלנו מותר אע"ג דאמר רבי שמעון פרה שילדה מין שפרסותיו קלוטות אסור אם הוא במעי אמו נתר בשחיטת אמו משום בהמה בבהמה אותה תאכלו ואם מבא בה שליא בלא ולד נפש יפה תאכלנו • ובמסכת נדה היו רובין לומר דבהמה שיש לה שני בנין ושתי שדרות ורחם אחד אם זו היא הפסועה אחזירה תורה והעלו שאין בן בריה בעולם ולא הראהו הקב"ה למשה אלא במעי אמו ושליל שבמבא בך אסור ובאשה אינה טמאה לידה • והשוחט בהמה ומבא בה דמות אדם בפרק המפלת מבעיא לן אי אדי בחבילה אי לא ולא אפשטא ואם מבא דמות יונה לא משתרי בשחיטת אמו דלא שריא רחמנא אלא אי איתא ליה פרסות כגון קלוט במעי פרה אבל אי איתא ליה פרסות לא שריא רחמנא ואי מבא בה דמות יונה ויש לה פרסות ספיקא הוי ואם מבא בה בהמה ורגליה כרגלי יונה אז אסרן לה אסורה דפרסות בעינן ולבא זהו על דעת מי שסובר דפרסה ממש בעינן • אבל בתוספות אומרים דלאו בפרסה הלא מילתא אלא במין שיש לו פרסה ובל שיש במינו פרסה אעפ"י שאין לו פרסה מותרת ודמות יונה אעפ"י שיש לו פרסה כיון שאין במינה פרסה אסורה • ונבאר דינו של שליל הוא העובר הנמצא במעי בהמה אחר שחיטה • אם מבא בה בן תשע אי ולא קודם שחיטה מהאבל והוציאו האובלו חיים כדת אבין שנגמרו אדשיו יש לו דין אבל בהמה אעפ"י שלא יצא לאויר העולם קודם שחיטה ואם שחטה לבהמה ומבא בה בן תשע אי ניתר בשחיטת אמו ואפשר הוא שתמות הבהמה אחלה ויאחר העובר קיים דאע"ג דאמרינן בחטה שאתה דעובר מיית בריאה הני מילי מתה אבל בהרגה היא מתה בריאה כן אמרו בגמ' בנמסכת ערכין ודבר זה הוא ענין טבעי ב' המתה מפני החולי החולשה מגעת אחלה אבל העובר כמו שאמרו אם משום

דזוטר חיוביה • אבל נהרגה אפשר שיתקיים אחריה העובר שלא הגיעה לו החולשה וזה העובר שהוא כן תשע חי הוא מותר בשחיטת אמו וחלבו וגידו מותרין משום בהמה בבהמה והרמב"ם ז"ל פסק ניתר בשחיטת אמו וחלבו וגידו אסורין ובתוספות פוסקין דחלבו מותר וגידו אסור וכל זה אינו נכון שכיון שהוא ניתר משום בהמה בבהמה תאכלו אין לחלק בין בשרו לגידו וחלבו הכל מותר ודמו אסור וכתב רש"י ז"ל משום דלא גרע מדם האברים שהוא אסור וי"ח שאין בו כרת אלא איסור לאו וי"ח שיש בו כרת והרמב"ם ז"ל כתב שהדם הבלוע בלבו יש בו כרת ואם הבהמה היא טריפה שאין שחיטתה מטהרתה ומכת נה בן תשע חי שחיטתו מטהרתו דתרבא סימנין רבי כיה רחמנא אם הועילו לו סימני אמו ניחא ואם לאו יועילו סימניו ומותר ולפי זה חלבו וגידו אסורין ואם נתקיים שמנה ימים שיכא מספק נפל מותר ואם קיים ליה דבלו לו חדשיו ויכא מספק נפל אף בשרו מותר מיד ואם הוא בן תשע מת אז בן שמנה חי ניתר בשחיטת אמו שאינו אלא אבר מאברי ואקורעו ומוציא אתדמו וכבר פירשתי דין דמו למעלה בסמוך • והשוחט את הבהמה ומכת נה בן תשע חי ויכא והפרים על גבי קרקע פליגי בה ת"ק ור' שמעון שזורית"ק סבירא ליה דטעון שחיטה ור' שמעון שזורי ס"ל דאינו טעון שחיטה וכן היה ר' שמעון שזורי מתיר בנגו ובבן בנו עד סוף כל הדורות ורבי יוחנן אמר הוא מותר ובנו אסור • ואמרינן בגמ' אמר אביי הכל מודים בקלוט בין בקועה שהוא מותר פי' אפילו למאן דאמרינן שחיטה להפרים על גבי קרקע אם הוא זה בן בקועה הוא קלוט הוא מותר דכיון דאיבא תמהא במילתיה מדברי חיצוני דבן בקועה הוא ולא אתו חיצוני למשרי בהמה בלא שחיטה כיון דידעי דזה בן בקועה ואמרי' מו בגמ' הכל מודים בקלוט וזה הקלוט היה בן קלוטה בת בקועה שהוא מותר דכיון דאבי תמהתא חיצה הוא קלוט ואמו קלוט מדברי חיצוני ולפום האי ליתנא בחד תמהתא אסור ולדברי הגאונים ז"ל הפוסקים דליתנא נתרא לא שרי בן בקועה בלא שחיטה אלא נתרי תמהתא ויש פוסקין לקולא דשחיטת בן בקועה חיצה אלא מדרבנן ואזלי' לקולא להתיר בחד תמהתא ובן בקועה הטעון שחיטה דעת הריא"ף ז"ל היא דחלבו וגידו אסורין מפני מראית העין ג"כ ונראה מהגמ' שזה בן בקועה הטעון שחיטה אם טרפו אריה ממהרין לשחטו ומותר והרשב"א ז"ל כתב שאף הלכות שחיטה אין פוסלין בו כגון דרסה וחלדה ואחרים אומרים כיון שטעון שחיטה אינה מתיהתו אלא שחיטה כשרה • ואמרינן בגמ' בן בקועה הבא על בהמה מעלית' הולד אין לו תקנה לדברי האומרים חושבין לגרע האב לפי ששני סימני הרי הן שחוטין וזה הנולד בנו הרי הוא אבי שחוט מכד אבי וחבי מכד אמו אינו שחוט ואין לך שהייה גדולה מזו ונראה דדוקא דשזה בן בקועה אמו כשרה דבשביל אמו כשר הועילו לו סימניו להתי' משו דתרבא סימנין שרא בי' רחמנ' וזה בנו הוא שחוט מכד אבי וחבי אינו שחוט מכד אמו והוי כאלו נשחט סימן א' ונשחט השני והרי זו שהייה גדולה אבל בשחיטה טריפה ולא הועילו לו סימני אמו וצריך שחיטה א"כ אינן כשחוטין ובנו אם לו תקנה בשחיטה ובגמרא נשאו ונתנו אם פודין בזה בן בקועה בכור דכיון דרביע ולד הוא אז דילמ' בכשרה דמנח בדיקולא אמי ובשאלות אחרות אם יש לו דין שה אז דין כשר האריכתי בדינין אלו ואם אינן מבוארין אבי לחדד התלמידים ויגדיל תורה ויאדיר •

ובגמר שחר טריפות :

עוף שיבאו בני מעיו וכן בהמה אם לא ניקנו בשרים והם החזירם והיפך בהם טריפה דבתיב הוא עשך וכנגנך • מלמד שנרמז הקב"ה כוגניות כוגניות בחדש שאם נהפכו אפילו אחד מהם אינו יכול לחיות • ההוא רופאה דחזא לההוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקעא כרסיה ונפק מעייניה אתייה לבריה ושחטיה קמיה כאתחזא עינים פי' הבאהו שהוא שוחטו כדי שיתאנח ומתוך תנח' ימשך בני מעיו ויאוכו בלא מהופכין אתגניד ואתתא עיל למעייניה ואיטיה לכרסיה הנה רז"ל למדו זה מזה הגוי א"כ אין להאמים אותנו אם אנחנו לומדים

נחועלות האברים מספרי האומות שדברו בזה :

הכרס הפנימית שנקבה או שנקרע רוב החיבורה הלא הבעלי חיים אין קיומם אלא במזון והמזון בתחילתו

רחוק בטבעו מהמזון וצריך לשנותו אל המזון כדי שיהא נאות להחליף תמורת מה שנתך והתחלת פעולת זה השנוי הוא בפה כי השנים המכעיים מחתכים המזון והפנימיים שהם המתלעות טוחנות אותו כדי שיקל אל הבטן לעכלו ולפי שבעלי חיים שאין להם שיניים בלאי העליון הוא נכנס בכרס בלתי מעוכל ע"כ הוכרך הטבע לשני דברים האחד להעלותו פעם אחרת בלעיסה והשני לעשות לו רבוי בטנים כדי שישלים בבטן האחד מה שיחסר בבטן האחר ויהיה מעוכל יפה והנה חסרון השיניים הוא מפני הקרנים כי כל מה שיש לו קרנים אין לו שיניים למעלה כי החומר שהיה ראוי להיות שיניים נעשו בו קרנים והטבע לא יספיק לזה ולזה וגם הגמל אין לו שיניים למעלה בשהוא קטן ובשיגדל יש לו שיניים בחנכיו מעפ"י שאין לו שיניים לא יהיו לו קרנים מפני אורך כואבו • ובגמרא אמרו דרך בליחותא גמלא אזל למבעי קרנים אדנים דהוו ליה גזיזו ליה מיניה ולמדו מזה דרך אדם שהנותן עיניו במה שאין ראוי לו יפסיד מה שראוי לו בקרן ולפי הלעסת המזון פעם אחרת ורבוי הבטנים היה הבעל חיים הזה בשרו נאות וקל ויורה על זה כי בחלב היובא אם הוא לבן והוא מתגבן וזרי שהתירה תורה אותו לטוב מזונו אותם הלעים יורד המזון אל הכרס והכרס הוא אוכן המזון ושם עושה עכול אלוש הקרוי גילום אשר הוא מוכן הכנה דרך עורקים קרויים מסריק"ם דבוקים בכרס ובכבד • ואחר זה יש שלשה בטנים אחרים להשלים העכול והם בית הבוסות והמסס והקיבה כי כל דבר נגמר בשלשה דברים שני קבוות ואמצעי ביניהם הראשון מתחיל והשני עוזר אל הראשון והשלישי גומר על כן נשלם העכול בג' בטנים אחר הכרס והקיבה היא מקבלת המותר וזהו החלב הנמצא בה והיא אל המעים כמו המרה אל הכבד • והנה צריך בכל עכול שלשה כחות האחד כח המושך והשני כח המחזיק עד שישלים כח העכול וימשיכוהו האברים והשלישי כח הדוחה והמושך הוא בבטנים לעכלו והמחזיק הם המעים העתלתונים הנקראים הדרא דבנתא כ"ח היו ישרים היה כל אדם צריך למזון בכל שעה והיה רעב וכשהם עקלתונים הוא מתעכב המזון שם זמן מה והדוחה המותר הוא המעי שקורין עיור ובלשון ערבי אלאעו"ר שאין לו אלא פה אחד ממנו נכנס וממנו יוצא • וקורין לו רבותינו ז"ל סניא דיבי דלרוב זוהמתו מוחסים אותו הזחנים ואחריו התלוחלת ומשם יוצא לחוץ ובעופות יש זפק וקרקבן שהם עוזרים אל העכול על כן היו סימן טהרה והיה הקרקבן נקלף כי כל עור נקלף הוא עוזר אל העכול לרוב חומו ובבת היענה הוא ג"כ נקלף כמו שהעיד הרמב"ן ז"ל לפי שאוכלת הזכוכית והברזל וצריכה עכול גדול אבל אינו סימן הטהרה ויורה על זה חמנת ביצתה שהיא עגולה מכל עדדיה ואינה כמו ביצי העופות הטהורים שהם רחב אחד חד ואחד אחד כך והיה הכרס מונח על הטרפש והטרפש מפסיק בינו ובין האברים העליונים כי האברים העליונים יותר הסונים ממנו ורחוי לחשוב להיות למעלה מהגרוע וגם כדי שיפסיק אלא יעלו הרחים למעלה :

דיני נקיבת הכרס ושאר האברים התלויים בו :

נקב הכרס נמשהו טריפה • והוא שיהיה נקב מפולש בכל הכרס אבל אם לא ענר הנקב עד אחל הכרס אינה

טרפה

טריפה וכן בכל המינרי' הנטרפי' בעקינ' צריך שיעבור הנקב בכל העובי וכמו שאמרו ניקב הלב לבית חללו ומי ששחט חבי ושט וקודם השלימו ניקב הושט נאותו מקום השחוט טריפה • ולמדו זה ממלבן סכין ושחט בה דאע"ג דחדודה קודם לליבונה ואותו חבי כבר הוא שחוט והיינו חוששין לבדדין שלא משום דבית השחיטה מרווח רווח וירחה מזה שאפי' אותו מקום שהוא כבר שחוט נפסל בנקיבה ואמרינן בגמרא שחט הקנה ואח"כ ניקבה הריאה בשרה • ונתנו טעם בגמר' שכיון שבגמרא שחיטת הקנה הרי הוא בחלו מונח בסל ושוב אינו נטרף בניקבה ואמר רבא דלא אמר ריש לקיש אלא בריאה שחיי הריאה בקבה תלויים אבל בבני מעים לא אמר שאם שחט הושט ובין סימן לסימן ניקבו בני מעים טריפה • ויש פוסקים בריש לקיש דבריא' בשרה ובבני מעיים טריפה • והריא"ף ז"ל לא כתבה זו דס"ל דבין בריאה בין בבני מעים טריפה וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י ובשאו ונתנו בגמ' אם מותר לזמן בני מח בבני מעים לפי שאעפ"י שנשחטו הסימנים כיון שעדיין היא מפרכסת אינה קרויה מתה לבני מח עד שתצא נפשה מ"מ בני מעים הרי הן כאלו הן בריקולא והם אבר מן החי שאסור לבני נח ולפ"ז היה אסור למכור לישמעאלים בשר וריאה שאסור לישראל להושיט אבר מן החי לבני נח אבל בבר העלו בגמ' שאם לישראל הוא מותר שהוסיף להם הב"ה קדושה וכ"ש לבני נח:

קוץ הנמצא תחוב בגבהה אם נקב עד החלל טריפה • ובעמא משום שמא ניקבו הדקין או הריאה והלבו והמר' ואי איפשר בבדיקה לפי שאין אנו יודעין באיזה מקום היא ובבדוק עליו וכן מחט שנמצא בגבהה בפנים אעפ"י שאינה תחובה חוששין שמא ניקבו האינרים שניקבמן בנשאו וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחידושיו:

ומחט שנמצא בבשר או בקרקבן העוף בשר' עם האוכלין בגבהה • ואם נמצאת בטרפש טריפה אם אין הושט בגבהה הרי ניקבה הושט וטריפה וכן אם נמצאת בלב כי כן כתב בה"ג ואם נמצאת בדקין חוששין • אחט שנמצאת בריאה אם שלימה היא אם עולה בנפיחה בשרה ואם לא טריפה • ואם נאה לפנינו אחוכה חוששין לה שמא ניקבה • אחט שנמצאת בבבד אם היא של אפירה בין שיהיה הראש הגס למטה בין שיהיה הראש הבא למטה טריפה חוששין שמא מתוך בניסתו נקב ואם היא אחט בסה אם הראש הגס למטה בשרה ואם הראש הדק למטה טריפה ובבשיו אין אנו בקיאין באחטין איזהו בן ואיזהו דק ובבזלן חוששין לנקב • והרשב"א ז"ל כתב שאם בגרעינה של תמרא שהיא בשרה למד מזה מהאיא קשיותא דתמרא דאשתכח בבלה ואבשרוה ובבון הוא זה בחמת • ואחט שנמצאת בסמפונא דבה דבבבה בשרה:

דאמרינן סמפונא נקט ואתא וה"ה לסמפונא דבה דריאה:

ובבם החיבונה אינה נטרפת בנקב משהו עד שיקרע רובה וי"ל בגמ' דבבם החיבונה הוא אקוס הבבם בפנים אחר שבקרע הבשר ובראה הבבם וקורין אזתו בגמ' מפרעתא וזה נקרא בבם החיבונה שאינו ניקב בשהו עד שיקרע רובו ואם זה הפי' אמת מבינו אמר למה שבתבו הרופאים שאדם אחד נבנס אל בבמעיו ובא אחר שבע שבים ובן מה שהעידו לי שקורעין הבבם בסכין להוציא הפרש ומדבקין אותו ומחקיימ' הבהמה אבל האחרונים ז"ל לא הסכימו לזה אלא על הבבם כולו בקינתו בשהו ובבם החיבונה הוא הבשר אחר הבבם ואם בקרע טפח אפילו בבהמה גדולה טריפה בקרע אמנו רוב אחופה את רוב הבבם אעפ"י שאין בקרע טפח טריפה וי"ל אעפ"י שלא בקרע הבשר קרע מפולש אלא רוב עובי הבשר טריפה • וי"ל שאינה טריפה עד שיהא בקרע כל הבשר מפולש וירחה בשר הבבם:

המסס ובית הבוסות אם ניקבו זה לזה בשרה המסס הוא דבוק לבית הבוסות שהוא סמוך לבבם והקינה סמוכה להמסס ומשם יוצא הרעי לבני מעים הדקים הבבוכים • ואם ניקבו המסס ובית הבוסות במקום שהם מחוברים לבד פנים בשרה • ואם ניקב מבד פנים המסס אם יצא לחוץ טריפה ואם לא יצא לחוץ החוספות היו חוששין להחמיר אבל ר"ת ז"ל כתב שאינו נאסר עד שיבקב ויצא לחוץ ובבית הבוסות יש שני עורות ענים ואם ניקב האחד כולו בשרה עד שיבקבו שניהם ואם העור האיבון נמצא בו מחט תקועה בו טריפה שזה המחט אם נבנס מבפנים הרי ניקבו שניהם ואם נבנס מבחוץ יש לחוש שמא ניקב אחד מהאינרים הנטרפים בבקינת משהו דהא קי"ל בקוץ שבקב לחלל שהוא טריפה • ונמצא מחט בבית הבוסות מבד אחד הופבין אותו ובודקין אותו מבחוץ אם נמצא עליו קורט דם בידוע שניקב לחוץ שאם לא כן דם מהיכן בא • ואם לא נמצא עליו קורט דם בשרה • ונמצא המחט בשני בדדין בין בהמסס בין בבית הבוסות אם נמצא קורט דם סביב המחט בידוע שהוא קודם שחיטה וטריפה ואם לא בידוע שהוא לאחר שחיטה • ואעפ"י שבשאר בקובים אנו אוסרין אפילו לא נמצא קורט דם שאני הבא שיש כאן מחט ואלו היה מחיים היה בו קורט דם והיה נאחז סביב המחט:

קיבה שבקבה טריפה • ואם היה אבל טהור סותם בשרה • אבל טמא אינו סותם אפי' בחיה שאבלה מותר כל שבבגדו בבהמה טמא אינו סותם הקינה שני אבלים יש בה אחד בקשת ואינו סותם והאחד כיתד ופותם:

דקין ואבלותא והקורקבן וסניף דיבי ויתרת מעים דקין ניקבו הדקין טריפה ואפי' היה לחה סותמת וזהו שקורין חז"ל שרקא דמעיא אינו סותם היה אבל טהור והוא שומן הבבתא סותם אבל טמא אינו סותם נמצא בהם מחט חוששין והדקין הסובבין סביב הבבתא שניקבו לחבירהם בשרה • שהאחד מבין על חבירו ואין צריך לומר אם ניקבו לבבתא שהבבתא אבל טהור ואבל טהור סותם ואם ניקבו הדקין במקום שאיפשר לתלות או ביד הטבח או בהסכין בשר' שהרי בא אחר ובטל בני מעים והחזירם מבוקבים תולין בזאב מבאן מבוקבים מקיפין ורואים אם נוקבין במקום אחר ודומין הבקבים אחר השחיטה ניקבו ואם אינן דומין קודם השחיטה ניקבו וטריפה • ואם משמשו בחלו ביד ממשמש בם בידו בבקב שהוא נוקב עבשו לידע אם ידמו אם לא ידמו:

דאלוחאלת שניקבה טריפה ואחי דבבבשתא אעפ"י שהוא טהור אינו סותם לפי שהוא עשוי בבוגע אם ניקבה במקום שאינו דבוק בירכים אבל במקום הדבק אפילו ניטל כולו בשרה לפי שהירכים מעמידין אותה והוא שבשאיר ממנה במקום הדבק אבבע פטדי וי"מ פטדא ד'אבבעות והם י"ו אבבעות וי"מ פטדא אבבע אחד וזה השיעור בשור ובבהמה דקה הבל למה שהיא וזה המקום הוא בטרף בדונו כי אבבע זה:

הקרקבן שניקב אם כיסו אחר בפנים בשאר קיים בשרה • וכן אם עקב כיסו והוא קיים בשרה וכן אם ניקבו שניהם זה אלא בבגד זה בשרה ניקבו שניהם זה בבגד זה טריפה • ואם אבל טהור סותם בשרה:

סנ"א דיבי שקורין אלאעו"ר ניקבתו בבשהו שהוא בבלל הבבם הפנימית כמו שבזכר בגמ' וכ"ש אם אחר או ניטל טריפה וכיון שאם ניטל טריפה אם נמצאו שבים טריפה אבל יתר בבטול אמי והבי אמרינן בגמ' בהדיא ואמרינן התם דאי שפבי אהדדי בשרה שכיון שהם שופבות זו לזו אינה אלא אחת ואין כאן יתר:

ההוא גונבתא פי'קנה בשר דהוה נפקא מבי בסא להובלילא שהבאה

שבנה' המסס ואמרי' בגמ' שאינה טריפ' דכל היני עזי בריאתא הביתית להו וא"כ אין כאן יתר אבל אי נפקא מכי כסא לכרסא טריפה שזה הוא יתר שאין נמצא כן בשאר הבהמות:

ושני בני מעים היובאים מן הבהמה באחד בגון שיש לא תרי הדרי דבנתא היובאים מן הקיבה אחד באמצעה ואחד בסופה טריפה וכנגדן בעוף בשרה ורבנו הפירושים בזה והר"ן ז"ל רבנו של רבותי בפירוש ההלכות פירש אם המעי יוצא מבני מעיו של עוף בעוף מן הבד אעפ"י שהם נשפכים באחד טריפה. אבל כל שהמעי אחד משני ראשיו יוצא בלומ' שמתפצל וחוזר ומתערב אעפ"י שהוא גדל באמצע בשרה:

אמ"ה פירוש וכן הדין בבהמה.

נפלה לאור ונאחזו בני מעיה מחמת האור ונכוו ונהפכו מרחיקן מלשון אתרמרו מעי ויש גורסים נאחזו נדלת מלשון לאם חמודות לא אבלתי דמתרגמינן נהמא חמיא מחטי דביתא כמו שאמר במסכת יומא הרגינו בו שתי לשונות חמימות מלשון נאחזו בני מעיה ודביתא מלשון בגדי עשו החמודות דמתרגמי' דביתא. ואם נתחממו בני מעיה מחמת האור סופה למות וטריפה. וי"א דהתי דינא דווקא בעוף אבל בבהמה אינה נטרפת בכך ואם נפלה באור אפי' נאחזו בני מעיה בשרה דתלינן מפני חולי אחר הוא ולא מחמת האור לפי שבלעותיה ועורה מגינות עליה משא"כ בעוף שעורו רך וכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל ואינו נכון כלל. וי"א שבבהמ' אינה אסור' אא"כ מבינו שנאחזו ואם לא מבינו שנאחזו אינ' צריכה בדיקה. ובעוף צריך בדיקה וגם זה אינו נכון דדין עוף ובהמה שוים בדבר ואם נפלו צריכין בדיקה אם נאחזו ואי ליתנהו אמר בנבדקינהו מסתמא אסורין שהרי יבאה מחזקתה. ומה שבינו משנה זו בעוף ולא בבהמה ודינן שזה הוא מפני שזה רגילות בעוף יותר מן הבהמה ודין נאחזו הוא בדין נקב ובנקב הבהמה והעוף שוה ואם נשתנו האינרים האדומים בגון קרקבן ולב לירוקות הוא טריפה. ושיעור ירקותן מחמת האור בשיעור נקיבתן. וי"א שבין שיעור ירקותן בשיעור נקיבתן אין ירוקות פוסל בלב עד שיהא מוריק עד חללו ובקרקבן עד שיהא מוריק הוא וכיסו ואחרים אומרי' דבין שהוריק משהו למעלה הוא טריפה דמקלא קלי ואזיל כמו שאמרו בדרוסה ודוקא בלב וקרקבן אמרינן הכי אבל בשאר האינרים אעפ"י שהאש הוא שורף אין אומרים כן בנאחזו ואם הוריקה כבר בנגד בני מעיים טריפה דודאי נאחזו בני מעיה אלא דלא אגלי בהתתיהו ומה שאמרו בגמ' ואם הוריקה כבר טריפה הוא משום בני מעים אבל מחמת עצמו אינה טריפה. והרשב"א ז"ל כתב דאפשר להיות טריפה מחמת עצמו בגון שהוריקה בבזית שבמקום חיותה ובבזית שבמקום מרה דהוי כאן בטלה וטריפה:

וירוקין שהאדימו טריפה לפי שהאור שלט בהם ובני מעי' ירוקין הן ואם האדימו טריפה. אבל אדומים אעפ"י שנוסף בהם אדמימות אינה טריפה. עד שיוריקו וירוקין בגון בני מעים אף על פי שהוסיפו ירקות בשרה. והירקות הזה הפוסל בכבד הוא ירוק בכרתי אבל בזהב אם הוא בכבד אינו פוסל שזה שומן הוא והרא"ה ז"ל הוסיף שאף בלב וקרקבן אינו פוסל שבל שהאש מוריק בכרתי הוא מוריק. ואם אלו האינרי' שנשתנו מחמת האור שני הפוסלן שלקן וחזרו למראה שאינו פוסלן בשרה. ואם כן בני מעים שהם ירוקין והאדימו מחמת האור ושלקן והוריקו בשרה דאמרינן קוטרא הוא דעייל בהו כלומר מעיקרא לא האדימו אלא מחמת העשן ובששלקן חזרו לבריאותן:

ואמר רב נחמן בר יצחק אף אנו נאמר אדומין שלא הוריקו ושלקן והוריקו טריפה מט' אגלו בהתתיהו עכשו נתגלה חרפתן וטריפה הוי מעיקרא. ויש גורסין בהפך אדומין שהוריקו ושלקן והאדימו בשרה. אמר רב נחמן בר יצחק אף אנו נאמר ירוקין שלא האדימו ושלקן והאדימו טריפה. והרמב"ם ז"ל כתב בענין שיעמדו בחותו מראה אחר שלקן אמר רב אשי הילכך לא ניכול אינים אלא בשלקא. ועוף שנפל לאור ולא הוריקו בני מעיו אין להתירו אלא בשליקה ולא היא שכיון שאין שנוי ניכר בו. אחזוקי ריעותא לא מחזקינן. ובגמ' אמרו שאין ריחת העוף נטרפת מפני גפילת' נאור. שבלעותיה מגינות עליה:

טחול נטלה הטחול בשר'. הטחול אינו אבר ראשי שאטרף הבהמה בנטילתו ואינו בכל בעלי חיים כמו שסופו בעוף אשר ראשו דומה לראש העוף ואם היה שיהיה להם טחול הוא קטן כמו היונה והבשר שזה הטחול לא בגרא אלא לנקות הכבד מעכירותו. ולזה אר"ל טחול שוחק לפי שהוא מושך השחורה ומנקה הדם ומרבה השמחה ומסיר הינון אשר סינתו השחורה. ולזה יש בינו ובין הכבד עורק ונראה לי שמפני זה אם נמצא בו מחט דינו כדין כבד ואין לטחול עורק אחר בכל הגוף אלא לאבטומכא לשלוח שם השחורה לדגדג שם לעורר הרעב וכיון שאינו אלא לנקות האדרכות נעדר מהעופות כי האדרכיות הולך אל הנוכה וטחול האדם ארוך בטחול השור ולפי שאין זה האבר הכרחי בב"ח אם ניטל מהם הוא בשיר'. ובבר אר"ל וחמשים אינ' ראים לפניו כולם ניטולי טחול וזהו שבינו ניטל הטחול בשרה. ובמשנה אמרו בפרק בהמה המקשה אם הושיט ידו בבעי הבהמה ואחר מן הטחול שבבהמה מותרת. ומזה הקשו לי רבי עזריאל דאמר דאם ניקב הטחול טריפה ואירבו דאם נחתך בשרה ואם ניקב טריפה ובתר הכי אפלגינן בין קולשיה לסומכיה שאם ניקב בקולשיה בשרה בסומכיה אם נשתייר אחר הנקב כמלא דינר זהב בשרה זו היא גרסת הגמרא ואיבא מ"ד דבין דאפלגינן בין קולשיה לסומכיה לא אפלגינן בין נחתך לניקב דבין נחתך בין ניקב בסומכיה טריפה בקולשיה בשרה. וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל והרב בעל העיטור כתב דאפילו בסומכיה דוקא ניקב אבל נחתך בשרה. ואל תתמה שיהיה ניטל בשרה ונחתך טריפה. שהרי בשחוטין ידו של אדם ורגלו אינו מת ואם אין מבין אותו מכת חרב בגב ידו ורגלו הוא נאבד ומת. וכמו שאמרו בגב היד ובגב הרגל במכה של אבל דמי. וי"א שטרפות זה של טחול אינו בעוף לפי שהוא קטן. וא"א לחלק בין קולשיה לסומכיה ואפי' ניקב בשר ואפשר הוא שבין שניטל בשר אם ניקב שיהא טריפה אינו אלא חידוש. ואין לך בו אלא חדושו ואינו בכלל כל טריפות שאנו חכמים בבהמה בבגדים בעוף וכן כתב הר"ן ז"ל רבנו של רבותי ז"ל:

כליות שבינו ניטלו הכליות בשרה. אמרו חכמי הטבע כי כל בעלי חיים שיש להם ריאה דמיית יש לו כליות ואל אשר יש לו כליות יש לו מקוה והוא כים המתקבץ בו מי רגלים. וגם אומרים כי בעל חיים שיש לו קלפות ובוכה אין לו כליות ולפי דבריהם אין לעופות כליות וא"כ כל הטרפות שיש בכליות הבהמה אינם בכליות העוף. ואנא מאמרי ז"ל למדני כי בין העצמות של העוף השפלים סמוך לשדרה יש בשר ואותו הבשר הוא הכליות אמת הוא. שאין להם מקוה לפי שכל מימיות ההולך במקוה הוא כלה בבוכה על כן אינן מטילי' מי רגלים העופות. ולפי שראינו מדרך הנתוח שהמקוה היא סמוכה אל הכליות והכליות מדובק לאחרים בעורף הגדול אבל בבהמות הכבד ומימיות המזון הולך אליו וממנו אל המקוה לבאת לאיזן נראה שהם נגרמים לנקות הדם מהמימיות שאינו ראוי להיות דם ומזה נראה לי שאם נמצא בהם מחט דינן כדין כבד. ויש בריות נעדרות הכליות והמקוה לרבות בשרו ורפיונו. ויש כליות בריות מורכבות מחתיכות קטנות כמו

יבין שמועה

כליות השור והכוליא הימנית יותר גבוהה מן השמאלית כי הימין יותר נכבד והכבד יותר נכבד מהטחול: ולפי שיש בריות שאין להם כוליא ח"כ אם ניטלו הכליות כשרה. אלא שאם לקחה הכוליא שהגיע לקותה שהכשר נפסד והרופא נורדו ומעמידו על נשר חי אם הגיע לקות זה למקום חריץ הוא המקום שהיא מחוברת אל הגוף היא כוחנת שם מפני העכס שהוא שם ומתה. וכל אבר שאם ניקב בריפה ה"ה אם לקה בריפה כ"כ הרשב"א ז"ל ואם היא מליחה מונלה גם כן היא פסולה ואם יש בה מיס זנים ולא ענירי ולא אסרוח כשרה. אבל אי ענירי או אסרוח בריפה ואם ניקבה ואפילו הגיע למקום החריץ כשרה. כדאמרינן בגמ' מאו בכוליאה וכשרה ועניין יפלא כליותי ולא יחמול אעפ"י שהוא במקום חריץ אמרו בגמרא מעשה נסים הוא שנאמר אך את נפשו שמור זכוליא שהקטינה בריפה ועד כמה נדקה עד כפול בנסה עד כעינב' בינונית ועד ולא עד בכלל אעפ"י שבעל הלכות ז"ל כתב לקול' דעד ועד בכלל אינו נראה שהרי נפרק אלו טרפות בענין עד כמה מחסר אמרו כל שיעורי חכמים להחמיר וכתב הראב"ד ז"ל והוא שהקטינה מחמת חולי אבל הקטינה מבריאה ואולדת' כשרה. וזה יוכל להתברר מהקרום שלה שאם הוא כווץ הוא מחמת חולי ושרפון ואם אינו כווץ והוא כמות הכוליא אינו בריפה. והרמב"ם ז"ל כתב שאין לכוליית העוף שיעור למטה הרי למדנו דבריו ז"ל שהעוף יש לו כוליא כמו שלמדני ר"מ ז"ל. ורז"ל אמרו כליות יושבות והכתוב אומר אף לילות יסרוני כליותי וכן כתב מי שם בטוחות חכמה. וכן כתב הן אמת אפשר בטוחות. והם הכוליות שהם טוחות בחלב כמו הכולנסיר כי לפי שהם בשפל הבטן ואין בה להם דם מהכבד אלא מימיות הוא גדל החלב שם שאין בו חוש להמיכו ונם בדי להיות מגן אל הכליות הקרות ואיך איפשר שיהיו מקום העכה. ואני כתבתי בספרי הגדול אשר קראתיו מגן אבות כי לפי שהכליות הם מקום הטוב למשגל כי הם קרובים לאבר המשמש המתנשל שם הזרע ולזה נקראו כליות אלשון נספה וגם כלתה נפשי ואותם האברים הובדלו בזכרים ונקבות והעכה המכה בזכרים ולא בנקבות על כן יחסו העכה אל הכליות הלא תראה כי הסריסים נברתי הגיבים הם חסירי העכה והחבמה ואם הגיבים שהם יותר שפלים מהכליות ואינם אלא מקבלים מהם ח"כ יותר ראוי שיחסם העכה אל הכליות משאר האברים ולזה נבחרו הכליות לקרבן כי הם מקום העכה אשר בה בבשל החוטא וכריך שישרפם שהם הבשילוהו וגמה שקלקל יחוקן ודין נטילת כיס השתן כדין נטילת הכליות להחיר וכן כתב הרא"ש ז"ל:

האם נטלה האם שניהם בבעונה נטלה האם כשרה. והוא הכיס הקרוי רחם שבו גדל העובר במעי אמו ונקר' בגמ' טרפחת ושלפוחית ובאן שניהם שאם ניטלה בסירה. וכן הלכה שהרי אמרו בסנהדרין מעשה בפרה של בית מנחם שנטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ואמרו שם אמר מודום הוא אין פרה וחזירה יובאין מהלכסנדריא של מכרים שאין חותכין האם שלה כדי שלא תלד הנה הנסיון העיד שאין זה החולי ממית ועל זה אמר טרפון הלבה חמורך טרפון שהיה חייב לשלם והיה חייב למכור חמורו לפרוע דמי הפרה. ור"ח ז"ל היה אומר דספקא דתלמודא הוי וחזלי לחומרא וליתא. וכן בתוספות היו מחלקין בין האם של בהמה להאם של עוף של בהמה כשרה ושל עוף יש לחוש ואינו נכון שלא הזכירו בגמ' יתרון טרפות זה בעוף מהבהמ' על כן ניטלה האם בעוף כשרה. ע"כ הגיעה ידי בכל הטריפות ונשאר לי לחבר עמו קונדרים בטריפות הריאה אשר בבר חברתי זה שנים והוא מפוזר בכל המקומות ובברתי בו על כד משא ומתן של הלבה למשבילים ובבר אח"ז בפ' אלו עוברין עם

ראיתי

ראיתי להוסיף פ' זה מתנה לתלמידים לפי שהוא דבר נהוג תמיד. האומר לחבירו בא וקנה לי בהמ' והלך וקנה הרי הוא באחריותו ואין אחד מהם יכול לחזור בו אעפ"י שאין שם קנין דבשליחות לא בעי קנין כמו שמובא בפרק האיש מקדש ובפ' המביא ובמקומות אחרים מהתלמוד וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות מכירה ואף עדים אינו צריך אם מודים זה לזה דלא אינרו אהדי אלא לשקרי כמו שנאמר בקידושין בפרק האומר וכן כתב הרב ז"ל בפ"א מהלכות שלוחין ואחר שקנה הבהמה אם אמר לו שקנה בשבילו ואח"כ חוזר בו ואומר שלא קנאה בשבילו אינו נאמן שכיון שהודה שבשליחות קנאה הודאתו היתה הודאה דחזקת שליח עושה שליחותו כמו שאמרו בפרק בכל מערבין ובמסכת נזירות וכיון דאי אשבחיה אמר ליה דבשליחותו קנאה אינו יכול לחזור בו ואפי' אומר לחבירו בהרות שעשיתי עמך בטמאו נאמן אי אמר ליה הבי כי אשבחיה כמו שנזכר בפרק הנזקין וכ"ש בנדון הזה שהוא נאמן לומר דבשליחותו קנאה ואין אחד מהם יכול לחזור בו. ואם יש ביניהם הבאשה זה אומר לא אמרת לי בלוס ולא קניתיה בשבילך וזה אומר אני אמרתי לך שתקנה לי בשבילי וכן אמרת לי שבשבילי קנית אותה או אם יש ביניהם טענה בסך הבהמה זה אומר בכך קנית אותה וזה אומר לא כי אלא בכך אם יש עדים ביניהם יעשו כדבריהם ואם יש עד אחד אשר בעדותו יתחייב שבגדו ישבע המבחישו שבועת התורה ואם לא יכבה לישבע נאמן שבגדו בלא שבועה ויטול כמו שהוא מובא בפ' שבועת העדות ואם אין שם אפילו עד אחד אם המובע טוען טעות בריא ישבע הבופר שבועת היסת ויפטר ואם עד אחד מעיד כדבריו פטור בלא שבועה לפי שעד אחד פוטר משבועת היסת בהסכמת כל המפרשים ז"ל ואם אין לו עד ואובה להפך השבועה על שבגדו רשאי הוא ואם אינו רובה לקבל עליו שישבע יפטר הנתבע ואם אין שם שבועת בריא אלא טענת שמא אין לו עליו אלא חרס סתם. ואם יודה זה לזה אז יתברר בעדים שהבהמה נקנית בשליחותו אם בבאת טריפה היא באחריותו ואם הם רבים משותפים בה היא באחריות כלם כל אחד לפי חלקו בבהמה זהו דין הקונה בהמה בשליחות אחרים:

אבל הקונה בהמה לעבמו בלא שליחות אחרים ואחר כך מוכרה להם זה נקרא ספסר בגמ' בפ"א מע"ז ובפ' המפקיד ובפרק אי זהו נשך בשני מקומות והוא שלוקח מזה ומוכר לזה ואינה באחריות הקונה להתחייב בה אם אירע בה הפסד עד שיחבו בה בדרך הקנאה במשיכה או בקנין סודר ולענין מי שפרע בנתינת מעות וכן אם נשחטה במכותם הרי היא באחריותם ואינם יכולים לחזור בהם אעפ"י שקודם שחיטה היו יכולין לחזור להם לפי שבשעת שחיטה בקנית להם כיון שנשחטה במכותם ובדעות מוכר שהרי עיקר שליחות לא למדנו אלא מושחטו אותו כל קהל עדת ישראל אין שוחטו אלא אחד בשליחות כלם כמו שנאמר בפ"ב מקדושין ודומה לנמנין

נפסח

החרן אסור לאכול בשר שנאמר ואת תורת הבהמה והעוף העוסק בתורה אוכל בהמה ועוף וזה אמת הוא שאם אינו יודע הלכות שחיטה וטריפות לא יאכל בשר על כן אבארתי מאמרי זה למשכילים. בר"ח לב"ח.

ובאתה התחלת זה האמר בכ"ב יום לירח מרחשון והשלמה בב"ב ימים לירח בכסלו שנת אמצת אלפים ומאתים שמיה שנת ה' חסדן למענן צדק"ו יגדיל תורה ויאדיר ואני מסגותי לסוף לשוני ע"מ סופר מהיר שנת יהיה נאמן ה' לצב"י ולכבו"ד ויבא בע"ה אמר זה דיני טריפות הריאה:

וזה עוד לשונו ז"ל

ראיתי להוסיף פ' זה מתנה לתלמידים לפי שהוא דבר נהוג תמיד. האומר לחבירו בא וקנה לי בהמ' והלך וקנה הרי הוא באחריותו ואין אחד מהם יכול לחזור בו אעפ"י שאין שם קנין דבשליחות לא בעי קנין כמו שמובא בפרק האיש מקדש ובפ' המביא ובמקומות אחרים מהתלמוד וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות מכירה ואף עדים אינו צריך אם מודים זה לזה דלא אינרו אהדי אלא לשקרי כמו שנאמר בקידושין בפרק האומר וכן כתב הרב ז"ל בפ"א מהלכות שלוחין ואחר שקנה הבהמה אם אמר לו שקנה בשבילו ואח"כ חוזר בו ואומר שלא קנאה בשבילו אינו נאמן שכיון שהודה שבשליחות קנאה הודאתו היתה הודאה דחזקת שליח עושה שליחותו כמו שאמרו בפרק בכל מערבין ובמסכת נזירות וכיון דאי אשבחיה אמר ליה דבשליחותו קנאה אינו יכול לחזור בו ואפי' אומר לחבירו בהרות שעשיתי עמך בטמאו נאמן אי אמר ליה הבי כי אשבחיה כמו שנזכר בפרק הנזקין וכ"ש בנדון הזה שהוא נאמן לומר דבשליחותו קנאה ואין אחד מהם יכול לחזור בו. ואם יש ביניהם הבאשה זה אומר לא אמרת לי בלוס ולא קניתיה בשבילך וזה אומר אני אמרתי לך שתקנה לי בשבילי וכן אמרת לי שבשבילי קנית אותה או אם יש ביניהם טענה בסך הבהמה זה אומר בכך קנית אותה וזה אומר לא כי אלא בכך אם יש עדים ביניהם יעשו כדבריהם ואם יש עד אחד אשר בעדותו יתחייב שבגדו ישבע המבחישו שבועת התורה ואם לא יכבה לישבע נאמן שבגדו בלא שבועה ויטול כמו שהוא מובא בפ' שבועת העדות ואם אין שם אפילו עד אחד אם המובע טוען טעות בריא ישבע הבופר שבועת היסת ויפטר ואם עד אחד מעיד כדבריו פטור בלא שבועה לפי שעד אחד פוטר משבועת היסת בהסכמת כל המפרשים ז"ל ואם אין לו עד ואובה להפך השבועה על שבגדו רשאי הוא ואם אינו רובה לקבל עליו שישבע יפטר הנתבע ואם אין שם שבועת בריא אלא טענת שמא אין לו עליו אלא חרס סתם. ואם יודה זה לזה אז יתברר בעדים שהבהמה נקנית בשליחותו אם בבאת טריפה היא באחריותו ואם הם רבים משותפים בה היא באחריות כלם כל אחד לפי חלקו בבהמה זהו דין הקונה בהמה בשליחות אחרים:

אבל הקונה בהמה לעבמו בלא שליחות אחרים ואחר כך מוכרה להם זה נקרא ספסר בגמ' בפ"א מע"ז ובפ' המפקיד ובפרק אי זהו נשך בשני מקומות והוא שלוקח מזה ומוכר לזה ואינה באחריות הקונה להתחייב בה אם אירע בה הפסד עד שיחבו בה בדרך הקנאה במשיכה או בקנין סודר ולענין מי שפרע בנתינת מעות וכן אם נשחטה במכותם הרי היא באחריותם ואינם יכולים לחזור בהם אעפ"י שקודם שחיטה היו יכולין לחזור להם לפי שבשעת שחיטה בקנית להם כיון שנשחטה במכותם ובדעות מוכר שהרי עיקר שליחות לא למדנו אלא מושחטו אותו כל קהל עדת ישראל אין שוחטו אלא אחד בשליחות כלם כמו שנאמר בפ"ב מקדושין ודומה לנמנין

נפסח

בפסח שקודם שחיטה יכולין למשוך ידיהם ממנו ולא לאחר שחיטה כמו שנאמר בפסחים בפרק האשה וה"ה לענין קנייה שהרי נעשה בה מוס בשליחותם ונרשות מוכר שהשחיטה קלקול הוא בבהמה כמו שנז' בראשון מחולין וכן שותפין שנגנבו וטבח אחד מהם ברשות חבירו חייב באחריותה וחמשה כאלו טבחה הוא כמו שנזכר בפרק מרובה ובפ' שנים אוחזים וכיון שעל ידי שליחותן נתקלקלה הבהמה נתחייבו באחריותה שהרי אמרו בראשון מקומות שמין לזיקין ובגם המוכר אינו יכול לחזור בו שהרי ברשותו בא לשחטה ובשחיטה זו נתחייבו באחריותה ואם נמצאת טריפה היה מחלק רבי' אפרים בין טריפות מחמת מכה וכיוצא בו שאמרו בגמ' בפרק אלו טריפות שאם הוגלד פי המכה בירוע שקודם שלשה ימים נטרפה והוי מקום טעות כיון שאינו טריפות דגופה דבטריפות דגופה לא הוי מקום טעות משום דהיא מילתא דשכיחא וסבור וקבול דהוה ליה לוקח לאתנויי וכיון דלא אתני לא הוי מקום טעות ורבינו הרמב"ן ז"ל חלק עליו ואמר שאין המוכר בעלי אומנין מעמיד מקחו מפני שמבויין הרבה ראיות לדבריו אפילו בטריפות המסופקות כגון הרבה סרכות שיש אומרים ויש מתירים דהא איפשר ליה למוכר למימר זיל אתי לי ראיה דטריפה היא ושקול כדאמרינן בפרק הגוזל בני מגרוזיתא דאתאי קמי דרב ופטריה לטבחא מלשלומי משום דמספקא ליה אי כרב יוסי בר יהודה אי כרבנן אפ"ה סובר רבינו ז"ל דמקום טעות הוי דלא גרעי סרכות של חשש איסור ממומין דכל שהוא מוס שפונס אבל בני אדם עושה מקום טעות וסרכה זו מוס גדול הוא אבלם ופוחת דמים הוא שהרי נהגו בו איסור הילכך מקום טעות ענד ע"כ לשון רבינו ז"ל ואף לפי דבריו ז"ל איפשר לומר שאם נמצאו טריפות בריאה שהיה איפשר לעמוד עליו בבדיקה קודם שנחתכה כגון שנמצא בה מחט ונאסרה מן הספק שבזה הוא פטור המוכר דמספקא לא מחייבינן ליה אם ביטל הדמים שהמוכיח מחבירו עליו הראיה כדאיתא בפ' המדיר וכן הורו חכמים ז"ל כמו שכתוב בספר מראות חיים וכל זה הוא במוכר בהמתו לאחרים אבל במה שנוהגים שאחד קונה ואח"כ משתתפין עמו אחרים בראה דפטור דאדעתא דהכי נשתתפו עמו שיהי' ההפסד עליה' כיון שנהגו בכך וכיון שנשחטה במכות בלא ההפסד הוא על בלם והרי הוא כאלו התנו בפי' והמקום ימלא חסרונם. ומהטוב הכפון לבדיקי' ימלא בטנם. בר"ח לב"ח.

קחה מוסר אויל נפתה ביאורו. יקו מחר היות כיום ואתמול. מגולל זה בפנעו כך לבית ל. משוך אותו חנה נכחו ואתמול. לבב בשר יהי לך אז ובערלת. לבב אבן במחרשת ואתמול:

קחה הלכות טריפות איש תבונות. כתבתים לך בראיות נאמנות. אני שמשון בר בתת אספתים. ולעזור תהלות עם רבנות.

הפרק הראשון אמר רב חסדא איזהו תלמיד חכם הרואה טריפה לעצמו. ואמר רב חסדא איזהו שונא מתנות ושונא מתנות יחיה זה הרואה טריפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל מי שקורא ושונה ורואה טריפה לעצמו ושמש תלמידי חכמים עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אם זכיר אמר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא דכתיב אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. ע"כ לשון הגמ' ובפרק ואלו טריפות רש"י ז"ל פירש הרואה טריפה לעצמו שרואה בה טעם לאיסור ואינו חס על ממונו ואוסרה. ואינו נראה זה הפירוש שאם היא אסורה אמה לא יאסרנה. ומה תשובות יש במי שאינו אוכל איסור ובי האוכל איסור אין בו דבר אחר אלא שאינו תלמיד חכם והלא רשע הוא. ועוד למה נקרא ושונא מתנות אדרבה שאם יפסיד ממונו יצטרך לבריות. ועוד למה נאמר בזה יגיע כפיך כי תאכל והלא שורו טבוח לעינו ולא יאכל ממנו ועוד שהלשון בעצמו אין זה פירושו שלא נאמר על מי שאוסר בהמתו רואה טריפה לעצמו שלא מוציא טריפה מתחת ידו כמו שאמרו בפ"ב מסנהדרין בהוא טבחא דנפק טרפתא מתחוי ידיה דלית ליה תקנתא להכשירו עד שיוציא טריפה מתחת ידו בממון חשוב משלו הא למדת שלא נאמר על המורה לאיסור הרואה טריפה שלא מוציא טריפה ולשון רואה הוא להתיר כמו שאמרו בראשון מערבין הכל רואין את הנגעים והכל בשרים לראות את הנגעים וכן בפ"ב ממסכת נגעים שניו כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגע עצמו כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו כל הנכורות אדם רואה חוץ מנכורי עצמו וכן הביאוה בנכורות פרק עד כמה וזהו להתיר ומשום חשד אמרו שאינו רואה לעצמו שם בנכורות כמו שפירשנו וזהו כשהוא מתיר שאם אוסר מהחשד יש אם רובה ליזוק בנכסיו על כן זה הפירוש שפירש רש"י ז"ל בראה טריפה לעצמו לאיסור אינו נראה:

וקבלתי פירושו מאבא מארי ז"ל שהוא רואה טריפה לעצמו ומתיר' מתוך פלפולו וזהו דבר של חשיבו' ונקרא תלמיד חכם כמו שאמר רבא בפ' השוחט חכים יוסף בר' בטריפות בר' יוחנן וכן בפ' ושו טריפות אמר לרב משרשי' חכמת בטריפות בר' יוחנן והחכמים היו משתבחין כשהיו רואין טעם להתי' בטריפ' כמו שאמ' בפ' חלק דבא בי הוה אתי טרפתא. דבי בנימין אסיה קמיה כי הוה חזי טעמא להתירה אמר חזו דקא שריגא לכו עורבא בלומר אלמלא הוראתי היתה נאסרת לכם כעורב ולא כל אדם יש בו חכמה למצוא טעם להתיר בספק טריפות וזה היו בודקין התלמידים אם הגיעו להוראה אם לא כמו שאמר בפ' גיד הנשה על שמואל שרפה לבדוק ר' יוחנן אם הוא חכם שדר ליה תליסר גמלי ספקי טרפתא ועל זה אמר ר' יוחנן אית לי רבה בנבל ובגדולי החכמי' היו חוששין לסמוך על חכמתם כמו שאמרו בראשון מסנהדרין דב אשי כי הוה אתי טרפתא לקמיה הוה מייתי להו לבלהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלמטיין שיבא מכשורה א"כ יפה אמר רב חסדא איזהו תלמיד חכם זה הרואה טריפה לעצמו שאינו צריך להראותה לאחרים שלא מתוך חכמתו הוא בדאי להתירה ואלו היה לאיסור היה אומר איזהו חסיד זה המוציא טריפה לעצמו מתחת ידו או איזהו ירא שמים וענין תלמיד חכם אינו אלא להראות בחא דהיתרא כי האוסר אינו מראה בה בא חכמה: וכן זהו שונא מתנות שהבדיקים חסים על ממונם כמו יעקב שחזר על פכים קטנים כדי שלא יצטרך לבריות כמו שנזכר בפ' גיד הנשה וכמו שאמרו בשני ממציעא חנדתו קודם לכל אדם: וסמכו זה לאפס כי לא יהיה בך אביון כלומר שמור ממונך כדי שלא תצטרך לבריות וכן זהו יגיע כפיך כי תאכל כי מתוך שיגע בתורה ומצא טעם להתיר הוא אוכל והחכמים היו משתבחין כשהיו אוכלין בהיתר בתוך הוראתן בבה שהיו אוסרין אחרים כמו שאמרו בפ' אלו טריפות בענין תרנא דעזא דרבוז שקל רב שמואל בריה דרב אבהו אכל מניה קרי אנפשי מפרי פי איש תשגע בטנו לפי שיודע בחכמתו שהוא איש והוו מספקין בו חבריו שהוא בהמה ואלנו אסור

וכן נהגוה תורה דנפל ואשתמע קל גניחותיה • והיו חושבין לו לריסוק על רב יצחק בר רב שמואל כמרתא נקט שקל שופרי שופרי מנייהו ואמרי לי' רבנן מנא לך הא אמר להו הכי אמר רב בפרניו נוגע עד שמגיע לחרן • ונם מעינינו אנו למדין שלא מ"ר חסדא דברי' שו שלא על תלמיד חכם המורה להחיר שזה נסמך למעשה של רבה בר בר חנה בפסוקת הנרגרת דנדקה ברוב חללה ואכשרה • אע"פי שהיה רב מסופק בה מפני שהיתה ברוב הקיפה והוא הכשירה לפי שלא בפסקה ברוב חללה וזכין מינה בחליפר אסתירי פשיטי וכן נאמר שם דרבא שרא טרפתא וזכין מינה בשרא ועל זה נסמכו דברי רב חסדא ועל זה אמר שהוא זוב' ונוהל שני עולמים העולם הזה שהוא אוכל בכסיו והעול' הבא שאינו צריך לגזול ולחמוד ממון אחרים ולמדנו מכאן שאע"פי שהממון' לבדוק בהמות הוא ירא שמים שהרי לא נתמנה עד שהוחזק חבר אפי' הכי צריך שיהא חכם בטריפות כדי שלא יבוא לאסור את המותר מתוך ירא שמים ואינא להפסיד ממונן של ישראל והחכמים היו חושבין לזה כמו שאמר רבה בפ' אלו טריפות בענין חלב טמא אם הוא בזמן למאי ניחוש לה חדא דהא מ"ר ששת ועוד התורה חסה על ממונן של ישראל • וכן שם אמרו עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל וכן בפ' בהמה המקש אמרו על גידין הרכין שסופן להקשות למאי ניחוש לה חדא דהא אמר ר' יוחנן ועוד התורה חסה על ממונן של ישראל ולמדנו שהתורה חפה על ממונן של ישראל מהכתוב שאמר וכזה הכהן ופנו את הבית שחסה על כלי חרס שאין להם טהר' וכן מהכתוב והסקית את העדה ואת בעירם • כן אמרו במדרש ר' תנחומא בפרש' חקת ונאמן הוא להתיר אפי' בהמה שלו שהרי לא אתחזק איסורא משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת בשחטה בחזקת היתיר עומדת עד שיודע לך במה נטרפה כמו שאמר בראשון מחולין ולאחרים בשלהן הוא נאמן אפילו דאתחזק איסורא ואפי' אין בידו לתקן כ"ש הרשב"א בחידושיו בפ' האשה רבה בינאות והרא"ש ז"ל פי' בפסקיו בפ' הניזקין סובר דדוקא אם בידו לתקן אבל הרמב"ן ז"ל סובר אפילו אין בידו לתקן נאמן ואפי' אשה מדבריו וספר' לה לעצמה אם בידו לתקן הוא נאמן אפי' בשל עצמו ואם שחט בהמתו מותר לאחרים לאכול ממנה דהא קיי"ל עד אחד נאמן באיסורין אמרו בירושלמי בכלאים דטעמא דמלתא שאם לא תאמר כן אין אדם מתאכסן אצל חבירו וכן פרש"י ז"ל בפרק האשה רבה אע"פי שבדיש ביטין ובראשון מחולין פי' שעד אחד נאמן באיסורין מדבריהם ושחט את בן הבקר מ"מ דין אמת הוא אבל שבידו לתקן נאמן בשלו אע"ג דאתחזק איסורא וכ"כ הרשב"ם ז"ל בפ' עשירי מהלכות שחיטה אבל היכא דאתחזק איסורא ואין בידו לתקן אינו נאמן בעל שלו משום חבדא כמו שנראה. ממשנת פ"ב דנגעים ואיתא לה בגבורות פ' עד כמה נאמנא בפ"ז שאם שחט בהמתו ובדק אותה מותר לאכול ממנה וכ"ש שהוא נאמן בבהמות אחרים ואם שוחט לצורך אחרים אפי' להראות סכין לאכם אינו צריך ואם שוחט לצורך עצמו צריך להראות סכין לאכם אם הוא מקפיד כמו שנזכר בעירובין בפ' הדר וכ"כ ר' שמשון ז"ל בפ' המשניות בפ"ב דנגעי' דנאמן הוא על שלו היכא דלא אתחזק איסורא שהרי אמרו בפ' הדר בזרעא מרבנן חזי לנפשיה כיון שהוא נאמן להתי' מן התור' ה"ה שהוא נאמן לאסור קל וחומר הדברים שאם נאמן להתיר וכ"ש שהוא נאמן לאסור וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו בפי' הפ' הניזקין ואם אמר בהמה זו טריפ' הוקבע האיסור על פיו והאוכל ממנה ויש עדים שהחיר בו לוקין זאינ' יכול לומר כיון שאין אם שני עדי' בקביעות האיסור פטור מני מן המלקות לפי שאין עד אחד קם לבל עון ולכל חטאת משום דלקביעות האסור התורה האמינה עד א' וכיון שהוקבע האיסור מלקין אותו ע"פי שנים המעידין שאכל והבי

אתא בברייתא בפ' אמרו לו שעד אחד נאמן לומר אכל הוא זה והאוכלו לוקה אף על פי שלא הוחזק האיסור אלא על פי עד אחד וכ"כ רש"י ז"ל בפ' הניזקין וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהל' שבועות בפ' י"ו מסנהדרין ואם הם שנים זה אומר טריפה הוא וזה אומר בשרה היא אין האומר טריפה נאמן דעד א' בהכחשה לאו כלום הוא כמו שאמרו בקידושין בפ' האומר ואפילו נאו בזה אחר זה דאע"ג דאמרי' בסוטה דהאמר נטמאת ובא עד אחד ואמר לא נטמאת שאם באו בבת אחת אין האומר נטמא' נאמן ואם באו בזה אחר זה שהראשון הוי כשני' והאחרון אינו אלא אחד ואין דבריו של אחד במקום שנים שאני התם דהתורה לא האמינה עד אחד בסוטה אלא באומר נטמאת מ"כ אם כא ראשון הרי הוא כשנים והאחרון אינו אלא עד א' אלא האמינתו תורה יותר מעד אחד אבל בענין איסורין כל כך הוא נאמן עד אחד באיסור כמו להתיר מ"כ אין ששנו שניה' בבת אחת או בא זה אחר זה הרי הם כשני כתי עדים המחכישין זה את זה אין באן עדות כלל ואם מ"מ לבדוק הריאה בגון שאבדה או שנחתכה יהיה דינה כדין בא אחד ונטל ביני מעיה • ובפ"ג בבחר בינה בע"ה וכן כתבתי בתשובה ואם יש נקיבין בעור ובראה לבודק טעם להתיר דאזי הוא להראותה להם כדי שיהיו נמנין עמו להתירה כמו שהיה עושה רב אסי כי היכי דלמעיין שבא מבשורא פידוש משל הוא שהבושא קורה בבדה קורא לחבירו שיסייעהו כדי שיבא לכל אחד קיסם מהקורה כן המתיר יברך עמו אחרים כדי שיהא קולר אלו בבואר כולם :

פרק שני כתוב בתורה ובשר בשדה כו' טריפה לא תאכלו

ופשט הכתוב הוא בבהמה שטרפה אדי או זאב בשדה כמו שכתוב אריה טורף בדי גורותיו ומחנק לבהמותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טליפה • ובודאי שלא אסרה אותה תורה אחר שמתה שהרי בבר אחר קבת הבגלה והיא הבהמה שמתה מחליה בלא שחיטה ולא אסר הכתוב הטריפה אלא מחיים שאין בשחיטה מטהרתה כיון שסופה למות מכח אותה דרים שדרסתה חיה וכיון שמפני שהולכת למות אסרתה תורה מ"כ הוא הדין לכל חולי שתמות ממנו היא אסורה מן התורה בין שניקב קרום של מוח ע"י אדי או ע"י קנה או ע"י חולי והאוכל ממנה לוקה הוא מן התורה וכן הוא מפורש בגמ' שהטרפות שמנו חכמים הם אסורות מן התורה אלא שמרבוי בשדה הכניסו חכמי' כל דבר שיבא און ממחיבתו בכלל טריפ' כמו עובר שהוציא את ידו קודם שחיטה שאותו אבר אסור וכן דברים אחרים • אבל עיקרא דקרא ובשר בשדה טריפה בכלל טריפות שמנו חכמי' הוא ולאו דוקא טריפת אדי או זאב שהרי בראשון מחולין אמרו מנין לנדיקת הסכין מן התורה שנאמר ושחטתם בזה ואכלתם והקשו פשיטא כיון דכי נקבה טריפה נעיא נדיקה והשיבו לחכם קאמרינן והקשו לחכם והאמר ר' יוחנן לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם והעלו אלא מדרבנן ובקרא אסמכתא בעלמא הבה בבאן מפורש בו מתחילה היו חוקרים על דין תורה • ועליו אמרו פשיטא כיון דכי נקבה טריפה נעיא נדיקה • מבאן למדנו שבקינת הושט ע"י סכין פגום היא אסורה מן התורה וכן בענין אלב טמא שאתם אמרו בפ' אלו טרפות א"ל ר' פפא לרבא דבו איסורא דאורייתא • ואת אמרת התורה חסה על ממונן של ישראל ובודאי שלא בנקובת זאב דברו באותה הלבה שאין סתימה אפילו בחלב טהור מגעיל לאדם שהרי שם אמרו בפסיקתא ודרושה הזאב זהרא מקלא קלי ויצרוף בם הסתימה ועוד אם בנקובת הזאב מאירי הרי הנקב קדם בחלב ואיך יסתו' והוא נקוב שהרי לענין ריא' שניקב' ודופן סתומת' אם ניקב הדופן לא מהני לה סתימה כמו שנזכר שם בגמרא אלא דאתי בנקובה מחמת חולי או קון אמרו שאין חלב טמא אותם זעלא אמרין דהוא איסורא דאורייתא וכן בפ' בהמה המקשה

המקשה נענין נשבר העצם אמר ליה רב פפא לרבא ריש לקיש
ואיסורא דאורייתא ואת אמרת התורה חסה על ממונם של
ישראל הרי שאיסור נשבר העצם הוא איסורא דאורייתא וכן
בפ' חלו טריפות אמרו גבי מין בהמה לחולדה מפני שניה
דקות ועקושות עד מתי אתה מאכיל את ישראל טריפות והתורה
ודאי לאו משום דרוסה הוא שהרי מין דריסה נשנים אלא
בכפורן כמו שאמרו בגמרא שם וקאמר עד מתי אתה מאכיל
את ישראל טריפות ואמאי טריפות איסור תורה הם ולא איסור
דרבנן שאם לא היה בהם אלא איסור מדרבנן לא היה אומר
לו עד מתי אתה מאכיל טריפות לישראל אם היה מקיל בבדיקה
שלא לאבד ממונן של ישראל כמו שנזכר שם וכן בריש ההוא
פירקא אמרי' רמז לטריפה מן התורה מנין והקשו רמז לטרפה
דכתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו אלא רמז לטרפה שאינה
חיה מנין ובאותה סוגיא הוא מוכיח שלא על דרוסת הזאב
בלבד היא השאלה שהרי על בהמ' שנתתכו רגליה מן הארכובה
ולמעלה הניחו מחלקת תנאים אם יכולה לחיות ולחיות
ואע"פי שאמרו שם שמנה מיני טריפות נאמרו למשה מסיני
לא מפני זה נאמר שאינן בכלל ובשר בשדה טריפה אלא לומר
שפירושן של טריפות נאמרו לו למשה בסיני כמו שאמרו בפ'
השוחט מלמד שנבטוה משה על הוטט ועל הקנה ועל רוב ח'
בעוף ועל רוב שנים בבהמה ובודאי שהאוכל מבהמה שלא
נשחטו בה אלא סימן אחד ואחר לוקה הוא מן התורה משום
נבלה אע"פי שלא נכתב בפירוש בתורה אלא שנא' למשה בסיני
והוא הדין שאם אכל מבהמה שניקב קרום של מוח שלה ע"י
חולי שהוא לוקה משום ובשר בשדה טריפה אע"פי שלא נכתב
בפי' בתורה אלא שנאמר למשה בסיני ועוד שאפי' לא היו
הטרפות שאנו חכמי' בכלל ובשר בשדה טריפה לא תאכלו ולא
בא הכתוב אלא לטרפות אחר ושאר טריפות אינם אלא הלכה
למשה מסיני אפ"ה האוכלן לוק' הוא מן התור' שכל מה שנא'
הלכה למשה מסיני דין תורה הוא והולכין בספקו להחמיר
כמו שאמרו בפ"א מקדושין ערלה בחוצה לארץ הלכה למשה
מסיני והקשו והא ספק ערלה בארץ איסור ובסוריא מותר
בלומר ואם היא בא"ל הלכה למשה מסיני היאך היה ספקו
מותר נראה שבדברים שאם הלכה למשה מסיני הינן בספקן
להחמיר וכן בפ' אל הן הנאנקין אמרו שאינו נעשה זקן ממרא
על דבר שעקרו מדברי סופרים והוא נעשה זקן ממרא על
הלכת אחד עשר יו' שבין נדה לנדה ושהלב' זו הוא דבר שאינן
על זחונו כרת וכן נמס' נזיר אמרו המדיר את בנו בנזיר מ"ר
יוחנן הלב' היא בנזיר ואמרו שם בשלמא לר' יוחנן דאמר הלב'
היא בנזיר להני מגלח ועניד הקפה אלא לר' יוסי בר' חנינא
דאמר כדי לחנכו במצות אמאי קא עניד הקפה קסבר הקפת
כל הראש דרבנן וחבוף דרבנן ואתי דרבנן ודאי לא תעשה
המפורש בתורה ונגמ' סוכה אמרו ערבה בשביעי דאי שבת
בדי לפרסמה שהיא מן התורה ועוד אמרו שם ערבה דרבנן
לא עבדי' לה שבעה זכר למקדש והקשו למאן אי לאבא שאול
האמר ערבי נחל אחת לערבה ואחת ללולב אי לרבנן הלכת
נמירי לה הנה בבאן מפורש שבין שהיה מפורשת בתורה או
שהיה הלכה הכל הוא שוה לענין שיהא מן התור' ועוד שהרי
אנו סוקלין למוציא כגרוגרת בשבת ואינו מפורש בתורה אלא
הלכה למשה מסיני כמו שאמרו בפ' אחרון מיומא שיעורן של
עונשין הלכה למשה מסיני כל זה בתב הרמב"ן ז"ל בספר
המצות שלו ומבאן למדנו שאיסור הטריפות שאנו החכמים
אפי' לא הי' להם רמז בכתוב אלא הלב' למשה מסיני דין תור'
להם ליתן בספקן להחמיר ולקות עליהם מן התורה וכ"ש
שבכלל ובשר בשדה טריפה לא תאכלו הם כלם וכן נראה בפ' גיד הנש' בחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש שאם בדרוסת הזאב

היתה מחלוקתם אלא שבכל מקום שמזכירין חכמים טריפ' כל
טריפות שאנו חכמים הם בכלל עד שיאמרו דרוסה וכן מוכיח
שם בגמ' וכן בזבחי' פ' התערובת השוו באיסור טריפ' נקובת
הזאב לנפולה שבלן איסורן דבר תורה • וכן בראשון ממנחות
מוכח דטריפה מן הנבלה אסורה להדיוט שלא היתה לה שעת
הכושר וכן בזבחים פ' חטאת העוף ואי אפשר שאחר' טריפה
מן הנבלה דרוסת הזאב אלא בגון שהיתה בעלת חמש רגלים
שהיא טריפה ולא היתה שעת הכושר שאפילו בטרפה אלא
הולך הוא מותר בראיתא בפ' בהמה המקשה אלא ממרינן בבי
האי גונא עובר ירך אמו והבי מוכח נמי בפ' אלו טרפות ובראשון
מי"ט א"כ הבהמה שהיא טריפה מן הבנבלה מן התור' אינו מחמת
דרוסה אלא מחמת חולי כגון בעלת חמש רגלים בראיתא בפ'
בהמה המקשה • ובראשון מחולין בשרבו ללמוד מן התורה
דאזלינן בתר רובא רבו להוכיח בן מראשה של עולה שאמרה
תורה ונתת אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחי' ולא תשבר התור'
לנקב קרום של מוח ובן מאליה תמימ' ובן מפסח שאמר תור'
ובעצם לא תשברו בו • ובן מפרה אדומה ומעגלה ערופה
ומשעיר המשתלח שהן בלם שלמים ואין אנו תושבין שמא נקבו
אחד מהאיברים הנטרפת בהם הבהמה לפי שאנו הולכי' אחר
הרוב ורוב בהמות הם בריאו' מבל טרפו' ומבאן גר' שהטרפו'
בלם נוהגין במוקדשין ולאו דוקא דרוסת הזאב ובאין שנוהגין
במוקדשין נוהגין בחולין שהרי בל עקר לא למדנו שטריפה
נוהגת במוקדשין אלא אותה שאסור' להדיוט כמו שנ' בראשון
ממנחות • ומה שאמר הבתוב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו
ה"ה לבל חולי הממית אלא שדבר הבתוב בהוה כמו שאמרו
בבכיאתא • וא"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלבו' מאבלות אסורות
זהו לשונו • האוכל בזית מבשר בהמה או חיה או עוף טהורי'
שנטרפו לוק' שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו ונו' טריפ'
זו האמורה בתורה זו שטרפה אותה חית היער בגון אריה או
נחש וכיוצא בהם • ובן עוף שדרס אותו עוף הדורס וכיוצא
בהם ואין אתה יבול לומר שטרפה אותה והמיתה אותה שאם
אתה הרי היא בבלה ומה לי אתה מחמת עצמ' או הבה בסייף
והמיתה או שברה אדי והמיתה הא אינו מדבר אלא בשנטרפה
ולא אתה אם הטריפה שלא אתה אסורה • יבול אם בא זאב
ובבר הבדי בבלבו או בזבבו או ורדף והבילו אפיו יהיה
אסור שהרי נטרף ת"ל ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לבלב
תשליבון לאותו שעשו אותה בשר הראוי לבלב הא למדת שהטרפ'
האמורה בתורה היא שטרפה אותה חית היער ושברה אותה
ובטת למות ועדיין לא אתה אע"פי שקדם ושחטה קוד' שאמות
הרי זו אסורה • משום טריפ' הואיל ואי אפשר שאחיה אמבה
זו הבאה עליה • נמצאת למד שהתורה אסרה אתה והיא
הבבלה ואסרה הנוט' למות אחמת מבואתה אע"פי שעדיין לא
אתה והיא הטריפ' ובשם שלא אחלוק בבמיתה בין אתה אחמת
עצמה בין שבפלה ואתה בין שאבקה ואתה בין שדרסתה חיה
והרבתה בך לא אחלוק בבוטה למות בין שטרפתה חיה ושברת'
בין שבפל' אן הבב ובשאבבו רוב בלעותיה בין שבפלה ובתרסקו
אינהיה בין שזרק אן ובקב לבה או ריאתה בין שבא חולי לה
אחמת עצמה ובקב לבה או ריאתה או שבר רוב בלעותיה
וכיוצא בהן הואיל והיא בוטה למות אמ"מ הרי זו טריפה בין
שהיה הבורס בידי בשר ודם בין שהיה בידי שמים אם בן למה
בבאר בתורה טריפה דבר הבתוב בהווה שאם לא אחמר בן לא
אחסר אלא שבטרפה בשדה אבל שבטרפה בחבר לא אחסר •
הא למדת שאין הבתוב מדבר אלא בהווה • ובענין הבתוב הוא
שהבוטה למות אחמת מבואתיה ואי אפשר לה לחיות אחמת
מבה זו אסורה מבאן אמרו חבמים זה הבלל בל שאין במוה
חיה טריפה • ובהל' שחיט' יתבאר איזה חולי עושה אותו טריפ'
ואי זה חולי אין עושה אותה טריפה עב"ל • וחזר בו אמ"ש

יבין שמועה

בספר המצות שטרפות שמנו אותם חכמי׳ הן נהם אלה מכת מרדות:

ולמדנו מכאן שהולכין בכל הטריפות בספקן להחמיר בכל ספקא דאוריית׳ בין בספק דרוסה בין בספק נקוב׳ או פסוק׳ ושאר טריפו׳ שמנו חכמי׳ והרמב״ם ז״ל כח׳ בפ״ה מהלכות שחיטה שאין הולכין בספק טריפה להחמיר אלא בדרוסה שהיא בפירוש בתורה. אבל בשאר טריפות יש בהם ספק שהולכים בהם להקל לפי שאין אלא מהלכה למשה מסיני ואין דבריו מתישבין על הלב שגרם שהוא אומר דברי עצמו שכתב בכל מחבלות אסורות שבלם הם בכלל ובשר בשדה טריפה. ואפי׳ יהיה כדבריו שאין אלא הלכה למשה מסיני. הולכין בספקן להחמיר כדברי שהם מן התורה אע״פי שהרב ז״ל אין כן דעתו בהרבה מקומות שכתב בן. ובבר הגיה עליו הר״ם הכהן ז״ל בכאן וכן כתבו הרמב״ן ז״ל בספר המצו׳ שלו וגם הוא כתב בהלכו׳ טומאת מת שטומאת עצם בשעורה שהיא הלכ׳ שהיא דין תור׳ ולא דברי סופרים וכן בחב׳ בפי׳ המשנה נמסכת כלים פרק שבעה עשר. ועוד שהרי בדרוסה אנו הולכין בקצת מקומות להקל אע״פי שהמצו חושבין לספק דרוסה שהרי אמרו בפ׳ אלו טריפות ספק קנים ספק שורות אימה קני הרי שבספק דרוסה הולכין ב״כ להקל. גרס גרסינן בדברי רבינו יונה ז״ל שבכל הטרפות הולכין בספקן להחמיר ואם מבינו שבשמטה גם הענף אם נשברה רצלו מן הארכובה ולמעלה ואין ידוע אם קוד׳ שחיטה או אחר שחיטה דאזלינן לחומרא ומכיון דאי׳ לזה מדאמרי׳ בפ׳ השוחט שחט את הושט ונמצא׳ בגברת שמוט ואינו יודע אם קודם שחיטה נשמטה אם לאחר שחיט׳ נשמטה זה היה מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסולה. ואומר הרב ז״ל דה״ה לשאר ספקות שבטריפות הבית דאיה מדאמרינן בפרק אלו טריפות ההוא אימרת דהות בי דאבנגיה דהוה משדרה כרע׳ בתריית׳ מ״ר יימר ההיא סגדונא נקטה מתקיף לה רבינא ודילמא אחוט השדרה אפסיק אדעה מדאתקיף עליה רבינא הבי ש״מ דכל היכא דאיתילד ריעותא לחומרא אזלינן ואף על גב דפסיק תלמודא אם כרב יימר הא קאמרי טעמ׳ אתם מטו׳ דשגרון שכיח אוט השדרה לא שכיח אלמא או אדרוייהו שכיחי או אדרוייהו לא שכיחי לחומרא אזלינן והא דאמרינן אתם ספק בלבא ספק שורה אימא בלבא ספק קנים אתם היינו טעמא משום דלא שכיח שורה דדרים ואדע לך דהא דקיי״ל דחוטטין לספק דרוסה אלמא היכא דאזלינן לקולא כגון ספק בלבא ספק שורה טעמא דמילתא משום דמסתבר טפי גמתלי בהיתרא ואע״ג דאמרי׳ בפ׳ אלו טריפות אינקיבת לה ריה׳ היבא דמסמש׳ יד׳ דבנחא כשרה דהא אזלינן בזאבא אלמא בספק טריפות לקולא אזלינן אמנם אם שיש לפנינו דבר לאלות בו להיתר. ואין דבר לאלות בו לאיסור הילכך אם דרסו העוף אחפשר שנשמטה בפו מחמת כך אזלינן להקל:

פרק שלישי בפ׳ ראשון מחולין אמרינן מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא. אחיא מדאסה של עולה דאמר קרא ונתן אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחי׳. ויאחוש שמא ניקב קרום של מוח אלא משום דאמרי זיל בתר רובא וכן רבו ללמוד זה משנירת עצם בפסח דאמר רחמנא ועצם לא תשברו בו. ויאחוש שמא ניקב קרום של מוח אלא אלו משום דאמרינן אזיל בתר רובא וכן רבו ללמוד זה מאליה תמימה ויאחוש שמא נפסק אוט הסדרה. וכן מעגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח שאם היו טריפה פסולין ואי אפשר לבדוק שהרי מכותן להיות שלמים אלא משום דאזלינן בתר רובא. ואף על גב דבשאלי ההיא סוגיא דאי׳ דילמא היכא דאפשר איפשר היכא דלא אפשר לא איפשר ההיא דאיתא היא ולא סמכי אדעניא ונקטי׳ מאי דהוו למפשט בה אמורא מהנהו דאזלינן בתר רובא. ורש״י ז״ל פירש אם אע״ג דלא אשכחן דאיה מהתורה דאזלינן בתר רובא רבנן מהלכה למשה מסיני גמרינן לה ואזלינן בתר רובא אפי׳ בדאפשר למבדק. ולמדנו מכאן שאין צריך לבדוק הבהמה בי״ח טריפות שמנו חכמים שבינו שנשחטים בהיתר מוקמינן לה בחזקת היתר ובדאמרי׳ בפ״ק דחולין נשחט׳ בחזקת היתר עומדת עד שיודע לך בבה בטרפה משום דאזלינן בתר רובא ורוב בהמות אלו טריפות בינהו ורש״י ז״ל אפי׳ אם אלו טריפות בני בדם הפנימית שניקבה בתוך זה לשונו וכל הנך טריפו׳ אין לא טרחינן למבדר בתרייהו למבדק אבל כמה דלא אפשר אזלינן בתר רובא בדבבק׳ לן בפ״ק מחליה תמימה ומקרמי טובא עכ״ל. ורחיה בדבר עוד מדאמרינן בפ׳ אלו טריפות נפלה מן הגג בריכה בדיקה אלמא דוקא דאיתילד בה ריעותא הא אלו הבי לא בדקי׳ לה ולא חיישינן לה כלל והכי אמי אמרי׳ בני ההיא אימרתא דהות משדרה כרעא בתריתא דשריא ואלין בשבהונה ואינה בריכה בדיקה כ״ש הבא דלא איתילד בה ריעותא כלל וכן אמי אמרו שם האי חוטם בריאה מיתי׳ אלוה ובעינן לה ואי איתא לה מוגלא מחמת מוגלא היא וכשרה ואי לא מותינן עלה גילא או בדנפא אי מבבבא טריפה וכן אמרו בריאה דאוטא אלמא אי לאו ריעותא לא בדקינן להו. וכי אמי בסמוכה לדוקן אם העלתה במים בדקי׳ לה ואי לא לא בדקי׳ לה. וכן בשחבת׳ חולדה על ראשה בדקינן אם ניקב קרום של מוח. אבל לא הכאה אותה אינה בריכה בדיק׳. וכן אם נתחבלה קון לבית חללה בריכה לבדוק כנגד כל החלל. אבל אם לא נכנס לבית החלל אינה בריכה בדיקה. ושאוטת גם בעוף אמרו בבדק הריאה אם לא נשמטה שריא אלא בדיקה. וכן אמרו בני הא דאמרי׳ בעגל בני מעיים אדומים שלא הוריקו ואלו הוריקו לא ניכול אינים אלא בסלקא דלא היא אחזוקי ריעותא לא אחזקי׳ ולמדנו ג״כ שאפילו בבדיקת הריאה אזלינן בתר רובא דהא בפרה אדומה לא מבינן למבדק ואחזוקי׳ לה בחזקת כשר׳ ואם בא אחר ונטל את הריאה ולא נבדקה או שנכם הטבח והוציאה בשרה והבי אוכח בירושלמי בפר׳ אין בדין הגרסינן אתם אלו אחבים ונטלו בני מעיה ואבלוס בשרה ויאחוש לומר שמא נקבו חזקת בני מעיים בוטר ובודאי דבריאה אמרינן ולא

על

אמ״ה

מעשה בבודק בחט פרש ובדק ולא מצא שום סירכא. והכשיר׳. אח״כ נפשט בעור הבבים בודק אחר ידו לראו׳ כאה היא שמגב ולפתח אשאת רוכן ומצא סירכא ראמו אחירכה כ׳ אנשי׳. בחמנם לא בדקא אם מחאוך לאחוך ואחיה מוגרת או מגב לגב ואחיה לאסורה ושחק ולא נודע מוכן בוודאו אם היתה אח״ב נאכרו בני מעיים ואילקו אותם בני אדם ביעיב׳ בשמנגם ובטלו אותם גם הבודק השני כאחד מהם. אבסוף היום נודע בדבר ע״פי עדים הבו ואלחמו אחר הבודק ואמ׳ בדקתי בכל הריאה בפ׳ דאסונה ומדי לשחוק עם הטבח להבחירו עשיתי בעלמי שבדקתי אעם שהיא ולא מצאתי בה שום סירכא כלל והבודק הכ׳ אחת שבנסתי ידי לראות במה היא שמנה ולא בדקתי בסרב׳ איך היתה בי סמכתי על הבודק הראשון שהוא ורין יותר ממני ומפני זה לקחתי אלא הריאה ובני מעיים כאחד אעם. אמנם סירכא היתה לשם חזקה ביותר ואמרתי כי הבהמה בחזקה היתר והעמיד דב׳ על חזקתו וכ״ש שהבודק החזיק אותה בפיתר. אמנם הבודק הב׳ וב׳ עדיו סרתו בה אותה סירכה החזקה ומ״ה לעמוד על הריאה הרי הוא מבטלת בקדרות לגן אתיה הבהמה בחזקת איסור אחר שהבודק הראשון לא מצא שום דבר ולא ראיתי אינה עדות ואדמינן לה לגבל הבי חזקות הבו׳ אפנים אחר אחר הראשון אמר לא ראיתי ופשני אמר ראיתי הסירכה ולא הרשתי הו״ל אמר ספיקא דריאה שנמצא בה מחט ונתחבה הריאה דלא אפשר למיקם עלה דהו״ל ספיקא דאוריית׳ כמו פליאר הספר וכן בח״מ מתשו׳ הי״ם ז׳ וכ״כ הגמר׳ ורבו אמוראים על אמוראים ונאסרה הפרה וכל בקדרות וכל הכלים ע״ב:

על שאר בני מעיים שהבי שאר בני מעיים אפי' הם נפגעו אין אנו זקוקים לבדוק חותם מ"כ כשאמרו חזקת בני מעים כושר כשנאו זחבים ונטלו אותם על הריאה הוכרחו לומר כן ולמדנו שאף בריאה אינו סומכין על הרוב והכי אמרי' בפ' לו טריפות מי מי נקבה הריאה היכא דמשמשת ידא דטבחא דתלינן דאם תלינן בזאב דאלמא אפי' בריאה תלינן וכ"כ הרמב"ם ז"ל. וכן נראה ממה שאמרו בפרק אין בדין שבהמה מסוכנת אם יכול לאכול בזית מבית טביחתה-מבעוד יום שוחטין אותה בי"ט נראה מכאן שאינה בריכה הפשט ונתות לבדוק הריאה מן התור' וכיון שהיא מסוכנת התירו לו מפני הפסד ממונו לשחוט אותה בי"ט אם יכול לאכול מבית טביחת'. וכן העידו בתוספ' שבא מעשה לפני רש"י ז"ל מבהמה שלא בדקו אותה בריא' ולא היה אפשר לבדקה והתירה ורבותיו היו מחמירין בדבר והוא הסיב להם אחמול שהינו אכלה והיום נחזיק אותה בטריפה ובאמת טע' גדול הוא זה. וכ"כ הרמב"ן ז"ל וכן היא הסכמ' כל האחרונים ז"ל והיוכא לנו מכל זה הוא שאין בריך לבדוק בשאר טריפות אלא היכא דאיכא ריעותא. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' שחיטה כל בהמה חיה ועוף בחזקת כשרות הן ואין חוששין להם שמא יש בהם טריפות. לפיכך בששוחטין שחיטה כשרה אין בריכין בדיקה שמא יש בהם א' מהטריפות שלא הרי הן בחזקת כשרות עד שיולד לה דבר שחוששין לו ואחר כך בודקין על אותו דבר בלבד. כיצד בגון שנשמטה גף של עוף בודקין הריאה שמא ניקבה. נפלה בהמה בודקין אותה שמא נחרסקו איבריה. נתרוצץ עכס הרגש בודקין אותו שמא ניקב קרום של מוח. הכה אותה קוץ או זרק בה אבן רומח וכיוצא בהם אם נפגם לחלה חוששין לה ובריכ' בדיק' כנגד כל החלל שמא ניקב אחד מן האיברים שתטרף בנקיבתן עכ"ל:

ומ"ש הע"ג דאוקמי' בהמה בחזקת היתר ואם אי אפשר לבדוק הריאה לא אסרי' לה לבהמה אם הריא' היא בפנינו בדקינן לה בסרכות וכ"כ רש"י ז"ל וסירכי דריאה משו' דשכיחן בדקינן בתרייהו וכ"כ הרמב"ם ז"ל שהמנהג הפשוט בישראל כך הוא כששוחטין את הבהמה אז את החיה קורעין את הטרפש בלבד של בבר ובודקין את הריאה במקומה אם לא נמצאת חלויה בסרכות וכתב הר"ב ז"ל שמדברי חכמי התלמוד לא נראה כן אלא שאם נמצאו בה במחים או אבעבועות או סרכות לרופן אז אלא אז לטרפש הבבר חוששין לה שמא ניקב' ובריכה בדיקה זהו לשונו ז"ל ואע"פי שהר"ב ז"ל לא מבא שורש למנהג זה בתלמוד בבר בדקו האחרונים ז"ל ומצאו לו שרש דבר בתלמוד ובמדרש אגדה שהרי בפרק אין בדין אמרו עגיעה מקטעת רגליהון דקבניא ובבועלי נדות כלו שהגטיע' מחייבת אותם לשמים שגטיעה זו הכל ממתינין לה שלש שנים וקבניא אינם ממתינים עד שתבדק הריאה וכן בועלי נדות אינן ממתינין עד שתבטל המשה ויש רמז בדבר מסמיכות לא תאכלו על הדם לשלש שנים יהיה לכם ערלים שכמו שבריך להמתין שלש שנים לערלה כן בריך להמתין בתכילת בהמה ובדם הנדה שתבדק הריא' ותבטל הנד' והכי איתא בירושלמי וכי למדנו ושמעינן מהבא שבריך להמתין עד שתבדק הריאה דליבא לאימר קבניא היו אוכלין טריפות שלא שהיו להוטין אחר גרונם לאכול קודם בדיק' וכן פי' רש"י ז"ל וכן פי' הרמב"ן ז"ל בתדושי הולין שלו. ועוד הביא הרמב"ם ז"ל ראיה שבאמי דבתינו ז"ל היו בודקין הריאה מדברי' בירושלמי בפ' ביבה ר' יודן בעי דאמר מדבריהם ורחיית הטריפה מדבריהם בבהמה דאיתמר רואין את הטריפה בי"ט דבוודאי מפרישין את הדמאי בי"ט והיינו דפסק טריפות הסרכות אם תאמר נשרלה טריפה אין רחיית טריפה זו מדבריהם אלא מד"ת. עוד הביא ראיה מאה שאמרו בו למדנו בפ' ויהי ביום השמיני בפ' וזאת החיה אשר תאכלו א"ר יהודה בן פדיה מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שאתה לא יכולת לעמוד בנסיונך אפי' שעה אחת והרי בנין משמרין כל המצו' שניתנו להם עומד ונוטע מעבד ומנכש מזמר טורח ומשקה ורואה פירות נטיעותיו לפנים בשהן מבוכרות וקופצן ידו ואינו טועם מהם כלום לקיים מה שנאמר שלש שנים יהי' לכם ערלים וביותר אדם מישראל לוקח בהמה שה או עז או בן בקר שור ושוחט ומפשיט ורוחץ ובודק בריאה ונמצאת טריפה מונע ידו ואינו אוכל הוי אומר אמרת ה' ברופה וגו'. ומכאן למדנו שחייב אדם לבדוק בריאה ולא לסמוך בזה על הרוב לפי שזה המיעוט הוא מצוי ואין סומכין על הרוב שמיעוטו מצוי ודוקא בהמה או חיה אבל עוף לא שמענו לעולם בדיקת הריאה בסרכות אע"פי שאם מצינו בה סרכה יהיה העוף אסור שכל טריפות שאנו חכמים בבהמה בנגדן בעוף אבל מסתמא איבה בריכה בדיק' ולא נמצא בשום מקום זכר לבדיקת הריאה בעוף היאך היה עולה על דעת חזקיה לומר שאין ריאה בעוף והוכרכו לומר יש לה בין אנפיה כעלה של ורד. אלא ודאי לעולם לא נהגו לבודקן. ונראה שבבל מקום שתסתרך לבלעות היא בסרה לפי שהיא מהודקת שם אבל אם נסרכה לבד פנים היא טריפה מבל מקום אין אנו זקוקין לבדוק אלא בהמה וחיה. וכן כתב הרמב"ם ז"ל ובדיקה זו שאנו בודקין הריאה איבה אין המנהג בלבד אלא מדרבנן היא ובודאי שאינה מן התורה. וכמו שאמרו בירושלמי דאית טריפה מדבריהם וכן מתלמוד שלנו יש להוכיח כן שאלו היתה מן התורה לא היו מתירין לשחוט מסוכנת בי"ט אם יכול לאכול מבית טביחתה אלא בדיקה כמו שבתבתי אלא מפני שהיא מדבריהם הקילו בה בשעת הדחק ולא שהתירו לו לאכול אלא כיון שיכול לאכול ואיבא איסורה דאורייתא בשחיטתה מפני הפסד ממונו התירו לו דכיון שהיא מותרת מן התורה מלאכת אוכל נפש היא וכן כתב הרמב"ן ז"ל. וכן אם אבדה הריאה ולא בדקנו אותה אין לאסור הבהמה אלא שאין לפרסם ודבר זה נפני עם החרן ואין עושין בו מעשה כמ"ש בסמ"ק ובספר התרומה אלא בגדיים וטלאים שאין סרבות מצויות בהם אם אפי הפסד מרובה כמו שהתירו לשחוט מסוכנת בי"ט אם יכול לאכול בזית מבית טביחתה בלא בדיקת הריאה וכ"ש שאם הטבח פוביא הריאה נמוד קודם בדיקה ואח"ב לבדוק אותה

שאין הדין יש לאוסרה עליו בי"ל ולמדתי זה ממה שאמרו בפ' הנזיקין נפלו אנתבעו א' נמוד ואחד בשונג לא יעלו ד"ר מאיר ור' יהודה ר"י ור"ש אומרים נמוד לא יעלו בשונג יעלו ומחלוקתן היה אי קנסינן שונג אבל מוד אבל נמוד הכל מודים שלא יעלו ופירוש דבר זה הוא שאנוזי פרק של ערלה בשהן שלמות יש להן חשיבות ואפילו נתערבו נחלף לא בטלו ואם אחר שנפלו ונאסר הכל בא אחר ובטלו ואינם שלמים אם כן עשה נמוד לא הועיל כלום לבטלם אעפ"י שמן התורה הם בטלי' אפי' בשאם שלמי' מעום דאד בתרי בטיל ומה שאוסרים בכל שהוא אינו אלא מדרבנן א"ה אם ענר ובפנן אעפ"י שלא ענר אלא על דבריהם הם אסורי' והכל מודים כי נמוד הם אסורים כיון שענר על דבריהם שאסרום

אמ"ה

מעשה בא לידי בפרק מועד סביש בטבח בני אחד לסייעו ולא בדקו הבהמה קודם שפשטה כי לא נמצא הבודק ומרוב המשירות אמר לבני לפשטיה אותו עד שיבא הבודק והבני הפשיט אותו ועשה כל מה שהוא צריך לעשות והוציא הריאה בלי ידיעת שום אדם ואחר כך בא הבודק ובדק ובא מעשה לידי ואסרוהו כדי שלא ילמדו לעשות וקבא מחכמי הדור פסיר פסכיטו עמי וקבא לא אסכיטו כי לא אמר הספר אלא בבודק והחכם ה"ר מעשה הלבי זלה"ה הסכים לאסור ורמיתי לבדות לבבא ולא הסכיטו עמי בבדוי לבות לבו פשט וגם אלא לבעבורו ע"כ:

שחסרום בשלימותם והוא פשטן אף זה שענר על דברי סופרים שאסרו לאכול מהנהמה עד שתנדק הריאה אעפ"י שאם אבדה הריאה היתה מותרת אפי' מדבריהם כמו שאם נחפכעו החגאים קודם שנתערבו היה הכל נמלאפי' מדבריה' כמ' ומחתים עכשו שענר על דבריהם תשאר הבהמה באיסור' ואין להתירה משום דוג נהמות שהם בשרות כמו שאנו אוסרים מגזיים אלו שנתנבעו במזיד ולא הועיל להם לבטלם במה שנתנבעו כיון שנתנבעו במזיד אלא שאם הוציא הריאה בשוגג אין לקנוס אוגג אבו מזיד בדברנו ויש לסמוך בזה על רבי יוסי ור' שמעון ואע"ג דר' מאיר ור' יהודה פליגי עליהו והוו להו תרי לגבי תרי כיון דבדברנו הוא מזגיגן לקולא ועוד כיון דהלכה כר' יוסי לגבי רבי מאיר לחודיה ורבי יהודה לחודיה והוי רבי שמעון נהדיה מכריעה למפסק כרבי יוסי אלא קנסי' שוגג אבו מזיד וכן דרכם של הגאונים ז"ל לפסוק כמו שכתב הרי"ף ז"ל בהלכות טומאה ובמסכת ינמות פרק הבא על יבמתו. הוא בגמרא ועוד דר' יוסי נמוקו עמו וכן פסק בגמ' קמא פ' כיצד הרגל כר' יוסי על כיוצא בזה מזה הטעם אבל במזיד יש לאסור מן הדין. והרמב"ם ז"ל בפ' ט"ו מהלכות מאכלות אסורות שכל דבר שהוא נאסר משו' קנס אינו נאסר אלא לו לבדו אבל לאחרים מותר. וכן נראה ממה שאמרו במנשל בשבת נראה שון מחולין ובפרק כירה ובפרק מרובה וכן הוא דעת הראב"ד ז"ל בספר איסור משהו אבל הוא ז"ל כתב שאם עשה בן דעתה להאפיל לאחרים נאסר אפילו לאחרים ויליף לה מהבא מחוץ לאחוט שהוא אסור לאותו ישראל שבא בשבילו. וכן אם זה שהופיע הריאה הוא שבא מוכר לאחרים כמו שהבהמה היא אסורה לו כן היא אסורה לאחרים:

פרק רביעי שנינו בבכורות בפרק עד כמה מעשה בפרה של בית מנחם שנטלה אחם שלה והאכילה

ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים בינבה והתירו אמר לאם מודום הרופא אין פרה וחזירה יבא' מחלבסנדריא של מצרים עד שתאבין האם שלה בסביל שלא תלד אמר ר' טרפון הלבה לה אמורך טרפון אמר לו ר' עקיבא פטור אתה שאתה מומחה בנ"ד וכל מומחה בנ"ד פטור מלשלם. וגרסינן עלה בגמ' ואיפוק לי' דטועה בדבר משנה הוא וטועה בדבר משנה חוזר חלה ועוד קאמר אם אתה דטועה בדבר משנה אתה אי נמי בשקול הדעת טעית מומחה אתה וכל מומחה לב"ד פטור מלשלם. ולמדנו מכאן שאם האומר בהמה אם טעה מפני שרפות טעה בדבר משנה אין שהיה מומחה אין שאינו מומחה אינו דין כלל. ואם הבהמה קיימת מותרת היא ואם מפני דבורו האכילוה בעליה לכלבים אינו חייב לשלם לפי שאין זה אלא גרמא בעלמא וגרמא בנזיקין פטור ואע"ג דקי"ל כר' מאיר דאמרן דינא דגרמי הכא פטור דלא דאמר ר' מאיר דינא דגרמי אלא היכא דבריא היזיקא כגון מוכר שור חוב לחבירו וחזר ומחלו שזה הפסיד חובו בדבורו של זה ובריא היזיקא וכן כל כיוצא בזה אבל הכא לא בריא היזיקא דבדבורו של זה שאמר טריפה הוא לא נתחזק ההיזקא. ואם היה חכם אחר מכיר בטעותו אלא האכילוה לכלבים ואעפ"י שעל ידי דבורו סמכו הבעלים להאכילה לכלבים לא מקרי מזיק שאף על פי שגרם להזיק לא נתחזק להיזיק ומשום הכי פטור אלא שאם נשא ונתן ביד שהוא בעצמו בעלה ונתנה לכלבים מזיק הוא וחייב וכן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכות בכורות. ובפרק אלו טריפות כתב בחידושיו דאפי' נשא ונתן ביד פטור ואמה הוא. ונראה כי מה שכתב בהלכות בכורות הוא דאחריתא ואחדורא נתרא. ואם לא טעה בדבר משנה אלא בשקול הדעת יש לו דינין אחרים. ובדבר משנה הוא כל מה שכתבו הגאונים והפוסקים ז"ל בפסק הלכה וכמו שאמרו ז"ל בפרק אחד דיני ממונות אפילו טעה

כדברי רבי חייא ורבי אושעיא ואפי' בדבר ושמואל ואמר ליה רב המנונא לרב ששת ואפי' בדידי ודידך אמר ליה אשו אמן קטלי קני בחנמא אמן וה"ה לכל מה שכתבו הגאונים והרבני האחרונים. הטועה בדבריהם הרי הוא כטועה בדבר משנה ושקול הדעת הוא כדאמרינן התם היכי דמי שקול הדעת אמר רב פפא כגון תרי תגאי ותרי אמוראי דפליגי ולא אחמר הלכתא לא כמר ולא כמר וסוגיין בעלמא כאחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאיזך היינו שקול הדעת וכן היא גירסת הריא"ף ז"ל ובזה יש שני פירושים האחד שבכל העולם נהגו בדברי האחד וזהו וסוגיין בעלמא שהולכין העולם על דעת האחד וכן פירש הרמב"ם ז"ל. והשני רהטא דשמעתא שהשמועות בתלמוד הולכות על דעת האחד זהו שקול הדעת וכן פירש הריא"ף ז"ל וגרסתו היא וסוגיא דשמעתין כותיה דאחד וגרסא זו היא מוכחת זה הפירוש האחרון וכן אם יש מחלוקת בין הפוסקים נענין אסור הטריפות יש לנו להחמיר דבשל תורה הלך אחר המחמיר וכמו שאמרו בראשון מע"ז היו שנים אחד אוסר ואחד מתיר ושניהם שוין בחכמה ובמנין הלך אחר המחמיר ואם האחד גדול הלך אחריו בין לקולא בין לחומרא וכן הדין אם קבלו אותו מקום חכם אחד להתנהג על פיו בכל דעיה סומכין עליו בין להקל בין להחמיר ולפי זה היו כותבין עכים בשבת לעשות פחמין לעשות חיזמל במקומו של ר' אליעזר ולא מיחו בידם חכמים לפי שהיו עושים בדברי רבם וכן בפ' כל הבשר אמרו שר' יהודה בן בתירה היה מתיר בשר עוף בחלב במקומו של ר' יוסי הגלילי בדבריו וכתב הרשב"א ז"ל שאם קבלו בני העיר לעשות בדברי אחד מהרבני' כגון הריא"ף ז"ל או הרמב"ם ז"ל סומכין עליו בין להקל בין להחמיר אפילו בשל תורה שהרי עשאוהו ברבם זה כתב הרב ז"ל בתשובה ס"ב המורה שלא בדבריהם בקומו מקום נעשה בטועה בדבר משנה. וטועה בשקול הדעת הוא בדבר שהוא מחלוקת בין שני גדולים שלא קבלו אחד מהם אנשי העיר עליהם ולא הכריעו ביניהם האחרונים אלא שבהנו העולם בדברי האחד להתיר וזה הורה לאיסור זה הוא הטועה בשקול הדעת. ואם הוא מומחה בין שיודע יפה הלכות טריפות וקבלוהו עליהם בני העיר כגון בקומו' אין להם רב מורה הוראות. וזה שבתמנה לבדוק בהמות שלהם אין בעיר גדול ממנו וטעה חוזר. אבל אינו משלם בין בשא ונתן ביד בין לא בשא ונתן ביד ובאמרי' בפ"ק דסנהדרין רבא בר רב הונא דן דינא וטעה אחא לקמיה דרב אמר לי' אי קבלוך עלייהו לא תשלם. ואי לא זיל שלם ואמרינן נמי מרבי אזטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אחא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי אתא קריה להו זיל שלם ואי אינהו קרו לך לא תשלם. וכן כתב הריא"ף ז"ל בפרק דיני ממונות בשלשה וכן הדין אם יש רב בעיר והבודק כשמסתפק בדין הולך אליו דינו של אותו רב הוא בן כיון שקבלוהו בני העיר להיות רב עליהם ואם הבודק הוא מומחה אבל יש בעיר גדול ממנו שסומכין עליו בני העיר בהוראותיהם הוי דינו כדין מומחה שלא קבלוהו עליהם אם טעה בשקול הדעת חייב לשלם אמרי' אי לא קבלוך עליהו זיל שלם כענין מר זוטרא בריה דרב נחמן ומומחה הוא במו שכתב הריא"ף ז"ל וכן כתב בעל העיטור וזהו אם נשא ונתן ביד אבל אם לא נשא ונתן ביד אינו משלם וכן כתב שם הריא"ף ז"ל ואם אינו מומחה וקבלוהו עליהם כגון שאינו יודע הלכות טריפות אלא שקבלוהו עליהם בני העיר אי יחיד מבני העיר וטעה בשקול הדעת ונשא ונתן ביד חייב לשלם כמו שכתב הרב ז"ל ואם אינו מומחה ולא קבלוהו עליה' לא בני העיר ולא יחיד מבני העיר בין נשא ונתן ביד בין לא נשא ונתן חייב לשלם בכלל דמילתא בל הנושא ונותן ביד בין טעה בדבר משנה בין טעה בשקול הדעת חייב לשלם ואינו

פטור מלשלם נושא ונותן ביד אלא מומחה וקנלוהו עליהם
וטעה בשקול הדעת. וכל מי שאינו נושא ונותן ביד פטור.
אלא מי שאינו מומחה ולא קנלוהו עליהם שזה חייב אפי' לא
נשא ונתן ביד וגרמא שיש לחלק בזה בין בדיני ממונות לאסור
והיתר שהרי גרמא ממה דאמרינן בנכורות ותיפוק ליה דטועה
בדבר משנה הוא שאפי' אינו מומחה אינו חייב לשלם אפי' לר'
מאיר דדאין דינא דגרמי משום דלא בדי הזיקא ושו לבני דינא
בתב הריא"ף ז"ל דחייב לשלם אפילו לא נטל ביד משום דבין
דלאו דינא הוא דהא קי"ל כר' אבהו דאמרינן אין דיניהם
דין משום הכי מחייב אפי' לא נטל ביד כיון דלא הוה ליה רשות
למידן מקרי מזיק אפילו לא נטל ביד למאן דדאין דינא דגרמי
וכן בתב הרמב"ן ז"ל בהלכות בכורות ויש אמה שהרי כפ' אלו
טריפות משמע דטועה בדבר משנה חייב לשלם אפי' לא נשא
ונתן ביד דאמרינן התם ההוא תורא דהוה להון לבניה דרב
עוקבא דאתחיל ביה שחיטה בתרבץ הוושט וגמרא בוושט
עצמו אמר רבא רמינא עליה חומריה דרב וחומריה דשמואל
וטריפנא ליה ואמרינן התם אגלגל מילתא ומטו לבני דר' אבא
אמר להו תורא בין לרב בין לשמואל שרי זילו אמרו ליה לרבא
בריה דרב יוסף בראמא דלי שליס דמי תורא למריה. ופי' רש"י
ז"ל דטועה בדבר משנה היה דלא ענדי' בנתרי ובהוא פירקא
נמי אמרי' ההוא מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דבנדה הוא
מר בריה דרב אידי טריף רב אידי בר מימי מכשר אמו שיליה
לבינא אמר להו שקול גלימא דטרופאה והלא רבנן מומחין הם
וכמו שפטר רבי עקיבא לר' טרפון למה לא פטרו לאלו ולוכא
לאוקומי בנשא ונתן ביד שאין דרכן של חכמים בכך והרמב"ן
ז"ל בתב בפ' אלו טריפות בחדושיו דטועה בשקול הדעת היה
רבא ומשם הכי חיישה לשלם. ואני תמה והרי טועה בשקול
הדעת פטור הוא אם לא נשא ונתן ביד וגרמא דמשום דרכי
חסידות היו מחיישין לאותם כמו שהיו מחיישין בפרק האומנין
במקום שהיה הדין לפטור משום למען תלך בדרך טובים אי
נמי דרך איסור אמרו כן דודאי הם שישלמו שהרי הדבר פשוט
להיתר והם אסרו לא שמן הדין חייב לשלם ושמא נאמר
שחיישו היה משום שלא קבלום עליהם והיו בעיר גדולים
מהם שהרי רב אידי בר מימי היה עם הונא בר ואפשר כי עם
רבא היה אחר ובטחי העיר לא בטו לפניו אלא שהוא מעצמו
אסרה וכיון דלא קבלו עליהו ואע"ג דהוי מומחה מחייב
לשלומי כיון דטעה בשקול הדעת בדבתינא לעיל. וכל זה
הוא לענין המורה אסור בטריפה וטעה אבל בטן המקלקל
בשחיטה אם אינו ממוגה על הבכור בשכר והוא מומחה שהוא
בקי בהלכות שחיטה פטור הוא דלא קי"ל כשמואל דאמר בפ'
הבולל עצום פושע הוא אלא בר' יוחנן ואם הוא בוטל שכר
אעפ"י שהוא מומחה חייב לשלם ובזה ר' יוחנן מודה. ורב
דפטריה להוא בטנא אע"ג דבשכר הוא היינו טעמא כיון
דספק טריפה היתה לא חייבו לשלם ומן הספק אסרה והיינו
דאמרי התם ענב בך רב אתרתי לטיבות' שלא אבל ספק טריפה
ושלא תהא ספק גזילה ניהו ובשהוא חייב אינו בריך אתרתא
דהא קי"ל בפ' השואל ובפרק המקבל ובפרק לא יחפור דמקרי
דרדקי ושתלא ובטנא ואומנא וספר מתא לא בעו אתרתא
דמותרין ועומדין הן בפסורא אלא הדרי הוא ובן הדין אם
אינו מומחה אעפ"י שהוא עושה בחנם חייב לשלם בדאיתא
בפ' הבולל. ולענין בטנא העיר ששוחט להם תרנגולין בלא
שכר וקלקל נראה שהוא פטור אעפ"י שהוא לוקח מהבהמות
דבר ידוע והוא משוגע להם לשחוט תרנגולין לא מפני זה
נקרא מומחה שעושה בשכר שאפי' לא היה בטנא העיר לא היה
נמנע מלשחוט להם עופותיהם דרך גמילות חסדים אם כן
עכשו מפני טור שחיטת הבהמות בוטל דבר ידוע ולא מקרי
בשחיטת עופות אומן בוטל שכרו לחיינו אם קלקל וכן אני
אומר שאם בשעת שחיטת הבהמה בשמטה מתחת ידו ונבלה
שהוא פטור אעפ"י שהוא בוטל שכר ודומה זה לשומר בהמות
בשכר שאמרו בפ"ק השוכר את הפועלים שאם עלתה לראשי
בוקים ונפלה ומתה שהוא פטור ופירשו בגמרא בפ' המפקיד
שתקפתו ופלתה לראשי בוקין וכן בכאן אם הבהמה תקפתו
לבטא ובשמטה מתחת ידו ונתנבלה אנוס הוא ופטור.
אפילו בוטל שטר וה"ה שאם התרנגול הוא חזק ובלע הסימנין
והגרים הבטא שהוא פטור אפילו היה בוטל שכר וכן בתבתי
בתשובה:

וכל מה שלמדנו בענין בטא שטועה הוא לענין אם הוא
חייב לשלם או פטור מלשלם. אבל אם הבהמה
נאסרת בבנורו אם לא יש לדון בבפ"ק דע"ז אמרינן הנשחל
לחכם וטמא לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא ישאל לחכם
ויתיר. ופירש הרמב"ד ז"ל דלאו משום בבודו של ראשון נגעו
בה אלא משום דכיון דאסרה הראשון שייה אתבה דאיסורא
ושוב אין לה היתר דאפילו התירה שני אינה מותרת והיינו
דאמרינן בפ' אלו טריפות אבל שטמא אין אבירו רשאי להתיר
כלומר אינו רשאי להתיר שאפילו התיר אינו מותר. ואומר
הרב ז"ל שאפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין אינו רשאי
מדקאמרינן התם ואם היו שניים אחד אוסר ואחד מתיר אם
היה אחד ממנו גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו והיינו בשהיו
פניהם בבת אחת. אבל בא אחר זה אין השני רשאי להתיר
מה שאסר הראשון דכיון שאסרה שוה בבנורו אתיבה דאיסור'
והני מילי בדבר של שקול הדעת. אבל אם טעה הראשון
בדבר משנה חוזר האחרון ומתיר הכי איתא בנכורות פרק עד
כמה ובסנהדרין פרק אחד דיני ממונות דאמרי' בפרה שנטלה
האום שלא ואסרה רבי טרפון דאלו איתא לפרה הוה הדרה
לפי שטעה בדבר משנה. אבל בשקול הדעת כיון שנאסרה
על פי הראשון שוייה בבנורו אתיבה דאיסורא ואין האחרון
רשאי להתיר אפי' גדול ממנו זהו דעתו של הרמב"ד ז"ל ואע"ג
דפ' אין מעמידין ובפ' ר' ישמעאל בע"ז אמרינן בפקי שיפורי
דרבנן ואסרי דרב הונא בר' חייא ושרו לאו דוקא שאם רבא
היה אוסר לא היה רשאי רב הונא בר' חייא להתיר כדתניא
בפ' אלו טריפות אלא הכי הוה עובדא בפקי שיפורא דר' הונא
ושרו דרבא ואסרי והתלמוד לא דקדק לזכר' על הסדר וכן פי'
תס הרמב"ן ז"ל ולזה הסכי' הרשב"א ז"ל והר"ר נסים ז"ל דבס
של רבאתי ז"ל והקש' ע"ז מסוגיא דפ' אחד דיני ממונות דהתם
אבן דיני ממונות מחזירין כיון לזכות בין לחובה ובנכורות אבן
דן את הדין חייב את הזכאי טמא את הטהור טהר את הטמא
מה שעשה עשוי ומשל' מניתו ואם כן קשיא הך מתני' דמשמע
אין מחזירין אמתני' דסנהדרין דאבן דיני ממונות מחזירין
ואוקמוה לתרתי מתני' דטעה בשקול הדעת אלא הכי אמרי'
מחזירין בשלא נטל ביד וכי אבן בנכורות דמה שעשו עשוי שמא
דאין מחזירין בשנטל ונתן ביד וכן פי' תס הריא"ף ז"ל ופסקה
להלכה. והתם פרשו טמא את הטהור דאגע בהו שרץ ולמד
משם הרב ז"ל דאי לא אגע בהו שרץ מחזירין אפילו מטומאה
לטהרה דאי בהא מלתא אשתני טומאה וטהרה מדיני ממונות
דבדיני ממונות מחזירין ובדיני איסור ואיתר אין מחזירין משו'
דשוייה אתיבה דאיסורא הוא דאינו רשאי להתיר אלא משום
בבודו של חבם ושלא תהא תורה בשתי תורות אללו אוכרין
והללו מתירין אבל אם שמע הראשון טענותיו של אחרון והוד'
לו שטועה אי נמי שלא הודה לו אלא שהשני גדול ממנו מחזיר
שני הוראתו של ראשון ומתיר מה שאסר. ואני בתבתי בתשו'
שאין מבאן הבריע לאחו' דברי הראשוני' ז"ל דמאי דאיבטריבו
בגמ' לאוקומי מתני' דבכורות בראגע בהו שרץ לאו משו' דאי
לא אגע בהו שרץ מחזירין דבן הכי ובן הכי אין מחזירין דהא
שוייה אתיבה דאיסורא אלא משום ומשלם מניתו איבטריבו

לאוקומ

לחוקומ' נדחגע נהו שרץ דחלו לחו חגע נהו שרץ חף על גב דטמחינהו נהורחתו לח מקרי מזיק כיון שלח נשח ונחן ביר חנל לעולם חומר לך דנין חגע נהו שרץ נין לח חגע נהו שרץ לענין חזרה חין מחזירין כיון דשוים חחבה דחיסורח בשקול הדעת בדברי הרחשונים ז"ל • ומה שחמר הר"ב ז"ל שחס שמע הרחשון טענותיו של חחרון וחזר בו שחינו נחסר חני חומר כי גם הרחשונים ז"ל יודו בזה שביון שהכיר החוסר שטעה בחיסורו ח"כ לח הויה הורחה כלל ולח שויה חחבה דחיסורח דומה למי שחוסר דבר שהבדוקין מודים בו שהוח מותר שחינה הורח כלל מעיקרח וליכח מחן דחמר שחינו יכול לחזור בו הוח עכמו חפי' לח נשחל לחחר והחירו ודבר זה חינו ברור לפנים שהחוסר דבר ושח"ב ריחה בי בטעות חסרו חוזר בו ומחירו ולח חמרינן דשוים חחבה דחיסורח חלח כשיש מי שעומד בחיסורו והדבר חלוי בשקול הדעת • וגם מה שחמר הר"ב ז"ל שחף חס לח הודה לו הרחשון חס החחרון הוח גדול מן הרחשון מחזיר הורחתו של רחשון זה לח יודו בו הרחשוני ז"ל עקר חדושן שחס שניה' שון פסיטח שהולכין להחמיר בשל תורה ולח נחה הבריחתח לומר חלח שספיקו החחרון גדול חינו

רשחי להתיר והם פירשו שחפי' התיר חינו מוחר :

פרק חמישי חמר רבח חמש חונות חית לה לריח' חלתח חלימינח ותרתי משמחל' חי חסיר חי יחיר חי חליף טריפה • זה הוח כשהבהמה היח חלויה ברגליה ופניה כלפי החדס שימינה הוח ימין החדס והלו החמש חונין הם מלבד החומות הגדולות • יש לשחול ובי רבח להוסיף על הטריפות בח והח חמרי' לקמן בהסי פירקח בהיח דר' יוסף בשבח דמחו בגירח בנשים וקטלי ובי להוסיף על הטריפות יש חין לך חלח מה שחנו חכמים וכן חמרו בהיח דרב פפח בר חבח דמחו בבוליחתח וקטלי וכמשנתנו לח חנו חסרון בחוץ וחין לומר רחתו כרבוח דזה הכלל שהרי לח הזכירו בגמ' חלח שבשמעתח ווו חינה מהם • וח"ת שזה הוח בכלל מה ששנינו הריחה שניקבה חו שחסרה שס"ב לקמן דשקלו ושרו חסרון מבפנים בריחה חי שמיה חסרון חו לח ובנשו לחוכוחי מרחבן ריחה שניקבה חו שחסר' דחסרון מבפנים שמיה חסרון חו לח ובנשו דחי מבחוץ היינו נקב' ודחיקו לחוקומח חלינח דר' שמעון ודלח כהלכתח מחי דוחקיהו בהכי לוקמוה חלינח דהלכתח וחפ"ה ליכח למיגמר מינה דחסרון מבפנים שמיה חסרון דלעולם לח שמיה חסרון • וחי חקשי לן ממתני' דתנן שניקבה חו שחסרה וחי מבחוץ היינו נקב' לח חקשי לך כלל דמתני' לחו בחסרון דנופח מיירי חלח בחסרון החוצן וכדרבח • וחיכח למימר דסבירח להו לרבנן דחסרון דמתני' נגוף' דריח' משמע ומשום הכי ליכח לחוקומח חלח מבפנים ותשמע מינ' דחסרון מבפנים שמיה חסרון חו מבחוץ וחלינח דר' שמעון דלח טריף בנקבה עד שתנקב לגיח הסמפגות וחי חסרה טריפה • וח"ת הדר קושין לדוכתיה וכי רבח להוסיף על הטריפות בח וי"ל דכיון דמ"מ חסרון בריחה חתיח במתני' חע"ג דמתני' לח מיירי שלח בנופח דריח' חי פריש רבח דה"ה למנין החוצן לחו חוסף' על הטריפות הוח בנ"ל • וכיון דחי חסיר טריפ' ה"ה חי חייתר טריפה דהח חמרי' לקמן בני בעלת חמש רגלים שחס היתה יחירת רגל שהיח טריפ' משום דכל יתר בגטול דמי והלח היח בחסרת חוצה חחת מתמש וכן פרש"י ז"ל בל יתר בגטול דמי הותיר חחת בחסר חחת וכבר חמרנו דחי חסר טריפ' וגם לפי' הרמב"ן ז"ל שפירש כל יתר בגטול ממקומו דמי ח"כ כשחטול החוצה היתיר' הרי היח נקוב' וכבר שנינו הריח' שניקבה בכלל טריפות • וחי חליף נמי טריפה שלח חחמר זה חינו חולי שחמת ממנו הבהמה חלח שנוי הסדר שהימין חוזר שמחל והשמחל חוזר ימין דומה לחדס חטר יד ימינו ששמחלו חזר ימינו וחינו חולי וגם מטע' זה חמרו חכמי הטבע שחפשר שימנח הכבד בצד שמחל והטחול בצד ימין ע"ב הוכרך רבח לומר שגם זה חולי הוח ובכלל חין כמוה חי' ששנינו במשנתינו הוח שהרי יש כחן חסיר ויתי' לו חן דברי רבח ובחסיר ובחליף קי"ל בותיה דליכח מחן דפליג עליה חלח ביתר כמו שנפרש : ומכחתי בשם הרז"ה ז"ל דטעם דחליף הוח מפני חסרון בל ימין לח מפני יתיר השמל דהח קי"ל בדרח דחוני וכדרח דחוני קי"ל דמותרת ולח ג"ל כן שח"ב גלמוד מבחן שחין העגונים משלמת ולח מבחתי בשום מקום שילמדו זה מבחן וגם תקשי למחן דס"ל דמשלמת במו שנכתוב לקמן והר"ב ז"ל עכמו כן בחב דמשלמת ותקשי דיליה חדיליה • ע"כ נ"ל שחיסור חלוף הוח שכיון שנשתנה בדרן של חוצן חין כמוה חיה טריפה שהחילוף עכמו הוח חולי ומשו' חסיר לבדו ומשו' יתר לבדו לח מיטרפח למחן דחית ליה דעגוניח משלמת ובחילוף חסירה והרמב"ם ז"ל כתב שלעול' לח בחסר בחילוף שלח ח"ב נמבחת בלח ורה ולענין מה שחמר רבח דיתר טריפה התלמוד חסר מדתו דחע"ב דס"ל לתלמודח כותיה דרבח בחסיר • וק"ל נמי דכל יתר בגטול דמי וליכח מחן דפליג עליה דרב הונח דחמר הכי ורב חסי ורבינח דבחרחי נינהו ס"ל כוותיה כדחיתח לקמן בפירקין חפ"ה ביתר ס"ל לתלמודח דלח בבל יתר חמרינן דבגטול דמי שלח ביתר שבח מחמת שנוי מנהגו של עולם בבריח הבהמות חבל חס לוחו יתר חינו מחמת שנוי מנהגו של עולם חלח מחמת בריחות גדול' ותוספת כח כמו החדס שנמכחו לו שש חבבעות זה היתר חינו בגטול משום הכי חמרינן דבתר בדרח דחוני לח מטרפח שחין זה חלח מחמת תוספת כח וכ"ל שחפי' למזבח לח מחסרח מחמת מוס דחע"ב דבעלת שלש ידים היח חסורה למזבח כדתנן בבכורות ומייתי לה לקמן וחמרינן עלה דלהדיוט שריח דהיינו דוקח ביתרון שהוח בחקוס שחין בו טריפות דחסרת יד חינה מיטרפת חבל יתרון שהוח בחקוס שהחסרון חוסר להדיוט חלו היה חוסר לבבוה משום מוס בס להדיוט היה חוסר דבחבר שהבהמ' בטרפת חין לבו הפרש בין בבוה להדיוט שחין חוסר לבבוה לח משום הבבר בחוץ וטריפה מבפנים כמו שהוכיח בראשון ממבחות בב"ל ודברי רבח ביתר לח הודו לו בעלי התלמוד לח כשהוח בחקוס יובח חוץ ממבחבו של עולם וזהו שחמר בגמ' לית הלכתח כרבח ביתרת והני מלי דקימח בדרח דחוני • והבי הלכתח וכן רש"י ז"ל שהוח רחה רבו הרב רבי יעקב ז"ל שהכשירה • וכן פסקו הבחונים ז"ל דהיכח דקיימח בדרח דחוני בשרה חבל חבבה חפי' בטרפח דחסח טריפה וכיוכח בזה דבבו חכמי הטבע בי הם חמרו כי כשיש תוספת בחינרים חו בבובל חו בבבפר הוח מרבוי המותר כמו החסה שחבל חחומים חו החיש שיהיו לו עשרים וחרבע חבבעות כמו שבזכר בבחוב בשמחל ותהי עוד מלחמה בבת ויהי חיש מדון וחבבעות ידיו וחבבעות רבליו שש ושש עשרים וחרבע מספר וכבר מבחו בוזל בעל חרבע בבפיס וכן חבו רוחין בבל יום ביבה בשני חלמודים וזהו בשהבולו ורבוי המספר הוח בחקוס הרחוי בבון שיש לו שני רחשים • וכבר הזכירו ז"ל ההוח יובקח דחתיליד והוו ליה חרי בישי ורחינו בחוך ביבה חחת חפרוח בשני רחשים ובבל דחש שתי עיבים • חבל חס חינו בחקוס הבהוב הוח שבוי רע וחינו ממבחבו של עולם על בן בשרחו שור חחד שיבח לו קרבן בשוקו חמרו שזה הוח יובח ממבחבו של עולם וחמרו שהוח מפליחות הטבע שחלו היה לו שלש קרבים חו חרבע בראשו חותו תוספת הוח בחבבחבו של עולם והוח מפני תוספת כח • חבל כשהיה בשוקו הוח מפני שבוי הבריחה כמו החומן שהוח מקלקל הכלי מפני שבתבלבלה דעתו בן הטבע בתבלבל בבהמה זו וחס הוח בחבר שהבהמה בטרפת בו בחקוס שחינו בהוב בבון חבבה בריחה זה חינו מפני תוספת כח כמו בדרח דחוני חלח מפני בבבוב היבירה וחלישות כח וכיון שהיבירה בתבלבלה הרי הוח

חותו

לחומו יתיר כחסיר בנ"ל שעל כיוצא בזה אמרו בל יתר כבטול דמי. ובלשון הזה כתב רש"י ז"ל בענין יתירת דגל ומע"נ דאמרן בחוני בריחה לית הלכתא כותיה דרבא ביתרת הא מוקימנא והוא דקיימא בדרא דחוני דקים להו דבנן דאורחיהו בהכי אבל ביני ביני טריפ'למא דבטול דמי ובני הגלים דלאו אורחא הוא ודאי טריפה. ודקדק התלמוד שיהיה היתרון בטרפא דאסא ובספר יורה דעה כתוב שזה השיעור אחר שנפחו הריאה וכן נראה שהריאה בחייה נפוחה היא והרמב"ם ז"ל תפסו לזה השיעור בדקדוק שאם היה לזה יתר פחות מטרפא דאסא היא כשרה והרמב"ן הסכים עמו והביא סיוע לדבריו דכל מקום שמזכירין חכמים שיעור בדקדוק מזכירין אותו כמו שנאמר בפ' היה קורא אפילו מיל אינו חוזר ודקדקו בגמרא דווקא מיל אבל פחות ממיל חוזר. וכן בפ' מי שמת אמרינן אמר רבא דווקא דינר אבל פחות מדינר לא והקשו בגמ' פשיטא אפילו דינר תנן מהו דתימא ה"ה אפי' פחות מדינר והא דקתני דינר אורחא דמילתא נקט קמ"ל ולמדנו מכאן שכל מקו' שהזכירו חכמים שיעורין אע"פ שאמרו אפילו דווקא אינהו אבל פחות מכן לא זה הוא דעתן ז"ל ואעפ"י שיש חולקין עליהם דעתי נוטה לדבריהם כי הם היו נקיאין בחכמת הרפואה וידעו זה מכח חכמתם כי האמת הוא שהיתרון שהוא מפני תוספת כח אין הבהמה נטרפת בו ואם הוא מפני בלבול היצירה הבהמה נטרפת בו ובשהיתר הוא בטרפא דאסא הרי הוא שיעור אונא כי האונות הקטנות הם בטרפא דאסא ולזה תפסו זה השיעור וכיון שהוא שיעור אונא אלו היה מפני בריאות ותוספת כח היה במקום הגהוג בדרא דחוני וכיון שלא היה בדרא דחוני אלא בבנא אין זה אלא מפני בלבול היצירה וחליאות ודינו של זה היתר בדין בטול שהאונות הם כדי לשבר על הלב שהוא אם ולזה היו בכל ימין שלשה וגם ענוגיא דורדא ובכל שמאל לא היו אלא שנים לפי שהכבד הימין הוא רב התנועה לפי שהוא יותר אם שהוא לבד הכבד שהוא יותר אם מהרחול שהוא לבד שמאל וצריך נשוב ביותר וכשהוא בבדה שאינו מגשב על הלב הוא בלבול היצירה כיון שיש בו שיעור אונא שהוא בטרפא דאסא אבל אם הוא פחות מטרפא דאסא אינו שיעור אונא שיהא בדרא דחוני וכיון שאין בו שיעור אונא אין בו בלבול היצירה אלא מפני תוספת כח ובריאות על כן אין דין זה היתר בטול שאינו אלא כמו הינלות שהן גדלות בגוף הבהמה ואינן מזיקות בפעולות הטבעיות בנ"ל וזה השיעור של טרפא דאסא לא אלקו בו בין בהמה גסה לבהמה דקה שכיון שאיפשר להיותה אונא כמין הדק אף כמין הגס נטרפת בו הבהמה ומכאן למד הרב בעל העיטור ז"ל שאם חסרה האונא ועמדה על שיעור טרפא דאסא שהיא כשרה ולמוד מדבריו שאם היא פחותה מטרפא דאסא שהיא טריפה ואם זה היתר הוא מבפנים אמרי' עלה בגמ' ההיא דביני ביני דאיתו לקמיה דרב אשי סבר רב אשי למטרפא משום דלא קיימא בדרא דחוני ואמר ליה הונא מר בר רב חיא לרב אשי כל הני עזי בריאתא הכי אית להו ובקרו לה שבחי עינוגיא דורדא וי"מ בריאתא שרועות בחפר. וי"מ בריאות ושמינות ושני הפירושים כתב רש"י ז"ל וזה הפי' האחרון הוא מסכים למה שפירשנו שמחמת בריאות הוא בא זה המוספת אבל הפירוש הראשון נראה יותר נכון שזהו לשון בריאתא כמו שאמרו לעיל בריש פרקין הני חוי בריאתא קוצי אבלן וכן לקמן בהוא גונתא אמרי' כל הני עזי בריאתא הכי אית להו וקרו ליה עינוגיא דורדא לפי שהיא דומה לורד ועינוגיא כמו אינוגיא מלשון אונא שהוא אורדא שהוא כמו אזן וכיון שזה היתרון הוא נמצא בקבתם אעפ"י שאינו בכולן אינו בטול אם נמצא כמו שדברנו שיהיה בו והכי אמרי' לקמן בפרקין ההוא גונתא דהוה נפקא מני בסי להובלילא סבר רב אסי למטרפא משום בל יתר בטול דמי אמר ליה הונא מר בר רב חיא לרב אשי כל הני עזי בריאתא הכי אית להו. זהו מה שנמצא בגמרא בענין עינוגיא דורדא ורבו בה הספקות אפני שאינו רואין כל הבהמות שלנו דהכי איתא להו ולפי מה שפירש רש"י ז"ל שלא היתה אלא אחת היכי אמרינן דכל הני עזי בריאתא הכי אית להו ורב אשי הוה סבר למטרפא והלא כל הבהמות שלנו הכי אית להו וא"כ לא היתה בהמה כשרה לרב אשי על כן היה מפרש רבינו אפריים ז"ל כי שתים היו ומשום הכי הוה בעי רב אשי למטרפא משו' יתר שלא בדין דעזי בריאתא הכי אית להו אבשרא וזה הפירוש היה איפשר לפי מה שאנו רואים היום שכל הבהמות שלנו הכי אית להו אלא שלשון הגמ' מוכח דלא הות שלא אחת. וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחידושיו שאין זה הפירוש נכון ועל כן פירש רבינו יצחק בעל התוספות ז"ל דאע"ג דאמרינן בגמ' דלית להו הכי אלא עזי בריאתא ואנן חזינן דכלהו אית להו הכי לא קשה מידי לפי שהבהמות שלהם היו משונות מבהמות שלנו דבימיהן לא היו בהמות שלהם בענוגיא דורדא בבהמות שלנו. והביא ראיה שהבהמות שלהם היו משונות מבהמות שלנו. שהרי אמרו בבכורות פרה בת שתי ודאי לבהן שלא היו יולדות בת עד שהיו שתי שנים ע"כ הוא ודאי בכור ובכורו' הללו הם יולדו' קודם לכן זהו בתב ר"י ז"ל והוא תמה בעיני שאין לדמות שנו מספר החיבריס לזמן העיבור שאיפשר שישתנה בהיריות ומתינות אבל מנין החיבריס איך ישתנה ואפשר היה לפרש שלא היתה אלא עינוגא אחת בדברי רש"י ז"ל והיה זר בעיניהם אע"ג דבלהו הכי אית להו מפני שרבא לא הזכירה ולא הזכיר אלא אחשה אוני ותפסו דבריו בפשיטות שאין שם יותר ולא היו טבחים לבדוק אחר הבהמות ובפרק ביד הבשה אמר רבי יוחנן אונא לאו טבחא אונא והלא אמרו על חזקיה שהיה רבו של רבי יוחנן בנו של רבי חייא הגדול מדברי רבי נבר שאינו בקי בתרגולין שהיה אומר אין רפא לעוף בלל ועל כן היה אפשר לומר שרב אשי לא היה יודע שהבהמות יש להן אונא עינוגיא על כן רבא לאסרה משום יתר דלאו בדרא דחוני ואמרו בל הני חוי בריאתא אי עזי בריאתא הכי אית להו ולאו דוקא בריאתא לא שטפא דלישנא בעלמא הוא וסרבא דההוא לישנא דאיתמר בני בונתא דתרוייהו אמרינהו מר בר חוירא לרב אשי והתם דאתמר בדווקא והבא בלאו דווקא והרבה לשונות יש בתלמוד שנאמרו בלאו דווקא מפני קבת מקומות שנאמר בהם בדווקא כדאמרינן בפ"ק דיומא דאמר מר בל פונות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין למזרח וכתב רש"י ז"ל הבא לא שייך למתניית. אבל בזבחים שייך דאיירי התם בנתינת בנש המזבח לדרום ויליף לה ממעלותיהו פונות קרים תן מעלותיו לדרום בדי שתהא תחלת פניותיו לקרים בשתפנה דרך ימין דבל פונות דרך ימין הן דתני רמי בר יחזקאל וכו' ואגרסא דהתם גרסא נקט בבל דוכתא למזרח ולא שייך למימר אלא דרך ימין עכ"ל. וכן בפרק חזקת בגון שהכיר בה שהוא בת חמורו והיה לו לומר בת פרתו מפני סבת גרסא אחרת שנזכר בה בת חמורו בדווקא כמו שכתב רבינו שמואל שם. וכן בפ' מפנין אמרו בני דמאי כיון דאי בעי מפקר נכסיה וחזי ליה ולא היו בריבין לאותו טעם בחותו מקום אלא שטפא דלישנא הוא משום דאיתמר הכי בפסחים ובנדרות ובמנחות וכן כתב שם הרמב"ן ז"ל ומה שמחזיק זה הוא שלעולם לא נמצא עינוגיהא לעזי בריאתא שלנו יותר משאר בהמות בנ"ל. וכתב רש"י ז"ל דמדסבר רב אשי למטרפא ש"מ לאו חורחא ובהני דידן דאיכא בונא דידהו אי משבחינן דלית בהו עינוגיתא בשרה עכ"ל. ולדברי רבי אפרים ז"ל דפירש דשתים היו אי משבחינן דלית לה כיון

אמ"ה

משום בא לידי בטלה אחד בשאשי

יבין שמועה

דבלהו חית להו הוה מסתבר למטרפה שהרי היא חסרה. וכן היה דע"ל הריא"ל נרבלוני ז"ל חכל הרמב"ם ז"ל כתב דכשרה בדברי רש"י ז"ל ואם יש שם שתי עינוניות כתב ז"ל שמעתי מפי מורי הזקן ז"ל שנחלקו בה שני גדולי הדור ר' יהודה בר' ברוך וחבירו ולא פירש לי דעתו וכ"ל שהיא טריפה דהא יתירה דביני ביני הוא ולאו חורחא דהיא גופה לא חכשר' אלא משום דהגך נריחתא הכי חית להו. ולדברי רבינו אפרי' ז"ל היא מותרת שהרי פירש דתרי עינוניתא שלדברי רש"י ז"ל היא כשרה. ולדברי רבינו אפרים היא טריפה. ואם יש שתים לדברי רש"י ז"ל היא טריפה. ולדברי רבינו אפרים ז"ל היא כשרה והגאונים ז"ל הסכימו להתיר חדתי עינוניתא. וכן נראה מדברי הריא"ף ז"ל שכתב אתם והני מלי מקמה משמע דכל מגוחי היא כשרה וכן חדא וכן תרתי וכן נהגו להתיר. וכן דעת הרמב"ן ז"ל בחידושיו לסמוך על הגאונים ז"ל. ויש לדקדק עליהם שאם שתי עינוניות הם כשרות היו מן הדין לאסור כשהוא חסרה ולמה נהגו להתיר אותה שאם נפירוש רש"י ז"ל החסרון מתירה והיתרון אוסרה. ולפיבך רבינו אפרים ז"ל היתרון מתירה והחסרון אוסרה. ונראה לי שזאת הענוגיא בין שתיה בדרא דאוני אינה כשאר אונות להטרף ביתרון שהרי היא בדבר נוסף מחמת תוספת כח ונדול רב וגם כשהיא חסרה אין להקפיד עליה שאינו אלא מפני מיעוט דם שיש בנחמה ולא הספיק לעשות אותו תוספת ולפי זה בין אין לה בין יש לה שתים כשרה היא ואינה יתר בלא דרא דאוני ביון דמשתכחא. נהו עינוגיא כל מגוחי בדרא דאוני וכל זה כדי לקיים המנהג וכן כתוב בספר יורה דעה שבן עקר: ולענין אם חסרה אחת מימין ויש שם זאת העינוגיא אם היא משלמת או לא כתב רש"י ז"ל שהוא מבא כתשו' הנבלים שאם יחסרו מנין האונין של ימין שהיא משלמת וכן הוא דעת הגאונים ז"ל וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל וכן כתב הר"ב אל ברבלוני ז"ל. אבל רש"י ז"ל כתב שאין הדבר נראה לעיניו. הואיל ולא קיימא בדרא דאוני. ויש לסמוך בזה על הגאונים ז"ל אלפי דעתו של רש"י ז"ל שהוא מכשיר בשאין שם עינוגיא היה יותר קרוב לומר שהיא משלמת לפי שאין זה חסרון שלא שנו מקום שאותה שהיא רגילה להיות בדרא דאוני שמנה מקומה לפנים במקום הרגיל להיותה שם. אבל לדעתו של רבינו אפרים ז"ל שהיא אוסר בשאין שם עינוגיא היה יותר דאוי לומר שאינה משלמת שביון שהיא כריכה להיות שם אין תשלים חסרון האונא בדרא דאוני. אבל מ"מ יש לומר כיון שהסכימו להתיר החסרון והיתרון הוא הדין שיש לנו להתיר בשהיא משלמת שאין זה חסרון כיון שנמצאת זאת במקומה הגה ודרא דאוני מקריא:

גמצא דין העינוגיא בין בבד ימין בין בבד שמאל בין אינה בין יש בה שתים בשרה. ואם אבר ממנין האונין ממנין העינוגי' משלמת ובן נראה מדברי הלכות גדולות שכתב אי קיימ' הוא יתיר' בדרא דאוני ובני ובני כשרה אי אשתכח גל בנה בין מהאי בסה בין מהאי בסה אפילו אוטה בטרפא דאסא טריפה. ונראה שדעתו לומר דכל מגוחי בשרה וכל גל בנה בין בבד שמאל בין בבד ימין טריפה. וכן נראה דעת הריא"ף ז"ל שכתב זה"מ מקמה אבל מגוחי אפילו בטרפא דאסא טריפה משמע דכל בבד פנים הוא מוחר ואינה טריפה אלא מגוחי וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל. אבל הרב בעל העיטור ז"ל סובר שאפי' בבד פנים אם אינה במקומה הוראה ובבד ימין טריפה וכן נראה דעת רש"י ז"ל שהוא גורם וה"מ בבאתי ולא נמצאת שינוגיא והתרנוטו וגם החכם הר' יוסף מנבי הסכים בהיתר ג"כ בספר חזה מתנופה בסומן י"ו בסוף הסומן הוא מתיר אם חסרה שינוגיא אז אם נמצאו שנים אם אפשר וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות בדיקה פ"ז יעו"ש:

מגוחי ופי' הוא ז"ל אבל מתתאי אפי' בטרפא דאסא טריפה: והרא"ש ז"ל נראה שהוא מסכים לזה שבתב שאם נמצאת כבר שמאל שהיא טריפה. אבל מדעת הרשב"א ז"ל נראה שהוא מסכים להתיר והרמב"ן לא הכריע בחדושיו בדברי מי ויש להקל כי מבאתי בספר מרחות חיים בי בידונדא נהגו להקל בעינוניא שנמצאת בבד שמאל להשלים מנין האונות בפני הרמב"ן ז"ל:

ואמרן בגמרא אמי ריאה דדמיא לאופתא טריפה ומפרשי לה בחד לישנא בגמ' דלית לה אחוכה דאוני שהיא במו נקעת אחת. ולא ניכר בה איחוך האונין. וכתב רש"י ז"ל דדוקא דשיעה לגמרי שאין ניכר שום הפרש ובדק. אבל אם יש שם כמין הפרש ניכר בו כשרה ויפה פירש שזו אוני יש לה אלא שנדבקו ולא יהא אלא ארבא הרי אמרו דתרי אוני דסריכן להדדי כשרה. וי"א שאם אין הפרש ניכר ביניהם וכשנופחין אותה ניכר ההפרש שהיא בשרה. ודעת יפה הוא זה שהרי בהמה בחייה נפוחה היא וא"כ הרי בחייה היה לה הפרש אונות. וי"א שאם אין הפרש בגלל ביניהם דמייתין בכינה דחלים פומיה בלומר שהוא חד ודק וזהו לשון חלים וחוחך יפה ופסקינן להו אי מתחזיין כתרתי כשרה דודאי מסרך סריכן ואי לא טריפה. וכ"ש שאם כשמעבר אבנעו ביניהם הם מתפרקות שהיא כשרה שסתי אונות הן אלא שנסרכו ובשרה. וכתב הרמב"ם ז"ל שאם הם דבוקות כולו ובשרה. ביניהם כעלה של הדס בשרה. ויפה אמר שזה הוא איעור אונא ולפיבך היא אוחרת מגבה כמו שבתבנו וביון שזה הוא שיעורה א"כ אינה חסרה כלל אלא שהיה נראה דדוקא כשזה ההפרש הוא בסוף האונין בתחלת הפרשן אבל הוא כתב בין שיהיה בעיקרן בין בסופן בין בתמצען והיה חפשר לחלק שבסופן בריך בעלה הדם שזו היא האונא אבל בתמצען או בעיקרן אפי' פחות מעלה של הדם היה מספיק להכשירה שביון שיש הפרש מעט ביניהן אעפ"י שנדבק בסופן אונא היא אלא שנסרבה אבל מה נעשה בבר הורה זקן וכ"ש שאמר להחמיר באיסורי תורה:

ברק ששי אמר רבא הני תרתי אוני דסריכן להדדי לית בדיקותא לאכשורי ולא אמרן אלא שלא בסדרן היינו דביתיהו אבל בסדרן רש"י ז"ל פירש כי טעם הסרבות הוא לפי שאין סרבא בלא נקב ומתוך נקב עלתה סרבא זו ונסתבבה במקום אחר ואעפ"י שהסרבא סותמת הנקב ואין מוציאה רוח הרי אמרו קרום שעלה מחמת מבה נראה אינו קרום ומשום הכי בשהסרבא היא אלא בסדרן טריפה. שזו הולכת לכאן וזו הולכת לכאן וסוף הקרום הזה להתפרק ובסדרן בשרה שזו מגינה על זו ואינן מתפרקות והקרום הולך וחזק ובלשון הזה כתב וכל סרבי דריאה קרום שעלה מחמת מבה נראין אינהו הילכך אע"נ דלא מפקא זיקא טריפה אבל לבנר הקטן עלו אם אין סרבא בלא נקב בסדרן אמאי בשרה שביון שהם בסדרן לא יתפרקו ואעפ"י כן היאך יסתום והרי קרום שעלה בגופה של ריאה שלא נסתבך במקום אחר ועלה בו קרום אינו סותם אף על פי שאין לו מי שיפריקנו ועוד מה הועילה בדיקה בפושרי שהזכירו בגמ' והא אמרינן שאעפ"י שיש שם נקב הקרום הוא סותם אותו ומה תועיל לו בדיקה ועוד שאם אין סרבא בלא נקב סרבא תליה אסורה היא ונפיקה לא תועיל לה אפילו לא מפקא זיקא קרום הוא שסותם אותו וקרום שעלה מחמת מבה נראה אינו קרום ומנהגן של ישראל להתיר סרבא תליה ונתוספות אומר שיש סרבא בלא נקב אלא שטעם איסור הוא מפני שעתידה להתפרק ולינקב וכיון שעתידה לינקב הרי היא בנקובה מעתה וכשהן בסדרן לא יתפרקו ומשום הכי שרי. אבל עדיין יקשה מה שנדקו בפושרי בין בתרי אוני שלא בסדרן בין בחומה לדופן

ומה

ומה הועילה נדיקה זו דהא' אמרת שאין כה נקב כלל ומשום שעתידה להנקב אסרתה לך ואיך תוציאנה נדיקה זו מחשבת זו ועוד בריאה הסרוכה לדופן ואיכא מכה בדופן אפי' תלינן בדופן אמאי שריא דילמא כשתתפרק תנקב הריאה דהא שלא במקום רביתא הוא. והרמב"ם ז"ל דעתו כבעלי התוספות ומפרש השמועה כך דכשלא כשדרן ליה לה נדיקותא דשמא נפקרקה קבא ויקבה הריאה נקבת מקום אינורא. ואפי' לא מפקא זיקא שמא אתפרק וסופה להנקב נפרוקה ואחי זה מקום שאתפרק תנקב הריאה ונעשה לדופן הוה נדיק לה רב נחמיה בפושרי ואם עולה בנפיחה ואחי לא נתפרקה כלל ואם אתפרק שמא בדופן אתפרק ואין בנו כח לאסרה מעתה ומר זוטרא דהוה מתני להא דרב נחמיה בתרתי חזי דסריכ' היה סבור שכיון שלא נתפרקה הריאה ונודע שלימה היא אין לאוסרה על העתיד שמא אתפרק ורב אשי אתקיף ליה דכיון דאי מפרקא אי אפשר בלא נקיבה מעתה יש לנו לאוסרה אעפ"י שעדיין לא נתפרקה כיון שעתידה להתפרק מה שאין לומר כן בחומא לדופן שכיון שלא נתפרקה וכשתתפרק שמא מהדופן אתפרק אין לנו לאסרה מעתה ומה שחלקו בגמ' בין יש מכה בדופן בין אין מכה היה נראה דאחי אפיר לפי שטת רש"י ז"ל שסובר שאין סרכא בלא נקב דכשיש מכה בדופן אשתכח דהיא סרכא לא אחמת נקב דריאה היא אלא מחמת דופן דאתיליד ביה ריעותא אבל אי אסור סרכא מפני שעתידה להתפרק ולינקב מה הועיל אם יש מכה בדופן שמא כשתתפרק תתפרק מכל הריאה ותנקב ואיכא הרמב"ן ז"ל ביון שזאת הסרכא ממקום המכה שבדופן יכולה אינה נאחזת בריאה אלא מעט בקרום העליון וכשתתפרק משם לא ינקב אלא קרום העליון אבל כשיוצא' מהריאה עכמה היא מסתרכת הרבה וכשתתפרק תנקב הריאה ודבר זה מילתא דמסתבר הוא שהרי העיד הר"ב ז"ל שרואה סרכא דקה מאד שמשבר בה והבריאה אחבה גדולה עמה ולפי דעת זו יפה מתקיים מנהגן של ישראל שמתירין סרכא תלויה שכיון שאין חוששין לנקבא וזו לא אתפרק שאינה מסתבכת כלל הילכך אין לחוש לה כלל ואפי' נדיקה לא נעיא ואמה מהרמב"ם ז"ל שהבריאה נדיקה ואין טעם נכון בדבר שלדברי האומר אין סרכא בלא נקב לא מהניא נדיקה לפי שהוא קרום שעלה אחמת מכה בריאה אינו קרום וכן היו מקבת הגאונים ז"ל אוסרין אותה ואוקרין לה סרכא בת יומא. ואם יש סרכא בלא נקב ואין טעם איסורן שלא מחמת שעתיד להתפרק ולינקב זו שהיא תלויה לא אתפרק ולמה בריאה נדיק' וכל האחרוני' הסכימו להתיר' בלא נדיק' וכן הוא המנהג להתירה ושלא לחוש לנקב כלל שאינו שלא ריר בעלמא שהוא מטפיח מן הריאה שהיא שואבת כל מיני משקין כמו שהזכירו בפ' הרואה והיא מטפחת כמו כלי חרס המלא מים המטפיח הנקרא בלשון חכמים מידייתי ואין ריר זה אחמת נקב ומטעם זה הורה מר יעקב לאחוז נקבה ולנענע הריאה שלשה פעמים יפה יפה וכל סרכא שתנתק ע"י נענוע זה בשרה לפי שאינה אלא ריר ועל זה נוהגין בקבת מקומות להכשיר הסרכא שנתקה כשהבטנה מכניס ידו בנחת לנדוק שאומרין שאינה סרכא אלא ריר בעלמא שנתפשט מליחות הריאה שהסרב' אפי' אם יפרוך האדם כל היום כין האבנעו' היא הולכת ומתחזקת וכן הסכימו כל הישיבה של מר יעקב ומר רב כדק נחון ומר אבימי ומה גאונים ותלמידים וכן הורה הרא"ש ז"ל ובתב הרב יצחק הלבן ז"ל בחכלת נדיקותי הטרפתי במה נהמות שמצאתי בהן פרכות דקות מספקא וטעיתי וטועה כל מי שטורף סרכא בת יומא כי נמצא בה"ג ובתוספות קדמונינו כי סרכא בת יומא אם לא שיכנים ידו תחתיה ומגביה קבת אם נפסקת מאליה אחמת הבנהה כל דהוא היא בת יומא ואם לאו היא נטרפת וקבלה היא מרבותי

ומאת זובאי הזבח הבקיאים כי הבהמה שלא הושקתה מים סמוך לשחיטת' כלה מלאה סרכות דקות וקטנות ודווקא כה"ג אבל אם משמש בסרכא ואם אתפרקת אחירין אותה יש למחו' בידן ובן כתב הרשב"א ז"ל כל סירכא שאמרנו אין הפרש בין אם תהיה ענה וחזקה בין שתהיה דקה שבדקות לא כהללו שאמעכין ביד ואם נתמעכה תולין להקל וכל המנהגין כן כאלו מתכילין טריפות לישראל שזה לא שמענו לחכמים בשום מקום ודע כי מעשה בא לפני בריאה שהיה יוצא ממנה חוט עב קבאת לבן כמו השומן וחרוך הדבה והיה מדולדל ודבוק בדפנו' ואחזתיו בידי בנחת ונפסק והחתי הבהמה כי הדבר נראה שלא היה זה אחמת נקב שהיה בריאה שאין זה דומה לריר היוצא מהנקב ולא הייתי חושש שיתפרק מהריאה ותנקב הריא' אחמת נפיחתה לפי שהיה אחרוך הרב' ומדולדל על כן החרבה ואעפ"י שהתרנו סירכא תלויה אם ראינו בדופן סימן סירכא אם אומר הבודק בריא לי שלא היתה שם סירכא דבוקה נאמן הוא דעד אחד נאמן באיסורין כמו שבתבנו ואם נסתפק הדבר ורצינו שהסרכא היא כנגד אותו סימן יש לאוש לה ויש להחיר' בנפיחה שלא לאחר ממונן של ישראל ובתב בספר המכחם שאם סרכא יוצאה ממקום למקום בחוטא אחת או בחומא א' נהגו להתירה בגרבונה כדין סרכא תלויה. ובן כתבו בשם הרמב"ד ז"ל ורחיתי מי שבתב שסרכא תלויה היוצאה מבועה היא טריפה ודברים קרובים הם דתלינן קלקלה במקולקל כל זה כתבנו על שטת התוספות והרמב"ן שאומרים שאין סרכא בלא נקב אבל יש להרא"ש ז"ל דעת אחרת שאין סרכא בלא נקב וא"ה הוא מתיר סרכא תלויה לפי שהסרכא כשעה כן היא ואם אינה מסתרכת אינה קרויה סירכא ולא יצאתה לבו חומרא מסברתו זאת. אבל אני אומר דדווקא שלא במקום רביכתה אין סרכא בלא נקב אבל במקום רביכתה תולין שמפני דוחק רביכתה עליו נעשית הסרכא ולא משום נקב. ולפי שטה זו אומרים דאונא (דין אונא לעבם לבד) הסרוכה לדופן אפילו לגרמא כשרה שסרכא זו לא אחמת נקב היא שלא מפני דוחק רביכתה וכמו שאמרו בגמ' והוא דסניך בנשרא היינו בריאה שביבנה ואחי דבעיא סתימא חזקה אבל אם אין שם אלא סרכא אפי' סניך בגרמא כג"ל הדבר נראה שלא אחמת נקב היא אלא אחמת דחק רביכתה בנשרא דהויא סתימא שריא ולא אפרקא. אבל בבלעות עצמן אין זו סתימא אתקיימת. וכן כתב הרמב"ן ז"ל שיפה פירש וזה לפי דעתו שאין איסור הסרכא אלא מפני הנקב אבל בסוף המסכתא שפירש שאין טעם הסרכא אפני נקב כתב בדברי הראב"ד ז"ל אחי ליבא אלא סירכא אפי' סניך בגרמ' בשרה וכן כתב רבינו גרשו'ם ר"ת ז"ל וכשיש שם נקב הרמב"ן ז"ל אחמיר לאסו' אפי' בנשרא ובגרמא' והרמב"ם ז"ל הוא אוסר אפי' אין שם נקב אם סניך בגרמא' וכב' השיג עליו הראב"ד ז"ל וכשהיא בנשר' ובגרמ' כתב הרמב"ם ז"ל שאינו ז"ל היה מן האוסרין והוא מן המתירין וכן הוא המנהג ובשם רב שר שלום ז"ל אמרו דאלו דוקא אלא אפילו אינו מסוכך הרבה אלא סרוך בו מעט ויש מהגדולי' שלא היו מחלקין בין גרמא לבשרא אבל היו מבריכין בדיקה כאן וכאן וזו לא הסכימו האחרונים עליה. והרמ"ם ז"ל היה אומר לעבם ולבשר אסורה ונתן טעם לדבריו שאם זאת היא נקובה מה תועיל סתימת מקום הבשר כיון דגרמא לחודיה לא תועיל סתימה וזה לפי דעתו שאין סרכא בלא נקב אבל בבר הסכימו שלא אחמת נקב נאה סרכא זו וכיון שהיא מדובקת בבשר במקום רביתה לא אתפרק משם ועל יד אותו דיבוק לא אתפרק מהעבם וגם הרב ז"ל סובר דשדי לה בתר רובא כי נפקא משני מקומות אחד לאיסור ואחד להתיר כמו שאבאתוב דעתו לקמן. ואחר שביארנו טעם הסרכות והדינין

היוצאין לנו מזה הטעם דרך כלל נסדר אותם דרך פרט
כפרק מיוחד :

פרק שביעי הא דאמר רבא הני תרתי אוני דסמיכן להדדי לית להו בדיקותא ה"מ שלא כסדרן אבל כסדרן היינו רביתייהו יש מדקדקין שכיון שלא אמר טרפ' וכשרה ש"מ דשלא כסדרן לית להו בדיקותא הא כסדרן אית להו בדיקותא אבל בלא בדיקותא אסורה וכן נמצא במקצת תשובו' והרמב"ן ז"ל כתב שאין זה הדקדוק יפה לא שלפי סרכא אוסר אותה משום חשש נקב ולא מחמת שהסרכא עצמ' היא אוסרת והיה ראוי לבודק' לפי' אמר כלשון הזה ולשנא דדוקא הוא ולא נלמוד ממנו דבכסדרן צריך בדיקה וכן פשט המנהג דבשלא כסדרן אסורה ולא מועיל לה בדיקה ובכסדרן מותרת בלא בדיקה ור"ם ז"ל כתב כך קבלה בידי רב מפי רב אפילו בריכי תרי אוני באמצע ועקרן מפרקי מהדדי וב"ש אם דבוקות זו על גב זו הראשונה עם השלישית ודאי טריפה ·
וכתב הרמב"ן ז"ל כי הגאונים ז"ל כתבו כיון דחדא על אגרתה היינו רביתה ורביעת' לא איכפת לן בהאי סרכא כיון דהיינו רביתייהו כראוי' לבהמה בחייה אפילו לא סריכן דחקי אהדדי וכשרה וכן הורה רבי' יצחק ז"ל בפסוק' הלכה למעש' שמותרת בין שהן נפרדין בעיקרן ונחברין בסוף ובין שהן נחברין באמצע ונפרדין מכאן ומכאן או נחברין מכאן ומכאן בלבד שיהיו עומדות בשורה וסמך לו על רבינו האיי ז"ל וכן נהגו ראשונינו לסמוך על דברי הגאוני' ז"ל עכ"ל הרמב"ן ז"ל עוד כתב שיש בכלל זה אפי' מחוברין בשיפולי דאוני דכסדרן הוא וכשרה · ובזה לא הסכימו האחרונים ז"ל (דין סרכא משיפולי לגב או מגב לחתוך) ועמו אבל כתבו דבשיפולי לא מקרי כסדרן ואפי' מחתוך לגב או מגב לגב · כתב ר' יהודה אל ברצלוני ז"ל שהיא טריפה · וכ"כ רבים וכן המנהג אע"פי שמדברי רש"י ז"ל היה נר' שהיא מותרת דלא אסרה שלא כסדרן אלא מראשונ' לשלישית וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל ובשיפולי שלא הסכימו האחרונים ז"ל על הרמב"ם ז"ל אני נוהג להעלותה בנפיחה ואם אחר הנפיחה נראית מחתוך לחיתוך אני מתירה דבהמה בחייה נפוחה היא ואפי' היא משפעת מהחיתוך אל השיפולי אם הרוב הי' בחתוך אני מתיר' דכסדרן היא וכיון שהסכמנו לומר שאין סוד הסרכות אינו מחמת נקב אלא מפני שסופה להתפרק ולהנקב זו לא תמצא' שהרי הרוב הוא מחתוך לחתוך ויעכבנ' מלהתפרק ואפי' היה טעם הסרכות מפני שיש חשש נקב כדאי' הוא הרמב"ם ז"ל לסמוך עליו בזה דודאי כסדרן היא · והרמב"ן ז"ל היה מגמגם לאסור כשהסרכא מחיתוך לחיתוך כשכסגן דנראה דלאו כסדרן הוא לא כשהסרכא שוה אלא שכתב שאין כח בידו לאסור בלא ראיה מה שנהגו בו היתר · ויש שהיו רוצים לחלק בין סרכא לסמוכה ואין דבריהם נכונים שלא בכסדרן לעול' מותרת ואפי' סרוכ' ושלא כסדרן לעולם אסורה אפי' סמוכה · ואונא לאומה רש"י ז"ל התירה בשם רבו ואמר לא מצינו אומא בתלמוד ור"ת השיב עליו דאומה בתלמוד לא מיקרו אונא אלא ריאה שמה כדאמרי' חמשה אוני אית לה לריאה ואם היתה אותה נקראת אונא שבעה הוו וזה אמת הוא אבל מ"מ לא שמענו בגמרא טריפות בריאה הסריכ' לאונא שלה והאי דנקט רבא באוני לאשמועינן שלא כסדרן טריפה דהוא עיקר מימריה דידי כמו שפי' רש"י ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל היאך נאסור סרכא במקום רביתא ממש והר"י ברצלוני ז"ל כתב שהגאונים ז"ל התירוה אפילו בזמן אפקרותא דאפי' משו' מצדר מילתא לית בה ושריוהא בכנופי' דדרא וכתב עלה רבי' האיי ז"ל דאפי' בדיקותא לא צריכ' וזה מסייע מנהג שלנו דתרי אוני כסדרן לא צריכה בדיקה ואם סרכא יוצאת מאומא של ימין לאומא של שמאל הדבר פשוט שהיא אסורה דלאו מקום רביתא הוא שתי ערוגות זגלות זה מזה הן :

פרק שמיני א"ר נחמן ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה ובכולה שמעתא לא מפלגינן בין סמוכה לסרוכה וכ"כ הרמב"ן ז"ל העלתה במחין חוששין לה · מר יהודה משמי דאבדימי אמר אחד זה ואחד זה חוששין לה וקי"ל באבדימי דלעולם חוששין לה משום דמחמיר הוא · היכי עבדינן לה אמר רבא מייתינן סכינא דחליש פומיה פי' שהוא חד ודק מתוך כך יחתוך יפה ולא יקרע קרום הריא' ומפרקינן לה אי איכא ריעותא בדופן תלינן מחמת הדופן וכשר' · וכן היה דעת הרמב"ם ז"ל עכ"ל · וי"מ אפי' איכא במחין בריא' תלינן במכת הדופן לפי שהריאה עלולה להעלות במחין מחמת הכל שלמכה הדופן אבל בתוספות מחמירין דבהעלת במחין לא תלינן בדופן ואפי' איכא מכה בדופן טריפה ואי לא העלת במחין תלינן בדופן אי איכא מכה בדופן ואי לא טריפה · ולא מהני' נפיח' והכי גרסי' בגמ' ואי לא מחמת ריאה היא וטריפ' ואע"ג דלא מפקא זיקא וכן היא גרסת הרי"ף ז"ל דאי איכ' מכה בדופן דתלינן בדופן היה נרא' דלא בעיא בדיק' אבל קצת הגאונים כתבו דלא מיכשרא בלא בדיקה ואני במגבתי דבריהם בתשובה אחת לאחד מהתלמידים וכך כתבתי בתשובה דודאי כל עצמו של רבא לא הצריך סכינא דחלוש פומיה אלא שאי אפשר להכשירה בלא בדיקה וכן נראה ודאי שאם מפני חשש קריעת הקרום לא היינו צריכים לסכינא דחליש פומיה כמו שהם דוחקים עצמם המכשירין אותה בלא בדיקה אלא ודאי משום דבדיק' היא צריכ' להכשיר' אנו צריכין סכינא חריפא דחליש פומי' זו פשטן של דברי רבא דאי ליכא מכה היא טרפ' ולא מהני לה בדיקה זהו דעתן של גאונים ז"ל ואמת הן דכיון דקי"לן כאבדימי דבין כך ובין כך חוששין לה ולא בא רבא אלא להכשירה בבדיקה אי איכא מכה ואי ליכא מכה לאוסרה אפי' בלא בדיק' וקי"לן כותיה דרבא כדעת הרי"ף ז"ל ע"כ כתבתי בתשובה ומ"מ דין מכה בדופן אם צריך בדיקה המנהג הוא להכשירה במכה בדופן בלא בדיקה ולא משגיחין בריאה אי איכא במחין אי ליכא במחין ולפוסל' אי ליכא מכה דלא מהני לה בדיק' ונהגו כן על דעת הרמב"ם ז"ל · וי"א דלא מכשרינן במכה בדופן אלא כשאין שם שברין עצמות · אבל אם נשבר העצם טריפה חוששין שמא ניקבה הריאה ואין זה נכון שהרי נשתברו צלעותי' אין איסורא לא מחמת הצלעות אם הם רוב אבל מחמת הריאה אינה אסור' · וכתב הרמב"ן ז"ל זכור יודע דכי תלינן במכה בדופן ה"מ דנפקא סירכא ממקום מכה אבל ממקו' אחר לא (דין סירכא למכה ולחוץ) ואפי' סרוכא במקו' מכה אי סרוכ' שלא במקו' מכה אסור' ואין זה צריך לפנים וכ"כ רבי' האיי ז"ל עכ"ל · והטעם הוא שלא התרנו כשיש מכה בדופן אלא משום דאמרי' דממקו' מכה יצאה הסרכ' ונסתבכ' בקרו' הריא' וכשהסרכ' יש ממנה חוץ למכה יש הוכח' לדבר שלא יצאה מהמכה ודינה כדין אומה לדופן כדליכא מכה בדופן · וי"א שאם הרוב יצא' מהמכה אנו תולין אותה ברוב וכן בכל סירכא שיוצאת ממקום פסול וממקום כשר תולין אותה אחר הרוב ·

ועוד כת' הרמב"ן ז"ל דלא אלי' במכה שלא בדופן לפי שהדופן הוא קשה אנו תולין שהריאה היא שנסרכ' לדופן ולא הדופן לריא' ומחמ' הדופן היא וכשר' אבל שאר המקומות דכיון דאע"פי שיש בהם מכה אפשר שמחמת ריאה ובמחין שלה עלתה בין מכה וטריפ' וכן הסכימו הרשב"א ז"ל והרא"ש ז"ל ואע"פי שהראב"ד ז"ל היה מיקל בדבר לא נהגו כמותו · וכתב הרא"ש ז"ל בתשובה דלא שרינן אלא ע"י מכה ממש שבדופן ·

אמ"ה
כת' בעל העיטור ז"ל באונה ובאומה נסרכו בסרכא אחת אל הדופן וכן ריאה סרוכה לאומה ולדופן והסרכא במקום המכה והוגב לא תולין בתר רובא בכולהו וכן היא דעת הרא"ש ז"ל סי' ט"ל :

אבל

אבל אם יש נהרות שחורות אינו סימן מכה כי אפשר שנאחז מחמת הכאות שהכה הנהמה על גבה שכן דרך מקום המכה להשחיר אבל נשבר (דין שבר בדופן) הבלע אע"פ שחז' ונקשר קרי' שפיר מכה כל היכא דתלינן בדופן עכ"ל וסימן מכה דינן כמכה. אע"פי שהרשב"ם ז"ל כתשובה הוא חושש להחמיר אבל גדולה דאין חוש בדבר ומדברי רב נחמן דאמר ריחה הסמוכ' לדופן אין חוששין לה נלמוד זה שהוא אפי' בלא סי' מכה תולין להקל בדופן משום דליכאריעותא בריאה אינו תולין שהשרכה יבשה ממכת הדופן שאחר שחיטת קלט'הריאה' וכן כתב רש"י ז"ל וכשבא אבדימי לאנוק לא חילק שא דמסתמא לא תלינן הכי הא אי אשתכח שריאה שם מכה ונתרפא'מוד' אבדימי דתלינן בדופן ועוד דלישנא דגמרא הוא אי איכא ריעותא ואין שיש שם עכם שנכרת שניתו אע"פי שנקשר הרי יש בו ריעותא ואני אומר שאם יש מוגלא בשר שנין הבלעות דתלינן בדופן ויש מקומו' נספרד שבורין העכם במקום השרכה ומקיפין אותו מקום עם הבלעות הסמוכות לאותו עכם בשוה לאותו מקום ואם רואין שינוי בין הבלעות בגרמ' המוח שבתוך העכם בין אותו במכה וכריך בזה אומנות יתיר' ואין מוסרין דבר זה לכל אדם אלא למי שיש לו זריזות עם ירא חטא:

ואמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ריחה שניקבה ודופן סותמתה בשר' ודוקא במקום רביתא דהיינו איתוב' דאוני אמ'רבינא והוא דסניך בבשרא. כבר פירשתי ש"מ דוק'בבשר'אבל בגרמ' לא ובגרמ'ובבשרא יש אוסרין ויש מתיריו"מ דלאו דוק'בבשר'שא לאפוקי הלא סניך בלל איסור' אפי' בגרמא בשר' וכבר כתבתי כי המנהג הוא לאסור בדסניך בגרמ' ולהתיר בבשר'וגרמא ובזה אין חילוק בין יש שם נקב בין אין שם נקב אי סאיך או סריך בבשרא או בבשרא וגרמא בשר' ויש לך לדעת דאי סניך בגרמא בלחוד ואיכא מכה בדופן תלינו בדופן מק"ו דאומא וזה אינו צריך לפנים. וכתב הרמב"ן ז"ל דהיכא דסריכא אונא לדופן מגוה כלפי פנים לבד אבל הנוף מסתבראה דטריפה דלאו היינו איתוכה דאוני ולאו היינו אונא. ובדברי הרב אל ברכלו"ני ז"ל אפי' מכין אתוך לדופן לא הכשירו אלא מבבן כלפי הדופן. והרשב"ם ז"ל כתב שאפי' יבא מסיפולי ל הדופן היא טריפ' וכבר כתבתי שאם בשופאין אותה נראית בבר בולה או רובה שהיא בשרה. וכל בב האונין אפי' למעלה מהאיתוך אנו דנין אותו באונא ולא באומה לפי שהוא מקו בר והיינו רביתא כתו במקו' אתוך האונין ומשערין אותו בב באוב ישר היבא ממקום השלמת האונין לא בבלבסון כמו שהוא הולך איתוך האונין שבל אותו מקום הוא רביתא ונראה שאם אין יובאת מבב האונין לדופן אלא מבפנים דאמרי' שהוא טריפה אם יש מכה בדופן תלינן בדופן דמאי שבא מהאומה כי היכי דאומא אע"ג דליתא מקום רביתא תלינן במכה ה"ה באונין במקום שאינו מקום רביתא וזה נראה לי ברור ולא ראיתי מי שדבר בזה. והרמב"ם ז"ל האיר אונא לאזה כמו בדופן והבאוני"ז ז"ל נהגו בא איסור וכתבו שלא נקר'

אמ"ה

פיין'אשו' הרא"ש בלל י"ז סי' י"ח מכה בדופן ובתשובה לאון מהמכה אחר שפס' שבתכה וכם' תשובותיו בח"ב סי' קנ"ט הוא אומ'שם שהעול' נהגו בה איתר וכי לא יכול להפריש' וכן פרב בנו ז"ל כתב בשמו שהעולם נהוג בה איתר וכן הריב"ש ז"ל בח"ב אתשו' הוא אומר שבהגו העולם להאיר ושם לי בודק שבאוני"ר שהוא בודק איום ל' שבה ואביו ודקנו היו בודקים שהם מבשרי' ובאשר יאמרו בה מבב לא ידקדקו לא לרוב ולא למעוט יע"ב:

אמ"ה

ומדברי הרא"ש ז"ל שבתב לאמלה נראה דוקא בשיש שבר בבלע וב"ב בר' מנחם ז"ל וכן נראה מתוכבת הרשב"ם ז"ל בספר אורחות חיים דאין נקראת מבב אלא אבר הבבם הילבך אין להקל בבך:

דופן אלא עד האוט שנמשך על רחבי הבלעו' ביבם ואין האזה והוא האוט שמבקרין הטבחים עד אותו אוט נקרא דופן ומשם ואילך נקרא אזה והרשב"ם ז"ל בשאל בשאר בלעות קטנות התחתונות אם דינן בדין האזה לפי שבאין לבהן עם האזה אי דינן בדין דופן והשיב שלא נזכר בגמ' אזה אלא במקום רביתא ואותם בלעות מקום רביתא הם. וראיתי מי שבתב שאומן האזה האולה על בלעות האזה דינו בדופן ודוקא אותו האול על הבלעות. אבל אותו שהוא למעלה מהבלעות דינו באזה וטריפה. עוד השיב הרשב"ם בתשובה שאם נמבאת סרבא בבב האונה לבבה הלב שאסורה שאין דינן בדופן לפי שאינו עומד בבאר כמו הבלעות ועוד לפי שהשומן רך ואין דבוקו יפה. וכתב כי מפני זה נהגו לאסור אותה ואם הסרבא היא יובאת מבב האונה לדופן שבבבב האומה הרב בעל העיטור אומר דבשרה. ויש מחמירין ודוקא בשהיא נדבקת בסרבא. אבל אם היא בסמבת שם בלא סירב' אלא בדיבוק אפשר להקל ובל זה הוא לפי ראות עיני הבודק לפי שאין שם בבול מסויים עד באן הוא בבבב האונה ומבאן ואילך הוא בבבב האומה והבל לפי מראית העין. ובבל מקום שאנו מתירין בין באונה בין באומה דבוק לדופן אם ניקב הדופן שם טריפה ולא מחמת הדופן שהרי לא שאינו בטריפו' נקובת הדופן אלא שבין שניקב הדופן אינו מבין ובטרפת מחמת נקב הריאה. בן אמרו בגמ' וכתב הרב בעל העיטור ז"ל שאם האומה והאונה בסרבו יחד בסרבא אחת אל הדופן אם רוב הסרבא מן האונה ומיעוטה מן האומה תלינן דעיקר הנקב הי' באונה וסרוכי סדוך באומ' בשרה ואם רובה מן האומה טריפה. (הגה"ה למעלה כתב בשם הרמב"ן ז"ל שהיא טרפ' וכן ההיקש בשאר וכן היא בבר' רבי' האיי ז"ל והרשב"ם ז"ל ובם רבי' יוחאם כתוב כי הרמ"ה ז"ל כתב בתשו' שהיא אסור' ואלא על בעל העיטור ז"ל ע"כ).

וכן ריאה הסרוכה לאזה ולדופן שבאין לה בתר רובא וכן אם יש מכה בדופן והסרבא בבבב המכה ואוכה לה בבולהן אזלינן בתר רובא ואע"פי שיש אולקין עליו והרא"ש ז"ל הסכי' לזה. ואם סרבא באה מן האומה אל האונה ומאוב' יובאה סרבא בבולה לדופן בפאינן לה אם בבבבא הסרבא אחל האומה טריפ' ואם אחר האונה בשר'. ובלבד שתהיה הסרבא מאיתוך האונה לאיתוך האומה שמפני עבמה אינה אסור' אבל אם היא מבב לאיתוך הרי היא אסורה. וכתב הרמב"ן ז"ל בלא דמילתא לא סתום בריא' אלא אונה לדופן ואונה לאבדתה בבסדרן ואומה לאונה אבל אומה לדופן ואונה לאבדתה אי לאומה (דין בבסדרן ואומה לאונה אבל אומה לדופן ואונה לאבדת') אלא בסדרן אי מבב לבב ודסריבא לבבדה אי לעיבוניתא דורדא אי לטרפשא דלינא אי לטרפשא דבבדה אי לעיבוניתא דורדא אי לבני הלב ושמנונית שבסמפון שקורין קורדוני"ה ולשאר בל המקומות כיון שלא מבינו לדבות'ינו בעלי התלמוד שהאירו אותן אסורות דבולהו שלא בבקו' דביתא ניהו בדאמרי' מקום דביתא איבא מקום איתוכא דאונין ובלהו באומה לדופן ניהו ואין סומבין על בפיאתן כמו שאין סומבין באומה לדופן היבא דליבא מבה בדופן ואפילו יש מבה באותן מקומות שהסרבא דבוקה שם טריפה שאין תולין סרבא אלא בדופן מפני שהוא מקום קשה וחזק בבבד רבות הריאה וממבה של דופן ריאה בסרבא ואין דופן בסרך מחמת ריאה ובמחין שלא בל בך אבל בבבבת שאר מקומות לא ואין אומרים בטריפות זו דומה לזו והרא"ש ז"ל מבבבם היאר בשיש בהם מבה ואינו מתחור בה אלא בבו שבתבתי עיבר. ובך ראוי לדון ולהורות אע"פ שיש מי שאומרין שבולן בבפיאן' בשרו' אין לנו בן ולא אחרו ראשוני' ולא נהגו בן ע"ב לשון הרמב"ן בחידושיו. ואע"ג דבי"ל שאלא טהור סותם ואע"ב אם בסרבא האונה לשומן הלב למה תאסר זו אינ' קושי' שאע"פי שהוא סותם בתבר עבמו דמהדק שפיר

יבין שמועה

איך יסתו׳ נאחר אחר דלא עדיף מחלב טמא שאפי׳ נאחר עכמו אינו סותם והרת שכתב רבי ז״ל בגמ׳ בפ׳ מעמידין ובפ׳ כיבד מנרכין ובן בפ׳ הרואה ופי׳ שם רש״י ז״ל שהיא החוט שעשה גדל׳ הולד וכן פי׳ בעל הערוך ז״ל ואינו ענין לסרכות׳ אבל זה שכתב רבי׳ ז״ל הוא חתכת כשר לבד שהיא דבוק׳ לטרפש דליבא ובבר נשאל הרשב״א ז״ל אם ניקב הטרפש ויצא׳ סירכ׳ מהריאה אל הבבר מי אסורין

אמ״ה

הרב בן דאבון ז״ל בם הערוך שאבר בלשון ערבי זה לשונו ופתח היא אלנידה אלדי ענד מיבר אבל״ע פ״ בגא״ר אלבאבי״ם ובתן בסמוכות מעבא׳ :

לה אם דילמא אמרינן אין להוסיף על הטריפות כיון שלא הזכירוהו חכמים והשיב שלא התירו אלא מקו׳ רביתא ואין זה מקו׳ רביתא ואין זה תוספת על הטריפו׳ שהרי שינו הריא׳ שניקבה בכלל הטריפות׳ ובתב הר״י אל נרבלו׳ני ז״ל ששאלו הגאונים למר יעקב שמעון עליך שאתה מתיר אונא לטרפשא דליבא והשיב ח״ו אף כמה ריאות יש שהאונות מדובקות נאבל שבטרפשא מרוב שמינות הבהמה ואנו מפרקין אותו שומן מן האונא ולא מבאנו בו שום סירבא ובזה אני מתיר ומבשיר והודו לו חכמים והגאונים ז״ל ע״כ׳ ואני ראיתי בהמה אחת שנדבקה האומה לדופן ואחד מתלמידי בקי בטריפות והיה בר מחרן ברפת ראה כי דם קרוש הי׳ שיבא מגוף הבהמ׳ והבדיל בנחת מהדופן ובמבא בדבריו והתרבוה וראיתי מי שבא׳ שדפני הריא׳ הסמוכים בקבה אלו אם דבוק מעיקר קבה אלו ודבוק עד למטה בשרה ואי מפבלא קימעא ודאי פרבא היא ופסולה ע״כ׳ ואני אומר שזה תלוי למראה עיני הבודק ואם יראה לו שאותו דבוק הי׳ מתחילת בריאתה אין לאוסר׳ ובבר זה אי אפשר לבתבו איך יודע זה אלא לפי מראית העין ולפני הריאה הם הבד החיצון שבין שתי הערונות כמו שבז׳ בגמ׳ אבל לבד פניס כנגד שומן אלו כל מקום שנסרך שם הוא טריפה ובן כתבתי בתשובה כי היו טוענין בזה׳ ובן כתבו משמן של נאונים ז״ל שאם כל בב האומה מהשלמת האונין ולמטה דבוק בלו בשדר׳ אלא פילוש בלל בשרה שבך מראין הדברי׳ שזו בך היא בריית׳ ואם יש שם פילוש שאין בל הבב בלו דבוק טריפה׳ ובן בתב הרמב״ן ז״ל בדיני נדיקה שלו׳ וב״כ הרשב״א ז״ל בם׳ תורת הבית׳ ובן הביאו זה הלשון בם׳ יורה דעה׳ (דין ריאה הדבוקה בולה מראש ועד סוף הרב בנו בסי׳ של״ב האחרון לבאר ענין זה בבאר בחוב בהגה״ה) ׳ ואחר שבולן בחבוהו יש לסמוך עליו׳ וראיתי בגליוני הבראפת׳ ז״ל שאם בל הריא׳ דבוקה יחד אלא יבול הטבח להבנים ידו לבודקה זה שקורין פולומונאד״א ובשרה והסימן אומר לדבק טוב הוא ע״כ׳ עוד ראיתי בבלל בדיקות אחר שרבינו שלמה ז״ל הוא מתיר ובעיר

אמ״ה

ריאה הדבוק׳ בולבו מראש ועד סוף הרב בנו בסי׳ של״ב האריך לבאר ענין זה בבאר בחוב בהגה״ה :

נדבונה נהגו בדבריו ובמחוז פרוינבא נהגו בדבריו׳ ויש לילך בזה אחר המנהג׳ ויש מתירין פיפולי האומה והיא בשהיא דבוק׳ מאחריה ממקו׳ חיבורה בשרה עד למטה בטרפש הבבר ובן בתבו שהיו מתירין אותה חבמי לוניל מבו׳ דבמקו׳ רביתה הוא ומהחלת בריאתו בך היא בן מבחתי׳ ואני תמה שאלו שני טעמים הם דבמקום רביתה׳ אבל לא היה בן מתחלת בריית׳ היא מותרת במו במקום חבובה דאוני׳ ויש טוענין בדברי הרמב״ם ז״ל שמבהו בתו׳ בבבת בוסחאות בפ״ו מהל׳ שחיטה שהמקום הלבן שבטרפש הבבר אינו מגין ולמדו מזה שהמקום האדום

אמ״ה

ודוקא שלא הגיעה הסירבא לאחת מהמקומות הבאמרים בסירבא בתו לטרפש אבל לבומן בלב אבל לקבה הלב והדומים לבם וב״ל בדבריב״ם בסי׳ פ״ה בח״ב בתשו׳ בחיין להבשיר יותר מחמה שבתבו וכל הבא לבתיר עליו הדאי׳ :

מגין וח״ו ובוסחאת משובשת היתה וכי היבן בזבדה בבמ׳ אלוקה זו בין חודש ללבן ואינו בבוסחאות המדוקדקות׳ וכן בפ׳ י״ח מהל׳ שחיטה בתב בתם שאם בסרבה הריאה בטרפש הבבר שהיא טריפה ובבר בשאלתי והזהרתם עליו׳ ובספר החשבול דאיתי שאם בב האומה דבק עם השומן שבין שתי הערונות בלא שום פילוש שהיא בשרה ובבר בתבתי זה למעלה בסמוך ובבר בשאלתי על אומה שבדבקה מבפנים לבד הבב לטרפש בדובק מרבא אבבעות והתירוה מפני שמבאו זה הלשון של חבמי לוניל שבתבתי בספר הר׳ ירוחם ז״ל ובלשון הזה השבתי ליהוי דעות דלישרי תרבא דודאי אסורה היתה אפילו לדברי הספר׳ שהספר לא התיר אלא בשיפולי הריאה דבוק בדבק לטרפש דהיינו רביתא ודמי לתרי אוני דסריבי להדדי דאי הוי בסדרן שהיא בשרה ולאונא לדופן ומזה הטרפ״בבנ׳ בגמ׳ יבאה זאת הסבנה להתיר משיפולי האומה לטרפש שבל אם היא סרובה אפי׳ משיפולי לטרפש או אפי׳ דבוקה מן הבב לטרפש או מבפנים לטרפש׳ לא התיר הספר וח״ו שאפי׳ בתרי אוני המוזכרי׳ בגמ׳ אי סריבי מאחוך לבב לא הוי בסדרן ואם בחלו לדמות אומה לטרפש לתרי אוני הוא לבא מן הדין להיות בבדון ובלשון הזה בתב בעל המבת׳ז״ל ושיפולי היא׳ שבסדרבו לטרפש הבבר בפילוש טריפ׳ שלא בפילוש בשר׳ הבה זה מפרש שהמתיר לא התיר אלא בשיפולי בם בם׳ אורחות חיים בתוב בלשון הזה שמבהג עיר נרבונה שמתירין אם בסרבה הריאה בשיפולי עם הדופן או עם הטרפש ובלבד שלא יהא בה פלוש ואם יש בה פלוש טורפין ובבדפת לא בהבו בן עכ״ל׳ ומבל אלה הדברים יתבדר לך שאפילו המקיל לא דן אלא בשיפולי זבבש בזה לא הסבימו הבל עמו דודאי לא דמי לתרי אוני שאין מתפרקו בלל שאפי׳ באונה לאומה יש מחמירין מפני שבוף הבהמה מחרחב וחושבין שמ׳ יתפרקו ואע״פ שהסבימו בזה להתי׳ אבל משיפולי אומה לטרפש בלא ספק יש לאסור׳ בין בדבק בין בסירבא בין בפילוש בין בלא פילוש דודאי מתפרקות הם׳ וחבמי דפרפאה יודעין זה׳ וכן בהגו בבל המקומות במ״ש המפרשים רא״ונים׳ ואחרונים ע״כ׳ בתבתי בתשובה והוספתי להם לבתב לשון הרמב״ן ז״ל בבלל הטריפות שבתבתי למעלה׳ וב״ב בספר יורה דעה׳ ובבר בתבתי בי סרבא אלויה היא מותרת והמבהג להתירה בלא בדיקה׳ ובן בתבתי בי אם יבאה סרבא אלויה מהבועה שיש לחוש לה ואפשר להתיר׳ בבפיחה ולפי מה שבתב רש״י ז״ל בפי׳ אין מקיפין בבועי יש להתירה׳ במו שבתבתי בע״ה׳ ובן בתבתי בי סרבא היובאה ממקום למקום בחוזה אחת או בריאה שדינה בדין סירבא אלויה ומותרת׳ והרא״ש ז״ל בתב׳ וזה לשונו אין בבול לדיבוק בבפי הריאה בקבה יש ריאה שדבוקה לקבה ובולה הרבה׳ ויש ריאה שאינה עולה בל בך וקבת בבפי הריאה בבפלין ובוטין אל הקבה׳ ובין שאין שם לא סירבא ולא בקב אלא בבפי הריאה דבוקין לקבה בשיבה עב״ל׳ והבאו לאת סימן לסירבות המותרות וילמד לטרוף טרף

אמ״ה

מה״ם אבל סימנין לסירבו׳ הבסרות אומה׳ דופן׳ מבה ר״ל שאם האומה סרובה לדופן׳ ויש מבה בשרה אונא בסדרן לבשר ר״ל שאם האונ׳ סרוב׳ לאחבראה בסדר אז אם אחיה סרוב׳ לדופן לבשר ה״ם לעבם ולבשר הם בשרה וחולת אלו היא טריפה אבל חלמד לטרוף טרף ר״ל אבלמד לאבלה דיש שבל סדבא שבעולם הם פרפה וולתי אה״ם ע״כ :

נעשה

נעשה מעשה להתיר ע"פ הרחב"ד ז"ל ואם נמצאו ב' עינוניות ונסרכו זו לזו י"מ שהיא טריפה שלא הכשירו אלא תרתי אוני והר' יצחק הקטן ז"ל קרוכנו הור' להתיר שכיון שהסכימו להתיר שתי עינוניות הרי הם כשתי אונות להתיר בכסדרן ויבאו דברינו בהיתר ובסדר. תהלה לאל המגהיל ירחיבו הוד והדר. ואחר שהשלמנו דין הסרכות ומנין האונין נדבר בשתי דיני הריאה:

פרק תשיעי שנינו בפ' אלו טריפות הריאה שניקבה בכלל הטריפות והעלו בגמר' שאינה טריפה עד שינקבו שני הקרומות העליון והתחתון שאם ניקב הא' ונשאר הא' אותו הנשאר הוא מגין שטעם הנקב הפוסל הוא שהריאה היא מנשבת על הלב ובשהיא נקובה הרוח יוצא ממנה ואינה מנשבת וכשנשאר אחד מהקרומות קיי' הרוח אינו יוצא וכשר' ואפי' נקלף כל הקרום העליון ונשארה אדומה וזהו שאמר בגמ' אמר רבא האי ריאה דאינגלי כאחינא סומקא כלומר שנשארה כתחתה האדומה כשרה. ובתב בעל הלכות ז"ל והוא דלא מסקא זיקא משמע דס"ל דבריאה בריקה דבין דעלאה איגליד אינא לאיתא דילמא תחתה אינקיב. סבת חולי הנקרא אל דנו"ל בלשון ערבי והוא אלא"ל וכן הרופאים אומרים כי על גזילה אמה מהמוח נקב קרום הריאה ומתקבצת שם מוגלא ויוצאת בשעול וכא לידי חולי שדפון שקורין סע"ל כל' ערבי וכל' לעז טו"ש והוא קדחת דנקה עם שעול ואין לה רפוא' כי אי אפשר שתתנקה המוגלא אלא בשעול והשעול מרחיב הנקב בכל יום ואם לא ניקב אלא הקרו' הפנימי תתקבץ המוגלא בין שני הקרומות. וסופו של חיבון לתנקב ואין לו רפואה. ואם לא נקב זה אלא כנגד זה היה אומר הרשב"ם ז"ל שהיא כשירה בין שהנקבים אינם זה כנגד זה ודמה אותה לקרקנן שאמרו בגמ' שבין שאינן זזין ממקומן כמו שני קרומות שבושט שהם מתגועעים. ואפי' הם זה אלא כנגד זה טריפה בושט אבל בקרקנן כשרה שהקרומות קיימים במקומן וכל אחד מגין על חבירו וה"ה לריאה שקרומותיה קיימים הם. והר' אהרן הלוי ז"ל אלק עליו נס' בדק הבית ואמר שאין הריאה דומה לקרקנן בדין זה לפי שהרוח נכנס בין קרום לקרום ויוצא מהנקב אשר בקרו' העליון א"כ בין שיהיו הנקבים זה כנגד זה או אינם אלא כנגד זה הרוח הוא יוצא וטריף וזהו מה שאמר בגמ' האי ריאה דאושא כלו שהיא משמעת קול אי דעי מהיכ' אושא מותני' עלה בגדפא או גילא או ריקא ונפחי' לה אי מבפנב' טריפה לפי שזה הקול נכנס בה מהנקב שהוא בקרום התחתון והוא מתפשט בין שני הקרומות ויוצא מהנקב אשר בקרום העליון ומשו' הכי טריפה ואי לא מבפנבה כשרה. ובגמ' אמרו דאי לא ידעינן מהיכא אושא נדקינן לה בפושרי בחמימי לא דכווצא בקרירי לא דמטרשא אלא בפושרי אי מבפנבא טריפה ואי לא כשירה אתחתה אינקיב עילאה לא אינקיב ואמי דאושא ביני ביני הוא משמע מהכא שאם ניקבו זה אלא כנגד זה טריפה כדברי הרב ר' אהרן ז"ל. ואמרו בגמ' אי אנקיבא ריאה היכא דמשמשא ידא דבנקא דתלינן לקולא דהא תלינן בחזא שאם בא וחב ונטל בני מעיים והחזירן כשהם מנוקבי' שהיא כשרה משום דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת נשחטה בחזקת היתר עומדת. ומזה הטעם אמרו בגמרא דמורחנא כלומר המולבים שיבאו מהריאה והרי היא נקובה לפנינו שאנו תולין שלאחר שחיטה יצאו והיינו דאמרינן והלכתא לאחר שחיטה פריש ואמר רבא קרום שעלה מחמת מכה בושט אינו קרום וה"ה בריאה שהרי בגמ' אמרו לענין ברות שפכה שזהו פסול שחוזר להכשירו דאתא למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום והכי א"ר יוסף קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרו' וזה הוא טעם שאינו מועיל לעשות נפיקה בשום סירכא שלא אפי' נפחנו אותה ולא תוכיח רוח היא טריפה שמא נקובה היא ונסתם הנקב נקרום וסופו ליפול ומשום הכי טריפה. (דין ריאה שיפשה) ואמר רבא ריאה שיבשה מקצתה טריפ' וכמה אמר רבא משמיה דרב פפא כדי שתהיה נפרכת בכפורן שאם לא הגיע יבשותה לזה השיעור שתהא נפרכת בכפורן הרי ריאה כיון שלא בה אוירא מה שאין כן בחזן בכור שאינו"פי שאינה נפרכת בכפורן הוא מוש משום דשליט ביה אוירא בכל יום תוסיף להתיבש ושעם היבשו' הוא שהוא כבר ניקב בחוזו מקום וא"כ שיעורו בשיעור נקב בכל שהוא אבל אם לא יבש' אלא שבאמקה מלשון ושרים בועקים זו היא חרותה שאם היא בידי שמים כשרה בגון ע"י רעמים ואם היא בידי אדם טריפ' ואם לא ידענו אי בידי שמים או בידי אדם בקייטא מיתיבן משכלי חוורי במיא קרוריו ונאתוה מייתיבן משכלי שחימי כלומר שחורים ומלינהו מיא פושרי ואנחינהו מעמא לעת אי הרוח בריאה כשרה ואי לא טריפה ובבר אמר בעל הבוזל שזו אבמה גדולה לא הגיעו אבמי יון אליה (דין מקיפין בריאה) ואמרי' בגמ' ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תר ויהו מקיפין בריאה פי' שאם נקבה הריאה במקום דליבא למאלי בידא דטבחא נוקבין במקום אחר ומקיפין ומדמין אם דומין הנקבים לאחר שחיטה וכשרה. אי לא קודם שחיטה ניקבה וטריפה. ולשון מקיפין הוא מקרבין אותם זו לזו כמו אין מקיפין שאי אבנים במס' י"ט ואמרי' התם דהלכת' דאפי' מערוג' לערוגה מדקה לדקה ומגסה לגסה. אבל מדקה לגסה ומגסה לדקה לא. ופי' הריא"ף ז"ל מערוגה לערוגה מבהמה זו לבהמה אחרת. ומבהמה גסה לבהמה אחרת או מבהמה דקה לבהמה אחרת. אבל לרש"י ז"ל לא אבל בבהמה זו ומערוגה של ימין לערוגה של שמאל ומדקה דהיינו אותה לאותה אחרת ומגסה אומה לאומה אחרת (דין ריאה שנשפכה) ואמר עולא א"ר יוחנן ריאה שנשפכה בקיתון כשר בגון שנימות בשר הריאה בתוך הקרומים ונשפך מר אחשה לאופה והרי היא אסרה כשפ' משו' דאחסרון מבפנינ' לא שמיה אחסרון ואמרי' בגמ' והוא דקיימי אמפונהא כלומר שהאמפונות הם קיימים ולא נמוחו ומנא ידעינן מיתיבן בעמ דקונים והיא קערה של חרס מחופה בחבר שהיא אלא אלא ונראה בה יפה אי אית בה שוריאקי חיורי טריפה שאותן חוטין לבנים הם האמפונות שנמוחו ואם לאו כשרה והרשב"א ז"ל הקשה ואפי' ליבא שוריאקי חיורי ליחוש דילמא ניקבו אמפונות אד לאבריה דטריפה דהא אמרינן בגמ' שאם נקבו אמפונות לריאה כשרה ואי אינקיבו אד לאבריה טריפה. ועוד דהבא אפי' ניקב אלא לאבירו הוה לן למיסר דמוגלא לא סתמא ואיתא הוא ז"ל דלאא ליבא למיחש וכיון שהריא' נאקלקל' כל כך עד שנשפכ' בקיתון אי איתא דנתקלקלו אמפונות שבה כולל אתמחויי הוו מיתחוי ומניבר נמבה ומדלא אתחו ואי לא אינקיבו (דין מחט שנמצאת בריאה) ואמרינן בגמ' מחט שנמצאת בריאה רבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי אינון מבשרי. ריש לקיש ור' מני ור' פטיש ורבי שמעון בר אליקים טרפי ומבקי' בגמ' דבולהו ס"ל דאחסרון מבפנים לא שמיה אחסרון ובאה קא מפלגי מר סבר אמפונה נקט ואתא כלומר שזה המחט בלעתו הבהמה ודרך הקנה והאמפונות נכנסה ולא נקבה ומר סבר נקובי נקוב ודרך הושט נפנם ונקב הריאה וקי"ל כמאן דמבשיר ואע"פי שהמחט נמצא בבשר הריאה ואפי' ניקב האמפון אמרי' אלא נקב האמפון אלא בנגד בשר הריאה שהוא מבין עלה. נקב האמפון ולא ניחוש שמא נקב המחט האמפון בנגד אחיריו שאינו מבין עליו דאחזוקי ריעותא לא מחזינן אלא נופחין הריאה ואם אינה מוציאה רוח כשרה ובגמר' בהאיה מחטא ואשתכח בחתוכה דריאה העלו שהיא אסורה דשמא אי איתא בפנינו שלימה הוה מינקבה הילכ' דין מחט שנמצאת בריאה ואיא שלימה נופחין אותה אם היא עולה בנפיחה כשרה ואע"פי שבמחט אבל הכשר אחסרון מבפנים לא

שמיה

שמיה חסרון ואם אינה עולה בנפיח' טריפה ואם היא אחוכה אין לה נדיק' ואסורה. (דין ריאה שנמוקה) מ"ר נחמן ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה כגון שנחרוקנה מחליה במקצתה ואינה נשפכת כקיתון אבל אין שם כלום. תניא נמי הכי ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה. ואפי' מחזקת רביעית כלו' אפי' יחזיק אותו מקו הנימוק רביעית לוג שכל כך חסר בשר הריאה' לא נחוש לו דאחסרון מנפני' לא שמיה חסרון וכן הלכתא. ודע כי כן הסכמת הרופאי' הטבעיי' שאין לבשר הריאה הרגש על כן אפי' יהיה בו מורסא לא יגיע ממנו באב לבעלי חיים שלא מחמת הקרום שאפילו היא מורסא גדולה לא יבאב מקום המורסא שלא הקרום במקום תליית הריאה' שאושש בה באב מכניר מפני המורס' שהיא כבדה אבל מפני המורסא שהיא בבשר לא ירגיש כאב כלל. אמר רבינא אוטם בריאה מיתיבן סכינא וקרעינן ליה פי' שאם יש מקום אטום בריאה שאינו עולה בנפיחה באותו מקום קורעין אותו מקום אי אית ביה מוגלא ואמי מחמת מוגלא הוא וכשרה ומוגלא בריאה כשרה. ואי ליכא מוגלא מותבי' עלה גנדפא או גילא או רוקא אי מבכבבה כשרה. ואי לא טריפה. שכיון שנופחין אותה ואינו מתגועע אותו בגף או נוכה או רוק שמניחין שם הרי זה אוטם הוא מפני חולי שיש בריאה עצמה ולא מפני מוגלא וכיון שאין הרוח נכנס שם הרי הוא בנקוב שהרי הרוח יוצא דרך הנקב וטריפה שאין חיות הבהמה אלא מפני הרוח המגשש על הלב ומענין נקובת הריאה וכן בשאר טרפות נחלקו רז"ל אי טריפה היא י"ב חדש או לא והוא דבר של תמה ולמה לא נדקו הדבר אם היא או לא. ותירץ הרמב"ן ז"ל שבבר נדקו ומבאו שאינה היא ואעפ"כ לא נמנע האולם מלומר שהיא היא שהאומר כן שזו שמתה מתה במקר' מפני שלא עשו לה רפואות כדאמרי' גמירי דאי מבדרי לי' סממנין היא וכיוצא בזה אמרו בירושלמי בשם' תרומות וכי בדבר שאפשר לעמוד עליו חכמים פליגין אלא בעיקר נדיקתה פליגין ולפ"ז כל הפסק שבולד בטריפות אם נתקיימה י"ב חדש כידוע שאינה טריפה דהא קי"ל כמ"ד טריפ' אינה היא וקש' ע"ז מה שאמרו בגמרא הניזקין שטיטום הרשע נקר יטוש במוחו שבע שני' והרי ניקב קרום של מוח והיאך נתקיים שבע שנים ואפשר היה לומר שהיטוש נכנס במוחו דרך שבילי' שיוצאין מן המוח ל' האוטם אשר משם הוא מתפשט בה הרוח לפ"ז שבאנו חכמי הרופאים ונתרחבו אותם שבילים עד שנכנס שם היטוש שהקב"ה עושה שליחותו אפי' ע"י בריות קלות וי"ל כי נקב קרום של מוח אינו טריפות בחדש כמו שהוא בבהמ' וזה אמרו שהוא בחון ואפשר שמעשה נסים הי' באותו רשע שיתקיים בטרפות כמו שהזכירו ז"ל בחיוב שאמר יפלא בליתי ולא יחמול ישפוך לארץ מרירתי ואין מניחין ראיה ממעשה נסים שנאמר אך את נפשו שמור. ובבר הניחו לפני תרגול אחד שנשחט מקבת הושט והניחוהו הרבה חדשים ועלה בו קרום שהיה אוכל אטים ושמן ושפיר וכויתי לשוחטו ומבאתי במקום הנקב מוגלא סרוחה ובודאי אותה מוגלא היתה ממיתה אותו קודם שיגמרו לו י"ב חדש ותמהו התלמידים על זריזותי בבדיקה זו. ורחיתי בס' הרפואות כי אדם מ' נכנס לו אין בגנו ולאחר שבע שני' הוציאו בבואתו ואם אמת הדבר הזה נכנסין הבשר ובין הקרנים ולא ניקב ומעט מעט ירד עד קרוב לפי הטבעת בחלוחלת ושם ניקב במקום שאין עושה טריפה והוא המקום שהירבים מעמידין אותו ומשם יבא וכל זה לקיים דברי חכמים ז"ל טריפה אינה חיה י"ב חדש. ובבר הגידו לי כי במדבר בשהגמלים והפרים מרבים שומן ומתנפחים בני מעיהם מרוב אכילה הם קורעי' בסכין הבבר ומוציאין הפרש ואח"כ חוברין אותו בחדות של עץ שמתדבק ורועי' ויוצאין פרש כל זמן שלא נדבק ומתקיימין הרבה. ובזה העיד לי יהודי נקי בטריפות ואם אמת הדבר נאמר שזה המעם' יקיים לגו דברי האומר בבר החיצון שאינה טריפ' עד שתקרע רובה או נפחה שהוא המקו' החיצון שהבבר עצמו ומבטל דברי האומר בל הבבר כלו זהו הבבר הפנימית ובזה נוכל לקיים דברי החן שבבנם ולא יבא עד אחר ז' שנים אם אמת הדבר. והרשב"א ז"ל בתשובה קורא תגר על מי שמפקפק על דברי חכמים האומרי' טריפה אינ' חיה י"ב חדש ואפי' יעידו בזה נאמר להם שמא טעיתם. או נתחלפ' להם בהמה בבהמה כדי לקיים דברי חכמי' ובזה הניח הרבה ראיות מהתלמוד דאפי' מיעוטא. דמיעוטא אי אפשר שתתקיי' סוף דבר טריפה ודאית אינה חיה י"ב חדש ובספק טריפה משהיבן לה י"ב חדש אם נתקיים' הובבר הדבר' שלא היא' טריפ' ואם נקב' היא בשחלב ואפי' תוך י"ב חדש כמו שבזבר בגמר' ומה שאמרו סימן לטריפה י"ב חדש הוא לפי שיש מבה שהבנה קש' לה כמו שפי' רש"י ז"ל בגמר' ויש מבה שהחמה קשה לה ובשבנרו ימי הבנה וימי החמה ולא מתה הובבר הדבר שהמבה הזאת אינה מבת מות וחיים לבל ישראל:

פרק עשירי אמר רבא ריאה שהאדימה מקבתה כשרה כלה טריפה אמר ליה רבינא לרבא מקבתה מאי טעמא דהדרא בריא כולה נמי הדרא בריא ואסיקנא אלא לא שנא והריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל פסקי דבין בבולה בין במקבתה כשרה וכן כתב רש"י ז"ל ור"ח ז"ל כתב דבין בבולה בין במקבתה טריפה והוא עצמו ז"ל פסק אדומה בשרה בר' נתן ע"כ אומר רבי' אפרים ז"ל שיש חלוק בין אדומה להאדימה דהאדימה משמע שמחמת חולי שיש בריאה האדימה יותר מדאי ומשום הכי טריפה אבל אדומה משמע מעצמה ומסוגיי' הגמרא לא נראה כן אלא כדברי הריא"ף ז"ל שאין חולקין בין אדומה להאדימה ובין בבולה ובין במקבתה כשרה. וכתב בעל הלכות ז"ל היכא דעביא לה בבדאה חזינן לראיה אי חוורה בעמר נפחא טריפה ואי סומקא בריא וכשרה. (דין ריאה שדומה לנקעת עביה) ולא מבאו האחרונים ז"ל עקר לדברים אלו בגמרא אמר רפרם אמר רבא אמי ריאה דדמיא לאופחא פירוש נקעת עביה איכא דאמרי בחזיתא ואיכא דאמרי בגוסת' בלומר שקשה ממש בהעץ ואיכא דאמרי דשיע' דלית לה אחוכה דאוני ובבר פירשנו זה בענין מנין האונות ולמדנו מזה שהריאה הדומה לנקעת עץ בגמרא וממשות טריפה זה המראה פירש הרמב"ם ז"ל שהוא בעין חריות של דקל והיא אסורה מספק שהיא דומה למראות האסורות. ובתב ז"ל כן מפני שבגמרא נסתפקו אם רבא אמרה בגוסתא או בחזיתא ואופחא הוא חריות של דקל כמו סדי אופי ונתרין תמרי בפרק הגזיקין ובפרק לולב הגזול בענין כפות תמרים ואיתא אופחא ויש גרסאות בגמ' איכא דאמרי דפחיזא בחופת' ואיכא דאמרי דבפיחא בחופתא וכן כתב גרסת הריא"ף ז"ל בהלכות ורש"י ז"ל פירש דפחיזא קשה מלשון יחפוז יזגנו כמו חרז וי"ל קלה מלשון פוחזים והיינו בגוסתא ובפיחא שבעשית לבנה בבקעת והיינו בחזיתא ולפי פירושו אין כאן אלא שני דברים גוסתא וחזיתא והזקיקו לפרש כן לפי שאין אופחא נפוחה אבל רבינו יהונתן ז"ל תקן זה שפי' שהיא נפוחה כשרש האופחא וכן הרמב"ם ז"ל כתב בענין הטריפות ריאה שהיא נפוחה ועומדת. (דין ריאה שדומה לבבע שחור:)

אמר רב אחא בי כוחלא בשרה פירוש בבע בחול שאינו אלא ירוק ולא שחור וידוע הוא לבל הדיותא טריפה שהיא שחורה בקורט של דיו ובא וסימנך בלי זה מאלו המראות בחלא ודיותא היא טריפה שלא תשבה הסימן הוא דיותא אומיתא זה העוף נקרא דיו והוא דיה האמורה בתורה וקורין לו דיותא וכמו שזה העוף הוא אסור כן זה המראה של דיותא שדומה לו בשמו יהא אסור לפי שזה השחרות אינו שלא מחמת לקו' כדאמר ר' חנינ' לענין דם הנדה השחור שהוא טמא אעפ"י

שהתורה

שהתורה לא טמאה אלא מראה אדום ונתן טעם ר' חנינא הא' שחור אדום הוא אלא אלקה ור' חנינא רופא הוא כמו שנזכר גפ' ראשון מחולין וגמ' יומא וידע זה מחכמתו וכן אנו רואין שהדם כשהוא נקפה חוזר שחור וכיון שהוא לקות טריפה

שסופו לירקב ולינקב : (דין ריאה ירוקה *)

ואמרו בגמרא שהריאה שהיא ירוקה כשרה כדינו נתן

ודוקא שהיא ירוקה ובדתי אבל ירוקה ממראה אחר לדומה לזהב טריפה והקפידו בזה בגמרא שלשה מראים והם כשות ומוריקא ובעתא וכולן מין ירוק הם אלא שאין דומי' זה לזה. כשותא הם כמין חוטין ירוקין גדלים על הקוביס ועל גמח פשתן ואין להם שרשים וכן נקראים בלשון ערבי כישות ובלשון לעוזות רופאים קוסקוטא ומוריקא הוא כרכו' ובעתא הוא חלמון ביצה והרמב"ם ז"ל פירש מוריקא חריע והוא הגמח שבונעין הבגדים ונקרא בלשון ערבי וערוק בפא"ר וכן בירושלמי דמעשר שני מפרש חריע הנזכר במשנה פ' שני דכלאים ובמסכת עוקצין מוריקא : (דין ריאה כמראה

כבר ובשר :)

א"ר בהגה כי בבדה כשרה בבשרא טריפה וסימניך ובשר

בשרה טריפה ורש"י ז"ל פירשו לענין מראות שאם מראה הריאה כמראה הבשר כשרה כמראה' הבשר טריפ' דהכי קים להו לרבנן שזה אינו לקות וזה לקות וכן כתב הרמב"ם ז"ל והר"ז הלוי ז"ל פירשה לענין נושאה כלומ' ממשות הריאה'

ואין דבריו נכונים : (דין ריאה גלדי חודמי חזותתה *)

אמר רבא האי ריאה דקיימא גלדי גלדי חוכמי חוכמי

חזותתה חזותתה כשרה ופי' הריא"ף ז"ל דדוקא דהוו הכי חזותתה מהני חזותתה דלא מטרפא בהו בהמה הילכך האי חוכמי חוכמי מיירי דהוו בבחלא דאי הוו בדיותא טריפה וכן פירש ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל והשמועינן רבא דאע"ג שיש בה הרבה מראה כיון שאין בה מראה פסול כשר' אבל אם היה שם מראה פסול אפי' בבל שהוא טריפה שבע' מראה הפסול הוא משום שאינו הוא בריאה וכמו שנקב פוסל בכל שהוא כן מראה פסול פוסל בכל שהוא. והרמב"ן ז"ל בהשגות סובר דהא דרבא דמכשר בחזותתה חזותתה אפילו במראות הפסולות הוא מכשיר לפי שאין מראה פוסל אלא בבולה אבל במקבהה אינו פוסל ואין דבריו נכונים. אבל הרא"ה ז"ל פירש דבמראות פסולות עסיקי' ואפי' הכי כשרה מעפ"י שמראה פסול פוסל בכל שהוא והכא היינו טעמא דמכשר רבא משום דכיון דקיימא גלדי גלדי והם גמחים אינו תולין שבוי מראות הללו מפני הגמחים לא מפני עור הריאה אלא מחמת מונלא. וכתבו הגאונים ז"ל שכל מראות הפוסלי' בריאה אם בשנופחי' אותה חוזרת למראה כשר כשרה שהבהמ'

בחייה נפוחה היא : (דין שתי נועות הסמוכות *)

אמר רבא הני תרתי נועי דסמיכן להדדי לית להו בדיקות'

בזה נתחלפו הפירושים שכיון שהנועה מכל עבמה אינה אחרת ואם היתה אחת מותרת למה תאסר כשהן שתים סמוכות זו לזו ורש"י ז"ל פירש דקים ליה לרבא שאינן סמוכות אלא מחמת נקב שהיה בריאה והעלה הנקב את הנועות שביניו אם אינו נכון והרמב"ם ז"ל כתב שהטעם הוא מפני שהדבר קרוב הוא הרבה שיש נקבים ביניהם ואין להם דרך בדיקה וגם זה אינו נכון שהרי אפשר לנקוב שתי הנועות זו מכאן וזו מכאן עד שתבא כל הריאה שמבפנים ואחר כך בראה אם יש ביניהם נקב על כן בראה כדברי מי שפירש כיון דסמוכות זו לזו מתוך שכל אחת דוחקת את חברתה סופו של עור הריאה לינקב והרי הוא כאלו ניקב מעבשו. חדא דמתחזיין בתרתי מיתין אלוה ונזעיגן לה מי שפיכן להדדי חדא היא ובשרה ואי לא תרתי ניהו וטריפה : (דין אם מקיפין נועה ודין

נועה *)

אמר אמימר משמיה דרבא אין מקיפין בנועי אע"ג

דאמרין מקיפין בריאה ה"מ ריאה אבל כשבעשית שם בועה אין מראה נכר בה שעשוי להשתנות כל שעה ושעה ושמת מראה אחר היה לו ונשתנה. וכתב רש"י ז"ל דכי אמרינן דאין מקיפין ואסרינן לה בראי בקיפה דוקא היכא דליכא דלא ממשמשא ידא דשבחא למדנו מדברו ז"ל דאע"ג דאיכא ריעותא דאיכא למימר מחמת בועה אי בקיפה מ"ה תלינן בשבחא ולקולא וכבר כתבתי כי אם סרכא יובחת אבועה אעפ"י שהיא תלויה דאסרינן לה ולפי דברי רש"י ז"ל היה אפשר להקל שהרי מפני ריעותא הבועה לא מחמרי' בה טפי. וכתוב בה"ג האי בועה דקיימא בשפולי דריאה או על אונא אי מהדר לה בשרא הדרינא דבועה אפי' כל שהוא כשרה ואילא אסלה היא טריפה. הגהה ואם נמצאת בעגוניא שאינ' נאסר' לא כיתר' ולא באסרת בר' שהיא מותרת וכן דעתי הלכה למעשה שב"ם וכתב הרב בעל התוספו' ודבר אמה הוא ואף לאסור משעם דבראה כב' בועות אינו בראה דהא מבשרי' היכא דשבבי אהדדי והרב בעל העטור ז"ל כתב אין לנו להוסיף על הטריפות ומ"מ דברי הגאונים ז"ל קבלה הם ורחוי לחוש להם. (דין העלת במחים *) בעא מניה רבא בר רב אבא

העלתה במחים מהו אמר ליה בשרה. אמר ליה אף

אני אומר כן אלא שהתלמידים מזהירין בדבר דאמר רב מתנא מלא מונלא טריפה. מים וכיס בשרה אמר ליה הא' בבולי' אתמר ובראה מבאן שאם יש במחים בריאה ומלאים מונלא שהיא בשרה. והריא"ף ז"ל וכן הרמב"ם ז"ל פירשו דווקא דלא אסרוה אבל אסרוה טריפה ולא מיחוור שזה לא נזכר בגמ' אלא בבולא דהכי אמרינן התם דמונלא בשר בראה ופסול בבולא מים וכיס בשרים הבא והבא ואמרינן בסמוך לא אמרינן אלא דבילי אבל עבירי טריפה וכי בילי נמי לא אמרן אלא דלא סרוח אבל סרוח טריפה. והריא"ף ז"ל פירשה לענין ריאה ואינו אלא לענין בולא והרא' מדאמרינן בגמ' אמר רבא כי אזלינן באריה דרב נחמן בשוקא דבגדאי פי' שוק של רבענין ואמרי לה בשוקא דרבנן אזי הנך דקיימי בגדי ולא אמר להו ולא מדי פירוש שהיו הבמחים נפים כמו הנך ובן אמרינן התם ר' אמי ור' אסי כי הוו אלפי בשוקא דטברי' אזי הנך דקיימי טברי טברי ולא אמרי להו ולא אמרי פירוש שהיו הבמחים קשים בסלע ומבאן בראה שבבל ענין הם מותרים ולא בדקום אי בילי אי עבירי אי סרוח אי לא סרוח. וכתב הרמב"ם ז"ל שבשמועה הלזו בריך לבדוק הבמפון שתחתי' אם נמצא נקוב טריפה אמרה הר"ב ז"ל מריא' שבשבה בקיאון וזה אינו בראה נכון דהתם כיון שנמוק בשרה מבפנים ונתקלקלה ב"כ חושבין. אף לקלקול דבמפונות אבל בבמחים לא אתרע ריאה ב"כ והיינו דבהנך דקיימי בגדי בגדי טברי טברי לא בדקינהו בבמפונות כלל. וכן דעת הרשב"א ז"ל. ובגמרא אמרו דלקותא בסול בבולא ובריאה ופירש רש"י ז"ל לקותא דמלא מונלא ואינו בראה דמונלא בשרה היא בריאה. אבל לקות הפוסל בריאה הוא שנתמסמס הבשר והרופא נורדו ומעמידו על בשר אי. אי אי הוא יודע כמוני היום :

אחר שבתבתי זה נשאלתי מתלמיד מחומת שנדבקה לאודם בטרפם שהיו טושים כמו שנזכר בשרק ששיני לשעלה והטוחל היה אחבם ר' חיים בן אסמחטיל נ"ע והוא היה אופר. ואני קיימתי דבריו ובעיני לו בתים אלו לאות ולסימן :

חוס נסרך אל. אודם טרפש. חס לחכמים מעל למסור.
חיים שאל. ויקח מ אתם את שם עון ויאסור.

את זה שלח החכם ר' אפרים בר ישראל אלנקאוה נ"ע מן תלמסאן לשנת הלבות אלו וזה דבדו :

ז ס ו א ומעגין

יבין שמועה

ומנגנין קונדרים נדיקת הריסה: המחיר לחרן אשר לו נתן אוזן שומעת ועין רואה: היודע דעת עליון האוהב בהמון ההלבות ונפלאותם לו אהבותה: לא לאשר לא שמעו ולא האזינו בעבלתים ורוח נכאה: האומרים דיינו ראשי פרקים והגה לבעליה כבר ההוראה: אשר תקוה לכסיל מהם המוכיח על שרשי הדת תנואה: למען ספות הרוה את הצמאה: יישר כחך ויכשר לא ייעף ולא יגע ולא ימצא מתלאה: כמה מעלות טובות למקום עליך הרמה: הודאה ושקלא וטריא השכל וידוע ונפש חיה: מנחלי גן עדן מושבת נהרי נחלי דגש וחמאה: ייטיב שהים אחריתך מראשיתך וישימך לראש מתנשא ואויבך יהיה לזנב כזנב הלטאה: וכמדומה שקרה לי עמך כמו שקרה לשמואל ירחיצאה: עם ר' יוחנן אמוראה קמאה: ששלח לו אליסר גמלי ספקי טרפאתא מופלאה: עד ששנאו ר' יוחנן עליהם ואמר את לי דבה נכבל למגמר מניה אותתא דאלהא עלאה: עם היות שהחכמים היו משתבחים בחכמתו בטריפות שהיתה עד מאד נפלאה: והנני ג"כ משתבח ביה במר כמה חכים בטריפו' בכולהו אימורתי מר' יוחנן עד דבינת ורב אשי אמוראה בתראה: ובלי ספק שנספקות הטריפות כמוך כמוהם תושיע לך ימינך לאסוף הבולעה והנדחה והנהלאה: ועליך נאמר יגיע כפיך כי תאכל על ידי הודאה בריאה: אשריך ואשרי יולדתיך ואשרי הסר אל משמעתך ואשרי אים ירא את ה' בעיניו אותך רואה: ולולי היות הנפש עכונה: והמחשבה עלונה: והלב מושלאה: היה ממלא פי למעלתך שירה כים ולשוני כהמון גליו בשבחה נורחה: בתרשיש שהם התהלות ואבני אקדח המעלות המולאה:

עוד לו נ"ע

קקס משבה מהלה אים מלאים: ושב עולם בעז לפני מלאים: שבע שלוש בעולם זה ובכלי נחל כבוד בעדן גן מלאים:

עזוז נפשי וחשק רעיוני • יקר רוחי ואור פני ועיני
בדוחלי ואקדחי ואודמי • ולשמי עם שאר טורי אבני
בניש עזי וכדכודי ופזי • ורמיתי ומנחר כל פניני
בך שיש ושמחתי וגילי • תהלתי ושיר מזמור רבני
לך תפי לך המית גבלי • וכנורי ועוגבי ומני
לך לבי מפזז גם מכרכר • בכל עוזו המון שרי ונוגני
שחקים מחלו כף ועלוזו • וכבנים נגנהי דר מעוני
והטיבו לגבן בתרועה • ומלאו מרחבי שחק ששוני
ולבשו המאורות הוד והדר • ביום מועד ביום חופת חתני
והפיצו עלי תבל ברקים • מפיקים זיו להאיר את אשוני
והשיבו כמו רוחות מנוחות • בכל רוחות להסיר עצבוני
ורקדנה בבעות כגדיים • והרים כרכרו בבני מרוני
והשביעו פני תבל שמחות • מרווחות להנים את יגוני
זמן קומה ולבשה מחלצות • מליצות שיר והשמיע חזוני
וקשר מעדנות התהנים • ופתח מושבות נחלי עדני
ורוה כל פני תבל משלים • ועדן סוד לכל יודעי וכני
והכמיה לבן כמה כבודות • ברב כמה ורב הא' נחוני
לרב שמעון שמועות כתרוהו • ברבי וחנניה בן חכינאי
בפיו תורה ובלשונו הלכות • ערוכות קבלם משה מסיני
ברבינא ורב אשי ורבאי • ישיבות מלבו על עם המוני
והוה מפליא דברים כפלתי • וכורת בכרתי חזיוני
בגיר מופל בכל חכם המולא • בבן נון העמיד שמש לפני
עטה חכם כמו רקמה ומרע • כמו חולע ושני עם עדני
חגור חרב המונה על ירכך • ויקח להב חנית סוד עם חוני
והכה בחנית המלחמה לשונך • בגורתלמו' והשקט את המוני
וברה ההלכות הנסוכות • והעמיד משפטי האל ודיני
והקרה מחקרי חדוש כמופת • ואות תעשה לעיני אחרוני

והפר אל אריסטו את עצתו • בקדמותו וסכל את יוני
והעלה נעבוד תחת ברזשם • ושים תחת הדסם קמשוני
והגביר נפלאות תורה ומופתי • המונתה למסכילי נבוני
קחה לך מור דרור שכל וקדה • מרוקחות ברקח מחכמוני
ומלא מרחבי ארץ בשמים • ונשם יודעי תורת ה'

נחון נפשי אהבתיך בכל לב • וחוקותי לשמך אקקי לב
שרה עם אל כמשה עם אל"ם • ותלמידיו יהושע וכלב

וזאת אשר דבר • הוא יק' הבבר • ר' אבא מארי בר' נחמן אבן בספי • בטוב דברו • ובועם מוסרו:

ראיתי פליאות בחות אמריך • ואור מחשבותיך אדוננו בר' בהלכות טריפות • שבתותיך שושנים מר עובר בוטפות • ולקח טוב כמטר עורפות • ויד נדיבה ללמד דעת את העם מניפות ודברי חן וחכמה מרובבות מאליפות • ובועם תורה ומבוה מחלפות • וחולי אהבת התורה ימצאו בהם לבבם מסבר ותרופות • כי אמרותיך אמרות טהורות בכסף צרופות • ברות כלבבה וכחמה יפות • על פני מי תהום החכמה רוחפות • ועליה התבונה חופפו' • ועל דבר אמת וענוה בדק משקיפות • מעטי הכמות ורבי הליכות • בסלת נקיה מנופה בשלש עשרה נפות • יבא בטבעך בעולם ובאחרנא בנפות • ועיני כל ישראל עליך וגם כל קהלות הקדש אשר בעול הגלות עייפות • ונפשותם בפופות • מפחד חוב והרבנות שלופות • ובמי תהום רבה אפופות • מבחר חוב תרופות • הבם סרים אל משמעתיך ועלימו מלותיך בוטפות • ובם מבאו מנוח ומרבוע ולאמרת בדקך עיניהם בופות • ויודיע כל שער עמי כי נאמן אדוננו גאונו להיו"ר ובדול בישראל לחקור ולדרוש בטעמי תור' בסוד פרה אדומה ובגלות ערופות ולהבין רמז תורה בסוד אותיות עמוקות ולפופות • ופרפראות חכמה וגימטריאות ותקופות וגם בחכמת הרפואות לחבוש לבשרי לב ובבחות לשונך תחזק ידים רפות • וגם בשאר החכמות יש לך יד ושם ולקחתם לך לרקחות ולטבחות ולאופות • מבחת בשדה חכמתך מאה שערי' ואלפי בורים ואיפות • מליאות ובונות גדושות ולא טפופות • ובאשר טעמתי טעם דבריך ערבו לי אמר ובגדתים לראשי עטרות ופניפות • בכרביטין ושוטפות • ובמעיל הוד עלי אעטם ובמעטפות • ואקשרם על גרגרותי בשהרוים והבטיפות • ה' אלהיך יראה יבין עליך בכפרים עפות • יגרש מפניך אויב יבודנו למדחפות • יהיה לגדופות • לדראון עולם ולחרפות • יפול בסערות ובופות • ואתה תגיל בה' • יחדש בשר בעוריך אליפות • עור תשא במחול משחקים בתוך עלמות תופפות:

ועוד אני מתבונן בטעם אמריך ושותה בכמה כוס דבש דבריך ובשמחתי בהם בגגן המנגן ואהי עלי רוח אן חכמתך ובינתך • ואשא משלי ואומר:

אני חכמות ומוליד המזמות • בגיר הא' ובשיא רב פעלים
בדול הדור ופרשיו ורבנו • ורוח אל בקרבנו בחכלים
והוא בתר חכמים גם בנוניס • ורחש יודעי ומבחרבל פלילי'
בליל יופי ובא אין מום דופי • ולו יכון להלל נמחולים
מחויו מלאו כיבה והשבל • ודעת אל גם מעשים בדולים
ורב שמעון בנו במה תקורה • וזכרו לי מקום מר ואהלים
אמריו כל בני אדם מקוים • וכמטר לחכמתו מיחלים
הכי שבל ומדע לו בדרדע • ומכן כל מבלבל אים חיילים
בכל עת יחזק שבלו ויחכים • בעוז נפש מקודשת וישלים
ועל בני מרומי בין וחכמה • יעשה כסאו ויטה שם אהלים
ובמרום הרבי בבהי אהלות • ירומים גם ויקים לו בגלים
וירעיף את שמי שבלו ויזל • על כל אים בדת במה טללי

ולו

יבין שמועה

ולו נאה ויכון חן וכבוד • ורוב שבח וחלפי מהללים
לעליונים בהוד דמה והדר • כחרטלים ושבחים וחילים
והוא הבין תבונות השחקים • בדעתו גם הליכות הגלילים
ודע כל בנה מרום נפלאי • מסבותם בלבתם בשבילים
ונגלה רום גנה שחק לפניו • וחוג כימה ועש ומקו׳ כסילי׳
והוא חבר בכוד השיר וזמרה • יקרים ממקור חכמה חבולי׳
ובשלמה ילמד דת ודעת • לכל עמו ותקן רוב משלים
ויגדיל יום ביום תורה ויחריר • להשכיל בה מאד הרבה חיילי׳
מזמותיו בחל דבקו והנס • בסלם האמת יורדים ועולים
ומורשיו בעורתו חפצים • ומימינים אבל לא משמחילים
והוא לבש לבוש חסד ומשפט • ומצדק ודין יעטה מעילים
במטיו נהרי חכמה ינקע • בעז רוחו והדריך בנעלים
ורד תהום חכמה והעלה • בדולחים וספיר ממבולים
והוא פתח דלתים בחכמה • אשר היו ימי קדם נעולים
והפלא לעשות חבור ספרים • בשמן דת וחכמה הם בלולים
מרוחקים בחן מוסר ובכוד • בכל מדע והוד בינה בלולים
והוא יגיד בחכמה העלומות • וכל סודות בתושיה כפולים
קטנה עיר חכמים מלהכיל • בנה שבלו אשר הגביר חיילי׳
ובה לא ימצאו מעמד לרגלם • ולא ישפוק עפרה ל שעלים

ומי הוא זה אשר ירקח כמוה׳ • ויבין סוד תבונתם ויפלים
דברו בר לרגלי עם פזוריים • ואור לנתיב מבודחים ובולים
ומי מעון תבונתו בכסף • חכמים שואבי׳ תמיד ודולים
ואם דעת אבי מהם פליאה • יבקשו ממנו תורה ושולים
ופיהם יפערו אל טל דברו • לשונות אחריו ליבם יבולים
מתי רשע בעון ישפיל לארץ • ועד עמקי תהו׳ יפיל נפלים
ומיד עושקים יגיל עשוקים • ויושיע שבורי לב שפלים
ויתוך מתלעות שני כפיריים • ובשבט יבקע בו נבלים
אל״יו יהיה עמו ויפיל • לפניו את משבאי׳ כחללים
ורחש כל אויביו ימחץ ויכה • ויתן את לחומם כבללים
בקש נדף ומוץ יעלו לרוח • ויאבדו ובסו כבללים
ויבולון כמו ירק ועשב • ובחציר וקש יהיו קמולים
והוא ירמוס בפיר אריה ותנין • וידרוך על פתני׳ גם שחלים
עלי מימי מנוחות בור ינהל • פעמיו ידרכו על יד נחלים
ויתעדן בתוך גני בשמים • ומי מעין תהום קריים ונוזלי׳
ונפשו תעלוז בחל ותגיל • בשמחת לב בהולך בחלילים
בקול רנה ותודה ועלי תוף • ובנור והמון שיר על נבלים
יחדש צור נעוריו חיש וחלדו • ויפיל בנעימים לו חבלים
בזית רענן יהיה ושמנן • כארזי אל בגן עדן שתולים

קח נא ברכתי
ומיטב זמרתי
הכי אל עושני
וכל טוב חנני

תשורת אמרתי
כלולה היא בכל
בחסדו הנחני
וגם כי יש לי כל

ראה שבח ושירי הוד ימרתים •
לצדיק הוא יסוד עולם ושקול •

כנגד שערי בינה חמשים
כרכואות וצדיקים חמשים

אם אצלך שירי הלא נחשבו •
אך אם אסירים הם ולא היטבו •

על ספרך יעלו ויכתבו
ודבר אמור להם בשפל שבו

תושלבע

מאמר חמץ

זה ספר ארבעה עשר לחבורי מורינו הרב
הגדול הרשב"ץ זלה"ה

בס"ד ספר מאמר חמץ

קח מאמר חמץ ותשאהו — על ראשך גזר והקראהו
ומחברו שמעון ושם אביהו — כי ההפוך חמץ ותשאהו

קה מאמר חמץ להרשב"ץ — הוא מבני קני עם ובץ
אסור והתיר בו הלא קיבץ — הועיל לכל תלמוד ולל ריבץ

שנו חכמים נסדר עולם כי פסח שיצאו ישראל ממצרים היה בחמישי בשבת • וכן אמרו בגמ' שבת פ' ר"ע ופסח מצרים מקחו בעשור והוא יום שבת ולקחו ישראל כל אחד שה לפסחו וקשרוהו בכרעי המטה ושואלים המצריים מה טבו של זה השה והם אמרו לשוחטו לשם פסח במצות השם עלינו • והיו שניהם קהות על ששוחטים את אלהיהם ולא היו רשאין לומר להם דבר וזאת היתה התחלת הגאולה על כן קורא' שבת שלפני הפסח שבת הגדול ואע"פ שבת ל' נקבה הוא שגם' בי אות היא ביני ובינכם בס ל' זכר הוא שבת' עולת שבת בשבתו ושבת הגאולה היתה בשבת אלפים תמ"ח כי הסימן הוא בתמ"ח גאולים והיא שבת שם עשרה למחזור קכ"ט ובשחזרנו במולד ניסן של אותה שנה מבאמתו שלא היה בחמישי בשבת אלא סימנו מי"ט אחרכ"ז וכל זה אם התחלנו למנות אלפים תמ"ח ממולד נהר"ד הקודם שנה אחת למולד וי"ד • וכן היה מונה ר' חסאן בר' אברהם ספרדי ז"ל וזה מבטל דעתו והרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל כתב כי התחלה לאלפים תמ"ח היא משבת יצירת אדם שהיא שנה אחת אחר נהר"ד כי כשמנינו שנות הראשונים מאדם הראשון עד שהיה אברהם בן נ"ב שנים מבאתנו אלפים שנה ועד אותה שנה הם שני אלפים תהו למשה התחילו שני אלפים תורה מן והנפש אשר עשו בחרן ואתם תוגקלום דשעבידו נאורייתא בחרן וכן אמרו ז"ל בסדרון מסנהדרין וראשון מע"ז ואחר זה עד שהי' אברהם בן ק' שנה היו מ"ח ועזר עליו כיון הבתרים כי ברהי' זרעך ת' שנים ונגאלו ישראל כאותה שנה והם תמ"ח שני' אחר אלפים שנה ונתבארו דברי הרמב"ם ז"ל בי לא היה המנין מנהר"ד אלא שנה אחת אחר נהר"ד ולמנין נהר"ד תהי' אותה שנה שנת אלפים תמ"ט והיא י"ז למחזור קכ"ט והיתה מעוברת לפי מה שאנו נוהגים נסי' גו"ח אדז"ט למעוברות שהוא סימן למנין נהר"ד ונה"ו גו"ח למנין ו"ד ב' ולפי מנין ו"ד ב' תהיה שנת אלפים תמ"ט למנין נהר"ד ויהיה מולד תשרי ד' ב' שפ"ה ומולד ניסן ז"ו אקל"ו וכשאמרנו כי נאלפיים תמ"ח נגאלו למנין ו"ד ב' שהיא אלפיים תמ"ט למנין נהר"ד רבונו לומר אחר שנשלמו אלפיי תמ"ח למנין ו"ד ב' כי כן הם כל מניינינו בן י"ב למבות ר"ל אחר שהשלים י"ב ונכנס לשנת י"ד וכן כשאמרנו בתמ"ח גאולי ר"ל כשהשלימו בתמ"ח ונכנס בתמ"ט שהיא שנת ת"ן למנין נהר"ד והתחלה היתה בניסן כי לשנים אנו מונין מניסן כמו שאמרו בעשר עטרות שנטל אותו היום בסדר עולם וכפ' ר"ע ומולד ניסן של שנת ת"ן היה הב' של"ב והנה ניסן היה ביום ה' • אבל אינו תוקן כי יום המולד לא נתקדש החדש כי אמר לו הש"ת בזה רחה וקדש אבל שהי' מולד ניסן הב' של"ב אחר שעשינו שנת תמ"ט מעוברת לפי קבועינו שהיא שנת י"ז למחזור ונר' שזה הסידור שאנו עושים שנת י"ז מעוברת הוא נגולה שאין לנו סנהדרין אבל קודם הגלות לא היו מסגיאין לבו' גו"ח אדז"ט אלא אל האביב ושנת אלפים תמ"ט לא נחשבה מעוברת כי נראה האביב כמו שבתוב כי השערה אביב מ"כ ניסן של ת"ן לא הי' הב' של"ב ובריכין אנו לחסר כי' חדש מ' ויהיה מולד ניסן של שנת הגאולה ג"ב אדי"ט ולא נראית הלבנה ליל רביעי עד ערבית ליל חמישי ולא נתקדש החדש אלא ליל ה' בי הלבנה בשמרת קודש המולד כ"ד שעות ואחר המולד כ"ד שעות • וכ"כ הרמב"ם ז"ל בהלכות קידוש החדש ומה שאמרנו בגמ' כ"ד שעות מכבי סיהרא אותן שעות בפולות הן כי בפרקי ר"א אמרו כי היום אינו אלא י"ב שעות והם כ"ד שעות בו בכל שעה היא בפולה והלבנה היא בשמרת כשהיא מתרחקת מן השמש י"ב מעלות קודם המולד וי"ב מעלות אחר המולד והשמש הוא שתי מעלות בין כולם כ"ו מעלות והיא מהלכת במהלכה המתוני י"ב מעלות ביום בקירוב בשני ימים ב"ו מעלות ח"ב כשהיה המולד פחות מכ"ד שעות קודם הלילה אי אפשר שתראה באותה לילה ובשמולד של שנת תמ"ט אחלת ת"ן בי"ג אדר"ט לא נתקדש החדש עד ליל חמישי בקבלת רז"ל ואזכינו לקיים דבריהם:

גרסינן בפרק אלו ד"ר הקורא פסוק אחד משיר השירים ועושה אותו במין זמר ופי' רש"י ז"ל שאינו קורין אותו באותן טעמים שקורים הפסוקים אלא בנגון הגגיעת שמזמרין בהם כדי לשמח המסובין ובן הקורא פסוק בבית המשתה בלא זמר מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני המקום ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך בבור שאינן בו בנים אומ' לה הקב"ה אם אב יעשו בני בשע' שהם אובלים ושותים ושמחים אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה בנביאים וכתובים ואם בעלי אלמוד הם יעסקו במשנה בהל' ובאגדות ואם בעלי מסר הם יעסקו בהלכות פסח בפסח ובהל' עברת בעברת ובהל' החג בחג • העיד ר"ש בן אלעזר בשם ריב"ל כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנא' ודבר מעתו מה טוב:

גרסינן בפרק בני העיר ודבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל שיהיו קורין כל אחד ואחד ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכו' פסח בפסח הל' עצרת בעצרת והל' חג בחג וכן אמרו בפ"ק דמגלה ולזה אנו קורין בב"הכ כל פרשה בזמנה • זמה שאמרו בפרק ראשון מפסחים שואלין בהלכו' פסח קודם הפסח ל' יום הוא לענין תלמידים אח' שואל בענין וא' שואל אלא בענין שנזקקין לשוא בענין ואם שואל בתוך ל' יום בהל' הפסח חשבה לי' שוא בענין שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני:

בתוב בס' הטורים מר"א ניסן עד אמרו חג אין נופלין על פניהם לא ביום ולא בלילה כך כתוב שם ומה שכתב בלילה שטעם הלישנא הוא שכל השנה אין לנו נפילת אפי' בליל ואין אומרים בדקתך בן בתוב שם ואנו מנהגינו לומר בדקתך כי כן הוא הכלל המבור בידינו בל יום שיש בו הלל אין בו מעמד כדאי' בפ' ב' פרקים וכיון שיש בו הלל אין מתענין בו אנשי המעמד אמנו אומרים זה היום עשה ה' נגילה ונשמח בו ואם אין בו הלל יש בו מעמד אם הוא אול ובשנת אומרים בדקתך ואפי' בי"הכ שאל להיות בשבת אבל בראש השנה אין אומרים בדקתך שהוא ר"ח וזכרון מ' עולה לבאן ולבאן ובעשה מה שאומרים בדקתך בשבת י"ח מפני אבילותו של משה שמת בשבת וי"ח אלא מת אלא בע"ש כי בשבעה באדר מת וכשמנינו במה עמדו ישראל עד שנלבדה יריחו שנלבדה בשבת המבא כי בז' באדר היה בע"ש אבל אומרי' אותו בדוק הדין על הנפשות הנדונות בראשה שחוזרות לדינן ואין טעם למנעה בניסן יותר משאר השנה ומה שכתב עד ח"ח אין נופלין על פניה' אנו נוהגין באן כל החדש וכן מר"ח סיון עד ח"ח אל שבועו' וכל חדש תשרי ממחרת י"הכ ונראה כי טעם המנהג הוא מפני שבשמחת הרגל אין מזכירין תחנות המבערות הלב וגם בכל חדש ניסן אין מתענין ובתוב בס' המבות קטן בשם רבינו יבחק בעל התוס' ז"ל שהאדר להתענות כל השנה שני וחמישי אינו חייב להתענות בכל חדש ניסן כיון שנהגו שלא להתענות לא היה דעתו בשאדר על אותן ימים ונהגו הנבורות להתענות ערב הפסח ועוד

נדבר

נדנר נזה למטה בע"ה ובמס' סופרים נתנו טעם נזה מפני שהנשיאים הקריבו בתובת הנשיאים כל אחד יומו ואין טעם זה מפסיק לכל החלש:

הרתורה החמירה באיסור חמץ יותר משאר איסורי חייבי לאוין שחייבה עליו כרת כחלב ודם ויותר מהם שאזהירה עליו בלא ירחה ולא יאכל והטעם בזה משום דלא בדילי אינשי מניה ובנותו לאכלו ובר' שזהו טעם האיסור שהרי בחמץ של בנוה אמרי מבדל בדילי אינשי מניה שלא יבותו לידי מעילה ואע"פי שאיסורי נזיר לא בדילי אינשי מניה בחמץ החמיר' תורה שהוא באיסור כרת מה שאין כן באיסורי נזיר ולא סמכה התורה בזה על בדיקתו במקומות הרגילים לפי שבריך זריזות גדולה לחפש חורין שלא ישאיר בזית ואין כל אדם זריז בכך וכן נראה' שמפני חולשת הזריזות לא סמכה על הבדיקה ממה שאמרו בגמ' משום דבדיקת חמץ דרבנן המיגיהו לגשי ופירשו הטעם בירושלמי שלפי שהנשים עצלניות אלו היה מדאורייתא לא המיגיהו ולפי שהדבר בריך זריזות גדולה התורה נתנה תקנה בזה בבטול בלב שביון שבטלו בלבו נסתלק איסור לא ירחה לך שאור בכל גבולך ובגמר' מוכח דבטול זה מדין הפקר הוא שביון שבטלו בלבו והוציאו מזכותו אינו שלו ואינו עובר עליו כמו שאינו עובר על חמצן של אחרי' ואע"ג דבהפקר דעלמא אם אמר אדם על נכסיו הרי בטלין כעפר עדיין לא יצאו מרשותו והמחזיק בהן לא זכה

אמ"ה

ובל שכן לדברי ר' יוסי שאמר דהפקר כמתנה מה מתנה עד כן בתפ"ר ז"ל:

שאבא מרשות נותן לרשות זוכה מ"כ זה שאמר לבטל וליחשוב כע"ד דאדעתא עדיין הוא ברשותו אבל חמץ בפסח שאני שמן הדין ביון שהתורה אסרתה עליו אינו ברשותו אלא להתחייב עליו עשאו הכתוב כשלו הוא ברשותו וביון שבטלו בלבו אע"פי שהן דברים שבלב ואינן דברים ביון שגמר בלבו שאין לו חפץ בו הרי נפטר מחיוב מה שעשאתו התורה ברשותו ומועיל בביטול אפי' לחמץ ידוע בדמוכח הכא דשאתא יאכא בלוסקא יפיפיה והכא דאלמיד היושב לפני הרב ונזכר שיש לו עיסה מבולגלת בתוך ביתו בפ"ק והכא דהולך לשחוט את פסחו בפ' אלו שוברין ובגמ' אמרי' דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי ורבנן הוא דבריך בדיקה ואע"ג דאמרי' בגמ' לאור הנר מנא לן ובבחי' לה מקר' למדנו מכיח' ממכיחה וכו' הכא אסמכתא הוא מדרבנן הוא וכיוצא באסמכתא הזאת מבינו במה שהוא מדרבנן באיסור תחומין למדנו חוץ מחוץ וכו' בדאי' בעירובין והכא ג"ש בת ג"ש ואע"ג דבדאורייתא אסבחן כי האי גונא ג"ש בת ג"ש בענין בן סורר ומורה למדנו בן מבן וכו' וכן בפ' בערה שנתפתה פתח מפתח וכו' אבל בכאן ודאי אסמכתא דרבנן הוא ולא למדוה מסיני לפי שלמדוה מדברי קבלה בר ה' בשמת אדם ודברי תורה מדברי קבלה לא יליפינן כמו שאחרו בתשובן מקמא מענין ויעש לו בדקיף בן בנענה קרני ברזל בדאי' אתא וירחה מזה שאין חיוב בדיקה מן התורה ואם בדק ולא בטל לא נפטר מלאו דלא ירחה ולא יאכל ולזה אמרו בגמ' הבודק בריך שיבטל • אבל יש ענין אחר בזה והוא שאפי' ביטל ונפטר מלאו דלא ירחה עדיין מוטלת עליו מצות השבת ובזה נחלקו התנאים במה מבטלו ובשל תורה נחלקו כמו שאמר ר' עקיבא מצינא להבערה שהיא אב מלאכה והתורה אמר' תשביתו שאור עלה בידינו שמהתורה בטול בעלמא סגי אפי' בחמץ ידוע ואינו בריך בדיקה ואם בדק ולא בטל ומצא חמץ אחר הבדיק' ענר עליו בלא ירחה ואם בטלו והניחו בביתו הו לא ענר עליה בלא ירחה אלא שחייב להשביתו ומדרבנן בריך לבדוק אחריו יפה יפה וזה עלה בהונן יות' ממה שבת' הר"ן ז"ל בפ"י ההל': דתי הל' חמץ ומצה נחלקים לג' חלקים הא' דיני איסור חמץ והב' דין מצות מצה והג' דין הבדקה • ודיני בדיקת החמץ אחלקם ג"כ שחלקתים זה אחשי' שגם בקבל מ' במלכות אדרגון כשדרשתי בשנת הגדול והיו שם רבנים וחכמים גדולים וכן תלקתי' לד' שרשי' והם מי ומה אין ואתי וכן אחלקם כאן ואתי שהוא מורה על הזמן אקדימנו כי בן בסדר המסכתא הקדימו התנא להיות פתח דבריו יאיר נתיב והתחיל אור לאדבעתא עשר ואפרש תחיל' הזמן היותר ראוק שהוא ל' יו' לפי שמהזמן ההוא דורשין בהל' הפסח כמו שהקדמתי כי זה הזמן של ל' יום הוא ליובא בשיירה ומפרש בים ולעושה ביתו אוכר:

ביון שבאלין ודורשין בהל' הפסח ל' יום קודם הפסח כמו שפיר שתי למעלה מ"כ מאותה שעה חלה מצות ביעור מ"כ מי שהוא מפרש מהיבשה ליס אי יוכא לשיירה קוד' לפסח ל' יום ואינו מניח בביתו מי יבדוק ואין דעתו לחזור כדי' לבער ואם הוא קודם ל' אין בריך לבער ובשיביע הפסח יבטלנו בלבו ואם דעתו לחזור באוק הפסח אפילו קודם ל' יום זקוק לבער כדי שבשיחזו' באוק הפסח לא יאכ' חמץ בביתו והרמב"ם ז"ל מפרש שאם אין דעתו לחזור כלל עד לאחר הפסח הוא שאין זקוק לבער אבל אם דעתו לחזור בין קודם הפסח בין באוק הפסח זקוק לבער שמא יחזור ערב הפסח בין השמשות ולא יהא פנאי לבער ומהגמר' נראה שאם דעתו לחזור קודם הפסח מ"כ לבער ובירושלמי אמרו ובספק אבל בודאי אפילו מראש השנה בלומר אם יודע שיש לו חמץ בודאי אפילו מראש השנה בריך לבער ולא נראה כן מבמרתינו שאמרו אין זקוק לבער ולא אמרו אין זקוק לבדוק וכן הדין בעושה ביתו אוכר תוך ל' יום בריך לבער קודם ל' מ"כ לבער בגון שו הסוחרים שמביאים סחורתם בפונדקות קודם ל' יום מ"כ לבער אפילו יש שם חמץ ידוע לפי גמרתינו ואם יבוא הפסח ויאחר שם הרי הוא בחמץ שנפלה עליו אפולת שהוא כמבוער ובאוק ל' יום בריך לבער דלבאתאל' לא זהו ביעורו וקודם ל' יום אם"כ לבער ובריך לבטלו בשביע הפסח בתב הרב בעל המגיה ז"ל ביון שיש לו חמץ ידוע בריך לבדוק על ביטול חמץ ובעל הטורים ז"ל חלק עליו שביון שעיקר הבטול בלבו ואם חשב לבטלו בלבו פני לא מבינו ברכה על המחשבה ונראה בבון אבל אני אומר שאם אוק ל' יום בריך לבדוק בריך לבדוק כמו ליל י"ד גם לאור הנר כדין אם חל י"ד להיות בשבת ובריך לבדוק ליל י"ג שבל חיוב בדיקת ליל י"ד חל עליו כי זהו זמנו:

בדיקת החמץ בריך שתהיה קודם זמן איסורו והיותר קרוב לזמן איסורו הוא ליל י"ד שבדיקה זו בריך לאור הנר בלילה שבריך לחפש בחורין ובסדקין על בזית חמץ כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל יאכא ובליל ט"ו אי אפשר שבנר עבר עליו בשבבסה הלילה ובוים י"ד אי אפשר שבנר באסר החמץ משעה שבית ולמעלה מן התורה וקוד' לזה יבואו להתרשל ולא יבדקו ביון שאינו זמן איסורו על בן הזמן היותר קרוב לזמן איסורו הראוי לבדיק' הוא ליל י"ד לפי שבני אדם הם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיק' שיכול להבניסו בחורין ובסדקין ואפי' אדם בטל שהוא מצוי בביתו ויש לו בית אפל שמשתמשין בו לאור הנר אפי' ביום אין בודקין אותו שלא בלילה ונתנו הטעם בירושלמי שאין אור הנר מבהיק שלא בלילה ואפי' במקומות האפילים כמו שהוא מבהיק בלילה כי אותם הבחנאים במערות מפני השמר והיו משתמשין לאור הנר בין ביום בין בלילה היו יודעין זמן ק"ש של ערבית עד אם היה מבהיק על בן מי שרוצה לבדוק יום י"ג לאור הנר אינו מקלים ולא יבדוק עד הלילה אלא שאם שבח ולא בדק ליל י"ד בריך לבדוק יום י"ד ג"כ לאור הנר וכמו שאמרו בירושלמי על מה ששנינו אין בודקין לאור החמה וכי יש חמה בלילה אפשר בשלא בדק בלילי י"ד • אמר אביי הילבך האי בורבא מרבנן לא ליפתח בעידנא בחורייתא דתליסר ונהי אל בסר

מאמר חמץ

דילמה משכח לי' שמעתא וחזי לחרשולי שכיון שהדבר מחוייב לעשותו בחותו לילה ולא להקדימו ולא לאחרו לא יתחילו התלמידים ללמוד הלכה הקבוע להם עד שיגמרו הבדיק"וכ"ש שאין להתעסק בדברים אחרים לא לעסוק ולא לילך לבית המרחץ וכתב רבי' יונה ז"ל שאם התחילו אין מפסיקין הטוב זה למתחיל קודם תפלה שאין מפסיק בשביל תפלה ובעל הטורים ז"ל חלק עליו שאין הגדון דומה לרחיה שכיון שנעשה האיסור הוא שאת ימשך בדבר ויבוא להתרשל מלבדוק הדין נותן שאפי' התחיל מפסיק ואני אומר שאין להחמיר בבדיקה זו שאם עבר זמנה יש לה תקנה למחר יותר מתפלה שאם עבר

ומנה הוא מצוות לא יוכל לתקון ודברי רבי' יונה עקר:

וקודם שיתחיל לבדוק צריך לברך ויברך בא"י אא"ה אקב"ו

על ביעור חמץ שהבדיק היא צורך הביעור ובחלקו

בגמ' אם אומר על ביעור חמץ או לבער חמץ והכל מודי שאם אמר לבער חמץ יצא ופסקו בגמ' הלכתא על ביעור חמץ לפי שמברכותיו של אדם נכר אם תלמיד חכם הוא אם עם הארץ הוא ואם שם אחר שצריך קודם בדיקה צריך לברך פעם אחרת אבל אם התחיל לבדוק ושם אינו צריך לברך כמי שצריך המוציא ושם קודם אכיל' שצריך לברך ואם שם בתוך הסעודה' אינו חוזר ומברך, אבל הגאונים ז"ל אמרו שאין לו לשיא עד שיגמור הבדיקה כדי שלא יסיח דעתו מהבדיקה אלא אם הוא מצורך הבדיק' וכתב בעל הטורים ז"ל שהרב בעל העיטור ז"ל בתב שיש מי שאמר שצריך לברך שהחיינו דהא מזמן לזמן קא אתי וי"א דלא קביע זמניה שהרי המפרש ויבא בשילה צריך לבדוק אפי' מבאש השנה והוא ז"ל הכריע דברשות הרי אי נעי מברך אי לא נעי לא מברך והרא"ש ז"ל כתב שאין לו לברך שכיון שבדיק' זו היא לצורך המועד ובברכת זמן שבתוך המועד יצא אלו דבריהם ז"ל ואני אומר שאין מקום למשא ומתן זה שאין ברכת שהחיינו שלא בדבר שיש לו הנאה כמו שאמרו בענין פדיון הבן בהן מברך דמשיא הנאה לידיה ובביעור חמץ שהבדיקה היא להוציאו מהבית ואין לו הנאה מזה איך יברך שהחיינו לזמן הזה להוציא החמץ מהבית ואחר שיבדוק כל המקומות צריך לבטל כמו שאמרו בגמ' הבודק צריך שיבטל שהוא עיקר הפשנת' לפוטרו מלא ירא' ולא יצא ונהגו לומר כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתיה לבטיל ולחשיב כעפרא דארעא וכתב הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות שזה הלשון לא נזכר בשום מקום בגמרא אלא כך הוא קבלה ביד הגאונים ז"ל וכ"כ בעל הטורים ז"ל ואמת הוא שזה הלשון שאמרו אותו בלשון ארמית אינו בגמ' אבל כל הקדש הוא נזכ' בגמ' ירושלמי ואני מכאתי בפ' כל שעה בלשון הזה אמר רב צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואינו יודע בו יבטל ע"כ בירושל' ואם לא בדק בליל י"ד יבדוק יום י"ד בנקר ואם לא בדק עד עבור זמן האמור יבדוק קוד' שאתשך ואם לא בדק קוד' שאתשך יבדוק בתוך הפסח ואם עבר הפסח ולא בדק יבדוק אחר הפסח לפי שחמצו של ישראל שבער עליו הפסח אסור בהנאה כן פי' הגאונים ז"ל ואע"פי שחמץ שבער עליו הפסח אינו אסור אלא מדבריהם משום קנסא חכמים עשו חזוק לדבריהם להצריך בדיק' בשל תורה אבל אינו מברך על ביעור חמץ אחר הפסח כ"כ הרמב"ם ז"ל ובשחל י"ד בשבת בודק ליל י"ג ומניח מה שיאכל ליל י"ג ויום י"ג וליל י"ד ויום י"ד עד ד'

שעות ואם יותר דבר כופה עליו כלי ומבטלו בלבו כי הבטול אותר בשבת אפילו בעיבורי חברות לפי שאין בו

אמ"ה

כ"ע אם יוכל ליתנו לגוי בתנאי כיון דשבת כי הר"ם ז"ל אוסר •

מקום השאתו וכתב רבינו פרץ ז"ל שאע"פי שבטל אחר הבדיקה צריך לבטלו לאחר קודם זמן איסורו לפי שאחר הביטול חזר וזכה בו ולא הועיל הביטול שעשה אחר הבדיקה ואמר כל

חמירא דאיכא ברשותי דאחמתיה ודלא חמיתיה דביערתיה ודלא ביערתיה לבטל ולהוי כעפרא דארעא דאחרעא ולא יאחר דאיכא

בביאתא הדין כדי שיבנם בזה בבוקר:

וזאת הבדיקה צריך להיות לאור הנר כמו שלמדו בגמרא

מביאה ממביאה ומביאה מחפוש כדאיתא בגמ' ואור הנר יפה לבדיקה שיכול להכניסו בחורים ובסדקים יותר מאבוק' גדולה ולא לאור החמה אם לא בדק בלילה שאפילו ביום צריך אור הנר אלא שאבסדרה שהיא רחבה ופתוחה ברוח דביעית בבדקת לאור' ואין בודקין לאור הלבנה שאין אורה מבהיק וגם לאור האבוקה יש לחוש שמא יפחד שלא תשרוף הבית ולא יהי לבו פנוי לבדיקה והמנהג הבשר לבדוק בנר של שעוה שאם הוא של שמן יירא שלא יפול השמן על הבגדים ויאסרם וגם לא של חלב שמא יפול על הבגדים ויאסרו ואם יבדוק בשמן בפתילת צמר נפן על של עץ דק ויבלול אותו שמן כמו שנהגו גם זה נכון:

ומה שמשייר אחר הבדיקה יהיה כשיעור מה שיאכל עד ד'

שעות שאין מותר לאכול חמץ ערב הפסח אלא עד ד'

שעות כי מן התורה אסור מהחלת שעה שביעית שהוא אכי היום כמו שלמדו מאך ביום הראשון אך חלק והרמב"ם ז"ל כתב שאם אכל מאותה שע' ואילך לוק' מהכתוב לא תאכל עליו חמץ פירוש על שחיטת הפסח ולא גר' כן להרמב"ן ז"ל דקי"ל חמץ לפני זמנו אינו עובר בלאו אלא שהוא איסור מן התורה שנא' תשביתו שאור מבתיכם ומזה הפסוק נאסר מן התורה בתחילה שהיא מצות עשה אבל אין בו לאו והרז"ה ז"ל הי' אומר שאם אוכלו זו היא השבתתו והרמב"ד ז"ל תמה עליו איך מלאו. לבו לומר כן ובשעה ששית אסרוהו חכמים ז"ל אפי' בהנאה משו' הרחקה יתיר' והאוכלו בזמן הזה מכין אותו מכת מרדות אפי' שעבר על ד"ס ואפי' לבהמת הפקר אסור להאכילו כמו שאמרו בירושלמי ואם קדש בו את האשה הינה מקודשת שאינה מתקדשת אלא בכסף שנותן לה האיש מממונו וזה אינו ממונו שהרי אין לו בו זכות לפי שאסרוהו חכמים והפקר כ"ד הפקר ובשעה חמישית אסרוהו בתכיל' בזרה מיום המעונן ומותר בהנאה ליתנו אז למוכרו לגוים אפילו הרבה

ביחד אע"פי שלא יכלה קודם זמן איסורו:

ובזה שמשייר אחר הבדיקה יניחנו במקום מובטח כדי שלא

יבטרף לבדוק פע' אחרת אם יצטרך לבדוק אחר הפסח כפה עליו כלי ולא מצאו אין צריך לבדוק אחריו דודאי בטלו אפילו דרכו של עכבר לגלות כלי לאכול החמץ • ואם לא כפה עליו כלי ולא מצאו יש לחוש לעכבר ע"כ טוב לתתו בתוך תיבה במקום שאין לחוש לעכבר ואע"פי שבינו אין חוששין שמא גרר חולדה שאם חוששנו לזה בטלה מצות בדיקה שהיינו חוששין מבית לבית ומעיר לעיר לפי שאי אפשר לישראל לבדוק חמצו בשעה אחת וכ"ש אם דרין בין הגויים וכיון שאין חוששין לגרר חולד' למה הצריכו להכניע מה שמשי' ואני אי' מחרץ זה דבי"ג אין חוששין לפי שהחולדה כיון שישאר חמץ כיום י"ד לא תמהר לגרר משום הכי אין חוששין אבל ביום י"ד שלא בשאר חמץ יותר הגרר אותו ע"כ צריך להניח במקום המובטח ולבא דאה זו ואמר וכי חולדה נביאה היא שתדע מתי הוא י"ג ומתי הוא י"ד • אבל הירון הנכון הוא דמן הסתם אין חוששין שמא גרה חולדה אבל אם הניח חמץ ומצא אחר צריך לבדוק

אחריו:

המקדש את האשה בשע' ששית בחמץ שאיסורו מן התור'

כגון חמץ דבן גמור אין חוששין כלל לקדושיו כמו

המקדש בשעה שביעית שהוא איסורו מן התורה ובחמץ נוקשה

שאין

שאין איסורו חלה מד"ס כגון חטי קרבניתא שהם קטי' ויציאי' דחמץ דרבנן בשעות דאורייתא וחמץ דאורייתא בשעות דרבנן דיש שוה שלא לחוש לקדושיו וכן דעת הרמב"ם ז"ל סובר שיש להחמיר לחוש בחמץ דאוריית' בשעו' דרבנן בשעות דאורייתא הכל נדילין ממנו ואין לחוש לקדושיו אפילו בחמץ דרבנן אבל בשעות דרבנן הכל עסוקין בו לשורפו לא משמע להו דמתסר בהנאה ואתי למשרי אסת חיש הילכך בשעות דאורייתא וחמץ דרבנן אין חוששין לקדושיו ובשעות דרבנן וחמץ דאורייתא חוששין לקדושיו :

תינוק נבנס לבית ובכר בפיו ובנבס אחריו ומבא פירורין כדי כל הבכר מ"כ בדיקה שדרכו של תינוק לפרר ואין לחוש שמא אלו הפירורין מבבר אחר הן ואומר שהיה ביד התינוק נאבד בביתי אבל עבבר נבנס ובבר בפיו ובנבס אחריו ומבא פירורין אפילו כדי כל הבבר צריך לבדוק פעם אחרת שאין דרבו של עבבר לפרר ושמא נבנס באחר מהאחורי' והניחו שם ועדיין הוא קיים על בן צריך בדיקה אחרת אחריו ובכל מקום שאנו מצריכין בדיקה אף הוא צריך ביטול שביטול הראשון אינו מועיל למה שנראה אולדה ומה שמשייר מע"פי שלא כפה עליו כלי אם לא מבא שאסר ממנו כלום מסתמא אין צריך לבדוק שמחזיקין אותו שהוא כמו שהניחה ואחזוקי ריעותא לא מחזקינן בכלל :

עבבר נבנס ובבר בפיו ועבבר יובא ובבר בפיו או עבבר לבן נבנס ובבר בפיו ועבבר אחור יובא ובבר בפיו או שעבבר נבנס ובבר בפיו ואולדה יובאה ובבר בפיה או שאולדה יובאה ובבר בפיה ועבבר נ"כ בפיה מבעיא להו אם צריך לבדוק אם לאו והמחוור בזה שאם לא בטל צריך לבדוק דהאי ספיקא דאורייתא ואם בטל הוי ספיקא דרבנן ואין צריך לבדוק וכן מבעיא בבר למעלה על הקורה אם צריך סולם להורידה ואם הוא בבור אם צריך להעלותו ואם היה בפי נחש אם צריך חבר להוציאו ולא איפשיטא וכן בזה הדין הוא אם לא בטיל צריך לחזור ולבדוק אם בטל אינו צריך והרמב"ם ז"ל כתב בשמו קורה ובבור זה שפיל וזה ירים שהבעיא היא אם בדק ובטל ולאחר איסורו מבאו שאם לא בדק ובטל הוא ליה מטמין בבורות ובעל הטורים ז"ל דחה זה שאין בחן מטמין בבורות וב"כ הרמב"ם ז"ל שאם בטל מ"כ לחזור ולבדוק :

השעה בבורין של מבא ואחד של חמץ ואם עבבר ובטל ממקו' הקביעו' דמן התורה הוי במחבא עלמחבא ובבנס לבית בדוק והבבר מע"פ שהוא קטן שאפשר שחבלו בלו אם לא בטל צריך בדיקה אלא חד ספיקא שמא אבלו שמא לא אבלו וספיקא דאוריית' לחומרא ואם הם שני בתים מ' בדוק ומ' שאינו בדוק ובבנס לא' מהם הוי ספק ספיקא ספק על ספק לא עאל ואת"ל על שמא אבלו ובספק ספיקא אזלינן לקולא אפי' בדאורייתא ואינו צריך בדיקה ואם בטל בכל עניין אינו צריך לבדוק דהוי ספק דרבנן ואזל' לקולא ובן אם לא בטלה ממקום הקביעות אינו צריך בדיקה בכל דברים מרובא פריש :

שני בבורין אחד של חמץ ואחד של מבא ושני בתים אחד בדוק ומ' שאינו בדוק ואחו תרי עבברי חד עאל בהאי ביתא ואחד עאל בהאי ביתא ולא בטל דאיכא תרי ספקי ספק עאל ספק לא עאל ואת"ל עאל שמא אבלו אם לא היה הבבר גדול מ"כ אם בטל אפי' היה הבבר גדול אזלינן להקל דאיכא אלא חד ספיקא ובדרבנן אזלינן לקולא בבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקי' ואתא עבבר ושקל ועאל לחד מנייהו אם של אדם מ' או של שנים ובאו לשאול באחד מן מ' לשאול על שניהם צריכין בדיקה שניהם אפי' בטלו אם באו זה אחר זה אין אחד מהם צריך בדיקה אם בטלו בבור מ' של חמץ ואם עבבר ושקל ובבנס לאבר ולא ידעינן אם נבנס לבית מע"פי שהוא קרוב מאד אם בטל או שהבבר איבו גדול שאפשר שאבלו אזלי' להקל . רחה עבבר שבבנס לבית ובבר בפיו נבנס אחריו ובדק ולא מבא מ"ב לבדוק עוד ולא בטול אע"פי שלא בטל ואם בדק מקבת הבית ומבא אם בטל אזלינן להקל שזה שמבא הוא שהבנים לבית העבבר ואם לא בטל צריך לבדוק בדיקת כל הבית . הבית אשע בכרות ומבא עשר צריך לבדוק דאי"ל שהאשע הלבו וצריך לבדוק אחריהם ואלו העשר הם אחרות הפייע מלבו" אמר על זה באזהרותיו ועוד בה עשיריה ושבה והימה לבער הבית עשר ומבא אשע צריך לבדוק אחר כל העשרה דאי"ל שאחומש עשר שהיה אחרו ואו האשע אחרים הם ואפי' אם בטל ודוקא בשהיו קשורים כל העשר אבל אם אינם קשורים אינו צריך לבדוק אלא אחר האחד . הבית בזודה זו ומבא בזוית אחרת אם לא בטל צריך לבדוק ואם בטל אינו צריך לבדוק עוד :

(ואחר שהשלמתי דין מתי אפרש דין מי)

אבל נאמנין על ביעור חמץ אפי' גשים אפי' עבדים אפילו קטנים אם הם בני דעת כמ"ש הרמב"ם ז"ל ומי אמרי הכי אמן בדקינן להאי בתא מהמנינן להו משום דהמשביר בית לחבירו אינו צריך לבודקו משום דאחזקתו בדוק ואפילו תאמר דאין אחזקתו בדוק מהמנין להכי אי אמרי אמן בדקינן לי' ומוכח בגמ' דאפי' לא הוי אחזקתו בדוק אמאמינן האמירה דהני משו' מדאורייתא בבטול בעלמא סגי ובדיקה אינה אלא מדרבנן ובדרבנן מהימני להני אע"ג דבדאורייתא אסמכינן בנאמנות בשים אע"ג דפ' המדיר נראה דנשי' מהמנינן להו בדאורייתא ומעשים בכל יום שנאמנות בנקור בשר ואלא הוברכנו לטעם נאמנות משו' דבדיקת חמץ דרבנן בבר אתי שו בזה בירושלמי ונתנו טעם לפי שנשי' עבלניו' הן שאלא שבדיקת חמץ דרבנן לא הוה מהמנינן להו מ"מ מי שהשביר בית לחבירו בשם י"ל חזקתו בדוק ואף ע"ג דאקי' לן דאחזקתו בדוק אי אית' למשביר קמן שיילינן ליה אם הוא בדוק אם לאו ולא סמכי' אחזקה זו אלא אי איתיה קמן אבל אי איתי' קמן שיילינן לי' וכן פסק הרמב"ם ז"ל :

המשביר בית לחבירו בי"ד ובקנה בבסף או בשטר ובחזקה ויש בו חמץ וצריך בדיקה אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשביר לבדוק שהרי החמץ הוא שלו ואע"פי שבבר קנה השובר הבית ביון שאינו יכול להבנס בבית לפי שעדיין לא מסר לו המפתח על המשביר אלא מבות ביעור ואם מסר לו המפתח אחר הקניה על השובר לבדוק אע"פ שהיה החמץ של המשביר מבות ביעור על השובר היא :

המשביר בית לחבירו בחזקת שהוא בדוק ומבאו שאינו בדוק אינו יכול לחזור בו מדין מקח טעות מש' דניחא ליה לאנשים לקיומי מבוה בין בנופיה בין בממוניה ואפי' יבטרך להוציא ממון לצורך הבדיקה בפטר המשביר מלשלם לאחו ממון .

ושליח אי מבי מבטיל או לא הרב בעל העטור ז"ל כתב בין דקימא לן בפ' השואל דשלוחו של אדם כמותו בכל המורה כלה אם כן אם שליח בטלתו לא עבר בלא ירחה ובלא

מחד אם בטל או שהבבר אינו גדול שאפשר שאבלו אלי' להקל . רחה עבבר שבבנס לבית ובבר בפיו נבנס אחריו ובדק ולא מבא מ"ב לבדוק עוד ולא בטול אע"פי שלא בטל ואם בדק מקבת הבית ומבא אם בטל אלין להקל שזה שמבא הוא שהבנים לבית העבבר ואם לא בטל צריך לבדוק בדיקת כל הבית . הבית אשע בכרות ומבא עשר צריך לבדוק דאי"ל שהאשע הלבו וצריך לבדוק אחריהם ואלו העשר הם אחרות הפייע מלבו" אמר על זה באזהרותיו ועוד בה עשיריה ושבה והימה לבער הבית עשר ומבא אשע צריך לבדוק אחר כל העשרה דאי"ל שאחומש עשר שהיה אחרו ואו האשע אחרים הם ואפי' אם בטל ודוקא בשהיו קשורים כל העשר אבל אם אינם קשורים אינו צריך לבדוק אלא אחר האחד . הבית בזודה זו ומבא בזוית אחרת אם לא בטל צריך לבדוק ואם בטל אינו צריך לבדוק עוד :

(ואחר שהשלמתי דין מתי אפרש דין מי)

אבל נאמנין על ביעור חמץ אפי' גשים אפי' עבדים אפילו קטנים אם הם בני דעת כמ"ש הרמב"ם ז"ל ומי אמרי הכי אמן בדקינן להאי בתא מהמנינן להו משום דהמשביר בית לחבירו אינו צריך לבודקו משום דאחזקתו בדוק ואפילו תאמר דאין אחזקתו בדוק מהמנין להכי אי אמרי אמן בדקינן לי' ומוכח בגמ' דאפי' לא הוי אחזקתו בדוק אמאמינן האמירה דהני משו' מדאורייתא בבטול בעלמא סגי ובדיקה אינה אלא מדרבנן ובדרבנן מהימני להני אע"ג דבדאורייתא אסמכינן בנאמנות בשים אע"ג דפ' המדיר נראה דנשי' מהמנינן להו בדאורייתא ומעשים בכל יום שנאמנות בנקור בשר ואלא הוברכנו לטעם נאמנות משו' דבדיקת חמץ דרבנן בבר אתי שו בזה בירושלמי ונתנו טעם לפי שנשי' עבלניו' הן שאלא שבדיקת חמץ דרבנן לא הוה מהמנינן להו מ"מ מי שהשביר בית לחבירו בשם י"ל חזקתו בדוק ואף ע"ג דאקי' לן דאחזקתו בדוק אי אית' למשביר קמן שיילינן ליה אם הוא בדוק אם לאו ולא סמכי' אחזקה זו אלא אי איתיה קמן אבל אי איתי' קמן שיילינן לי' וכן פסק הרמב"ם ז"ל :

המשביר בית לחבירו בי"ד ובקנה בבסף או בשטר ובחזקה ויש בו חמץ וצריך בדיקה אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשביר לבדוק שהרי החמץ הוא שלו ואע"פי שבבר קנה השובר הבית ביון שאינו יכול להבנס בבית לפי שעדיין לא מסר לו המפתח על המשביר אלא מבות ביעור ואם מסר לו המפתח אחר הקניה על השובר לבדוק אע"פ שהיה החמץ של המשביר מבות ביעור על השובר היא :

המשביר בית לחבירו בחזקת שהוא בדוק ומבאו שאינו בדוק אינו יכול לחזור בו מדין מקח טעות מש' דניחא ליה לאנשים לקיומי מבוה בין בנופיה בין בממוניה ואפי' יבטרך להוציא ממון לצורך הבדיקה בפטר המשביר מלשלם לאחו ממון .

ושליח אי מבי מבטיל או לא הרב בעל העטור ז"ל כתב בין דקימא לן בפ' השואל דשלוחו של אדם כמותו בכל המורה כלה אם כן אם שליח בטלתו לא עבר בלא ירחה ובלא

אמ"ה

כר"ן ז"ל בפ"ק דחולין בפשט' רמ"ש כיתר דנשים עבלניות הן בודקות כל שבתא . כלומר מתוך שאין שם חמץ ידוע אולות לומר שאין שם חמץ ומקולות ואי דאורייתא לא מהימני אבל בשאר מילי מהימני אפילו בדאורייתא ומעשי' בכל יום שסומכין עליהם במלאכת' ובניקור בשר אע"פ שיש בו טורף מרובה אפילו שבן וודעות מקומות דאלב וכחוטין ולא אמרי בודקות כ"ם אלא במה שאין שם איסור ידוע ויכולו' לאלו' עכ"ל . ואולם ביאור נכון ושם ברור לבאיל בנשים לנקר אח' לאבראם בירתי מי שאוס' כי לא אמנה אלא בדיד' לא בטל הבראה מטוס דשאם נשים עבלניו' ואינם מדקדקי' כ"כ בנ"ל :

מאמר חמץ

ובלא יאכלו וחברים חולקים דכיון דבטול מתורת הפקר נגעו בה כדאוכח בגמרא נראה שאינו יכול לבטל שהאומר לחבירו הפקר נכסי אין בדברי כלום ונראה לי הטעם שבהפקר לא מהני שליחות משום דהפקר דין נדר יש לו כדאוכח בפ"ק דנדרים לפי שהוא מפקירו לעניים ולעשירים משום הכי לא מהני שליחות בהפקר שהאומר לחבירו קבל נדר זה עליך בשליחותי להתסר בו אינו כלום אבל לענין בטול חמץ ודאי מהני וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בהלכות נדרים דהפקר דין נדר יש לו ואינו ענין לענין בטול חמץ הילכך דברי הרב בעל העטור ז"ל עקר דשליח מבי מבטל ומי שיש לו חבירים רבים בתוך הבית יכול לברך על ביעור חמץ ויבוה לשלוחו להתפזר אחד פה ואחד פה והם יבדקוהו בשליחות וכן כתוב בספר הטורים:

ומי שהוא במדינת הים והניח אשתו ובניו בביתו הם יבדקוהו והוא יבטל בלבו בכל מקום שהוא ובזה נתקיימה מצוה זו כדין והלכה:

גוי שבפנם בחברו של ישראל ובבקו בידו אין זקוק לבערו שלא הזקיקו להוציא את הגוי מן הבית כדאמרינן אלא אי אתה רואה אבל אתה של אחרים ושל גבוה הפקידו אבלו הגוי זקוק לבערו ופירש רש"י ז"ל דמיירי בסתם שלא קבל עליו אחריותו וא"ה זקוק לבערו דכיון שקבלו ברשותו בחזקת דקבל עליו אחריות דמי כדאמרינן בבבא קמא דבגוים שורף בביתו חייב אבל אם יחד לו בית הוה ליה כמאן דאמר בגוים שורף לרשותיה דפטור ור"ת ז"ל פי' דבדקבל עליו בפירוש אחריות עשיקנן ומשום הכי אם הפקידו אבלו חייב באחריותו וא"ה אם יחד לו בית שרי דהוה ליה כמקבל אחריות על חמצו של גוי בביתו של גוי שאינו עובר עליו שאפילו חמצו של ישראל שהוא ברשות גוי אינו עובר עליו ולזה הסכים הרא"ש ז"ל וה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן חמצו של ישראל ברשות נכרי צריך ביעור והכי מוכח בגמרא ונראה לי דבפקא מינה לענין ספיקא שאם נשרו חטים במים שאם לא נתבקעו שאסורים משום דפליג בה שמואל ומר עוקבא ולא אפסיקא הלכתא כמאן וכתב רי"ף ז"ל שאין אסורין אלא בעינייהו משום דאיסור חמץ בעינייה מדאורייתא אבל על ידי תערובת שאין איסור תערובת אלא מדרבנן ואזלינן להקל ה"ה לענין להפקידם אבלו גוי כיון שאין איסורן אלא מדרבנן מותר להפקידן אבלו: וה"ה לבלאמץ שאין אסור אלא מדרבנן משום ספיקא מותר להפקידו אבל גוי דומה לחמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי שמן התורה אין צריך לבערו ומדרבנן הוא צריך לבערו דבספקו אזלינן לקולא בכל ספיק' דרבנן זו היא דרך הרמב"ן ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל כתב דחמצו של ישראל ברשות גוי עובר עליו בבל יראה ובל ימצא והר"ן ז"ל בפי' ההלכות אמה עליו: גוי שהפקיד חמצו אבל ישראל אם קבל עליו אחריות שאם נאבד או נגנב ישלם לו חייב לבערו וכן אם הוא גוי אלא בגון בני חילא המפקידין חמצן אבל ישראל שבגוי שנגנב או נאבד הוא ברשות ישראל חייב ואם לא קבל עליו אחריות אינו חייב לבערו אבל עושה לו מחיצה עשרה טפחים וי"א דאפי' קבל עליו אחריות מהניא ליה מחיצה כמי שקבל אחריות חמץ של נכרי בביתו של נכרי וכמו שכתבתי למעלה:

חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור אפי' בהנאה מפני שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא קנסינן ליה מדרבנן לר' שמעון דסבר' ליה דלאחר זמנו אינו עובר עליו מן התורה' דאלו לר' יהודה דס"ל דלאחר זמנו עובר עליו בלאו אפי' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור ולר' שמעון דס"ל דמן התורה אינו עובר עליו בלאו קנסינן ליה לאסרו בהנאה מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא להשהותו בבית ואפילו הפקידו אבל גוי שמן התורה אינו צריך ביעור כמו שכתבתי למעלה

כיון דמדרבנן צריך ביעור קנסינן ליה וכן אמרו בירושלמי הפקיד חמצו לאחר הפסח אסור ואעפ"י שאינו אסור אלא משום קנסא כי היכי דאסיר לדידיה אסור לבולי עלמא והכי מוכח בפ"ק דחולין דאמר הא חמץ של עובדי עבירה פירוש שהם משהין חמצן בבית בפסח מותר לאחר הפסח תבא יביא הפסח אלא היה להם שהות להחמיצו לאחר הפסח דבודאי בפסח נתחמץ א"ה הוא מותר ואתנו טעם בגמרא שזה החמץ אינו אותו שהשהו בביתם בפסח אלא שהחליפוהו בחמצן של נכרים משום שכיון שאפשר לו להחליפו בשל נכרי ויתבטל בהיתר לא שביק היתירא ואכיל איסורא ומשום הכי שרי למיכליה דתלינן לקולא לומר שאינו זה שהשהו בביתם ורש"י ז"ל היה אומר שהוא אסור להם כדי שלא יהנו מאיסורי הנאה אבל הרמב"ם ז"ל כתב שהמוכר איסורי הנאה הדמים מותרים והרמב"ן ז"ל מבא בירושלמי שהדמים מותרים לפי שאינן דמי האיסור שכיון שהוא אסור בהנאה אותן דמים אינן דמי האיסור אלא גזל הם בידו ואם קדש בהם את האשה היא מקודשת לפי שהמקדש בגזל מקודשת ומכאן למדו בירושלמי שהמקדש בגזל היא מקודשת וכיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס אינו חייב כשהוא בעין אבל אם נתערב אותו חמץ עם דברים אחרים הוא מותר בין אם נתערב תוך הפסח או קודם הפסח או אפילו לאחר הפסח אלא שאם קודם הפסח או בפסח בעינן שעובר עליו בבל יראה ובלימצ' וזה הוא בזית בבדי אכילת פרס אותו תערובת הוא אסור כלו הוא חמץ בעינו ואם נתערב לאחר הפסח אפילו יש בו בזית בבדי אכילת פרס הוא מותר ובלבד שיהיה הרוב היתר בדין תרומת חוכה לחרש שמבטלה ברוב שכיון שאינו אסור אלא משום קנסא בעלמא דיו שיהנו בו בקל שבאיסורין:

ובגוי שהניח דורון לישראל בתוך הפסח וזבח בו אסור בהנאה דבפרק בל הבלמים מוכח שישראל יכול לזכות בחמצו של גוי להאסר בהנאה אלא שאם הניחו בחצרו של ישראל אינו זובח בו להאסר בהנאה דיכול למימר בהיתרא מבינא דחזכה באיסורא לא בעינא וכיון דאיהו לא מבי זבי חברו גמי לא זבית והכי אמרינן בפרק השואל ובפרק שלוח הקן והרבה החמירו בזה בחומן הגוים המביאים דורון של חמץ לישראל ביום אחרון של פסח שלא יקבלוהו ישראל שאם בבלהו עליהם שאעפ"י שיום אחרון של פסח אינו אסור אלא משום הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם אין להקל בו יותר מיום שלפניו שהוא אסור מן התורה אלא שאם אמר לו הא ביתא בקמך דאפי' שומר חנם לא הוי אפשר להקל ואם נתערבו בדעתי אבר בתוך התבשיל בתוך הפסח ונאסר התבשיל מניחו לערב ומותר:

המוציא פת בבית בתוך הפסח ואינו יודע אם מבא הוא אז חמץ מותר אפילו בבבילה דחזלינן בתר בתרא ולבסוף בשחמשו מבא בבית אם הוא משופש הרבה שאי אפשר לו להתעפש בל בך משבבבם הפסח אז ודאי הוא חמץ ואם עברו מימי הפסח שבובל לאלות שבתעפש משבבבם הפסח עד עתה תולין להקל אפי' הוא מעופש הרבה שאינו תולין בל יום אפה פת אחה ובתבוהו עליו ומפני החום בתעפש:

כתב רש"י ז"ל אשה שלותה בבר של חמץ מהבדתה קודם הפסח חייבת להחזירו לה אחר הפסח ואין זה חמץ שעבר עליו הפסח ואם לא החזירתו יש בומשו' גזל:

כתב בעל הטורים בשם אבי העזרי ישראל שמקבל בברות של חמץ בבל שבועה בבית שיאמר לו קודם הפסח שיתן לו בשבועה של פסח אמתו אז מעות ואז אפי' בתו לבית האשבון לאחר הפסח מותר לבבל ממנו מה שלא בבל בתוך הפסח למד זה מדין יין בסך:

עוד בתב שאלה לרש"י ז"ל ישראל וגוי שיש להם תבור בשותפות

בשותפות מהו לומר לגוי טול חצי של פסח ושני חטול חחר כך והשיב שיתנה קודם הפסח ויטול דמים מחותו שבועה והה"ר שמעון בר חברהם ז"ל כתב מעשה בא לידי ישראל שהיה לו חנור וחפו בו גוים חמץ בפסח ובא האופה שהיה בגזבר על ישראל והניח לו בכרות אחר הפסח משבח החנור והסרתי לו לקבלם לא מבעיא חמץ שאסור שזכה בו הישראל בשכר החנור והוה ליה חמץ שעבר עליו הפסח שלא אפי' מעות אסור לקבל בשכרו כיון דחמץ בפסח אסור בהנאה הוה ליה משתכר באיסורי הנאה ואפי' חמצו של נכרי אסור ליהנות בו בפסח מיהו אם קבל בבר מעות מותר ליהנות מהם דתנן גבי ערלה וכלאי הכרם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת ומיהו שרי לישראל להעניר חנורו לגוי ע"מ שיאפה בו מצה ואם אפה בו חמץ אין זקוק לו כדתנן שכרו לעשות בו מלאכה אחרת אעפ"י שהעניר לו חנית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר ע"כ:

עוד כתב שם מהר"ר לומר לענדו בפסח אם הוא ענב גוי שאינו מוזהר על החמץ הא לך דינר זה וקנה ואכל אעפ"י שיודע שיקנה חמץ ואינו בקונה חמץ אעפ"י שמזונותיו עליו ולא יאמר לו כלה ואכול ואני פורע ע"כ:

עוד כתוב שם אסור להשכיר לגוי בפסח שיבשל בהם חמץ מפני שרוצה בקיומו של איסור על ידי דבר אחר שלא יבקע הכלי ועוד שהכלי עצמו אסור בהנאה אסור להשכירו לכתחלה ולא דחמי להא דתניא בתוספתא משכיר אדם חמורו לגוי להניח עליו חמץ בפסח ממקום למקום דהתם החמור אינו אסור אבל הכלי עצמו אסור ע"כ. ולי נראה שמותר להשכיר כלי לגוי כמו שהוא מותר להשכיר חמורו ואין טעם הוצה בקיומו אוסרו כי גם אם מת החמור הפסיד שכרו כמו שאם נבקע הכלי ואין בין זה לזה הפרש וגם רוצה בקיומו אסור אינו אלא ביין נסך אבל לא בשאר איסורי הנאה וגם טעם שהכלי עצמו אסור הוא בהנאה אינו טעם לאסור שכיחות הכלי שהרי כלי יין נסך מותר להשתמש בהם ובשכר ובכלי שנשתמש בו חמץ מותר להשתמש בו מצה בצונן או מיני פירות או תשמישין אחרים כל שאין לחוש לפליטת חמץ בע"ל:

חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפי' באכילה והכי מוכח הא דחמצן של עובדי עבודה זרה מותר לאחר הפסח מפני שמאליפין וגוי שהניח דורון לישראל בפסח חמץ אם לא קבלו היהודי אפילו הניחו הגוי באבדו מותר שאין אבדו קונה לו אלא בשל היתר כדאמרינן דהיתרא ניחא ליה דאיסורא לא ניחא ליה ויש מחמירין לאסור:

חמץ שנמצא בבית אחר הפסח אוסר בירושלמי אפי' בטלו דחוישינן שמא הערים ולא בטלו יפה והרב בעל העטור ז"ל אוסרו באכילה ומתירו בהנאה ואין טעם לאלוק בין אסור אכילה לאסור הנאה. וגם אוסר בירושלמי חמץ בהנאה אפילו להאכילו לכלבו אפילו לכלב של הפקר שאין לו הנאה של כלום:

חנות של ישראל ופועלים גוים חמץ הנמצא בה מותר דתלינן שהוא של פועלים וחנות של גוים ופועלים ישראל אסור דתלינן שהוא של ישראל כך היא גרסת ר"ח ז"ל ורבינו האיי ז"ל גרים איפכא שהכל תלוי בחנות אם הוא של ישראל אסור ואם הוא של גוי מותר:

חמץ שנפלה עליו אפולת הרי הוא כמבוער כל שאין הכלב יכול לאכול אחריו והוא שלשה טפחי' ובריך שיבטלנו בלבו ר"א דלאו דוקא בלבו דדברים שבלב אינן דברים אלא שאין צריך להשמיע לאזנו כשמבטלו בשפתיו ובטול זה אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא כיון שנפלה עליו אפולת אינו עובר עליו והכי אמרי' במכילתא יבא חמצו של נוכרי שמופקד ביד ישראל וחמץ שנפלה עליו אפולת אעפ"י שהוא ברשותו של ישראל אבל אינו יכול לבערו ורשאי אדם לומר לגוי עד שאתה

לוקח במתה קח במחיים שאקחנו ממך אחר הפסח:

נכרי שהלוה לישראל על חמצו קודם הפסח והרהינו אבלו שאמר לו אם לא אפרעך מכאן ועד יום פלוני יהא קנוי לך ולא אמר לו מעכשיו ובבר עליו הפסח אסור הוא שהרי בראשו ישראל הוא ואם אמ"ל קנה אותו מעכשו אם הגיע זמנו אחר הפסח מותר וכן כתב הרא"ה ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל כתב דדוקא אם הגיע זמנו קודם הפסח והראב"ד ז"ל אבלו עליו ורבינו אפריים ז"ל סובר כהר"ם:

השלמנו דיני מי ונתחיל דיני מה והוא נחלק לשני ענינים הא' מה הן המקומות הצריכין בדיקה. והשני מה הן הדברים שצריך לבער ונתחיל במקומות שהוא צריך לבער ואח"כ נבאר הדברים האסורים שהם צריכים ביעור:

כל מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה ולמה אמרו שתי שורות במרתף מקום שמכניעין בו חמץ פי' כן היו שוני' הראשונים כי במרתף של יין צריך לבדוק שתי שורות ופירשו כאן שאותן שתי שורות הם מקום שמכניסין בו חמץ אבל שאר המרתף אינו צריך בדיקה ונחלקו בית שמאי ובית הלל אותן שתי שורות היכן הם בתוך המרתף וגם האמוראים בגמ' נחלקו בפירוש דברי בית שמאי ובית הלל והעולה מהגמ' הוא שהן שתי שורות האיצונות שהן העליונו' והם היו מסדרין האבנים בתוך המרתף בבותל מערבי מבפנים לדרום עשר אבנים וסמוך להם לצד חוץ עשר אבנים אחרות כן על זה הדרך עד קרוב לפתח המרתף ועל סדר זה היו מסדרין שורה אחרת למעלה מזו וכן שורה על שורה עד שמגיעין לשמי קורה וגרחה ממסקנת סוגית הגמרא שאין צריך לבדוק אלא עשר אבנים העליונות שהם קרוב אל פתח המרתף ועשר אבנים אחרות שתחתיהן וזהו שאמרו האיצונות העליונות אותה שבשמי קורה ושל מטה הימנה לפי שאם הולך בשמש להניח יין לסעודה ובבר של חמץ בידו ומניחו ושוכחו שם וי"א העליונה כמו שפירשתי והאחרת שהיא סמוכה לה לפנים ולא פסק כן הרא"ש ז"ל אלא בסברא הראשונה:

חורי הבית העליונים יותר מדאי והתחתונים יותר מדאי אין צריכין בדיקה לפי שאין נוהגין להשתמש בהן. וכן זיזין הבולטין מן הכותל ובירושלמי משמע שאם הם גבוהי' לעשרה טפחים אינן צריכין בדיקה ואין לסמוך על הירושלמי בזה שהרי רוב התשמיש של אדם הוא למעלה מעשרה טפחים אלא הגבוהים שאין צריכין בדיקה הוא שאין יד האדם מגעת בו וכן הנמוכין למטה משלשה טפחים אבל משלשה טפחים ולמעלה עד המקום שהיד מגעת שם צריך בדיקה בין בחורים בין בזיזין הבולטים וה"ה שאם הכותל הוא עב הרבה יותר ממה שיהיה היד מגעת אינו צריך לבדוק אלא עד מקום שידו מגעת אפי' הוא נמוך עד עשרה טפחים שאין אותו מקום נוח לתשמיש ומי הבנים שם חמץ וה"ה לזיזין בולטים. חור שבינו לבין חבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ודיו וגרחה מזה שאעפ"י שיש שם חמץ ידוע אין זקוק לו דהוה ליה כחמץ שנפלה עליו אפולת שהוא כמבוער. ואם החור הוא בין יהודי לגוי אפילו בה בגמ' ה"ק סבירא ליה דבודק עד מקום שידו מגעת ופלימו אומר שאין בודק כלל מפני החשד של הגוי שמא יאמר כשפים הוא עושה לי ובבטול סגי ואע"ג דפלימו יחידאה הוא קיימא לן כותיה והכי מוכח בגמרא זאינו צריך בדיקה כלל ובעלי האחזרות כלם כן כתבו האחד כתב כן יאמרו בעמדם קסמי' בידם. והאחד כתב יהי דן נחש כלומר הגוי יהי דן שאותה בדיקה היא נחש וכשפים ואע"ג דשלוחי מצוה אינן נזוקין היכא דשכיח היזקא שאני כן אמרו בגמרא כל בגות החבר צריכין בדיקה אין מגג היכא שהוא משופע כאין קובא וכן המגדל המשופע אינן צריכין בדיקה לפי שאין דרך להשתמש

בהם לפי שהוא מתגלגל ונורר מפילו הם בחמצא הבית חיין
בריכין בדיקה וכן חמצא החבר שקורין לאותו רבותינו מילוס
של חבר חיינו בריך בדיקה לפי שמצויין עם בעלי חיים ואוכלין
כל מה שימצאו עם ודווקא חמצא החבר חנרן בריכין
בדיקה וכן כתב הרמב"ם ז"ל כל החדרים שנחבר בריכין בדיק
חון מרפת בקר שאם היה עם חמץ הבהמות יתבלבלו: וכן
לולין מקום דירת תרנגולין וכן מתכן שהוא בית התבן כי מה
דרכו של חמץ עם: ואוכרות יין שמסתפקין מהם בריכין
בדיקה שלפעמים יחסר להם יין בתוך הסעודה והשמש נכנס
עם ופתח בידו ושוכח עם והוא הדין לאוכרות שברי מקומות
שרגילין בו שאם מסתפקין מהם בריכין בדיקה: ונר' בנמ"ב
אוכרות שמן שמפילו מסתפקין מהם אין בריכין בדיקה לפי
שיש קבע לספוקו וקודם סעודה יודעין כמה בריכין ממנו
ואין השמש בריך לבא עם בחמצא הסעודה והריטב"ם ז"ל לא
פירש זה בהלכות ונתנו טעם בזה שלפי מנהגו עכשו להדליק
בשמן הוי כנרות הדלקה הם נרות של שעוה שבריכין בדיקה ואין
טעם זה מספיק לחכיות סתומות השמרות לסחורה: ובית
דגים קטנים ובית המלח נכי כיני העכים ובי קירי ובי תמרי
הכל בריכין בדיקה שלפעמים כלין בתוך הסעודה והשמש
נכנס עם ופתח פתו: ובית דגים גדולים אין בריכין בדיקה
שכבר ידעו קודם סעודה כמה בריכין ומכיתין די ספוקם:
ובירושלמי אמרו דבתי כנסיות ובתי מדרשות בריכין בדיקה לפי
שנכנסין עם בתחלת חדש שעושין עם סעודה מפני קידוש החדש
במו שנ' בפ' בן סורר ומורה' וכן בעבור שני' והיה נקרשת סעודה
על מכונה וה"ה לבתי כנסיות שלנו שבריכין בדיק שהרי התינוקות"

ובתב רבינו חנן מגמש ז"ל בני חדש המכבדין חדריהם
בי"ג בניסן ומבוונין לבדוק החמץ ולבערו ובהרין
שלא להכנים שם חמץ עוד חעפ"כ בריכין בדיקה ליל י"ד:

מקום שנשתמשו בו חמץ ונפל מפילו אינו נבוהה' שפחים
כדי תפיסת הכלב אינו בריך לחפש אחריו מפני
הסכנה לפי שיש לחוש לעקרב המבוי בחרכות ותע"ב דקימא
לן דשלוחי מצוה אינן נזוקין היכא דשביה היזיקא אין לסמוך
על הנס ובזר שמא אחר בדיקתו שאינו עוסק במצוה ינפש
אחר מבדה שנתבדה לו שאינו עוסק במצוה ואינו לידי סכנה
ודוקא בספק אבל בודאי איש בו חמץ ואינו נבוה שלא' טפחים
בריך לבדוק אחריו ולהוציאו אפי' נמרה וחכינה נעשין שלא
יהיה בו סכנה ואם יש בו שלשה טפחים מבטלו בלבו:

מטה שהיא חולקת את הבית מבחוץ לבחל קא"מ רשב"ג
אם יש אחתיה עכים וחנניס אין בריכין בדיקה שלא
מצדה התיכון ואם אין בו עכים וחנני' אם היא נבוהה שיוכל
להכנס אחתיה בריך לבדוק אף בדה הפנימי בן הם דבני
רשב"ג אבל ת"ק סבירא ליה שאין בריך לבדוק בדה הפנימי
אחר שנתפרסו המקומות הבריכין בדיקה בפרס הדברים
המתבערין:

אלו עוברין בפסח פירות מתבערין בפסח והם הרבעה
מיני מדינה ושלשה מיני אומניות וחרבעה מיני מדינה
הם בגל ומדי ומדוס ומצרי: ושלשה מיני אומניות הם
בעים וטבחים וסופרים הם אלו המינין אסור לקיימן בפסח
לפי שבמיני מדינה יש חמץ דגן בגמר על ידי תערובת ובמיני
אומניות יש חמץ שאינו בגמר אבל רע וקורין אותו חמץ
נושקא בלא תערובת ור' אלעזר מוסיף תבשיטי בשים שהוא
חמץ נושקא ע"י תערובת ולא קימא לן בוחיה ואינו מתבער:
וכותח הבבלי הוא מתבער משום שהוא עשוי מבסוכי דחלבא
ומלחא וקומניתא דאומא שהוא עפושא של פת שמתעפש לאחר
זמן בתוך הכותח: וחומץ האדומי הוא מתבער מפני שיין
הוא חזק ומערבין בו שעורים בדי להחמיצו ובן סבר המדי

שבותבין בו חומץ ומוש זיתום המצרי הוא תלתא שעורי ותלתא
מלחא ותלתא קורטמא הוא כרכום שקורין אפרן וביון שיש
בהם במו שאמרנו בירושלמי ובלהו ע"י מי הם חמץ נמור ע"י
תערובת: ושלשה מיני אומניות הם זומן של בעים הוא
מלא דאזרא פירוש מוש של סוגין שעושין הבעלן: ועמילן
של טבחים הוא פת של תפוחה שלא הניחה עליה ונוחנין אותו
ע"פי הקדרה לשחוב הזוהמה: וקול"מ של סופרים הוא שאין
אותו מקמח והסופרים מדבקין בו ליריעותיהן: כל אלו הבעה
מינין אסור לקיימן בפסח והאוכלן אין בהם כרת אלא
בת תערובת חמץ אבל אם יש בו בזית בבדי אבילת פרס אבל
בפחות מכאן אין בו כרת. ומיני מדינה שאין חמץ דגן נמור על
ידי תערובת אין בהן בזית בבדי אבילת פרס: ובאמת הבבלי
אעפ"י שיש בו בזית בבדי אבילת פרס אין בו כרת אבל אם
בא אבילתו בזית בבדי אבילת פרס שאין אוכלין אלא מעט מעט
בדרך טבול על כן בכל הבנה בותח עם הפחרים אומר שאין בו
כרת ורבנן סבירא להו שאין בחלו הבבעה מינין אלו לבקות
בעלו ואמרי דעל חמץ דגן נמור עבוה כרת ועל ערובו בלא
בלוס וכ"ם בנושקא בעיניה דשפי חמיר חמץ דגן נמור על ידי
תערובת מנושקא בעיני' בדמפרש בגמ' ואם אבל תערובת חמץ
דגן נמור ליכא לאו ב"ם נושקא בעיניה ובחמץ דגן נמור ע"י
תערובת אם לא נתבטל מיבא מיסורא דאוריתא דבבי שיעור
אסור מן התורה בדאי' כפ' עם הבפורים אבל נושקא בעיניה
כיון דלית ביה לאו לא מתסר מדאוריתא כלל אבל מדרבנן
מתסר ומובה בגמרא דנושקא בעיניה אע"ג דמאוריתא לא
מתסר מדרבנן מתסר מדאמרינן אסור ישרף והאוכלו פטור
משמע דנושקא בעיניה אסור דאסור נושקא בעיניה הוא שהוא
חמץ דע כיון שהתחיל להתחמץ אלא עמר חמוצו ובגמר מובה
דבי הבבי דבנושקא בעיניה ליבא לאו הוא הדין דבחמץ דגן
נמור ע"י תערובת ליבא לאו אלא מיסורא דרבנן וז היא שטת
הריטב"ם וקשיא דברי הרמב"ן ז"ל והרב בעל המאור ז"ל פסק
דבחמץ דגן נמור ע"י תערובת ובנושקא בעיניה ליבא לאו
והאוכלו לוקה מן התורה ובל תערובת חמץ אם יש בו בעם
אסור מן התורה דבעמא אם בטול ובעם בעקר ומ"מ קעב"ל
שאן אסורין בהבלה אם אלא ביעבן אינו עובר עליהן בבל
ידאה ובל ימבא שלא בדברי רש"י ז"ל שפירש שו עוברין בפסח
עוברין עליהם בבל ידאה ובל ימבא אפילו לאבור אבילה
מיבטריך בהני רבויא דקרא ובל ידאה ובל ימבא אם
דבשלמא חמץ דגן נמור ע"י תערובת בין שלא נתבטל מיבא
למימר ממילא אית לאו שעובר עליו בבל ידאה ובל ימבא
ורבויא דקרא לא מבטריך אלא בלבו' עליהן בבאה ואיבא היתר
מבטרא לאסור אבל הני דהוו נושקא בעיניה אבא מתסר בבל
מדאוריתא מי לאו רבויא דקרא לעבור עליהן בבל ידאה ובל
ימבא מבלן מיהו הע"ב דאינו עובר עליהן בבל ידאה ובל ימבא
בריבין ביעור מדרבנן שהרי אינו אסור ישרף והוא נושקא
בעיניה ובראה שאם השהה אחון בפסח אלא בעבן דלא מתסרי
בהבלה אחר הפסח:

הפת שעשה ובפסלה מלא בול לאדם שמפני עפושה אינה
ראויה לאבילת אדם אם היא ראויה לבלב נשרפת
בפסח אע"ג דקיל"ן דבבלה אינה אסורה אבא אם לא נשרפה
ואם נשרפה ואינה ראויה לבר אבבה אסורה שאני הבם לפי
שעדיין היא ראוי' לחמץ בה בעסות אחרות וכיון שראויה לחמץ
בה עסות אחרות אעפ"י שאינה ראויה לאבילה היא מתבערת
שהרי אמרו שאור ישרף ואינו ראוי לאבילת אדם כיון שראוי
לחמץ בו עסות אחרות הוא מתבער בפסח וסבי אינה
בבילתא:

מלובמא שבשרחה קודם הפסח אין חייב לבער בדין הרבו
קודם זמנו שמותר בהבלתו לאחר זמנו אבל אם
נשרפה

נסרחה בפסח אם נתחמצה ולבסוף נסרחה חייב לבער דהוה ליה כחדבו קודם זמנו שמותר בהנאתו לאחר זמנו והכי איתא בירושלמי:

ואני נשאלתי מתלמידי בחטים הנאפים בגורות אם יש לחוש להם לחמץ מפני לחות הקרקע אם דומה זה להיתר הרבה דבנעה בחשקה. וזאת תשובתי הרמשונים ז"ל שאלו בחטים הנמצאים בקרקע הגורות שנתעפשו אם יש לתן דין חמץ והריטב"ק ז"ל כתב בהלכותיו בשם תשובת רבינו האי"ז ז"ל שיש להם לחוש מחמץ אם נתבקעו והרשב"א ז"ל נשאל מזה אם דינו כדין חמץ שנפלה עליו מפולת שדינו כמבוער ויהא מותר בהנאה לאחר הפסח ודעתו היה נוטה להיתר שאם שהשש לדברי רבינו האי"ז ז"ל שהיה אוסר אלא שמצא לו היתר ממקו' אחר שאין כאן חמץ ידוע דשמא אין שם חטין מבוקעות ואף אם תמצא לומר שיש שם חטין מבוקעות שמא נפסלו מלאכול לגלגל שהדבר קרוב שאין כאן חמוץ אלא עפוש והפסד זהו לשונו ז"ל ואעפ"י שאנו רואין שאוכלין אותו היום אעפ"כ נטלה דעתם אבל כל אדם שאפי' הגלגים והעופות מואסים אותו ומה שאינו ראוי לגלגים אינו מאכל אדם כלל כדאמרינן בפ' אלו נבי הא דאמרי' מערבין בפת עדשים אינו והא דהוה דהוה בשני מר שמואל ושדויה לגלגים ולא אגלוה והכי מוכח בפרק אלו עוברין דפת שנפסל לגלגל אינה ראוי' למאכל אדם והאוכלה בטלה דעתו אבל כל אדם ואני חושש שאין לזיעת הבותלים דין מים להחמיץ ודין מי פירות יש להם שאינן מחמיצין. וכן נראה לי ממה ששנינו בפ' שני ממסכת מכשירין זיעת הנתים והגורות והשיחין והמערות טהורה כלומר שאין להדין מים להכשר ממה שכתוב וכי יותן מים על זרע הרי שהשוו זיעת הגורות לזיעת האדם אינה מחמצת מדתנן אבל שפה היא על נשרה יבש ופירשו המפרשים ז"ל דלא חיישינן לזיעה שאין לזיעה דין מי הפה שהן מחמיצין דאמרן לא יעשום אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצין ומי הפה ג"כ יש להם דין מים לענין הכשר זרעים דהכי תנן פ"ה ממסכת מכשירין דתולדות המים הוו מי הפה וכיון שמי הפה הם מחמיצין כמו שהם מכשירין אם כן זיעת האדם שאינה מחמצת כמו שהיא אינה מכשרת ממנה נלמוד שזיעת הגורות כמו שאינה מכשרת כך אינה מחמצת ואעפ"י שכל זיעה אינה אלא מחמת רטיבות המים כיון שנבלע בבותלים יבא לו מתורת מים לענין הכשר וה"ה לענין חמוץ וא"כ אותן נתעפשו הגבורות אין להם דין חמץ ובל שכן לגדון שבפנינו שהחטין אלא הגיע להם הפסד הן כשרים למכה של מכות אם עשו להם שמור כשאר חטין הנאפים על גבי קרקע נשקים ואין ביניהם הפרש ע"כ לשון תשובתי:

וכתבו הרמשונים ז"ל שכל דבר המעמיד חשוב כאלו הוא נעשה אם כן המעמיד בגינה בשבר של שעורים הם אסורים בפסח:

והתריאקה שמערבין בה חמץ אעפ"י שמותר לקיימם שאין בורות חמץ נכרת בה א"ה אסור לאכלם עד לאחר הפסח וכן כתב הרמב"ם ז"ל. וכתב עוד בנדים שבנסו אותן בחלב חטה וכן ניירות שמדבקין אותן בחמץ וכן כל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח וכן כרים וכסתות שטחין אותן בתי סוגין שאין צריך לבער שאין שם אוכל עליו שאחום הוא אינו ראוי לגלגים וירושלמי אמרו רב הונא הטח ביתו בגבס חייב לבער ואע"ג דאמר ר' שמעון כיפת שאור שיחדה לישבה וטחה בטיט בטלה היא בגיפת מיאום היא ואם יש פרקין דבקום בגבס ואינו יכול לחטט אחריו' יטיחם בפיד ושמור' שעושין קודם הפסח מפת שרוף אסור לאכלו אמ"ה אחר הפסח:

יש שור' אחר ווס מוכן עשיתו יקח

ערבית הבנדנין שנותנין לתוכה קמח חוך שלש' ימים לפסח צריך לבער שעדיין לא נתקלקל מפני ריח הערבה והוא חמץ גמור קו' שלשה ימים לפסח אינו צריך לבער שכבר נתקלקל ואינו ראוי לכלב ור' נתן אומר שזה הוא אם לא נתן לתוכה עורות אבל אם נתן לתוכה עורות אפילו שעה אחת קודם לפסח אינו צריך לבער שהעורות מקלקלין אותו מיד:

שני חבתי זיתים בבא שהן בערבה וחוט של נפך ביניהם ראשיני כזית במקום אחד וכזית חמץ עובר עליו משום כל ירחה ובל ימצא ומשום הבי צריך לבער ודוקא בערבה אבל בבית אפי' אם אין נטלין ע"י חוט חשיני במקום אחד לפי שע"י בבוד מתחברין ושני נתים זה בפנים זה ובחבי זית בבל אחד או חבי זית בבית ובחבי זית בעליה או בחבסדרה שלפני הבית אינביה להו בנמ' אי חשיני במקום אחד ולא אפשיטא ובתב הרב בעל העטור ז"ל דמבטלו וכיון דמבטלו דמדאוריתא סגי בבטול לענין הבדיקה הוא מדרבנן והויא ספקא דרבנן ולקול' וכן דעת הרא"ש ז"ל:

בצק שבסדקי ערבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער אפחות מיבן בטל במיעוטו ובגמר' איבא ליאני דלאחד לישנא כזית חייב לבער דוקא במקום שאינו עשוי לחזק אבל במקום שהוא עשוי לחזק אפילו כזית אינו חייב לבער ואפחות מכזית אפי' במקום שאינו עשוי לחזק אינו חייב לבער ולישנא אחרינא הא דאפחות מכזית בטל דווקא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק חייב לבער וכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער ונתחלפו הפירושים בזה מהו מקום העשוי לחזק ואי פסקי' לקולא נהני לישני או לחומרא ולא נהגו הדרשנים ברבל לדרוש בבבור דקדוקי דברים אלו לפי ש שרבל קדושים הם ונוררין בל חמץ אפילו בל שהוא ואפילו הדבק בבותלים ובל זה אינו אלא בערבה שאין בשין בה אבל אם לשין בה בפסח צריך לגרדה ולהגעילה אם היא של עץ וא"א לגרד יפה שאפי' נשאר בזית מעט באן ומעט באן הבלי מבטרפן באלו הוא במקום אחד וצריך ליתנם במתנה לגוי עד לאחר הפסח או לטוחן בחיט ואם הם שטיח של עור יבעילנו:

בבר בתבתי בי אבבעה מיני מדינה הם חמץ דגן גמור שבתערב קודם הפסח ופירשתי דינן ויין שנעשה קודם הפסח ונתערבו בו ברעיני חטין הם בטלים בשאר איסורין אבל אם נתערב חמץ בזמנו אמרינן בנמ' דבין נתערב במינו זהו מעשה קדרה בין בשאינו מינו בגבין ירקות וכיוצא בהם שהוא אסור וי"א דלא מקרי בזמנו אלא תוך הפסח אבל בערב הפסח משעה שבית ולמעלה שלא בזמנו מקרי ואינו אוסר דקיימא לן בבבי שמעון דמן התורה אינו אוסר אלא בזמנו אבל קודם זמנו לא מתסר מדאורייתא וזה אינו שאפילו רבי שמעון מודה דקודם זמנו אע"ג דלית ביה לאו מדאורייתא מתסר משום שנאמר תשביתו וכיון דמתסר א"א דלא אסר תערובתו בנותן טעם הילבך בי אמרינן דחמץ שנתערב בזמנו אסור בין במינו בין שלא במינו אוסר בבל שהוא משעה שנאסר חמץ בערבי פסח הוא אוסר תערובתו והריטב"ק ז"ל סובר שנתערב בזמנו בין במינו בין שלא במינו אוסר בבל שהוא דאע"ג דקיימא לן בבל איסורין שבתורה בנותן טעם חמץ בפסח שאני לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהבי מן התורה חמץ שבער הפסח מותר ואע"ג דמתסר

חפה ושטורם ומלא חלקים פוג' ולשין אותן ומסין אותן אלוף קטנו ומניחין אותם בשמש מרבעים יום אחר בך ממתין אותו בימים וממחין אותו בבך בל יום ויום עשרים יום ויום עשרים יום אחרים אחר בך מסננין אותו על ידי מלבנת ואותם שמים הוצאים מהם בקרחים מור' ונותנין אותו בחקעיל ואני אפרקי אותו בקיומי בבפברה ע"כ:

מאמר חמץ

משו' קנסא לא נפיק מתור' דבר שיש לו מתירין כיון דמדאוריית' שרי ומה שאסרוהו חכמים אינו אלא לתן לו קולא לדונו כדבר שאין לו מתירין דלהחמיר אמרוה לא להקל וכיון שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ואע"ג דאמרינן בנדרים דדבר שיש לו מתירין דלא בטיל דווקא בשנתערב במינו אבל שלא במינו בטל בחמץ בפסח בזרינן בשלא במינו אבל מינו משום חומרא דחמץ וזהו דעת הרמב"ן ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל אבל ר"ת ז"ל סובר דאין הפרש בין החמץ לשאר איסורין ואינו אוסר תערובתו אלא בנותן טעם בין במינו בין שלא במינו בששים והכל נוהגין כדעת הריא"ף ז"ל להחמיר: וכתבו הרא"שונים ז"ל דנותן טעם לפגם כי היכי דבשאר איסורין שרי ה"ה לחמץ בפסח והמבטל בקדרה של חמץ בפסח שאינה בת יומא התבטל אחר וקדרות בפסח אל יבשלו ומשהן עד לאחר הפסח ועניד נהו בין במינו בין שלא במינו ואפילו לרבי שמעון דאסר חמץ לאחר הפסח משום קנסא דהא אודה דלא אסיר אלא בעינה אבל ע"י תערובת שרי:

כבר הסכימו האחרוני' ז"ל שאם נתערב איסור בשאר בהיתר דאד בתרי בטיל מן התורה אף מדבריהם ז"ל הוא אוסר ואמרו שלא החמירו בזה לענין חמץ בפסח ואם נתערב קערה של חמץ בשתים של מצה שלשתן אותרות להשתמש בהן בפסח ובלבד שלא ישתמש אדם אחד בשלשתן וה"ה לבבר של חמץ בשתי בברות של מצה שאינן בברות שלשתן ואותרות לשני בני אדם ובלבד שלא יהיו בברות של בעל הבית הרבויות להתבבד בהם בפני האורחים דלא בטלי כחיבה של גדולה הראויה להתבבד בה בפני האורחי' דלא בטלה לעולם כן כתבו רבותינו ז"ל הברפתים והרשב"א ז"ל החמיר בספר תורת הבית שלא להתיר חמץ אד בתרי בשאר איסורין ובבר נהגו חומרות גדולות ישראל קדושים בזה שלא להשתמש בכלי חמץ לפני הפסח למלוח בהם דגים או זתים או בשר או בגיעה לצורך הפסח וגם להוכיח יין מהגת אלא בכלים חדשים וכל זה דרך קדושה הוא וכן יש אוסרין לקשת חמאה ודבש ושמן מן הגויים בפסח וכל זה אומרא הוא והגאונים ז"ל התירו לקנות מהם מהגויים שמן ודבש וחמאה בפסח כמו בכל השנה כולה משום דבתם כליהם אינן בני יומן ונותנין טעם לפגם ואין הפרש בזה בין איסור חמץ לשאר איסורין ולחמץ נעין ליבא למיחש דאחזוקי ביעותא לא מחזקינן:

וחמץ שנבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה מדבריהם הרי הוא בבל איסורין של דבריהם שאותר להתרפא מהן אפי' אלא במקום סבנה אפי' באחזן שאסורין בהנאה אם מתרפא בהן אלא בדרך הנאתן שבין שאין מתרפא בהן אלא אלא בדרך הנאתן בגון לסוך שמן ערלה ואין איסור בשאר בדרך הנאתן אלא מדבריהם במקום חולי שאין בו סבנה אותר באיסורי הנאה של דבריהם ולפי זה היה אותר לעשות אספלנית של חמץ במכתו בתוך הפסח שזה אלא בדרך הנאתו הוא ואינו אסור אלא מדבריה' ואותר להתרפא באיסורי הנאה של דבריהם שלא בדרך הנאתן אפי' במקום חולי שאין בו סבנה במו שכתב הרמב"ן ז"ל בתורת האדם בשער המיחוש וזה אינו אותר אלא אינו עובר עליו בבל ירחה ובל ימבא וכגון שהגוי עושה האספלנית מחמצו שאין ישראל עובר עליו בבל ירחה ובל ימבא כיון שישראל לא קנאו שיהיה שלו דהוי ליה בשופר של ע"ז שהגביהו ע"מ שלא לזבות בו והבא נמי דבתתא וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה:

הרי השלמנו דיני מה הוא בשני חלקיו ונתחיל בפרש דיני אין:

שנינו בפ' בל שעה רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחבמים אומרי' מפרר וזורה לרוח או מטיל לים ומובח בגמ' דלשאר נהרות בעי פירור אבל לים לא בעי פירור והתוספות פסקו בר' יהודה אע"ג דיחידאה הוא משום דבמסבת תמורה מנו במתניתין חמץ בהדי הנשרפין ובגמרא אמרי בפירוש דההיא סתמא אתיא בר' יהודה וכיון דסתם לן בותיה קימא לן הבי דהלבה בסתם משנה: ומדברי הגאונים ז"ל נראה דלא קימא לן הבי וג"ל טעמן משום דסוגיין בפ' בל שעה דהטא דלא בר' יהודה משום דהבנן אקשו עליה מדידיה אדידיה ושתיק להו וכיון דשתיק להו משמע דהדר ביה והיא סוגיא דהבא עקר משום דאחמרא בדובחא וסוגיא דהתם איבא לדחויא נמי דלא מפקא מדבנן דאיבא נמי ס"ל שאף הוא בשריפה שהרי השבתתו בבל דבר אית להו ושריפה בבלל ולא בא נאותה משנה אלא לומר שאינו מן הנקברין שיהא אפרו אסור אלא מן הנשרפין שאם שרפו אפרו מותר לא שיהא חייב לשרפו בך נראה לי לקיים דעת הגאונים ז"ל שלא בדעת התוספות ואמרינן בגמ' דאף ר' יהודה לא קאמר אלא בשעת ביעורו אבל שלא בשעת ביעורו השבתתו בבל דבר ופירש רש"י ז"ל בשעת ביעורו היינו שעה שית אבל משעה שביעית ואילך השבתתו בבל דבר ור"ת ז"ל פירש בהפך דמשעה שביעית ואילך דוקא בשריפה דומיא דבותר שאינו בשריפה אלא אחר איסורו ולפי זה אפילו קימא לן בר' יהודה אין צריך לשריפה שבל העולם מבערין אותו בודם זמן איסורו: ואני מבאתי בירושלמי תני עד שלא הגיע זמן ביעורו את מבערו בבל דבר משהגיע זמן ביעורו את מבערו בשריפה ואתייא בר' יהודה: או תני עד שלא הגיע זמן ביעורו את מבערו בשריפה משהגיע זמן ביעורו את מבערו בבל דבר: ואתיא בראבן ע"ב ולא יבא לנו מזה הירושלמי אלא מחלוקת בין בשעת ביעורו בין שלא בשעת ביעורו שלא שזכינו ללמוד בי שני הפירושים של רש"י ז"ל ושל ר"ת ז"ל הם מחלוקת תנאים וכתב הרא"ש ז"ל שאף לדברי רש"י ז"ל בשעה חמישית השבתתו בבל דבר כיון שמותר בהנאה וכתב בנו ז"ל בטורים שאינו נראה בן מפירושו שהוא פי' דלר' יהודה אפי' יבא בשריפה דווקא בשריפה ובל זה אי קיימא לן בר' יהודה ולדברי הגאונים דפסקי בחבמים אין מקום לבל שלא הדקדוקין על בן קיימתי דברי הגאונים ז"ל דהשבתתו בבל דבר בין בשעת ביעורו בין אחר זמן ביעורו ומדאמרן במתניתין לא יסיק בו תנור ובירים ילפינן שאם שרפו אחר זמן איסורו אסור ליהנות ממנו בשעת ביעורו אלא שאם אחרבו קודם זמן איסורו מותר בהנאתו ואפי' באכילה לאחר זמנו שכיון שאחרבו עד שנפסל מלאכול לבבב נפק ליה מתורת לחם ואינו אלא במו אפר בעלמא וקי"ל בבל הנשרפין אפרן מותר אפי' נשרפו אחר זמן איסורן:

ולאחר זמן איסורו של חמץ אם אסיק בו תנור ובירים ובזה האיבק דבלי אדם הנגמר בהיבק ה"ז התנור אסור בהנאה דהוייתו היא באיסור הנאה ובגירא ליה לרבי אליעזר דאין לו הקנה אלא בגאיבה משום דס"ל דזה וזה גורם אסור שבל דבר שיש לו שני גורמין אחד היתר ואחד איסור המשתמש בהן אסור בהנאה וא"ב אפילו ישתמש בזה התנור בעבי היתר הם שני גורמין התנור אסור והבעבי' היתר ואסור ואנן לא קי"ל הבי אלא דזה וזה מותר ואם נשתמש בזה התנור אחר שנבטנו מותר ואפי' אדם נמי אם נבטנו והסיקוהו בעבי היתר מותר דהוה ליה זה וזה גורם ומותר ואפי' בישן לא סבי אלא בנון דאע"ב דהתנור הוא היתר והעבים הוא איסור וזה גורם הן דקי"ל דמותר ה"מ דיעבד אבל לבתחלה לא סבי אלא בנון אפי' בישן:

ואם אפה הפת בתנור שהוסק באיסורי הנאה בנון חמץ בפסח קי"ל בדברי דאמר הפת אסורה בין בחדש בין בישן אלא בנון משום דס"ל לר' יוסי שבא עבים בפת ובאלו נתערב האיסור בתוך הפת ומוקמי'לה בגמ' בשמנוק' בנגדו שבל זמן שהפת נאפת אנוקה בנגדה ונמצא נהנה מן האיסור בשעה

בשעה שהוא בעין ובחלו בתערב האיסור בתוך חצת בשלה על גבי נחליס הצת מותרת ובהא חפילו רבי יהודה דכיון שאין נעבים בעין ליתיה לאסורים בעינו' ואפילו בגמ' דהני נחלי מי דוקא בנחליס עוממות אבל לא לוחשות ומוכחא סוגיין דאפילו לוחשות ומשום הכי כתבה הריטב"ם ז"ל סתם:

ולענין קערות שנתבשלו בעכו"ם אסור להשתמש בהן אע"ג דקי"ל זה וזה גורם מותר משום דמקבלי בשולא מקמי דניחי עבים דהיתר אליבא אם אד גורם דאסור לכ"ע אבל תנור אין נותנין בו הצת עד דאתו עבים דהיתרא: וקערות וכן כוסות וכלוחיות דאמרי דלית תקנתא ולא אמרי' דימכור לגויים אין מדמי האיסור כדאמר רשב"ג לענין איסור יין נסך משום דהוו דברים הנקחין מן הגויים ואסור למכרן להם שמא יחזרו וימכרו אותם לישראל ואף לא תקנתא דרבי אליעזר דאמר יולך הנאה ליס המלך דלא אמרינן אם איסורי ע"ז שהן תופסין את דמיהם וכיון שהם תופסין את דמיהם אעפ"י שאין להם פדיון ואין נפדין בכך מ"מ הרי הוא כמבער האיסור בעצמו אבל בשאר איסורין שהן תופסין את דמיהן כל שהוא מוליך הנאה ליס המלך ומה בכך ממין אחר הוא שהולך ליס המלך ולא דבר שהוא נשאר מן האיסור בלל משו' הכי קערות לית להו תקנתא: הנה פירשנו חמץ של ישראל שהוא בעין והוא ברשותו איך יתבער אבל אם אינו ברשותו אפי' הוא בעין ואינו יכול לבערו בגון שהוא ברשות גוי הוא בחורי הבית העליוני' והתחתונים או בחור שביו לבן חבירו או ביו ובין חרמתי או נפלה עליו מפולת והרי החמץ הוא בעין אלא שאינו ברשותו ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא ח"ה לאחר הפסח אסור בהנאה אע"ג דמן החורש מותר ואינו אסור אלא לרבי שמעון משום קנסא דעבר על בל יראה ובל ימצא וזה לא עבר על בל יראה ובל ימצא ח"ה לאחר הפסח אסור בהנאה ובזה יש הוכחא בגמ' ואעפ"י שבבר בטלו וכיון דבטלו או לא עבר על בל יראה ובל ימצא אלא היה מותר לאחר הפסח ח"כ אין בטולו בטול שהרי דעתו עליו ואין בטולו אינו בטול ח"כ עבר עליו על בל יראה ובל ימצא למפרע ומשום הכי אסור:

הנה פירשנו דין חמץ שהוא בעין ואינו ברשותו מהו דינו: ונפרש עתה דין חמץ שאינו בעין אלא נבלע בכלים:

דבר ידוע הוא שהכלי שנבלע בו דבר הוא חוזר ופולטו וכן נזכר בגמרא בפ' בל הבשר דף חש בעיניה ענדי ליה שיפה בבעה בתר הבי חיורה וענדי ביה תבשילא וטעם ביה טעם מדריתא ולפי זה הבריבה התורה מריקא ושטיפה בבלי שתבשל בו בשר חטאת שהבלע בהוא נעשה נותר כשעבר בו הלילה ואסור כמו הבשר עצמו וכן מפני זה הבריבה התורה לבלי מדין הנאסרים מפני מחבלות אסורות בבשר להפליט האסור הבלוע ואמרה בל דבר אשר יבא באש תעבירו באש ולמדנו מזה דבבלועו בך פולטו שהרי אלקה בין העבירו באש לתעבירו במים שבבא באש דרך בלי אינו בבשר אלא ע"י אש ובבא במים דרחחין דרך בשול הוא בבשר בהעברתו במים דרחחין בדרך בליעתו בן דרך פליטתו וזאת היא מריקה ושטיפ' שהזבירה התורה בבשר חטאת ואם בבלי בחשת בושלה ומורק ושוטף במים ואמרינן בזבחים פרק דם חטאת מריקה במריקת הבוס ושטיפה בשטיפת הבוס ובודאי המריקה בחמין היא שאם בבוגן שטיפה היא ובבר נזכרה שטיפה בפירוש אלא ודאי מריקה בחמין היא ואחת היא העברה במים הנזברת בבלי מדין ונמצינו למדין מן התורה דבלי הבלוע מאיסור אינו בבשר אלא ע"י פליטה בעין בליעה אם בליעה באור דרך בלי פליטה בחור דרך לבון ואם בליעה ברוחחין דרך בשול פליטה ברוחחין דרך הנאה:

ואחר שנתישב זה יש לדקדק מה הועילה הנאה כי יש לתוש שמא אחר שפלט האיסור יחזור ויבלע אותו על בן היה אומר הבינו יבחק בעל התוספות ז"ל שאין מבעילין בלי בן יומו אלא בימים שיש בשים בנגד הבלי מפני שיש לחוש שלא יחזור ויבלע פליטתו וכן אין מבעילין בבלי אסור אח"כ דק הרבה שיחזקו הימים שבאוכו בשים מבוסו וזהו בשהוא בן יומו אבל בשאינו בן יומו אין לחוש שמא יחזור ויבלע שהרי פגום הוא ומה הועילה לו הנאה והרי אף עבשיו חוזר ובולע מן הפגום איבא למימר דלא דמי דקודם הנאה אעפ"י שהוא פגום מ"מ בשנבלע הרי הוא משובח ולפיבך בריך הנאה שמא ישתמש בו בעודו משובח אבל בל שהוא בולע פגום בתחילת בליעתו אין לחוש בלל ולפיבך אעפ"י שהבלי בולע מפליטת עבמו בשעת הנאה אין לחוש לבך כיון שבשעת פליטתו הוא פגום ואומר הרב ז"ל דהבית יורה דהות בי מר עוקבא דעביד לה גדופא ומליא מיא ואתחא לחו בת יומא הות דלו בת יומא לא הוה מהניא ליה גדופא דהדרה ובלע' אח"ב היה דקה כ"ב שיהיו הימים ששים בגדופה אלו הם דברי הרב ז"ל עוד אומר הרב ז"ל שבל זה אנו בריבי' לו לשאר איסורין משום דאיסור' בלע אבל לענין חמץ בפסח לפני זמנו דהיתרא בלע מבעילין אותן אפילו בני יומן אע"ג שאין בימים ששים משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם חמץ בבלים ובלים בימים ואדרוייהו בהיתרא ובהבי נמי במו שהוא מפורש בענין בשר בחלב וב"ש הבא שהימים חוזרים ובבלעים בבלי ואיבא אלשה נותני טעמי' דהיתרא ומיהו דווקא בשהוא מבעילין קודם זמן איסורו אבל משעה רביעית ואילך הרי הוא בשאר איסורין אע"ג דבי בלע היתרא בלע ליבא אלא חד נותן טעם דהיתרא ואנן תרתי בעינן ועל דעת זו נהגנו להבעיל בי"ג ונרא' שזה הוא דעת הרמב"ם ז"ל בהלבות חמץ ומצה שלא הזבירו הבשר לבון לבלי חמץ מפני שהוא דן אותן בבלי שנשתמש בהן במוקדשין דאמרינן בפרק בתרא דע"ז השפוד והאסבלא מבעילין והם טהורים ויהב טעמא התם משום דהיתרא בלעי וסגי להו בהנאה וס"ל לר' ז"ל דה"ה לחמץ בפסח קודם זמן איסורו ביון דהיתרא בלעי סגי להו בהנאה ולא בעי לבון:

אבל הרמב"ן ז"ל אומר דלא דמי חמץ לבשר חטאת משום דבשר חטאת אין שם איסור עליו עד שתענור עליו לילה א' וינא לידי נותר אבל חמץ שם חמץ עליו אף קודם זמן איסורו ולא שם היתר עליו בלל ואין הפרש בינו ובין שאר איסורין ולפי זה יש לדקדק מה הועילה הנאה שהרי אחרי ההנאה יבלע מה שפלט ואמר בגמ' בפ' בל בשר לענין בזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב נתר דבלע והדר פלט ויאסור החלב שהוא בלוע מבשר בחלב וכן בבאן אחר שפלט הבלי יחזור ויבלע מה שפלט ותקן הרמב"ן ז"ל שאין בל המשקין שוין דחלב רותח מחלק ונבלע בבשר ואינו מפליט את הבשר חומץ בומח את הבשר ואינומפליט מים רותחין מפליטין ואינן מבליען בעץ ובינבא בו ובומתין בבבר ולפי זה אין מבעילין בשאר מיני משקין אלא במים והיינו דאמרינן בחורת בהים ומורק ושוטף במים ולא ביין במים ולא במזג ואע"ג דבפ' דם חטאת בזבחים דאמר תניי במוקדשין דווקא אבל בתרומה אפי' במים ובמזג תרא פליג עליה דאפי' בתרומה במים ולא ביין והוא הדין לשאר משקין ובהבי סלקא שמעתא ושמעינן מהתם דהנאה בשאר איסורין ליתא אלא במים משום דמפליטין ואינן מבעילין ובזה תקונו ענין ההנאה דלא חייסינן אי הדר בלע הבלי מאי דפליט ולפי זה מבעילין ביורה אסורה שבל זמן שהמים רותחין אין הבלים בולען וא"ח א"ב יבעיל בקדרה של בשר נבלה וא"ל שהרי אסורה היא המותרות והיאך תעלה בה הנאה לאסורות הא לא קשיא דהתם ביון שיש שם ביר ורוטב של בשר אין בח במים להפליט ולא לבטל מה שהביר והרוטב מבליען ולפי זה ברך ליזהר בשמבעילין בלים

הרבה

הדבר עד שנשתנה צורת המים דהוי ליה רוטב וחין מגעילין ברוטב ולפי זה מגעילין חפי' כלי בן יומו וגם בכלי חסור בן יומו וכן נהגנו כי בשעלה קבף על פני המים מפליטת הכלים להחליף המים:

תנו רבנן הלוקח כלי חשמיש מן הגויים דברים שלח נשתמש בהן כל עיקר מטבילן והן טהורים ופירשו בירושלמי דהך טבילה היח מפני שיבחו מטומחתו שלנוי ונכנסו בקדושתו של ישראל בעין טבילת הגרים ובריך לברך קודם טבילה על טבילת כלים דברים שנשתמש בהן על ידי בוגן בגון בוסות ובלוחית וקיתוניות מדיחן ומטבילן והן טהורין והך הדחה בריכה שפשוף ולח סגי בהעברת מים דחי סגי בהבי כיון שמטבילין למה בריכים הדחה חלח ודחי הך הדחה ע"י שפשוף היח והבי מוכח בזבחי' בני ומורק ושוטף במים דחמרי' מריק' ושטיפה במריקת הכוס וכן כתב הרחב"ד ז"ל דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון יורות וקומקמסין ומחמי חמין מגעילין ומטבילין והם טהורים. דברים שנשתמש בהן ע"י החור כגון שפודין וחסכלחו' מלבנן ומטבילן והן טהורין ומשמע מלישנח דברייתח דהך טבילה היח בחר ההכשר להפליט האיסור הדח' והבעלה ולינן והבי משמע ליבנח דקרח דבחיב כל דבר חשר ינח בחש חבעירו בחש וטהר והך טהרה בטבילה וחומר הרחב"ד ז"ל דהבי עדיף טפי לח דחי חפיך לית לן בה דליבח קרח לבבובה וחי טביל בריבח ולבסוף בחר טהרתן בפליטה סגי: ומובח בגמ' שבריך ליזהר בכלי שלח יהח בו דבר חובן ובריך חרבעים סחה וטבילה בחעין שיתבסה בו. הכל בדין טבילת בר ומובח בפ' חומר בקדשדמטבילין חוך כלי שחבנים הכלי חוך הכלי ומטביל שניהם יחד וחמרינן בע"ז פרק בחרח ביבד מבעילין מביחין יורה קטבה חוך יורה בדולה ויורה בדולה מחי משמע דהבוח דודח דהווח כי חר עוקבח וחהדר ליה ליבח חפומח ומלח מיח וחרחבח ומבחן בראח שמבעילין בכלי חסור ובבר כתבתי זה וחומר רבח מחן חבים למעבד הבי שלח חר עוקבח דבבר רבח הוח דקסבר בבולעו כך פולטו מה בולעו בבבולו' כך פולטו בבבולו' וחם חחמר למה ליה בדפבח דהח בבולעו בשעת חשמיש בביבובות כך פולטו בשעת הבעל' ביבובות חיבח למימר דלח דמו ביבובות דחדח שעחח דשעת הבעלה לביבובות דבולי שחח דחשחמשו בה וה"מ בשחר ימות השבה לשחר חיסורין חבל בפסחח דחסיר ליה למעבד בליבח עביר בדבפח דשיבח ומרחח לה ובהבו להרחיח חלוקי חבבים ולהשליבם חוך היורה והמים מעלין ביבובות ושפיר דמי וכל זחת הבריחח שפירשה דין הבשר בלי הבוים בלמוד להבשר בלי חמץ לבורך הפסח.

וסדר הבעלה בך הוח בחחילה מעביר החלודה מן הכלים כדחבינח בספרי חך חת הזהב מבחן שבריך להעביר החלודה לפיבך בל שיש בו בקב חינו בקשר בהבעלה. וחח"כ בוחבו בחוך היורה הרוחחת ומשהה חוחו שם בדי שיעור פליט' שיפלוט מה שבלע וחבי חומר שהוח בדי שיעור הבליעה בבוחן טעם בבולעו בך פולטו. וחחר בך משליך עליו מים בוגנים במקום מדרון ושוטפו וחותן מים לח ישטפו בהם בלים חחרי' לפי שבחערבה בהם הפליטה האסורה והבי חמרינן בזבחים דשטיפה בעי בדחמרינן החם ומורק ושוטף במים במריקת הכוס ושטיפת הכוס וכוח חסור בח חמרינן וכן בהבו:

ולבון חמרינן בגמרח בפרק בחרח דע"ז מלבבן עד שחשיר קליפתן וביבושלמי בשלהי ע"ז הלבון ביבובות מבחזין ממבו וקמובין חלו השיעורין להיות שוין וחבי תמה שהרי בבחוב בדיל ועופרת כתיבי וחם יבבישו מעט חוס הם בחבין ולח תהיה להם בורת בלים להשתמש בהם וקרח כתיב תעבירו בחש וטהר בלומר וטהר להשתמש בו ומקרח מלח הוח לבולם ולית לן סבינח חריפח למפסק קרח ומחבי דקוניח שהם בלי חרס המבופין בחבר בל מה שחפשר להחמיר בהם הוח חיפשר שבריבין הבעלה. חבל שיבחמשו בהן על ידי החור להבריבן לבון ליבח למימר שהחור יתיבם ובראה שלח בלל הבחוב בדיל ועופרת עם שחר מתבות שלח לענין טהרת טומח' מת במה שבחוב בך בחי בדה יחחטח והיח חזחה בשלישי ושביעי בחפר פרה וזה חמת הוח וכן הרמב"ן ז"ל פי' תעבירו במים לשון הבעלה וחוזר בם ע' הבדיל והעופרת וחחר שבבללו כל הבלים לענין הבשרן מבליעבן חפרוט חותם:

בלי חרס חדשים הבקחין מן הגויים חינן בריבין בלוס חפי' טבילה דקרח דבתיב תעבירו במים וטהר והוח קרח יתירח ודרשינן ביה טבילה לח בחמר חלח בבלי מחבות ובלי סעודה חבל שחר בלים חינן בריבין טבילה ומחבי דקוניח בין שהן מבופין בחבר דינן בבלי מחבות לענין טבילה וי"ח שחינן בבלי מחבות חלח חם הם מבופין מבית ומחוץ חבל חם חינן בן חין בריבין טבילה ויש חושבין להטבילן בלח ברבה וזה הוח חם מובילה זו מן התורה חבל דעת הרמב"ם ז"ל היח שחין טבילה זו מן התורה שלח חסמבחח מדרבנן וחם יש ספק בדבר יש להקל בכל ספקח דרבנן לקולח וכן דעתו ז"ל ומהיות טוב חל חקרח רע ישבילום בלח ברבה. וחם נשתמשו בבלים חלו שהן של חרס ומבופין בחבר בחמין בחמץ חמרינן בגמ' דבין דחזינן להו דמדיחי בלומ' שהם מטפיחין מבחוץ ממה שמבשלין בהם בפנים ח"כ הרי הן בולעין וכיון שבחברה בליעתן חין להם הבשר להפליטם בהבעלה שהרי החורה העידה שחין בלי חרס יובח מידי דפנו שהרי בתיב ובלי חרס חשר תבושל בו ישבר העידה שחין לו תקבה חלח שבירה וחבח מחרי החבם ז"ל היה בורם בלי חרס חינו יובח מידי דופיו לשון דופי בלומר חע"ג דמדיחי והיה לבו לומר דבבולעו בך פולטו כיון שחין לו תקבה חלח שבירה העידה החורה שחותה פליטה חינה פליטה בבורה ודפיו ובישורו בשחר בו. ובגמר' הקשו ממחי חין להם תקבה חלח שבירה להדריבהו לבבשונות והרבו שחין עושין בבשונות בירושלים וחם בן בלי שבתבשל בו חטחת בבקדש כיון שחין שם בבשונות חין להם תקבה חלח שבירה וח"ת וכיון שיש לו תקבה בחזרת בבשונות היבי חמרינן חינו יובח מידי דפנו חיבח למימר דחזרת בבשונות מחזירתו בלי חדש ופנים חדשות בחו לבחן וי"ח דלדידן לח מהבו בבשונות חלח לבהבים דוריון הן משום דחיישינן דילמח בקעי הילבך קדרות חין להם תקבה בחזרת בבשונות וב"ש חי מליח בומרי כיון דהסיקן מבחוץ לח מחבשרי במליח בומרי ויש מקילין בזה וחמרינן בגמ' דחי הסקו מבפנים בבון רובים חית לה תקבחח חי מליח בומרי וכן בתב הרמב"ם ז"ל וקדרות של מתבת חי מליחו בומרי בטהרין כן בתוב בספר הטורים:

ובלי חבבי לפי מה שבתב הריח"ף ז"ל בבלל הבעלין בובמי דבללח בראה שהוח סובר שחין דינן בבלי חרס שחינו יובח מידי דפנו ובבשרין בהבעלה בדין בלי מחבות וכן לענין טומח' יש בגמ' שחינן דינן בבלי חרס וכן בהבו להבעילן בדין בלי מחבות חף על פי שבתבו בשם ר"י ז"ל שחין בריבין הבשר ולח בהבו בן:

ובלי זבוביח לענין טבילה בשהן בקחין מן הגויים חמרינן בגמ' חדינן בבלי מחבות דבין שחם בשברו יש להם תקבה בהחבה ולהחזירן בחו הבי הן בבלי מחבות חבל לענין בליעתן בראה שחין בריבין הבשר דבין דחקושי לח בלעו בלל וכן מבחו בחבות דר' בחן בלי זבוביח חינן מבליעין חינן מפליטין:

ובלים העשוי' מעבמות ומקרני הבהמות דינן בבלי מחבות ובבשרין בהבעל' חם בלי ח' והוח שמשתמשין בו על החש חו שמבישין חותו לחוך בלי ח' חו שופבין עליו מבלי ח' בריבין ב הבעלה בבלי ח' ולח יספיק להם עדיו דבלי"ח' וחם משתמשין

משתמשין בכלי שני ובשרין בכלי שני וה"ה לקערות של עץ וכפות של עץ או של כסף וכיוצא בהם שופכין עליהם מים חמין מכלי ראשון ובזה נבשרין • וי"ח דכלים הנעשים מהקרני' אינן נבשרין בהגעלה דאיים עלייהו דילמא פקעי • וכלי השמיה אינן צריכין הגעלה שלא בשטיפת מים עליהם • וסכיני דפסחא י"ח שצריכין לבון לפי שמשתמשין בהם על ידי האור ודינן כשפוד ואחרים אומרים דבהגעלה סגי להו לפי שאחר רוב תשמישן אנו הולכין וכולהו סגי בהגעלה בין גדולים בין קטנים • וה"ה למרחשת שמטגנים בה שאע"פי שלפעמי כלה השמן ממנה כיון שרוב תשמישן בהם על ידי שמן בהגעלה סגי לה כדעת הרא"ש ז"ל והרשב"א ז"ל מצריכה לבון :

אמ"ה

ומדוכות של עץ שדכין בהם כל השנה ולפעמי' דכין בהם פירורי לחם

המנהג כאן בהגעלה סגי :

יש מדמין אותם לבית שאור ולבית חרוסת שמערבין בהם דברי' חדין רש"י ז"ל ור"ת ז"ל אמרי דלא שרו בהגעלה' והרא"ש ז"ל הסכים לר"י ז"ל שהוא מתיר כולם בהגעלה וכן נהגנו וכלי מתכות שנקבו ותקנו אותם צריכין להגעילם קודם התקון ואח"כ יתקנום • וכשהי הקדרה של מתכת צריך הגעלה לפי שהוא בולע ממה שהיא מזיעה הקדרה • הגאונים ז"ל היו מחמירין אם דרכו הענבים והגביהו יין בכלי חמץ שאותו יין אסור בפסח ואפשר לומר שאם קודם שנאסר החמץ נשתמשו בהן שאין לאסור היין שאין חמץ קודם זמנו זמן איסורו אלא בנותן טעם וטוב הוא להשמר ביין הנעשה לצורך הפסח שלא ישתמשו אלא בכלים כשרים • וכלי חרוך שאינו נכנס בולו לתוך היורה מכשירין אותו לחבתין הכי מוכח בגמ' וכן אמרו בזבחים כלי ואפילו מקבת כלי ואם לא נשתמש אלא במקבתו מכשיר אותו מקבת שנשתמש בו ודיו ומה שאמרו בפרק כיצד צולין בכלי בדזל אם מקבתו אם בולו הייו לענין כליו' הפסח שלא יהיה נבלה מחמת דבר אחר אבל לענין הכשר אינו כן :

מצאתי בירושלמי רבי שמעון בר' רבי יצחק היה לו יין

אוסם יהב בגויה שעורין בגין דיחמע אתא שאיל לר' אמי אמר לי' צריך אתה לבער ר' חנינא בריה הוא לי' דבש מזוייף בסולת שאל לר' מנא א"ל צריך אתה לבער אבל מן אילין דבית כר הוא לי' נרבין דמשם בו אוכרא דחטין אזל לרבנן א"ל זיל בדוק מה דתחת יהון הורה ר' אמי כאילין דכותחא ממלא

אותן מים ג' ימים מעת לעת ע"כ בירושלמי :

ולענין להשתמש בכלי חמץ לענין הפסח היה נראה שאם

נשתמש בהן בבוקר אינו מבליע ואם נשתמש בהן בחמין היה נר' שמותר להשתמש בהן מצה בבוקר דאע"ג דבלע לא פליט • ומדברי הריא"ף ז"ל נראה שכלי שמשתמשין בהן בבוקר אין מותר להשתמש בהן אלא בבוקר אבל נשתמש בהן בחמין אפילו בבוקר אסור להשתמש בהן ונשתמש בהן בבוקר אין משתמשין בהן בחמין • ובית שאור שחמוצו קשה אפילו בבוקר אין משתמשין בהן וצריך לתת טעם מה נשתנה איסור חמץ משאר איסורין וכתב הרמב"ן ז"ל לקיים דברי הריא"ף ז"ל דחמץ ביין נסך דמי דתרוייהו אית להו חרפא הילכך אע"ג דנשאר איסורין לא אשכחן לבון בבוקר אלא בהדחה בעלמא כדאמרינן בפ' כיצד צולין הני שאינו דחריפי ואקיפי אפילו בבוקר בלעו הילכך כי היכי דכלי שנשתמש בו יין נסך בבוקר אי מכניסו לקיום או אפילו אינו מכניסו לקיום אם הוא כלי חרס ואחלת תשמישו ביין נסך אסור להשתמש בו אלא הכשר ה"נ בכלי שנשתמש בו חמץ בבוקר אין משתמשין בו מצה וזהו שכתב הרב אלפאסי ז"ל מותר להשתמש בהן מצה בבוקר אבל לא בחמין ונסתייע בזה הרמב"ן ז"ל מהירושלמי שמשוה כלי חמץ לכלי יין נסך להכשירן בגילוי ועירוי ג' ימים כמו שכתב הירושלמי :

ולענין אם נשתמשו בהן חמץ בחמין לאסור להשתמש בהן

מצה בבוקר כמו שנראה מדברי הריא"ף ז"ל שהן כמו בית שאור שאסור להשתמש בהן אפי' במצה בבוקר פירש הרב ז"ל היינו דוקא בכלי חרס ושוד כיון שהוא בולע הרבה ואינו יוצא מידי דפנו הרי הוא בגוף האיסור הילכך לעולם כל היתר שנגע בו צריך הדחה כאלו נגע באיסור עצמו ורמיה לדבר מדאמרי' בחגיגה דבבית שאור שחמוצו קשה דמו ובודאי דלמילא בהו מצה קאמר דהא למילא בהו עבידי ובי למילא בהו מצה נמי בבוקר ליטי ושמע מינ' דכלי חרס שנשתמש בהן איסור' בחמין אסור להשתמש בו אפי' בבוקר וה"נ מוכחא הוא דרבי אמי דאמרה ולא איתמש בה מצה בבוקר והיינו דאמרי' קדרות דפסח ישברו ולא אתיא להשתמש בהן מצה בבוקר אלא לאחר הפסח אלו הן דברי הרמב"ן ז"ל ואני קשה לי בכל זה דאפילו כלים שאינן בית שאור אם נשתמש בהן חמץ בבוקר אל ישתמש בהן מצה אפילו בבוקר כיון דאורפיה דחמץ משוי ליה כחמץ וכיון דאסור להשתמש בהן בחמין מדאי טעמא ליאסר להשתמש בהן אפי' בבוקר בטעמא דהוכח דר' אמי :

אחר שהשלמתי דיני איסור חמץ והוא החלק הראשון אשלים :

דיני מצות אכילת מצה • והוא החלק השני

ואקדים בזה ואומר כי לכל הויה יש לה ד' צורות והם

החומר והצורה והפועל והתכלית כי בלא

חומר אין שם הויה וחומר בלא צורה אינה

הויה שלימה וכל פעולה אינה יוצאה שלא מפועל ואם לא יהיה תכלית אל ההויה לא יתחדל הפועל להשלימה • וההויה הכללי' שהוא זה העולם נכללו יש לה ד' סבות אלו • והסבה החמרית היא כל זה המציאות הנחלק לג' חלקים רמז לזה המשכן שיש בו ג' חלקים הנקראים עולמות העולם התחתון הנקרא עולם ההויה והיסוד ועולם היסודות ועולם הנשמים המורכבים הנרמז בחצר המשכן שיש בו מזבח העולה אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה • ועולם החמכבי הוא עולם הנשמים הפשוטים שאין להם סבות הפסד הם הגלגלים למחלוקתם הנרמז במשכן בבית הקדש אשר שם מזבח הקטורת והשלחן והמנורה והשולחן נשתים מערכות שש המערכת הוא כנגד גלגל המזלות שהם ששה כפוביים וששה דרומיים והמנורה בז' ניראמיה רמז לשבעה בוכבי לכת והנר החמכבי רמז לשמש ומזבח הקטורת רמז לנפש הכללית שקורין לה הפילוסופי' שכל הפועל וכמו שהקטורת אינו מריח אלא אחר השריפה כן נפש האדם היא דבוקה דבוק רוחני אל הנפש הכללית הזאת אחר המיתה ועולם העליון הוא עולם השכלים הנבדלים שאין להם גופות והוא נרמז בבית קדשי הקדשים אשר בו הארון ועליו שני כרובים רמז אל השכלים הנבדלים שהם המלאכי' הנראים אל הנביאים במראה הנבואה כדמות בנפים והם שנים כי כן הם עלות ועלולים והקול יוצא מבין שני הכרובים הוא קול אלהים חיים יוצא על האדון אשר שם לוחות הברית שהם התורה הקדושה אשר בה מתקיים המציאות בכללו זאת היא הסבה החמרית לזאת ההויה הכללית • והסבה הצורית לזאת ההויה הכללית והסבה הפועלת והסבה התכליית היא הש"ית' כי ענין הצורה הוא הדבר המקיימו והמעמידו וכן הש"ית' הוא קיום העולם וא"א לבייר עולם בלא אלוה ואפשר לבייר אלוה בלא עולם וכן הוא הסבה הפועלת כי בהתחדו בברא העולם אמר יהי אור ויהי אור וכן אשר כל הנמצאות בהתחדו בברא בלא יציאה ובלא עמל א"כ הוא הסבה הפועלת וכן הוא סבה התכליית לזה העולם כי לא ידענו תכלית לזה העולם כמו שידענו תכלית כל ההויות החלקיות כי תכלית הבסה לישיבה ותכלית הבית למעון אבל אל ההויה הכללית לא ידענו סבה התכליית והיא ההשגחה לשאלת למה נברא לדבונו יתבר' כי כן

מאמר חמץ

רבה וכן נזרה חכמתו הנעלמת ממנו ולזה קראו הפילוסופי' האל ית' סבת הסבות וסבה ראשונה ולא קראוהו פועל לבלול בשם סבה אל הצורה והפועל והתכלית כאחד וכמו שיש אל ההויה הכללית ד' סבות הנזכרות כן יש לכל הויה חלקית ד' סבות החומר והצורה והפועל והתכלית כי חומר הבסא הוא העץ והצור' נאמר על שני פנים הצורה האחרי' והיא הרכוב והצורה המינית העצומית המבדילה אותו משאר בסאות ההדיוטות להכירו שהוא בסא המלכה נכיורים ונפתוחים ויפנוים והפועל לבסא הוא הנגר והתכלית והיא התשובה לשואל למה נעשה הבסא הוא לשבת בו המלך והנה במציאות המבה של מבוה יש לה גם כן ארבעה סבות אלו והם החומר והצורה והפועל והתכלית:

ונבאר תחלה החומר

והנה חומר כל הדברים המורכבים ד' יסודות תחלה יסוד האדמה כי מהעפר נתרכבו כל הדברים והעפר לבדו לא תסורר ממנו הזיה קיימת אם לא יגבלוהו במי' לדבקו והוא היסוד השני ובשבדבק העפר במים אינו הויה שלימה אלא כמו טיט סובות ואשר משלים הויתו הוא הנשול באש ואז נעשה חרס הראוי לעשו' ממנו כלים לצורך תשמיש האדם ואם החרס המבושל אם לא יתערב בו ספוגיות והיה מקשה לא יבבש בו חויר היה כבד להעתיקו ממקום למקום ולא תשלים בו הויה שלימה ע"כ נכנסים חלקים חוירים בתוך ספוגיות הכלים להקל מוסם להעתקה ממקום למקום. הנה נתבאר כי חומר כל הדברים הם ד' יסודות שנים קלים תנועתם לבד מעלה והם האש והאויר ושנים כבדים והם המים והעפר וזה נרמז בנרמזה הכולם שהיו שם שנים עולי' ושנים יורדים זהו חומר זה העולם התחתון שיש בו ד' צורות נבדלות הנרמזות בד' פני המרכבה הצורה הראשונה היא צורת האדם שהם נשמים אין להם נפש מתנועעת נרצון לא בשיבאו ממקומם בהכרח ונסור המכריח ישובו למקומם בטבעם זה נקרא טבע והם כל המחבבים והמתכות למיניהם. והצורה השנית היא צורת הבומח שיש לה נפש בומחת מתנועות מתחלפות השרשים למטה והענפים למעלה ומרגישים מקום המים ומתנועעים אליו והם כל מיני הבומח מן המזון אשר נקיר ועד הארז אשר בלבנון עשבים וחילנות עושין פרי ושאין עושין פרי הנקראים סרק. והצורה השלישית היא צורת הבעלי חיים שהם נזונים במו הבומח ונוסף עליה' ההרגש בחמשת חושי' שהם המשוש להרגיש בחום ובקור וחוש הטעם המרגיש במתיקות ומרירות וחוש השמע וחוש הריח והם מהלך ושט ומעופף מקרבי רחימי' ועד ביבי בגים מן היחוש הקטן ועד הפיל הגדול בולם בכללי' בשם החיות. והצורה הרביעית היא הצורה האחרונה' הכוללת לכל הצורו' היא צורת המדבר הוא האדם אשר נבר' בצורה שבלית הנקראת בלם אלהים להכיר האמת מהשקר ובכללי' בזאת הצורה כל מין האדם מנעדר החכמה עד אנינן של כל הבנינו' הכל הם בשם צורת חיי המדבר הוא המשכיל. ואחר שנתישבו לו הדברים ויבאו לנו כי לכל הדברי' המורכבי' יש ארבעה סבות נפרדים במבה של מבוה מה הם סבותיה:

ונתחיל ביסוד הראשון והוא יסוד העפר:

היסוד הראשון שנינו בפ' כל שעה לו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח פירוש לענין מצת מבוה דבתיב בערב תאכלו מצות והיא מצות עשה לאכול מבה בלילי פסחים בין יש לנו קרבן פסח בין אין לנו קרבן פסח. בחטין ובשעורין ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון. חטין ושעורין ידועין כוסמין פי' הרמב"ם ז"ל בפס' כלאים שהם מין חטים נעשין במדבר וכן שבול' שועל ושיפון הם מיני שעורין מדברי' ונקראו כוסמין לפי שהשבול' שלהם גזוזה מענין כוסם יכסמו את ראשיהם ושבולת שועל נקרא כן לפי שדומה לזנב שועל והכוסמין הם במלבות ארגון הרבה ראיתים שם דומין לחטים אלא שהם יותר מדומי' מהם ויותר דקים וארוכים.

אמ"ה

בארץ המדבר נקראו קמח מצוכנאי והשבולת שבלהם אין לה זקן:

אלו המינין נעשה מהם לחם ונאים לידי חמוץ עושין מהם מבה קודם שיחמיץ ונדקו חבמים שאין שאר המינין נאין לידי חמוץ אלא אלו וכל המינין נאין לידי סרחון ובירושלמי מסמכי לזו אקרא דהכי נרסינן התם ר' שמואל בר' נחמן שמע מן הדין ובשם חטה שורה ושעורה ובכסמן ובכוסמת גבולתו. ופסוק הוא בישעיה חטה אל החטים שורה שבולת שועל ולמה נקרא שמה שורה שהיא עשויה כשורה. שעורה השעורים בכסמן זו שיפון כוסמת זו כוסמין גבולתו ע"כ גבולתו של לחם והקשו שם ולמדין מן הקבלה אמר ר' שימון מן מה דכתיב ויסרו למשפט אליו יורנו כמו שהוא דבר תורה וזה הפסוק נסמך לפסוק ראשון ובגמ' דילן מפקינן מקרא דמין אחר אינו יוצא בו ידי מבה כמו שכתבתי בסמוך ר' יוחנן בן נורי דס"ל דאורז מין דגן נדחו דברין שהרי בפ' ערבי פסחים אמרינן בעינן שני תבשילין כנגד סלקא וחרוסת ואמר רבא ש"מ לית דאש לאה דר' יוחנן בן נורי דאמר אורז מן דגן שהרי מותר לבשלו בפסח ועושין ממנו שני תבשילין וכ"ש שמותר לבשל שאר מיני קטנית כנגד פולין וזרעוני' ועדשים וכיוצא בהן דהא ליכא מאן דאמר דהוו מין דגן כמו שאמר רבי יוחנן בן נורי באורז וא"ה דחו דבריו. ויש מהבדפתי' שהיו אופרין לבשל מיני קטנית בפסח ונתלו בזה משום דבפרק השובר קרו מיני קטניות דמדגן ואין לחוש לזה כלל שאם השאילו להם זה השם מפני שעושין ממנו בנורן כרי ולא מפני זה הוו מין דגן שכן בפרק מעשר בהמה שנינו שלשה נרוות הם למעשר בהמה והשאילו זה השם מנורן דגן שעושין מהם נורן בעת הקציר וכן עושין לבהמה לעשר אותן ולא מפני זה השם נאוש להם שא"כ לא נאכל בשר בפסח שלא נטעה בין נורן בהמה לנורן חטים וכן נמי לא נאסור קטנית מפני שקראוהו מדגן. ונם האוסרים מסמיכים זה לפי שעושין מהם מעשה קדרה שהריהאורז עוש וממנו מעש' קדרה והזכירו בהיתר על כן אין לאוש כלל לאיסור מיני קטנית בפסח:

ואם נתערבו שאר המינין עם חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון מוכח בירושלמי במסכת חלה שאם יש בהם טעם דגן יוצאין בהם בפסח משום דטעמא לא נטיל כדאיתא בפ' התערובות ומפרשי התם שאם עשה עסה מחטין ואורז ויש בה טעם דגן שיוצאין בה ידי חובת מבה אעפ"י שרובה מן האורז ואיכא מן החטין אפי' כדי כזית בכדי אכילת פרס ואעפ"י שזהו טעמו ולא ממשו הבא אזלינן בתר טעמא ונתנו הטעם בירושלמי לפי שהחטין נוררין את האורז ומבטלין אותו והוי כאלו היו רוב חטין ומעוט אורז ופרשו התם דליתיה לדינא דגריפה אלא בחטין ואורז אבל שאר מינין כגון שעורה והאחרים אינן נוררין אפי' אורז ונם שאר מיני קטניות אינן נוררין אפילו בחטין אם כן עסה שעושין מחטין ואורז וטעמא טעם דגן אעפ"י שהרוב הוא אורז יוצאין בה ידי חובת מבה אבל שאר מיני דגן עם שאר מיני קטניות אם ערבן ועשו' מהן עסה אין הולכין בהם אחר הטעם שאפילו טעמם טעם דגן אין יוצאין בהם עד שיהיה רוב דגן ומיעוטו אורז וקטנית כן כתב הרמב"ן ז"ל בהלכות חלה ובעל הטורים ז"ל השוה שאר המינין לחיטין אם נתערב באורז אחר הטעם ומיהו אלו אמשת המינין של דגן מבטרפין זה עם זה ואם עשה עסה מחטין ושעורין או כוסמין ושבולת שועל ושיפון ואכל ממנה כזית יצא דהא אמרינן בנחות אם לקט מבולן כלומר מאלו אמשת המינין כזית אם חמץ הוא עונש

כרת

כרת. ואם מצה הוא אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח.

וכתוב בספר הטורים בשם רבינו פרץ ז"ל יש נוהגין לברר החטין אחד אחד מחבילת העכברים וי"א שאין צריך דהוי מי פירות וכתב הוא ז"ל שאין דומה למי פירות שהרוק מחמיץ בדחקו לא יצאשם אדם חטין ויתן על גבי מכתו ואין להקל ע"כ. ונראה שאין לחוש לזה כלל דחששא רחיקא היא זו לומר שתחמיץ חטה קשה נמשט ויוק שבפי העכבר דחפי' לתיתא שרו בגמ' אלא שהחמירו הגאונים ז"ל לאסרה. ועוד אפי' אם יש בה נשוכין אינן מ' משלא ומתבטלין לבשיטתן ואין כאן מבטלין אסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלן ע"כ בספר הטורים וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה וכן נהגו להקל.

היסוד השני הוא המים השבעיי' כמו מי מעיינות הנובעין

ובורות ומי שיחין המתמלאים ממי הגשמים ואם לא בהם ובזהר שלא החמיצה העיסה יוצאין בה ידי מצה של מצוה ואם החמיצה זהו חמץ שהזהירה עליו התורה והאוכלו חייב עליו כרת. ושאר משקין כגון מי פירות אין מחמיצין ורש"י ז"ל סובר מה שאמרו מי פירות אין מחמיצין הוא לומר שאין חייבין על חמוצו כרת אבל חמץ נוקש הוי ואפי' מי פירות לבדם והא ודאי לא נהירה דבגמ' מוכח דמי פירות אין מחמיצין כלל ומותר ללוש ביין ושמן ודבש וכן נחלב אם אין שם מים כלל לכתחלה שהרי התיר לחרוך שני שבלים כאחד ולא חיישינן למיא דנפקי מניהו ומשום דהוו מי פירות ורחיות אחרות יש בגמרות ג"כ שאין מי פירות מחמיצין כלל ומותר ללוש בהם בפסח אבל אם נתערבו במי פירות מים אין חיינן על חמוצו כרת וממהרין להחמיץ ג"כ אותו חמוץ העושה אותו נוקשה על כן אמרו בגמרא אין לשין העיסה ביין ושמן ודבש ואם לש י"א תשרף מיד אם הוא אול דביום טוב אסורה הבערה לפי שאינו יכול לשומרה וי"א תאפה מיד שיכול לשמר' ואף לקטף העיס' אחר שנלוש במי' ביין ושמן ודבש להחלי' פניה אסור ואעפ"י שבגמ' לא הזכירו אלא יין ושמן ודבש ה"ה לחלב דאבל בכלל מי פירות הם אעפ"י שהרז"ה הלוי היה מתיר בחלב לא הסכימו עמו זהו דעת ר"ת ז"ל דמי פירות עם מים מחמיצין והר"י ז"ל הוא מתיר ללוש במי פירות עם מים מליל ראשון ואילך אבל לא בליל ראשון משום דהויא מצה עשירה ואנן לחם עוני בעינן למצוה ולא הסכימו עמו ואסור ללוש במי פירות משרבין במים. ואטה שמצאת בדבש או ביין ושמן ודבש וחומץ הוא מותר לפי שאין מי פירות מחמיצין. ויש שהיו אוסרין אם נמצאת במלח ובחלבא לפי שהמלח מתולדת המים הוא ואינו נראה דהא שרינן ותיקא והוא קמחא ומשחא ומלחא אלמא שאין דין מלח כדין מים. וללוש במי ביצים היה מסתפק רש"י ז"ל אם הם מחמיצין לבדם לפי שלא נזכר בגמ' עם מי פירות ואנו רואין שהעיסה הנלושה במי ביצים היא יותר נפוחה משאר עסות אבל ר"ת ז"ל היה נוהג בה היתר. וערב הפסח אחר ד' שעות שחמץ אסור וגם האוכל מצה בערב הפסח הוא בבועל אחרוסתו בבית חמיו היה אוכל אותה כשהיא יוצא מבית המרחץ וכן כשחל י"ד בשבת היה אוכל אותה בסעודה שלישית. ואמרו בגמרא לא יעלעס אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצו' שהרוק אין דינו במי פירות אלא במים ואחיתי נשים חשובות כשהיו מרקדות הקמח נותנות מבעפת בגגד פניהם כדי שלא תנתז ציטרה מפיהם בשעה שהם מדברות ואמרינן בגמ' האשה לא תשרה המורסן ללבה את בית המרחץ לשוף את בשרה אבל שפה היא על בשרה יבש ואעפ"י שהיא מזיעה במרחץ מותר שאין זיעה מחמצת כמו הרוק:

היסוד השלישי הוא החויר והוא בטבעו אם ולא אך חומו יותר פחות מחום האש וליחותו יותר גדול מליחות המים בטבע אבל בהרגש לחות המים הוא יותר גדול מליחות

החויר שבכל יסוד יש חיבות אחת בוגרת יותר משאר היסודות והאש בוגרת בה החום יותר והארץ בוגרת בה היובש כי הוא מתפרד מפני היובש והחויר והמים בכל אחד מהם בוגר אחד מהאיבות והמים בוגר בהם הקרירות כשאר הליחות ל' החויר אלא שברגש הליחות במים לרוב עובים ואינו גרגש באויר לרוב דקותו וכן לרוב דקותו הוא מתפעל מהרה מהיסוד הפוגע בו כי עליונות החויר לפניותו בגש הוא יותר אם משאר חלקיו והחלק התחתון שהוא סמוך אל היסודות הקרים הוא יותר קר אבל הוא מתפעל מהאדים העולים מן הארץ מפני רתיחת השמש להתחמ' והחום הוא מחמיץ העיסה על כן אסור ללוש העיסה תחת השמש ואמרו ואשה לא תלוש בחמה מפני שחום השמש מחמם העיסה ולא תלוש במים חמין אפי' לא נתחממו בגש אלא בשמש וזה הוא חמי חמה וכן אמרו בגמ' שאין לשין בפושרין אע"ג דמנחות בלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו זהו במקום ארזין שהבהיים ארזין הן ואין מתירין לבל אדם ולא תלוש האשה במים הנשרפים מן המוליאר והוא בלי נחשת שנחושתו ענה ואפי' העבירוהו מעל האור נשאר בו חמימות האש ואם היום הוא משונן אסור ללוש אפי' בחויר שאין מבה שם ניבוך השמש משום דאמרינן במסכת יומא דיומא דעינא בוליה שמשא לפי שהענן מתחמם מבח השמש והוא מחמם כל המקומות אפי' המקום שלא היה מבה בו ניבוך השמש וכן האשה לא תשב בבד התנור כשהיא לשה שחום התנור מחמם העיסה וכן ברכה שני בלים אם היא לשה ומקטפת האחד שהיא לשה בו והאחר אותו שהיא מקטפת בו שהבלי הראשון בבר נתחממו המים ואסורה לקטף בו אבל אם אינה מקטפת כלל לא הבריבה שני בלים אחד ללוש בו ואחד לבצן בו יהיה שאין חוששין לחום בבר. ומי תשמישו של נחתום כשהוא לש בפסח ואחר אשר הוא לש הוא רותח הערינה אשר הוא לש בה לא ישפוך אותן המים במקום אשנורן לפי שמתעבבין שם ומתחממין אבל שופכין במקום מדרון ואמרו בגמ' דדוקא אי נפיש מיא אבל לא נפישי שופכן אפי' במקו' אשנורן ולא פירשו זה בהלכות משום דלא נקטינן בין נפישי ללא נפישי ובכל ענין אין שופכין אותם במקום אשנורן. ויש אוסרין לאת פלפלין בעיסה של פסח לפי שהפלפלין מחממין העיסה וטוב הוא ליזהר מזה ובמסכת מנחות אמרו תבלה בקבח ובכל מיני תבלין בשרה אלא שקרויה מצה מחובלת ובמנחות אמרו אפוה

שריסקו ונתנו בעיסה דהוי חמץ נוקשה:

אמרו בגמ' אשה לא תלוש אלא במים שלנו פי' מיא דביתי

והטעם בזה כתב רש"י ז"ל לפי שמי ביכן הם מימו' הגשמים ובימות הגשמי' החמה מהלכת תחת הארץ והמעיינו' הם רותחין ומחממין העיסה ובאה לידי חמוץ ואם מפני חום מועט בזה אנו חוששין לחמוץ כ"כ אם נותנים בעיסה דברים מרתיחין שיש לחוש לחמוץ ולזה אמרו שאין נותנין קמח בחרוסת הר"ן ז"ל פירש בגון שיש בו מים שהוא עשוי מפירות וכן לאוך חרדל ואם נתן ישרף מיד וכן מטעם זה אסור למלול את הקדרות בפסח שהרי מערבין קמח וחומץ להעביר הזוהמ' מהקדרות ובין נותן הקמח ואח"כ נותן את החומץ ובין נותן את החומץ ואחר כך נותן את הקמח הבל אסור משום לך לך אמרינן אזירה אסור אחור לבדמה לא תקרב ודילמא חומץ לא מיבמת במית ואחמוני מחמע בדאיתא בגמ'. והריא"ף ז"ל פירש מה שאמרו בגמרא אשה לא תלוש במים הגרופים מים שלא לנו ופירשו המפרשים ז"ל שהוא מלשון נחל קישון גרפם וטעם איסורן הוא מפני שבתנועת השאיבה נתחממו המים ולפי זה נראה שאפי' המים הנובעין מהמעין ונגרים בבורות כל הליל עד השוקת אין מועיל להם הליל שבתו' השוקת שהרי תנועתן מחממתן וכ"ש מימי הנהרות המגולין אסורין אם לא לנו בבית שהרי השמש מבה בהם כל היו' ומחממתן ואם נשאבו

מאמר חמץ

בתחלת הלילה ולשו נהם קוד' עמוד השחר כתוב בספר עמודי גולה שהמבו' ישרפו לפי שחץ ליגה חלה מחבי הלילה ולמעל' שרוח כפונית מנשבת ומקררת הלילה ויש מחמירין לשחוב קודם שקיעת החמה ושילינו כל הלילה ובמקומותינו היו הגילו' היובאות לשחוב מים והכד על שבמס לבחת מחר שקיעת החמה מיד וממלאות הכד ומכסות אותו בסדין נקי ומניחות אותו תחת הרקיע כל הלילה וזה הוא טוב מס מפשר: אבל העיקר בזה הוא שישארו המים במקום קר בלילה עד שיעלה עמוד השחר ולא יכניסם במקום חם ואח"כ ילושו בו: ואם נחערבו מים שלנו במים שלא לנו עמודי גולה אומרים שהם בטלים חד בתרי ואמרו בגמ' ערבה ולשה מה הוא ואסיקנא אסור ופירש רבינו שלמה ז"ל משום קנסא שערבה על דברי חכמי' ולפי זה דוקא אם ערבה נמזיד אבל בשוגג לא קנסינן לה וי"א דה"ה בשוגג שהרי מבינו לשון ערב ועשה בשוגג ומ"מ הא דאמרינן ערבה ולשה אסור הוא על אין לשין בחמין ובחמי חמה ועל הני אסיקנא אסור וכן על מים גרופים של דברי רש"י ז"ל הם המים הגרופים מהמוליר ואין זכר בזה למים שלא לבו ולפי זה אין לבו לאסור אם ערבה ולשה במים שלא לבו אבל לדברי הריא"ף ז"ל שפי' המים הגרופים מים שנשאבו בו ביום אם ערבה ולשה בהם אסור וי"א שאין אסור מים שלא לבו אלא למבה של מבוה אבל מבוה שאינה של מבוה מותר ולא נראה כן שלא מחמת שמור נאסרו אלא מחשש חמון ונראה שהשוחבין מים מהשיחין בריכין ליגה חון מהשיחין שהשיחין יש בהם חמוס:

היסוד הרביעי הוא האש כי הוא משלים הויית הלחם ואמרו בגמ' אין לחם אלא האפוי בתנור שנא' ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד: אבל לבשל העיסה בקדרה על גבי האור אסור שהרי אמרו אדמבשל לה אחמועי מחמע שאין מובים מידי חמון אלא אפיה בתנור אחר שמסיקין אותו ויבאו הגחלים על פני כל הקרקע ובסקא של חרס חדשה לא שנא הסיקא מבפנים או בחוץ מותר כיון שהאור שולט תחתיה אעפ"י שאין שלהבת עולה על גבה מרתח רתח והפת נאפת מיד ואינו בא לידי חמון אבל צריך להסיק תחלה בין תנור בין כוביא ואח"כ מרבק הפת אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק אסור: ויובאין במבה גא והיא שלא בגמר אפיתה אם פורסין אותה ואין חוטין נמשכין ממנה אבל אם חוטין נמשכין ממנה אסור וכובא דאתרעא שחוף ין חפירה בקרקע ומסיקין אותה לחם עוני מקרי ויובאין בה בפסח והגאונים ז"ל התירו להסיק המחבת תחלה ואח"כ מדביק בה העיסה בתוך השמן וקולא יתירא היא ולא נהגו כן אבל חליטא אעפ"י שאתוך התלמוד נראה שמותרת הגאונים אסרוה והוא להרתיח המים תחלה ולאח בהם קמח או מורסן לתרגולין ולא התירו כן אלא לחולה מסוכן ע"פ רופאים כמו השעורים: ובספר עמודי גולה כתוב כי נהגו לאפות סולת לעשות ממנו מאכל לתינוקות וסומכין על מה שאמרו שהאפוי שבשלו אינו בא לידי חמון והוא ז"ל נסתפק בזה דדילמא לא נאפה יפה הסלת כמו שאסרו בגמ' לאמחי בקמחא דאבשונא שהוא קמח קליות דשמא לא נאפו יפה וטוב להחמיר והתינוקות יש להם תקוה בקמח מולש נדבש בלא מים ובכון הדבר: הנה ביארנו הסנה החמרית של המבה נתרבעת יסודותיה: ובגבר עתה הסנה הצורית בשני פניה החד הצורה המינית: והשני הצורה התארית המלאכותיה ונתחיל בצורה המינית:

אמ"ה

חוש הטעם אינו מבחין לאופים את בחמאה ומבשלים אחריה את בלי חתאה לאוכלה עם בשר כיון שהאש עוברת תחתיה ובסיקוה היטב האש אבלה החלב אעפ"י שאין השלהבת עולה וכן שמעתי מפי מורי כמוהר"ר אברהם טוזא ז"ל וכן עשיתי מעשה כמה פעמים:

הצורה המינית למבה המגדיל אותה מהחמץ הוא עשה מחמשת מינים הבאים לידי חמון וגלוגה במים הטבעיים אבל עשה משאר המינים בגון מרז וקטניות וכן עשה מחמשת המינים הנלוגה בשאר משקין אינה קרויה מבה כלל: וכבר נאמרנו זה לענין איסור חמץ ודברינו בבאן אינם לענין חיוב מבה של מבוה וצורתה העבמיית שבשאר בתחלת ליבתה ולא אשתנה מטבעה הראשון מפני השהייה בין ליבה לאפייה וטבעה הראשון הוא שיהיה לה לבישות וזהר ודביקו' בעבמה כי כן טבע הדברים הלחים בשתחדש להם עוני להיות להם לבישות וזהר נוטה לגונן במו המים המעורבים בסמן בשהם מתעבים על ידי נעגוע הם מלבינים ובשהקיף האויר בתלו הדברים ומרתיחים הוא נבדי הם משחירים כמו שבבת זרע שבשהיה בתחלת יציאתה בעוני' הטבעי היא לבנה ובשהקיף בה האויר ובבבים בה הוא בבדי היא משחרת כמו שזכרו חכמי הטבע: וכן העבה בשיש שהייה בין ליבתה לאפיית' הוא מרתיחה ומחהלת להשתנות מלבישותה וזהירות' ולזה אסרו ללוש בפוטרין ע"ב תחלת החמון הוא בל שהבבסיפו פניה כאדם שעמדו שערותיו והבבסיפו פניו וזהו תחלת החמון ונקרא שאור ובשהוא משתהא יותר העבה מתחממת והיא נעשית סדקין סדקין וזה נקרא סדוק מהם בקרני החבנים דקים ואח"ב מתרחבים ומתדבקים אלו עם אלו ובגמר' סוף פ' אלו עובדין פליגי ר' מאיר ור' יהודה לענין איסור או חיוב ברת ומייתו לה בגמרא פ"ק דחולין ובמנחות פרק בל המנחות באותמבה אבל לענין חיוב מבה של מבוה ממהרין בל מה שאפשר בן ליבה לאפיה קודם שתחיל בה הבבספת פניה ולזה אמרו בפרק בל שעה לא תבניה את ידה מהתנור עד שתגמור בל הפת כדי שלא תתעבק בדברים אחרים ואינה לידי שיאור וסידוק ואם הבניה ידה מהעיס' ונסתפק בעבה אם התחילה להחמץ זה קורין בגמרא בבק החרס שאינו משמיע קול של לבישותו בזה אמרו שאם שתי נשים התחילו ללוש בחחה והעם' האחת התחילה להחמץ גם השניה היא חמץ וכן אם שהתה שיעור מיל יש לחוש לחמץ: וכן י"א שאפי' עוסקת בבבק אין להתיר שהייה שלא בשיעור מיל ואין בן דעת הרמב"ם ז"ל שהוא בתב שבל זמן שהשה עוסקת בבבק אפי' בל היום בולו אינה בא לידי חמון וכן נראה בתוספתא בדבריו והוא שלא תהיה העבה יותר מבשיעור שהוא שיעור עומר אבל בל שהוא יותר גדולה אינה מותרת לעבוק בה אלא בשיעור: ובבר בתב הרשב"א ז"ל בתשובה שרבו רבינו הרמב"ן ז"ל היה לא בביתו ושולח העבה לפורני רחוק מביתו הרבה בתים ואעפ"י שאחר בן נמבע מזה הוא מפני שהיה חושש שלא יתעבל השליח להבניסו בפורני ולמדנו מזה שבל שלא נשתהא שיעור מיל אלא עסק אינו בא לידי חמון: וכן נראה ממה שאמרו בגמר' בחלמיד שיושב בפני רבו ובזבר שיש לו עבה מבולבלת ומתירא שלא תחמיץ נראה שאין בשהייה מלהעסק איסור אם לא שהה שיעור מיל ובשהה שיעור מיל אם עוסקת בבבק אפי' בל היום בולו אין לחוש לחמון ושעורא בשלא נשים עוסקות בבבק אחת לשה ואחת מקטפת ואחת אופה נראה שיכולה לשהות שעור שתי אפיות בבר אמרו שאין בל הנשים שוות שיש זריזות ויש עבלניות ולא בל התנוריה שוין שיש תנור של מתבת והוא חם יותר משל חרס ולא בל העבים שוין שהינשים מתלבנים יותר מהרה מהלחים אבל הבלל שאם תפח תלטוש בבונן שהמים הבוגנים מעבבין אותו מלהחמץ ונראה מהבמ' שאפי' עמד בל היום תוך המים הבוגנין אינו מחמיץ שבן אמר בן בתירא על המפרש חלה בי"ט מבטול לבונן:

ולענין שיעור העבה שיבולה האשה להתעסק בה לבדה ולא יבא לידי חמון אמר רב בפ' אלו עובדין בבלגנתה לפסחה פירוש בבי של אותו מבוים ויש מפרשי' בבי של חוני

חוני המעגל שהוא תקנו על אותו שיעור. וכן לחלה משיעור חלה נלמוד לענין הפסח כי שיעור חלה הוא כמו מזונו של אדם ביום אחד שהוא עשירית האיפה ואמרו בפרק אין משתתפין שהאוכל בשיעור הזה הוא נריא ומבורפפו' משיעור זה הוא מקולקל נמעיו יותר משיעור זה הוא רעבתן פירוש אולי בולמוס יש לו וכיון שהתורה שערה שזהו מזונו של אדם צינוני ליום אחד בנר העידה כי אשה אחת יכולה להתעסק בו ולא יבא לידי חמוץ. וזה השיעור הוא מרבעי' ושלש ביצי' וחומש ביצה כי התורה אמרה אמה רחבת עריסותיכ' חלה תרימו תרומה כלומר בדי עסתכם הוא שיעור לחיוב חלה ועסתכם היא עומר לבלבלת והעומר הוא עשירית האיפה והאיפה היא שלש סאים כי כן הרגם אנקלוס חד-מן עשרה בחלת סאין ומקראות מפורשים הם ביחזקאל שהאיפה והבת הם שלש סאין אלא שהאחד בלח והאחד ביבש והסאה שתת קבין נמצא האיפה שמנה עשר קבין והקב מרבעה לוגין נמצא האיפה שבעי' ושני' לוגין ועשירי' הא יפה שהוא העומר ז' לוגין וחומש לוג ושבעה לוגין הם מרבעי' ושליש ביצים כי לוג ששה ביצים וחומש לוג הוא ביצה וחומש ביצה נמצא העומר מג' ביצים וחומש ביצ' לחיוב חלה והסימן חל"ה והוא שיעור עסת הפסח ומה שאמרו חמשת רבעים קמח חייבים בחלה והם רבעי קב שהם חמשת לוגין כי הקב מרבעה לוגין זה הוא אחר שנאו לבפורי שהוסיפו על המדות שתות אחר שנאו לירושלים הוסיפו על המדות שבמדבר שתות שהוא שתות מלבר והוא חומשא מלנו ומדת המדבר היתה שבעת לוגין וחומש לוג כל לוג ששה ביצים וכשבאו מהמדבר לירושלים והגדילו המדות חזרו שבעה לוגין וחומש לוג כל לוג ששה ביצים ששה לוגין וכשבאו לבפורי והגדילו המדות עשו מששה לוגים ירושלמיים חמשה לוגים בפורייס וזה הוא ששנינו חמשת רבעי קמח ועוד חייבין בחלה והם רבעי מבפורייס אחר שהוסיפו שתות על שתות וחיבין אלא ממדות המדבר מרבעים ושלש ביצי' וחומש ביצה ומה שאמרו חמשת רבעים קמח ועוד והלא החשבון מכוון הוא אלא תוספת היה אומר ר"ת ז"ל כי אותו ועוד הוא שיעור חלה שבריך שישאר בעסה אחר שבטול החלה חמשת רבעים. וביצד ישער הבלי בביצים דבר זה למדנו מתוספתא דבזיר פרק נזיר שאכל דקתני וכולן מבטרפין לבזית וכו'. ביצד יעשה מביא כוס ומביא זית חגורי ונותן לתוכו ומוסיף שם שוה ביצה בו חייב ע"כ וכתבה רש"י ז"ל בפירוש פסחים פרק אלו עובדין ובפ' כל הבשר ללמוד ממנה לשער בכל מקום והרמב"ם ז"ל כתב שהשיעור הוא בגוף הביצה הבינונית לא במשקלה. ובספר הטורים כתוב ימלא כלי מים ויתן אותו לתוך כלי ריקן ויכנים לתוכו מ"ג ביצים נתחת לתחת והמים היוצאים בלי המחזיק אותן המים הוא שיעור המדה אז ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לבלי אחר ואח"כ יתנו בו מ"ג ביצים ויחזיר בו המים שהעבה ממנו והמים שיותרו מהמדה הם הם המדה וזה יותר טוב שלא יוכלו לבוין בנתינת הביצים לתוכו בשהוא מלא עד כאן דבריו. ואני תמה מהמודדים בביצים שלנו לפי שאין בכל המקומות שוין בביצים שיש מקומות שביצי התרנגולת גסות בארבעת אדום ויש מקומות שהביצים דקות בארבעת ישמעאל ויש ביצה גדולה מביצה. ובבר פירשו המפרשים כימה שאמרו כל איסורין שבתורה בששים ביצים אסורו' בחד ובשים מותרות שהטעם הוא לפי שיש ביצים דקות ויש ביצים גסות ושמא אחת האסור' היא גסה ובריבה ששים ואחת לבטלה על כן היותר טוב לשער זה בחבבעו' ונלמוד זה משיעו' רביעי' של תורה שהוא מרבעי' על מרבעים ברוס מרבעים ברוס שלש אמות הוא שהם מרבעים אמה ויבא זה החשבון כי האמה

בת ששה טפחים ח"כ שלש אמות בונה המקוה הם י"ח טפחי' וכל טפח יש בו ארבע אצבעות בגודל וכל אצבע נחלק לחמש חומשי אצבעות"כ בכל טפח יש עשרים חומשים כשנטול מהרוי' שהם י"ח טפחים אחד מעשרי' יהיו י"ח חומשי אצבע כשנרבע מהם רביע ישארו י"ג חומשים וחצי חומש שהם אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע וכשנשבו כן מהמים שהם ארבעים אמה ונרבעו אחד מעשרי' שהם אמתים וחצי ארבע יהי הסאן ומחצי' שהם תשעת קבי' שהם ל"ו לוג כי הסאה ששה קבים קב ארבעה לוגים נמצא כלי שהוא אמה על אמה ברוחב אצבעים על אצבעים וחצי אצבע מחזיק ל"ג לוגים ואמה על אמה הם ל"ו טפחים כי האמה בת ששה טפחי' ה"כ כלי שהוא טפח על טפח של ד' אצבעות ברוס אצבעים על אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע הוא מחזיק לוג וכלי שהוא ארבעה אצבעות על אצבע' הוא מחזיק חצי לוג וכלי שהוא אצבע' על אצבעים ברוס אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע הוא רביעית של תורה בקבלת רז"ל ובו משערין לבוס של ברכה שבריך שיהיה מחזיק רביעית וכתב הר"ן ז"ל בפי' ההלכות בפ' ערבי פסחים זה לשונו ומאחר שלמדנו שטפח על טפח ברוס אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע הקב שלמדנו שחמשת רבעים קמח חייבים בחלה שעורן חמשת טפחים בתשבורת והם הבלי שאמרנו שני טפחים וחצי ורחבן טפחים ששני טפחים על שני טפחים הם ארבע טפחים בתשבור' וחצי טפח על חצי טפח הוא טפח שלם נמצאו חמש טפחים ויהיה רוס הבלי אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע ע"כ וזהו שבנה הא שחמשת רבעים קמח חייבים לוני המדבר אלא אחר שהוסיפו שתות בירושלים ושתות על שתות בבפורי שהם שבעה לוגין וחומש לוג כמו שפירשתי למעלה כי חמשת לוגין קטנים הינם אלא ל' ביצים ובריך מ"ג ביצים וחומש ביצה ושיעור הבלי כמו שיעור הרמב"ם ז"ל בהלכות חלה הוא בתשבורת ט"ח אצבעות בקרוב והסימן ישא ברכה מתת ה' וכן אי"ש מדה וזחת המדה שלו הינה אלא די"ו אצבעות ואחר שלמדונו רז"ל שבלי שהוא אצבע' על אצבעים ברוס אצבע' וחצי אצבע וחומש אצבע שהן בתשבור' עשר אצבעות ואמרנו חומשי אצבע הוא מחזיק רביעית שהוא ביצה ומחצה נמצא שבלי שיש בו שבע אצבעות פחות שביתשיעי אצבע וכן רוחבו וכן רומו הוא מחזיק מ"ג ביצים וחומש ביצה והאצבע הוא בחורך שתי שעורות כמו שפירש הרמב"ם ז"ל בהלכות ס"ת. וכתב הרב ז"ל יונה הילא אלא יותר מזה השיעור חכמי צרפת היו אוסרין אותו ונראה לי להמיר ומיהו לדעת הגאונים ז"ל שכתבו שלכתחלה אין לחניף העשה אחי' רבע אחד בלא עסק א"כ לכתחלה אין לעשות יותר מזה השיעור ע"כ. ולזה הסכים הרא"ש ז"ל ואני אומר שעכשיו שנהגו שהאשה מחחלת לעשות ולבלבל ונותנת הערינה לקטף לאחרים ולהשלים האסריקין והאפיה לזה אחר זה כיון שאין בזה אחת יותר מהמדה והסורני היא גדולה אין לאוש לעשות כן הרבה מדות אחת אחר אחת וכן נהגו. ויש מדקדקין שבריך למלאת המדה בנחת ואפי' דרך דקוד ולא שימלאו מפניהם קמח ויתנו במדה בדי שלא להרבות המדה בדוחק הפינה ואני אומר לא נתנה תורה למלאכי השרת אלא ימלאו כדרך כל מלוי המדות בחופניהם וכן היו עושים הלוקטים המן בתוך העומר שנא' וימודו בעומר ומשם למדנו שיעור קבא לפסחא אבל בריך שתהיה המדה מחוקקה לא גדושה כי הגודש מוסיף על המדה. ובבר אמרו בערובין גודשת אלתא הוי ולמדו זה מים ששאה אלתא מקרא ח' אומר אלפים בת יבול ומקרא אחר אומר אלפת בת יבול ותקנו ז"ל בזה שהוא מפני הגודש ולמדו מזה גודשת אלתא הוי ובודאי שאינו כן בכל הכלים אלא באותו יש שהיה רחבו עשר אמות ורומו אמת אמות ואם היה רומו יותר לא הגודש אלא

מאמר חמץ

היה רומז פחות היה הגודש יותר מתלתא כי כיון שהרוחב הוא אחד הגודש הוא שוה בהם ושיעור מה שהוא מכיל הכלי אינו שוה נקבר ונארוך ומ"מ למדנו שהגודש מוסיף על המדה על כן המודדים מדת הפסח בריבוע למחוג אותה ולא ימדדו בגודש והר"מ ז"ל כתב בי שיעור הרביעי' הוא משקל י"ז דיני זהב וחכי מהמים נקירוב והם שתי אוקיא' וחכי אוקיא נקירוב וירחה כי משקל הלוג הוא שנים דיני זהב שהם משקל עשר' אוקיות נקירוב לפי משקל דיני זהב:

מדת הפסח היא חיצת נחלה והלא קודם הפסח צריך ליטול מהעסה חלתה וכן מכל מדה ומדה ואם שכח ולא הפרים מן העסה יתנם בסל והסל מברכן לחלה וכתוב בספר עמודי גולה שאם פירש על כל הכברות סדרן שהוא מברכן לחלה. ורחיתי בספר הטורים שזה הוא קודם אפיה אבל לאח אפיה אפי' בירוף הסל אינו כרי אבר שטעמו הוא לפי שהתנור מברכן לחלה ואמרו בגמרא ויקרב כל הכברות יחד אפילו בענין ושול מאחד על כלם ויברך נא"מ"ה אקב"ו להפרים תרומה. ואלא ח"ל אובל והולך ואם"כ מפרים ובגבר שישאר קצת בדי ליטול מן המקף. והלא בפסח לא ימדוד המדה לעשות ממנה חלה דאם הוא י"ט ובפ"ה ימדוד ואם יש בהן בהן קטן שלא בלה קרי אי גדול שבטל לקריו מפרים חלה ונותנה לו אעפ"י שהיא טמאה שהרי אין לנו הוצה ובזלנו טמאי מתים אנו אין תחומת א"ל אסורה אלא למי שטמאה יובאה מנופו אין שם כהן ישרפנו ואם הוא י"ט א"ל בשריפה שאין שורפין קדשים בי"ט ולאפוחה א"ל שאין מתירין אוכל נפש אלא למי שאפשר לו לאכול אותו א"ב לא יקר לה שם ער שאפשר ואחר אפיה ישרפנה לאחר י"ט ואם שכח וקרא לה שם יצלינה לתוך מים בוגנין עד הלילה ישרפנה שאין זה חמץ של גבוה הוחיל ואי בעי מכסיר מתשיל עליה. וכתוב בספר עמודי גולה בשם' נחנא ז"ל היה מקפיד על עסה כמי ביצים אם יש בה שיעור חלה מה יעשו בחלתה שכיון שלא הוכשרה כמים שאין מי ביצים מכשירין לקבל טומאה א"ב מה יעשו בחלתה לשורפה א"א כיון שהיא טהורה ולאוכלה בהן א"א כיון שאין אנו טהורים. ומיהו יכול ליתנה לכהן קטן שאין חלת א"ל אסורה אלא למי שטומאה יוצאה מנופו. ובנכורות אמרו רבה הוה מבטל לה ברוב ואוכלה נמי טומאתו אוא"ב האופה בי"ט של פסח יבול לקרות אם אפה לחלה ולבטלה ברוב אבל הרי"ף ז"ל לא הזכיר תקנה זו וכתב הרמב"ן ז"ל אלא הוא לבטלה ברוב לכתחלה אלא שאם נתערבה בחולין ואין שם רוב היה מוסיף עליה' עד שיהיה החולין עליה ותהא בטלה ברוב והנשים נהגו ללוש בתוך הפסח בי"ט פחות מכשיעור ובדאמרינן נפי דידן נהגו למיגלש קפיזא קפיזא פי' פחות מכשיעור אטון הוא זה:

ובמו שבריך שתשאר בורת המבה בעסה מתחלת לישה עד מחלת אפיה וגלהזהר שלא תבא לידי שיאור ושידוק כן בריך שתשאר בורת המבה נחטין ובשעורים עד שעת טחינה ולהזהר שלא יבוא לידי חשש חמץ מפני נפילת מים עליהם. ומשום הכי אמרינן אין לותתין את השעורין פירוש דרכן היה לרחצן במים מפני העפר והסנק שעליהם וכן כדי שאחר בחינה ומרקדין אותו יסורו הקליפות שעליהם ותהא בולתן נקיה וכן נוהגין העושין סלת ולשון לא יתא לשון ערבי הוא נתנו בספרי הרפואה בלשון שריה מזעטת כעין מטיחה. ואם לתתו אותם אם נתנקעו מחמת הלחיתה אסורות דודאי ממהרות להחמץ זהו לשון הגריתא דגמרא פירשו דלאו דוקא נתנקעו אלא כיון שתנפחו ואם מגיעו ע"פ הגיב יש מתנקעו הרי הן כמנוקעות ואסורות וי"מ בין מלשון בוציא שהיא כלי חרס שקולש בה העסה וכן היה גורס ר"ח בין של קלאין וי"מ בין מקום שטופכין בו סופכין וי"ל נגמ' שאינו אסורו' שלא נתנקעו נתנקעו ממש ופסק הרי"ף ז"ל לאומרם אעפ"י שלא נתנקעו אסורות כיון שאם מגיעו ע"פי הבינ מתנקעות ובאם ז"ל דה"מ בעיניהו אבל ע"י תערובת אינו אסורות אא"כ נתנקעו ונתן הטעם בין דספיקא היא בגמ' אי בעינן נתנקעו ממש או לא אי איתנהו בעיניהו הוי ספיקא דאוריתא ולאומרם אבל ע"י תערובת כיון דאיסור חמץ במשהו אינו אלא מדרבנן אזלינן לקולא ואינן אסורו' שלא אם נתנקעו ממש ומובא בגמ' דאע"ב דאיסור חמץ בעייו הוא מדאוריתא בין דע"י עירוב אינו אלא מדרבנן אזלי' בספקי' לקולא אבל הרא"ש ז"ל דאמר שיעורא דנתנקעו ליתיה אלא בשעורין אבל בחטין כיון דאית בהו ציריא פי' אדרק כמאן דמנוקעו' דמי והוביא כן מפ' נתרא דע"ז בני יין נסך שנפל בענבי' דאמרי' האם ם והם מותרות אבחטי' לא אמרינן הכי כיון דאית בהו ציריא במנוקעות דמו כלומר והיין נכנס לתוכן אהר"ן ז"ל בפירוש ההלכות חלק עליו ואמר דלענין בלתיתה אינו ענין דאדרבא חטין קילי טפי מן השעורין מפני שהם יותר קשים. ואמר נ"ל בדברי הרא"ה ז"ל דסוגיא דשמעתא הכי מוכח דהכי אמרינן בגמ' אלא הא דתניא אין לותתין את השעורי' הא חטי סרי לא מינעיא קאמר לא מבעי' חטין דכיון דאית בהו ציריא עייבי בהו מיא אבל שערי דשיעי לא קא"ל ואה בדברי הרא"ה ז"ל דאע"ג דשרינן ביון דאית בהו ציריא הרי הן כמנוקעות ובגמ' מנחות אמרינן חטין של מנחו' לותתין אותן ומשמרן שלא יחמיצו שכיון שהבריכה התורה שמור במנחות אם לא היו לותתין אותן לא היו בריכין שמור ואמרינן התם דדוקא למנחות דכהנים זהירים בהם ובגמ' הכא היה נראה שהלתית היא מותרת ואמרו מבוה ללמות כדי שיעבר שמור ועל האוסר היו אומרין מתן רביית ליה לאבא אבל בהמה בחופשיהו פי' שאם אין לותתין אותן ישארו הקליפות בו בגר אסרו הגאונים ז"ל הלתיתה לגמרי כן בחטים בין בשעורים:

ואחטה שנמצאת נופק הנוף לאחר שהכינו אותו ליבא למיחש להוא עוף בלל בהבי דאע"ג דלענין איסור' בלוע חשיב אובלא בדאיתא בנכורות דאמרינן דב טהור שבלע דב טמא אסור א"ה בל מידי דבלי סני בקליפה והרי איבא עוד הזפקדם שיבא בקליפה ובריבין אנו מזה הטעם שבלא זה הטע' היה אסור. ולא חשיבן ליה כמעובל ואע"ג דבני בלע שבלע בזית מת הוא מטמא בל שלשה ימים באהל אמרינן ובדבים ועופות בדי שתפזל לאור ותשרף זהו לענין טומאה אבל לענין איסור' לא חשיב כמעובל בל שהוא בעינו קיים:

ואחטה שנמצאת בתוך מבה יש שהיו אוסרין אותה מבה בס בחוטה שבלו אותה עם חתיכה בשרה שמנה דאזיל השמן ומפטם הבחוט ואח"ב אזיל הבחוט ומפטם השמן בדאיתא בפ' ביבד בולין ואין הגדון דומה לדאי' שאין החטה ע"י אפיה מתפשט הנפלט ממנה שיאסור בל הנאפה עמו. ויש שלא היו אוסרין אפי' אותה מבה אלא משליך החטה. והבכון בבל זה הוא שאותה מבה היא אסורה והשאר מותרות וכן בתב הרב אליעזר ממץ ז"ל שאם נמצאת חטה על בשר מליח או בלי מו על מבה אותחת אחתך מקום פעפועו לפי אומר הדעת ורבוי החמץ ואם הוא בי"ט אחרון של פסח מותר להשהותו עד אחר הפסח כיון שהוא אפק אפק י"ט אפק אול ע"כ. וג"ל מדמשרינן בקדרות בפסח לאחר זמן ובנדרינן בהו בן במינן בין שלא במינן דלא קנים ר' שמעון אלא בשהוא בעיניה נראה שאפי' בי"ט לאשון אם הוא בדבר המתקיים שני ימים ביאם אחר הפסח ומותרין אחר שריקת החטה ואם מלאו הבשר קודם הפסח ומבאו בו בתוך הפסח אסור מותר הוא הבשר שבין שאיסור חמץ קודם זמן איסורו אינו אלא בשעים כיון שבטל קודם זמן איסורו אינו אחר ואסור אחר זמן איסורו והראיה ממסבת בלאים שאם נתבטל בתר בחלים עם בתר נמלים

גרוב מותר לערבו עם פסחו ולא אמרי' דאחזר וניעור ולענין המכה הנמכחת כה חטה שאין חוסרת אחרות הדבקות כה ויש ללמוד זה מפרק דם חטאת שאמרו שם רקיק שנגע בקרקע אינו אסור כל הרקיק אלא במקום שנגע כדברי הר' אליעזר ממץ ז"ל שכתבתי למעלה וכן הרבה שמכניסין כה רקיקין בפורני אם נשתמשו בה חמץ והיא בת יומה ונשתמשו כה במכה ואומרים שבריך קליפה וגרעה דבגריה סני שהיא פחות מקליפה דסוף דינא בתחלת דינא שהיא עכמה בשרת בגריה והרבגולת כלויה עם אחרו' ונמכא' כה חטה אחת נחתה מהן גרעה שאותה תרבגולת אסורה ואינה נאסרת בבטילת מקום פעפועה בלבד שהרי כשמהפכין אותה הוא מתפשט בה החטה בכל התרבגולת אבל האחרות מותרו' וכן כתב הרא"ש ז"ל:

בתב הרא"ה ז"ל בפסקי נדה פ' דם הנדה דבבר של חמץ שנמצ' נחבית של מים שכל המצות שלשו מאותן מים אסורות עד שיתברר מתי נפל שם. ובתוב בספר הטורי' ז"ל מעשה שמלגו תרבגולת במים חמים ומבאו אח"כ במים נרעין של חטה ואסרו התרבגולת דשמת היתה החטה במים קודם רתיחה והחמיצה ונלעה התרבגולת מהמים. וכן מעשה שנמצא חטה בקועה בכלי של מים ובשלו באותן המים והתירו התבשיל ולא אמרינן שנאסרו כל המים ואיסרו התבשיל וזה תימה שכיון שהיא בקועה הרי נתחמצה לב"ע דהא אמרינן נתבקעו אסורות וכיון שאסרו בשפלה במים חמין כן ראוי לאסור אם נפלה במים בוננין ונתבקעה. ואחרין שנפלו לבור יש מתירין אותן מים משום דאמרינן טפח תלטוש בבוגן ונרא' שהמים הבוננין מעבבין אותה מלהחמיץ זאת הראיה הביאו ויותר נרא' ממה שאמר בן בתירא הטיל לבוגן אבל כל זה אינו ענין לזה שכל זמן שהמים עליו מעכבו מלהחמיץ. אבל לאחר שיצא מהמים הוא מחמיץ ורמיה מהיא מרבא דטבעא בשיטתא ואסר רבא אפילו לזבוני לגויס שמא יחזרו וימכרוס לישראל וכן הגיא בתוספתא שרה אחרון ושעורי' במים והחמיצו אסורות. ונרא' לאסור בבר של חמץ שנפל לתוך הבור ואע"פ שהוא בוגן שהרי הסכימו דמשום חורפא דחמץ דינו כחמין ומעשה שהגעילו בפסח יורה מחומצת ובשפכו המים הרחומצין ירדו לבור ואסרו לשתות ממנו בפסח בשביל שנתרב מימי הבור במים המחומצין כל זה בתוך הפסח שחמץ אסור בכל שהו. אבל קודם הפסח שאינו אסור אלא בנותן טעם יש להקל:

דלף היורד על החטין או על הקמח אמרי בגמר' דאי עניד טיף טיף שיורד טפה אחר טפה אינו מחמיץ והי' אומר הרמב"ן ז"ל דדוקא מה שאינו שרוי במים הוא מותר אבל מה ששרוי במים הוא אסור דטיף טיף אינו מעבב אלא מה שהוא רחוק מהמים אבל מה שהוא שרוי אפי' עניד טיף טיף אסור ואלא הסכימו עמו בזה. וכל זמן שהתרבגולין מנקרין במורבן אינו בא לידי חמוץ כדין דלף טורד:

וברתוב בספר הטורים כי הרב אליעזר מגרמיזא כתב כי שק מלא קמח שנתן אבל החומה מחמיץ וכבר בתבתי למעלה בענין חטין שנמצאו בקרקע הבור דין זיעת המערה אבל כתב הרב ז"ל שאם נפל המים על הקמח או נתלחלח ירקד הקמח והשאר מותר והרא"ש ז"ל כתב כי קולה גדולה היא זאת לעשות כך בתוך הפסח שחמץ אסור במשהו ובתב הלבה למעשה שיאחז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח אשר בשק: הנה השלמנו דין צורת המכה בפנים ראשונים ושלים לבאר דין צורת מלאכותיית:

הצורה המלאכותיית הוא שיהיה לחם עוני ואם לחם עוני בענין אם לא יעשנה אלא מחטה גרועה וקרחוה בגמ' את הדרשה שהוא מלשון הדיבה והבנה שהם מיני חולעי' ת"ל לחם לבם רבה אפילו במכתו של שלמה והרי"ף ז"ל היה מפרש את הדרשה את פונין שבטל הדבה ממנה וזה הפירוש אינו נכון דלא הוה צריך קרא למעוטי את פונין שהרי פטורה היא אפי' מן החלה ואם במכתו של שלמה היא מותרת פירוש נקיה מכל הפונין ומורבן אפי' אפה אותה בהרבה נפות אמ"כ למה נאמר לחם עוני פרט לחלטן ואשישה וחלוט הוא אחר שבלוש' העשה בדרך כל לישה חולטין אותה במים רותחין קוד' אפיה ואח"כ אופין אותה ועושין בן בדי לבחבחה כמו שעושין לפני מלכי' זה מיעטה התורה מלחם עוני וכן לא יצרבו עמה יין ושמן ודבש אפילו יתבר לאפות אותה שלא אחמיץ אסורה בלילה ראשונה משום מצה עשירה דלחם עוני בעינן ואם ע"ג דבמנחות בעינן שתהיינה מצות והיו בלולות בשמן בבר אמרו בגמ' דביעית היא מתחלקת לבמה חלות שהם שלש עשרונות ושליש ואינו מגיע אבי ביצה שמן לעשרון אחר שהוא מדת הפסח ובמעט שמן בזה לא איקרי עשירה. ומה שימעטו לחם עוני אשישה הוא לחם גדול ואמרו בגמ' מ' משפה נאיפה ובר' בגמ' שאין לעשות לחם עוניו טפח אם מפני לחם עוני. אם מפני חבש חמוץ ואין ללמוד מלחם הפנים שהיה עוניו טפח והיה מצה שאם אמרו במקום זריזין ובפת עמלה ובתנור אם ושל מתבת ובעבים יביאים לא אמרו לבל אדם. וכן אמרו אין עושין סריקין המבויירין בפסח מפני שהאשה שוהא עליהן ומחמצתן ואע"פי שיעשם בדפוס ויקבעם מהם גזרו על זה מפני זה וכל זה לבעלי בתים שאינן זריזין. אבל לבחומין היה אפשר להתיר אלא שגזרו על הכל בין בדפוס בין שלא בדפוס בין לבעלי בתים בין של בחומין וכן דעת הרא"ש ז"ל לאסור לבל בין בדפוס בין שלא בדפוס וסריקין המבויירין שאסרו הם המבויירין בעשה בורת היה ועוף וכיוצא בזה אבל מה שנהגו לקבוע אותם של מתבת בעשה כדי שלא יתחלפו המצו' של אחת במצות של אשה אחרת או המבויירין במסרק כדי שלא תתבקע העשה ותמהר להפך אין זה בכלל סריקין המבויירין ויהא רבגיל אדם להתעסק בעשה בתוך הפסח ולפעמים נופל מן העשה בקרקע שיאמר בבל שעה שיהיו מבוטל ס:

ואחר שהשלמנו לבאר הסבה השנית שהיא הבורה בשני פנים. נבאר הסבה השלישית שהיא הסבה הפועלת.

הסבה השלישית והיא הסבה הפועלת מבה של מבוה והיא אחבלו מבו' הבתו' קבעו חובה בריבה שמור מדבתי' ושמרתם את המצות. אבל מבה בל שבעה מלבד בזית זה של לילה ראשונה אינה חובה אלא רשות שהרי בתוב אחר אומר שבעת ימים תאבל מצות לחם עוני ובתוב אחר אומר ששת ימים אבל על שביעי שאינו חובה ומדה יש בתורה בל דבר שהוא בבלל ויבא מן הבלל לא ללמד על עבמו יבא אלא ללמד על הבלל בלו יבא מה שביעי רשות אף ששה רשות אלא לילה ראשונה משום דבתיב בערב תאבלו מצות הבתוב בבבעו חובה ומשום הבי אותו בזית אינה נאבל אלא ממבה המשומרת לשום מבה וזהו שאמרו הבבקות של גויס אדם ממלא בריסו מהם ובלבד שיאבל בזית מבה באחרונה ורש"י ז"ל היה מפרש שאם לקח בבק מגויס והביר בו שלא בא לידי חמוץ שאין בו שיאור וסדוק הוא מותר למלא בריסו ממנו ובודאי דהאי פירושא לא גהיר בלל שהרי יש לחוש שמא ערב בו שיאור בדרך שהבאתומין עושין. והבבון מה שפירש רבינו חבנאל ז"ל הבבקות של גויס שלשו אותן בפני ישראל במים שלנו ולא עבבו בו שאור אדם מאלא בריסו מהן אע"פי שלא עשו בו שיאור לשם מבוה דלא בענין שיאור שלא במבה של מבוה ע"כ ממלא אדם בריסו מהן ובלבד שיאבל בזית מבה באחרונ' והיא מבה של מבוה שבריב' שיאור וזהו שבתב בעל הלבות ז"ל לשה גוי חרש שוטה וקטן לא נפיק ידי חובתיה ובבר ושפחה דלא בבלי אפו' למילא מבה בלילה הראשון. אבל שאר יומי שרי והבי חזינן לבהן בדק ע"כ

מאמר חמץ

ולא דוקא כל לילה ראשון אלא אותו בזית שאוכל באחרונה כדאמרי' אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל בזית מצה באחרונה וכ"כ כל הגאונים ז"ל שצריך ישראל להתעסק בה וכן הגאוני' עצמם היו מתעסקין בה כדתנן מה דרכו של עני הוא מסיק ואוסתו אופה וכן היה נוהג הרא"ש ז"ל שהיה משתדל בהן והוא עומד על עשייתן לזרז העוסקין בהן והיה מסייע בעריכתן:

וכתב הריא"ף ז"ל ומנעי לי' לאינשי לנטורי קמחא דפסחא מעידן קצירה דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כפי הפיכו לשם מצוה פירוש כפי עמרים וכודאי מן המובחר הכי עדיף וכן אנו נוהגין אלא שאפשר שאע"פי שלא עשה כן שלא שלקה חטין מן השוק ושמר אותן לשם מצה יבא ידי חובתו דבגמ' אמרי' דשימור דליכה לא הוי שימור אלמא דמקמי ליכה הוא דבעי שמור אבל אם שמר החטין קודם ליכה לא הוי שימור ומשמע שאם לא שמר אלא מליכה ואילך שאינו יוצא ידי מצה בכך אלא שנאמר אמר דליקה קמח מהשוק בשעת הדחק מותר דלא מחזיקין איסורא אבל לכתחלה בעינן שימור משמע דס"ל דכי אמרי בגמרא דשימור דליכה לא הוי שימור היינו לכתחילה ודברי הגאון ז"ל קשין בעיני שלא מפשט חמוץ אנו מבריכין שימור אלא מגזירת הכתוב דכתיב ושמרתם את המצות אפי' היכא דליכה חשש חמוץ:

והנה שאין להחמיר להצריך שימור שלא בעידן קצירה אבל קודם קצירה אין להצריך שימור שאם נפלו עליהם מים במחובר אין לחוש כלל שאם כן לא תמצא חטים בשדים למצה של מצוה שלא נפלו עליהם מים במחובר ואמאי טעמא אין המים מבטירין הפירות לקבל טומאה אבל בשנפלו עליהם בתלוש אלא שמצינו בגמ' בפ' כל שעה דאמרינן דלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר וי"מ במי שנפלו עליו מים במחובר ונשאר עליו משקה טופח ובשנקצר ונתפח והוציא במה כעין הגרעינין הנשורים במים שמוצאים הבמה ואפ"ה מילתא רחיקא היא ולמילתא דלא שכיחה לא חייש' וסבי למיענד בטירותא מעידן קצירה אפי' לכתחילה:

הנה השלמנו לפרש הסנה השלישית והיא הסנה הפועלת. ונפרש הסנה הרביעי' והיא הסנה התכליתית והיא הנכנדת שבסנות:

הסבה הרביעית והיא התכליתית והוא כדי לקיים מצות בערב תאכלו מצות והוא בזית מצה באחרונה ואחר זאת הגיע' שאדם יבא בעשי' המצות ובהזכר מהחימוץ הכל הוא בשביל תכלית זאת שיאכל בזית מצה באחרונה בזמן הזה שאין לנו פסח ובזמן הבית בשביל תכלית בזית מבשר הפסח וע"ז אמרו במדרש חזיתא בפסוק השמיעני את קולך בזיתא דפסחא בביתא והלילה פן לאיגרא כלומר מפני הגאה מועטת אדם שמח ומשמיע קול בשמחה וזה לבנוד המצוה. וזה המאמר ג"כ הזכירוהו בגמ' פסחים על ענין אחר והוא שמותר לאכול את הפסח בשני מקומות בבית א' בחדר ובעליה שאע"פי שהכתוב אומר בבית אחד יאכל ואלו השני המאמרים אמת הם. ולפי שהמצה בזמן היא כמו הפסח בזמן הבית על כן שנינו במשנתינו מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושה שלא לעשות אין עושה ונראה מהגמ' דעד חצות אלו במנהגא אבל מחצות ואילך אסורה בכל מקום ואי איכא מאן דעביד מלאכה משמתינן לי'. ובירושלמי נאנו טעם לאסור מלאכה בערבי פסחים בפי משאר ערבי שבתות דאו בערבי שבתות אינו אסור שלא מן המנחה ואילך ובערבי שבתות לא משמתינן. ובערב פסח משמתינן מפני שהפסח זמנו היה קרב מחצות ואילך. ומפני שהוא קרבן של כל ישראל הוא אסור במלאכה לכל ישראל כי כן הדין לכל יחיד המקריב קרבן שהוא אסור בעשיית מלאכה כל אותו יום ואף ע"פי שמקריבין בכל יום תמיד של שחר והוא מותר לנו לעשות מלאכה בכר תרבו בירושלמי שהתורה התירתו בפירו' מדבתיב ואספת דגנך ואם כל ישראל יבאו נטילין מי יעשה להן דגן ובתוספות היו אומרים דמהכא משמע דמן התורה הוא אסור ואפשר דאסמכתא בעלמא היא:

והר"י הלוי ז"ל היה סובר דכיון דמשו' פסח הוא האידנא דלית לן קרבן פסח אין איסור מלאכ' בערבי פסחי' טפי משאר י"ט וזה ודאי אינו נראה דכיון דנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו אע"פי שבטל הטעם והכי מוכח בגמ' דבני לא יאכל אדם עד שתחשך מספקא לן אי משום פסח אי משום מצה ואמרי' עלה דרב ששת הוה יתיב נתעניתא בולי יומא משום דס"ל כבן בתירא בפסח ששחטו שחרית שהוא בשר נשמע דאע"ג שטעם האיסור הוא משום קרבן פסח אע"ג דלית לן פסח איסורא בדקאי קאי וכן דעת הריא"ף ז"ל וכן העלו בתוספות וכ"ש שאפשר שטעם האיסור משום מצות מצה ומרור שטרחתו מרובה וכן דעת רש"י ז"ל. וי"ל שאיסור מלאכה זה אינו אלא היוסב במלאכתו בשאר כל השנוע כדי להשתכר. אבל העושה מלאכה כדי לתקן כליו. וכן הכותב ספרים להשאכר אינו בכלל זה. ואני אומר שזה הוא אפשר בערבי שבתות אבל בערבי פסחי' אין להקל דדינו כחול המועד והאי איסור דערבי שבתות שהוא אין המנחה ולמעלה זהו מן מנחה קטנה דהיינו תשע שעות ומחצה. וסמוך למנחה קודם לכן. וכ"כ רש"י ז"ל בא"ז וכ"כ הריא"ף ז"ל בר"פ ערבי פסחים לענין איסור אכילה בערבי פסחים אע"ג דבגמרא אנעיה לן אי מנחה גדולה אי מנחה קטנה סוגיין משמע דמנחה קטנה תנן וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם. ויש מסתפקין בדבר ואומרים דמנקט לאומרא עדיף ואין להחמיר כל כך ואין באיסור מלאכה בערבי שבתות בין באיסור מלאכה בערבי פסחים אינו אסור אלא מתחלת תשע דהיינו סמוך למנחה אבל שעה קודם המנחה קטנה:

וקודם אבות תלוי במנהג ההוא ממקום שנהגו בו איסור למקום שנהגו בו התיר ודעתו לחזור נוהג כמנהג מקומו שבא חייבי מנהג מקומו עליו עד שיעתיק דירתו משם וההולך ממקום שנהגו בו היתר למקום שנהגו בו איסור ואין דעתו לחזור נוהג במנהג המקו' שהלך שם מן הדין ואם דעתו לחזור למקומו נוהג איסור במנהג המקום שהלך שם מפני המחלוקת אלא יהיה הוא עושה והם אינן עושין ונראה שאם אינו אסור אלא מפני המחלוקת אינו אסור אלא בפניהם אבל שלא בפניהם מותר:

ובמקום שנהגו בו איסור בכל הלילה הוא מותר עד הנץ החמה כדברי בית הלל אפי' נהגו בו איסור אינו חשוב מנהג לאוסרו ומקו' שנהגו איסור קוד' אבות בכל מלאכה שהתחיל בה קודם ארבעה עשר והיא לצורך המועד גומרה עד חצות אע"ג דבהני בה איסורא אבל לאחר חצות אסור אע"פי שהריא"ף ז"ל היה משנה אחר חצות לקודם חצות ולא הסכימו עמו בזה. וגם מה שכתב הרמב"ם ז"ל דבכל מלאכה שהתחיל בה קודם ארבעה עשר גומרה בארבעה עשר דדוקא במקום שנהגו לעשות הטיב עליו הראב"ד ז"ל:

שלש אומניות החייטין והספרים והבונסי לפי שיש בהן קולא בחולו של מועד מקילינן בהו כי"ד קודם חצות אפי' במקום שנהגו שלא לעשות אפי' לא התחיל בה קודם י"ד וכל זה קודם חצות אבל לאחר חצות הכל אסור והרמב"ם ז"ל נ"כ לא התיר בשלש אומניות אלא אם התחילו קודם ארבעה עשר ובכר הסיגו עליו:

מושיבין שובכין לתרנגולין והוא להושיב התרנגולת על הביצים כל היום וכל שכן שאם נראה שמחזירין אותה

אותה אפילו בחול המועד במלאכת האכל היא אכל להושיב לכתחילה איסור בחול המועד אע"פי שמותר כי"ד דחמיר חול המועד טפי מארבעה עשר:

גורפין הזבל מתחת הבהמה כי"ד כל היום והזבל שנאבד לא יסלקנו לגדדין ואם נתרבה נאבד יוציאנו לאשפה:

מוליכין ומניחין כלים מבית האומן כל היום אע"פ שאינן לצורך המועד והרמב"ם ז"ל לא התיר כן אלא עד חצות ולא הסכימו עמו בזה אלא כל היום מותר:

הנה השלמנו החלק השני והוא דיני מצות מצה. ונתחיל בע"ה דיני החלק השלישי והוא דיני ההגדה וה' אלהים יעזר לי ודיני ההגדה מחולקים לשני שערים החד קודם קריאת ההגדה והשני בקריאת ההגדה:

דיני החלק השלישי

ירושלמי אמר רבי לוי האוכל מצה בערב הפסח כבועל ארוסתו בבית חמיו והבועל ארוסתו בבית חמיו לוקה פי' מצת מרדות מדרבנן והטעם מפני שהוא אין נרגלים חוטא ובועל אותה קודם שתכנס לחופה וינדר עליה נדרת נישואין. וכן האוכל מצה בער"פ קודם שיגדר עליה חייב מצת מרדות וי"ל דבנדרת נישואין יש שבע ברכות עם ברכת היין וכן באכילת מצה יש ז' ברכות שלש ברבות על כוס ראשון ברכת היין וברכת היום וזמן ושתי ברכו' על כוס שני אשר בחרנו ונורא פרי הגפן וכ' ברכות על המצ' עצמה המוציא ולאכול מצה ומדברי הריא"ף ז"ל נראה שכל היו' אסור. אבל הרז"ה ז"ל כתב שאינו אסור אלא משש שעות ולמעלה שנאסר בו חמץ דהשתא הויא ארוסה. אבל קודם שש שעות שמותר לאכול חמץ עדיין לא התחילו אירוסין של מצו' וכ"כ הרא"ש ז"ל והרמב"ן ז"ל קיים דברי הריא"ף ז"ל דבכל היום אסור הוא והוכיח כן מסוגיית ירושלמי וכך היא א"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח לוקה תניא ר' יהודה בן בתירא אומר בין חמץ בין מצה אסור פי' משו' דכתיב לא תאכל על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ומבשר היה רבי יהודה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית ר' סימון בשם ריש"ל ר' לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יהודה בן בתירא ומקשינן בירושלמי ר' תלמידיה דר' יהודה בן בתירא הוא ולא תלמידיה דר' יעקב בן קודשאי כלומר והדבר ידוע שתלוקין חביריו על ר' יהודה בן בתירא ואיכא דחייש לה אלא תלמידיו שחוששין לדבריו ומחרץ שלא דהוה בכור פירוש שנהגו הבכורות להתענות בערב הפסח כדאמרי' במס' סופרי' א"ר יונה אבא היה בכור והוה אכיל א"ר חנחומא לא מן הדא אלא מן הדא דר' אסתים הוה כד הוה אכיל בממא לא הוה אכיל בדמשא ולמה לא הוה אכיל בממא כדי שיכנס למצה נחאה זו היא סוגיית ירושלמית ולמד ממנה הרמב"ן ז"ל שבל היום אסרו לאכול מצה כדקתני עלה בבן בתירא בין חמץ בין מצה אסור שפי' אסור כל היום לפיכך היו אומרים על ר' שהיה מתענה ערב הפסח שלא היה אוכל מצה מדר' לוי אז הן דברי הרמב"ן ז"ל והר"ן ז"ל בפירוש ההלכות דחה זה דה"ק שהאוכל מצה בערב הפסח משעת איסור חמץ בבא על אירוסתו למר בדאית ליה ולמר בדאית ליה ולרבי יהודה בן בתירא שאסר לאסור חמץ כל היום ג"כ אסור לאכול מצה כל היום ומשום הכי הוה סבירא לן התם דר' דלא הוה אכיל חמץ כל היו' מדר' יהודה בן בתירא מצה נמי לא אכיל מדר' לוי אבל לדידן דלא מתסר בן חמץ אלא מחצות ולמעלה מדאורייתא אי נמי מסוף ד' שעות מדרבנן אפשר דמצה נמי לא מיתסרא אלא מהאי זימנא ואילך אז הן דבריו. ואני אומר כדברי הרמב"ן ז"ל שאם כדבריו הכי הוה להו למימר בירושלמי לא חמץ מן הדא דרבי יהודה בן בתירא ולא מצה מן הדא דר' לוי מדקתני להא דר' לוי משמע דלא תליא בדר' יהודה בן בתירא אלא בכל ענין קא אסר ר' לוי כולי יומא בין דמתסר חמץ כולי יומא בין דלא מתסר אלא משש שעות ולמעלה בדברי רבי' אלעזר ז"ל ורבי' הרמב"ן ז"ל המסייעו בך נ"ל:

ולפי דרכנו למדנו שהאמתיים אסורין לאכול ערב פסח כדי שיאכלו מצה לתאבון והבכורות גם כן נוהגין להתענות לא מפני זה אלא שנאכלו מן מצת בכורות ובתוב בם' הטור' שאין אסור לאכול מצה בערב הפסח אלא מצה הראויה לבאת בה ידי חובת מצות מצה אבל מצה עשירה שנלושה ביין ושמן ודבש אינה אסורה אלא א"כ מלא כריסו ממנה ויכול לאכול מצה בלא בצון ואמרו כי ר"ת ז"ל היה עושה ממנה סעודה שלישית בשבל י"ד להיות בשבת וכן בשהיה הולך לבית המדרש ערב הפסח היה אוכל ממנה שאין האיסור אלא נמצה עצמה:

שנינו בפ' ערבי פסחים לא יאכל אדם בערבי פסחי' סמוך למנחה פי' מנחה קטנה שהיא מתשע שעות ומחצה וסמוך לה מתחילת תשע לא יאכל עד שתחשך ואמרי' בגמרא דילמא אתי לאוכל מצה אכילה גסה ואכילה גסה לא שמה אכילה לא לענין קיום מצוה ולא לענין להתחייב עליה ביום הכפורי' ובינאמות אמרו שהאוכל תרומה אכילה גסה אינו חייב משום אוכל שיהא חייב קרן וחומש אלא משום מזיק כלו' מזיק התרומה באלו שרפה. ואכילה גסה היא כל שאוכל כל כך שאינו יכול לאכול לאחר מיכן אלא בקושי אבל על השבע ודאי שמה אכילה ואשינה טפי ומשום הכי פסח וקדשים אינן נאכלין אלא על השבע כלומר אחר אכילה בדרך כל מאכל אשר שהוא בא בסוף ודוקא בפסח וקדשים בע"י שיבואו על השבע אבל מצה ומרור אין מצותן בכך אלא אינני הכי אם בעי הכי והוא שלא תהיה אכילה גסה והכי איתא בספרי. ואינו אסור אלא לאכול אכילה לשבוע אבל מטביל הוא במיני תרגימא והוא כמו בשר מבושל דרך טיול וכן מטביל הוא ביירקי לפי שהוא מושך אכילה אע"פי שאין ראויה לדבר זכר לדבר בירו לבם ביר. ואל תזרעו אל הקוצים כי כמו שהאריסה קודם הזריעה היא אותבת שרשים היובאים מהם קוצים ופותחת הקרקע לקבל הזריעה בן האכילה הזאת שהיא דרך ערבי היא מוסבת אכיל' אחרת ואוכל אותה נתאנון וכתב הרמב"ם ז"ל והוא שלא יאלא כריסו מהם ואחיית היין היא מוסבת אכיל' וכמו שאמרו בגמ' רבא הוה שמי אמרא דבריה לבא:

ריש מהראשונים ז"ל שהיו מחמירין שלא היו אופין מצה של מצוה אלא לאחר שש שעות שנאסר החמץ ונותנין טעם לדבריהם משום דמצה אתקש לפסח וכתיב לא תזבח על חמץ דם זבחי. ויש מתירין ואומרים דדוקא אכילת מצה איתקש לפסח אבל לא אפייתה ומביאין ראיה מהתוספת' דתניא התם י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני השבת ואופה לו מצה מערב שבת וכן בירושלמי משמע דמצה ישנה בשרה בדין סוכה ישנה שאם עשאה מתחלת השנה לשם מצוה בשרה וכן משמע בפ' כל שעה בני חלת תודה ורקיקי נזיר דאדם יוצא בהם בפסח ובודאי נעשו קוד' לפסח דהא אמרי' התם מטעם זה אין מבהיגין בהן בחלבזא"ר בפסח לומר בה"מ מזמור לתודה דאין מביאין תודה בפסח מפני חמץ שבה וכל אלו הם ראיות גדולות להתיר אפיית מצה של מצוה קודם זמן חמץ והדורות אלו הראיות הם נדחקין הרבה גם הגאונים ז"ל היה אסם מי שהיה אוסר לאפות מצה של מצוה קודם זמן הביעור משום חבינה מצוה בשעתה וכשחל פסח להיות באחד מימי החול אופין אותה ליל הפסח וכן במובאי שבת. ואם חל פסח ביום שבת אופין אותה מערב שבת ויש מקומות בארצות ישמעאל נוהגין כן אבל במקומותינו בארצות אדום לא נהגו

כן והיו מדקדקין לומר כי טוב הוא לאפות הכל קודם זמן הביעור שלא יתערבו הפירורין משהו נעשה יתבטלו קודם זמן איסורו:

לא יאמר אדם בשר זה לפסח שנראה כמקדיש בהמתו כי פסח שם קרבן לא שם הרגל ונרא' כאוכל קדשי' בחוץ וי"מ דוקא גדי או טלה שהוא ראוי לפסח אבל רש"י ז"ל כתב אפילו בשר בהמה אחרת אפילו שחוטה לפי שיהיו סנורין שהקדישו לדמי פסח וכן נזהרין בני אדם שבשמולחין בשר קודם הפסח אין אומרי' זה לצורך הפסח שלא לבורך י"ט ושרי איגיש למימר הני חטי לפסח' דענדי איגשי דמנטרי חטי לפסח'

ואין לחוש לומר שהקדישן לקרבן פסח:

מקום שנהגו לאכול כלי בלילי פסחים אוכלין מקום שלא נהגו לאכול אין אוכלין כן שנינו בפרק מקום שנהגו ובגדי מקולס בכל מקום אסור ופירוש מקולס שהוא ראשו על ברעיו ועל קרנו וקראוהו מקולס לפי שקרניו הם תולין בגבו בגבור שהולה כלי זיינו בגבו מ"ג משו' שנותנין קרנו על ראשו ובדמתרגמי' וכובע נחשת על ראשו וקולסא דנחשא ובמקומו' שנהגו שלא לאכול כלי לאו דוקא בשר גדי וטלה הראוין לקרבן פסח שלא אפי' בשר עוף ועגל וכל דבר שטעון שחיטה כדאמי' בירושלמי ולא שריגן במקום שנהגו שלא לאכול כלי שום כלי בעול' אין ראוי לפסח אין אינו ראוי לפסח ואפי' עוף. והגדיים המקולסים שאסורים בכל מקום יש שהיו אומרים בפ"ב די"ט דדוקא גדי מקולס אסור אבל טלה מקולס מותר. מפני שיש לו אליה ומוכחא מלתא דלאו קרבן הוא דאליה לגבוה סלקא. אבל בתוספתא שנו גדיים וטלאים המקולסים לאסור. גם יש לאסור אפי' אין בן שתי שנים דלא חזי לפסח דבפרקא קמא דמנחות ובפ' תערובת אמרינן איכא בן שתי שנים דאמי לבן שנה ובן שנה דאמי לבן שתי שנים. וגם יש לאסור אפי' נקבה דלא חזיא לקרבן פסח דבאמורה משמע דמקדיש נקבה לפסחו נחתא לה קדושת דמים. ובן יש לאסור אפילו הוא בעל מום דאמרי' בפ' השוחט אפשר דמכסי ליה למומא כך נ"ל כל זה:

הנה השלמנו השער הראשון מזה החלק השלישי ונתחיל בע"ה

השער השני:

מצות עשה מן התורה לספר בליל הפסח בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו ביציאת מצרי' שנא' והגדת לבנך ביום ההוא בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים כמו שהוא מפורש בהגדה וזאת המצוה היא מיוחדת בליל הפסח נוספת על מצות זכירת יציאת מצרים ביום ובלילה שאומרים פרשת ויאמר שנו' גם יציאת מצרים אבל זאת המצו' המיוחדת בזמן הגאולה היא להגיד אל הבנים זכר הנסים והנפלאות שנעשה לנו בזמן הגאולה כדי שישאר לנם בזכר לדורות כענין שנאמר עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם לדור אחר כדי שיגדלו הילדים וגם עד שיבה וזקנה על זאת הידיעה כי היא עקר האמונה ומבטלת כל דעת הפילוסוף ומין ואפיקורוס מכחיש השגחת והחדוש והבנואה וידיעת הש' והגמול והעונש. וזה כי מה שנעשה לאבותינו להוציאם ממצרים מתחת יד מלך עז ע"י מכות משונות על יד נביא שלוח בדבר האל מורה כי האל הוא משגיח במעשה בני אדם לגמול טוב לטובים ולענוש לרשעים. וזהו עיקר התורה כולה. ואם הוא גומל ועונש בבר קדמה לו הידיעה בהם וזהו כנגד האומרים עזב ה' את הארץ ושיהיה זה במכות יוצאות מהדרך הנהוג במנהגו של עולם במו מכת הדם והצפרדעים ושאר המכות וכ"ש קריעת ים סוף שתי כתות סמוכות זו לזו הא' עוברת בינשה והאחרת בולעת כשופרת זה יורה כי יש אלוה מחדש העולם ומשגיחו ברצונו וזה סותר מאמיני הקדמות שאומרים כי לעולם לא נתחדש דבר אלא כך היה וזאת הדעת נשארה לפילוסופים של יון וחברו בו ספרי' ואז ראו קריעת ים סוף שרפו כל ספריה' והלא אונקלוס היה בן דודו של טיטוס ונתגייר ואמר לו דודו למה והוא אמר לו כי קטן שבישראל יודע מה שלא ידעו גדולי חכמי אומות העולם. כי יודע מה שנברא ביום ראשון וביום שני וכו' וכן כל ששת ימי בראשית וזה יראה בו כל מחקר מנושי זכרונינו אנחנו אז הבינו לנו מבותינו דור אחר דור הגדה מפורסמת שאי אפשר להכחישה הרי הוא כאלו ראינו אנחנו בעינינו קריעת ים סוף נשעה קלה ראינו חדוש העולם ואם הוא מחודש יש לו מחדש מזהיר על יד נביאיו נתורתו ויודע ומשגיח ונומל ועונש על כן אותה תורה להגיד זה לבנינו מבעוריהם וגם עד זקנה ושיבה לא יעזבוהו עד יגידו זרוע ה' לדור אחרון. לכל יבא בנבורותיו וזהו תועלת זאת המצוה והיא תועלת גדולה בנפשות ובגופות בע"ה הכ:

ותקנו חכמים ז"ל שתהיה ההגדה הזאת בשעה שיש מצה ומרור מונחים בשולחן כמו שאמרו בהגדה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך ואמרו כי בקראת המצה לחם עוני שעונים בו דברים פי' שעל המצה קורין ההגדה וכן תקנו שתהיה על הכוס ותקנו ד' כוסות על היין ושלא יאכל עד שיסב דרך חירות ושיעשה שנוי בדי שיתעוררו האינוקות לשאול ושיקרא הלילה מבראה הוא הלל שקורין בימים שנומרין בו את ההלל ע"כ צריך לפרוט כל שלה הדברים אחד לאחד ולפרש סדורי עשייתם שכל העושה מצוה אחת כמאמרה אינו מתבשר בשורות רעות ואפילו בזר הקב"ה עליו בזרות רעות מתבטלין ממנו שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע עת ומשפט ידע לב חכם כאשר דבר מלך שלטון מי יאמר לו מה תעשה:

ואבאר תחלה דין היין בד' כוסותיו. ודין ההיסבה. ודין המצה באכילתה. ודין המרור. ודין החרוסת ודין הירקות. ודין שני תבשילין. ודין קריאת ההגדה. ודין קריאת ההלל. ודין הסעודה וברכת המזון ואפיקומין. ודין הלל הגדול.

והחל יזכנו לפרש דין אכילת הפסח אמן:

דין היין אמרו בירושלמי מצוה לבאת ביין אדום מ"ט אל תרח יין כי יתאדם ובפרק המוכר פירות בעי רב בהנא מרבה חמר חווריין מה הוא מ"ל אל תרח יין כי יתאדם וי"מ דלענין נסכים דוקא קא מבעיין ליה אבל לא לענין קדוש. אבל הרמב"ן ז"ל פירש דלענין קדוש ג"כ איבעיא ליה אע"פי דפ' ערבי פסחים מ"ר יהודה עד שיהא בו טעם יין ואמרה יין ואמר רבא מ"ט דר' יהודה דכתיב אל תרח יין כי יתאדם מבלל דפליגי רבנן עליה דר' יהודה ושרי בחמר חווריין מ"ב מה קא בעיא ליה חמר חווריין מה הוא איבא למימר דהלכתא קא מבעיא ליה אי כרבנן אי בר' יהודה ופשיט ליה בר' יהודה מ"ג מודו רבנן לר' יהודה דחמר חווריין פסול בקדוש וכת' הרמב"ן ז"ל דאפי' בדיעבד לא מתכשר חמר חווריין דאי בעינן קרא בדבתיב אפילו דיעבד נמי ואי לא בעינן קרא בדבתיב אפילו לכתחלה יהא כשר שהוא חשוב ועולה על שולחן מלכים ולא משבחתן בגמ' דילן לענין קדוש לא ינא ואם הנא כשר זאת היא שיטת הרמב"ן ז"ל למיפסל לקדוש ולד' כוסות כולן חמר חווריין שהוא הלבן שאין בו אדום כלל דבעינן יין כי יתאדם והאדום הוא שדומה לדם כמו שאמרו לענין דם נדה בפר' כל היר מדבתיב וירא את המים אדומים כדם וזהו עשים הענבי' כמו שנא' ודם ענבים סותיה. ובתיב ודם ענב תשתה חמר. ואני קשה לי לדעתו ז"ל דבפרק כל קרבנות הבבור שנינו אין מניחין יין ישן דברי ר' ואינא בגמ' יין ישן לא ינא ואם הנא כשר ואוקים' לה כר' דאמר רבא מ"ט דר' משום ש' תרח יין כי יתאדם. ופירש רש"י ז"ל דקימא לן דכשנברה שנתו עוברת תרומתו וכיון דחמר חווריין ויין ישן תרוייהו מפסלי מהאי קרא היכי אפשר למימר דלגבכים לא לפינן מהאי קרא אלא למבוה מן המובחר ולקידוש לפי' מיני' דאפי' בדיעבד מיפסיל

מע"ג דאיכא למימר דחמר חווריימן נפיק טפי מתחומי' דקרא טפי מיין ישן דנחמר חווריימן ליכא חרמימות כלל ואיכא למימר דלאו חמרא הוא כלל אפי' בדיעבד לקדוש ויין ישן לא נפיק כולי האי דאכתי איט ניה קצת חרמימות אלא דרבא מוכח מקרא דכיון דחמר חווריימן ליתיה חמר כלל מדכתיב אל תרא יין כי יתאדם מהתם ילף ר' ביין ישן לא יניא לכתחילה שכיון שנתמעטה חרמימותו לאו מן המובחר הוא מע"ג דאיכא למימר הכי כיון דנחד סגנון ה"ל רבא נחמר חווריימן ויין ישן משמע דכי הדדי נינהו וכן הרמב"ם ז"ל פירשה לזו דחמר חווריימן לנסכים בלחוד ולכתחלה ג"כ ובדיעבד כשר ופירו' הניא דיין בודק לא יניא ואם הניא כשר יין לבן ורע אפ"ה אמרי' לא יניא ואם הניא כשר אבל לבן וטוב אפי' לכתחלה יניא לנסכי' וכ"ש לקדוש • וגם בספר הטורים כתוב שאם הלבן הוא יותר חשוב מהאדום עושין בו ד' כוסות • ואני מבאתי סיוע נתרגום של שיר השירים שיין לבן הוא כשר לניסוך היין שהוא מתרגם שתיתי ייני עם חלבי קנילת חמר סומק וחיור דנסיכי' קדמי כן נ"ל • להלכ' נזה • אבל לענין מעשה אני חושש לדברי הרמב"ן ז"ל שלא לקדש עליו ולא לבא' בו ידי ד' כוסו' כפשט ל' הירושלמי שאמרו מכוה לכאת ביין אדום שנא' ל' תרא יין כי יתאדם וכן נהגו הכל ה"מ לקדוש הלילה אבל לקדוש היום שאומרים עליו ברכה היין בלבד וכן להבדל' מע"ג דליתי' חמר מדינה אני יוכא בו לכתחלה דעדיף משכר אפילו איתיה חמר מדינה :

והנה היין היוצא מהענבים בארץ הזאת אינו כיין הנעשה בארצות אחרות אדום כי היין שלהם אם ענבים שחורות היין יוצא אדום ואם לבנות היין יוצא לבן אבל בארצות אלו בין שחורות בין לבנות היין יוצא לבן ואינו מתקיים אלא מ"כ מערבין בו דבש ולענין תערובת דבש כתב בן הרמב"ם ז"ל שתי דעות א' להכשיר ואחר לפסול מפני שאינו ראוי להקריבו על גבי המזבח ואמרי' בפ' המוכר פירות אין אומרים קדוש היום אלא על היין הראוי לנסך ע"ג המזבח והמכשירין אומרי' לא אמרו כן אלא ביין הנפסל בגריעותו כגון יין מגולה ויין שריחו רע • אבל בתערב בו מעט דבש חשוב הוא ואומרי' עליו קדוש היום וגם הרמב"ן ז"ל כתב כי לא נפסל למזבח אלא מפני שהוא פסול למזבח • אבל היין עצמו חשוב הוא לומר עליו כל שירים ותושבחות שבספר הליל הע"פי שיש בו דבש • ובירושלמי אמרו שיוכאין בו ידי ד' כוסות בקונדיטון ובאחד מהם אומרי' עליו קדוש היו' וקונדיטון יש בו דבש יין ופלפלין ואמרו שהוא ראוי לקדוש ומ"מ אותו יין שמערבין בו תאנים פסול הוא לד' כוסות ואף ע"ג דשבחא מברכין עליו ברכת מזונא היכא דקבוע סעודתא עליה גרסה בגליל פסחים כי היכי דלא מקדשינן עליה שאין אומרים קדוש היום על שכר אחנים ותמרים ה"נ אין מברכין עליו ברכת המזון שברא' שכל הכוסות הם שוין להשיבות לעשותם ביין לא בשכר ותערובתו הע"פי שהוא כשר להבדלה היכא דליתיה אמר מדינה ואפשר נמי אף לקדוש היום לומר עליו קדושה רבה דהיינו ברכת היין לבדה • ויין של אמוקים הנהוג בארצות האלה אמרו בגמ' יין של אמוקים לא יניא ואם הניא כשר • וכיון דלמזבח אם הניא כשר אבל אפי' לכתחלה נאמר עליה קדוש היום ויש טוענין לולי שהוא יותר גרוע משכר של אחנים ואומרים שאינו אלא מים מעופשים וזהו סבלות אמם לפי דבריהם אף למזבח היו לנו לפסלו • ועוד שאנו רואין שהוא מתקיים ומתיישן יותר משנה אחת ושכר של אחנים אינו מתקיים אלא זמן מעט ועוד שהוא סובל יותר מים נמזיגה מיין של ענבים • וג"ל הטעם נזה לפי שיין של ענבים הלחים הוא בלחלחותו הגדול ומים רבים במזיגה יחלשו כחו אבל יין אמוקים היבשים הוא יבש ובריך מים רבים ללחלחו להטעימו לאיך וג"ל שאעפ"י שעקרו מים דינו כדין היין היוצא מהענבים שלא נתערבו בו מים ואין דינו כדין יין מזוג שהרי יין מזוג פסול למזבח בדיעבד ויין של אמוקים אמרינן אם הניא כשר והטעם נזה שהמים נשתנו מבריתן כשנשרו בהם האמוקים כמו שנשתנו מי הנשמים בענבים ולפי זה דינו כמי פירות שאין מחמיצין ואינו משתנה מיין הענבים לענין זה בלל וכן אם נתערב בו מעט יין נסך הוא נאסר ולא אמרינן סלק את מינו במי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו ולמדנו כל זה ממה שנפסל יין מזוג למזבח ובכשר יין של אמוקים :

שיעור היין לד' כוסות הוא רביעית בין בלא בדי שאם ימזגם מזיגה הנוהגת בחלמוד והיא מזיגה דרבא בר' דרב יוסף בר חמא דאמר כל חמרא דלא דאמרי' על חד תלת מיא לאו חמרא הוא אם כן כשיתן שלשה רביעיות מים ברביעית יין ויחלקם לד' כוסות יביא לכל כוס רביעית דאע"ג דיין מזוג פסול למזבח מדרשינן בספרי ובסבו יין רביעית ההין חי אתה מנסך ולא את המזוג לענין קדוש עלויי עלייה דמודים חכמים לר' שיעור בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים • ושיעור הכוס שהוא רביעית בבר פירשתי למעלה שהם שני אוקיות יין וחצי בקירוב קרוב לשלש אוקיות ובריך שיעתה ריוכא דבכסא שהוא שיעור ביצה ואם מלא לוגמיו לכוס של קדוש • ואם הוא כוס גדול מחזיק להרבה בני אדם רובא דרביעית יכול להשקות ממנו לבניו ולבני ביתו כיון שבל אחד שותה כשיעור שאין חובה להיות בפני כל אחד כוס ושיקיה שלאנו ערוך במצע נאה לעשות הסבה דרך הדור לבבוד הרגל ובבוד המבוה ובמו שאמרו היו לו כלים נאים ומבעות נאות מעלה אותם לסובה ובגדים שבשל בהם קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו ויאמר זה השולחן אשר לפני ה' ויטול הכוס וימזגינו • אמרי בגמ' פסחים דבסא דדוד הע"ה בשבתן לו הקב"ה כוס לבדך בשעושה סעודה לבדיקים דשיעור הכוס מאתים ואד' ועשרים לוגין הוי שנאמר כוסי רוי"ה בגמטריא עולה בך ואני אומר שזהו השיעור הבאת י"ן על י"ג ואחד עולה י"ג כי בי"ה ה' צור עולמים עולה י"ז ורובים לומר בא יהיה יחודו של הקב"ה שלם כמו שבתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד :

וקודם מזינה בריך שטיפה מבפנים והדחה מבחוץ לבבוד הברבה כמו שאמרו בכוס של ברבת המזון וכן סדרו מסדרי ההבדלה אתן מפרקא פירוש מבית הבנסת שהיו נוהגין לקרות פרק אחד אחר תפלת ערבית בטפין בסא ומזגין אמרא ובשיטלנו בידו בריך ליטול ידו אחת שאוחז בה הכוס כמו שאמרנו בפ' בילד מברבין בברייתא של ביבד סדר הסבה אעפ"י שאמרו הנוטל ידו לפירות ה"ז מגסי הרוח לא אמרו בן אלא בפירות בגונים בגון תפוחים ואמרים והדומה להם אבל בפירות לחים בגון תותים בריך בטילה בידו אחת וה"ה לבוס של יין משוס בקיות ואינן בריבות ברבה ואעפ"י שהיד' עסקניות הן אינו בריך ליטול שתי ידיו משוס דידים של הסיח הדעת בשרות לברבה וכן מוכיח בסדר ההבדלה שהרי קודם ברבת אשרבשנו בבוס שני אינו בריך ליטול ידיו אעפ"י שהסיח דעתו אחר בטילה של קודם בטול שני ואף על פי שהסיח דעתו בקריאת ההבדלה הא למדת שידים אעפ"י שהם עסקניו' והסיח דעתו מהן אינן בריבות בטילה לברבה וה"ה קודם קדוש אעפ"י שהם עסקניות והסיח דעתו מהם אינן בריבות בטילה אבל ידו אחת שבוטל בה הבוס בריך ליטול משוס בקיו' ולא משוס טהרה ובוטל בלא ברבה ואם בריך להפנות קודם

אמ"ה

מבשם זה החכם בהר"ר אברהם אבן עזרא ז"ל בחשובותיו סימן ר"ט בתיר מי בשכר ובשאם כמי פירות שאין מחמיצין כיון שבשתנו מברייתן והוו לבו דין מי פירות שאין מחמיצין יש"ש :

נאם הבותב שמעון דורמן ס"ט :

מאמר חמץ

קדוש רוחץ ידיו ואינו צריך נטילה רביעית ובכלי כדין נטילת ידים לאכילת פת דלענין תפלה סגי ברחיצה או בנקיון בעפר דכתיב ארחץ בנקיון כפי בכל מידי דמנקי וינרך אשר יבר את האדם ויבנב ידיו:

ומבלא הכוס יין מזוג שהמזג עלויי עליה ובספר הסורי כתוב שאין צריך למזגו וברחם שהוא לפי מנהגם בארצות ספרד ששותין היין לעולם בלי מזיגה ורז"ל היו מוזגין לאחו מזיגה דרבנן בריה דרב יוסף בר חמא שלשה חלקי מים וחלק אחד יין והכל לפי כח היין שיהא המזג משביחו ולא משבחי' כהא למ"ד שהוא אומ' שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח דהתם גזירת הכתוב היא שנאמר הסך נסך שכר ולא המזג. אבל לענין קדוש כיון דעלויי עליה מקדשין עליו וה"ה ליין מעושן ומבושל אעפ"י שפסולין לנסכים כשרים לקדוש שהרי נשתנו לעלויי דהמעושן משובח הוא ובדאמרינן בגמרא בריה התירו מפני שמשביחו כלומר העשן משביחו ומבושל מי הביאול משביחו ובדתנן בפ' בתרא דתרומות אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ור' יהודה מתיר מפני שמשביחו והא דאפסילו לניסוך אינו אלא מפני שנשתנו מברייתן ואמן דרשי זבח ונסכים מה זבח שלא נשתנה אף נסכים שלא נשתנו אבל אם נשתנו לעלויה בבשול ובעשון מקדשין עליהם וכל שכן שמברכין עליהם בורא פרי הגפן וכן נאמר חוריאן מברכין עליו בב"ה וכן בירושלמי אמרו בפ' ערבי פסחים יובאין ביין מבושל ידי ד' כוסות ובוחט אדם אבבול של ענבים ואומר עליו קדוש היו"ד הא קיל"ן יין מבתו לא יבי'ואם הביא בא'וביון דאם הביא בשר אין לבתחלה נמי ענדינן. וכן דוקא בימוקים ושורה אותם נמים שהרי אמרו בגמרא כל שיש בו טעם יין ומרחה יין:

ואדר מזיגה מקדש ואומר ברבת היין תחלה בורא פרי הגפן ואח"כ ברבת היום אשר בחר בנו בב"ה לפי שהיין גור' לקדוש ועוד דתדיר ושאינו תדיר תדיר קוד' ואומר אח"כ שהחיינו בלילי דאשונים אבל בלילי אחרונים אין שם שהחיינו ביום אחרון של פסח אינו רגל בפני עצמו כמו ש"ע ואינו מברך שעשה נסים שהרי על בוס שני בקריאת ההגדה אומר למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו. ואם הוא שבת מזכיר של שבת בברבת היום ואומר ויכולו קוד' קדוש בכל שבתות השנה ובמ"ש אומר יקבה"ז. יין קדוש בר הבדלה זמן כדעת הב שאומר קדוש ואח"כ הבדלה שלא תהא קדושת שבת כמשוי עלינו ודלא כשמואל דאמר הבדלה ואח"כ קדוש כדין מלך יוביא זהו שבת ואפרבוס בבבס זהו י"ט מלוין את המלך ואח"כ יוצאין לקראת אפרבוס וכן בענין זמן קיל"ן ברבה דאמר שאומרו בסוף יקבה"ז שמבינו זמן לעולם בסוף דלא כאביי דאמר יקבה"ב שאומרו מיד אחר קדוש הילבך אלינא דהלבתא לילות ראשונים אומר יקבה"ז ובאחרוני אומר יקב"ה ולא בזכרו בשמים בשאר מ"ש וי"א דאישנו שמא יקטוס מן המחובר ולית דהא קיל"ן הדם במחובר מותר להריח בו וי"א אף בי"ט אינא בשמה יתירה ובשמים אין מברבין במ"ש אלא משום שאבדה בשמה יתירה שהיתה לבו בשבת מדבתיב ובוים השביעי שבת וינפש. וינפש ווי אבדה נפש וזה אינו בבון שא"כ במי"ט בברך על הבשמים והטעם הבבון בזה הוא דמשבת לחול אדם יוצא ממבוחה לעמל וצריך להחזיר הבשמה בבשמים אבל משבת לי"ט אדם יוצא לקבת מבוחה והעמל אינו אלא לבורך אוכל נפש והרי שמחת יום טוב במקום בשמים להשיב הנפש. ולענין סדור ברבת ההבדלה של כל מ"ש קיל"ן בשמים ואח"כ מאור ואם ד' ברבות יין בשמים בר הבדלה. יין שבשהעשירו תקבוה על היין בשמים לנפש יתירה בר לפי שתחלת בריאת האש היה במ"ש בדאיתא בפרקי ר' אליעזר הבדלה לאבדו על היין ביאיתו כמו בבניסתו. וג"ל סדור אלו הברבות שהוא על

בבון. יין אחלה לפי שאוש הטעם הוא יותר עב שבשאר האושים שאינו משיב אלא בפנישה אל המוחש. ואוש הריח יותר דק ממנו כי מרחוק יריח ואוש הראות יותר דק שהוא משיב עד לשמים יביא בהשבת הבוכבים. והבדלה היא אבמה להבדיל בין הקדש ובין החול ועל בן קבעוה בשון הדעת והשבל הוא יותר דק משאר האושים שהוא משיב המלאכים והשבת המלאכי' היא מהקל אחלה ואח"כ ע"ל העומק וכן הם מסודרי האושים הלשון הטועם אחמון והאוטם המדיח למעלה ממנו והעינים לראות למעלה ממנו והמוח להשכיל למעלה מכלם

כך נראה לי:

מה שאמרו השקה מהם לבניו ולבני ביתו יבא והוא דשתו דוגא דבסא בבני חיובא מיירי שהם גדולים אבל קטנים אין מחבבין בזה בשאר מבות ובדאמרינן מה העלה לתינוקות ביין דכיון שאין בהנין בו אינו להם דרך חירות ובם הרופאים אומרים כי היין לקטנים הוא באוספת אם על אם בעבי' חלושי' ולא התירוהו עד שיענדו על הקטן שלש שבועו' שנים אבל בשים חיינות בארבעה בוסות כמו האנשים שאף הם היו בלאותו הבם שבבלו הבשים במו האנשים דאי לאו האי טעמא היו פטורות משום דמבות עשה שהזמן גרמא היא ובדאורייתא פטירי. והבי נמי בדרבנן דבל דאקון רבנן בעין דאורייתא אקון אבל מפני שהיו בלאותו בם חיינות אעפ"י שאם מבטערות ממנו חיינות בו כמו שהיה ר' יהודה בר אלעי דלא הוה שתי אמרא אלא ארבע בבי דפסחא והיה חזיק ריטיה מפסחא עד עצרתא פי' בבאב מרחטו מפסח עד עצרת:

וצריך לשתות הבוס דרך חירות בהיסבה שחובה הוא להראות חירות זכר לבחולה ומשום הבי אם שתאן מזוג עשה מבוה מן המובחר ואם שתאן אי לא עשה מבוה מן המובחר אבל אינו צריך לשתות אחרים לקיים מבות חירות ובין שיש בבל אחד רביעית יבא ידי ארבע בוסות ואם שתאן זה אחר זה בבת אחת אלא בסדר שסדרו ז"לאינן עולין בלם אלא לאחד וצריך לחזור ולשתותן בסדר שסדרו חז"ל ולא בפטר מפני ששתאן זה אחר זה אעפ"י שיש בבל אחד שיעור ואין צריך לומר שאם שתה ארבע רביעיות בבוס אחד שאין עולה לו אלא לאחד שהבוסות הללו אעפ"י שיש להם שיעור למטה שאין לפחות לבל אחד מרביעית אבל למעלה אין להם שיעור:

אם שתאן בלא הסיבה היה נראה שאינו בדין שתאן אי אידי הטורי' שצריך לחזור ולשתות בהיסבה ואינו נראה מזה הטע' שבתבי' ובגמ' איבא מאן דאמר אבי בבי קמאי בעו הסבה אבי בתראי לא בעו הסב' ואיבא מאן דאמר איבבא ולא אבראו בגמ' בבאן ובזה אם הדין למיזל בהו לבולא אלא בין דמילתא דלאו טרח' הוא עבדינן בולא בהיסבה מעתה אם שתו ראשוני' בלא היסבה או אחרונים בלא היסבה היה נראה שאין צריך לחזור ולשתותן בהיסבה אלא שאם בולן או אחד מן הראשוני' ואחד מן האחרונים שהה בלא היסבה צריך לחזור ולשתותן בהסבה ובגמ' שהשמש שאבל מבה בשהוא מסב יבא מובח דהסבה מעבבה אפי' בדיעבד אם לא נחלק בין הסבה דמבה להסבה דיין והסבה דרך שאבל בעינן והסבת ימין לא שמה הסבה פי' שהוא צריך לאבול בידו הימנית ולפ"ז אינו מסב דרך ימין בל אדם שהוא שאלו ומה שאמרו בגמ' שאם יקדים בבה לושט לא בקי אם אסבת ימין אלא על אפרקדן שהוא שובב על ערפו ואם יאבל ושותה בן יבבס בגרונו אל הבבה וינוח לידי סבנה שאין האבילה והשתיה עוברים אלא מן הושט אל האסטומבא והבבה אינו אלא להוביא הקול כמו שנזכר בגמרא ברבות. וי"א שאם יקדים הבבה לושט בקי אם אסבת ימין שהושט הוא בימין בבגד הכרס והבבה הוא בשאאל בבגד הלב שהוא

חלוי

תלוי בו והוא בשמאל ולפי זה איטר נ"כ מסב בשמאל כל אדם
אעפ"י שהוא ימינו ויאכל בימין כל אדם אעפ"י שהוא שמאלו
כי יש בני אדם שולטין בשתי ידיהם · ופרקלן הוא השובב על
ערפו ופירשו פורייה קדליה כלומר שכינתו על ערפו והכי
מוכח בפ' המוכר את הספינ' בני מתי מדבר דהא בנו אפרקיד
והוה ענר טייעא כי רכיב נמלא ורומחא בידיה ואפשר שגם
השובב על פניו דינו כדין פרקלן כענין שאמרנו לענין קריאת
שמע שתרוייהו שייך שמא יקדים קנה לושט · ואשה אינה
צריכה הסיבה שאימת בעלה עליה ולפי זה אלמנה וגרושה
צריכות הסבה וי"ל משום דלמו מורחא דאשה נהסבה אין
לחלק בין נשואה לפנויה · ואם אשה חשובה היא כריב' הסבה
השמש צריך הסבה בן אבל אינו צריך הסבה ואפי' הוא רבו
ותלמיד אבל רבו אינו צריך הסבה אפי' אינו רבו מובהק משו'
דמורא רבך כמורא שמים · ואחר שיסתה יטול ידיו קוד' בטול:
הגיא בתוספתא ר' אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוקות
כדי שלא ישנים פי' ממהרין להאכילם כדי שלא יהיו
ישנים וישאלו וכן אמרו בגמרא שרבי עקיבא לא אמר לעולם
הגיעה שעה לעמוד מבית המדרש שלא ערב י"ה לסעור סעוד'
המפסיק בה ובערב הפסח כדי שלא ישנו התינוקות וגם מחלקין
להם קליות ואגוזים ואותן קליות הם קלוי גרש כרמל משנה
שענבה כי החדש הוא אסור עד ט"ז בניסן וזאת היא שאלת
החכם שאומר מה העדות וכו' כי הוא מתעורר לשאול מה
נשתנה הלילה הזה שאנו אוכלין פרפראות קודם סעודה ואין
מנהג לאוכלם שלא אחר סעודה והיתה התשובה אף אתה אמור
לו בהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומין ואסור
לאכול אחר כזית פסח באחרונה פירות וזהו אפיקומין כלומר
אפיקו מיני פירות על כן אנו אוכלין אותם קודם סעודה · וכן
עושין שנו אחר כדי שישאלו התינוקות שאחר קודש עוקרין
השולחן כי דרכן היה לאכול כל אח' בשולחן קטן ועוקרין אותו
כדי שישאלו כמו שאמרו בגמ' כי אתיי אמ' כשעקרו השלחן אמאי
עקרתו פתורה אמר מי קא אכלינן אמר ליה רבא פטרתן מלומר
מה נשתנה וכן עשו שנוי אחר לתינוקות לטבל קודם סעודה
בזרקות כדי שישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה שני טבולין
אחד קודם סעודה ואחד בתוך הסעודה וזה הטבול בשאר
ירקות שאינן מרור לפי שאכות מרור היא מצוה ואינה לתינוקו'
בלבד על כן אין אוכלין מרור אלא לאחר אכילת מצה ואיכא
דלית ליה שאר ירקי אלא מרור · אמר רב הונא מברך בטבול
ראשון בורא פרי האדמה ואינו מברך לאכול מרור משום דס"ל
מצות צריכות כונה וכיון דמצות צריכו' כונה והוא אינו מכוין
למצוה שלא להיכר לתינוקות אינו מברך לא על מרור שלא בורא
פרי האדמה וכשיאכל מרור אחר אכילת מצה יברך על אכילת
מרור · ואמר ליה רב חסדא אחר שמלא צריכו ממנו יברך
עליו דאע"ג דס"ל מצות צריכות כונה ובטבול ראשון אינו
מכוין למצוה מ"מ מחזי כי חוכה כשאחר שמלא צריכו ממנו
יברך עליו שלא מברך אחלה בורא פרי האדמה · ולאכול מרור
ובטבול שני לא יברך עליו וקי"ל ברב חסדא ומדיוקא דגמרא
דמעקרא אמרי ולאכול מרור ובאחר כן אמרי על אכילת מרור
ולפיכך אין אומרי' ברכה בלמ"ד שלא עובר לעשייתן ואם מברך
אחר עשייתן מברך בעל משום הכי אנן דאית לן שאר ירקות
מברכינן לעולם לאכול מרור · וכן לאכול מצה לא על אכילת
מרור ולא על אכילת מצה וטועין בזה בני אדם מפני שנסדור
תפלות כתיב מברך על אכילת מצה ועל אכילת מרור ואין זה
נסח הברכה אלא שצריך לברך על אכילתן הברכה הראויה
להם בלמ"ד ועכשיו נהגו הכל להניח ברפס ויש טועין לומר
שהוא מרור והוא הפך שלפי שאינו מרור לפי שאין בו שרף
ואין פניו מכסיפין כשאר מרור מניחין אותו לתפוקי נפשין
מפלונתא אם יברך עליו בתחלה לאכול מרור וכן אמרו בגמ'
רב אחא בריה דרב אבא מהדר אשאר ירקי לתפוקי נפשיה
מפלונתא והרמב"ם ז"ל כתב שצריך לאכול ממנו כזית דאין
אכילה פחות מכזית והרשב"א ז"ל כתב דכיון דמשום היכרא
דתינוקות הוא פחות מכזית סגי · ואני אומר דכיון שצריך
נטילת ידים דבעי כזית כדין אוכל פת שצריך נטילת ידים דלא
מסתבר דבפחות מכזית אעפ"י שמברך עליו המוציא ליבעי
נטילת ידים כיון שאינו שלא משום סרך תרומה ואין צריך לברך
אחריו בורא נפשות רבות שכיון שאוכלין אותו אחר קדוש הוי
דבריה הבאים באוך הסעודה שמברך לפניהם ואינו מברך
לאחריהם וברכת המזון ג"כ כיון שלא ניקר על הירקות בורא
נפשות לא הפסיק בין אכילת ירקות לאכילת מרור ואינו צריך
לברך בורא פרי אדמה כאלו אכלו אכלן יחד:

ונוטל ידיו ומברך על נטילת ידים כדין אוכל פת משום
דאמרי' דכל דבר שטבולו במשקה צריך נטילת ידים
דאתם ידים שניות הן שכך גזרו עליהם שיהיו כדין מי שנגע
בראשון שנגע באב הטומא' שהוא שני כן גזרו על הידים שיהיו
שניות לפסל את התרומ'(כדין דלשני שהוא פוסל את התרומ')
משום הכי תקנו נטילת ידים לאוכלין משום סרך תרומה וכיון
שהם שניות ושני שנגע במשקין עושה אותן אחלה באלו נגעו
באב הטומא' ונגזרו עליהם כן משום שהם עלולין לקבל טומא'
יותר מן האוכלין אחר שנתלשו והמשקין מקבלין טומאה כלא
הכשר על כן גזרו עליהם שני שנגע בהם מטמא אותם
לעשותם ראשון לטומאה כדאיתא בפ"ק דשבת ובפרק באתרא
דבכורות ואשון עושה שני א"כ הידים השניות כשנגעו במשקין
ועושים אותם אחלה הם חוזרים ומטמאים את האוכלין
לעשותן שני ופוסלין את האוכלין בלא משקים · ידים השניו'
אין מטמאין את האוכלין שאין שני עושה שלישי בחולין אלא
בפת משום סרך תרומה והרמב"ם ז"ל כתב דאכילת ירקות לא
לא היה בו סבול כלל ומה שאמרה המשנה הניחו לפניו מטבל
כאזרת כלומר היכ' דלית ליה שאר ירקי ואי אית ליה שאר ירקי
מטבל בשאר ירקי כדמפרשי בגמ' לא טבול במשקה קאמר לפי
שלא נזכר במשנה עדיין חרוסת עד לקמן אלא לשון מטבל הוא
כמו מטבל והא ודאי לא נהיג דבגמ' מוכח דבעבדינן תרי טבולי
חד בשאר ירקי וחד כמרור משום דבעבדינן היכרא לתינוקות
ושנינו בטבל ידיו בטבול ראשון אינו צריך להיות בחרוסת לפי
שלא נזכר חרוסת אלא בטבול שני ששנינו הניחו לפניו מצה
וחזרת וחרוסת ואם מטבל בחומץ דיו וכן נוהגין הרבה גדולים
לטבל ירקות בחומץ · וגם זה אינו נכון דבריש לא הוצרך
להזכיר חרוסת אלא שמטבל במה שנהגו לטבל והוא בחרוסת
אבל בסוף' הוצרכו להזכיר בחרוס' לפרש אעפ"י שאין חרוס'
ולפרש פלונתא דרבי אליעזר בר צדוק דאמר חרוסת מצוה ·
ועוד דהאמוראין בגמ' דבדלית ליה שאר ירקי בטבול ראשון
נפיק ושני ליתיה שלא משום היכרא דתינוקות א"כ לדידן דקי"ל
חרוס' מצוה טבול ראשון צריך שיהי' בחרוסת והא דמברכינן
נטילת ידים לטבול משום גזירה דילמא נגע בידו במשקה ולא
מברכינן נטילת ידים בין משום אלא ענין דנגע בין מיהו ידו
אחת בעי כדאיתא בפ' כיצד מברכין ובכר כתבתי זה:

ויהא לו מוכן שולחן קטן מעוטר בכלים נאים משום זה
אלי ואמנוהו התנאה לפניו במצות והלא לפני מלך בשר
ודם עושין כן שנאמר ויכינו את המנחה שעטרוה בכלים נאים
כ"ש לפני מלכו של עולם · ויהיו שם מצה וחזרת וחרוסת ושני
תבשילין ואעפ"י שאינו צריך למצה וחזרת עד אחר קריאת
ההגדה מקדימין להכינן לעשות היכר לתינוקות בשעוקרין
השלחן קודם קריאת ההגדה עד שיהיו מוכנים לפניו כשאומר
מצה זו מרור זו:

והמצה כתב הרי"ף ז"ל שאין צריך אלא שתי מצות שיהיו
משומרות בכל שנת שהמן היה יורד שני העומר

מאמר חמץ

לאחר ני"פ נמו נשנת ויחלק מחצה לשנים משום לחם עני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה ויתן הפרוסה בתוך השלימה ובובע וינרך המובים על הפרוסה ובדאמרינן הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך השלימה ובובע ובין שעל הפרוסה מנרך המובים עליה מנרך לאכול מצה שתי הברכות יחד ובדאמרי' בפ' כיצד מברכין דמהדרי רבנן לברוכי המוצי' מרפתא דעברונא ביון דאית ענידא נה חדה מצוה ועניד נה מצוה אחריני ונהנו לבניה אחבי לאפיקומין ומנהג יפה הוא אם אין לו רשות בשום מקום ונהגו לבניה שלש מצות ובובע האחת ומנרך עליה ועל האחרת המובים ולאכול מצה ומוכל מהפרוסה ומניחין השלישית לברכה ואין זה חיוב: אבל יש נמנהגות שבנין מ"ו ובנבל שאין מניחין בסול אלא אתי מצות ובובע אחת ובשבת מניחין שלש מצות והעיקר הוא מה שבתב הרי"ף ז"ל דבין בסול בין בשבת תניח שתים ובובע אחת ואם מניח האחב לבזית מצה בחחרונה גם זה טוב הוא ונהנו לחת אותה תחת המפה זכר למשחרותם ברורות בשמלותם: ואם הם שלש ויניח השלישית לברכה אין רע גם רבינו האי ז"ל היה אומר שאם בובע על שתים שלימות בכל שבת יצא דלאו חובה לבובע משום לחם עוני דהא אמרי בפרק כיצד מברכין האי בובא דאחרא' פי' העושה הפירה בקרקע בעין בוף והבית' ואפה בה בהמה הוא ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח משום דלחם עוני הוא ואינו חובה לעשות בן ה"ל אין חובה לבובע משום לחם עוני ולחם עוני מפרשי' ליה בגמ' מה דרכו של עני הוא מסיק ואוכל אופה בדי לאחר אף בפסח בן ובן לחם עוני מפרשי' ליה בגמ' שעונין עליו דברים בגומר שקורין עליו את ההגדה והחיוב הוא לבניה שתי מצות ובובע אחת ומנרך על שתיהן יחד המובים ולאכול מצה והשאר מנהגות ובתב רי"ף ז"ל והיבא דאיכא זקן חולה דלא יכיל למיכל מצה דנישותא ברו לה נמיא עד דבריבה ואכיל לה עד דלא מחמחא דתנן יובאין נרקיק השרוי ונמנושל אלא נמוח דר"מ ור' יוסי אומר יובאין נרקיק השרוי אכל לא נמבשול מעפ"י אלא נמוח משום דבעינן טעם מצה וליבא ולאו דוקא שבריך שיטעום טעם מצה דהא קי"ל בלא מצה יצא אלא שבריך שישאר בה טעם מצה אלא יתבטל בבשול ובן אם אינו יבול לאכול בזית מצה יחד ואוכלה בחבאין אם יש בין אבילה דאסורה אבילת פרס שהן אדבעה ביצים או שלשה לפי הפירושים שנאמרו בזה יצא אבי אמרינן בגמ' ושל חמשת מיני דגן מבטרפין זה עם זה ובולהו נהמא גינהו בדין ירקות של מרור שמבטרפין זה עם זה:

והמרור הוקש למצה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו מה מצה בחה ממנים הרבה מן החטין ומן השעורין וכו' אף מרור ממנים הרבה אחרת עולשין חמנה חרחסנה מרור ומה מצה ממיני במחים אלא ממיני בעלי חיים אף מרור ממיני במחי' אלא ממיני בעלי חיים במרירת הדע ומה מצה ממין זרעי' אלא ממיני אילנות אף מרור אינו ממיני אילנו' בעין הלעגה אלא ממין ירקות ומה מצה ממין מאכל הניקח בכסף אף מרור ממין מאכל אלא ממין ירקות שאינן נאכלין וכריך מיהיו מרים נגתנו בימין חכמים ז"ל בל ירק שיש לו שתי והוא שבשעוקרין העלה מהקלה יוצא בו חלב ופנים מבפיפין שאינו ירוק במו הברתי' והוא המרור שבותה עליו החורה והוא החנר והעולשין שקורין הרי"ביבלשון הגמ' ובן הוא בלשון קדר ובלשון רומי ובפתכה פירש הרי"ף ז"ל שהוא אלשי"לס בל"ערבי ובל"רומי ליטו"גה ברומי' ויחר חבינה פי' בגמ' אבוות' דדיקלא וכתב רי"ף ז"ל יש בפירשו חרקוק ויש שפי' קרבענא והר"ן ז"ל בפירוש ההגבות אחלק עליו ואמר בי זמת אלקרבענא הוא שקורין אותה בלשון רומי פינו"גו אינו מר אבל מתוק וגותנין אותו לחליי החז לרוב מתיקותו שלו הן דבריו ז"ל ואינן קושיא בלל בי הערבי' הם משתמשים בהם הרופאים נמרקחו' אבל לא העלים ובפסח אין יובאים אלא נעלים שהם מין ירק ואינם מתוקים' והנה בספרי הרופאים קורין אותה אל נקלא אל יהודיה פי' הירק היהודי בי בל הירקות קורין נקול ורחה שקראוהו בן לפי שהיהודים אוכלין אותו בפסח ולא אומה אחרת ובן קורין הכרוב בקלא אל אנברי פי' ירק הנוכרים לפי שאומרים בי ש"ו הנברי נחבאו נקלא של כרוב: ואלו המיני' מבדפין זה לזה לענין בית אעפ"י שהן אלוקי הטונמי' לבלם יש מרירות ויובאין בהם בין לפיס בין יבשים נקלא שלהן אבל עלין דוקא בחין לו במוסין מעט ואין יובאין בהם בנושן בחומץ ולא מבושלין ולא שלוקין שהוא יותר ממבושלי' ואעפ"י שבל אלו המינים יובאים בהם מבוה בחזרת אעפ"י שאינו מר בשאר המינין ולזה קראוהו חסה בלשון קדר בחלוף חי"ת בה"ף דבפא בסא בי בן מנהגן להבדיל בין חית לבף רפה בנקודה ה' ונקרא חסה דהם בחמנא עלן ופרקינן ועל בן הוא קודם ובבל הבריאות משבירין חזרת ובן נמשנה בשהזכירו בדר הקריאה אמרו הבאתו לפניו חזרת על בן הוא קודם ואנו אוכלין מרור לזבר ואמרו את חייהם: אמר ר' יוחנן למה נמשלו המברים למרור ולומר לך מה מרור זה אחלתו רך ובופו קשה שהוא מתקש בעין בן המברי' תחלתן רך ובופן קשה ואמרו בירושלמי אחלתן רך שאמרו במיטב הארץ הוטב לא אחיך ובופן קשה ואמרו את חייהם:

והחרוסת איבא מאן דאמר בגמ' שאינו למצוה אלא משום בקפה והוא חולעת הגדל בחזרת והאוכל אותה מסוכן ומריח החרוסת הוא אם ובריך לומר שאינו גדל אלא לאחר שנתלש שאם במחובר הוא גדל אבי' מת אבור משום לו אשקבו ובם יש לומר בי מריח החרוסת הוא מת שאין בריך לשקע החזרת בחרוסת אבל בגמ' אסקינן דמצוה הוא להבלא החרוסת ואלו דוקא משום קפה אלא זבר לתפוח ואמרי' במס' סוטה שבנות ישראל הבנועות היו הולבות אבל בעליהן בבנועי אלא ירגישו בהם המברים והיו משדלות לבעליהן בדברות של זבוכית והיו מתבברות אחת התפוח שנאמר תחת התפוח עוררתיך שמה אבלפך אמך ושמה אבלה יולדתך והיו עולות אם ובבנסים רבנות שנאמר ובנה בבמה הבנה נתתיך ולפי זה נבחרו לאותן מרגלות לעשות מהן ביור לבדוק בו הבוטות שיצאו מדרך הבנועה' וזבר לזה ששאין חרוסת מהתפוחים ובן במי הוא זבר לטיט שהיו עושין בו לבינים ומשום הבי אמרינן דבריך לקהויי ולסמוכי לקהויי שהתפוחים חמוצים הם ולסמוכי זבר לטיט וז"ל שבריך לערב בו פירות מתוקים שהרי אמרו בגמ' אלא ליאבי איניש חזרת בחרוסת דילמא חגב חוליה מבטל ליה לטעמיה ואנן בעינן טעם מרור ולבא' ו"ח שמערבין בו אחנים שנאמר האמנה הנטה פניה' ובן אנוזים שנאמר אל בנת אגוז ירדתי' ובן תמרים שנאמר בריק בתמר יפרח' שקדים זבר לטיט שעושין מפיר בבן תבלין זבר לתבן ומערבין בו חומץ בי דבין הפירות וממחין אותן בחומץ בדי שיהא נאות לטבול ולסמוכי אינו שיהיה עב שאינו נגר ונוזל שהרי משקה הוא ומשום הבי בעינן נטילת ידים בטבולו משום דבל דבר שטבולו במשקה בעי נטילת ידים ואלו לא היה טופח אע"מ להטפיח לו היה לו דין משקה ואמרו בירושלמי אי דעבדי לה עבה ואית דעבדי לה רבה זבר לדם והר' יחיאל ז"ל פירש דהא והא איתה מפתלה עושין אותה עבה ואם"כ מרבינין אותה בחומץ וירחה שאפי' בשבת יבול לדבך אותה אם הוא עבה הרבה ובן חדדל שלשו מערב שבת אותר לאותה דבש בשבת לרבבו ויש אוסרין ורבה דדוקא בשבת יש להחמיר אבל בי"ט דמלאבת אוכל נפש מותרת אין להחמיר ובינן שהוא זבר לטיט מותנין בו אבלין שהוא זבר לתבן שהיו מבנלין בו הטיט ובתב הרי"ף ז"ל אבלין בנין קנמון וסנבל שהם דומים לתבן

וסנבל

וסנכל הוא דומה לחבן והוא סבולת גרר הגזר בסימני הקטר' ובלשון ערבי סנבלה לו נרחרין כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בספר עבודה: אבל קמון פי' הוא ז"ל שם שהוא עו"ר וזה הנושם קורין אותו בלשון ערבי עוד אל טיב פי' עץ הנושם אבל יש לספק על פירושו שזה העץ קורין לו בלשון רומי לינגה ואתרגום ירושלמי תרגמו מור ואהלות מקסי מלוחין מ"כ אין קמון עו"ר שהרי שניהם נזכרו בתורה גם הרמב"ן ז"ל פירש שהוא הסם שקורין בלשון ערבי אדב"ר ויש לו פרח קורין לו פקחה אל אדב"ר כי במרדש חדש יש קמון היה גדל בירושלם ורועים אותו עזים וכבשים וזה הסם דומה לתבן וקורין לו תבן מבה ובלשון לעז אינשינסי"ן וגרמ' שגם זה אינו כן שהרי נפרק במה אשה יוצאה אמרו עץ קמון היה גדל בירושלם ומסיקין בו את התנור וריחו נודף בכל מ"י וכשחרבה ירושלם נגנז ולא נשתייר ממנו אלא כשעורה ומשתבח בי נזח דבמבחי מלכתא ואם קמון שהזכיר רי"ף ז"ל הוא הנזכר בתורה אינו לא עוד שאומר הרמב"ם ז"ל ולא אדכר שאומר הרמב"ן ז"ל: וגרחה שהקמון הנזכר בהלכו' הוא הנושם שהוא כעין קלפה שקורין בלשון ערבי קרפה ובלשון לעז קינלא כלומר קנה נוש' והנגבר שנו הוא הנקרא דר ביני פירוש העץ הנא מחרץ כיון כי דר הוא עץ בלשון קדר ודר ביני עץ הנא מהבין: וכן נפ' במה אשה יוצאה אמרו זנגבילא ודרכינא וכשהוא מודק דומה לתבן והמהדרין מערבין בו תבלין אחרים: ואעפ"י שהחרוס הוא מבוה אין מברכין עליו שאינו אלא לטבול ובל שיש עקר

ועמו טבל' מברך על העקר ופוטר את הטפלה:

ושני תבשילין נמקדש היו מביאין עם מצה ומרור גופו של פסח כדי שבשביל לפסח זה שאנו אוכלין על שום מה שבביה בידו הפסח כמו שאנו עושין במצה זו והיום מ"מ שאפי' גדיים המקולסין אסור לעשות ונם יש מקומות שנהגו שלא לאכול כלי בלילי פסחים שלא ירחה במקרבי קדשים נחוץ אבל זכר למקדש עושין שני תבשילין דקי"ל דענדינן זכר למקדש שנאמר ביון היה דורש אין לה מבלל דנעיה דרישה ומשום הכי מביאין שני תבשילין ואמרו בגמרא אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה שמצוה להקריב קרבן חגיגה עם קרבן פסח שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר באן שהם גדיים וטלאים לפסח ובקר לקרבן חגיגה והחגי' היתה נאה בדי שיאכל הפסח על השבע כי אכילה על השבע שאינה אכילה גסה היא חשובה ועוד כי בשר הפסח הוא רך ואם יאכלנו על הרעב יגאה לידי שבירת עצם והכתוב אומר ועצם לא תשברו בו ואף על פי שנמקדש לא היו מביאין אלא גופו של פסח ב"ה מביאין שני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ובתבשיל אחד לא היה היכר אם הוא לפסח ואם שהן שני תבשילין אינה אינה היכרא שהאחד הוא לפסח זכר ואלו שני תבשילין אתבר לעשותן מבל דבר מבושל אפי' מיני ירקות וקטניות בגון סלקא וחרוסת שאינו אלא לזכר בעלמא ונהגו להניח זרוע בלי ביצה מבושלת בן נהגו וכן סדרו מסדרי אחרות ואין בזה רמז בשום מקום וי"מ זרוע משום זרוע נטויה וביצה בדי להזכיר חבלות ירושלם שנאמר אם לא אזכרבי וי"מ משום תתום ביצה בעבא רחמנא למברקיתא בדרעא מבאמתא ד"מ שבמובאי שבת אין מביאין זכר לחגיגה שאין חגיגה דוחה שבת ואין לחוש לזה שלא ירחה שהם קדשין בחוץ אבל אחרים חוששין לניחוש שלא לעשות סימן אבלות בע"ש ועושין אחרון משני מיני בשר:

ואדר בל זה מוזגין לו כוס שני ובאן הבן הוא שואל לפי שאין דרך לשתות שתי פעמים קודם סעודה ואומר מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה והלילה הזה בולו מצה שבכל הלילות אין אנו מטבלין אפי' פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים ולא יאמר אין אנו חייבים לטבל שטבול זה אינו אלא לתיאוקות שישאלו

ואין אומרים חיותא לדרדקי ובזמן המקדש אומר אנו אוכלין בלי שלוק ומבושל הלילה הזה כולו בלי: ובפ' לא דברים אמרו שואלת המשנה נשנית לדעת ן תומת דס"ל דאגיגה ואכלת בלי במו הפסח ועכשיו אין אומרין בן ואני אמה למה לא סלקו בזמן הזה כל מאן דבריך ואי ויפסח שהרי אין לנו פסח ואפשר דמשום הכי אלא סלקוהו דאפשר לפרש: יתי ויחוג אב הפסח ובמשנה ולא בגמ' לא נזכר הא לחמא עניא: אם אין דעת בבן אביו מלמדו אם אין לו בן אשתו שואלתו ובן שני תלמידים המסובין שואל לאביו ואפי' הוא לבדו הוא שואל לעצמו ומגביה השולחן שיש בו מצה ומרור וחרוסת ושני תבשילין מלפני הורה ההגדה וקורא הא לחמא עניא ובשביע לתה נשתנה מסבקא מלפניו כאלו כבר אכלו כדי שיאמרו התיאוקות מי קא אבלינן דמסלקיתו פחור' ואז יאמר מה נשתנה הלילה הזה וכו' ומחזיר השולחן לפני קורא כדי שיהא מבוי לפניו כשיאמר מצה ואין עוקרין את השלחן שלא מלפני מי שקורא ההגדה ומחזירין לפניו לקרות ההגדה דאמרי' למה נקרא לחם עוני שעונין עליו דברי' הרבה: ויש מסירין מהשולחן השני תבשילין משום דאמרינן בשר אין צריך להגביה שלא ירחו במגביה קדשים: וכן הם מסורין קבת אחרות ואין צורך לזה שבשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלים אינו צריך להגביה כמו שהוא מגביה מצה וקורא ההגדה עד ונאמר לפניו הללויה: ובשמביע למצה זו צריך להגביה להרמותה אל המסובין בדי שתתבבד המצוה עליהם וכן בשביע למרור זה אבל בשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין לא יגביה התבשיל שהוא בנגדו שלא ירחה בחלו הקדישו לבך: ונוהגין אנו בשאנו מגיעים לפיבך אנו חייבין להודות להגביה בדי אחד כוסו בידו עד סיום ברכת אחר נאכלנו ואמרו שבך נאבא נמודש תלים המתחיל שוחר טוב בשמגיע לפיבך אוחז כוסו בידו בדי לומר שירה על היין: וקורא ההלל ובענין ברבת ההלל יש מברכין שתי פעמים אחת קודם אכילה ואחת אחר אכילה ויש שאין מברכין אפילו פעם אחת לפי שאולקין אותו בחמצא וכן ראוי לעשות ויש מקומות נוהגין לקרותו בבית הכנסת ולא נהגו כן מה שאין מברכין על ההגדה והיא מצוה קבועה שאפי' אין לו בן הוא שואל לעצמו ואומר מה נשתנה לפי שאינה אלא קריא' בעלמא ודומה לברבת המזון שהיה מצות עשה מן התורה ואין מברכין עליה אקב"ו לברך על המזון וכן ברבת התורה לפניה שמנה אותה הרמב"ם ז"ל ואעפ"י שאנו מברכין על התורה ועל ההפטרה ועל קריאת מגילה ועל ק"ש שאני הם לפי שהקריאה היא מסודרת אין להוסיף ואין לגרוע אבל ההגדה וברבת המזון וברבת התורה לפניה שאין מסודרין ויש להוסיף ולגרוע לא שייך ביה ברבה ואחר שהגיע למעינו מים מברך בא"י אמ"ה אשר גאלנו ונאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור וכו' ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחי' שצריך להקדי' זבח דהיינו חגיגה קודם הפסח שהוא נאכל של השבע ונודה לך שיר חדש ואין לומר שירה חדשה שהיא נאמרה על גאולה העתידה כי בגאולת מצרים נאמר שירה חדשה לשון נקבה כי ישראל לא נאלו מהאומות שהם שבעים אלא שבע בדין נקבה שבוטלת עשור נכסי ולעתיד יגאלו הבל בדין זכר ואאמר גאל ישראל לא נאל ישראל כי בתפלה אומר גואל ישראל שהוא לשון בקשת רחמים על העתיד אבל בהלל אומר גאל ישראל על גאולת מצרים ומברך בה גאולה העתידה כי בן העלו בגמ' נרבות בי לעתיד בשמוכ ירין קבוץ גליו' משתחסין עמ' יביא מבדי' ובשאנו אומרים ונודה לך שיר חדש אנו רוצים לומר שיר חדש על גאולתנו העתיד' ועל פדות נפשנו ממצרים ואנו אומרי' סמוך להתימה מעין חתימה שהיא גאל ישראל בגאולת מצרים בג"ל ומברך בורא פרי הגפן וכן כתב הריא"ף ז"ל וכן אנו נוהגים ויש שאין מברכין בו בורא פרי הגפן: ויש שמברך אחרון על

הגפן

מאמר חמץ

הגפן ועל פרי הגפן ויש שאין מברכין כן אלא אחר ברכת המזון בכוס רביעי וכן אנו נוהגים ושותה בהיסבה • ואחר כך יטול ידיו פעם שנית ויברך על נטילת ידים ואינו נפטר מפני נטילה ראשונה לפי שבקרית ההגדה הסיח דעתו אחר נטילה ראשון' וידיים של הסיח מעפ"י שהם כשרות לכל דבר שבקדש' בתפלה וברכה שהרי ברכנו אשר גאלנו וקודש נטילה הם פשוטו' לאבילת פת משום סרך תרומה ואחר נטילת ידים יקח מהשלחן שלפניו המצות שהניח שם כמו שהם שתים אחת פרוסה למעלה משו' לחם עוני דמה דרכו של עני בפרוס' אף בפסח כן הוא' שלימה משום לחם משנה בכל שנת וי"ט ויברך על שתיהן כשהם בידו שתי ברכות יחד זו אחר זו אחלה המוציא דאדיר ושאינו אדיר אדיר קודם ואחר כך אקב"ו לאכול מצה ויבצע ויאכל כזית ויתן לכל אחד מהמסובין כזית ויאכלו בהסיבה ואם לא הסבו כריכין לאכול פעם אחרת בהסיבה • וכתב הרמב"ם ז"ל שבריך בטול בחרוסת ובראה שהזקיקו לומר כן מה שאמרו בגמ' נטל ידיו בטבול ראשון נוטל ידיו בטבול שני ולאו דווקא שעל הפת הוא בריך נטילה אפי' לא טבל ואגב דאמרינן טבול ראשון אמרינן טבול שני שעל הטבול השני ג"כ שהוא נמרור בריך נטילה ועוד דמצה דאורייתא וחרוסת דרבנן ואתי טעם חרוסת דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא ועוד מצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט ואיך יתערבו החירות והגלות ובירושלמי לא הזכירו טבול בחרוסת אלא טעם לה במלחא זה זכר בירושלמי משום שאין בריך לברך המוציא עד שיהיה לפתן בפני כל אחד ואחד ואנו אומרים שכיון שאין אוכלין שלא לתאבון בחרוסת אינה בריכה לפתן וכמו שאמרו בית דין בריך בשם ואח"כ בוטל חזרת ומברך עליו אקב"ו לאכול מרור ונותן לכל אחד כזית ומטבילו בחרוסת ואינו בריך הסבה ואוכל כל אחד כזית ואינו בריך לברך אחריו בורא נפשות שהרי בתוך הסעודה הוא וגם בורא פרי האדמה אינו בריך שהרי בורא פרי האדמה שבריך על הכרפס פוטר אותו כיון שלא בירך על אכילת הכרפס בורא נפשות רבות • ולפי שיש מחלק בין התנאים הראשונים אם בריך לאכול מצה ומרור באחד וכן היה הלל עושה ורבנן סברי להו דאוכל כל אחד כפני עצמו • על כן אנו אוכלין מצה בפני עצמה ואלו היתה הלכה כהלל היינו אוכלין בזמן הזה מצה ומרור באחד שאין המרור אלא מדרבנן והבריכה ג"כ מדרבנן ולא היו מבטלין זה את זה אבל משום דחיישינן לרבנן דאמרו כל א' בפני עצמו והבריכה היא רשו' היה מבטל טעם מצה הבריכ' שהיא רשות לטעם המרור שהיא דרבנן על כן אנו בריכים לאכול מרור לבדו • ואחר כך זכר למקדש בהלל אנו בורכין מצה ומרור ואוכלין כזי' בבריכ' וראה שבבריכה בריך כזית מצה וכזית מרור שכן היה עושה הלל ולא ראיתי מי שנתעורר לזה • אבל כתבו שבריך הסבה בבריכה וטבול בחרוסת וכן הוא ראוי לעשות • והמדקדקין אומרים שבריך שלא לשיח בין ברכת מצה ומרור לבריכה כדי שתעלה אותה ברכה לבריכה אבל טול ברוך לא הוי הפסק :

בלע מצה יצא ולא בעינן טעם מצה בלע מרור לא יצא

דבעינן טעם מרור ואיכא ומשום הכי לא לשהי מינים חזרת בחרוסת דילמא אגב חולא דחרוסת מבטל לטעם חזרת ובעינן טעם מרור ואיכא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ולא אתי טעם מרור ומבטל מצה דבעינן שלא טעם מצה בלל אין מתערב עמו טעם מרור לבטלו ידי מרור לא יצא בבכן נסיב חפי' ידי מצה לא יצא :

אבלן בלא מתבוין אמרו בגמר' דיצא דמצות אינן בריכות בונה וכן פסק הר"ז הלוי ז"ל דמצות אינן בריכות כונה וכן דעת רבינו האיינאמון ז"ל דמצות אין בריכות כונה שלא שכתב דאע"ג דהכי הלכ' • יצא אדם רגיל להתבוין במצות והרי"אף ז"ל פסק דמצות בריכו' כונה ואם אבלן בלא מתבוין

למצוה לא יצא • וכתב הרא"ה ז"ל דאפי' לאמר מצות אין בריכות כונה היינו שהוא יודע שעבריו הוא פסח ושזו היא מצה אלא שאכלה בלא כונת מצוה • אבל אם הוא חושב שהיא' הוא חול או זחת המצה אינה מצה לא יצא והניח דאיה מדאמרינן בגמ' כפאוהו פרסיים ואכל מצה לא יצא ומשמע דדוקא משום כפיה הוא דלא יצא • אבל בלא כפיה אעפ"י שלא נתכוון למצה יצא :

מצה בזמן הזה דאורייתא שנא' בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ומרור בזמן הזה דרבנן שלא נתחייבו בו אלא עם הפסח בזמן דאיכא פסח חיים במצה ומרור שנאמר על בלי חמץ ומצות ומרורים יאכלוהו בזמן דליכא פסח לא נתחייבו בו ומצה הכתוב קבעה חובה בין דאיכא פסח בין דליכא פסח שנאמר בערב תאכלו מצות ובבר הוכיחו בגמרא דמצה כל שבעה חוץ מלילה ראשונה אינה אלא רשות • וזהו שאנו אומרים מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ לפי שלא יכלו להתמהמה ואו יכלו להתמהמה היו מחמיצין אותו שלא נתחייב עדיין בבל ירחה ובל ימצא ופסח מצרים לא נהג אלא ויום ולמחר היו מוחרין בחכילת חמץ ובמלאכה מפני שלא יכלו להתמהמה ולא החמיצוהו וזכר לזה אנו אוכלין מצה זו של מצוה בליל הפסח :

ואחר זה נומר את פעודתו ברצונו ובלבד שלא ירבה עד שתהיה אכילה נסה כי כזית מצה שבאחרונה באפיקומין הוא כנגד הפסח שהוא נאכל על השבע אינו נאכל אכילה נסה • ואחרבעה כוסות תקנו רבנן בל אחד במקומו ובין הכוסות הללו אם רבה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה ואמרו בירושלמי שמא ישתכר ולא יגמור את ההלל • אבל משאר הכוסות אין אנחנו חוששין לשכרות שאין יין שבתוך הסעודה משכר ואם יש לו שני יין ובריך לברך הטוב והמטיב אין לחוש בבך לרבוי כוסות יותר ממה שתקנו חכמים כיון שאינו מברך בורא פרי הגפן • ואלו אחרבעה כוסות אעפ"י שהן מצוה דרבנן אין לברך אקב"ו לשתות אחרבעה כוסות לפי שאין אנו שותין אותם בבת אחת אחם שתאן בבת אחת לא יצא הילבך אי אפשר לברך עליהן :

וקודם שיברך ברכת מזון אוכל כזית מצה באחרונה מצות' שהבריע תחת המפה דהכי תניא הסופגנין והאסקריטין אדם ממלא בריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה שיהיה בנגד הפסח שהוא נאכל על השבע באחרונה וטוב הוא שיאכלנו בהסיבה • ואם שבע וברך ברכת המזון י"א שבריך לברך המוצי' ויאכלנו ויברך ב"ה והרבה אחריכו הדרך' אבל י"א דבריעבד יש לאמוך על המצות שלנו שהרי עבדינן להו שמור מעבן ליסה ומיהו בריך שיאכל אותו כזית קודם אכות אבל דקי"ל בר' אלעזר בן עזריה דאמר שהפסח אינו נאכל אחר אכות וגם בתוספות היו אומרים בן על קריאת ההלל בריך לנמור אותו קודם אכות ואם ישנו מקבתן י"א שבריך לעורר אות' שלא יהא נראה שנאכל בשני אכורות והבאוב אומר בנית אחד יאכל • וי"א שזה לא נאמר אלא בקרבן הפסח אבל לא במצה ונראה שבריך ג"כ בברכת לאכול מצה שתהיה אחר בחת הכוכבי' וזה אין ספק וגם שתיית אחרבעה כוסות שבריך שיהיו כלם אחר בחת הבוכבים ואין מנהג לדקדק בכוס של קדוש לפי שמוסיפין מחול על הקודש :

ואחר שאכל כזית מצה באחרונה אסור לאכול דקי"ל אין מפטירין אחר מצה אפיקומין • כלומר אפיקו מינין בגון קליות ואגוזים בדי שישאר טעם מצה באחרונה • וגם לשתות יין אסר הריא"ף ז"ל אעפ"י שהר"ז הלוי ז"ל היה מתיר שלא אסרו בין שלישי לרביעי בדי שלא ישתכר ולא יגמור ההלל אבל אחר גמר ההלל אם נשתכר לא הפסיד ולא נשכר :

ואחר זה ימצאו לו כוס שלישי לברך עליו ברכת המזון

דאע"ג

דאע"ג דקי"ל דברכה אינה טעונ' כוס ואין צריך לחזר אחריו בלילי הפסח שתקנו אחרונה כוסות תקנו לכל אחד ברכה ויברך עליו ברכת המזון ויש"ה אותו בהסבת שמל ומברך עליו בורא פרי הגפן:

ואחר זה ימזגו כוס רביעי לגמור עליו את ההלל. ונהגו להתחיל שפוך חמתך על הגוים ונתנו הטע' בזה לפי שאמרו בירושלמי שאחרונע' כוסות הם כנגד אחרונה לשונות של גאולה שהם והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וכנגד אחרונה כוסות של תערלה שעתיד הקב"ה להשקות למלכות הרשעה על כן אנו אומרים שפוך חמתך על הגוים ואין זה הטעם מחייב להיותו כנוס רביעי יותר משאר הכוסות. וכ"ל טעם יותר מחייב היותו בזה הכוס יותר מהאחרים לפי שהוא כוס רביעי. והשותה כפלים מתחייב בנפשו. וכנמ' הובארנו לתת טעם למה תקנו חכמים דבר שיש בו סכנה אם מפני שכל אחד מאחרונה כוסות הוא מברה בפני עצמו ואין מברכין להיות זוגות אם מפני שבכוס של ברכת המזון מברך לברכה ואינו מברך לפורענות ובאלו הן שלשה ואחד ואין כאן זוגות או מפני שנאמר ליל שמורים למה שהוא משומר מן המזיקין. לכן אנחנו אומרים שאין לנו בזה הכוס הרביעי דאנה מפורענו' והשם ישפוך חמתו על הגוים לא עלינו ולזה הוא נקשר לא לנו ה' לא לנו לשפוך חמתך על הגוים ושני פסוקים הם א' נתלים ואחר בירמיה נתלים הוא אל הגוים ובירמיה על הגוים והסי' אל על יקראוהו ובתלים ועל ממלכות ובירמיה על משפחות והסימן מלך ובכהן דוד מלך וירמיה ממשפחות בהונה. ואמרו במדרש תלים כי צריך לגמור ההלל בשלשה כדי שיאמר הקורא לשנים הודו לה' כי טוב ואפשר שאם השנים הם קטנים בני חנוך יספיק לזה ומבזה מן המובחר הוא שהקורא יגביה הכוס בידו עד שיגמור הלל ויברך עליו ברכת השיר והיא יהללוך ה' כל מעשיך וכו' ויברך בורא פרי הגפן ויאמר בהסבה ואח"כ יברך ברכה אחרונה מעין שלש והיא על הגפן ועל פרי הגפן. ויזכיר בה מעין המאורע כמו שאמרו בירושלמי. כשיגיע לרחם על עמך וכו' יאמר כי"ט מקרא קדש הזה ואם הוא שבת אומר ביום המנוח הזה וכי"ט מקרא קדש הזה ויתחוש בא"י על הארץ ועל פרי הגפן ויש חותמין על הגפן ועל פרי הגפן:

כוס חמישי אומר עליו ההלל הגדול דברי רבי טרפון ויש מפרשי' דברי ר' טרפון הם חולקי' על המשנה שאמר' לא יפחות לו מארבע כוסות והוא סובר חמשה כוסות ולפי זה אין לעשותו כלל דיחידאה הוא וזה א"א דיתורתם בגמ' שקלי וטרי אליביה מאי הלל הגדול. והגאונים ז"ל אומרים שאינו חובה כשאר הכוסו' ואין אסור לעשותו שלא תשות הוא גם מבזה מן המובחר לעשותו כדי לומר עליו הלל הגדול כדי לעסוק ביציאת מצרים כל הלילה שהרי התנאי הראשוני' היו מספרין ביציאת מצרים כל הלילה וא"כ הוא מבזה לעשותו כדי שיאמר עליו הלל הגדול שהוא כ"ו פסוקים יש בהן כי לעולם חסדו כנגד כ"ו דורות שיש מחדש הראשון עד מתן תורה שלא היה מתקיים העולם אלא בחסדו של הקב"ה. ויש שחותמין בנשמת כל חי עד חי העולמים וקשה מעט שאיך חותמין שני פעמים זו אחר זו מלך מהולל בתושבחות אחת ביהללוך ואחת בנשמת כל חי ויש שלא היו חותמין ביהללוך כלל עד שאומר נשמת כל חי וגם אחת זה אינו נראה בכון שיהללוך היא ברכת השיר ותקנו אותה באמצעיתה וכדי למעט בברכות יחמוש ביהללוך ואח"כ אם יתאוה לשתות כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול. ואם רוצה לומר בשמת כל חי לא יחמוש בברכה. ויברך בורא פרי הגפן ויש"ה ויברך אחריו על הגפן וכן כשר לעשות. בברכת ברוך שאמר אנו חותמין מלך מהולל בתשבחות לפי שאומרים אחריה תהלה לדוד ובהלל אנו חותמין ב"כ מלך מהולל בתושבחות שהוא לשון תהלה. אבל בנשמת כל חי ובישתבח אנו חותמין מלך גדול בתושבחות לפי שסומכין לו יתגדל. ולחתוס גדול ומהולל

ירחה שאין לעשות כן לפי שאין חותמין בשתים.

והיבא דלית ליה חלא כזית ממצה דמינטרא הרי"ף ז"ל כתב שיאחנו לנסוף כדי שיהא נאכל על השבע לפסח ויברך המוציא על דלא מינטרא ויעשה בריכה דלא מינטרא ובלסוף יברך לאכול מצה על דמינטרא והרא"ש ז"ל היה אומר שיברך המוציא ולאכול מצה קודם סעודה ויעשה בריכה בדלא מינטרא ובלסוף אינו חוזה קבועה לאכול מצה דמינטר' כיון שיאכל בכזית ראשון וזה נראה נכון גם הר"ז הלוי ז"ל אומר שאם אין לו אלא כזית מצה דמינטרא לא יעשה בריכה כלל שאינו אלא לזכר בעלמא ואם לית ליה פטור:

ומי שאין לו יין הראוי לקדוש כיצד יעשה רבו נזה הדעות ואני אומר שיטול ידיו תחלה ויקדש על הפת דלא מינטר ויאמר המוצי' ויאתה בהסב' וישלים הסדר עד שיגיע למעינו מים ויברך אשר נאלנו ואח"כ יטול ידיו פעם שניה ויברך על מצה דמינטרא לאכול מצה ואח"כ על המרור ואח"כ יעשה בריכה הכל כסדר וברכת המזון אם יש לו שכר יברך על הכוס שהכל שכיון שקובע סעודתו עליו אומר עליו ברכת המזון ואח"כ יגמור ההלל בלא כוס כנ"ל וכן כתב הרא"ה ז"ל:

ומאן דבעי לברוכי בתרי או תלתא בתי יכל לבית אחד ויעשה להם הסדר עד שיאכלם מצה ומרור ובריכה ויכול לברך גם בורא פרי האדמה שכיון שתקנו חכמים ה"ה מצוה וכל הברכות כולן מעפ"י שיבא מוציא ויכל לבית אחר ויעשה כן ואח"כ יכל לבית אחר ויעשה כן. ואם אין בשאר בתים מי שיודע בא"מ יכל ויובאם כיון שתקנוה חכמים דינו כדין ברכת היין של קדוש וברכת הלחם של מצה או יש תקנה אחרת שיקרא להם תינה בתינה ואח"כ יגמור להם הלל ויטוב לבתיו ויגמור סעודתו וסדרו עד שיגמור ההלל כסדר:

ואסור לאכול חדש מן התורה בא"ל עד ט"ז בניסן ואינו מותר לדינן עד יום ראשון של חול הפסח ומצוה למימני יומי ולמימני שבועי מדרבנן ו"מ מן התורה וכן דעת הרמב"ם ז"ל ומברך בא"י אמ"ה אקב"ו על ספירת העומר היום כך וכך לעומר וכשישלים השבוע שהם שבוע כך וכך לעומר ונהגו שאפי' באמצע השבוע מוזכרין עם הימי' השבוע ונהגו איסור להתפר עד ל"ג לעומר משום אבילות אותם התלמידי' של ר' עקיבא ומה שאסור עד ל"ג לעומר לפי שמתו מן הפסח עד פרס עצרת שהם ט"ו ימים קודם עצרת והוא יום ל"ד לעומר ולא נהגו איסור בו לפי שמקבת היום בכולו על כן נפל המנהג עד ל"ג לעומר וכל היום כולו בכלל שלא אם היה ערב שבת:

תו של בע

בריך רחמנא דסייע בהדין והשלמתי חבורי אני **שמעון** בה"ר **צמח** זלה"ה שנת חמת מארץ אבמח **וצד"ק** משמים נשקף בשנזאי"ר יע"א בהגיעי באמצע שנת שמנים משנותי בב"ו ימים לירח יהפך לשמחה ותהלה לחל:

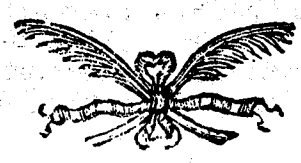

פירוש הגדה

והא לך פירוש ההגדה לעניות דעתי שמעון בהר צמח זלהה

קורא פרישתי להגדה
סוף מאמר חמץ יסדתיה
שמעון בנו צמח נתנה אל

יזכה להתברך באל אמן
על כן קראתיה אפיקומן
בנים בני חמד בחיק אומן

לפי שעתה מזגו לו כוס שני עוקרין השולחן והתינוקות מומרין מי מכלינן דמגניהתו פחור' ויטלו מה נשתנ' הלילה הזה מכל הלילות • אנו מקדימין לו הקדמה שזה זכר ליציאת מצרים ומדברים לו בלשון שהורגלו בו והוא ל' חרמית שהיו מדברים בו בנבל בם' דניאל ועזרא ע"כ נתה פיסקא זו הרחשונה שנהגדה בלשון חרמית יותר מכל ההגדה כדי שיבין התינוק ואין נבל זאת הפיסק ל' הקדש כי אם השנה הנתה בני חורין כי כן לשון התינוקות לעולם לשנה הנתה בירושלים ובני חורין :

ומתחילין לומר כי זאת המצה שאנו עוקרין מעל השלחן הוא לחם עוני ולא ירחק לומר מלחם עוני שהוא שם דבר לחם עני שהוא שם המוחר כי כן בלשון רז"ל עושין כן קורין מצה עשיר' המצה שנלושה דרך עושר ולא אמרו מצת עושר' וכן נכון לומר מלחם עוני לחם עני ונתרגום לחמא עניא כי תרגו' לעני ולגר לעניא ולגיורא • וכ"כ הרמב"ן ז"ל בחידושי התורה שלו בפ' רמה • ונקרא הלחם לחם עוני י"ל לפי שנעש' מקנא מלוגנתה לפיסחא שהוא שיעור מידת העומר שהוא עשירית האיפה והוא קרבן עני בדל דלות עשירית האיפה בפ' ויקרא • גם כי המצה הזאת שאנו עוקרין השלחן בה היא פרוסה מה דרכו של עני בפרוסה כך היא בלתי חמץ כי כן דרכו של עני למהר לאפות ולהשביע רעבונו מה דרכו של עני הוא מפיק ומשמו חופה על כן אנו פותחין בלשון שהוא מבין הוא לחם עני שהיו אוכלין אבותינו להזכירם איך יבאנו מגלו' לגאולה על דרך הכתוב שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים למען תזכור את יום בואך מארץ מצרים כל ימי חייך • ולכן יש מתחילין לומר בבתילו יבאנו ממצרים • וכן אנו אומרים אל התינוק זה הוא הלחם שהיו אוכלין אבותינו בארץ מצרי' וזכר לאותו לחם אנו אוכלין זה • ואנו אומרים כל דכפין ייתי ויכול ויש קורין כל דכפין הדל"ת בשוא והכ"ף בקמ"ץ תרגום רעב שהוא חוסר כפין ואנו צריכין לקרות גם כל דצריך הבדי בקמץ • ואנו אומרין כן בי במצרים היו אבותינו רעבים מן הלחם והיום יש לנו לחם לאכול לשבעה ולהשביע רעבים שיהיו בשוכלי שולחננו • גם היום אנחנו רעבים שאסור לאכול מן המנחה ומעבלה בדי שיאכל מצה לתיאנון ולפי שאמר מרע"ה משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם שיהיו נמנין הרבה על פסח אחד משפחות משפחות ואמר אח"כ והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי אבותינו במצרים בנוגפו את מצרים ואת בתינו הציל ע"כ אנו ממשיכין לזה כל מאן דצריך להמנות עמנו בפסח יבא ויאכל עמנו • ואם בשנה אנו אין לנו פסח לשנה הבאה בא"י • ועשינו בכל מבקש רחמים שמתחילה שואל דבר מועט ואח"כ דבר גדול כמו משל הבאתי המפתה ישראל בערמה ואומר לו תן לי בצל והיהודי הוא בוש ונותן לו ואח"כ אומר לו תן לי מעט מלח ונותן לו ואח"כ אומר לו אכילת בצל במלח לוקחת הלב תן לי מעט לחם ונותן לו • וכן היה עושה דוד מתחילת בקשותיו ביקש מחיל' על הבגיאות שנא' שגיאות מי יבין ואח"כ על הזדונות גם מזדים חשוך עבדך ואח"כ על המרדים ונקיתי מפשע רב • כך אנחנו מבקשים הא שתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל ואח"כ הוספנו בקשת הא שתא הכא אנן עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין • ואחת הפיסקא לא נזכרה בשום מקו' מדברי רז"ל לא בתלמוד ולא במדרש :

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות זאת הוא שאלת הבן שהוא רואה ה' שינויין בלילה הזה מה אין כן לילות השנה • הא' שבכל הלילות אין לנו ביווי באכילת לחם יהי' חמץ או מצה הכל הוא שוה • והלילה הזה יש לנו ביווי לאכול מצה שנא' בערב תאכלו מצות • ואם בטלנו מצוה זו יש לנו עונש מבטל מצות עשה • ובכל הלילות אם אכלנו חמץ אין עלינו חיוב של כלום והלילו' הזה אם אכלנו חמץ יש עלינו חיוב כרת • והרי זה שינוי גדול בלילה הזה יותר משאר הלילות :

והשינוי הב' הוא שבכל הלילות הרשות בידינו לאכול כל ירק בין מרור בין מתוק • והלילה הזה א"א לנו להיפטר מאכילת מרור ואפי' אכלנו הרב' מיני ירקו' על כרחנו אנו מצווין לאכול מרור והרי זה שינו שני :

והשינוי הג' שבכל הלילות אין לנו מנהג לטבול אפי' פעם אחת • והלילה הזה נהגנו לטבול שני פעמים א' בירקות שאינן מרור והשני במרור לבדו גם בבריכה זו אחר זו והכל הוא טבול אחד אחר שאין הפסק בידיהם וזהו השינוי השלישי :

והשינוי הד' הוא שבכל הלילות אין לנו הפרש באכילת הבשר בין שיהיה צלי או שלוק או מבושל והלילה הזה כל אכילת בשר שאנו אוכלין בחיוב כבוב בשר חגיגה או בשר הפסח אנו חייבין לאוכלו צלי וזהו על דעת בן תימא שאומר שהוקש בשר חגיגה לבשר הפסח להיות נאכל צלי וזה אין אומרים אותו בזמן הזה אלא בזמן הבית וזהו שינוי ד' :

והשינוי הה' הוא שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין עומדין אלא שאינו דרך שבת לשבת אכילת לילה זה מאכילת מהלך ועומד לאכילת הסיבה • והלילה הזה חובה עלינו לאכול בהסיבה מצה של מצוה דרך חירות ואין לנו רשות להיפטר מהסיבה וזהו שינוי חמישי :

זאת היא שאלת הבן הנבהל לשאול למה היו שינויין אלו • ואע"פי שעדיין לא בטלנו אלא פ"א בבדפס בבר הוא רואה בשלחן החזרת ובלא הפק לא יאכלוהו בלא טבול • ועוד שאין זה שאילה אל התינוק בלבד אלא אף לחכם שהרי אם אין לו בן הוא שואל לעצמו :

ועל החרוסת אינו שואל כי אין זה שינוי שבכל הלילות אם רצה לטבל בחרוס' או בדבר אחר הרשו' בידו והשינוי אינו שואל אלא לשתי פעמים ועליו שואל • וזה הטעם הוא למה אינו שואל על ד' כוסות כי כל הלילות אם רצה לשתות כוסות אין זה שינוי בלילה הזה ועוד שעדיין לא שתה אלא כוס א' :

עבדים היינו לפרעה במצרים • זאת היא תשובה למה נשתנה • וזה הפסוק בפ' ואתחנן תשובה לבן חכם השואל מה העדות והחקים והמשפטים • וכיון שהיינו עבדים והוצאנו מעבדות בבטוחינו לאכול לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים כי בחוזק יד ברשוני ממצרים ולא יכולנו להתמהמה להחמיץ העסה וגם זה הוא טעם הבלי כי טעם המצה בלחם הוא טעם הבלי בבשר וע"ז אמר הכתו' למען תזכור את יום בואך מארץ מצרי' באכילת לחם עוני והוא טעם חיפור חמץ לזכור

סיבת ההבלה שהיתה נחוזק יד :

וטעם המרור ידוע מהעבדות וימררו את חייהם • וטעם טיבולן אשר שחל ה"כ לתת לו טעם כי הוא מבין כי מפני זה נתעודר לשחול ובשחל נתברר לו הטעם • וטעם ההסיבה ידוע הוא מפני החירות שנו' בפסוק ויוציאנו ה' ביד חזקה וגו' : וסוף התשובה ואז לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים • והיה ראוי שלא יאמר כל זה אלא בשנת הגאולה לגבאלים • אבל אנו לא ראינו שעבוד ולא נגאלנו • ע"כ אומר לו עתה שאותה גאולה גם לנו היתה שאלו אבותינו לא נגאלו היינו אנחנו משועבדי לפרעה א"כ גם לנו היתה הגאול' וראוי לנו לעשות השינויים האלה • וכן הוא אומר בהגדה בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרי' וכאלו הוא נגאל שנאמר ואותנו הוציא משם לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו :

וסוף זאת התשובה היא ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים • אלא תאמר שאין זאת המצוה אלא אל המיעוקים להודיעם מה שלא ידעו אבל למי שיודע זה אין צורך בהגדה זאת • ע"כ אומרים שאפי' כולנו חכמים ששמענו זה מאבותינו ואפי' כולנו נבונים להבין דבר מתוך דבר ואפי' כולנו זקנים שידענו זה שנים רבות ואפילו כולנו יודעים את התורה וכל יום אנו הוגים בתורה ומתוך קריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים עכ"ז הגדה זו היא מחויבת בלילה הזה על הלחם הזה שהוא לחם עוני שעונין בו דברי' הרבה כמו שכתו' תאכל עליו מצות לחם עוני למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך • וכל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח וכ"ש בלילה הזה וכן היו עושין התנאים הראשונים וזהו שהשלים :

מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא ור' טרפון • שהיו בזמן בית שני וגם אחר החרבן שהיו מסובין בבני ברק שהוא מקו' כא"י כמ"ש ביהושע בנחל' מטה בני דן ויהודה ובני ברק ובת רמון • ול' מסובין ל' היושבין לסעוד כל' תלמוד ביבת סדר הסיבה • והתנאים היו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה אע"פי שהיו חכמים אז זקנים • עד שבאו תלמידיה' ואמרו לחם רבותי' הגיע זמן ק"ש של שחרי שמתחיל הבוקר להאיר ואין מבטלין ק"ש מפני סיפור זה ולולי זה לא הפסיקו מלספר כי הארב' לספר ביציאת מצרים ה"ז משובח כמו שנא' הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם :

ואמר רחב"ע שמלבד זה הספור בלילה הזה יש מצוה א' בכל לילה להזכיר יציאת מצרים והיא מן התורה שהרי אמרו חמת ויציב דאוריתא וכן קריאת פר' ביכורים יש בה זכרון יציאת מצרים היא מן התורה ואע"פי שאין מצות ביכורים בלילה ואמר רחב"ע שהיה בבני ע' שנה ולא היו לו אלא י"ח שנים אלא שבדרך גם ביום שהושיבוהו בישיבה להיות נשיא הלכינו שערותיו בדרך גם שאין נאה לישב בישיבה אלא זקן ואף ע"פי שלא היו לו אלא ח"י שנים היה בבני ע' שנה בחכמה והיה עשירי לעזרא והיה אומר כי בכל חכמתו לא זכה שתאמ' יציאת מצרים בלילות וי"מ לא זכיתי לא נבחתי חברי כמו זכותו רבי אליעזר לרבנן • ואינו נ"ל זה הפירו' ולא פי' כן רש"י ז"ל אלא מבינו חולק בזה אבל לא זכיתי שלא זכה למצו' זה הרמז בתור' כי הסומא ולומר דבר חדש נקרא זוכה כמו שאמר אביי בפרק במה מדליקין אי זכאי גמרנא מעיקרא והיה אומר שלא זכה למצות רמז בתורה היום יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא ביום שהושיבוהו נשיא מהבתו למען תזכור את יו' צאתך מארץ מצרי' כל ימי חייך שאינה לחם עוני הוא זכרון יציאת מצרים כל ימי חיינו • וכן זומא דרש ימי חייך הימים כל לבנו' הלילות • וחכמים חלקו עליו בי כל חיינו הבנוי ללילות שבכל ימי חייהם הם הימים והלילות אבל בא הבנוי ללמד על ימות המשיח שמפני זכרון קבוץ גליות לא יתבטל זכרון יציאת מצרי' ויהיה זכרון קבוץ גליות עקר וזכרון יציאת מצרים טפלה לה כמ"ש בירמיה ולא יאמר חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם אשיבם העלה הוא יציאת מצרים • וע"ז בא כל לימות המשיח :

והנה תשובת שאלת מה נשתנה היא עבדים היינו לפרעה במצרים • ואר"ל שהוא פותח בגנו' והגנות הוא מה שאמרו במדרש אתם מכרתם יוסף לעבד חייבים בכל שנה אקרא עבדים היינו לפרעה • והשנה הוא כי כמו שיוסף מבית האסורי' יצא למלוך גם אנחנו יצאנו לחירות וכן יעשה לימות המשיח כמו שנאמר בימי בחתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' וכן בסוף ההגדה אנו מסיימין בשנה לפיכך אנו חייבין להודות להלל וגו' :

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא • לפי שעיקר ההגדה היינו אלא להודיע לבניו סיפור יציאת מצרים ובבר עקרנו השלחן כדי שיתעורר הבן לשאול והשבנו לו לפי דרכו ועבשיו אנו צריכין להשיב על דרך החכמה לכל א' מהבנים כפי דעתו ומביאו בתורה שמנה כנגד ד' בנים אלוקים נשאלתם מה תהיה תשובת כל א' מהם ואנו צריכין לדרוש הפסוקים הנאמרים בתשובתן על כן אנו צריכין לברך ברכת התורה על זאת הדרשה וכמו שאמרו בגמ' זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה לתנויי לן פירקין בספרא דבי רב והוה קדים ומשי ידיה ומברך ומתני לן פירקין • ע"כ קודם אלו הדרשות אנו מברכין המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא מעבמו זולת ברכותינו • וכנגד חכמה' בנים הבנה תורה נשאלה זו :

בפרשת בא אל פרעה והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבוד' הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' ובאותה פר' עבמ' נאמ' והגדת לבנך ביו' ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים • וכן באותה פרשה נאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוז' יד הוציאנו ה' ממצרים • ובפ' ואתחנן נאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו ואמרת לבנך עבדי' היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרי' ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצו' הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. אלו הם הפסוקי' שנאמרו בתורה בתשובת אלו הבני' וצריכין אנו לדרוש אותם ע"כ ברכנו על התורה תחלה • וענין ד' בנים הוא כי ידוע הוא כי הנבנים בפרדס והם המעמיקים בחכמות הפנימיות הם אלוקים במחקרים • יש מי שהתחיל בחקירה בהוגן והשלימה ועלתה בידו בהוגן וזה בק' נבנים בשלו' ויצא בשלום וזהו הבק' בהגדה חכם • ויש שהעמיק בה והתחילה והשלימה ונטה בה אל הכפירה והחזיק בה וזהו הנקרא מקצץ בנטיעות כמי שבבנים לפרדס וקצץ בנטיעות הרבות שלא תבמחנה עוד והפסי' הפרדס כן הפסי' החכמ' וכפר בעקר השלו' וזהו הבק' רשע בהגדה • ויש מי שהתחיל בחקירה ולא יכול להשלים מפני עומקה ונשאר בחמימותו עד שמת וע"ז נאמר הבין ומת וזהו הנקרא בהגדה תם • ויש מי שבאבלבלה דעתו בחקירה ומפני זה בא לו ספיקות בלבו דעתו וזהו הנקרא הבין ובפגע כמי שרוצ' להבנס בפרדס והבין בו מרחוק ומבא פגעי' ומבשולו' בדרבים ולא יכול להבנס בו ולא עלה בידו כלום מהחכמה

פירוש הגדה

וזהו הנקרא בהגדה שאינו יודע לשאול:

ואחר הקדמה זו אפרש כל אחד מהשאלות מה הן ומה היתה התשובה:

אמנם הבן החכם שלו ואמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם והגיד זה הבן לא כפר בעיקר כמו הרשע שאמר מה העבודה הזאת לכם כלומר לכם ולא לו וזה אע"פי שאמר אשר צוה ה' אלהינו אתכם ולא אמר אותנו הבנים עכמו בעיקר נאומרו ה' אלהינו ודקדק בלשונו שלא אמר אותנו כי הוא לא היה שם בשעת הצוואה והבן זה בחכמתו אלק התורה לג' אלקי' הא' עדות במצות שבת ודומה לה שהוא עדות כי יש אלוה בעולם ברא ומחדש כרצונו והב' חקים והם המצות שלא נתברר לנו טעמם כבשר בחלב ושעיר המשתלח ופרה אדומה וכיוצא בהן והג' משפטים הם מצות שהשכל גוזר אותם כמשפטי בגינה וריצחה וכיוצא בה ובכל אחד יש שאלה מיוחדת בי בעדות הוא שואל מהיכן נתחייבו להאמין בלה העדות ומהו המופת בהם ובחקים הוא שואל דבר שלא נתברר לנו טעמם מה תועלת יש לנו אם נתקיים אותם ובמשפטי' הוא שואל כיון שהשכל גוזר אותם למה היינו צריכין למצוה אלהית בזה ולא הניח הדבר לגזרת השכל: והתשובה על הראשונה הוא כי יש לנו מופת באלהותו ית' בי הוא בורא ומחדש מציאות מבדיל כי עבדים היינו לפרעה ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה באותות ובמופתים כנגד הטבע ואנחנו עדי' נדבר כי לעינינו היה זה וידענו כי יד ה' עשתה זאת וזאת רחיה על אלהותו ית' אשר רמזה מצות שבת ויוצא בה: והתשובה על השניה מה תועלת יש לנו בעשיית החקים אחר שלא נתברר לנו טעמם היא ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום הזה כי לא נראית יראת האל כמי שמקיים מצותו כמה שהשכל גוזר אותו כמו שנראית כמי שמקיים מצותו ואם אינו יודע טעמו כי העבד צריך לקיים מצות אדניו ואע"פי שלא נתגלה לו רצונו באותה מצוה ויהיה התועלת בזה לאמת בזה העולם לטוב לנו כל הימי' ולזכות לתחיית המתים בעולם שכולו ארוך לחיותנו אם כיום הזה: והתשובה על הג' והיא בין שהשכל גוזר למה היינו צריכין למצוה בה נלמה לא הניח הדבר לגזרת השכל: היתה התשובה ובדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו כי אינו דומה המצוה ועושה למי שעושה ואינו מצווה כי זה אע"פי שעשה הרחוי אין לו זכות מפני קיומו המצוה כמי שנצטוה ועשה לקיים מצות האל כי יש לו זכות על פעולת הטובות וזאת על קיומו המצוה האלהית כמ"ש ובדקה תהי' לנו כי נשמור לעשו' את כל וגו' כאשר צונו ה' אלהינו: זהו ענין שאלת החכם וענין תשובותיו והגדה לא דקדקה כלום ואמרה אף אתה אמור לו כהלכו' הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כי זה השואל נתעורר על השינוי שאנו עושין לאכל לתינוקות קליות ואגוזי' וכמ"ש בגמ' וכי מה תעלה בדעתך שתינוקות כיון אלא מחלק להם לתינוקות קליות ואגוזים פי' קודם סעודה כדי שישאלו והתינוק תמיה ואומר זה השינוי למה כי אין דרכנו כל השנה לאכול קליות ואגוזים אלא לאחר סעודה ואנחנו משנין אותו כי הלילי' הזה הוא משונ' לפי שא"א לאכול אחר הפסח הנאכל על השבע באחרונה וכן על כזית מצה באחרונה דבר אחר כדי שישאר טעם פסח ומצה בפה ולפ"ז אין מפטירין ומשלימין סעודתא כמו המפטיר בנביא להשלים קריאת התורה ל' שלוח נחרנוס ישלחנו תחת עינו ולא פותחים פה לשאול תנו לנו קליות ואגוזי' להיות אחרונים בסעודה כמנהג ואנו אוכלים אותם אחר סעוד' ופי' אפיקומן אפיקו מינן כלומר הוציאו לנו מיני פירות ואומרי' כי בל' יון אפיקומן מנוחה פי' שינוחו

מאכילה הנה נאפרשה זאת הפיבקה בשאלת חבם:

רשע מה הוא אומר מה העבוד' הזאת לכם ובאומרו לכם הוציא עצמו מהכלל וכפר בעיקר המורה: והיתה התשובה לו בענין זה עשה ה' לי לי ולא לו ואלו היה שם לא היה נגאל כי היה מת בג' ימי אפלה שמתו בהם רשעי ישראל ואע"פי שזה הפסוק נאמר על מי שאינו יודע לשאול נרמז בו באומרו עשה ה' לי לשאלת הרשע כן פי' הרמב"ן ז"ל בפ' בא אל פרעה וז"ש אף אתה הקהה את שיניו מלשון אכות אכלו בוסר ושיני בני' תקהינה והוא בענין שהיה הרס שניהם בפימו מלתעות בפירים: והתשובה הכתובה בתורה על מה העבוד' הזאת היא ואמרתם זבח פסח הוא לה': **אבל תשובת לכם** נרמזה החסוב' באומרו עשה ה' לי:

תם מה הוא אומר מה זאת: לא העמיק בשאלתו לחקור בפרטי המצות כמו החכם אלא הרס המבב לכפור בעיקר כמו הרשע: והיתה תשובתו בתמימות לומר כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ואלו המצות שאנו עושין הם זכר לאותן נסים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך שאפילו אבכם שאין לו בן הוא שואל לעצמו כי המצוה בזה לספר ביציאת מצרים בין דרך שאלה ובין שלא בדרך שאלה:

ולפי שהזכרנו זה הפסוק של והגדת לבנך ביום הזה באנו לדרוש אותו ולדקדק אותו מה בא למעט באומרו ביום הזה אם למעט כל השנה לא היה צריך למעט שלא נספר ביציאת מצרים כל השנה אזה דבר פשוט הוא אבל הי' אפשר לומר כי מר"ח שהוא התחלת הגאולה' הי' מצוה לספר ביציאת מצרים ע"כ בא הכתוב למעט באומרו ביום הזה שאין הגדה זו אלא ביום הגאולה באומרו ביום הזה ואפשר היה לומר כי בל היום הוא התחלת החיוב ע"כ בא הכתוב ואמר בענין זה באלו מראה באצבע מה שהוא נפנוי ע"כ אמר לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך וזהו בלילה שאנו עוקרין את השלחן ומצה ומרור מונחים בו:

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו: בגמרא אמרו מתחיל בגנות ומסיים בשבח פי' מתחיל בגנות מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו במצרים: וכן אמרו בירושלמי בתחלה צריך להזכיר בענין הנהר שבו אבותיכם ולפי שהזכיר בן רשע שהוציא עצמו מהכלל אמר ממשיכין לזה כי זה הרשע הוא שורש פורה ראש ולענה כי מתחל' היו בן אבותינו בענין הנהר בי בולס היו עובדי ע"ז כמו שנזכר בב"ר כי תרח היה עושה צלמים והנרהם בנו אחר שעבד לע"ז נתרחק מביו הכיר את בוראו ושבר צלמיו וע"ז קרבו הש"י לעבודתו ואנחנו זרעו מחזיקים בבריתו שאנחנו מזרע יצחק שנתן הש"י לעת זקנתו והבדילו מישמעאל ובני קטורה כמו שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע וזהו שאמרו בירושלמי ואברהם את אמרת כתוב כמה נסים עשיתי עמו עד שנתתי לו את יצחק כלו' נסיונות עשיתי ואחרי ליצחק את יעקב זאת עשו ולא נק' עשו זרע שנא' כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק: ואחרי לעשו את הר שעיר כמו שנא' ולך ארץ מפני יעקב אחיו שלא רצה לקבל עבודות ועשו כמו שקבל יעקב שנאמר ויסב יעקב בארץ מגורי אביו ואתנגבל הדבר וירד למצרים ומשם גאלנו הש"ב ע"כ נאה לנו לבד לספר ביציאת מצרים כי סבלנו עבדות ועשו ורחינו ישועת ה' ודבקנו בעבודתו וזה הרשע כפר בעיקר ע"כ אנחנו מספרים הלילה ענין היציאה הזאת כמו שהבטיחנו הש"ו ושמר הבטחתו כמו שזכיר אחר זה: ובדבור יהושע נאמר כי אף ע"פי שיצאנו ממצרים ועלינו לארץ כנען אין אנחנו מזרעם לא מזרע מצרים אשר מהם יצאנו כי בעבר הנהר שהוא נהר פרת המבדיל בין ארץ כנען לארם ולזה נקרא אברהם אארם הענרי ולא מבני כנען המקובל אשר אחנו את ארבו כי אם מעבר הנהר שהוא של שם המבורך ולזה אנחנו מזכירים זה

הסיפור של יהושע לישראל ולסמוך לו יעקב ובניו ירדו מצרים מיך יכולנו משה בהבטחת הל"ת לאברהם אבינו בין הבתרי׳ :

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא : חייבין אנו לברך לאלהינו שהוא מבטיח ועושה כי הודיע אברהם מבית אבינו והוליכו בארץ כנען אחר שהבטיחו ואמר לו ואעשך לגוי גדול ואח"כ נזר עליו ועבדו׳ ועינו׳ וזה נסיון גדול אבל הבטיחו להוציאו מהגלות וקבע לו זמן וקיים הבטחתו שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות לאברהם אבינו מה שאמר לו בין הבתרי׳ שנא׳ ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדו׳ ועינו׳ אותם ד׳ מאות שנה ואחר הגזירה הבטיחו ואמר לו ונם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול זאת היא הגזירה והבטחה וקיים אותה ולא איחר אות׳ אפי׳ רגע א׳ שהקב"ה היה מחשב את הקץ והיה משמר אותו כדי לקיים הבטחתו וזהו ליל שמורים הוא לה׳ הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל להוציאם כי אותה שעה נשלם הקץ כי המלאך שגיסר את שרה למועד הזה כעת היה תולד בן היה פסח שבאותו פרק אפה מצות לאת להם לפי שהי׳ פסח ובפסח נולד יצחק ונזרת ד׳ מאות שנה של ועבדום ועינו אותם לא היתה שלא מעת לידת יצחק כי מאז היו גרים אתנו׳ אחר לידת יצחק באברהם כתי׳ ויגר אברהם בארץ פלשתים ויצחק כתי׳ ויגר יצחק בגרר כיעקב כתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ובאבות כמעט וגרים בה וכשתחשוב ס׳ שנה שהיו ליצחק בשנולד יעקב וק"ל שהיו ליעקב ברדתו למצרים יחסר למנין ת׳ שנה רד"ו וכן עמדו ישראל במצרים וכן נרמז במ"ש רד"ו שמה ולא אמר ת׳ : וא"א שיהיו ת׳ שנים במצרים כי בשתחשוב שנותיו של קהת שירד למצרים שהיו קל"ג ושנותיו של עמרם שהיו קל"ז וב׳ של משה כשיצאו ממצרי׳ לא תמצאם ד׳ מאות שנה והרבה שני׳ נגלעי׳ לבנים עם האבות ע"כ א"א להיות ד׳ מאות שנים אלא מעת לידת יצחק כי כן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וא"ש ויהי מקץ שלשי׳ ואחרנא מאות שנה אותן ל׳ שנים מעת מעמד בין הבתרים שהיה ליל פסח בחצי הלילה ואז נגזר עליו ועבדות ועינוי מעת היות לו זרע והקץ היה נגזר ל׳ שנה קודם כשהיה אברהם בן שבעים שנה והתחילו ד׳ מאות שנה כשהיה בן מאה שנה ואע"פי שבשיבת אברהם מחרן לא הי׳ שלם בן ע"ה שנה כבר אמרו בסדר עולם כי שתי יציאות יצא א׳ בהיותו בן ע׳ שנה ואז נגזרה גזרת בין הבתרים ואחר ויצא פעם אחרת בהיותו בן ע"ה שנה ועל דרך הפשט אותן ל׳ שנה היו קודם גזרת בין הבתרי׳ ביציאת אשונה שיצא שנא׳ ויקח אברם את אברם בנו וגו׳ ויצאו ללכת לכנען ויבואו עד חרן וישבו שם : ואז הי׳ אברם בן ע׳ שנה ואז נשלמו ת"ל שנים עם ד׳ מאות משנולד יצחק : והקב"ה היה מחשב את הקץ להשלים הבטחתו וביל פסח בחצי הלילה אל ט"ו בניסן היתה מכת בכורות ואז נגאלו ישראל שהבטיחם ונדיך הוא שהבטיח ושמר הליל׳ מתי אבא וזהו ליל שמורים ובשהגיע אותה שעה נגאלם לא עכבם אפי׳ רגע כי אע"פי שלא יצאו אלא ביום כי כן אמרו נגמ׳ הכל מודים בשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה : וכמו שפי׳ וזבחת פסח לה׳ אלהיך בערב בבא השמש מועד באתך ממצרי׳ בערב אתה זובח בבוא השמש אתה אוכל מועד באתך ממצרים אתה שורף וזהו היה בנקר אבל בחצי הלילה נחשבו גאולים כי פרעה עמד ממטתו בשראה מכת בכורו׳ והלך אבל משה כמו שא"ל ויורדו כל עבדיך אלה אלי ואמ׳ לו קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל א"ל משה וכי בורחי׳ אנו לצאת בלילי׳ והקב"ה אמר לנו לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר א"ל א"כ מה תעשה א"ל משה קרא בקול גדול ואמור בני ישראל הרי אתם בראשות עצמכם קומו צאו מתוך עמי ומאותה שעה נחשבו גאולים וקראו הלל בחצות הלילה אחר אכילת פסח כמו שאנו עושין אחר אכילת מצה ומרור הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה ואותה שעה אמר הקב"ה שהיתה אותה שעה שנגזרה גזירת בין הבתרים שנא׳ לו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ולכן נקרא ליל שמורים :

הוא שעמדה לאבותינו ולנו : אותה הבטח׳ עמד׳ לאבותינו ולנו שכן אמר לו ונם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול זאת היא הגזירה והבטחה וקיים אותה ולא איחר אות׳ אפי׳ רגע א׳ שהקב"ה היה מחשב את הקץ כדי לקיים הבטחתו וזהו ליל שמורים הוא לה׳ הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל להוציאם כי אותה שעה נשלם הקץ כי המלאך שגיסר את שרה למועד הזה כעת היה תולד בן היה פסח שבאותו פרק אפה מצות לאת להם לפי שהי׳ פסח ובפסח נולד יצחק ונזרת ד׳ מאות שנה של ועבדום ועינו אותם לא היתה שלא מעת לידת יצחק כי מאז היו גרים אתנו׳ אחר לידת יצחק באברהם כתי׳ ויגר אברהם בארץ פלשתים ויצחק כתי׳ ויגר יצחק בגרר כיעקב כתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען ובאבות כמעט וגרים בה וכשתחשוב ס׳ שנה שהיו ליצחק בשנולד יעקב וק"ל שהיו ליעקב ברדתו למצרים יחסר למנין ת׳ שנה רד"ו וכן עמדו ישראל במצרים וכן נרמז במ"ש רד"ו שמה ולא אמר ת׳ : וא"א שיהיו ת׳ שנים במצרים כי בשתחשוב שנותיו של קהת שירד למצרים שהיו קל"ג ושנותיו של עמרם שהיו קל"ז וב׳ של משה כשיצאו ממצרי׳ לא תמצאם ד׳ מאות שנה והרבה שני׳ נגלעי׳ לבנים עם האבות ע"כ א"א להיות ד׳ מאות שנים אלא מעת לידת יצחק כי כן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וא"ש ויהי מקץ שלשי׳ ואחרנא מאות שנה אותן ל׳ שנים מעת מעמד בין הבתרים שהיה ליל פסח בחצי הלילה ואז נגזר עליו ועבדות ועינוי מעת היות לו זרע והקץ היה נגזר ל׳ שנה קודם כשהיה אברהם בן שבעים שנה והתחילו ד׳ מאות שנה כשהיה בן מאה שנה ואע"פי שבשיבת אברהם מחרן לא הי׳ שלם בן ע"ה שנה כבר אמרו בסדר עולם כי שתי יציאות יצא א׳ בהיותו בן ע׳ שנה ואז נגזרה גזרת בין הבתרים ואחר ויצא פעם אחרת בהיותו בן ע"ה שנה ועל דרך הפשט אותן ל׳ שנה היו קודם גזרת בין הבתרי׳ ביציאת ראשונה שיצא שנא׳ ויקח אברם את אברם בנו וגו׳ ויצאו ללכת לכנען ויבואו עד חרן וישבו שם : ואז הי׳ אברם בן ע׳ שנה ואז נשלמו ת"ל שנים עם ד׳ מאות משנולד יצחק : והקב"ה היה מחשב את הקץ להשלים הבטחתו וביל פסח בחצי הלילה אל ט"ו בניסן היתה מכת בכורות ואז נגאלו ישראל שהבטיחם ונדיך הוא שהבטיח ושמר הליל׳ מתי אבא וזהו ליל שמורים ובשהגיע אותה שעה נגאלם לא עכבם אפי׳ רגע כי אע"פי שלא יצאו אלא ביום כי כן אמרו נגמ׳ הכל מודים בשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה : וכמו שפי׳ וזבחת פסח לה׳ אלהיך בערב בבא השמש מועד באתך ממצרי׳ בערב אתה זובח בבוא השמש אתה אוכל מועד באתך ממצרים אתה שורף וזהו היה בנקר אבל בחצי הלילה נחשבו גאולים כי פרעה עמד ממטתו בשראה מכת בכורו׳ והלך אבל משה כמו שא"ל ויורדו כל עבדיך אלה אלי ואמ׳ לו קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל א"ל משה וכי בורחי׳ אנו לצאת בלילי׳ והקב"ה אמר לנו לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר א"ל א"כ מה תעשה א"ל משה קרא בקול גדול ואמור בני ישראל הרי אתם בראשות עצמכם קומו צאו מתוך עמי ומאותה שעה נחשבו גאולים וקראו הלל בחצות הלילה

ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם כי יעקב

פירוש הגדה

אבינו כשירד למצרים לא היה דעתו להשתקע שם זרעו כי בכר הנטיחו האל יתברך אבי אדר עמך מצרימה ואבני אעלך גם עלה וגם בגזירת בין הבתרים נאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וכל ירידתו שם עם ניתו לא היתה אלא מפני הרעב והיו חושבים כשיעבור הרעב לשוב אל ארץ כנען וכן אמרו לגור בארץ כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן שהיא קרובה אל ארץ כנען וזה היו אומרים על הביבורים שבכלל הטובה שעשה לישראל הוא שבאו לגור ולחזור ונשתקעו שם בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד מה שלא עלתה בלבם אלא מחסד אל כל היום עליהם וזהו שאמרו במתי מעט שהאנשים מועטים היו כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב:

ויהי לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מבוייין שם עם גדול שלא היו בגרים הנפרדים אחד כאן ואחד כאן אבל היו גוי אחד בארץ מבוין ומפואר וגיבר בהוד והדר כמו בני ביון היקרים המבויינים במילת וביפת ותגלחת כן היו ישראל מבויינין שם עם בפני עצמו מפואר וגיבר בהוד והדר לא בגרים ובבר אמרו ז"ל במסכת יומא שמימיהן של ישראל לא פירשה ישיבה מהן ירדו למצרים והיה בהן ישיבה שנאמר לך ואספת את זקני ישראל והיו מתיחסים לאבותם אבינו שהיה נקרא אבותם העברי וכן הם היו נקראים עברים שנאמר ה' אלהי העברים נקרא עלינו ולא שינו את שמם ולא שינו את לשונם כמו שאמרו חכמים במדרשים בזכות שלשה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את לשונם ולא שינו את שמם ולא פרצו בעריות אחת היתה ביניהם שלומית בת דברי והיתה אנוסה ופרסמה הכתוב אין לך ביון יותר גדול מזה וזהו שאמר ויהי שם לגוי גדול שהיה אומה מיוחדת:

גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם זה מבואר והוא גלוי שזה היה חסד גדול שהאנשים בחיים לגור ורבו זה הרבוי המופלג:

ורב כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום וערה: הבנים יחזקאל הפלג בזה לבאר מה שאמרה התורה וירבו ויעצמו שהיה בתכלית הרבוי כמו עשב השדה וכמו שהיו עצומים בכח היו רבים במספר:

וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה: אחר שדרשנו הפסוק הראשון באנו לדרוש זה הפסוק השני כדי לספר בליל הפסח רבוי הטובות שעשה לנו הא כמו שהיו מספרים מביאי הביכורים להרבות תודות ושבחי לאל על כל הטובות האלו: ואמר וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר והיה בי תקראנה מלחמה ונוסף וגו' והפסוק שנאמר בפרשת זאת חקת התורה הוא וירדו אבותינו מצרים ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו המצרים ולאבותינו והפסוק הנאמר במקרא בכורים וירעו אותנו המצרים והפרש יש בין וירעו לנו ובין וירעו אותנו כי וירעו לנו ר"ל כי הגיעה רעתם אלינו בגופותינו אשר ענרה עלינו רעתם תמיד בבער ובנוי אבל וירעו ר"ל כי בשבנו רעים מבלי הגעת רעה לגופותינו אלא שאמרו שאבותנו בעצמו רעים והחזיקונו רעים על כן אמר כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ בלומר הם רעים וברבים אמו להתחבר שלא יזיקונו ברעתם בשבאותו עלינו אויבינו ויהיו הם בעזרתם להלחם בנו והתחכמות הזה הוא להתחבר למושיען כי אנחנו יודעים שיש למושיען מדה לדון מדה כנגד מדה לכן ברוכין אנו להתחבר איך נמעט אותם שלא ידין אותנו מושיען מדה כנגד מדה כי אם נאש נשרוף אותם א"ל כי ישפטנו מושיען באש כי באש ה' נשפט: ובחרב להרוג אותם אי אפשר כי מושיעם שופט בחרבנו כל בשר אין להתחבר למושיעם אלא להמעיטם במים להשליך כל הילוד היאורה והוא בכור נשבע שלא יניח מבול לעולם ולא יכלה אותנו במים: והקב"ה נשבע שלא יניח מבול לעולם אבל לא נשבע שבשיבבנו במים שלא יטביעם במים וזהו שאמר יהרו עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליהם כמו שתרגם אנקלוס בפיתגמא דאשיבו מצראי למדון ית ישראל ביה דייניון הם השליכו בניהם ביאור הוא השליכם בים: והאומות הם כל היום מתחכמים עלינו האחרונים יותר מהראשונים והקב"ה מצילנו מידם עשו אמר שוטה היה קין שהרג את הבל אחיו כדי שיהרג כל העולם ולא היה יודע כי אביו אדם יוליד את אחת הבל כי הרגו אחיו אבל אני יקרבנו ימי אבל אבי ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי ואירש הבל: פרעה אמר שוטה היה עשו ולא היה יודע כי יעקב יוליד בנים קודם שימות אביו וירשו אותו אבל אני אמית קטנים אם בן הוא והמיתן אותו: המן מה אמר שוטה היה פרעה ולא היה יודע שהבנו' יפרו וירבו ויהיו נקראים על שם ישראל אבל אני אשמיד כולם מגער ועד זקן טף ונשים: גוג אמר שוטה היה המן לא היה יודע כי אלהיהם יפר עצתו אבל אני שאם עם שהיהם שנאמר יאיבנו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו: והאל יתברך שוחק עליהם ולועג שנאמר יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו: וכן בפרעה ביטל עצתם הם אמרו בן ירבה והכתוב אומר אל אמר בן ירבה אלא בן ירבה ובאשר יענו אותו בן ירבה כי הענוי הוא גורם הרבוי לא כמו שפירש הרא"ש ז"ל בן ירבה הימים אשר לא עונה אלא ירבה יותר מהימים שלא עונה להפר עצת פרעה הלא תראה שבט לוי שהיה פנוי מעבודת פרך לא פרו ורבו כשאר השבטים כי לא נמנו אלא מבן אדם ומעלה ולא עלה מניינם ב"מ שנים ועשרים אלף ואשר השבטים שלא נמנו אלא מבן עשרים ומעלה עלה מניינם לחמשים ושנים ושבעים אלף הרי שהענוי גרם הרבוי מרחמי האל להפר עצתו:

ויענונו כמו שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ובו' כי הנוגשים הרודים בהם היו משבימים אותם בעלות השחר שלא יתענו עם נשותיהם להמעיטם וזה היה ענין שלומית בת דברי שהנוגש הוכיח בעלה והוא נכנס אחריו והיה אשת שהוא בעל ובעל אותה ותתענר מאותו מקלל שסקלוהו ישראל:

ויבנו עלינו עבודה קשה כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך: והרגומו בקושי עבודה שהיה מפרכת הגוף בחמר ובלבנים ובכל עבודה בשדה אח כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך כדי שיכחישו גופם ויתמעט לחותם ולא יזרעו ויתמעטו: ואחר שדרשנו זה הפסוק המחלנו לדרוש הפסוק האחר והוא ונזעק: ויש מפרשים בפרך מלשון פרכת מחיצה שהיו מפרישין אותם מנשותיהם וכן בני ענר לא ירדו בפרך לעיניך להפרשו מאשתו ולשון רבותינו הוא לשון קושי כמו שאומרים פריך רב אחאי וכיוצא פי' הקשה:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את עניינו ואת עמלנו ואת לחצנו: זהו לשון הפסוק ואנו דורשין פרק אחר פרק למצוא לה סמך בפסוקי התורה שהקראים נמקרא ביבורים בדקו דבריהם בכל מה שאמרו:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו כמו שנאמר ויאמר מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה וגו' כי הם מקוים מתי ימות המלך החדש אשר התחכם עלינו אולי יקום מלך אחר ויקל מעלינו ובשראו שאחר מות המלך לא הוקל מעליהם ואם הראשון הקל האחרון הכביד אז נאנחו הרבה ולא מצאו תקנה אלא להתפלל אל אלהי אבותיהם להושיעם:

וישמע

וישמע ה' את קולנו כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם
ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת
יעקב: כי לא היו הם ראויים לכך לולא זכות האבות כמו שפי'
יחזקאל ואמר ואומר אליהם איש את שקוצי עיניו השליכו
וגלולי מצרים אל תטמאו וימרו בי ולא אבו שמוע לי איש
שקוצי עיניו לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר
לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים ואעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר המה בתוכם אשר
נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים וזהו שנאמר
ויזכור אלהים את אברהם את יצחק ואת יעקב:

ויראו את עוניינו זו פרישות דרך ארץ: זה התשמיש כמו
שנאמר ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ:
וזהו לשון עוניינו שהוא ענוי גדול כשפורשין האיש והאשה
ממצות עונתם וכמו שדרשו במסכת יומא אם תענה את בנותי
מתשמיש וזהו כמו שנא' וירא אלהי' את בני ישראל שהם דברי'
שנסתר שאין רואה אותם אלא האל יתברך שהוא יודע מה
במחשבה וזהו וידע אלהים:

ואת עמלנו אלו הבנים כי אדם לעמל יולד כמו שנאמר
כל הבן הילוד ביאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון:

ואת לחצנו זה הדחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ
אשר מצרים לוחצים אותם אלו הם הנוגשים הרודים
בהם להכביד עליהם העבודה ומכחדי כחם ואחר שדרשנו זה
הפסוק נדרוש הכתוב הבא אחריו לסמוך כל פרק לפסוקי
התורה:

ויוציאנו ה' אלהינו ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה
ובמורא גדול ובאותות ובמופתים:

ויוציאנו ה' אלהינו ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף
ולא על ידי שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו
שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ
מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים
אני ה' ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכיתי כל בכור
אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח
אני ה' אני הוא ולא אחר זהו לשון ההגדה: ויש לשאול כה
שהרי כתיב בפרש' אקח שאמרו ישראל למלך אדום וישלח מלאך
ויוציאנו ממצרים ויש מפרשים כי זה המלאך שאמרו ישראל
למלך אדום הוא מרע"ה כי הנביא נקרא מלאך כמו שכתוב
ובא אני מלאך ה': וי"מ כי זה המלאך הוא הנראה למשה
בסנה והוא מיכאל ולא בא להוציאם אלא להודיעם כי האל
יתברך יוציאם ממצרים בכבודו ובעצמו וההגדה לא דיברה
אלא שהמצות לא היו ע"י מלאך וזהו שדרשו ועברתי בארץ
מצרים להכותם כמו שנאמר כי בלילה הזה אני יוצא בתוך
מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים: ודרשו שזאת היציאה
וההעברה לא תהיה ע"י מלאך ודקדקו כן לפי שהפרשה כולה
היא מדברת בלשון משה והיה ראוי שיאמר ועבר ה' בארץ
מצרים והכה כל בכור על כן דרשו כי ועברתי אני בעצמי
לא ע"י מלאך שלוח מאתי במגפות כענין שנא' בדוד ונסגרים
והכיתי כל בכור אני ולא שרף כלומר כי גם המכה תהיה ע"י
הקב"ה לא במלך שעושה נקמה נאוניו על ידי ספקלטון שלו
שהם הטרפים שמהם תבא אש שורפת נאוניו כענין שנאמר
בחליהו תבא אש מן השמים ותאכל אותו ואת חמישיו: ובכל
אלהי מצרים אעשה שפטים לא ע"י שליח השלוח מאתו יתברך
לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול שנקרא
מטטר"ון כי שליח בלשון יון מטטרון: אני ה' אני הוא ולא
אחר הש"י ז"ל פירש שהוא בעצמו עשה המכה והרמב"ן ז"ל
פי' שהוא אחד ואין שום עמו למחות על ידו: ויש לשאול בזה
שהרי הכתוב אומר וה' הכה כל בכור בארץ מצרים ואמרו
ז"ל כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו ואם לבולן וה' דיבר
עליו רעה הנאמר על אחאב אחר דברי מיכיהו בן ימלה שראה
הטס ובבא השמים מימינו ומשמאלו ועוד הכתוב אומר ולא
יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף הרי שהמשחית היה נוגף
במצרים לא הקב"ה בכבודו ובעצמו: ועוד איך אפשר
שהקב"ה יהיה ספקלטון להשחית במצרים שהיתה אומה רעה
ובזויה והיה ראוי שמלאך אכזרי ישלח בם לא שימותו דרך
כבוד ע"י הקב"ה: ולאחר אלה הדברים צריך להקדים מה
שפירשו לנו חכמים בזה הסחרים: בבר אמרו חז"ל במסכת
ברכות כי כל העולם כולו הוא מלא מזיקין מקיפין בני אדם
והש"י אינו נותן להם רשות להשחי' וזהו יפול מצדך אלף וריבבה
מימינך אליך לא יגש וכן אמרו בילמדנו פר' ואלה המשפטים
כי הקב"ה מוסר למי שהוא רוצה לשומרו מלאכים ועושין לו
דגך וא' מהם מצריו לפניו תנו כבוד לבלמו של הקב"ה וא"ר
יהודה בר' שלם בר' לוי אין לך בית רועע בחלנו של עולם שאין
בו תשעת קנין מזיקין ואיזה עשויין א"ר לוי פורמא בפניהם
כגון חמורים של טחונין וכשעונות נורמין הפורמא נגלה
והאדם נשטה וכשהמלאך הבורח שלום האדם שותק מיד ניזוק
שנא' ותקרב משחת בפשו ואיתו לממיתים למתים לא נאמ' אלא
לממיתים לאותן מלאכי חבלה שהוא נמסר להם ומנין שמלאך
בורח לפניו שנא' אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף אם יש
מן אותם אלף מזיקין מלאך בורח עליו לפניו להגיד לאדם יושרו
אותה שעה ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כפר
ואמרו בגמ' פ' הבונים כיון שניתנה רשות למשחית לחבל שוב
אינו מבחין בין צדיק לרשע שנאמ' ואחם לא תבאו איש מפתח
ביתו עד בקר: וכיון שנתחשב זה מדברי רז"ל נאמר בהיתר
אלו הספיקות כי הקב"ה נתן רשות לאלו המשחיתים לחבל לא
ע"י מלאך לא על ידי שרף ולא על ידי שליח כי לא היו חשובים
שישחיתום מלאכי עליון אלא אלו המזיקין וזהו ועברתי בארץ
מצרים זאת היא גזירתי שגזרתי עליהם כך לאת רשות לאלו
המזיקין שהם מקיימין דינו באויביו לו הן בית דינו של הקב"ה
בגזירתו שגזר עליהם כך ואלו הן הממיתים הנזכרים בכתוב
ואיתו לממיתים והמלאך המליץ לישראל שהוא אומר מצאתי
כפר הוא ההתעסקות במצות הפסח ונתינת הדם על המשקוף
ועל שתי המזוזות וזהו ורחיתי את הדם אינו שיהיה הדם לבד
חוץ שהרי כתוב והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות
ורחיתי את הדם הוא המלאך המליץ להגיד ישרבכם כי אתם
עסוקים במצות וגזה אני פודה אתכם מיד המזיקין כענין
שנא' פדעהו מרדת שחת ופסחתי עליכם פירשו במכילת' מ"ר
ישמעאל תקפי ופסחתי לא ופסעתי ונהרג' מקומו' משחמשי'
חכמים נחי"ת במקום עי"ן כמו שניאר הרמב"ן ז"ל נסדר
ולה שמות: וזאת הפסיעה היא שיהיה ישראל בין שני מבריים
זה מזה וזה מזה באלו גזרת האל תדלג ממקום למקום ולשון
ופסחתי הוא כנגד הגזירה כי כל אלה הדברים המתייחסים
לא ית' הם כנגד גזירתו וי"מ ופסחתי עליכם הוא לשון מנוח
מענין פסח שאינו יבול לילך ואינו נראה זה שאם ופסחתי
יתפרש לשון מנוחה והוא רמז אל הגזירה מ"כ כשאנוח הגזיר'
עליהם תשחיתם לא העיקר כמו שדרשו ז"ל אל תקרי ופסחתי
אלא ופסעתי והכלל כי הגזירה היתה במצות האל וזהו בעצמו
ובכבודו והמכה היתה בגזירתו שעשאה אל המזיקין שניתנה
להם רשות לחבל כי זה הוא דרכן אולי המגיע' האלהי' ובשניתנ'
להם רשות נעשית הגזירה ושמירת ישראל מפני התעסקותם
במצות נאותה שעה שעברה מעליהם הגזירה דרך דילוג
בחילוף חי"ת ופסחתי בעי"ן ופסעתי כענין אפשע' כך בש"ן
לשון דילוג ולזה נקרא הקרבן פסח במו שכתוב זבח פסח הוא
לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים
ואת בתינו הציל הנוגף הוא המכיל כי דלגה הגזירה מביתם
מצרים אחר לבית מצרים שני והישראל ביתיהם נכזל:

פירוש הגדה

וביד חזקה זו הדבר כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך
אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן
דבר כבד מאד: למדנו כי מה שכתוב במקרא נכורים ביד חזק
היא הנזכרת במצרים שהיא הדבר:

ובזרוע נטויה זו החרב שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה
על ירושלם למדנו כי נטויה נאמר על החרב אבל
לא מצינו במכות מצרים שנזכר בהם חרב וגרמה שהוא נזכר
במה שאמרו לפרעה פן יפגענו בדבר או בחרב והיו רוצים
לומר פן יפגענו דבר אלא מפני כבוד המלכות אמרו יפגענו אם כן
מצינו במכות מצרים שהפחידם להניח עליהם חרב:

ובמורא גדול זה גלוי שכינה כמו שנאמר או הנסה אלהים
לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדולים ככל
אשר עשה ה' אלהיכם במצרים לעיניך: הנה פירשו מורא
לשון רבייה ואינו משורשו כ"א משרש ירא אבל מנקלוס הוא
מתרגם בכל מקום מורא חזונא לשון ראיה כי שאר המלות שהם
עלולות מתחלפות פ"א הפעל ללמ"ד הפעל: וענין גלוי שכינה
הוא ראיית המלאך כמו שנאמר וה' הולך לפניהם יומם הרי
נתגלית להם שכינה ואמרו בב"ר א"ר אבא ובא את הגוי אשר
יעבודו דן אנכי גם את המצריים גם אנכי מלכיות דן אנכי
בשתי אותיות: ר' אלעזר בשם ר' יוסי הגלילי הקב"ה שינאל
את בניו בשיעשו תשובה בע"ב אותיות א"ר יודן מלבוא לקחת
לו גוי ובו' עד ובמורא' גדולים ע"ב אותיות וא"ת ע"ה אותיות
הן גוי ראשון אינו מן המנין ופירש זה כי בשם המפורש נגאלו
שהוא ע"ב אותיות כיצד י' עשרה י"ה חמש עשרה יה"ו כ"א
וכ"ה הם מ"ו והשם גולו בכלל כ"ו עם מ"ו הרי ע"ב:

ובאותות זה המטה כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח
בידך אשר תעשה בו את האותות: ובמסכת
אבות אמרו כי זה המטה נברא בין השמשות כי לא נברא בשת
ימי בראשית וגם אחר ששת ימי בראשית לא נברא שאין כל חדש
תחת השמש א"כ לא נברא אלא בין השמשות שהוא בין ששת
ימי בראשית ובין אחר ששת ימי בראשית והיתה בריאה נפלאה
שבו נעשו האותות שהוא של סנפירינון שהוא מין קשה וצבוע
הסלע מפניו והיו חקוקות בו המכות דב"ך עד"ש נאח"ב
והיה גם שעשה בו משה כל האותות ושיהפך לנחש וגשים
גדולים נעשו בו:

ובמופתים זה הדם כמו שנא' ונתתי מופתי בשמי ובארץ
דם ואש ותמרות עשן: הנה הכתוב אומר כי
מכלל המופתים הוא הדם והמכה הראשונה היתה שנהפך
היאור לדם ואחר שדרשנו זה הפסוק ובדרשה לא נזכרו כל
המכות אנו דורשין בזה דבר אחר:

דבר אחר ביד חזקה שתים ובזרוע נטויה שתים ובמורא
גדול שתים ובאותות שתים ובמופתים שתים:

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ואלו
הם דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד חרבה חשך
מכת בכורות: ריב"ו היה נותן בהם סימנים כדי שלא יטעו התלמידים
ובמסכת מנחות בפרק שתי הלחם בענין שתי הלחם ולחם
הפנים במדת אורך ורוחב ובגובה הקרנות היה נותן סימנים
זד"ר יה"ו ונתן במכת מצרים סימנים לומר כי זה הוא הסדור
המדוקדק הנזכר בתורה לא כמו שנזכרו בספר תלים במזמור
ע"ח דם ערוב צפרדע חרבה ברד דבר בכורות ובמזמור ק"ל
חשך דם צפרדע ערוב כנים ברד חרבה בכורות: על כן בא
ריב"ו ועשה בהם סימנים שהוא המסודר בתורה שזה הסדר
הוא הראוי כמו שאמרו בגלגלתא בטקסין של מלכים הניח
הקב"ה עליהם את המכות אלא דם בשמיעה מורדת עליו
משלח עליה לגיונו ומקיפין אותו פונר אחת הים וגבן במצרי'

הפך מימיהם לדם: לא חזרו מנין עליהם מקמלעי להפחידם
מקול הכוחה במצרים בפרדעים ח"ר יוסי בר חנינא קשה
היה להם קרקורין של צפרדעים במעיהם מהשפעתם וזהו
על דבר הצפרדעים דבור ממש: לא חזרו בהם יורה בהם
חכים במצרים כנים שנאמר ותהי הכנם באדם ובבהמה היו
נכנסין בגופן של מצרים כחכים: לא חזרו בהם מנין עליה
הברכרין במצרים הערוב: לא חזרו מנין עליהם דרמסיות
כלומר מילות הורגים בהם במצרים דבר הרג מקניהם: לא
חזרו זורק בהם נפט במצרים שחין פי' הגאונים ז"ל הבדפתים
כי הנפט הוא מסריח והשחין הוא מסריח וזה הפירוש אינו
נכון אמת הוא כי עטרן ונפט מתיחין אבל פירוש זה למדנו
אותו כי ראינו ספינה אחת של נוכרים הקיפוס דגיחות של
ישמעאלים והיתה מלחמה גדולה ביניהם עד שלא נשאר לבני
הספינה כלי מלחמה ולקחו כדי חמאה של סחורה שהיו
בספינה והרתיחו אותם וזרקו עליהם ונעשה בשרם אבעבועות
וברחו להם וזהו זרק עליהם נפט רותח ונעשה שחין: לא
חזרו משליך עליהם אבני בליסטראות במצרים ברד: לא חזרו
מגרה בהם אוכלוסין הרבה במצרים ארבה: לא חזרו אוסרן
בנית האסורן במצרים חשך: לא חזרו הרג בכורים שבהם
במצרים בכורים שנאמר וה' הכה כל בכור על כן בא ר' יהודה
לתת בהם סימנים שזה הוא בטקסין של מלכים: ולהודיע
לנו כי כל מכות שהביא הקב"ה במצרים הוא עתיד להביא על
עכו"ם שנאמר כאשר שמע למצרים יחיש לשמע בר חר"ח כל
מקום שכתוב בור אלא בבור המדינה הכתוב מדבר בכל מקום
שנאמר בר חסר במלכות הרשעה הכתוב מדבר שהיא מכרה
לישראל מי שפרע מן הראשונים יפרע מן האחרונים: במצרי'
בדם ובעבו"ם ונתתי מופתים בשמי' ובארץ דם ואש ותמרות
עשן השמש יהפך לחשך והירח לדם: במצרים בפרדעים
שהיה קולן קשה ובעבו"ם קול שאון מעיר קול מהיכל במצרי'
עפר כל הארץ כנים בעבו"ם ונהפכו נחליה זפת ועפרה
לגפרית: במצרים דבר ובעבו"ם ונשפטתי אותו בדבר ובדם:
במצרי' שחין ובעבו"ם המק בשרו והוא עומד על רגליו ועיניו
תמקנה בחוריהם ולשונו תמק בפיהם: במצרים ברד ובעבו"ם
וגשם שוטף ואבני אלגביש: במצרים ארבה ובעבו"ם בן אדם
אמור לצפור כל כנף ולכל חיה: במצרים חשך ובעבו"ם ונטה
עליה קו תהו ואבני בהו: במצרים בכור ובעבו"ם שמה נסיכי
כפון כולם וכל בכורים ח"ר מאיר אומר וירדו רמים עמם
וירדו רומים עמם: במצרים פרע מאלהיהם ואח"כ מהם
בעבו"ם מן שר שלהם תחלה ואח"כ מהם שנאמר והיה ביום
ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה
באדמה ע"כ בגלגלתא: ולפי זה נתן בהם סימנין ר"י שזהו
הסידור הנאות שיהיה בטקסין של מלכים ושיביאם הקב"ה
בעבו"ם: עוד הועילנו ר"י שחילק אותן לשלשה חלקים דב"ך
עד"ש נאח"ב כי כן היו: שלשה בידי אהרן שהיו באחרן דם
בפרדע כנים והאחרן היה כאו באחרן: ושלשה על ידי הקב"ה
שהם ערו"ש שהיתה בהם הפלאה ולא בהן יד למשה ולאהרן
אלא להקב"ה ובבנם בהן שחין שהיה ע"י שלשתן פיה הבנשן
שהוא מהאחרן ע"י אהרן וזרקו משה באויר שהיה שולבו באויר
והקב"ה שההפלאה שלו היה בישראל: ושלשה ע"י משה שהיה
שולט באויר והם בא"ח: והאחרונה מכת בכורות שהיתה בה
הפלאה ולא נמסר אלא להקב"ה: והנה המכות היו שלשה ע"י
אהרן דם צפרדע כנים: ושלשה ע"י משה ברד חרבה חשך
ושלשה ע"י הקב"ה ערוב דבר מכת בכורו' שהיה בהם הפלאה
ערוב שנאמר והפלתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי
עומד עליה לבלתי היות שם ערוב למען תדע כי אני ה' בקרב
הארץ: דבר והפלאה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים
ולא ימות מכל לבני ישראל דבר: מכת בכורות ולכל בני ישראל

לא

לא יחרץ כלב לשונו למחרם וער נהמ' למען תדעון אשר יפלא ה' בין מצרים ובין ישראל: והעשירית ע"י כולן לשחין פיח הכבשן לאהרן וזריקה לאויר למשה הפיכתו לשחין שיש בו הפלאה להקב"ה וזה רמז ר' יהודה בחלקו אלה המכות לדב"ך עד"ש נחמ"נ:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצריים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מהו אומר ויאמרו החרטמים של פרעה אצבע אלהים היא ועל הים מהו אומר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וכו' כמה לקו באצבע עשר מכות אמור מעתה במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות עד כאן לשון ההגדה: ופירושה ר"י הגלילי דקדק כ"א מכות מצרים שלא היו אלא באצבע אחת ממה שאמרו החרטומים אצבע אלהים היא ובאות' אצבע היו עשר מכות א"כ איך שנאמר יד ויד יש חמש אצבעות א"כ היו חמש פעמים עשר מכות שהם חמשים: אבל במשנת אבות שנינו עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרי' ועשרה על הים ומקרא מפורש הוא שהיו הרבה מכות בים שנאמ' בשמואל אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר זהו מדברים סוף: ומכילתא אמרו שהם כנגד עשר נפולות שנפרשת שירה וכן היא באבות דרבי נתן: א' רמה בים: ב' ירה בים: ג' טבעו בים סוף: ד' תהומות יכסיומו: ה' ירדו במצולות: ו' תרעץ אויב: ז' תהרוס קמיך: ח' יאבלמו בקש: ט' בסמו ים: י' בלבו בעופרת: ובא רבי יוסי הגלילי ודקדק כי מלשון אצבע שנאמר במצרים ויד הגאמר בים יש לומר כי כל מכה מהם היתה מחומשת:

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצריים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתים צרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרי' לקו ארבעי' מכות ועל הים לקו מאתים מכות: ר' אליעזר הודה לר"י הגלילי שבים לקו חמשה פעמים יותר ממה שלקו במצרים בתוספת יד עם אצבע והוסיף כי כל מכה היתה של אצבע לפי שכל הדברים הם מורכבים מד' יסודות ובא ולמד כי כל היסודות כולם לקו ובמכה אחת לקו ארבעה יסודות והרי במצרים מ'מכות ד' פעמי' י' ובים שהיו מחומשות הם מאתים מכות: והפסוק הזה נאמר בתלים על מכות מצרים במזמור ע"ה:

רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצריים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם צרה משלחת מלאכי רעים: חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמור מעתה במצרים לקו חמשים מכות ועל הים לקו מאתים וחמשי': ר' עקיבא הוסיף על ר' אליעזר כי עשה חרון אפו אחת ור"א לא עשאה פרט אלא בכלל לכל המכות והם חמש מכות כי גם היסוד החמישי הוא הגלגל השתיית היסודות התייסר חמשים ולדברי רבי עקיבא יהיו במצרים חמשים מכות ועל הים מאתים וחמשים מכות: ובשנצרף כל החשבונות לר' יוסי הגלילי חמשים מכות ולר"א מאתים מכות ולרבי עקיבא מאתים וחמשים מכות יהיו חמש מאות מכות כמנין דב"ך עד"ש נחמ"נ ואין שם יותר אלא אחד

ואחוזו אחד כי כל הפרטים עולים לכלל אחד:

כמה מעלות טובות למקום עלינו וגו': לפי שאחר שאלת הבן מה נשתנה הלילה הזה: הוצרכנו להתחיל בגבורות ולומר עבדים היינו לפרעה במצרים והוצרכנו לסיים בשבח ולדרוש פרשת מקרא בבורים והיא מאחרי אומר מני עד סוף הפרשה ודרשנו אותה עד ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וגו' ובסוף לו הפסוקי'יש ויביאנו ל המקו'הזה ויתן לנו את הארץ הזאת וגו': ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' על כן אנו מסיימין בשבח במה מעלות טובות למקום עלינו קודם שהבאנו גרגיר זה של מאכל או משכול זה של ענבים והקב"ה מחברה לנו במתנה קטנה בזאת פרשון לכל הטובות שעשה עמנו קודם שהבאנו הפרי הזה וזה מרחמי שמים המרובים ואמרו כי הרבה טובות יש למקום עלינו עד שבאנו ל בית המקדש להביא לו זה הפרי: והטובה הראשונה היא ההוצאה ממצרים והיה די לנו בזה הטובה ובפלה עלינו לראות נקמה בשונאינו לעשות בהם שפטים והיה די לנו ובפלה עלינו כי עשה שפטים בשלהיהם שהיו בוטחים בהם: והיה די לנו בזה ועוד כפלה עלינו שהרג בכוריהם: והיה די לנו בזה ועוד כפלה לנו שנתן לנו את ממונם והם שתי טובות בדרך הרבחת ובא ירשת: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שקרע לנו את הים ועשה לנו שביל בתוכו: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שלא נתלבלבנו בטיט והעבירנו בתוכו בחרבה וכמו שאמר ישעיה מוליכם בתהומות כסוס במדבר בבהמה בנקעה תרד רוח ה' תניחנו ובן אמר המשורר ע"ה ויבער ים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות כמדבר: ודי לנו בזה ובפלה לנו שסיקע צרינו בתוכו שתי טובות האויב בולל במים ואנחנו הולכים בנחת בתוך הים: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שספק ברכנו במדבר ארבעים שנה כמו שנאמר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר: והיה די לנו בזה אפי' אבלנו עשבים ובפלה לנו שהאכילנו את המן שנאמר המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שנתן לנו את השבת כמ"ש חז"ל מאנה טובה יש לי בבית גנזי ואני נותנה לכם ראו כי ה' נתן לכם השבת שיש לנו מנוחה שביעית משא"כ לכל המלאכים ובמן נראה לנו זה שברכו במן שירד לחם משנה ביום הששי וקדשו במן שלא ירד בו: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שקרבנו לפני הר סיני מאנ'ישראל עם מאנ'המלאכי'ופסקה ממנו הזוהמ'שהטיל הנחש בחוה בשבא עליה ממה שכתו'הנחש השיאני קרי בי'השיאני בשי"ן וישראל שעמדו על הר סיני אחר שהתקדשו שם ונגלה עליהם הקב"ה פסקה זוהמתן שנתלבשו בנשמת פנים וראשת אחת כמו שכתוב כי לבבנו נכות אחבש בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו מכאן אמרו בברייתא דאבות על עז פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני וזהו שאמרו בפרק מבות אליבא בשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסק' וזהמתן וא"ה עדיין הם בזוהמתן: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שנתן לנו את התורה שהיא כלי חמדה שבו בנרא העולם וזהו שאמרו במס' אבות חביבין ישראל שנקראו בנים למקום בשפסקה מהם הזוהמא וחביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו בנרא העולם מה שלא עשה כן לצדיקים הראשונים חבוך מתושלח שם וענר והאבות: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שהכניסנו בארץ ישראל שהוא מקום השכינה: והיה די לנו בזה ובפלה לנו שבנה לנו בית המקדש כי גלוי וידוע לפניו כי אדם אין בדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וברוך כפרה והקב"ה בתשלום כל הטובות בנה לנו בית המקדש ושם בן הרבה טובות יש למקום עלינו בפולות ומכופלות מביאת מבריים עד שבנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו ובזה השלמנו לדרוש מאחרמי אומר אני לספר ביאת מבריים:

רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא י"ח ואלו הן פסח מצה ומרור: זאת המשנה היא כפ' ע"פ והיה אומר רבן גמליאל כי בכל סדור ההגדה הוא לומר שלשה דברים אלו ואם לא אמרם לא יצא י"ח והגדת לבנך' שנשאלת מה נשתנה נזכרו שלשה אלו אינו אלא לענין השנוי שיש בין זה הלילה לשאר הלילות אבל לאת עיקר

הטעם

פיורש הגדה

הטעם נתן לא יצא י"ח אם לא אמרם בסדר:

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה על שום שפסח הקב"ה על בתי וכו' • רבן גמליאל שאמר שלשה דברים אלו היו רבן גמליאל הזקן שהיה בזמן הבית כמ"ש במסכת שבת הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו בשיאותן בזמן הבית מלה שנה וזה היה בן בנו והיה אחר החרבן כמו שנראה בפ' כל בתי ובפ' כל אלו מומין ובפ' נתרם דינמות ועל זה אמר אבא חלפתא לרבן גמליאל האחרון זכורני רב"ב הזקן אבי אביך שהיה עומד על גבי מעלה בהר הבית ובזמן ר"ג זה חרב הבית ורבן יוחנן בן זכאי שלו מתפייאנוס שלא יפסיק הנשיאות משלשלת זה של רבן גמליאל בנזכר בפ' הנזיקין ובודאי כי זה רבן גמליאל רחה הבית בבניינו וביומיו היו עושין פסח כמו שנזכר ברבקאון מסנהדרין וכן אמר ר' צדוק בפ' כיצד צולין שאמר לטבי עבדו בא ואכלה לנו את הפסח על האסכלה ור' צדוק שסיפר זה המעשה היה אחרבן כמו שנזכר בפרק הנזיקין • אבל משנה זו נשנית אחר החורבן על בן פסח שהיו אוכלין אבותינו בזמן שבית המקדש קיים על שום מה על שום שפסח הקב"ה פי' שפסח שפסעמנית המצרי זה לבית המצרי האחר והכיל בית הישראלי שהיה ביניהם וזהו שאמר שפסח על בתי בני ישראל בנוגפו את מצרי' ואת בתינו הציל כי הפסח הוא המציל שלא כדברי האומר כי פירוש פסיחה היא מנוחה מלשון עור ופסח שאינו יכול לילך ואם היתה לו מנוחה לזה הנוגף בבתי בני ישראל היה נוגף אותם אבל הענין הוא במו שפירש ז"ל אל אקרי ופסחתי אלא ופסעתי ובבר כתבתי זה למעלה א

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם מיד שנא' ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרי' עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה' וגם צידה לא עשו להם כי אם יכלו להתמהמה היו מחמיצין בצקם כי לא הוזהרו על אכילת חמץ עדיין ולא נצטוו על אכילת מצה אלא על אכילת הפסח שנאמר כלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו ולפי שלא יכלו להחמיץ בצקם שנאמר ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ על כן הוזהרנו מאכילת חמץ ונתחייבנו באכילת מצה בכל זמן בליל ראשון מן התורה שנאמר בערב תאכלו מצות:

מרור זה שאנו אוכלין על שום מה על שום שמררו המצרי' את חיי אבותינו במצרים וכו' מצות מרור לא היתה אלא עם אכילת הפסח זכר לימררו את חייהם בעבודה קשה ובזמן שאין שם פסח אין שם מצה מן התורה לאכול אלא מדרבנן ושלשה דברים אלו חייב אדם לאומרם שהם שלש מצו' כלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו:

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנא' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרי' • זאת ההלכה נאמרה בגמ' אחר המשנה של ר"ג לומר כי הוא זה ממצות ההגדה שחייב אדם לומר לא את אבותינו בלבד הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו אל הארץ אשר נשבע לאבותינו ובבר אמרנו אל התינוק השואל מה נשתנה ואלו לא גאל את אבותינו ממצרי' הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדי' היינו לפרעה במצרים:

לפיכך אנו חייבין להודות ולהלל לשבח לפאר לרומם להדר לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות ומיגון לשמחה ומאבל לי"ט ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה • זהו לשון המשנה אחר משנת ר"ג וז"ש מתחיל בגנות ומסיים בשבח שאין ראוי לנו שנהיה כפויי טובה להקב"ה שעשה כל הנסים האלה ולא נודה לו הטובה לפיכך אנו חייבין להודות להלל וכו' • ויש כאן שמנה מיני הודאה כנגד ארבעה נסים שעשה לנו הוציאנו מעבדות לחירות אחד ומיגון לשמחה שני ומאבל לי"ט שלישי ומאפלה לאור גדול רביעי וכמו שבוארנו האל היו כפולות עלינו כן ראוי שנודה הודאות כפולות על אלו הנסים שמנה הודאות על ארבעה נסים • וי"מ שאין ראוי לומר לקלס שהוא לשון גזיון וכן אמר רב עמרם נאון ז"ל לפי שבתוב לענ וקלס אבל רבותינו ז"ל הם משתמשין בו לשון שבח נמדרש קדמו שרים אחר נוגעים כי ישראל היו מקלסין להקב"ה תחלה ואחר המלאכים ואחר הנשים שנאמר בתוך עלמות תופפות • וכן בכל המקומות מזכירין מקלסין להקב"ה והוא מלשון והוא נמלכים יתקלס לשון שבח וכן לא היית בזונה לקלס אחנן לשון שבח וכן לע"ז שעובדין אותה ברגימה אומרים אבני בית קולים כי כן היו קורבן אותה עובדיה לשון שבח ואנחנו מבנין אותה לבאי מרקולים כלומר הפך קולים כי בלשון רו"ל מר לשון המורה והפך אמרו בבכורות בפ' עד כמה מזבן תרבא בטבמא במר תיתא פי' שהיה מוכר אבל אסור בתמורת אבל התיתא שהוא אבל מותר וכן בפ' ג"ה בגילה אמר דשחוטה כלן לשון המורה ואלוף וכן מר קולים הפך שבח • אם כן נכון לומר לקלס לשון שבח ואין לחוש שיהיה לשון לענ וקלס ויגיד עליו רבו שאר המלות שהם לשון שבח • ואלה ההודאות כולנו אנו חיינין בהם למי שעשה לאבותינו ולנו כ"א לא נגאלו הם היינו משועבדים לפרעה ולבנים אחריו עד היום ומה הם הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות וזהו הסרש וכיון שיצאנו מעבדות לחירות יצאנו מיגון לשמחה כי מי שיש רשות אחריים עליו הוא בגיון ואם יצ'לחירו'יצא לשמח'וכמו שאמרו בראשון מע"ז כי עבדים עברים ביצאתם לדרור היו אוכלים ושותים ושמחים ועטרותיה בראשיהם וכן יצאנו מאבל לי"ט כי העבד הולך ינוח באבל ובבאתו לחירות יצא מאבלותו לי"ט וכמו שכתו' מנעי רגלך מיחף ופסוק הוא בגילת אסתר בגאר בחשר ימשש העור בחפלה ובבאתו לחירות הוא יוצא לאור • ומה שאמר לאור גדול ולא אמר מתם כי אותו אור אינו אור זה שבנס הענדי' משתמשין בו שלא אור הכבוד כמו שנא' כי החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה על כן נאמר לפניו הללויה הוא הסבה היותר מעולה שבספר תליס שים בו סבה וזכר שם הש יתברך כמו שאמרו בחחיון מפסחי'

וזאת הפתיחה היא בעין ברכה לקריאת ההלל:

הללויה הללו עבדי ה' • אמרו בגמ' הלל זה מי אמרו ר' יוסי אומר אלעזר בני אמ'משה וישראל אמרוהו בשעה שעבדו על הים והאוקין עליו אביריו לומר דוד אמרו ובראין דבריו מדבריהם אפשר ישראל שחטו את פסחיהם ונטלו את לולביהם ולא אמרו שירה ואעפ"י שבבאב בספר תליס בבר אמרו בגמ' דבתרא כי ע"י עשרה זקנים אמרו דוד שהוא חיבר כל שירו' שבעולם עם ספרו ועשרה זקנים הם אדה"ר ואחרה' הוא איתן האזרחי ומלכי צדק ומשה והימן וידותון ואסף וג' בני קרח בלם מפורשי' הם בספר תליס • וי"א כי אד"הר אמר מזמור שיר ליום השבת וכן הוא במדרש קהלת אבל בגמרא דסנהדרין אמרו כי ה' אקראתי ואדע אמרו אד"הר לפי שנאמר בלמי ראו עיניך שהיה גולם בעת היצירה ומשה אמרו שלשון ארמי היה מדבר לפי שאמר ולי מה יקרו רעיך אל ל' תרגום • והלל זה קראוהו בגמרא ברכות הלל מברכה שקורין אותו על בחולת מצרים ואמרו עליו הקורא אותו בכל יום כמו שקוראין בימים שבומרין את ההלל הוא מחבר ומגדף שאינו אלא כמבחר כיון שאין קורא אותו על בם אבל פסוקי דזמרה אמרו שהקורא הלל בכל יום מובטח לו שהוא בן הע"הב והוא מהמזמורי' שהם תהלה לדוד עד סוף הספר אינו חייבין לדוד שהוא

פירוש הגדה

שהוא חותם בהם כמו שפותח בהם כמו שאמרו על המזמור הראשון שפתח בו בחשרי האיש וחתם בו אשרי כל חוסי בו . כי למה רגשו גוים הוא ראש מזמור וכן אלה המזמורי פתיחתן וחתימתן שהרי הראשון תהלה לדוד וחותם תהלת ה' ידבר פי שלא שהוא חותם ויברך כל בשר שם קדשו מנחנו אומרים כי מנחנו גם כן נברך יה מעתה ועד עולם שהוא פסוק בזה ההלל כדי לחתום הללויה לשלשל בו הללויה הללי נפשי וכל אחר המזמורי פותחים בהללויה וחותמים בהללויה ע"כ אמרו כי כל הקורא בכל יום הלל זה של פסוקי דזמרה שהוא כן העולם הבא והלל הגדול לא תקנוהו אלא על גם גדול כגון ירידת גשמים אחר עצירה לפי שיש בו נותן לחם לכל בשר וכן על בוס ממישי לתוספת הודאה וברכה ונקרא הלל הגדול לפי

שהקב"ה יושב ברומו שלעולם ומחלק מזון לכל בריה ואריב"ל הני כ"ו כל"ח כנגד כ"ו דורות שבר' בעולמו ולא נתן להם התורה וזן אותם בחסדו ואמרו מאחר דאיכא הלל אחן מ"ט אמרינן האי הלילא מפני שיש בו חמשה דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים ושעבוד מלכיות - יציאת מצרים דכתיב בבאת ישראל ממצרים וקריעת ים סוף דכתיב הים ראה וינס מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאילים תחיית המתים דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים שעבוד מלכיות דכתיב לא לנו ה' לא לנו איכא דאמרי לא לנו ה' לא לנו אלא מלחמת גוג ומגוג ר' נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מליץ נפשם של צדיקים מגיהנם שנאמר אנא ה' מלטה נפשי אכי"ר :

תו"ש של ב"ע

והשלמתי זה המאמר אשר קראתיו מאמר חמץ עם פרוש ההגדה אשר קראתיה אפיקומין אני שמעון בכה"ר צמח זלה"ה בהיותי בחצי חדש השני משנת שמנים שנה משנותי והיתה ההשלמה יום שלישי בעשרה ימים לחדש אני לדודי ודודי לי משנת ה' חפץ למען צדק"ו יגדיל תורה ויאדיר ותכן אחריה לחיים ולשלום לנו ולכל ישראל חכמים שנת יפיפית מבני אדם הדצ"ק

חן נשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם . ברוך הוא וברוך שמו לעולם ולעולמי עולמים אכי"ר :

תפארת ישראל

בסד אגרת תפארת ישראל

דע כי בתקון מועדותינו תלויות כמה מצות חמורות שיש בהן כרת כעשיית פסח ואכילת חמץ וענוי יום"כ ושאר מצות ידועות לכל אדם . והקושי הוא אלו כמהלך שני המאורות הגדולים שהם השמש והירח כי הם הפועלים הגדולי' בזה העולם באשר הוא בגלה מעניינ' לכל אדם חכם ושאינו חכם . ואמנם היות תקון מועדותינו תלוי בשניהם יחד בענין השמש הוא מבואר שהרי הקפידה תורה שיהיה חג המצות בחדש האביב וחג השבועות בעת הקציר וחג הסוכות בעת האסיף וכל אלה העתים הם תלויים במהלך השמש אין לירח רושם בכל זה ע"כ הישמעאלים שאין משגיחין במועדותיהם למהלך השמש הם משתנים בכל עתות השנה באשר הוא ידוע ממנהג' ובם אנחנו צריכין למהלך הירח לפי שהתורה הקפידה שיהיה חג המצות בט"ו יום לחדש הלבנה וכן חג הסוכות ויום הזכרון בראש לחדש ויה"כ בעשור ועל כן הבוצרים שאין משגיחין למהלך הירח מועדותיהם יבואו פעם בתחלת החדש פעם באמצעו פעם בסופו אולתי בקצתם שהם רודפים אחרינו בהם באשר הוא נודע ממנהגם . ואחר שתקון מועדותינו הוא תלוי במהלך שני המאורות על כן אנחנו צריכין לדעת מהלכם כדי שיבואו מועדותינו בעת הקבוע להם מן התורה כפי מהלך השמש ומהלך הירח יחד . ידוע כאשר לשמש חדש כ"א שנה לפי שאין לשמש רושם חדי חדש בחדשו כ"א מידי שנה בשנה שהם חוזרים העתים בשנה זו כאשר היו בשנה שעברה קור וחום וקיץ וחורף על כן נקרא שנה שהיא שוה לבא באשר בתחילה . ולירח אין לו שנה כ"א חדש לפי שבכל חדש הוא משתנה ענינו מחוספת אורה ל חסרון ומחסרון אורה ל תוספת ועל זה נקרא חדש לפי שהאור הוא מתחדש בו בזה העולם מדי חדש בחדשו . ידוע הוא כי בשנת השמש יש שנים עשר חדשי הירח והוספת ימים ולפי שראו הבוצרים ששתים עשרה פעמים היא מתחדשת הלבנה בשנה חלקו השנה לשנים עשר חדש כדי שיקל מעליהם מניינם כי אלו

היו מונים השנה לימים בלבד היה בגד עליהם שיאמרו כך וכך ימים יש לנו מהשנה וחלקו אותה לשנים עשר חלקים וקראו כל חלק חדש לא שיש בו אידוש של כלום כי לפעמי' יבא תחלת חדש בתחלת חדש הלבנה פעם באמצעו פעם בסופו ולפי שנת השמש הוא יותר מי"ב חדשי הלבנה על כן אותו תוספת חלקוהו לי"ב חדשים ויעשו חדש שלשים יום וחדש שלשים וא' . גם הישמעאלים לפי שראו שבשנת החמה היא מתחדשת הלבנה י"ב פעמים עשו שנתם מי"ב חדשים ולפי שנת החמה היא יתירה על י"ב חדשי הלבנה על כן היא מתקבצת שנתם שיעור אותו תוספת ומשתנה בא פסחם מקץ לחורף ומחורף לקץ . ומשלמות תורתנו הקדושה היה לתקן מועדותינו על דרך שני המהלכים יחד שיהיו חדשנו חדשי הלבנה ושנותינו שנות החמה בלי שום שנוי וחלוף וזה מחייב להיות שנותינו פעם משנים עשר חדשי הלבנה פעם משלש עשר' ובזה התקון יבואו לעולם מועדותינו בהלכתם לפי חשבון מהלך השמש ולפי חשבון מהלך הירח ולפי שזה הוא ענין מפואר הרבה לתקן בין שני המהלכי' ואין בשאר האומות אומה הולכת על דרך זו על כן נקראת חכמה זו חכמתנו וכמו שאמרו חז"ל כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים זהו חשוב תקופות ומזלות וזה נקרא סוד העבור לפי שנמסר להם לישראל בקבלה מהנביאים ומלמדים אותו לראוים בסוד ובהבנע וזאת היא חכמתם של בני יששכר שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ואמרו ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים מאן יודעי העתים רבנן שיודעים לענין שנים ולקבוע חדשים ואחת מהשבועות שהשביע הקב"ה לישראל היא שלא יגלו סוד העיבור לא"ה . ולפי שאמרו חז"ל שכל מי שיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר ואת פועל ה' לא הביטו ואת מעשה ה' לא ראו על כן אני כותב בבאן דברים קלים למבות דברי חפץ כמה שאנו צריכין לענין תורתינו בגלות החיל הזה . וגם אני יודע כי יש בחשוב תקופות ומזלות ענינים שאינם אלויים

במבית התורה חלק לדעת מחודשות העולם וגם יפסק זה אחד מגדולי תורה שהרי אמרו אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל כרקיע מכה אותו ואומר לו גדל הדא הוא דכתיב קידעת חוקות שמים אם תשים משטרו בארץ שוטר וכן אמרו בשתקופת טבת גובלת בנדק ו"ו' וידיעת הגרים אלו היא חכמה מבוארה ג"כ אלא שאינה שלימה היום וגם לאנשי התור' אין בורך אליה כי אין רשם למזלות בגבול התורה ובגבר אמרו ז"ל ומחותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה גויים יחתו ישראל לא יחתו ואמרו אין מיבטרוגינין מתקיימין ביהודי' אבל מה שאנחנו ברכין. לתורתנו הוא לדעת תקון המועדות התלוי בחדשי הירח ובשנת החמה. וקראתי שם לזאת החבורת תפארת ישראל לפי שהיא מפארת הודם והדרם לעיני העמים בחשר נזכר בתורה השלימה כמו שכתבתי ופתחתי בה שערים להקל למעיין:

השער הראשון במהלך הירח לבד

דע כי גלגל הירח הוא למטה מכל הגלגלים ואין אור הירח מעצמו אלא מאור השמש ובשהוא תחת השמש הוא חשוך מבלתו ומאור כנגד השמש שהוא מתרחק ממנו מעט מעט וכל אשר יתרחק ממנו הוא מוסיף אורה עד שהוא מתרחק ממנו חצי הגלגל והם זה כנגד זה אז הוא מאיר החצי שהוא גראה אלינו וגראה אותו כולו מאיר ואחר כן הוא מוסיף להתקרב אל השמש ותחסר האורה מעט מעט עד שהוא פוגע בו פעם אחרת אז יחסר אורה ומעת הדבקו בו גראשונה עד הדבקו בו בשניה יש חדש אחד. ודע כי יש לירח תנועות שונות כי חמשה תנועות יש לירח זה מאד רבוי הגלגלים שהם נושאים אותו. עד כן אמו רואים אותו פעם גדול פעם קטון פעם רחוק מנקודת ראשינו פעם קרוב פעם מהיר פעם מאחר תעצ"ו שתנועתו בגלגלו היא שוה לעולם ובגבר אמרו חז"ל פעמים כל נאחרובה פעמי' כל נקברה והנאמר רחים לזה ממזמר הכתוב עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. ואמרו שם שמש ידע מבואו ירח לא ידע מבואו. והיא ראיה חמיתית ואני עתיד לפרש זה בעזרת העוזר יתברך. ולענין מה שאנחנו בו אין אנחנו ברכין לכל זה כי חדשה של לבנה אשר אנחנו מתקנין מועדותינו עליו הוא מהלך הירח האמצעי שהוא שוה לעולם לא יחסיר ולא יעדיף והוא על תנועת גלגל קטן שהירח תקוע בו והגלגל ההוא תקוע בגלגל הגושן אותו ומהלכה הוא שוה לעולם ובשהגלגל הזה הקטן שקורין אותו גלגל היקף הוא כנגד השמש ממש אז הוא מוכן ותחלת החדש יהיה הירח תחת השמש ממש אז גוטה ממנו שיעור חצי קוטר אותו גלגל קטן

אמנם במה הוא חדשה של לבנה בגבר אחרו בו הקדמונים דור אחר דור כי זאת החכמה מ"מ לעמוד בה נדור אחד וברכין האחרונים לסמוך על ספרי הראשונים במה שמעידים להם שהם ראו מבני הגלגלים על אותו דבר שהגיעו בספריהם ובשהם מעריבים מה שמובאים הם למה שמבאו הראשונים אז יתגבר אליהם מה שלא גגלה לראשונים כי אם הראשונים בוונו חשבונם למה שגראה להם ואולי טעו בגבר מועט בגלי מורגש נימיהם בי גלגל הגלגל וקטון הכלים שהם משתמשים בהם בגבר מועט בלתי מורגש ובדוד הימים הוא עולה לחשבון גדול. על כן ברוכה אומנות זאת לסמוך על הקדמונים ועל זה אמרו ז"ל שהראשונים היו מאריכים ימים עד קרוב לאלף שנים מפני החקופות ולכוון חדשה של לבנה בלא ספק בריך זמן גדול. ונגיע סתון חדשה של לבנה אלא ב"ט יום ואחר לפי שאנחנו רואים שהחדשים הם בין כ"ט יום לשלשים יום לא הגיעו לעולם הדש פחות מכ"ט ולא יותר על שלשים ולא עשינו בן המיד חדש כ"ט יום וחדש שלשים יום

ולא ספק בכל שלש שנים יחסר לנו יום אחד כי נעשה ר"ח היום ולא יהיה דבוק הירח עם השמש עד למחר. על כן הוכרחנו להוסיף על חדשה של לבנה שני שלשי שעה בשלש שנים פשוטות יהיו ע"ב שלישיות שהם כ"ד שעות שהם יום אחד על כן אמרנו כי חדשה של לבנה הוא כ"ט יום וחצי ושני שלישי שעה ואנו הסתפקנו על זה החשבון יחסר לנו בכל שלשים שנה פשוטות יום אחד על כן הוכרחנו להוסיף על אחדש חלק אחד מט"ו בשעה שעולה בשנה פשוטה שעה פחות חומש בשלשים שנה פשוטות שלשים שעות פחות שלשים חומשים שהם שש שעות שליתות והם כ"ד שעות שהם יום אחד על כן אמרנו שהחדש הוא ב"ט יום וחצי ושני שלישי שעה וחלק אחד מט"ו בשעה עד כאן הגיע פלפול בטלמיו"ם היוני והבחינו הראשונים שהיו עושים החדש פחות מזה החלק שהוא חלק מט"ו בשעה והיו מסתפקין בעשותו מב"ט יום וחצי ושני שלישי שעה. אבל עדיין הוא טועה בחשבונו כי לא הסתפקנו גם זה החשבון יחסר לנו בכל אלף ושמוני' חדשים שהם תשעים שנים פשוטות שנה אחת וכ"ד פעמים אלף ושמונים חדשים בנגד ב"ד שעות ביום עולים עשרים וחמשה אלף ותשע מאות ועשרים מולדות שהם מאה ועשרה מחזורות ושבעים חדשים לפי מנין מאתים וחמשה ושלשים מולדות לכל מחזור כי כן הוא עולה כל מחזור של י"ט שנים כמו שאני עתיד לבאר בעזרת העוזר יתברך. וכזמננו זה שאנו מחשבין יותר ממאתי' ושבעים מחזורות יתרחק המולד מהחדש קרוב לשני ימים וחצי על כן תנו ברכין לקוסיף על החדש חלק אחד אלף ושמונים נשעה ויהיה החדש כ"ט יום וחצי יום ושני שלישי שעה והלק אחד מט"ו בשעה וחלק אחד אלף ושמונים בשעה וזהו שעה חלוקתנו בשעה לאלף ושמונים חלקים כי לולי זה מאין היה להם להרבות בחלקים והלא בל חכמי אומנות זאת היום מחלקים חלקיה' אלא בשתית לפי שיכולים לחלקו להרבה חלקי' למחצית בשלש ולרביע ולחומש ולשתית ולעשירית ולשמיני עשר ולחמשה עשר ולעשרים ולשלשים ודי בזה חלוקות. ואעפ"י שאלף ושמונים ג"כ הוא מתחלק לכל אלה החלקים וליותר כי הוא מתחלק למחצה לשלש ולרביע ולחמישית ולשישית ולשמינית ולתשיעית ולעשירית ולחמשה עשר ולשמנה עשר ולעשרים ושבעה ועשריב ושפה ושלשים ולחרבעים ולד' וחמשי' ולשבעים ולשנים ושבעים ולמאה ושמנה ולמאה ועשרי' ולמאה וחמשה ושלשים ולמאה ושמנים ולמאתים ושש עשרה ולמאתים ושבעים ולשלש מאות ושבעים ולחמש מאות וחרבעים כן הוא החמת אבל למלאכתנו בחקון המועדו' אין אנו ברכין לכל אלה החלוקות ולמה חלקו הבעה לאלף ושמנים חלקים אבל הטעם בזה הוא לפי שהחדש הוא מכ"ט יום וחצי יום ו' שלישי שעה וחלק מ' מט"ו בשעה' וחלק מ' מאלף ושמני בשעה ובשנחלקנו השעה לאלף ושמנים יהיו שני שלישי שעה תש"ך חלקים כי שליש אלף ושמנים הוא ש"ם ושני פעמים ש"ם הם תש"ך ובשהוספנו על זה חלק אחד מט"ו בשעה ע"ב חלקים בי ט"ו פעמים ע"ב עולים אלף ושמונים יהיו תשב"ב ובשהוספנו על זה חלק אחד מאלף וד' בשעה יהיה חדשה של לבנה ב"ט יום וחצי יום ותשב"ג חלקים מאלף וד' בשעה הסימן כ"ט וב' תשב"ג וזה הוא מקובל אבלנו מבית אדוננו דוד ע"ה כמו שאמר רבן גמליאל הנה מזרעו כך מקובלני מבית אבי אבא אין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום וחצי יום ושתי ידות שעה ושלשה ושבעים חלקים ולא לא היה החשבון הזה מכוון היה משרגה אחת אחדשינו מזמנו ועד היום. ולפי שראינו שהחדשי' הם נאים כסדרן על פי חשבון זה ידענו בתמתבי הוא החשבון האמתי ובגבר אלהינו יקום לעולם ונשרנו מה טוב חלקנו:

ודע כי יש מחכמי זאת המלאכה האחרונים שהעמיקו בחכמתו את הרבה ומבאו טעות לראשונים בחשבונם

ובשהגיעו

וכשהגיעו למקום הזה לא מצאו שום זה החשבון קרוב כ"מ נדבר מועט הרבה והוא שאמרו כי אין חדשה של לבנה מגיע כ"מ לכ"ט יום וחצי יום ושני שלישי שעה וחלק מ' מט"ו בשעה וחלק אחד מחלק ק"ח בשעה לא נשתנה להם הענין שלא מחלק אחד מחלק פ' לחלק אחד מחלק ק"ח ולא אם יהיה כדבריהם אנו אומרים כי קבלתינו אלזלה נאותו מועט לפי שא"א לבא נרוב הימים לשעה אחת כי מה שהוסיף החשבון הזה על חשבוננו בחלוקת השעה לחלק ק"ח הוא כ"מ שהוא חלק מל"ט וחצי וחצי שביעית בחלק אחד מחלקי השעה כשחלקנוה על חלק ק"ח וזה השיעור אנו מוסיפים בכל חדש על חשבון זה ויהיה בכל ל"ט חדשים וחצי חדש וחצי שביעית חדש חלק אחד מחלק ק"ח בשעה ויהיה בכל ל"ט חדשים ושביעית חדש שני חלקים מאותן חלקים ובכל תקנ"ד חדשים יהיה י"ד חלקים מאותן חלקים ושני חלקים ותרי"ב מחזורות ושנה פשוטה אחת יהיה שעה אחת ואחר שאינו מגיע תוספת זה אלא לדבר מועט הקבלה האמיתית לא השגיחה לזה התוספת וחלקה השעה למספר קרוב לזה שהוא מספר מקבל רוב החלוקות במו שביארתי ואין אנו צריכין להרבות חלקים וחלקי חלקים כי היה חדשה של לבנה לפי חלקה זו כ"ט י"ב תתי"ג חלקים קרוב משני שלישי חלק מחלקי חלק ק"ח לשעה והיה הדבר בנד לכוון החשבון בחלקי חלקים על כן להקל מעלינו כל אלה הטרחים בחלקה השעה לחלק פ' חלקים ולאותו שיעור מועט הנוסף לפי חשבון המדקדקים האחרונים לא חשבנו כי אינו מזיק כלל למה שאנו צריכין לו לרוב מיעוטו והיה מוליד ערבו בחשבונות והיה ההפסד מרובה על השבח ואין ראוי לשלמות

התורה להניח ענינים מביאים לידי ערבוב:

ואחר שידעת זה יש לך לדעת כי התחלת המולדות הוא בהר"ד וממנו עשינו יסוד ואתה צריך לדעת מה אחינו לעשות ממנו יסוד ומולד איזה חדש מאיזו שנה הוא כבר ידענו כי בחמשה ועשרים בשול נגרא העולם כי כן קבלו חז"ל וקבלתם זאת אמיתית היא שהרי כשנתשב משנתינו למפרע לפי חשבון המקובל אלינו מהיצירה מצינו כי מולד שנה שנוכר בה אדה"ר היה יום ששי בשבת אחר ארבע עשרה שעות והסימן וי"ד ואותו יום היה ר"ח בלא ספק ואחש השנה והעולם בבר התחיל להנראות יום א' ואם יום ששי היה תשרי יום א' יהיה כ"ה בשול על כן אמרו ז"ל כי בב"ה בשול נגרא העולם ומה שתקנו בתפלותינו לומר בר"ה זה היום תחלת מעשיך הוא לפי שהאד' שהוא עיקר היצירה ביום ר"ה נברא ולפי שהמולד היה בתחלת שעה שלישית מהיום על כן נגמרה צורת האדם בשעה שלישית מהיום וכמו שאמרו ז"ל שעה ראשונה קבץ עפרו · שניה נבלו · שלישית רקמו · והרקום הוא ציור האברי' ותכונתם ולפי שצורת האדם היתה הצורה הנכבדת שבצורות התחתונות על כן כל הצורות נברא בשבילו הלבנה וצורת האדם בתחלת חדושה וכיון שהעולם נברא בב"ה בשול וא"א להניח אותן ימים ובם אין לנו להתחיל השנותינו אלא בתחלת החדש ואז אפשר לעשות תחלת השנותינו מר"ח אלול על כן הקדמנו השנותינו מתשרי שלפני אותו אלול שהוא שנה אחת קודם יצירת האדם ואם מולד אדם היה יום ששי אחר י"ד שעות א"ב מולד תשרי של שנה שעברה יהיה בהר"ד כי בשתחלק ד"ח תתע"ו שהוא מותר שנים עשר חדש מן וי"ד ישאר בהר"ד על כן אנו מונין כל השנותינו ממולד בהר"ד ואם הוא מולד תהו כי לא היה ולא נברא ומכל אותה שנה לא נברא כ"א ה' ימים אחרונים של אלול ולפי שיום אחד בשנה תשוב שנה מנינו כל אותה שנה ועשינו יסוד מנינו בהר"ד:

ואחר ההקדמה זו אחל את לך דרכים להוציא מולדות

והנה יש לך לדעת כי השבוע יש בו ז' ימים · והיום יש בו כ"ד שעות מערב עד ערב והשעה יש בה חלק ושמונים חלקים והחדש יש בו כ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקי' ושנה פשוטה שהם י"ב חדשים יש בה שנ"ד ימים ח' שעות ותתע"ו חלקים ושנה מעוברת שפ"ג יום וכ"מ שעות ותקפ"ט חלקים מחזור של י"ט שנים שיש בו י"ב שנים פשוטות וז' מעוברות שהם מאתים ול"ה חדש יש בהם ו' אלפים ותשע מאות ול"ט יום וי"ו שעות ותקכ"ה חלקים · וכל זה מתקבץ מחדשה של לבנה שהוא כ"ט י"ב תשצ"ג ונהוכאות המולדות איך צריך לדעת מנין הימים ויספיק לך לדעת נאיזה יום מימי השבוע יהיה המולד ונאיזה שעה מאותו יום ונאיזה אלק מהשעה על כן כשיהיה בידך קנון ימים השלימים ז' ז' ומה שישאר בידך אחר שתשלימם שביעיות אותו יום הוא היום מימי השבוע שיהיה בו המולד ולפ"ז איך צריך ליטול בידך מימי החדש כי אם מי"ב תשצ"ג כי כ"ה הם הולכים שביעיות ומותר שנה פשוטה הוא ל"ח תתע"ו כי ש"ב הוא הולך שביעיו' ומותר שנה מעוברת הב"ח תקפ"ט ומותר מחזור כי"ו תקכ"ה כשתשליך הכל בשביעיות · ואחר שידענו כל זה אם רצית להוציא מולד איזה חדש שתרצה דע המולד הידוע לך ותכתוב תחתיו מ' י"ב תשצ"ג ימים תחת ימים ושעות תחת שעות וחלקים תחת חלקים ואחר הכל ואם יתחבר לך מהחלקים יותר מתתר"ף חלקי' עשה מהם שעה והוסיף' על השעות והנשאר מהחלקי' פחות מתתר"ף קח בידך וכן תעשה בשעות עם השעות ואם יתחברו השעות יותר מכ"ד עשה מהם יום א' והוסיף אותו עם הימים והנשאר פחות מכ"ד קח בידך וכן תעשה בימים עם הימים אם יתחברו הימים יותר מז' השלימם איך צריך אליהם והנשאר ז' או פחות מז' אותו קח בידך ונזה תדע נאיזה יום מהשבוע יהיה המולד ונאיזו שעה מאותו יום ונאיזה אלק משעה שלאחריה · כיצד הרי יש לך מולד תשרי שהוא נמאתים ול' חלקים משעה ששית מיום שני הסי' בהר"ד ואחרכה לידע מולד מרחשון תכתוב מי"ב תשצ"ג תחת בהר"ד ואחבר ר"ד עם תשצ"ג ויהיה תתקכ"ז ואחבר י"ב עם ה' ויהי' י"ז והוא מספר השעות ואחבר א' עם ב' ויהיה ג' והסי' ג"ו תתקכ"ז תאמר כי ביו' ג' מהשבוע ב"ז שעו' ותתקכ"ז חלקים מהשעה הי"ח יהיה מולד מרחשון · ואם תרצה לידע מולד כסליו הנה אחר מרחשון תוסיף מי"ב תשצ"ג על ג"ו תתקכ"ז ויש לך מולד כסליו וכשתחבר תשצ"ג עם תתקכ"ז יעלה מהם אלף ושמוני' שהם שעה א' נשארו תש"י · ותוסיף השעה הזאת עם השעות ואחבר י"ב עם י"ז ויהיו כ"ט שעות ושעה אחת שהיתה ביד יהיו ל' שעות תקח כ"ד ותעשה מהם יום וישארו שש שעות ואחבר א' עם ג' ותוסיף עליהם היום שנשאר בידך מהוספת השעות ויהיה ה' תאמר כי מולד כסלו יהיה ביום ה' מהשבת ו' שעות תש"י חלקי' הסי' הוא"ו שי וכן תעשה לעולם · ואם תרצה לדעת ממולד תשרי זה מולד תשרי הבא אחריו והיא שנת פשוט הוסי' ד"ח תתע"ו על מולד תשרי ויבא מולד תשרי אחר והמשל רצינו לידע מולד תשרי אחר בהר"ד הוספנו ד"ח תתע"ו עליו והנה תתע"ו עם ר"ד הם אלף ופ' והיא שעה א' לא נשארו חלקים לקחנו שעה א' והוספנו על ח' של ד"ח תתע"ו ועל ה' של בהר"ד והיה הכל י"ד וחברנו ד' של ד"ח תתע"ו עם ב' של בהר"ד ויהיה הכל ו' והנה מולד תשרי של שנה הבא יהי' יום ו' בי"ד שעות והסי' וי"ד וכן תעשה לעולם בשנה פשוטה · ואם היא שנה מעוברת תחבר בתקופה ד"ח תתע"ו הב"ח תקפ"ט ויבא לך מולד תשרי של שנה הבאה · כיצד הרי לך מולד תשרי של שנת חמשת אלפים וקפ"ב הי"ו תקפ"ד והשנה היא מעוברת כי היא שנת י"ד למחזור רע"ג תוסיף עליו הי"ו תקפ"ד הב"ח תקפ"ט ויבא לך מולד תשרי של שנת קפ"ג תעשה בך תקפ"ט עם תקפ"ד הם אלף ופ' שהיא שעה א' עוד ישאר ע"ג אלקים כ"ח עם י"ו עם שעה אחת שנתקבצה מהחלקי' הם כ"ד שעות שהם יום א' עוד ישאר י"ד

תפארת ישראל

שעות • ה' עם ה' עם יום אחד שנתקנן מהשעות הם י"ח פשלך ז' ונשאר ד' והנה יהיה מולד תשרי של שנת קפ"ג יום ד' בי"ד שעות וע"ג חלקים משעת ט"ו והסר' ר"ד ע"ג • וכן בשתרכה לידע ממולד רמ"ש מחזור מולד רמ"ש מחזור הבא מחריו תחבר כי"ו תקכ"ה שהוא מותר רמ"ש מחזור אחד עם מולד רמ"ש המחזור ויבא לך מולד המחזור הבא כי כשתחבר בי"ו תקכ"ה על מולד נהר"ד יבא לך דכ"ח תשכ"ט שהוא מולד מחזור שני של נריאת העולם שהיא שנת ג' ליצירה למנין נהר"ד ועל דרך זה תעשה לעולם:

והנה מסדר לך לוחות מוכיח מהם נקלות מולד כל חדש שתרכה מהיום ועד השלום ששת אלפים שנה כי אז יחדש העולם בקבלת חז"ל שאחר אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב • וסידרנו נוה ד' לוחות הלוח הא' משנת ה' אלפים קפ"ח ונקרא לוח ההיקף הגדול ויש בו שמנה שעות כל שעה משמשת ששת מחזורות שהם קי"ד שנים ויש בו ה' טורים • הטור הא' מנין שני העולם הטור הב' יום השבוע שבו יהיה המולד • הטור הג' בכמה שעות • הטור הד' בכמה חלקים • הטור הה' מנין המחזורות והוא תחלת המחזור שבו הוא המולד והלוח הב' בק' לוח היקף קטן ויש בו ו' שטין וכל שטה מהם משמשת מחזור א' של י"ט שנים ויש בו ד' טורים • הטור הא' יום השבוע שבו יהיה המולד הטור הב' בכמה שעות • הטור הג' בכמה חלקי • הטור הד' מנין שני המחזור • והלוח הג' יש בו י"ט שטין י"ט שני המחזור ויש בו ה' טורים • הטור הא' מנין שני המחזור • הטור הב' יום השבוע שבו יהיה המולד • הטור השלישי בכמה שעות • הטור הד' בכמה חלקים • הטור הה' אם פשוט' אם מעוברת • והלוח הד' יש בו י"ג שטין כנגד י"ג חדשי' שבשנה מעוברת ויש בו ה' טורים • הטור הא' שם החדש למעוברת • הטור הב' שם החדש לפשוטה • הטור השלישי יום השבוע שבו יהיה המולד • הטור הד' בכמה שעות • הטור החמישי בכמה חלקים • ולפי שבשנה המתחלת אחר שנה זו היא שנת חמשת אלפים קפ"ח והיא י"ג למחזור רע"ג סדרתי לוח א' לאשלוש זה המחזור ויש בו ה' טורים • הטור הא' מנין השנה • הטור הב' יום השבוע שבו יפול מולד תשרי • הטור הג' בכמה שעות הטור הרביעי בכמה חלקים • הטור החמישי כמה שנים ממחזור רע"ג:

ואחר שהודעתיך סידור הלוחות אודיעך אופן השתמשותך בהם • הבית לידע מולד חייר של שנת חמשת אלפים קפ"ב והיא מעוברת שהיא שנת י"ד למחזור רע"ג תקח מלוח שתרי' מחזור רע"ג הי"ד תקכ"ד שהוא מולד תשרי של שנת י"ד למחזור ופוסיף עליו ה"ה תתקמ"ד שהוא רמ"ח החדשי' לחייר של שנת מעובר' ותחבר מין עם מינו הי"ו תקכ"ד תקכ"ד עם תתקמ"ד יש בו יותר על אלף פ' שהוא שעה אחת תכ"ח וישאר בידך שעה א' ה"ה תתקמ"ד • עוד תחבר י"ו עם ה' והיו כ"א ושעה א' שפיתה בידך מחבור החלקי' יהיו כ"ב עוד תחבר ה' עם ה' יהיו י' תשלוך ז' ישארו ג' • והנה יהיה מולד חייר של שנת ה' אלפי' קפ"ב יום ג' כ"ב שעות תכ"ח חלקי':

דמיון אחר רבינו לידע מולד אדר שני של שנת ה' אלפי' ר"ך לקחנו מלוח ההיקף הגדול א' י"ח תרל"ט שהוא מולד תשרי של שנת ה' אלפים קפ"ח יחסר לנו עד ה' אלפים ר"ך ל"ב שנים נקח מלוח ההיקף הקטן בי"ו תקכ"ה שהוא מותר ל"ט שנים עוד יחסר לנו לאשלוש ל"ב שנים י"ג שנים לקחנו מלוח שני המחזור ו' כ"ח תק"ך שהוא מותר תשרי לי"ג שני שלימות • ולפי שהשנה הנכנסת היא שנת י"ד והיא מעוברת לקחנו מלוח החדשים כ"ד תל"ח שהוא לאחר שני והנה יש לנו ד' סימנים א' י"ח תרל"ט ב' י"ו תקכ"ה ג' כ"ח תק"ב ד' תל"ח • ונחבר הכל מין עם מינו ויעלו החלקים אלפיים קכ"ב לקחנו מאלפיים ומאה ושתים שתי שעות נשאר ל"ב חלקים וחברנו השעות והיו

נ"ב וכ' שעות שנשארו בידינו מהחלקים הם נ"ד נשאינו מהמ"ח שני ימים נשארו ו' שעות וחברנו הימים והיו י"ח יום ושנים שנשארו בידינו מחבור השעות הם י"נ נשלך ז' ישארו ו' ויהיה המולד המנוקד יום שני ו' שעות ל"ב חלקים סי' להם ו"ו ל"ב ועל דרך זו תעשה לעולם ובריך שלא תטע' בלוח שני המחזור שהוא לשנים שלימות שענרו והשנה שאתה רוצה לידע המולד היא השנה אחריה אם פשוטה אם מעוברת כמו שרואים בזה הדמיון:

הלוח הראשון לוח ההיקף הגדול

מנין שני העולם	ימים	שעות	חלקים	מנין תחלת המחזור
ה' אלפים קפ"ח	ח	י"ח	תרל"ט	רע"ד
ה' אלפים ש"נ	ג	י"ד	תתק"ט	ר"פ
ה' אלפים תי"ו	ה	י"ח	כי"ט	רפ"ו
ה' אלפים תק"ל	ס	כ"ח	תקמ"ט	רכ"ב
ה' אלפים תרמ"ד	ג	ס	תתע"ט	רח"ב
ה' אלפים תשנ"ח	ה	ד	קכ"ט	ש"ד
ה' אלפים תתע"ב	ס	ז	תנ"ט	ש"י
ה' אלפים התקפ"ו	ג	י	תשפ"ט	ש"ו

הלוח השני לוח ההיקף הקטן

ימים	שעות	חלקים	מנין שני המחזור
ב	י"ו	תקכ"ה	י"ט
ה	ט	ק"י	ל"ח
ח	ח	תש"ה	נ"ז
ג	י"ח	ר"ך	ע"ו
ו	י	תתט"ו	כ"ה
ב	ג	ש"ל	קי"ד

הלוח

תפארת ישראל

הלוח השלישי לשנות המחזור

מנין שני המחזור	ימים	שעות	חלקים	מה פשוט מה מעוג'	
א	ד	ח	תתע"ו	פשוטה	
ב	א	י"ז	תרע"ב	פשו'	
ג	ס	ט"ו	קכ"א	מעוברת	
ד	ד	כ"ג	תתרנ"ו	פשו'	
ה	ב	ח	תת"ע	פשו'	
ו	א	ו	שס"ב	מעו'	
ז	ה	ט"ו	קנ"א	פשו'	
ח	ד	י"ב	תשמ"ו	מעו'	
ט	א	כ"א	תקמ"ג	פשו'	
י	ו	ו	של"ט	פשו'	
יא	ה	ג	תתקנ"ה	מעו'	
יב	ב	י"ב	תשכ"ד	פשו'	
יג	ז	כ"א	תק"ך	פשו'	
יד	ה	י"ט	כ"ט	מעו'	
טו	ג	ג	תתק"ה	פשו'	
טו	ס	י"ב	תש"א	פשו'	
יז	ו	י	ר"י	מעו'	
יח	ג	י"ט	ו	פשו'	
יט	ב	י"ו	תקכ"ה	מעו'	

הלוח הרביעי לחודשי השנה

מעוברת	פשוטה	ימים	שעות	חלקים
תשרי	תשרי	ס	ס	ס
מרחשון	מרחשון	א	י"ב	תשכ"ג
כסלו	כסלו	ג	א	תק"ו
טבת	טבת	ד	י"ד	רי"ט
שבט	שבט	ו	ב	תתרי"ב
אדר	אדר	ס	ט"ו	תשכ"ה
ואדר	ניסן	ב	ד	תל"ח
ניסן	אייר	ג	י"ז	קנ"א
אייר	סיון	ה	ה	תתקמ"ד
סיון	תמוז	ו	י"ח	תרנ"ז
תמוז	אב	א	ז	ט"ע
אב	אלול	ב	ג	פ"ג
אלול	ס	ד	ח	תתע"ו

לוח שארית מחזור רע"ג

	ימים	שעות	חלקים	שני המחזור	
ה' שלפים	פא	א	ז	תש"ס	י"ג
מעו'	פב	ה	י"ו	תקס"ד	י"ד
פשו'	פג	ד	י"ד	ע"ג	ט"ו
פשו'	פד	א	כ"ב	תתקכ"ט	י"ו
מעו'	פה	ו	ו	תשמ"ה	י"ז
פשו'	פו	ה	ה	רנ"ב	י"ח
מעו'	פז	ב	י"ד	ג	י"ט

למחזור רע"ג

דרך לידע איך תוכיח המולדות אחורנית שאם יש לך מולד חדש א' ותרצה לידע המולד שהיה קודם לו אם לחדש

תפארת ישראל

מו לשנה היתה פשוטה או מעוברת מס היא שנה או מותר מחזור מס הוא מחזור ותגרע אותו מז' ימים והנשאר כידך הוסיף אותו על המולד הידוע לך ויבא לך מולד החדש שהיה לפניו או השנה או המחזור אשר אתה מנקש כיצד הרי שהיה ביום כ"ד תפ"מ והוא מולד מרחשון משנת ה' אלפים קפ"מ תגרע מז' ימים מי"ב תשב"ג שהוא מותר חדש מ' ושאר הי"מ רפ"ז כיצד ז' ימים הם נחלקים בך וכ"ב תתר"ף כי תתר"ף עם שעה מ' ועם כ"ג שעות הרי יום מ' ועם ו' הרי ז' ימים ובשתגרע תשב"ג מתתר"ף ישאר רפ"ז ובשתגרע י"ב מכ"ג ישאר י"מ ובשתגרע מן שש אח' ישאר ה' ובשתוסיף הי"מ רפ"ז על ב"ד תפ"מ שהוא מולד מרחשון יבא לך מ' ז' תשס"ח והוא מולד תשרי הקודם לו וכן תעש' למותר שנה פשוט' תגרע ד"ח תתע"ו מן וכ"ג תתר"פ ישאר נט"ו ר"ד: ולמעוברת תגרע הכ"מ תקפ"ט שהוא מותר שנה מעוברת מן וכ"ג תתר"פ ישאר מ"ב תכ"מ: ולמחזור אחר תגרע כי"ו תקכ"ה שהוא מותר מחזור מ' מן וכ"ג תתר"פ ישאר ד"ז תפ"ה ובשתוסיף מה שנשאר כידך אחר הגרעון עם המולד שכידך ויבא המולד שלפניך לחדש אם תרבה חדש או לשנה פשוטה או למעוברת בכל אשר תרב' כי הכלל זה הוא כי מי זה מותר שכידך לחדש או לשנה או למחזור אם תגרעהו מן וכ"ג תתר"ף והנשאר כידך תוסיף על המולד הידוע יבא לך אחורנית מה שהיה יובא אחריו נאותו מותר אם לא גרעת אותו מן וכ"ג תתר"פ והטעם זה הוא כי כל המולדות הם נתכים לשנעה ימים כי החלקים נתכים לשעות והשעות נתכים לימים והימים הם נתכים לשניעו' כי אין נשנוע יותר מז' ימים ובשיש כידך יותר מז' ימים אתה משליכם אם כן בשיש בידך מי זה מותר להבא כגון מי"ב תשב"ג לחדש ובויבא נו לשל' או למחזו' ונגרעת אותו מוב"ג תתר"פ שהוא סי' שנע' ימי' והוספת מה שנשא' כידך על

מח	נב	נג	דד	הה	וו	זז	מח	נט	גי	דיח	היג	ויג	יג
זיד	מטו	כיו	גיז	דיח	היט	יך	זכא	מכב	נכג	ד	הא	וב	כו
זג	מד	נה	גו	דז	הח	וט	זי	מיא	גיב	גיג	דיד	הטו	לט
ויו	זיז	מיח	כיט	גך	דכא	הכב	זכג	מ	נא	גב	דג	הד	נב
וה	זז	מז	נח	גט	די	היא	ויב	זיג	מיד	נטו	גיו	דיז	סה
היח	ויט	זך	מכא	נכב	גכג	ה	וא	זב	מג	נד	גה	דו	עח
הז	יח	זט	מי	כיא	גיב	ויג	היד	וטו	זיו	מיז	כיח	גיט	נא
דך	הכא	וכב	זכג	כ	גא	דב	הג	וד	זה	מו	כז	גח	קד
דט	הי	ויא	זיב	מיג	כיד	גטו	דיו	היז	ויח	זיט	מך	נכא	קיז
גכב	דכג	ו	זא	מב	כג	גד	דה	הו	וז	זח	מט	כי	קל
גיא	דיב	היג	ויד	זטו	מיו	כיז	גיח	דיט	הך	וכא	זכב	מכג	קמג
ג	דא	הב	וג	זד	מה	כו	גז	דח	הט	וי	זיא	מיב	קנו
גיג	גיד	דטו	היו	ויז	זיח	מיט	כך	גכא	דכב	הכג	ז	ס ס	קסה

מולד הרי הוא כשו חסרת ממנו המות' ההוא וא"כ כשחסרת הי"מ רפ"ז הנשא' מן וכ"ג תתר"פ לא' שנרע' ממנו מי"ב תשב"ג והוספת אותו על מולד הרי כשו חסר' מאותו מולד מי"ב תשב"ג ויבא לך המולד אחורני וכן בשנ' היתה מעוברת או פשוטה או למחזור או לכל אשר תרב' ממספר חדשי' או שנים או מחזורות כשידעת מותרם גרע אותו מוב"ג תתר"פ והוסיף הנשאר על המולד הידוע ויבא לך אחורני כפי מנין אותו מולד הי' חדש או חדשים שנה או שני' מחזור או מחזורות ולפי שהוספת הוא יותר קל מהגרעון ע"כ המבאתי דרך זאת להקל מעליך המלאכה: **דרך** לידע מולד הנעלם שאם ישאלך אחד הודיעני מולד שהיה ביום פלוני בשעה פלונית ונחלקים כך אם הי' מתי היה ואם יהיה מתי יהיה: תחלה יש לך לדעת כי חלקי איזה מולד שיהיה לא יחזרו למולד אחר עד עבור תשעי' שנים פשוטות שהם אלף ופ' מולדות: והמשל בי מולד ראשון שהיה בהר"ד לא יחזור לעולם במולד אחר ר"ד חלקים עד שיעברו אלף ופ' מולדות והטעם זה הוא לפי חלקי שמותר חדש אחד שהוא תשב"ג אנו מונין אותם עד תתר"ף שהם חלקי השעה כי הם מספר הא' ע"ב עד שיעברו כל המספרי' שהם מא' עד אלף ופ' לא יחזרו החלקים והנה אוכיף לך ביאור שאם לא יהיו מותר חלקו חדש א' כי אם תשב"ג וט"ו פעמים ע"ב הם תתר"פ פלפי שע"ב הוא מונה תשב"ג ותתר"ף שיש בתתר"פ ט"ו פעמים ע"ב על כן כל חלקי המולדות הולכים על ע"ב ע"ב וכשהקיפו ט"ו הקיפים יחזרו החלקים והמשל על זה הרי שהיו חלקי המולד ע"ב בשתוסיף עליהם תשב"ג יהיו התם"ד ובשתוסיף תשב"ג על התם"ד ישאר תקע"ו אחר שהשלין תתר"פ לשעה א' ובשתוסיף תשב"ג על תקע"ו ישאר רפ"ח ובשתוסיף תשב"ג על רפ"ח יהיה תתר"פ והיא שעה אח' ולא ישחרו חלקים ויהיו חלקי המולד האחר תשב"ג ובשתוסיף תשב"ג על תשב"ג ישאר תק"ד ובשתוסיף תשב"ג על תק"ד ישחרו רי"ו ובשתוסיף תשב"ג על רי"ו יהיו תתר"ח ובשתוסיף תשב"ג על תתר"ח ישחרו תש"ך ובשתוסיף תשב"ג על תש"ך ישחרו תל"ב ובשתוסיף תשב"ג על תל"ב ישחרו קמ"ד ולפי שכבר ענרו י"א מולדות וי"א פעמים ע"ב הוא תשב"ג על כן קמ"ד הוא כפל ע"ב ובשתוסיף תשב"ג על קמ"ד יהיו תת"קלו ובשתוסי' תשב"ג על תתק"לו ישאר תרמ"ח ובשתוסיף תשב"ג על תרמ"ח ישאר ש"ס ובשתוסי' תשב"ג על ש"ס ישאר ע"ב ויחזרו אח"כ אל הסימנין הלילה לעולם שהם ט"ו וכל א' הוא ע"ב אם אתה מתרב' מע"ב אם שתי פעמי' אם ג' עד ט"ו ולפי שהחלקי' הם תשב"ג ואין בין מספ' תשב"ג ותתר"פ כי

ניחס מספר הח' על כי לא יחזרו לעולם חלקן המולד חלילה עד שיעברו כל החלקים שהם מא' עד תתר"פ. ואחר שהגנת זה יש לך לדעת כי כשיעברו חלף וכ' מולדות שהם כ' שנה פשוטות יחזרו החלקים חלילה לבל ישתנו הימים והשעות יום א' ושעה א' כי אחר חלף וכ' מולדות יהיה מולד נור"ד ויחזרו החלקים וישתנו הימי' והשעות יום א' ושעה א' ונשני היקפי' מחלף וכ' מולדות ישתנו שני ימים ושתי שעות ויהיה הסימן ד"ז ר"ד והקיקף הג' יהיה הסימן החר"ד וכן ישתנה מהיקף להיקף עד קס"ח היקפים שיהיה השינוי ג' ימים בלא שעו' כלל וחז יחזרו המולדות חלילה וזהו לוח הקס"ח סימנים איך הוא משתנה כל היקף יום א' ושעה אחת עד שהוא משתנה ג' ימים בלא שעות וחס המותר אינו חלא ז' ימים א"כ יחזור נהר"ד במקומו ויחזרו כל המולדות חלילה כאשר בתחלה. והנה דרך זה הנוח להודיע כי כל היקף והיקף מחלף וכ' מולדות אינו משתנה אלא יום אחד ושעה אחת ויחזרו החלקים לכד עד שיעלה לשבעה ימים:

מכ"נ · ט"ו	נכ"ב · ל'	תכ"מ · מ"ה	ז"כ · ס'	מ"ט · ע"ה	
ד"ח · כ'	ו"ז · ק"ה	מ"ו · ק"ן	נט"ו · קל"ה	ז"ד · ק"ן	
ז"נ · קס"ה	נ"נ · ק"פ	ד"מ · קכ"ה	ו"י · ר"י	מ"ט · רכ"ה	
נ"ח · ר"מ	ה"ז · רנ"ה	ז"ו · ר"ע	נ"ה · רפ"ה	ד"ד · ש'	
ו"נ · שט"ו	מ"נ · ש"ל	נ"מ · שמ"ה	ה' · ש"ם	וכ"נ · שע"ה	
מכ"נ · ש"ן	נכ"מ · ת"ה	ה"ך · ת"ך	ז"ט · תל"ה	נ"מ · ת"ן	
ד"ו · תס"ה	ו"ו · ת"פ	מט"ו · תכ"ה	נ"ך · תק"י	ה"נ · תקכ"ה	
ז"נ · תק"מ	נ"מ · תקנ"ה	ד' · תק"ע	ו"ט · תקפ"ה	מ"ח · ת"ר	
נ"ז · תרט"ו	ה"ו · תר"ל	ז"ה · תרמ"ה	כ"ך · תר"ם	ד"נ · תרע"ה	
ו"נ · תר"ך	מ"מ · תש"ה	נ' · תש"ך	דכ"נ · תשל"ה	וכ"כ · תש"ן	
מכ"מ · תשס"ה	נ"ך · תש"פ	ה"ט · תשכ"ה	ז"מ · תת"י	ד"ו · תתכ"ה	
ד"ט · תת"מ	וט"ו · תתנ"ה	מ"ד · תת"ע	נ"נ · תתפ"ה	ה"כ · תת"ק	
ז"מ · תתקט"	כ"י · תתק"ל	ה"ט · תתקמ"	ו"מ · תתק"כ	מ"ז · תתקע"ה	
נ"ו · תתק"ן	ה"ה · תתר"ה	ז"ד · תתר"ן	כ"נ · תתרנ"ו	ד"כ · תתר"ן	
		ו"מ · תתרס"ה	מ' · תתר"ף		

ואחר שידעת זה יש לך לדעת כי יש בכל היקף גדול מחלק ההיקפים הקס"ח יש ע"ב היקפי' כל מ' מט"ו מולדות כי ט"ו פעמי' ע"ב עוני' חלף כ' וכל חלקי זה ההיקף הם הולכים על ט"ו כי ט"ו פעמים מי"ב תשכ"ג עולים תנ"ג ט"ו והם חלקי ההיקף הראשון הם ט"ו חלקי ההיקף השני הם ל' כי ב' פעמי' תנ"ג ט"ו עולה גנ"ב ל' וההיקף הג' חלקיו מ"ה וכן יתוסף ט"ו בכל היקף עד מלאת ע"ב היקפי' ויהיה תתר"פ ויחזור ט"ו וכן חלילה. והנה לוח זה ההיקף הקטן שהוא היקף הטויין יש בו ע"ב סימנין בכל סימן וסימן מהם הוא מותר ט"ו חדשים עד תום ע"ב סימנין שהם לך וכ' מולדות שהוא סימן ההיקף הגדול:

ואחר שידעת זה יש לך לדעת כי בכל אחד מזה ההיקף של חמשה עשר מולדות ואין הולך מהם על חמשה עשר אלא החרון וכל אחד מהם עודף על חמשה עשר ויש מהם אחד ויש מהם שנים עד אלא חמשה עשר: והנה לך לוח חמשה עשר עד כאן מה שנמצא כתוב וחבל על דאנדין:

תו של בע

פ איזהו מקומן

בינו עמי עשו

פירוש משניות איזהו מקומן ופירוש ברייתא דר' ישמעאל להגאון מורינו הרשב"ץ זל:

בפ"ק דקידושין מ"ר ספרא משמי' דר' יהושע בן חנניא מ"ד ושננתם לבניך ל' תקרי ושננתם שלש ושלשת' לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי לא נברכה שלא ליומי' שבריך כל אדם בכל יום ללמוד משלשתם והיה אומר ר"מ ז"ל כי מי שיש לו מסכתא קבועה בכל יום יצא ידי חובתו לפי שאמרי' בסנהדרין פ' זה בורר בכל מ"ר יוחנן בגולה במקרא בגולה במשנה בגולה בתלמוד ולפי כי לא רגיל יחכמו לקבוע להם מסכתא בעתים ידועים נהגו להשלים שנותיהם בג' דברים אלו בקריאת פרש' תמיד ואחריה ברכת כהנים כמו

שעשה אהרן ניסו השמיני למלואים וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם זו ברכת כהנים וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים וזהו מקרא ואח"כ פרק איזהו מקומן במקום משנה ואח"כ ברייתא דר' ישמעאל נשלש עשר' מדות שהתורה נדרשת בהם שהיא כוללת כל התלמוד ועוד שהיא ברייתא השנויה בספרא שהיא תורת כהנים במקום תלמוד ולזה הקדימו לברך עליהם ג' ברכות לעסוק בדברי תורה והערב נא ואשר בחר בנגד מקרא ומשנה ותלמוד שהרי בגמרא אמרו שיש לברך על שלשתם ואע"פי שלעסוק בדברי תורה היא תחלת ברכת הערב נא שהיא מטבע חדוש לפתוח בברוך ולחתו' בברוך ואין לענות אמן עד שישלים הערב נא מ"מ לאריכותה דומה לשתי ברכות ולפי שאמרו בסוף מגחות ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה שהורה אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום מעלה אני עליכם כאלו מקטירים ומגישים לשמים ע"כ נהגו לפתוח בעורכי קרבנות ונהגו להקדים למשנת איזהו מקומן שתי משניות שהם בתחלת פאה מסכתא ראשונה ובסדר זרעי' בדיני זרעים הקודם לעשה סדרי משנה לפי שיש בהן ת"ת ומני שמעון ב"ר במה אלה"ה ראיתי לפרש כל זה להועיל אל המתעסקים במשניות אלו ובברייתא של י"ג מדות המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו:

אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ות"ת • התורה לא נתנה שיעור לפאה שלא אמר לא תכלה פאת שדך בקצרך לא הזכיר שיעור בזה כמו שנתנה שיעור במעשר ראשון ושני ותרומות מעשר וזהו מן התורה אבל מדרבנן יש לפאה שיעור למטה שלא לפחות מא' משיש והמשנה שאמר שהפאה אין לה שיעור הוא מן התורה וחכמים ב"כ לא נתנו שיעור אלא למען שלא יפחות מא' מס' אבל למען הישיחה על דין תורה שלא כתוב בו שיעור ואם רבה לעשות כל שדהו פאה להפקירו לעניים רשאי ויש לו דין פאה שבוטלין מחמת עניים ופטורים ממעשר בדאיתא בפ"ק דנדרים והבכורים לא נתנה התור' בהם שיעור לא למען ולא למטן שאם רבה לעשות כל פירותיו בכורים רשאי ויש להם דין בכורים שאסורים לזרים ויש בהם חיוב מיתה ואם רבה לפטור פירותיו בהשבול א' הו תחנה אחת רשאי ומה שלא שנה התנאי עמהם תרומה שהרי חטה א' פוטרת הברי לפי שיש לו שיעור למעל' שאם אמר כל גרני תרומה לא עשה כלום דבעי' ראשית ששיהי' נכרים בדאי' בפ' ראשית הגז ובפ' בכל מערבין וה"ה לחלה שגם בחלה כתיב ראשית ואע"פי שהבכורים כתוב בהם ג"כ ראשית ותנן במסכת בכורים עושה אדם כל שדהו בכורים בירושלמי דרשי' לה מדכתיב ראשית כל בכורי כל • והראיון היא ראית פנים בעזרה דכתיב יראה כל זכורך • ופ"ק דחגיג' דכל איתה דבעי עייל לריש נקרבן ולר' יוחנן בלא קרבן • וגמילות חסדים אין לו שיעור דווקא בגופו אבל בממונו יש לו שיעור וכן אמרו בירושלמי ובפ' בערה שנתפתחה אמר המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ומה שלא שנו ביקור חולי' שהרי בפ' אין בין המודר אמרו שאין לו שיעור אפי' ק' פעמי' ביום ואפי' גדול אבל קטן בכלל ג"ח הוא • ובכולן אם ואם נמי דבכלל ג"ח הוא שאינו חייב לבבדו אלא בגופו למ"ד משל אב ולמ"ד משל בן בדאי' בקידושין י"ל דלמטה יש לו שיעור אפילו מדאורייתא • ות"ת אין לה שיעור שנא' והגית בו יומם ולילה:

אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא בבוד אב ואם וג"ח והבאת שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו ות"ת כנגד כלם • בפ"ק דקידושין ילפי' להו מקראי בבוד אב ואם דכתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך • וג"ח דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה ובבוד • והבאת שלום בין אדם לחבירו דכתיב בקש שלום ורדפהו • ואיתא דדיפה דדיפ' • ות"ת דכתי' כי היא חייך ואורך ימיך ושם שאלו למה לא מנה עמהם שלום הקן דכתיב בי' למען ייטב לך והארכת ימי' והשיבו כי לא מנה אתנא שלא מה שהוא טוב לשמים וטוב לבריות שהוא בדיק טוב שנא' אמרו בדיק כי טוב ושלום הקן הוא טוב לשמי' ואינו טוב לבריות ובריש פ' מפנין חסיב ר' יוחנן ו' דברי' הכנסת אורחי' ביקור חולים ועיון תפלה והשכמת בית המדרש והמגדל בנו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות • ואמרו דבלהו שייכי בג"ת ורש"י ז"ל גרס הני בהני שייכין דהכנסת אורחי' וביקור חולי' היינו ג"ח • ועיון תפלה נמי בכלל ג"ח דכתיב גומל נפשו איש חסיד ונפשו היינו תפל' דכתיב בני חנה ותשפוך את נפשי לפני ה' והשכמת בית המדרש ובדול בניו לת"ת היינו ת"ת • ודן את חבירו לכף זכות מתוך שהוא מכריעו לכף זכות ואומר לא חטא לי בזה אנוס הוא או לטובה נתכוון יש שלום ביניהן ות"ת כנגד כלם מפרשי לה בתוב ת' אומר כל חפצך לא ישוו בה ובתוב ת' אומר כל חפצים לא ישוו בה חפצים שו המצוות חפצך אלו אבנים טובות ומרגליות חפצי' וחפצך לא ישוו בה שאפי' כל מצותיה של תורה אינם שוות לת"ת:

מתני' איזהו מקומן של זבחים קדשי הקדשים שחיטתן בצפון • **גמ'** בכלל זבחים הם ג"כ עולות אע"פי שבתוב ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים • ובתיב ויזבחו עליו את עולותיך ואת שלמיך וה"ה לשאר הקרבנות הבא הוא בכלל זבחים והם מובדלים במקום זביקתן ומקום קיבול דמם אשר הם במקום א' והוא הצפון נקראי' קדשי קדשי' כי מפני תוספת קדושתם הקפיד הכתוב בצפון וכן בתוב ושחט את הבבש במקו' אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקו' הקדש כי קדש קדשים הוא ואשר הם בכל מקום בעזרה קדושתם קלה ואינם קלים מפני אריבות זמן אבילתן שהרי התודה זמנה קצר והיא קדשי' קלים שלא מפני מקום הזביחה אם הם בצפון הם חמורים ונקראים קדשי קדשים ואם הם בכל מקו' בעזרה הם קלים ונקראים קדשים קלים • קדשי הקדשים שחיטתן בצפון הם פר ושעיר של יום הכפורי' ופרים הנשרפי' ושעירי' הנשרפים וחטאת הבבור והיחיד והעולה וזבחי שלמי בבור ואשמות בל אלו שחיטתן בצפון • בצפון נזכר בתורה בעולת בן בקר בפר' ויקרא וממנו למדו בל הזבחים הטעונין בצפון כמו שנזכר ובגמ' שאלו ונתנין וקבול דמן בבלי שרת בצפון והשיבו ביון דאיבא מבורע דקבול דמן ביד שייביה • עוד הקשו שהרי לקמן שנינו אשם נזיר ואשם מבורע שחיטתן בצפון וקבול דמן בבלי שרת בצפון • והשיבו מעיקרא סבר קבול דמן ביד שייבי' ביון דלא סני ליה שלא בבלי הדר מנייה דתנא ולקח הבהן יבול בבלי ת"ל ונתן מה נתינה בעצמו של בהן אף לקיחה בעצמו של בהן • יבול אף למזבח ת"ל בחטא' האשם מה חטאת טעונ' בלי אף אשם טעון בלי נמבאת אומר אשם מבורע שני בהנים מקבלין את דמו א' ביד וא' בבלי זה שקבל בבלי בא וזרקו אבל המזבח זה שקבלו ביד בא לו אבל מבורע וזה הפסוק הוא בפ' זאת תהיה תורת המבורע • פר ושעיר של יוה"ב זה הפר הוא הבתוב בפ' אחרי מות בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ושחיטתו בצפון בי בן למדו בגמר' מבין בין ואם הוא קבול דמו • ושעיר של יוה"ב הוא א' מבני שעירי' הנזבחי' בחוטה פ' שנותן עליהם גורלות האחד לה' והא' לעזאזל וזהו שעיר שנעשה בפנים ויש שעיר אחר בפרש' פינחס עם שאר המוספין ואותו בקרא שעיר הנעשה בחוץ והוא בשאר שעירי מועדות ושחיטתו של זה הנעשה בפנים וקבול דמו בבו הפר דלא גרע משאר שעירי חטאת • ודמן טעון הזיה על בין הבדי' ועל הפרבת וגו' וב"כ ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הבפרת קדמה ולפני הבפרת יזה ז' פעמים וזהו בין הבדים • ובתיב ובן יעשה לאהל מועד וזהו על הפרבת • ובתוב ויבא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו ונתן על בבנות המזבח סביב

והזה עליו מן הדם נתכנעו ז' פעמי' . ונשעיר נאמר וישחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר . ומה שנינו כיון הנדי' זה היה נמקרש ראשון שעדיין לא נטל הארון והיה עומד בין שני נדי הארון ומזה מ' למעל' על פני הכפרת וז' למטה לפני הכפרת ובנית שני שלא היה שם ארון אבן היתה שם מימות נביאי' הראשוני' ושתיה נקראת שממנה הושתת העולם ונבנה' מן הארץ שלא מבנעות ושם היה נותן וכן היה עושה בדם השעיר . ועל הפרכת ג"כ היה מזה מ' למעלה וז' למטה שנא' וכן יעשה לאהל מועד ולא היו נוגעו בפרכת ואם נגעו נגעו בדאי' בפ' הוביאו לו ביומא וא"ר אלעזר בר' יוסי אני ראיתיה ברומי והיה בה כמה טפי דמים ואחר שעשה כל ההזאו' מדם הפר ומדם השעיר כל מ' לבדו על הכפרת ועל הפרכת היה מערב שני הדמי' ויבא אל המזבח אשר לפני ה' זה מזבח הזהב והיה מזה על קרנותיו ד' הזאות ומתחיל מקרן מזרחי' לפוני' לפונית מערבית מערבית דרומית דרומית מזרחית כדתנן בפ' הוביאו לו ועל טהרו של מזבח זהו גלוין בלא חפר ז' פעמי' . ושיירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון והוא הפונה בו תחלה בבאתו מן ההיכל וכן אמרו בגמ' ההוא דפגע בריש' . והיסוד הוא מקום בולט למטה מהמזבח שהיה רחב אמה וגבוה אמה ושם היו שופכין שיירי הדם ומשם הלך לנחל קדרון כי כל השיריים בין של מזבח החיצון בין של מזבח הפנימי היו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמצאין לגנון לזבל . בדאי' בפ' הוביאו לו את הכף ביומא ואין בהם מעילה מן התורה אלא מדרבנן שנאמר ואותה נתתי לכם לכפר לכפרה נתתיו ולא למעילה . ובמשנה מס' מדות שנינו שני נקבים קטנים במין שני חוטמין היו ביסוד מ' לדמים הנתנים ביסוד המערבי וא' לדמים הנתנים ביסוד דרומי ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ושם שנינו כי אמה זו היתה נאותו קרן כרכפה וטבלא של שיש וטבעת קבועה בה שמשם יורדין לשתין המנקין לתוכו וזה היסוד היה בכל רוח בפונית ובכל רוח מערבי' ואוכל ברוח דרומית מערבית אמה וברוח מזרחי' בפונית אמה אבל ברוח דרומית וברוח מזרחית לא היה שם יסוד לפי שלא היה נחלקו של חופף זהו בנימין אלא נחלקו של יהודה שם נחלקו הנחלות וזה ידעו ע"פ ג' נביאים חגי זכריה ומלאכי כמו שהוא מפורש בגמ' והמזבח היה ל"ב אמה למטה וכך עולה אמה זה נקר' יסוד ואח"כ מקבלין הבנין על ל' אמה ובונה ה' אמות וזה הנקר' כובב והוא ברכובב המזבח שתרגומו סובביני מדבחא ואח"כ מקבלין הבנין על כ"ח אמה והוא בונה שלש אמות וזה נקרא מקום מערבה ואח"כ נעשה ד' קרנות כל קרן אמה על אמה ובונה אמה נשאר כ"ו אמה על כ"ו אמה ומקום הילוך הכהנים אמה בסבוב נשאר כ"ד אמה על כ"ד אמ' מקו' הבעת העבי' לקרבנו כדתניא בפ' איזהו מקומן ושיירי הדם אם לא נתנן יסוד מערבי לא ערבי דתנא דידן ס"ל שירי לה מעכב אבל שאר מתנות של בין הבדים והפרכ' ומזבח הזהב מעכבין שאם נשפך הדם צריך להביא אחרים וכדאמרינן בפ' איזהו מקומן של זבחים וכלה מכפר ואם כלה מכפר ואם לא כלה לא כפר שאם חסר מן המתנות לא עשה כלום . ואיכא מאן דאמר האם שיירים מעכבין וקבול הדם בכלי שרת למדנו מדבתיב ויקח משה אלי הדם ושם נתבנות ומתנו למדנו שאר הקרבנות כדאיתא בפ' דם חטאת :

פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן בפון גמ' פרים הנשרפים הם שנים פר כהן משיח שטעה בהוראה שהורה בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה ועשה מעשה לעצמו בשוגג מביא פר וזהו פר כהן משיח ופר העלם דבר של בצור שטעו בהוראה והתירו דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה ועשו הבצור על פיה' מייבין להביא פר וזהו הנקרא פר הבא על כל המצו' ובשני אלו הפרים כתוב בפ' ויקרא שטעונין הזיה על הפרכת ועל מזבח הזהב ושיירי הדם שיפוך על יסוד מזבח העולה כמו פר ושעיר של יום הכפורים כמו שנתפרש במשנה הקודמת ושעיריים הנשרפים הם הנקראי' בגמ' בהרבה מקומות שעירי ע"ז והוא אפי' סנהדרין טעו בהוראה והתירו ע"ז ועשו הבצור מעשה על פיהם מביאים שעיר לחטאת כמו שנאמר בפרשת שלח לך ומה שאמרו שעירי ע"ז הוא כי כמו שחייבין סנהדרין בשעיר זה אם הורו לכל ישראל כן חייבין כל שבט ושבט אם טעה הנשיא שלהם ועשו השבט על פיו ושלהן הנקראין שעירי ע"ז וכל זה מתפרש במסכת הוריות בפ"ק מהבחונים . אלו ושלו נשרפין בבית הדשן בין פר ושעיר של יום הכפורי' שבתוב בהם שריפה בפרשת אחרי מות בין בפרים הנשרפים שבתוב בהם שריפה בפרשת ויקרא בין בשעירי ע"ז אבל אפ"י שאין בתוב בהם שריפה בפרשת שלח לך מ"מ נשרפים הם בפר העלם דבר של בצור שבלם הם בחי' על שגגת הורא' בדב' שזדונו כרת ושגגתו חטאת קבועה אלא שהפרש הם על שאר מבות והשעירים על ע"ז וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות ומקרבות מפורשים הם בפרשת לו וכל חטאת אשר יובא מדמה לכפר בקדש לא תאכל באש אשרף . ובפרש' שמיני על השעיר אשר דרש דרש משה והנה שורף ואמר הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה הא אם הובא שעיר אשרף . וכן בפ' איבד בולין א"כ שעיר ע"ז בבלל הנשרפים הם וכן הזכירן בספרא בפרשת לו אלו המקרבות על שעיריים הנשרפים ושם יש דרשות אחרות לשעירי ע"ז שהן נשרפין ובלא הן נשרפין בבית הדשן אעפ"י שלא הוזכר בית הדשן אלא בפרים של שגגת הוראה בל הנשרפים הם ביולא בהם ושנינו בזבחים פרק בנזל יום פרים הנשרפי' ושעירי' הנשרפי' בזמן שהם נשרפין כמצותם הם נשרפים בבית הדשן ושם אמרו בגמרא כי בית הדשן היה חוץ לשלש מחנות וכן אמרו ביומא פרק שני שעיריים ושם שנו קלבן במקלעות והוביאום לבית השריפה ואמר ר' יוחנן במין קליעה הדבה לא היה מבחוץ נחוש עולה אלא עור על בני בשר ולמד זה מדבתיב וקרבו ופרשו בשם שפרשו בקרבן

בך בשרו ועורו :

חטאת הבצור והיחיד אלו הן חטאת הבצור שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן בבפון וכו' גמ' הקריאה הבפונה היא חטאת בחולם הטי"ת בחול"ם דבושה שחיטתן בבפון כמו בעולה שבתוב בה בפון שנאמר בפרשת צו במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה' כי קדש קדשים וכן בפרשת ויקרא ושחט את החטאת במקום העולה ודמן טעון מרבע מתנו על מרבע קרנו' שב'ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה ובפ' ב"ש בזבחי מחרי' כי שלש פעמים בתוב בפרשת חטאת בסדר ויקרא קרנות המזבח שנים הסרים קרנת קרנת ואחד אלא הרי בלן ד' ובפ' איזהו מקומן בגמ' אמר חטאת הבצור והיחיד כיצד מיתן דמן היה עולה בבבא ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית ובובל אצבעו הימנית המיומנת שבימין מן הדם שבמזרק וסומך בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה ומחטא ויורד בנגד חודה של קרן עד שיגלה בל הדם שבאצבע ובן בל קרן וקרן ובמסבת מדות שנינו והביאוה בגמ' זבחים פרק קדשי הקדשים בבא היה לדרומו של מזבח אחרוך ל"ב אמה על רוחב ט"ז אמה ולשון בבא אלשון תרגו' בסמלה בעלה בחורה בבית' והוא שלא ירחינו בסיעותיהם הבהנים לא היו עולין במעלות למזבח שבאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תבלה ערותך עליו והיו עולים בזה הבבא עקב בבד גודל ואמרו שם בי אויר היה בן בבא למזבח שבא' ועשית עולותיך הבשר והדם מה הדם בזריק' אף בשר בזריקה ושני בבשי' קטני' יובאים מן

פ איזהו מקומן

הכנס שנהם פונים ליסוד ולסובב זמונדלין מן המזבח מלא גימה ופורח הכנס הגדול אמה על היסוד ואמה על הסובב נמצא שמרגלי הכנס עד ראשו של מזבח שהיה בגובה ט' אמות מלבד אמה של קרנות יש ל"ב אמות והמזבח שהיה ל"ב אמות היה מתקבר אמה של יסוד ואמה של סובב והיה ארוך כל כך כדי שילכו בו הכהנים בלא סכנת נפילה ואחוט של סקרלא היה מקיף את המזבח נאמצעיתו בגובה מהקרקע ה' אמות שנא' והיתה הרשת עד חצי המזבח ולהגדיל בין דמים העליונים' של חטאת בהמה ועגלת העוף שהיו נתונין ברשתו של מזבח לדמים התחתונים' של שאר הקרבנות שהיו נתונים למטה מחוט הסקרלא וכל זה מפורש בגמר' בפרק איזהו מקומן' וכשעולה בכנס פניו אל הכפון ואחוריו אל הדרום וימינו אל המזרח ובא לו לקרן דרומית מזרחית מדבתיב ומעלותיהו פונות קדים כל פונות שאתה פונה לא יהיו אלא לקרן דרומית מזרחית וכן בים שעשה שלמה כתוב עומד על שנים עשר בקרים שלשה פונים לצפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים לנגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם וכשהגיע לקרן דרומית מזרחית שהוא נגובה ד' אמות מהסובב בראשו של קרן מזה הזאה אחת והולך דרך סובב לקרן מזרחית צפונית ופניו אל הצפון ומזה שם על הקרן הזאה שניה ואח"כ פונה לצד מערב והולך לקרן צפונית מערבית ומזה שם הזאה שלישית ואח"כ הולך לצד מערב ופניו לדרום עד שמגיע לקרן מערבית דרומית ומזה שם הזאה רביעית ושיירי הדם היה שופך על יסוד דרומי אמרי' בגמ' יסוד המזבח זה יסוד דרומי אתה אומ' זה יסוד דרומי אי אינו אלא זה יסוד מערבי אמרת אלמד ורידתו מן הכנס לצאתו מן ההיכל מה יציאתו מן ההיכל בסמוך לו אף ירידתו מן הכנס בסמוך לו ונאכלים לפנים מן הקלעים הוא חבר אהל מועד וכנגדו נמקדש העזרה שהיא מחצה שכינה משער ניקנור ולפנים שהיא' קפ"ז אמות אורך קל"ה אמות רוחב במו ששינו במשנת מדות והביאוהו נפ' איזהו מקומן ולזכרי בהונה בגבר לא לנקבותיהם' ועבדיהם כי כן כתב הכתן המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד בל זכר בכהני' יאכל אותה קדש קדשים הוא בכל מאכל שכן אינו נזרחים נפ' כל התדיר וכלן הכהנים בשאין לשות בתכילתן לאכלן בלויים שלוקין ומתמשלין ולאת לתוכן תבלי חולין ואמרינן בגמ' מאי טעמא אמר קרא למשסה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין ליום ולילה עד חצות מן המורה כל הלילה הוא מותר שהרי בנשר תודה כתיב ביום קרבנו יאכל לא ניתן ממנו עד בקר והוא קדשים קלים וממנו גלמד בשר חטאת מקום שהיו קדשי קדשי' בספרא למדו זה מרבוי ובשר זבח תודת שלמיו לחטאת ולאשם לזבחי שלמי בבור ולאיל לנזיר לא נאמר אלא עד הבקר' ולא אמרו עד חצות אלא להרחיק אדם מן הערוה במו שאמר בפ"ח מנדות' וחטאת הבנור הם שעירי ראשי חדשים שהם ר"ג ובכלל תשרי כי כן מנאום בתוספתא מלבד שעיר של ר"ה ושל מועדות כי בכל המועדות פסח ועצרת ור"ה ויה"כ וח' ימי החג בכל יש שעיר לחטאת ושל יחיד החוטא מביא בבשר אז שעירה כמו שנאמר בפרשת ויקרא אם חטא נא"ז מביא שעירה כמו שנא' בפר' שלח וחטאת נשיא ונזיר ומצורע וקרבן עולה ויורד שנפ' שמיעת הקול בל לא בכלל חטאת יחיד הם :

העולה קדשי קדשים שחיטתה בצפון וקבול דמה בכלי שרת בצפון ודמה וגו' גמ' כך היא הנוסחא במשניות ואמרי' בגמ' עולה מ"ט קרי לה קדשי קדשים משום דלאו בתיבה קדשי קדשים היא כלומר שחטאות ואשמות דכתי' בפרשת בו קדשי קדשי' להשחט בצפון ובצפון לא נכתב בפי' אלא בעולה ובעולה נכתב בשום מקום שהיא קדש קדשים ע"כ פי' התנא שגם היא קדש קדשים להשחט בצפון שבעולה נכתב בפירוש בצפון ודמה טעון שתי מתנות שהן מרבע ושנינו בזבח' תמיד בכל המקבל ובנא לו לקרן מזרחית בצפונית נתן למערבה דרומית ונתן למערבה דרומה שיירי הדם היה שופך על יסוד דרומי אמרינן בגמ' פ' איזהו מקומן נאמר וזרקו יכול יזרקו זריקה אחת ת"ל סביב אי סביב יכול יקיפנו בחוט ת"ל וזרקו הא כיצד דמה טעון שתי מתנות שהן מרבע שהוא נותן מתנה אחת בקרן זוית אחת שתהיה המתנה בשתי רוחות במין בס ונותן המתנה שניה בקרן זוית שבנגדו ויתקיים סביב ויתקיים וזרקו וטעונה הפשט ובאוה וכליל לאישים מקרלות מפורשים הם בפ' ויקרא :

זבחי שלמי בבור ואשמות אלו הן אשמות ובו' גמ' אלו הן אשמו אשם גזילות בפ' ויקרא הנוזל את חבירו ונשבע על שקר חייב קרבן אשם ואשם מעילות בפ' ויקרא המועל בקדשי' ואכלם חייב קרבן אשם ואשם שפחה חרופה הבא על השפחה חייב שפחה וחבי' בת חורין המאורס' לעבד ענדי מביא קרבן אשם כמו שכתוב בפ' קדושים וכן מתפרש בגמ' בהבכת כריתות אשם נזיר ואשם מצורע כל א' מתפרש בהם שמביא אשם בפרשת זאת תהיה תורת המצורע ובפ' נשא לנזיר אשם תלוי הוא מי שנשתפק לו אם אכל אלב או שומן מביא אשם תלוי עד שידע לו אם חטא ביא חטאתו כן מתפרש בהבכת כריתות והוא כתוב בפ' ויקרא' וי"ל דבעינן חתיכה משתי חתיכות שיהיו לפניו שתי חתיכות אחת של אלב ואחת של שומן ואכל אחת מהן ולא ידע אם אכל אז שומן' וי"ל שתי' חתיכה אחת ספק אלב ספק שומן ואכלה חייב אשם תלוי כדאיתא בהבכת כריתות בפרק ספק אכל אלב וכל האשמות נאמר בהם שאם קדשי קדשים שחיטתן בצפון' וזבחי שלמי בבור הוא בפ' אמור ל הכהנים בפ' וספרתם לכם שני בבקר' בני שנה לזבח שלמי' ולא נאמר בהם בצפון ולא זכרי בהונ' כמו שנאמר בחטאת ואשם אבל בגמ' למדו זה ממה שכתוב על עולות יכם ועל זבחי שלמיכם מה עולה בצפון אף זבחי שלמי בבור בצפון ושם למדו זכרי בהונה אף חטאת שלמי בבור זכרי בהונה ובספרא יש דרשות אחרות לבצון ולזכרי בהונה ובסוטה פרק היה נוטל שנינו בהן אוכל בקדשי קדשים ולא בהבת ואמרינן בגמרא דבתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה :

התודה ואל שיר קדשים קלים שחיטתן בכל מקום בעזרה וכו' גמ' בפרשת בו בחוב שמקרין זבחי שלמים על בם שנעשה לו בגון ד' שבריכין להודות הנזכרים במזמור יאמרו בחולי ה' וגו' שנאמר בהם יודו לה חסדו ונאמר ויזבחו זבחי תודה זה הקרבן נקרא תודה וטעון לחם וחזה ושוק לכהני' והשאר נאכל לבעלים ובן שיר מוסיף על קרבנותיו איל אחד והוא שלמים והכהן נוטל חזה ושוק והזרוע בשלה והשאר לבעלים כמו שהוא מפורש בפרשת נשא ונאמר בפרשת שמיני ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור לא אמר במקום קדוש כמו שאמר במנחה שהיא קדשי קדשים ונאכלת לפנים מן הקלעים אבל אמר ל הכהנים ופירשו בגמ' שהוא טהור ממצורע שאינו נכנס למחנה ישראל על כן הם נאכלים בכל העיר וה"ה לתודה ולנזיר ולשלמים עצמם שהם נאכלין בכל העיר ושחיטתן בכל מקום בעזרה שהרי בשלמים בתוב ושחטו פתח אהל מועד להכשר בל הרוחות שבקדשים קלים וזבח הם שוים תודה ואל נזיר לשלמים ההבדל ביניהם הוא כי התודה נאכלת ליום ולילה עד חצות ואיל נזיר גם הוא טעון לחם כמו התודה ובספרא מוכח זה מובטר זבח תודת שלמיו' ושלמים לשני ימים ולילה אחד ביניהם ומקרבות מפורשים הם בפרשת בו ובפרשת קדושים' והמורם מהם הוא חזה ושוק מתודה ושלמים וזרוע בשלה יותר מאיל נזיר ביובא נהם להיות נאכלים בכל העיר בזמן הבשר ולנקבות נ"כ במו שנאמר בפרשת שמיני בחזה ושוק תאכלו במקום

טהור

טהור אתה ונגיך ונגותיך וה"ה לענייהם כמו שלמדו זה מוכחן כי יקנה נפש קנין כספו נפ' חלמנה לכ"ג:

שלמים קדשים קלים בכור נתפרשה משנה זו בכלל משנת התורה וחיל נזיר:

הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים וגו' גמ' אמרו

גגמ' בפרשת קרח אך בכור שור וגו' את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר חלבו לא נאמר אלא דמם ולא נאמר אלא דמם למד על בכור מעשר ופסח שטעונין מתן דמים ואמורים לגבי מזבח והניחוה בגמר' פסחים פרק תמיד נשחט וכספרי למדו זה מודם זבחיך יצפך שמעשר ופסח טעונין שפיכה אחת והניחוה בזבחים בפרק כ"ש ובלבד שיתן בנגד היסוד מ"ר שעזר אתיא מהעולה מה עולה טעונה יסוד שנאמר על יסוד מזבח העולה אף אלו טעונין יסוד הבכור נאכל לכהנים שנאמר ובשרם יהיה לך ולשני ימים ולילה אחד בחזה התנופה של שלמים שנאכלין לשני ימים ולילה אחד ולא בחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה עד חצות לפי שנאמר יהי' לך ריב'הבמו'והוסיף הוי' אחר'וכן מפור'בגמ' וכספרי למדו זה מלפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה יום אחד משנה זו ויום אחד משנה זו הרי שני ימים וה"ה למעשר שהרי הקישו הכתוב לבכור ממה שנאמר ואת דמם תזרוק אלא שהוא נאכל לכל אדם שלא מבשרו שיהיה מתנות כהונה וכתוב בפ' ראה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם מעשרותיכם ואמר ר' עקיבא בשני מעשרות הכתוב מדבר מעשר דגן ומעשר בהמה כדאיתא בספרי ושם כתוב ואכלתם שם לפני ה'אלהיכם אתם ובניכם וגו' והפסח אינו נאכל אלא בלילה שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ואינו נאכל אלא עד חצות דמתני' דר' אלעזר בן עזריה היא דמן התורה אינו נאכל אלא עד חצות ולא כדי להרחיק אדם מן העבירה והוכיחו בן בגמ' מדתנן ואינו נאכל אלא עד חצות אלמא מדאורייתא אינו נאכל אלא עד חצות מדכתיב ואכלתם אותו בחפזון עד שעת חפזון: ואינו נאכל אלא למנויו ואינו כשאר הקורבנות שנאכלין לכל אדם וזה אינו נאכל אלא לאותן הנמנין בשעת שחיטה ואינו נאכל אלא בלי ואינו כשאר הקורבנות שנאכלים מבושלים שלוקין וכלוויים ומקרחות מפורשים הם בפרש' נח אל פרעה ובנרים פשוטים הם ע"כ:

תניא בריש ברייתא דספרא שהיא מדרש תורת כהנים:

רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת זאת הברייתא בשנים לדעת ר' ישמעאל ויש תנאים חולקים

עליו בקבלת משה המדות שאינן דברי הכל כמו שאפרש:

המדה הראשונה מקל וחומר זאת המדה מן התורה שנאמר

ואכלה יבוקר ערב בפניה הלא תכלה שבעת ימים תשבר שבעת ימים מחוץ למחנה וגו' וזהו ק"ו שאם לאכילה הקל שהוא בשר ודם ברינה גזיפה כ"ש לאכילה החמור שהוא אכילה שבשמים וכן אמרו בספרי אלו אכילה בשר ודם שבעה ימים מי שאמר והיה עולם אין דין שתהיה נכלמת שבעה: והדין הזה הוא לומר שאם בדבר הקל נוהגת זאת החומר כ"ש שתנהוג בדבר החמור ממנה וכן בהפך שאם בדבר החמור נוהגת קולא כ"ש בדבר הקל ממנו תנהוג קולא וכמו שאמרו בפ' המוכר אמר רבא אמר ר"ל לאיסור דברת התרת לאיסור לאו לא כ"ש וכן בפ' בית שמאי בינומות וכן אמרו בפ' המשה רבא בינומות ולאיסור ברת התרת לאיסור לאו לא כ"ש כלומר שעד אחד נאמן לומר לאשת איש מת בעליך בלשון שיהיה נאמן לאיסור לא זו היא יבמה לשוק שאין בו אלא לאו שנאמר לא תהיה אשת איש אחר החובה לאיש זר וזהו העיקר הק"ו ושעמו ולפי שהסברא מחייבת כן השני פל אדם ולדרוש ק"ו מעצמו ואין צריך שתהיה לו קבלה מרבותיו עד הלכה למשה מסיני ומשום הכי קבטר הלל הזקן כנגד בני בתירא למה לא יעשו

שפסח דוחה שבת שהיה להם ללמוד זה מק"ו מתמיד שאם תמיד הקל שאם לא יעשה בזמנו אין בו כרת החמירה התורה עליו לעשותו בזמנו אפי' בשבת ובעשית שבת היתר לפניו כ"ש בפסח החמור שאם לא נעשה בזמנו יש בו כרת שיש להחמיר עליו לעשותו בזמנו ואפי' בשבת וזהו שאמר להם להם בשלמ' ג"ש לא נמריתו במועדו בפסח מה מועדו דתמיד ואין אדם דן ג"ש מעצמו אלא ק"ו דאדם דן מעצמו מיבעו לבון למידן כדאיתא בפסחים בפ' אלו דברים וכן בפרק כל היד אמר ר' אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן ג"ש מעצמו: ויש בזה תנאי והוא שיהיה הקל קל מכל הבדדין והחמור חמור מכל הבדדין אבל יש טעם בקל שתנהוג בו אותה חומרא ואין אותו טעם בחמור אין דנין בו ק"ו וזהו שאמר בני בתירא להלל אין שבת יותר קל מפסח בכל הבדדין לדין ק"ו שהרי יש בו חומרא שאינה בפסח שהוא תדיר והפסח אינו תדיר שהוא כליל כלו לגבוה משא"כ בפסח וא"כ אפשר הוא שתנהוג בו קולא יותר משבת ושלא יעשה בזמנו אם חל בשבת וזהו שאמרו לו ק"ו פריכ' הוא מה לתמיד שאין תדיר וכליל וכן בענין היתר יבמה בעד א' יש להחמיר עליה שלא להתירה אעפ"י שהקלנו באיסור כרת משום דהיא עכמה הוכיח שנאמנת לומר מת בעלי ואינה נאמנת לומר מת יבמי מפני שיש טעם שלא להאמינה בזה משום דזמנין דסניא ליה ומזה הטעם בעצמו אין להאמין בו עד אחד וכן בכל כיוצא בזה בשאנו דנין ק"ו בריך שיהיה הקל קל מכל הבדדין והחמור חמור מכל הבדדין ואם אינו כן אין דנין אותו בק"ו ואמרינן ק"ו פריכה הוא וזהו הנהוג בכל התלמוד כשרוצין לדון ק"ו אומרין איכא למיפרך מה לזה שכן

הוא כן תאמר בזה שאינו כן:

ואין דנין ק"ו בכל מקום שאין בנין ק"ו מהלכה כדאמרינן

בפ' ר' אלעזר דמילה בני מילה שהיא דוחה שבת ואמר עולה הלכה: אותביה עליה מדתניא מנין לפיקוח נפש שהיא דוחה שבת וענה ר' אלעזר בן עזריה ואמר ומה מילה שהוא אחד מאיברי של אדם דוחה שבת ק"ו לפיקוח נפש שהוא דוחה שבת: ואי סלקא דעתך הלכה ק"ו מהלכה מי אתי והתניא אמר ליה ר' אליעזר עקיבא עכס כשעורה הלכה ורביעית דס ק"ו ואין דנין ק"ו מהלכה וכן בפסחים בפרק כיצד צולין אמר רבא ק"ו ומה במקום שלא הותר לו טומאה ידועה הותרה לו טומאת התהום במקום שהותרה לו טומאה ידועה אינו דין שהותר לו טומאת התהום אמרי ומי דיינין ק"ו מהלכה והתני' ר"ל ר' אליעזר עקיבא עכס כשעורה הלכה רביעית דס ק"ו ואין דנין ק"ו מהלכה אמר במסכת נזירות בפ' כ"ג עכס כשעורה הלכה רביעית דס ק"ו ואין דנין ק"ו מהלכה וכן אין דנין ק"ו דרבנן מדאורייתא דאמרי' בפ"ק דנדה אמר ר' יהושע ק"ו ומה טבול יום שאינו מטמא משקה חולין פוסל אוכלי תרומה אחורי כלים שמטמאין משקה חולין אינו דין שפוסלין אוכלי תרומה ור' אלעזר אומר אחורי כלים דרבנן טבול יום דאורייתא הו דרבנן מדאורייתא' לא אמרי' ק"ו שאם בדאורייתא' החמירו אינו דין שנאמור בדרבנן וקיל"ן בר' אליעזר בדפסיק שמואל בבדיא התם:

ויש דברים שאפשר ללמוד אותם מדין ק"ו ועם כל זה נאי'

בפ' בכתוב וכל זה אמרו במקומות מהתלמוד מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא וכמו שאמרו בראשון מפסחי' וטמא שאין עושה כיוצא בו מהכא נפקא מהתם נפקא ופי יוחן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא הוא טמא ואין עושה כיוצא בו טמא חד למעוטי משקין הבאין מחמת כלי וחד למעוטי משקין הבאים מחמת ארץ ואקש' ולא שמועינן משקין הבאים מחמת ארץ וכ"ש משקין הבאים מחמת כלי ופרקי מידי דאתו בק"ו טרח וכתב ליה קרא וכן כיומא פ' טרף בקלפי אמרינן הניחה למ"ד לדורות בכהן הליוט שפיר אלא

פ איזהו מקומן

למ"ד לדורות בכהן גדול בעי בכהונ' מיבעי' מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ובמסכת זבחים פרק טבול יום בענין עורות קדשים אמרינן מי תיפוק לי מדינה בלומר ולמה טרח להביא אותו מהכתוב כיון שהוא נלמד מן הדין ומה דר"י מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא • ובפ' העור והחוטב בחולין אמרי' שומר דנבלה למה לי לנופיה למאי אי לאכטרוכי אמרת לא מבטרך אי להגבא אמרת ק"ו מדאתי מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לא קרא • וכמביעא פרק השואל נמערבי אמרינן ק"ו ומה גנבה שקרבה ליאוש משלם אבידה שקרבה לפשיעה לא כ"ש ואיתיד מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא • ובפ"ק דקדושין בענין חוטב ושכיר דאע"ג דהוי שכיר אתי בק"ו מחוטב כתניא רחמנא משוס דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא וזהו כשכיר וחוטב היא ג"כ בזבחים פרק התערובת • ובקידושין אתם בסמוך נמי בענין יביאה מחדון דאע"ג בבנרו' דק"ו הוא מבערות כתב ליה קרא מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא • ובפרק ביכר כולין מ"ר אליעזר מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא • ור' יהושע אמר כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ובפ' ביכר בכורות שקלין וטרינן אמאי איבטרוך למיכתב אחותו בת אביו לו בת אמו והלא ק"ו הוא ומה אם בת אביו שאינה בת אמו חייב עליה כ"ש אחותו שהיא בת אביו ובת אמו ורבנן אמרי דאבטרוך לאשמועינן דבעלמא אין מזהירין מן הדין ואחותך היא למה לי דכתב רחמנא דמילתא דאתיא בק"ו היא ומילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא • ובסנהדרין ג"כ היו נודקין רבנן מילתא דאתי בק"ו טרח וכתב לה קרא •

וכשדבנין ק"ו דווקא ללמוד ק"ו להקל עליו אתם נאמר הקלנו כ"ש נקל • וה"ה ללמוד חמור מקל להחמיר עליו אתם נקל החמרנו כ"ש נחמור אבל ללמוד ק"ו מחמור להחמיר עליו אין דנין ק"ו וכדאמרינן בפ' שור שנגח ד' וה' וכי דנין קל מחמור להחמיר עליו אם החמיר במועד החמור נחמיר בתם הקל ונלמוד מזה שכמו שאין דנין ק"ו להחמיר עליו שאין דנין חמור מקל להקל עליו • ובנזיר בפ' שלשה מינין אמרינן שאין ללמוד נזיר ממבורע לענין תער שאין דנין קולא חמירא עליו כדאתא התם וכן בפ' הערל אמרי' ילפינן חמור מקל קל מחמור לא ילפינן •

ובפרק איזהו מקומן אמרי' דבר הלמד מהקש חוזר ומלמד בק"ו ודבר הלמד בק"ו חוזר ומלמד בהיקש ודבר הלמד בק"ו ומלמד בג"ש ודבר הלמד בק"ו חוזר ומלמד בק"ו והיו סדורין בגמ' לומר מה ג"ש שאינה למודה בהקש מלמדת בק"ו ק"ו הלמד בהקש אינו דין שילמד בק"ו וזהו ק"ו בן ק"ו והקשו שזה בן בנו של ק"ו הוא שבכאן יש ג' ק"ו הק"ו הראשון הוא הלמד בהקש והק"ו השני ללמוד ק"ו מג"ש בק"ו והק"ו הג' זהו הק"ו הנלמד בג"ש ואמרינן שם שבן ק"ו הוא ומה היקש שאין למד מן היקש מלמד בק"ו ק"ו הלמד מן היקש אינו דין שילמוד מן ק"ו וזהו ק"ו בן ק"ו שזה ק"ו האחרון לא למד מן ק"ו הראשון ע"י ק"ו אלא ע"י היקש ואמרינן שם דבר הלמד בק"ו חוזר ומלמד בבנין אב •

ובפ"ק דמכות תניא ברבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין עד שיגמר הדין מ"ל אבינו בני לא ק"ו הוא מ"ל למדתנו רבינו שאין עושין מן הדין דתניא אחיו אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו אמו אין לו אלא בת אביו שאינה בת אמו ובת אמו שאינה בת אביו ובת אמו מנין ת"ל אחותו אלא עד שלא יאמר יש לי נדין אם עושה על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו לא כ"ש הא למדת שאין עושין מן הדין עושה שמעינו מזהרה מנין ת"ל אחותך בת אביך או בת אמך אין לו אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אמו ובת אמו מנין ת"ל ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך הוא וגו' עד שלא יאמר יש לי נדין אם הזכיר על בת אמו שלא בת אביו ועל בת אביו שלא בת אמו בת אביו ובת אמו לא כ"ש הא למדת שאין מזהירין מן הדין וכן הוא שנאמר בספרא וסופא דתורת כהנים נרייתא מייתו ופרק ביכר בכורות במו שכתבתי למעלה ובפ' אלו הן הנשרפין אמרי' אתו אמנוסתו מנין אמר אביי ק"ו על בת אתו עונש על בת אלא כ"ש וכו' עושין מן הדין נלוי מילתא בעלמא הוא • רבא אמר אמר ליה ר' יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה זמה וכן בספרא תניא ויאשלחו מן המחנה זו מחנה שכינה או אינו אלא מחנה לויה ת"ל אל מחוץ למחנה ואם ממחנה לויה נדחו כ"ש ממחנה שכינה אם כן ענשת מן הדין לכך נאמר ללמוד שאין עושין מן הדין והבו נמי תניא אם אתם עונים למה נאמר אם אינו על היובא מן הפרי לא יהיה חייב על הפרי עצמו אם אמרת כן ענשת מן הדין ת"ל עוברים ללמוד שאין עושין מן הדין ה"נ תניא בא הכתוב ולמד על המת שמטמא במגע עד שלא יאמר יש לי נדין אם מטמא באהל לא יטמא במגע שלא אם אמרת כן ענשת מן הדין לכך נאמר הנוגע במת ללמוד שאין עושין מן הדין וה"נ תניא אתם אם המשלך המזוב מטמא בגדים האוסף אפר לא יטמא בגדים אם אמרת כן ענשת מן הדין • ובן במכילתא בשבט למה נאמר שאין עושין מן הדין • וה"נ תניא אתם כל הבא אל האהל זה שבא מקבתו וכל אשר באהל זה שבא כולו הא עד שלא יאמר יש לי נדין אם בא מקבתו יהא טמא בא כולו לא יהא טמא אלא אם אמרת כן ענשת מן הדין לכך נאמר כל הבא אל האהל וכל אשר באהל ללמוד שאין עושין מן הדין ובפ"ק דבריחות למה יבא ברת בחאותו לומר לך שאין עושין מן הדין מכל הני משמע שאין מזהירין מן הדין ואין עושין מן הדין • ובשני מפסקים אמרו וכי מזהירין מן הדין הקישה הוא ובן אמרינן בסנהדרין פרק בן סורר ומורה וכי עושין מן הדין קא סבר עושין מן הדין דתנן בזבחים פרק השוחט ומעלה אמרינן אפי' למ"ד עושין מן הדין אין מזהירין מן הדין •

וקצת קשה לוה מה שאנו בספרא דתניא אתם אומה אין לי אלא נאכילה ואין בהמה טמאה בכילה אין לי אלא בעשה ולא בעשה אמנין ת"ל אם זה אחכלו ממעלי הגרה וגו' אין לי אלא אלו בלבד שאר בהמה טמאה מנין ודין הוא ומה שיש בהן בימין טהרה הרי הן אלא בעשה על אכילתן שאר בהמה טמאה שאין להם בימין טהרה בכל אינו דין שתהיה אלא בעשה על אכילתן נמצאו נמי הגמל והארנבת והשפן והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מק"ו נמצאת מבות עשה שבהן מן הכתוב ומבות אלא בעשה מק"ו ופי מבות עשה שבהן ממה שבאתו אחה אכלו ולא בהמה טמאה ולאו הבא מכלל עשה עשה ואינו בעשה ומה שבריבו לרבוי לחזרה ועונש לאחותו בת אביו ובת אמו ולא למדוה מבת אביו שלא בת אמו ומבת אמו שלא בת אביו אפי' אין מזהירין מן הדין ודין עושין מן הדין נראה דנרייתא או היא משנתא או אתיא דלבא דמאן דאמר עושין מן הדין בדאתא בפ' ד' מיתות ובן בפ' בן סורר ומורה כמו שהזכרתי למעלה וכמו שהזכרנו למט ואין הלכה כמותה ובן העלה הרמב"ן ז"ל בחדושי התורה בפ' אחרי מות וסובר הרב ז"ל שאין אנחנו בריכין לק"ו הזה אלא שנמצאתו דבור שנאמרו אותן שיש בהם קבת אימני טהרה מפני אימני טומאה שבהם בחותו דבור עבמו נאסר כל מה שיש לו אימן טומאה' כן שיש לו עמו אימן טהרה כן אין לו עמו אימן טהרה • גם הרמב"ם ז"ל כתב בספר המצות אלו שזה הק"ו אינו שלא נלוי מילתא בעלמא ודברי הרב ז"ל נכונים הם שביאר בזה אמרי' בפ' אלו הן הנשרפין אתו אמנה ובתו אמנין אמר אביי ק"ו על בת אתו עונש על אתו לא כ"ש ובי עושין מן הדין נלוי מילתא

מילתא בעלמא הוא. וכבר כתבתיה לזו למעלה וכן בפ' שמנה לכ"ג מ"ר מנה הני מילי בלומר שבת בהן שבבעלה לפסול לה פסולה לכהונה אחיה בק"ו מגרושה ומה גרושה שמותרת בתרומה אסור לכהונה זו שנאסרה בתרומה אינו דין שנאסר לכהונה וכי מזהירין מן הדין גלויי מילתא בעלמא הוא. ובפרשון מתמורה אמרו ואכתי טוב נטוב מנא ליה דלא יאמר קסבר ק"ו הוא רע בטוב דמפיק ליה רע ומייתי טוב דעלוי קא מעילי ליה לקי טוב בטוב דכי הדדי גינהו לא כ"ש דלקי והרמ"ב הגבוה היא ק"ו טוב ברע לא ימיר בלומר לא יתפיס הטוב של חולין על הרע של הקדש וכן פירש"י ז"ל ופי' לא ימיר לא יעשה תמורה והבא גמי קא הוא קסבר אין עונשין מן הדין ואכתי סבר גלויי מילתא בעלמא וכל אלו הם כדברי הרמב"ם ז"ל: אבל על הים דתמורה איכא בגמ' ליתנא אחרינא. ואמר לך אכתי אתי לאו דינא הוא מגרע טוב לרע וזה הלשון הוא בדברי הרמב"ם ז"ל שהאכל נכנס תחת דבור אחד זכינו למכות דברי הרמב"ם ז"ל ודברי הרמב"ן ז"ל שהם לשונות חלוקין בגמ' בחרי ליסני ובפ' אחרנא מיתות אמרו הבא על אכין חייב שתיק דאמרי דלא כר' יהודה ואיכא דאמרי אפי' תימא רבי יהודה מייתי לה בק"ו מאחי אכין מה אחי אכין דקורבה דאכין חייב שאים אכין לא כ"ש וקא מפלגי בפלוגתא דאכיי ורבא מר סבר עונשין מן הדין ומר סבר אין עונשין מן הדין. ובן בפ' בן סורר ומורה ר' שמעון קסבר עונשין מן הדין ובפ' ואלה המשפטים כתב רש"י ז"ל בענין מכה עבדו בשבט דשבט שיש בו כדי להמית מיירי קרא ויליף לה מק"ו ומה ישראל אמור אינו חייב אלא בדבר שיש בו להמית עבד הקל לא כ"ש ואיתמר במכילתא אם אתה אומר כן אתה מעניש מן הדין לכך נאמר בשבט מלמדך שאין עונשין מן הדין ואיה נראה בספר מכה זה הק"ו אנו פוטרין האדון אם מת העבד תחת ידו אם אין בשבט כדי להמית ורבותי הבקרמי ז"ל פירשוה לענין רודף שהרודף אחר חבירו להורגו נתן להכילו בנפשו של רודף וזה האדון היה רודף אחר עבדו להורגו בשבט שאין בו כדי להמיתו ישראל אחר והרג האדון מפני שהי' רודף וכיון דאמרי' מדין זה שאין האדון חייב מיתה לפי שאין בו כדי להמית נמצא שזה הישראל שהרג האדון חייב מיתה נמצא שאתה מחייבו ומעניש מדין ק"ו:

בספרא אינה מדין ק"ו ביבא ואכיה ירוק ירק נפניה הלא אכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה י"ל יום דיו לבעל הדין להיותו בגדון אסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר אסף ויש לשאול בענין ק"ו זה מה לנו לקשבון מדוקדק ולומר י"ל יום די לנו שנאמר ק"ו לשכינה יותר ולמה הזכיר י"ל יום ור"אפי' לפי ששלשה שותפים נאדם הקב"ה אבין ואמו אביו נותן בו ה' דברים ואמו נותן בו ה' דברים והקב"ה נותן עשרה דברי בדאי' בנדה משו'הכי הדין נותן זמן הנזיף לשכיב כפול: ויה הפי' אינו נראה לפי שיש במדרש ק"ו למלך ובהן יגדול י"ל יום ואין למלך ובהן גדול נאדם דברים כפולים יותר מאביו. ועוד אמאי דרשינן דין והלא הדין הוא שיהא הזמן כפול כיון שנותן בו כפלים מאביו. וי"מ משום הכי אמר י"ל יום לומר שמן הדין היה שתהיה מבורעת מוחלטת לעולם כדין מבורע אחר הסגר שני ומשום הכי קאמר ק"ו לשכיה י"ל יום שהם שני הסגרים ובן נראה בגרייתא נאמנות דר' נתן דתניא התם בשביל בנודף מחול לה על הסגר שני: והרמב"ן ז"ל כתב שאין בזה קושיא כלל לפי שבן דרך הלשון לכפול בכל מקום כמו שאמרו במכילתא כי תקנה עבד עברי להניח את הבר דברי ר' אליעזר ר' ישמעאל אומר אינו ברוך אם ישראל עובד הבר לא כ"ש יעבוד אם ישראל שם אף הבר יעבוד שם אף אמרת דיו לבא מן הדין להיות בגדון מה ישראל עובד שם אף הבר עובד שם ובמשנה פ' בנותכותים נ"כ שנינו דיו לבא מן הדין להיות בגדון והבריתא זו שהיא בספרא הביאוה בפרק יש נוחלין ושם אמרו ר' ת"ק לא דריש דיו והא דיו דאורייתא הוא כדתניא וכו' והשיבו בעלמא דריש דיו וכו' בדאיתא התם ובפרק כיצד הרגל אמי איתא במשנה והתם איפלינו תנאי אי אמרינן דין היכא דמפריך ק"ו או לא דרשב"ג סבר ליה דלא אמרינן דין היכא דמפריך ק"ו משום דס"ל דשבעה דשכינה לא כתב בקרא והא דכתיב תסגר שבעת ימים אינו שלא ללמדך דבעלמא דרשינן דיו וכיון דשבעה דשכינה לא כתיבי בקרא אתא ק"ו ואוקמי' אחרים אתא דיו ואחדרים אשבעה ולא איפריך ק"ו ורבנן סברי דז' דשכינה כתיבי בקרא אתיא ק"ו אוקמיה אריבא אתיא דיו ואוקמיה אשבעה ולא אבאי ק"ו כלום ואי פריך דשבעה דכתיבי בקרא בלחוד הוא דאוקמי' קרא לשכינה כדמעיקרא ולא אחוסף מיהו משום ק"ו ומשום הכי בשור שנגח בראשות הגיזק סבירא ליה לר' טרפון משלם גזק שלם מק"ו דשן ורגל ומה שן ורגל דבראשות הרגים פטור מלשלמו בראשות הגיזק גזק שלם שור דבראשות הרגים משלם אבי גזק אינו דין שישלם בראשות הגיזק גזק שלם דאי אמרת אבי גזק בראשות הגיזק גזק שלם דאי אמרת אבי גזק בראשות הרגים אם מה מועיל הק"ו ורבנן סברי בראשות הגזק אבי גזק כמו בראשות הרגים משום דיו דדיו לראשות הגיזק הבא מן הדין להיות בגדון זהו בראשות הרגים אעפ"י דמפריך ק"ו לא אהני בלום דמה התם אבי גזק גמי אבי גזק ובסוטה פ"ק דשם בענין בבד שני של חולין אם עושה שליחי לתרומה כתב רש"י ז"ל דדיו לבא לאימר דא"כ נעיל ליה ק"ו ואיל"ן דהיכא דמפריך ק"ו לא אמרי דיו ורבי מאיר אמר למד טומאת משא למת מנבילה גמיר ליה מק"ו כדרבנן לא היה מטמא לא טומאת ערב משום דיו לבא מן הדין להיות בגדון ונלמד זה מהבתוב בראיתא בספרי בפ' אחרי כמו שפירש הרמב"ן ז"ל בפ' מטות ובהרבה מקומות מהתלמוד אמרו דיו מן הדין להיות בגדון בפ' שור שנגח ר' וה' ובפרק מרובה ובפ' המפקיד ובפ' השואל ושם אמרינן הניחה אמאן דדריש דיו אלא אמאן דלא דריש דיו מאי איכא למימר ואעג"ב דבכל דוכתא אמרי' דדיו דאורייתא הוא ואיכא מאן דלא דריש ליה אמרו זה לרווחא דמילתא דאפי' לא דרשי' ליה איתיה להוא דינא מדרשא אחריתי וכן בראשון מפסחים ובפרק העור והרוטב ובזבחים בפ' ג"ש ובגרייתא דספרא בפ' אשה כי תזריע:

ובבריתא דשלשים ושתים מדות אינה מקום שאום כיצד נשבע להרע ולא ימיר אם נשבע להרע לעצמו לא ימיר לב"ש אם נשבע להיטב לעצמו לא ימיר להרע לעצמו לא אוכל היום להיטב לעצמו אוכל היום ובן שואל על נקי לא לקח בלומר שואל לא לקח על נקי להרגו כ"ש שאינו נוטל שואל על דשע לפוטרו:

ובב"ר בפרשת מקץ מנו קלין וחמורין הבאים בתורה ובכתובי הן בסף אשר מצאנו באמתחותינו השיבונו אליך ק"ו אלא בנגוב אבית אדוניך בסף מן זהב הן בני ישראל לא שמעו אלי ק"ו ואיך ישמעני פרעה הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם עם ובו' ק"ו אחרי מותי ואביה ירוק ירק בפניה ובו' ק"ו לשכינה את בגליה רבתה וילחוך ק"ו ואיך תתחרה אל הסוסים הנה אנחנו נמתנה יהודה ירחים אף כי נגלה קעילה ובארץ שלם אתה בוטח ק"ו ואיך תעשה בגאון הירדן הן בדיק בארץ ישלום אף כי דשע ואוטח בשוטן הנירה הרגו היהודי ובו' ק"ו בשאר מדינות המלך כל זה הזכירו במדרש הזה ויש אחרים הרבה ובכל מקום אף הוא לשון ק"ו על כן פירשו המפרשים אף כי אמר שאיש מבל עץ הגן לא היה כן התחלת הדברים והרבה אף כי יש במקרא והם לענין ק"ו אף כי היום אף כי הבית הזה אשר בניתי אף כי אמר אליך רחץ וטהר אף כי אחרעת שפטים אף כי היין בוגד אף כי אנוש רמה אף כי לגדיל אף כי נזמה יניחנו אף כי עתה בן הימים אף כי

נהגעב ונחלה אף כי מרעהו ירחק ממנו אף כי אנכי אענו אף אף כי אנשים הרשעים הרגו מיש כדיק אף כי תאמר לא השורנו אף כי לא אוכל לאף ונדברי הימי' נענין סנחריב אף כי אלהיכם ואף כי השליחות לאנשים ניחזקאל ונעזרא אף כי עשו להם עגל מסכה כל זה הם קליס וחמורים הנמצאי' בכתובים והק"ו שהיה דורש למך כי שנעתים יוקש קין ולמך שנעים ושנעה הוא ק"ו של חשך כמו שאמרו בב"ר שהרי הגזירה היתה על למך שהוא הדור השניעי לקין ואין לדרוש ק"ו לנעל הגזירה. וגגמ' נפ"נ דערובין וכן נפ"ק דסנהדרין היה דורש דניאל ק"ו לטהר את הארץ עכמו שהוא נפיהוש בתורה אלא לטהר דמה שלא נא נפי' בתורה אלא מיתורא דקרא ו"ו דוזה לכם הטמא זו ה"א דהטמא כדאיתא נמעילה ובב"ר נפרשת חיי שרה והק"ו הוא ומה נחש שהוא ממית ומרבה את הטומאה טהור ארץ לא כ"ש ודחו נגמ' דאין זה ק"ו דהתם

מעשה קוף נעלמא הוא דעבד:

המדה השנית מגזרה שוה תניא נספרא מג"ש כיכד נאמר נשומר שכר אם לא שלח ידו ונאמר נשומר חנם אם לא שלח ידו מה שומר שכר שנאמר בו אם לא שלח ידו פטר בו את היורשים אף שומר חנם שנאמר בו פטר את היורשים עכ"ל נרייתא דספרא. ופי' דבר זה כי שומר שכר שמת יורשו פטורין משבועה שנא' שבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשים ובאה הג"ש הזאת לפטור גם בשומר חנם היורשים שאנו רואים הפסוק שנאמר בשומר שכר שבועת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשים כאלו הוא בשומר חנם שזהו ענין ג"ש שיהיה הדין שוה בשניהם ומה שהוא מפורש באחד כאלו הוא מפורש בשני הסמוס זהו ענין הג"ש כלומר גזירה ודין שוה שיהיה לשניה' ומה שהוא סתום באחד ילמד מהמפורש בשני שלכך כתבה התורה שתי מילות שוות בשניהם להשוותם בדיניהם. ובזאת המדה יש בה מנאים האחד שתהי' ג"ש מקובלת מרבותינו עד הלכה למשה מסיני. וכן אמרו בספרים בפ' אלו דברים אין אדם דן ג"ש מעצמו אלא אם כן למדה מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני וכן אמרו בגדה בפרק כל היד והלל לא דן ג"ש בשועדו בשועדו פסח מתמיד לדחות את השבת שלא שכך היתה קבלה בידו מסמעיה ואבטליון שקבלו מרבותיהם עד הלכה למשה מסיני שלכך נכתבו שתי תיבות הללו כדי לדון ג"ש מהם לדחות השבת מפני הפסח כמו שהוא בדחה מפני התמיד אלו לא היתה בידו ג"ש זו מקובלת לא היינו דנין אותה מעצמינו ואם בני בתירא לא היו רשאין לדון אותה עד שלמדם הלל שכך היתה מקובלת מרבו עד הלכה למשה מסיני ובראה שלכך נשתנו ויעשו בני ישראל את הפסח בשני היה בשבקום ההפסק לרמוז לג"ש זו כי בשועדו הוא דאתחלת דבור לדרוש בו ג"ש זו זהו התנאי האחד שיש בשדה זו. והתנאי השני הוא שתהיה הג"ש פנויה משני בדדין ג"ש מהן ואין משיבין עליה כלל ואם אין פנויות כלל ואם כריכות ללמוד מהשדין אחד ואין דנין מהם ג"ש כלל ואם הא' היא פנויה והאחרת אינה פנויה פליני נה בגמרא איכא מאן דאמר למדין ואין משיבין ואיכא למאן דאמר למדין ומשיבין כלומר אם מבינו תשובה למיפרך הג"ש הזאת משיבין עליה שביון שאיכא פנויה משני בדדין דיש עליה תשובה אנו אומרים שלא נכתבה ללמוד ממנה ג"ש כאלו פנויה היתה משני בדדין ודבר זה נתפרש בגדה פרק המפלת אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' ישמעאל כל ג"ש שאינה מופנה כל עיקר אין למדין ממנה מופנה מכד אחד לר' ישמעאל למדין ואין משיבין לרבנן למדין ומשיבין משני בדדין למדין ואין משיבין ואמרינן התם דנפקא מינה לר' ישמעאל דאי איכא מופנה מכד אחד ומופנה משני בדדין אע"ג דס"ל דבשניהם למדין ואין משיבין שבקינן מופנה מכד אחד וגמרינן ממופנה משני בדדין דלהכי אפנויה ואמנה משני בדדין כי היכי דלא ליגמר ממופנ' מכד אחד ושם אמרו דרב אחא בריה דרבא מתני לה משמיה דר' שעזר לקולא כל ג"ש שאינה מופנה כל עיקר למדין ומשיבין מופנה מכד א' לר' ישמעאל למדין ואין משיבין לרבנן למדין ומשיבין מופנה משני בדדין למדין ואין משיבין ואמרי התם דאיתה בין מופנה מכד א' לשאינו מופנה כל עיקר לרבנן דאי איתה מופנה מכד אחד כל זה אמרי' שם וזה הלשון נראה עיקר מסוגיא דתלמוד שרגילין להקשות מופנה דאי לא מופנה איכא למיפרך דמשמע דאפי' איתה מופנה כלל אי ליכא למפרך למדין ובהדב' מקומות מהתלמוד כשדנין ג"ש אמרי' מופנה דאי לא מופנ' איכ' למפרך לאיי אפנויי מופנה ואמרי' אכתי מופנה מכד א' הניחה למ"ד מופנה מכד אחד למדין ואין משיבין אלא למ"ד למדין ומשיבין איכא למיפרך כדאיתא בפ' היו נודקין ובפ' נמה אשה יוכאה ובינמות פרק הערל ובפ' כיצד הרגל ובתב הרמב"ן ז"ל בספר המצו' שלו וז"ל הוי יודיע מזה שאמר שאין אדם דן ג"ש מעצמו אין לומר שכל ג"ש מבוארת להם מהר סיני ונמסרה להם מפי משה ולמדו מלה פלונית בפסוק פלוני ממלה פלונית שבפסוק פלוני והשוו דין שניהם לענין פלוני אין הדבר כן שהרי מביאו אותם חולקין תמיד בהרבה מקומות בענין הזה בלותה שאמרו בגמ' חולין מ"ט דר' מאיר נאותו ואת בנו גמר אחיטה שחיטה משחוט חוץ מה להלן שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה אף כאן שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה. ור' שמעון מ"ט גמר מן וטבוח טבח והכן וגו' והקשו על ר' מאיר ונגמר מן וטבוח טבח ונתן טעם דבין שחיטה משחיט' ואין דבין שחיטה מזבחה ושאלו לומר שגם זו ג"ש היא דמאי נפקא מינה והתניא דבי ר' ישמעאל ובב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה ומתרץ ה"מ היכא דליכא דדמי ליה אבל היכא דאיכא דדמי ליה מדדמי ליה ילפי' וכן הקשו על ר' שמעון ולגמור משחוט חוץ ונתן טעם דבין חולין מחולין ואין דבין חולין מקדשים. ולו היתה קבלה לך לר' מאיר מסיני דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה ושהדבר ללמד משחוט חוץ ולר' שמעון היתה לו קבלה מרבותיו שאין שמה שחיטה ושהוא נלמד מן וטבוח טבח והכן לא היה מקום לשאלות אלו ולתשובות שאמרו בגמ' וכיוצא בזה בתלמוד מאד. וכן יש קושיות הרבה בתלמוד בכיוצא בזה שאומרים ויליף מג"ש ממקום פלוני ומתרץ מסתברא מהכא ילפינן דדמי ליה בכך וכך ולא מהתם וחוזרים ומנקשים הדבנה מהתם הז"ל למילף ובו' ומסיק הכי נפישין ולא הורגלו בתלמוד אין צריך לכתוב מהם מפני רוגן. ועוד אמר בג"ש בכל ג"ש שאינה מופנה כל עיקר אין למדין ממנה מופנ' מכד א' למדין ומשיבין ומופנ' משני בדדין למדין ואין משיבין כמו שאמרו בשליחי מנדה בנמקומו' אחרים והם מחזירי' לאפנויי אותה ביתורין ומדרשי' מן הסברא זנחלקים בכך לפי דעת החכמי' אבל הכוונה שהיא בג"ש שהיא מסיני לומר שהיא נידם קבלה שדין שחיטה שאינה ראויה נלמד בג"ש דשחיטה שחיטה והיתה סברתו של ר' מאיר שהנכון ללמוד אותה משחוטי חוץ ויהיה שמה שחיטה ורבי שמעון ראה בדעתו שיותר נכון ללמוד אותה דמן וטבוח טבח והכן ולא היתה שחיטה שאינה ראויה נדונדת בשחיטה וכן כלן עכ"ל ז"ל בספר המצות זכתב הרב ז"ל שם סמוך לזה כי הוא חוסב דשמא שזה הוא מכלל מה שנשתבח בחבלו של משה בגזירות שוות ר"ל הרב ז"ל כי בתמורה אמרינן שנשתבחו בימי חבלו של משה הרבה בגזירו' שוות זבג"ש אין צריך שיהיו המלו' דומות אז לזו כמו במועדו במועדו אלא אפי' אינן דומות אז לזו דבין מהם ג"ש אלא שאם מבינו דומות ואמינן דומות אין דבין ג"ש אלא מהדומות וכן רגיל בכל התלמוד כשאומרים מאי נפקא מינה והא תניא דבי ר' ישמעאל ובב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה ה"מ היכא דליכא כדדמי לה אבל היכא דאיכא דדמי לה מדדמי ליה ילפינן נפ"ק דזבחים ובפ"ק דמנחו' ובפ' המפלת ובפ' אלו הן הלוקין והמקומות שנזכרו בגמרא הכי נפישין בפ' הערל בינמות בענין ערל שאינו אוכל תרומה

מסתברא ערלות הוה ליה לרבוי שכן מעשים כרוחים וכו' וסימן הוא ופרכינן תדרבה תגינות הוה ליה לרבוי שכן בכל שעה וכו' הגך נפישין בשני מקומות בחותה סוגייא ובשניהן אמר רבא בלא הגך נפישין לא מבית אמרת כדאי' אתם ובההו' פרקא לענין טמאים בתרומה ומעשר מסתברא תרומה עדיף' שכן מ"ח פי' תדרבה מעשר עדיף שכן הדם' ע"ב פירוש הני נפישין אמרי' אפ"ה מיתה עדיפא ורבא אמר בלא מיתה עדיף' לא מבית אמרת וכו' כדאיתא אתם ושם אמרינן אמור מקל ילפינן קל מחמור לא ילפינן ואתם נמי אמרינן בענין יולדות בא"ן לתרומה כאן לקדשים ואיפוך אנא מסתברא קדש אמור שכן פו"ק ענ"ם תדרב' תרומ' אמורה שכן מחפ"ז הגך נפישין רבא אמר בלא הגך נפישין לא מבית אמרת וכו' כדאיתא אתם וכן בפ' נמה מדליקין מסתברא קדש לא ממעטינא שכן פו"ק ענ"ם תדרבא תרומה לא ממעטינא שכן מחפ"ז הגך נפישין ובזבחים פרק נ"ש אמרינן ולילף עון עון מפיגול מסתברא מטומאה הו"ל למילף שכן וכו' תדרבא מטומאת מפיגול הו"ל למילף שכן וכו' והני נפישין והוברבו בגמ' לאת טעם למה לא למדנו מהני נפישין ובפ' תרבא מיתות ונילף מפרים הנשרפים מסתברא מתדם הו"ל למילף שכן תדם חוטא וכו' תדרבא מפרים הנשרפים הו"ל למילף שכן וכו' חוץ מכשיר וכו' הגך נפישין ובפ' שבועת העדות מסתברא מפקדון הו"ל למילף כן חטא בגזיד וכו' תדרבא מנטוי הו"ל למילף שכן חטאת וכו' הגך נפישין • ובפרק הבוא ממשולש גמר לה שכן וכו' תדרבא מעדות הו"ל למילף שכן וכו' הגך נפישין וכו' ובפ' יוצא דופן מסתברא מבכור הו"ל למילף שכן וכו' תדרבא מתדם הו"ל למילף וכו' הגך נפישין • ובפרק בגמר הדין מסתברא מפרים הנשרפי' הו"ל למילף שכן וכו' תדרב' משחוט חוץ הו"ל למילף שכן תדם וכו' והבהו נפישין מכשיר ממכשיר עדיף ליה ובפרק חטאת בזבחים מסתברא חטאת בהמה הו"ל לרבוי שכן וכו' תדרבא חטאת העוף הו"ל לרבוי שכן וכו' הגך נפישין • ובפ' הקומץ רבא מסתברא זבריס הו"ל לרבוי שכן וכו' טמאה תדרבא הו"ל לרבוי שכן מתיר וכו' הגך נפישין ובפרק השוחט יליף בא"ן מבכורות ונילף ממעשר דבהגך נפישא עדיף להו ובן בזבחי' פ' נ"ש יליף חלול חלול מטמאה שכן וכו' ונילף שכן והוי נפישין:

והוי יודיע שיש נ"ש הלכה למשה מסיני שהרי דבר ידוע שמקרא מגלה חנשי כ"הנ תקינו לה כדאמרינן בגמרא בפי' נרים מגלה ופליני רבנן ור' יהושע בן קרחה ס"ל דכרכין המוקפין חומה מימות חשמונאי קורין בט"ו בשושן ורבנן ס"ל מימות יהושע בן נון דילפינן ליה בנ"ש נאמר כאן לבד מערי הפרזי ונאמר כאן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות מה התם מימות יהושע בן נון אף כאן מימות יהושע בן נון ובשאלו בגמ' מ"ט לא אמרי' כר"י בן קרחה מ"ט הא אית להו פרזי פרזי משמע דנ"ש גמורה ילפי לה מרבותיהם • ובראה שנ"ש קבלה רבנן דפליני עליה דר' יהושע בן קרח מרבותיהם שאנשי כ"הנ בשבתנו מגלת אסתר ברוח הקדש כתבו ערי הפרזות לדון נ"ש ממנו מערי הפרזות • ובן הם מקובלים מרבותיהם לא שהיתה נ"ש בשאר נ"ש שהם הלכ' למשה מסיני ולענין דם הרוק אם מכשיר את הזרעי' אי לא דפליני ר' מאיר ור' נתן בפ' כל היד דאמר להו רבי מאיר לרבנן כילפינן בנ"ש בחיב הבא שלחיך פרדם רמונים וכתיב התם ושולח מים על פני חוצות ואמרי ליה רבנן ח"כ דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן נ"ש מעצמו נראה בר' מאיר נמי הכי ס"ל דאין אדם דן נ"ש מעצמו דליבא תנאי דס"ל דאדם דן נ"ש מעצמו דאתם כן בני נתירא אמאי לא קנטרם הלל אמאי לא דרש נ"ש מעצמו ולא קנטרן אלא משום דלא דנו ק"ו מעצמן אלא הבא לאו נ"ש גמורה היא אלא כענין היקש הוא וס"ל לר"מ דאתם ראמי לדון היקש מעצמו ורבנן ס"ל דג"ש גמורה היא וכיוצא בזה אין התורה לא נאמרינן אלא מ"כ קבלה מרבנו וכ"ש בכאן שהם דברי קבלה מדברי קבלה שאין לדון נ"ש בלא קבלה ובפרק המפלת אמרי' דבן דברי תורה מדברי תורה ואין דבן דברי תור מדברי קבלה שאין לדון נ"ש בלא קבלה ומשום הכי אע"ג דאמרן דס"ל דמפלת אין בהמה חיה ועוף אמו טמאה לידה משו' שבא בהם יפירה בהדם ואקשו עליה אי הכי רוח אמו טמא לידה מדכתי' ובורח רוח אמ' דדברי תורה מדברי קבל' לא ילפי' דבריה דאדם היא ד"ח ובריה דרוח היא דברי קבל' ובראשון מקמ' אמרי קרן מנא לן דת"ר כי יגח אין בגיחה אלא בקרן וכן הוא אומר ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' בזאת תנגח וכן הוא אומ' בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמי' יגחו יחדו אפסי ארץ אמי ואומר וכי תימא ד"ת מדברי קבלה לא ילפינן כ"ש בכור שורו הדר לו וכו' אפ"ק דאנינה אמרינן ד"ת מדברי קבלה לא ילפינן • ובפרק אלו הן הנשרפין אמרינן אומן מנ"ל כלומר שאינו נמיתה דאתי' ומן המקדש לא יבא ולא יחלל הא אחר שלא יבא חלל א"ל רב אדא לרבא ונילוף חלול חלול מתרומה מה להלן נמיתה אף כאן נמיתה מי כתיב ביה בנופי' מכלל הוא דקא אתי הוי דבר מכלל אין דבן אומן נג"ש

הנה השלמנו כל התנאים שבריכין לנ"ש:

ויש בזאת המד' ענין אחר והוא אי אמרי' דון מינה ומינה לו דון מינה ואוקי באתרא • ופי' דבר זה לומר אם אחר שלמדנו נ"ש זו נדון מהדינין אם נלמוד כל שאר הדינין מנ"ש זו לו נחזירנו למקומו כלו לא היתי לנו נ"ש וזהו שאמרנו בינמות בפ' הערל אמר ריש לקיש ממזרת לאחר עשרה דורות מותרת יליף עשירי עשירי מעמוני ומואבי מה להלן עד עולם אף כאן עד עולם ע"כ • פי' שאין כתיב בממזר עד עולם ולמדנו מנ"ש זו דאיסורין לעולם דכתיב בעמוני גם דור עשירי לא יבא עד עולם • מה להלן עד עולם אף לאחר עשר' דורות אסורין אף כאן לאחר י' דורות אסורין ומה להלן נקינותיהן מותרות דכתיב עמוני ולא עמונית אף כאן נקינותיהן מותרות אי מה להלן מיד אף כאן מיד ותנא ממזרת מותרת לבא בקהל מיד משום נ"ש זו כי נמור נ"ש זו מעשירי ואילך • ואקשי' עלה דריש לקיש מדתנן ממזרים ונתינים אסורים איסור עולם אחד זכרי' ואחד נקיבות ופרקי' לא קשיא הא כמ"ד דון מינה ומינה והא כמ"ד דון מינה ואוקי באתרא • פי' דמ"ד איסור איסור עולם אחד זכרים ואחד נקיבות ס"ל דון מינה ואוקי באתרא שלא למדנו מנ"ש זו אלא שאסורין איסור עולם אבל לא ללמוד מזה היתר לנקבות אלא שנעמידנו למקומו אחד זכרים ואחד נקיבות ומ"ד דלאחר י' דורות ממזרת מותרת ס"ל דון מינה ומינה מה עמוני ומואבי עד עולם אף ממזר עד עולם ומינה מה עמוני ומואבי ולא עמוני אף ממזר ולא ממזר' ודון לאחר י' דורות דכי נמר נ"ש מדור עשירי ואילך נמור • וקי"ל כשאם מתני' דאחד זכרים ואחד נקיבות אסורין איסור עולם דס"ל דון מינה ואוקי באתרא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות איסורי ביאה וכן בפ' כיצד הרגל למדו נג"ש בתת שהוא טמא מנ"ש דשרץ ודון מינה ואוקי באתרא שהוא טמא טומאת שבעה בכל טומאות שבעה ולא טמאת ערב כשרץ וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפכ"ג מהל' כלים ובפ' שבועת העדות אמרינן דר' מאיר ורבנן דבין מינה ומינ' ודון מינה ואוקי באתרא פליני דר' מאיר סבר דון מינה מה פקדון מושבע אפי' עכמו חייב אף עדות ומינה מה פקדון בין בב"ד בין שלא בב"ד וכו' ורבנן סברי דון מינה ואוקי באתרא מה פקדון מושבע אפי' עכמו חייב וכו' ואוקי באתרא מה אפי' אחרים בב"ד אין שלא בב"ד לא והכי פלגא שמעתא דרבנן ס"ל דון מינה ואוקי באתרא וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ט מה' עדות ופ"ו הן הנשרפין איכא שקלא וטריא בענין דון מינה ומינה מה מנחה בלוג אף שמן בלוג ור'

פ איזהו מקומן

סנר דון מינה מה מנחה מפנדנין חף שמן מהנדנין וחוקי נחתרת נסכים מה נסכים ג' לוגין חף שמן ג' לוגין ונהכי סלקת שמעתת התם דדנין מינ' ומינה ודון מינ' וחוקי נחתרת ופליגי · והרמב"ם ז"ל פ"י"ז מה' מעשה הקרבנות פסק דרבנן דס"ל דון מינה ומינ' והוח תימה לפסוק נמקו מחר דון מינה ומינה ונמקום מחר דון מינה וחוקי נחתרת ונמנחות פ' הרי עלי עשרון מייתי לה לתך סוגייתח כדחיתח הכח ונפרק העור והרוטב חמרי' דר' חליעזר סונר דון מינה מהנכורים משקין היוכחין מהם כמותן חף תרומה וכו' ומינה מה נכורים חף שחר מינין חף תרומה וכו' ור' יהושע סנר דון מינה מה נכורי' משקין וכו' חף תרומה וכו' וחוקי נחתרת מה משקין דקרי תירוש ויכהר חף מדי מחרינה ושם הניחו שני משניות דחתיח חליגה דר' יהושע ותמה הוח שהרמב"ם ז"ל כתב נפ"י"ח מה' תרומו' שחין הלכה כר' יהושע · ונפ' כל המנחות חמרי' דרבנן סנרי דון מינה מה זנחים שלמי יחיד טעונין תנופה חף זנחי שלמי נבור טעונין תנופ' ומינה מה התם נחזה ושוק מכל הכח כמות שהן ורבינתח מסיק הת' דכ"ע ס"ל דון מינה וחוקי נחתרת ורבנן טעמייהו משום דשלמיהם רבויה הוח · ונפ' יוכח דופן פליגי חנחי נדון מינה ומינה ודון מינה וחוקי נחתרת בנוגע בשכבת זרע דמרבינן ליה מנוגע בשרץ דחיכח מ"ד דון מינה מה שרץ בנגיע' חף שכבת זרע בנגיע' ומינה מה שרץ בכעדש' חף שכבת זרע בכעדשה וחיכח מ"ד דון מינה וחוקי נחתרת מהרוחה נמשהו חף נוגע נמשהו והדין סנרח הוח לרב פפח התם ור' הונח בר' ר' נתן ס"ל דכ"ע דון מינה ומינ' ושיילנהו לתנחי חיכח דתני דר' פפח וחיכח דתני דר' הונח :

ובפרק חיזהו מקומן חמרי דנמרי נחטח מעילות על דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטחת מנ"ם דמכות מכות ור"ע פליג התם וג"ם לח חתת חלח מה התם נקנועח חף הכח נקנועח לחפוקי מטמ' מקדש וקדשי' דעולח ויורד ורבנן סנרי דחין ג"ם למחכה וחסיקנח דכ"ע מודו דחין ג"ם למחכה והכינמי חיתח נכריתו' פ' דם שחיטה וכן נפ"ק דמנחות חמרי' חין ג"ם למחכה :

ומצינו ג"ם נת ג"ם והוח מה שחמרה מלקות דסורר מנין דכתיב כדר' חכהו דח"ר חכהו למדו ויסרו מויסרו ויסרו מכן וכן מכן וכן ח"ר חכהו נפ' נערה שנתפתתה נמר פתח מפתח פתח משער שער משעריך וחפשר לומר שלח נח ר' חכהו לומר שזחת הנ"ם היח' לו מקובל מהלכ' למשה מסיני שהרי כיוכח נזה מכיון ג"ם נת ג"ם כדרבנן נעינן נדיקת חמץ לחור הנר דילפי' חיפוש מחפוש וכו' וליכח למימר נזו שהיח הלכה למשה מסיני שחין נדיקת חמץ מן התורה דמן התורה נטיטול נעלמח סני כדחי' נרחשון מפסחים וגם נג"ם הניחו דנרי קנלה וד"ת מדנרי קנלה לח ילפינן וכן יש כיוכח נזה נעירובין נענין שפים של תחו' שנת שהם מדרבנן חנל הכוונה נזה ונכיוכח שהלכה היח מקובלת חנלם ומנקשים סמך מן התורה כהלכה המקובלת נידם וכמו שחמרו נענין שיעורין שהם הלכ' למשה מסיני ומסמיכין חותם ל הפסוק חרץ חטה ושעורה וכו' וג"ם הלכתח נינהו וקרח חסמכתח נעלמח כדחי' נפ"ק דערובין ומקומות חחרים דומה למה שחומרין נפ' קמח דקדושין נענין נתך מקודשת לי ושדי מכורה לך הלכתח נינהו ורבנן חסמכינהו לקרחי וכן נפר' נגות כותים וכן חפשר כי מה שחמר ריש לקיש נפ' חו הן הליקן כלומר שחכל חת הקדש ג"ם טומחתו טומחתו לח נחמר נזה שהוח הלכה למשה מסיני חלח דרך חסמכתח מסנרח לפי שהדין היח מקובל חנלי מרבותי' לח שהג"ם היתה מקובלת חנלי מהלכה למשה מסיני וחע"ג דחמרינן התם דרבי יוחנן פליג עליה ג"ם לח נמיר לחו דווקח נמיר מהלכה למשה מסיני לח שמע מרבותיו חסמכתח זו וכיוצח נזו לח מה שחמרו נרחשון מקמח לענין התשלום ד' חנות נזקין כלהו ממוטב דילף תחת נתינה ישלם כסף וכן נפ' החובל לענין חסרון חינרים שהוח השלומי ממון ג"ם דתחת תחת וכן נפ' נתרח דנכורות תחת תחת לח חמרו שהיח הלכה למשה מסיני חנל הדין הוח הלכה למשה מסיני כנגד הנדוקין החומרים עין תחת עין כפשוטו ומכחו חסמכתח להלכה זו לג"ם תחת תחת וכירושלמי חמרינן על ג"ם זו כל מילתח דלח מיסורח מיכל ליה מחתרין סניחין כלום' כל דנר שיודעין שכך הוח חמת חנל לח נחנרר לו סמך מן המקרח הרשות כיד כל חדם לדונה ולהניחה דחע"ג שחין חדם דן ג"ם חלח חס קנלה חרנו לח נעיח דקנל לה מרנו לגמרי כלומר דגמרי ג"ם מעין תחת עין ושור תחת שור חלח דגמיר חותה ג"ם דתחת תחת וכן נפר' המוכיח תפילין חמר על ענין חחר כל מילתח דלח מיחוורח מכמינן לה מחתרין סניחין וכן בהרנה גזירות שוות כגון נחולתו נחולתו נפ"ק דקדושין ושכיר שכיר דגמרח התם ונפ' הערל וחלזל חלזל מחרומ' חו מנוחר נפ' לו הן הנשרפין והגה הנה זמה זמ לכח על נתו מחרוסתו שהיח נשריפ' כדחי' נהחוח פרקח ונפ"ק דכריתות ונפ"ד מיתות ונפ"ק דחגיגה וכרים ינמו' וכן תחטח תחטח דפ' שנועת העדות נכולהו חיכח למימר דחסמכתות נינהו וחין להחזירם להלכה למשה מסיני כג"ל · ומה שחמרתי נג"ם לו הם חסמכתות חיי חומר שהדין עממו חינו מן המורה חלח מדרבנן חיי חומר כן חלח שהדין עכמו הוח עכמו הוח מקובל חליהם מהלכה למשה מסיני ומכחו לו סמך מן התור' דרך ג"ם וחינם כמו חכי נזק נרורות דהלכתח נמיתי לה וחין לה סמך נקרח כדחיתח נפ"ק דקמח חלו יש להם סמך נג"ם כמו שהדינין שהם מדרבנן וקרח חסמכתח נעלמח שהרי נפירוש חומרים נהם מדרבנן וקרח חסמכתח נעלמח כמו שחמרו נענין חלוכה חסורה מדרבנן חסמכתח נעלמח כדחיתח נגמ' קדושין וכן חמרו נגמ' משקין לענין תולדת נכירה וזריעה נשביעית ובמקומות חחרי' שחלו שלח קרח למחי חתח וכמו שחמרו נגמ' חגיגה בענין כל זכוך לרנות קטן שהגיע לחנוך והקשו דרבנן הוח וחמרו חסמכתח נעלמח ושלו שלח קרח למחי חתח וכן כיוכח נזה נפסחי' נפ' מי שהיה טמח חחר שחמר קרח חסמכתח נעלמח חלח קרח למחי חתח חו קרח למה לי נפ' נגות כותים וכן חחרי' כיוכח נחלו נתלמוד נענין דרבנן וקרח חסמכתח נעלמח וחין חלו שהזכרתי כיוכח נחלו חלח שהדין עכמו הוח הלכה למשה מסיני והגזירות שוות חינם חלח דרך חסמכתח כמו חסמכתח של חרץ חטה ושעורה שהיח חסמכתח לחותם שעורים שהן הלכה למשה מסיני כדחיתח נפר' יום הכפורים חו הם נענין היקש שהוח נגופיה דקרח כמו שנחחר חחר זה :

ובפרק חיזהו מקומן חמרו דנר הלמד נג"ם חוזר ומלמד נק"ו ודנר הלמד נק"ו חוזר ומלמד נג"ם ודנר הלמד נג"ם חוזר ומלמד נג"ם עכמו כדחיתח התם ופלונתח התם דנר הלמד נג"ם חו חוזר ומלמד בנגין חב נפרק חלו מנחות :

ובשלשים ושתים מדות תניח מנ"ם כיכך היח שמוחל כדנרי ר' נהורחי שנחמר ומורה לח יעלה על רחשו מה מורה המור' כשמשון נזיר חף מור' המור' כשמוש נזיר מורה מורה לג"ם ונמסכ' נזירות תנו לה כפלונתח שחין מורה חלח מורה נשר ודס · עוד תניח התם כיוכח נזו ויחמר ה' חל יהושע היום הזה אחל גדלך נעיני כל ישרל וכמה גדלו שהעמיד להם חמה ולנגה וכנר העמידו למשה נתחלה שנחמר היום הזה אחל גדלך תת פחדך מה אחל המור ביהושע העמיד לו חמה ולנגה חף אחל המור נמשה העמיד לו חמה ולנגה אחל אחל לג"ם וגמרח נפ"ג דע"ז ומתעניות נפסקת הסידי הניחוה לזו ותם מרנה חמור חת תת לג"ם ביום חת חת המורים :

ובכריתות פ"ח אמרי' אמר ר"ש קלה בעינו' שהרי פגול אחד מגופי תורה ולא למדו הכתוב אלא בנ"ש דילף עון עון מנותר וכן אמרי' עוד בנותר ילף קדש קדש וכן אמרו בנתו מאנוסתו אחיה הנה הנה זמה זמה וכן אמרו בנסקלים דמיהם בם דמיהם בם מכאן נראה שהנ"ש גוף תורה היא באלו נכתב בפירוש בתורה :

ויש מדה אחר שהתורה נדרשת בה ולא נזכרה בי"ג מדות שבברייתא של ר' ישמעאל והוא היקש והיינו סנורים לומר שבכלל ג"ש היא שכמו שאמרו אין ג"ש למחצה בפ' איזהו מקומן ובכריתות פ' דם שחיטה ובפ"ק דמנחות כן אמרו שם ובפ"ק דקידושין ובפ"ק דנדרים אין היקש למחצה . אבל אינו נראה כן בפי מה שאמרו בפ' איזהו מקומן דבר הלמד להיקש חוזר ומלמד בג"ש ודבר הלמד בג"ש חוזר ומלמד להיקש מזה יראה שם שתי מדות חלוקות אבל אין מבאן כ"כ ראיה שכן אמרו שם דבר הלמד בג"ש חוזר ומלמד בג"ש אעפ"י שהיא מדה אחת חוקרים אם הלמד בה חוזר ומלמד בה וכן אמרו דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש . ובפי' התורה אמרו כי דבר הלמד בהיקש חוזר ומלמד בהיקש וכן בפ' הקומץ רבה אמר ליה אין ונזבחים בפ' ג"ש ובפ קדשי קדשים אבל נראה דהאי שאין היקש וג"ש מדה אחת היא וזה ממה שאמרו שהעלו בפרק איזהו מקומן דהיכא דליכא למילף בג"ש ואיכא למילף בהיקש שבקינן ג"ש ולפינן בהיקש והיינו דאמרינן התם למה הא בהא קמיפלגי אמר סבר ג"ש עדיף ואמר סבר היקש עדיף דבולי עלמא היקשא עדיפא . ונראה כי בעלי התלמוד סוברי' כי דבר הנלמד בהיקש הוא באלו בתוב בתורה בפי' ואין זו המדה בשאר סמיכות שאין אותו דבר הנלמד באותם מדות בתוב בתורה בלל ולא למדוהו מהתורה אלא ע"י אותה מדה אבל דבר הנלמד בהיקש הוא בוף תורה באלו בתוב בתורה בפי' ומשום הכי עדיף מג"ש ומזה הטעם לא נזכרה מדה מבכלל המדות שהתורה נדרשת בהם שהרי בוף תורה הוא :

ועל זה אמר בפ' מרובה ובפ' הנזהל עבים היקש הוא ואין משיבין על ההיקש ואמה שאמרו אין היקש למחצה איבא דקשיא ליה למה נשים פטורות מן הביבית והא איתקש ביבית לבלאים דבתיב לא תלבש שעטנז גדילי תעשה לך ונימא דבל שעטנז בלא תלבש שעטנז ישנו בקום לבוש ביבית כדאמרינן במכה ואמן וזבור ושמור וכתב הרמב"ן ז"ל דטעמא דמילתא דבני אמן ומכה וזבור ושמור לא אבטריך היקשא אלא להבי אבל בבאים וביבית איבטריך ההיקשא להאיר בלאים בביבית ואין אומרין בביבית בזה הואיל ואיתקש איתקש שאין היקש למחצה שבן הנותן נותן זו שהיא מבות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וזו מבות לא תעשה ונשים חייבות והבי אמרינן בפ"ק דקידושין בענין ג"ש ובבלל זה מה שאמרו אומרין ו"ו מוסיף על ענין ראשון ומבאן למדנו לבן בקר שהעולה טעונה בבשן בראמרינן בפ' איזהו מקומן ובבשן בעולה היבא בתיבה ושחט אותו על ירך המזבח בבפונה אשבחן בן בשן בן בקר מגין אמר קרא ואם מן הבאן ו"ו מוסיף על ענין ראשון ולמד עליון מתחתון הניחא למ"ד לומדין אלא למ"ד אין לומדין מאי איבא למימר ואסיא לא דבולי עלמא לומדין ועל זה היקש אמרי שם דהיקשא עדיף מג"ש ובכריתות פ' דם חטאת אמרינן ת"ר ואם נפש לחיים על ספק מעילות אשם תלוי דברי ר' עקיבא וחבמים פוטרין ואסיקנא התם דב"ע למדין עליון מתחתון ובעמיהו דרבנן משום דגמרינן ג"ש מבות מבות מחטאת אבל ר' עקיבא סבר ו"ו מוסיף על ענין ראשון ולמד עליון מתחתון ורבנן סברי תחתון הוא דגמרינן מעליון אימרי דאתיא ג"ש ואתקש מהיקשא וכו' סוגיא בראיתא התם ובפ' שואל בגבה ואבדה בשואל מנא לן ואסיקנא אמר קרא וכי ישאל ו"ו מוסיף על ענין ראשון ולמד עליון מתחתון ותחתון מעליון והתם

איבא מ"ד מקרא נדרש לפניו ולאחר פניו ובפרק הקומץ רבה שקלי וטרי ר' שמעון איתני ליה מקרא נדרש לפניו ולאחוריו ואיתני ליה ו"ו מוסיף על ענין ראשון ובבל אלו הדרשות שהם מתורת היקש הם באלו נבתבו בפי' התורה ומזה הטעם אמר בפ' הנוזל עבים טוען טענת בגד היקשא הוא ואין משיבין על ההיקש ובן בתוב בפי' התורה ובפ' מרובה ובאין שהוא באלו נבתב בתורה בפירוש אין משיבין עליו בבו שמשיבין על שאר המדות . ומזה הטעם הוא מה שדורשין ו"ו יתירה בסנהדרין בפ' כ"ג בבו ובת ובת בפ' אבנע מיתות ויש לדרות בבו אחיך לדרות אחיך הגדול בפ' הנושה את ואת שמו בפ' מרובה ויש למעוטי בבו ואשה בי תהיה זבה בפ' בנות בותי' ובן ה"ח יתירה בבו ה"ח דבין הראשון למעט שאר ימים בשבת בראית' בפ' לולב וערבה . והא שביבך למעט השמאלי בפ' גיד הנשה ובן העולה עולה ראשונה ובפרק הזהב ובפ"ק דפסחים שני ובפ' התבלת ויש ה"ח לדרות האזרח לדרות הגשים בתוספת עינוי בפ' יום הבפורים . ובסוכה האזרח האזרח לדרות את הגרים ובפ' מרובה בגד הבגד לדרות ובסוטה פרק היה מביא אמרינן הא דרבויא דבויא הא דמיעוטא מיעוטא והבל בין לדרות בין למעט הוא לפי ענינו ובבו שאמרו בפ' מרובה אז שה לדרות הבבש למעט מעניינא דקרא ובן בפ' שני שעירי ואמר רבא הבה דפתח להוביח לנו להוביח אם בקרבן לדרות והבל מעינו ובן בפ' אל נערות דרשינן הא נער נער מבער בתולה בתולות הבת תולות ובבר אמרו בפ' הערל אפי' למאן דלא דריש ו"ו ה"ח דריש ובן דריש יו"ד יתיר' ובן אין לו עיין עליו בן יש לו בן הבן ובן הבתוב וכו' בראשון אקידושין ובפ' יש נוחבין ובבל זה מבלל ההיקש בגוף התורה שאין משיבין עליו ומזה הוא יש אם למקרא ויש אם למסורת אפני תוספת ו"ו בסבת בסבות וכו' קרבת קרבות וכו' לטובפת לטובפת בראיתא נזבחים ובמנחות ובמס' סוכה וטמאה שבועי' שבעים בראש סנהדרין ובורעין ומוסיפין ודורשין מבחלתו לשאר נחלת שאר לו ובפ' יש נוחלין ובבבורות דורשין מרוח אשך מרוח אשך בלומר שהבושי הוא בעל מום . וביומא פרק הוביאו לו דורשין מדם הפר דם מהפר וזה אפני נוזרעין ומוסיפין ודורשין ובן היא זאת בזבח ס' פרק בל הזבחים שבבלו רבוי אחין ובמין ורבות אים אים לדרות הערל בפ' הערל ובן שאר אותיות בפולות אין בריך להראיב בזה הבל מבלל ההיקש אמי שדורש אותם ובפרק איזהו מקומן פליגי תנאי המנו ודבר אחר אי הוי היקש אי לא ובן במקומות אחרים בזבחים וביומא פרק הוביאו לו ובפרק התודה ובסוטה פ' היה מביא אמר ר' מאיר אמים לא דריש :

ומה שבריך לדקדק בבאן הוא שהם אמרו בפירוש דהיקשא עדיפא מג"ש כמו שבתבתי למעלה בפ' בראה דר"ה משמע דג"ש עדיפא מהיקשא דאמרי' התם והאי תנא מעיקרא אייתי לה מהיקשא א' ובבסוף אייתי לה בג"ש הבי קאמר להו ג"ש הוא אייתי לה דהיקשא והשתא דאתא ג"ש היקשא לא יבטרך והענין הוא שאם ג"ש וההיקש אם אלוקין בדינן שבקי' ג"ש ודנין בהיקש אבל אם הדין הוא שבהיקש כמו בג"ש אין לטרוח ללמוד בהיקש מסברא ולהביא מה שהוא מקובל מג"ש :

ובהרבה מקומות מהתלמוד דנין בהיקש בפ"ק דבריתות ילפינן בהיקש לענין איסורא דדם השרצים ובשרם דמבטרפין זה עם זה מהיקשא דאבל בדאיתא התם והוקשו בל העריות לאחות אשה בפ"ק דיבמות ובפ' האומר בקידושין ובפ' הבא על יבמתו הוקשו בל העריו' ובפ' השעירי' זה לזה והוקשו שופבי דמים לענלה ערופה ובריש יבמות הוקשה בל התורה בולה לע"ז ובפ' הקומץ רבה הוקשה בל התורה לתפילין ובפ"ק דקידושין הוקשה בל וכו' ובפ' האומר בקידושין ובפ' הבא על יבמתו הוקשו בל העריות לענין הערלה ובראשון משבועות הוקשו בל השעירים זה לזה והוקשו בל

פ איזהו מקומן

המועדות זה לזה. ונרשטון מקידושין מקיש יציאה להויה והוקשו הויות זה לזה. ונסנהדרין הוקשו שופטי דמים לעגלה ערופה. ונדרים ינמות הוקשו כל התורה לע"ז ונפ' הקומץ רבה הוקשה כל התורה כולה לתפילין לענין מבות עשה שהזמן גרמה והתם מוכח דהיקשה עדיף מנין חב ותורה אחת לכל האשמות נפ' איזהו מקומן. ונכריתות פ"ד מכות שנה שנה לשנה הקשיתם ולא לדבר אחר ונפרק מעשר בהמה שנה שנה לשנה הקשיתם ולא לדבר אחר והרבה נכיוצא בזו בתורת היקש:

המדה השלישית מנין חב ובתוב אחד יש עושין מדה זו

עם בנין חב ושני כתובים מדה אחת ואינו נראה כן דהא מייתי לה בספרא דבהדרין ומייתי לה בנדרים דספרא והתם אינו שבע מדות שהיה דורש לבני בתירא ותנן בנין חב ובתוב אחד ושני כתובים הבאים כאחד בחדא והיא מדה של בנין חב ושני כתובים כמו שספרא וכן פי' רש"י ז"ל. ובספרא מיתי בנדרים ובתוב א' כיצד. לא המשכל בהדי מושב ולא המושב בהדי משכב הבא השוה שבהם שהם עשויים לנחת אדם לבדו החב מטמא אותם בדוקו לבדו לטמא אדם במגע ובמשא ולטמא בגדים אף כל שהוא עשוי לנחת לבדו יהא עמה זב ומטמא אותם בדוקו לטמא אדם במגע ובמשא לטמא בגדים יצא המרכב שהוא עשוי לסבלו אחר עד כאן.

וי"מ בנין חב ובתוב א' הוא להתיר אוכל נפש בשאר המועדות הגלמר זה מבנין חב מהפסח שנאמרבו אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וזה אינו נכון שלהתיר אוכל נפש בכל המועדות אינו נלמד מבנין חב מהפסח שהרי בכל המועדות נאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו ולא נאמר בהם כל מלאכה אתם כמו בשבת ויום הכפורים וזה כדי להתיר אוכל נפש ולא נאמר בכל המועדות כל מלאכה אתם אלא בפסח בפרשת ראה לפי שסמך הבתוב על מה שהתיר אוכל נפש בפסח בפרשת בא אל פרעה וכן פירש ר"ת ז"ל וכן יש מפרשין שבנין חב ובתוב אחד לומר שבכל מקום שנאמר בו דמיו בו זו היא סקילה ובנין חב לכלם נתנן ירמו אותם דמיהם בם הנאמר בתוב וידעוני ובם זה אינו נכון שזו ג"ש היא שכן אמרו בפ"ק דבריתות אל תהי ג"ש קלה בעיניך שהרי הבסקלין בופי תורה הן ולא למדם הבתוב אלא בג"ש דמיהם בם דמיהם בם וכן היא בספרא. אבל בנין חב ובתוב אחד הוא מה שהזכירה בברייתא אלא למדנו ממשכב ומושב טומאת משא למרכב ואלו למדנו למרכב מהם היו שני כתובים משכב ומושב המלמדין למרכב לחיות ביובא אבל מכיון שלא למדנו למרכב שיהא ביובא בזה אינו אלא בנין חב ובתוב אחד המלמד על עבמו. ובספרי בפ' סוטה לא יקום עד אחר בחיב זה בנין חב שבכל מקום שנאמר עד הרי בתן שנים עד שיפרש הבתוב עד אחר. וכן עז בת שנתה זה בנין חב כל מקום שנאמר עז בת שנתה. ויש הרבה ביובא בהם בבריתות וזהו בנין חב ובתוב אחד. ובפסחים פ' תמיד נשחט ואת השני יעשה עולה וכו' זה בנין חב לחטאות שקודמו לעולות הבאות עמהם. וכן היא בזבחים פ' כל התדיר. ובפ' איזהו מקומן ובפ' כל המנחות נאות עשה ושחט את החטאת במקום העולה זה בנין חב. פי' רש"י ז"ל זה הפסוק למד לכל החטאות שטעונות בפון. ובפ"ק דיומא ויבאהו הענן ששת ימים זה בנין שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים. ובפ' שתי מדות במנחות ובמך אהרן את שתי ידיו בתיב ידו ובתיב שתי זה בנין חב בכל מקום שנאמר ידו הרי בתן שנים. ובפ' הקומץ רבה אל פני הכפרת קדמה זה בנין חב בכל מקום שנאמר פני אינו אלא קרים וכן הביאוה ביומא פרק הוביאו לו אינו אלא למזרח ובפ' אותו ואת בנו זה בנין חב בל מקום שנאמר שה אינו אלא להוציא את הבלאים ובת"כ זה בנין מבכל מקום שאתה אומר נבדונות אתה סומך אלא מלבין.

וכן במסכת רחש השנה:

המדה הרביעית מנין חב ושני כתובים ובספרא תניא מבנין חב ושני כתובים כיצד להני פרשת נדות בהדי פרשת שלוח טמאים ולא פרשת שלוח טמאים בהדי פרשת נדות הבא השוה שבהם שהם בבו מיד ולדורות אף כל שהוא בבו מיד ולדורות. ועניין מדה זו הוא ללמוד הדבר הבאתם במקום אחד משני כתובים המפורשים מפני דמיון שיש במקום הבאתו' אל שני כתובים המפורשים וכ"ש בשאומרין לא רבי זה ברבי זה ולא זה ברבי זה הבא השוה שבהם הוא לומר שני כתובים אלו אעפ"י שהם חולקים בדיניהם כיון שיש בא שוה בהם וללמוד זה הבאתם השוה להם באותו בא המפורש שבהם ומה שאמר בבנין חב יבתוב אחד לא משבב בהדי מושב אינו לומר שהם חולקים בדיניהם לא חולקים בענייניהם זה מיוחד לשניה וזה מיוחד לשבינה אבל בדיניהם הם שוים ולפי זה אינו אלא בנין חב ובתוב אחד. ובהרבה מקומות מהתלמוד אמרינן הדא מחדא לא אתיא תרתי חדא מתרתי ולפעמים בריבים שלשה כתובים ויותר לעשות בנין חב שהרי אבד לו סביבו ומבאו שהניחו בראש הגג ונפלו ברוח מבויה והזיקו לא למדנו אלא משום מבעה ואש ובור שהם ד' פסוקים ובמו ששבינו בראשון מקמא לא דהני השור בהני המבע' ולא המבע בהני השור. אמרו בגמ' דהכי קאמרי' לבתוב רחמנא חדא ותרתי אידך אמ' חדא מחדא לא אתיי' והדר תנינן לא זה ולא זה שיש בהם רוח חיים בהני האש שאין בו רוח חיים. ופי' בגמ' דהכי קאמר לבתוב רחמנא תרתי ולית הבך מנייהו הדר אמר רבא מהרתי לא אתיא דהבהו אית בהו רוח חיים משום הבא מבטריך למדת בה. וכן בור מבטריך למדת ביה משום דלא אתי מהוי סלת לפי שאין דרכו ליבך ולהזיק. ויסופא דמתני' הבא השוה שבהן שדרבן להזיק וממונך ושמירתך עליך וכשהזיק הבא המזיק לשלם תשלומי נזק. במיטב שדהו אף כל וכו' ואמרו בגמ' לאתויי בבו סביבו ומבאו שהניחן ברחש הגג ונפלו ברוח מבויה. ובנזיר בפ"ב מינין אמרינן מבורע בתער מב"ל ואם תאמר תרתי מלויים שבן טעונין תגופה בבנופן נזיר ויוכיח מה לנזיר וכו' שבן קרבנו טעון תגופה מחדא לא אתי תרתי מתרוייהו ואחר הדין לא. רבי זה ברבי זה הבא השוה שבהם וכו' ואף אני אינא מבורע וכו' בדאיתא התם ובפ' אלו נערות אמר עולא אין אדם לוקה ומשלם ובעינא למימר התם דילקי מחובל ומעבד' זוממין בזה הבא ופרבינ מה לחובל שבן משל"ה דברים א"נ שהותר מבלבו בב"ד ומה לעדים זוממין שבן אין בריבין התרה' א"נ שלא עשו מעשה ואי ממונ' שלא שבן יש בהן בד קל ואי ממונא חומרא שבן יש בהן בד חמור וכיון דאיכא בד בהן שאינו שוה להבאו אחריני אין דבין בהם בנין חב ובפ"ק דמכות אמ"ר יהודה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו וילקה מזה הבא ממוני' שם רע ומעבדים זוממין שהוא לאו שאין בו מעשה ולוקין עליו ואמרי' הבי מה למוביא שם רע שבן לוקה ומשלם עדים זוממין יוכיחו מה לעדים זוממין שבן אין בריבין התרה' מוביא שם רע יוכיח וחזר הדין לא. רבי זה ברבי זה ולא רבי זה ברבי זה הבא השוה שבהן שהן לאו ואין בו מעשה ולוקין עליו אף כל אלו שאין בו מעשה לוקין עליו ורבנן לא ס"ל הבי משום דאיכא למיפרך מה להבא השוה שבהן שבן יש בהן בד חמור בלומר בבל אחד יש חומרא זה לוקה ומשלם וזה אין בריך התרה וכיון שיש בד חמור בהם אין נלמוד מהם מי שאין בו בד חמור. ור' יהודה לא חשיב לאו פירבא ביון שאינה שוה בשניהם והיינו דאמרינן התם ור' יהודה בד חמור ולא פריך וכן בסוטה פ"בסם שהמי' בענין אם בשני בחולין שיעש' שלישי אמרינן ר' יוחנן בד חמור לא פריך ופי' רש"י ז"ל דלא חשיב לה פירבא הואיל ואין חומר שבשניהם שוה. ופי' שכיון שיש בהם בד חמור שמבינו בחובל בחבירו ובעדים זוממין חמור מבינו בשאר מחייבי מלקות ואין למדין שאר מחייבי מלקות שאין בהם בד חמור שאינו בשני אלו אבל בעלמא דלא פרבינן בד חמור

חמור גני פסח נפ"ש דברים שנו כרת משום שמביאו לבא מן הדין חומרא שאין לן בדינין וכיון דלא דמו חומרייהו להדדי אחי נמה הבד • ונפ"ק דכריתות כל חלב שור וכשב ועז לא שחבלו בריבי דאיכתב רחמנא דשור הוה אמינא דכשב ועז לא ילפינן מינא דאיכא למיפרך מה לשור שכן נתרבה בנכסים לכתוב רחמנא בכשב וילפי מינה איכא למיפרך שכן נתרבה אבל מן חד לא ילפינן לכתוב רחמנא תרי וילף חד מתרי הדין גילף שור מכשב ועז איכא למיפרך שכן נתרבי אבל פסח לא לכתוב כשב וילף משור ועז איכא למיפרך מה לשור ועז שכן נתרבה אבל עז לא ליכתוב עז וילף משור וכשב איכא למיפרך שכן יש בהם רבוי למזבח הילכך לא ילפינן מהדדי • ונפרק כל הבשר אמרי ומייתי לה נפ' כל שעה מנין לבשר וחלב שאסור נאמר כאן כי עם קדוש וגו' לא תבשל גדי וגאמר להלן אנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו מה להלן אסור אף כאן אסור נמי אין לי אלא באכילה בהנאה מנין ק"ו ומה ערלה שלא נעבדה בה עבירה אסורה בהנאה בשר בחלב שנעבדה בו עבירה אינו דין שיהא אסור בהנאה מה לערלה שכן לא היתה לו שעת הבושר אמן יוכיח שהיתה לו שעת הבושר ואסור בהנאה מה לאמן בפסח שכן עבוד כרת כלאי הכרם יוכיחו שאינו עבוד כרת ואסורין בהנאה ואכילה אף אני אביא בשר בחלב והתם פרכינן למה לי למימר כלאי הכרם יוכיחו למה ערלה יוכיח ולידחי דינא ואתי נמה הבד להביא ערלה שלא היתה לה שעת הבושר כרתי אמן ולא רתי אמן שעבוד כרת כרתי כלאי הכרם הבד השוה שבהן שהם אסורים באכילה ובהנאה אף אני אביא בשר בחלב • ואמרינן התם אתי אתי לה נמה הבד פרכינן אתי נבילה תוכיח שאסורה באכילה ומותרת בהנאה ומשום הכי הדרי כלאי הכרם יוכיחו ואמר רב מרדכי דאתי פרכא נבלה תוכיח לא הוי פרכא דהכי אמרינן כל מה הבד מגופיה פרכינן מעלמא לא פרכינן דכיון דלא אשכחן בערלה ואמן בפסח פרכא דנבילה לא הויא פרכא וא"נ לא הו"ל למימר כלאי הכרם יוכיחו דשביר אתי דמה הבד מערלה ואמן בפסח אי הכי אתיא נמה הבד ואמרי' דלא אפשר למתי עלה נמה הבד משום דאיכא למיפרך מה להבד השוה שבהן שכן גדולי קרקע אחמר בבשר בחלב שאין גדולי קרקע בערלה ואמן בפסח ופרכינן השתא נמי מה לכלאי הכרם שהם גדולי קרקע א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמרינן משמיה דריש לקיש כל מה הבד פרכינן כל דהוי לא אם אמרת קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן ולפרושינהו לבלהו מה לבלהו שכן גדולי קרקע שלא א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמרי אמרי' דריש לקיש לחדא מחדא קולא וחומרא פרכינן כל דהו לא פרכינן חדא מתרתי פרכינן כל דהו חדא מתלתא אי הדר דינ' ואתיא נמה הבד פרכינן כל דהו ואי לא קולא וחומרא פרכי' כל דהו לא פרכינן ואמרינן התם ולפרוך מה לכלאי הכרם שכן לא היתה להם שעת הבושר ומהדרי' דקודם השרשה לא אתאסרו אעפ"י דעיקרן נאסר והיתה להם שעת הבושר ונפ' אלו טריפות בהלכה של סימנין של חגנים מרבינן הכא ורחשו אלרוך מבנין אב ואמרי' הכי לא ברתי אחרנה ברתי אחרנול ולא אתי אחרנול ברתי אחרנה ולא רתי שניהם ברתי אלעם ולא אתי אלעם ברתי שניהם הבד השוה שבהם שיש בהם אחרנא רגלים ואחרנא כנפים וקרסולין וכנפיו חופין את רובו והלא הבלבלים יש לו אחרנא רגלים יכול יהא מותר א"ל חגב ששמו חגב פריך רב אחאי מה להבד השוה שבהם שכן אין ראשן אחוך אלא אמר רב אחאי אלעם קרא יתירא הוא וקבא קשה דהתם מבלל ופרט ילפי להו ר' ישמעאל אלו כלילות ואלו פרטי פרטות • ואיכא למימר דהכי קאמר רב ר' ישמעאל אם אתה דורשן בכלל ופרט אתיא שאפי' למיגהו כליל הוא אעפ"י שהכליל הראשון מרובה ממנו • ואלו פרטי פרטות אם אתה

עושה כן הכל פרט כלומרדאם מבנין הפרטים אתי ואי מכללי אתי ומפרט בנין אב • ועיקר טעמא לכלל ופרט ורב אחאי למאי דדרים בנין אבפריך במה הבד כל דהוו נמי פרכינן וכ"ש דהא בעינן קולא וחומרא הוא זה לשון הרמב"ן ז"ל בחדושיו ונפ' כל שעה ונפ"ק דכריתות ונפ' הוכיחו לו ונמעילה אמרי' דשני הכתובים הבאים כאחד אין מלמדין וכן אמר בפרק כל הבשר ובזבחים פ' ג"ש שבאין שכל מה שיש בזה אינן בשאין שני כתובים שהם אלוקים בבד אחד • ושאין בבד אחר ואיכא מ"ד התם דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין אבל שלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין • וכן אמרינן בפ"ג דזבחים ופלוגתא היא ור' יהודה בבר בפ"ד מיתות דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין ור'מאיר סבר אין מלמדין בפ"ק דקדושין והתם אמרי' דשמחה והקהל ות"ת ופריה ורביה ופדיון הבן שהם שלשה כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ובפ"ב דקדושין אמרינן הניחא למ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וכן בפ' איזהו מקומן • ובפ"ק דקדושין דאמרינן בענין שן ועין שהם שני כתובים הבאים כאחד דהנהו מי בריך בריבי כדמוכח תלמוד התם וכן בההוא פרקא בענין תפילין בדאיתא התם • וכן בגזיר פ"ג מינין ובפרק אלו עוברין בחטאת נזיר דהנהו שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ואמרינן דמיבריך בריבי • ובפ"ג דשבועות אמרינן נמי הוו להו תרומה וביכורים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין וכו' ובכאן בשלמה המדה הרביעית מי"ג מדות הק"ו המקראות מהבד ונקראות מה מביאו ואחין מביאים:

המדה הה' מכלל ופרט תניא בספרא מן הבהמה בלל מן הנקר ומן הבאן פרט ובלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ונפ' מרובה בבד בלל שור פרט אין בכלל אלא מה שבפרט • ונפ' אלו טריפות אשר לא בראים בלל אחרנה פרט אין בכלל שלא מה שבפרט • ובבכורו' קדש לי כל בכור יכול אף הבקנות ת"ל זכר ובתב רש"י ז"ל שזהו בלל ופרט שאין בבלל שלא מה שבפרט ונפ' עבלה ערופה בעגין נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע אין בבלל אלא מה שבפרט ונפ' בגמר הדין בלל ופרט דמקרבי אהדדי אין בבלל אלא מה שבפרט ונפ' הפרה ובפל בלל שור או חמור פרט אין בבלל אלא מה שבפרט • ונפ' החובל פלוגתא דר' ובן עזאי בלל ופרט המרוחקים זה מזה אין דבין אותן בבלל ופרט וכן בפ' בנות כותים ונפ' כל המנחות נאות מבה • ובפ"ק דפסחי אמ"ד דבין דווקא בענין אחר ובשני עניינים אין דבין • ובפרק אלו אמרו בלל בעשה ופרט בלא תעשה אין דבין אותן בבלל ופרט וכן בפ"ק דמועד קטן:

המדה הו' פרט ובלל תניא בספרא כיבד כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה הרי זה פרט ובלל בהמה לשמור הרי זה בלל עשה אלא הבלל מוסיף על הפרט • ונפ' מרובה שור פרט בגנבה בלל ועשה בלל מוסיף על הפרט • ואחרנו להו בל מילין ובן בגזיר פרק ג' מינין וכן בפרק בל המנחות נאות מבה:

המדה השביעית בלל ופרט ובלל אי אתה דן אלא כענין הפרט • תניא בספרא ונתן הבסף בבל אשר תשאלך נפשך חזר ובלל ואי אתה דן אלא בענין הפרט מה הפרט מפורש פרי מפרי ובדולי קרקע אף בל פרי מפרי ובדולי קרקע וכן בפ' בבל מערבין ונפ' מרובה ובגזיר ואמר בפ' הפרה ובפל בלל שור או חמור פרט בעל הבור ישלם חזר ובלל מה הפרט מפורש בעלי חיים אף בל בעלי חיים ונפ' מרובה על בל דבר פשע על שור על חמור וגו' פרט על בל אבידה חזר ובלל מה

פ איזהו מקומן

הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות עבדי' ושטרות ובפ' הזהב הניחוה לו והתם נמי דרשו כי יתן איש את רעהו כסף או כלים וכי יתן איש אל רעהו חמור או שה וגו' כל אלו הדרשות הם בפ' שבועת הדיינין ובגזיר פרק ג' מיגן ובפ' שבועת הפקדון וכיחס בעמיתו כלל בתשומת יד או בגזל פרט מכל אשר שבע עליו חזר וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט ומיעט קרקעות ועבדים ושטרות. ובפ' הקומץ רבה קרבן כלל מנחה פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שנפרט על כל הקרבן חזר וכלל ור' אליעזר דריש רבוי ומעוטי רבה ומיעט ורבה אמר רבוי בא מילי אמר מיעט מיעט שטרו ובגזיר פ' ג' מיגן דריש ר' אליעזר רבוי ומעוטי וכן ר' בר' יוסי בר' יהודה פליגי דדריש בכל התורה כולה ופרט או רבוי ומיעוטי בפ"ק דקדושין ולקחת כלל מרבע פרט נחזנו ובגלת כלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט דברי ר' ור' יוסי בר' יהודה דריש רבוי ומיעוטי ואמר מיעט מיעט שם וכן פליגי בנחות והניחו בפ' החליל ועשיה מנורת כלל זהב פרט מעשה המנורה חזר וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט אמרת ור' יוסי בר' יהודה דריש רבוי ומיעוטי ואמר מיעט מיעט חרש. ובפ"ב דשבועות ר' ישמעאל שמיע את ר' נחוניה בן הקנה היה דורש כלל ופרט או נפש כי תשבע לבטא כלל להרע או להטיב לכל אשר יבטא חזר וכלל כעין הפרט מה הפרט מפורש להביא אף כלל הבא ר' עקיבא שהי' משמש את נחום איש גם זו היה דורש רבוי ומיעוטי אמר רבי רבי כל מילי אמר מיעט דבר מבו' והבדל שיש בין לדרוש כלל ופרט או לדרוש רבוי ומיעוטי כי בשיש כלל ואחריו פרט אין הפרט אלא פי' הכלל ואמרי' אין בכלל אלא שנפרט וכשבא הכלל האחרון והוסי' על הפרט מעין הפרט וכשבא רבוי ומיעט הרבוי מרבה כל דבר ואין המיעוט פי' הראוי במו הפרט שהוא פי' הכלל בא למעט מהרבוי מה שאינו מעין הרבוי ונשאר בו מה שהוא מעין הרבוי וכשבא הרבוי האחרון הוא מרבה הכל ולא הועיל המיעוט אלא למי שאינו דומה לו בכל וכן הוא מפורש בפ' בנמר הרן רבנן דרשי כללי ופרטי והומה ותלית כלל כי קלות פרט אי הוו מקרבי להדדי הוי אמינא אין בכלל אלא מה שנפרט הני אין מידי אחרינא לא אמתא דמרחק אהדדי אהני לרבוי אמר דמי לה בכל מילי ור' אליעזר דריש רבוי ומיעוטי הומה ותלית דאמר כי קלות מיעט אי הוו מקרבי להדדי לא הוה מרבי אלא ע"ז דמי ליה בכל מילי אבל אמתא דמרחקי אהדדי אהני לרבות שאר הנסקלים. ובפ"ק דשבועות נמי דריש רבוי ומעוטי ופדויו מבן חדש תפדה רבה בערכך כסף מיעט תפדה חזר ורבה דכי בא מילי ומיעט שטרות ורבנן דרשי כללי ופרטי אי אתה דן אלא כעין הפרט ומיעט קרקעות ועבדים ושטרות. ואע"ג דר' דריש בעלמא כללי ופרטי דאמרינן לעיל בתרבא ומנורת הבא דריש רבוי ומיעוטי ובדמנא ר' ישמעאל אומר בתים בתים שני פעמים אין זה כלל ופרט אלא רבה ומיעט ורבנן סברא להו דאמרינן בתרבא בל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכין זה לזה הטיל פרט ביניהם ודינם בכלל ופרט זאת הסוגיא כולה הא בנכורות בפרק יש בכור. וכן בזבחים פ' ב"ש הניחוה הא דאמרי' בתרבא כל מקום שאתה מוצא וכו' וכיונא בזה אמרינן בפרק מרובה על אם המצא תמצא בדו הבנינה. ובפ"ק דשבועות והא דבתים בתים בפ' אלו טריפות ובראשון מזבחים אמרת עשה כלל פי' יעשה זבח שלמים דבחיב בקרא זבח פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שנפרט זביחה אין מידי אחרינא פי' למה אבחיב יעשה שלמים זבח בדקאמרת השתא דבחיב יעשה זבח שלמים הו"ל כלל שאין אלא ובכללא שאינו אלא אין דבין אותו בכלל ופרט. דבינא אמר לעולם דבין ולא' חזר וכלל והא דמי בלא בתרא לבלא קמא מרבי עשויות ותו לא בלא בתרא לה' ואפי' שפיבות שורי' והקטרת אימורים אחיתנא ר' ישמעאל דריש בכלל ופרט כל אי נוונא בכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש ענודה וחיינין עליה בחוץ אף כל וכו' שחיטה וזריקה אין קבלה והולכה לא אי נמי מה הפרט מפורש דבה הטעון כפון ויש בה נתיחות הפנימיות וקבלה אין זריקה והולכה לא איכא למימר הכי ואיכא למימר הבי בל חדא מקרא בנכורות אי נמי שקול הוא ונמו שניהם וזה שקול הוא וינחו שניהם הוא ג"ב בפ"ק דבבא קמא על ענין אחד. וכן בפ"ק דערכין שקול הוא וינחו כלו על ענין אחד בס כן. ובפ' אלו טריפות בענין המניח רבה והא לא דמו בללא קמא לבלא בתרא היינו דאמרינן בעלמא דדחין תנא דבי ר' ישמעאל בכללי ופרטי כי אתי נוונא ומה שאמרנו בגמ' היינו דאמרינן לעלמא הוא מה שנאמר כאן בפ"ק דזבחים וכן בפ' מרובה ובפ"ק דכריתות אמים בלל נטף פרט אמים חזר וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט דבר שקוטה ועולה וריחו נודף וכו' סוגיא בדאי' אתם הרי פירשתי זאת המדה. אבל קשה קצת בה שהרי פרט ובללנעשה בלל מוסיף על הפרט ואת רבהו בהו בלמילי ובשיש בלל אחר קודם הפרט ובא למעט אלא נדון בו אלא מעין הפרט ויהיה בלל אחר בסוף מרובה יותר משני בללים אחד בתחלה אחד בסוף זו אמיהה. וכן נמסרו למשה אלו המדות לדרוש בהם התורה. ואפשר לומר שאם היתה בוונת התורה בהרבה בללים לרבות הבל היה די בבל אחד בסוף ובשהוסיפה בללים גלתה לנו שלא בא הבלל לרבות הבל אלא לדונו במדה זו. וקבא דומה זה למה שאנו אומרים אין הבוי אחר רבוי אלא למעט ויותר פשוט מזה אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות שהרי המיעוט השני יותר הוא ומרבה ובפ' ג' מיגן אמרינן מכדי בלל ופרט ובלל בעין הפרט דינינן פרט בתרא מאי אהני ליה אי להוי פרט בתרא הוא אמינא נעשה בלל מוסיף על הפרט מכדי תרי בללי ופרטי ותרי פרטי ובללי אחרנא פרטי דינינן מאי ניני ניני איכא דלא בא תרתין בללי ופרטי אי איכא פרט דמי לשני בדדין מרבינן בחד בר לא מרבינן פרט ובלל ופרט עשה בלל מוסיף על הפרט איתרבי בל מילי ומיעט נמי ורבה הבה הבל ואתרבי בל מילי אמר איכא בין מיעט ורבה לפרט ובלל דאלו פרט ובלל מרבינן אפילו עלין פירוש לענין היובא מגפן הבין ומיעט ורבה לולביהן אין עלין לה. ורש"י ז"ל כתב בפ' אלו טרפות ובסימני סגנים וז"ל פלוגתא תנאי בעלמא בבל בלל ופרט ובלדאיבא מקן דאמר בללא קמא דווקא וה"ל בלל ופרט ואין בבלל אלא מה שנפרט ואתי בללא בתרא שהוא מוסיף על הפרט לרבות. מידי דמי לה לפרט בבל הבדדין ואיבא למ"ד בללא בתרא דווקא והו"ל בלל מוסיף על הפרט ואתרבו בל מילי ואהני קמי למיהוי בבלל ופרט למיעוטי דהא בתרא עב"ל:

המדה הא' בלל שהוא צריך לפרט ופרט שהוא צריך לבלל. תניא בספרא ביבר קדש לי בל בבור יבול אף הבקינות במשמע ת"ל זבר אי זבר אפי' יבאתה בקבה לפנינו ת"ל פטר רחם. אם אין פטר רחם יבול אפי' נולד לאחר יומה דוקא ת"ל בבור. זהו בלל שצריך לפרט ופרט שצריך לבלל עב"ל בריתא זו. והניחוה בפ"ב דכריתות בלשונה. ושם פירש"י ז"ל מבלל שצריך לפרט שהבלל צריך שיהיה פרט עמו ללמוד הבלל מן הפרט וב"ב בפ' ביסוי הדם. והוסיף שם שזה כמו רבים צריכין לו ותלמיד וצריך לו דבו ביבר קדש לי בל בבור וכו' בתב רש"י ז"ל בפ"ב דכריתות היה ריבה לאו פירושא היא בבלל שצריך לפרט הוא אלא מביעתא וסופא. בל בבור בלל אפי' בקבות ת"ל הזבר אחר אולד בבקרך ובצאנך הזבר וזהו מבלל ופרט השני בבדה שני"ב מדות שהפרט בא למעט את הבלל ממשמעו להעמידו על הפרט ואין בבלל אלא מה שנפרט בבור בלל ובר פרטין בבלל אלא מה שנפרט מי

בבור

נכור זכר יכול אפי' יצאה נקיב' לפניו דרך רחם דהכי משמע נכור זכר נכור לזכרים שלא קדמו זכר אחר הוי נכור ואע"ג דאינו נכור לילדה ולרחם ת"ל פטר רחם לא פטר אחלה את הרחם הרי זה כלל שבריך לפרט שאין אתה יכול להבין מה הכלל אומר עד שבא הפרט ופירשו לפי שיש לפרש נכור לבמה בדברים נכור לכל התולדות או נכור לרחמי' אע"פי שאינו נכור בגון שיצא דרך רחם אחר יוצא דופן או נכור לזכרים אע"פי שיצאתה נקבה לפניו דרך רחם בא הפרט ופירש שאין קרוי נכור אלא נכור לרחמים שפטר ופתח הרחם • ונמצא נזה שאינו בפ' כסוי הדם אבל וכסהו בעפר וכסהו יכול יכסינו באבן או יכפה עליו את הכלי ת"ל עפר אין לי אלא עפר מנין לרבות שחיקת חרסין וגעורת של פשתן ת"ל וכסהו בעפר ומקשי' ואימ' וכסהו כלל בעפר פרט כלל ופרט וכלל אין בכלל אלא מה שבפרט משני משום דיהא לי' כלל הבריך לפרט ואין דנין אותו בכלל ופרט • לפי שיש לפרש כיסוי בשני דרכים מ' בדבר הנם כגון אבן או כלי וא' בדבר הדק לבד לבד בא עפר ופי' וכסהו בעפר בדבר דק דהכלל בו כסהו הכתוב מדבר • אי אמר פטר רחם ולא אמר בכור הייתי אומר אפי' נולד לאחר יוצא דופן וזה יצא דרך רחם אע"פי שאינו בכור לידה ת"ל בכור דבעי שיהא בכו' לכל מילי והיינו פרט שבריך לכלל דזכר ופטר רחם שהם פרט שבריכין לבכור שאם לא נאמר בכור הייתי אומר אף על פי שאינו בכור קדש עכ"ל רש"י ז"ל בבכורות פ"ג :

המדה הט' דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר אלא בעניינו יצא להקל ולהחמיר וכ"כ בסדורי' וכן במה שאחר זו אכל רחיתי בברייתא דספרא שבתוב טעם א' והתם תניא כיצד ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן והלא ראש וזקן בכלל עור ובשר הוא וכשיצאו לטעון טעון אחר אלא בעניינו יצא להקל ולהחמיר עליהם אלא ידונו בשאר לבן ולהחמיר עליהם שידונו בשאר בתוב ובתב הרמב"ן ז"ל בחדושי התורה :

המדה הי' דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שהוא בעניינו יצא להקל ולא להחמיר וברייתא דספרא תניא כיצד ובשר כי יהיה בו בעורו שאין ובדפא או בשר כי יהיה בעורו מכות אש והלא שאין ומכוה בכלל כלם בנגעי' היו וכשיצאו לטעון טעון אחר שהוא בעניינו יצא להקל אלא ידונו בחיה ואלא ידונו אלא בשנוע אחר :

המדה הי"א כל דבר שהיה בכלל ויצא ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא • תניא בספרא כיצד אשר תאכל מזבח השלמים וגו' והלא שלמי' בכלל כל הקדשים היו וכשיצאו מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמן יצאו אלא ללמד על הכלל כלו יצאו • לומר מה שלמי' מיוחדים קדשי' שקדושתם קדוש מזבח אף הבי אין לו אלא דבר שקדושתו קדוש מזבח יצאו קדשי בדק הבית והניחוה בגמ' ינמות בפ"ק • והתם הוו בנו למילף שאר עריות מאשת אח בחדה זו שתהא מותרת לאחים ודאו דלא דמו דהבא כלל באיסור ופירט באיסור אבל התם כלל באיסור ופירט בהיתר ולא ז' אחר זה ובפ"ק דבריתות דבעי רב ביבי למימר ואע"ג דיצא ברת בת בן אחותו לא גמרינן מינה לשאר עריות • לאלק דאיתא אחותו דפרט בה הכתוב מיחיוב עלה חדא ובלהו עריות דענדבהו בהעלם א' לא מיתבי אלא חדא אקשי' עליה • ורב ביבי לית ליה הא דתניא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא וכו' ואמר לך רב ביבי ומינה לא אמרת התם יצאו קדשי בדק הבית הבא נמי וכו' סוגיא בדאי' התם • ובאחרון מפסחים תניא ששת ימים תאכל מצות וביו' השביעי עצרת אם שביעי רשו אף שם רשות מ"ט דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא וכו' סוגיא בדאי' התם • וכן בפ' כל המנחות בענין לא תאפה חמץ בדאי' התם :

המדה הי"ב דבר שהי' בכלל ויצא לידון בדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש • תניא בספרא כיצד ושחט את הבבש במקום אשר ישחט את העולה ואת העול' במקו' הקדש שאין ת"ל כי בחטאת באשם אלא לפי שרבה לידון בדבר החדש בבהן יד ובבהן רגל ובאזן ימנית יכול אלא ישאון הזאות מזבח ת"ל כי בחטאת באשם הוא לבהן החזירו הכתוב לכללו בפירו' לומר מה חטאת טעונה מתן מזבח אף אשם טעון מתן מזבח ע"כ. וכן הניאוה בפ"ק דיבמות ובפ' איזהו מקומן ב"כ הניאוה ושם נשאו ונתנו אי בכלל גמיר מינה אי לא וכו' בדאי' התם • ובפ"ג משנועות אמר רבא כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש אין לך בו אלא חדושו בלבד פי' עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש ואם לא החזירו הכתוב לכללו אין לך בו אלא חדושו בלבד שזהו ענין מדה זו וכן א"ר הונא בריה דר' יהושע בתמורה בפ' כל האיסורין • ובפ' איזה הנשה אמרינן בענין זרוע בשלה דחדוש הוא ומחדוש לא ילפינן • וכן בפ' כל הבשר דבשר בחלב חדוש הוא ומחדוש לא גמרינן • וכן בפ' נערה שנתפתתה שאני מוציא שם רע דחדוש הוא • וכן בפ' אלו עובדין אמרינן בשר בחלב חדוש הוא ומאי חידושיה דאמי' לחוליה שרי והאי לחוליה שרי בהדי אהדדי אסור • כלאי' אמי' אמי לחוליה שרי • והאי לחוליה שרי בהדי הדדי אסור אלא דאיתו לי' כולי יומא שרי ואי מבשל לי' בשולי אסור וכו' סוגיא בדאי' ובפ"ג אמרינן בגזיר ובפ' מרובה עדים זוממין חידוש הוא ואין לך בו אלא משעת חדושו ואילך • ובג' משנועות אמרינן דשבועת ביטוי חד ושהוא נמזיד בלאו שונג בחטאת ובפ"ב דיבמות אמרינן דיבום חדוש הוא דמשחריב ערוה :

המדה הי"ג דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו • כן נראה לחלק אלו המדות לדעת ר' ישמעאל והמדה האחרת שהיא שני כתובין המבחישין זה את זה אינה לדעת רבי ישמעאל שלא עשאן אלא י"ג • ואנא אחר תנאה ושמה ר' יהודה הוא דסתם ספרא ר' יהודה וכן דעת רש"י ז"ל שאלה השתים למד מעניינו ולמד מסופו א' היא ולפי שאינה מדברי ר' ישמעאל אמרו וכן שני כתובין • אבל בברייתא דספרא אין שם וכן גרא' שאע"פי שר' ישמעאל מודה בה לא הכניסה באותם המדות לפי שכל המדות הוא ללמד הסתום שאינו כתוב מהמפורש על ידי אותה מדה אבל מדה זו למדנו דבר סתום כלל כיון שבא הכתוב השלישי הרי הוא בפ' האודה • ואינה בספרא דבר הלמד מעניינו כיצד כי ימרט ראשו יכול יהא טהור מכל טומאה' וכשהוא אומר וכי יהיה בקרחת או בגבחת דבר למד מעניינו שאינו טהור מכל טומאות אלא מטמאות • ודבר הלמד מסופו כיצד ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם משמע בבית שיש בו אבני' ועפר ובית שאין בו עפר בשמע ובשהוא אומר ונתן את הבית דבר הלמד מסופו שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהא בו אבנים עצים ועפר ע"כ הברייתא • ובפ' אלו טריפות ת"ר תבשמת בוחת בעופות או בוחת שבשרבים אמרת בא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרש' בהם דבר הלמד מעניינו במה הכתו' מדבר בעופות אף בבן בעופו הניח אמי הבא בבי שרבי' בה"ג בשמת בוחת שבשרבים אתה אומר בוחת שבשרבים או אינו אלא בוחת שבעופות אמרת בא ולמד וכו' במה הכתוב מדבר בשרבי' אף בבן בשרבי' ובפ' כל הבשר לא תאכל ו' בבשר בחלב הכתוב מדבר אתה אומר בבשר בחלב הכתוב מדבר או אינו אלא בחד מכל איסורין שבתורה אמרת בא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בשני מ' יו אף בבן בשני מינין • ובפ"ק דבריתות א"ר ישמעאל שהאוכל שור בשר ועז חייב על כל א' וא' משום לאו

פ איזהו מקומן

לחלק חמתי כתביהו לכלהו דלמישרי חיה לה חיבטריך דליבה לרבוי חלב חיה לאסור מחד מהנך משום דדבר הלמד מעניינו הוא דבי כהנ קרא בעניינא דקדשים הוא וכבנן נמי הכי ס"ל דדבר הלמד מעניינו ובהא פליגי בדאי התם · וכפ' שלוח הקן אמרי'כל כפור טהורה תאכלו וזה אסר לא תאכלו מהם לרבות שחוטת המבורע ולוקמה בטריפה דבר הלמד מעניינו בשחיטה בתיב · וברחשון מקדושין מה"מ דחונת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ דת"ר אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות החקים אלו המדרשות והמשפטים אלו הדינין אשר תשמרון זו משנה · לעשות זה מעשה · בארץ שומע אני יכול כל המבורע ולא יהיו נוהגין אלא בארץ ת"ל כל הימים אי כל הימים יכול כל המבורע כלן היו נוהגין בין בארץ בין בח"ל ת"ל בארץ אחר שרי כה הכתו'מיעט כה ולמד ממה שאמור בענין אבר תאבדון את כל המקומו'והלא ע"ז בכלל היתה למה יצאת' להקיש אליה ולומר לך מה ע"ז מיוחדת שהיא חונת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בח"ל אף כל שהוא חונת הגוף נוהג בין בארץ בין בח"ל · אי איכא בזה חונת קרקע שאינו נוהג אלא בארץ · ובבר כתב רש"י ז"ל בפ' יתרו מהמכילתא והביאו בגמ' סנהדרין בפ'לו הן הנאנקין דלא מגוב שבעברה הדברות הוא בגוב נפשות ולא הבעיבה שבפרשה קדושים הוא בגוב ממון משום דדבר הלמד מעניינו בי' הדברות מדבר קרא בחייבי מיתה ובפרשת קדושי' בחייבי ממון :

המדה המחרוב'שני כתובין המכחישין זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם · תניא בספרא בחי' וירד ה' על הר סיני ובתוב אחד אומר אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם · בא השלישי והכריע ביניהם מן השמי' השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה מלמד שהבנין הקב"ה שמי השמים העליונים והתחתונים על ראש ההר וירד מן השמים וכן הוא אומר ויט שמים וירד · ובברייתא דל"ב מדות תניא כיצד כתוב א' אומר ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב ואיש ויהודה ד' מאות וע' אלף ובתוב אחד אומר ומהי ישראל ח' מאות אלף איש חיל שולף חרב ואיש יהודה ה' מאות אלף איש מה טבן של אלו אלא בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם שנא' ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי האלפים והמאות והשוטרים המשרתי' למלך לכל דבר המחלוקו' הבאה והיובאת חדש בחדשי לכל ראשי השנה · המחלוקת הא' עשרי' ומרבעה אלף ג' מאות אלף אלו כתובים בטומסו של מלך ולא היו בריבין להמנות כיצד כ"ד אלף בכל חדש וחדש לי"ב חדש הרי כאן מאתים וס"ח אלפים נשתיירו שם י"ב אלף לנשיאי ישראל והטילן הבתוב וחזר וכללן להלן כיצא בו כי אם אל המקום אשר יבחר ה' באחד שעריך ובתוב א' אומר כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיבם מבל שבטיבם בא דוד והכריע ביניהם שנא' ויתן דוד לארן במקום שקלי חרב משקל ו' מאות שהיו דמיו ו' מאות זהובים והלא לא נקנה אלא בחמשים שנא' ויתן את הגורן ואת הבקר בבסף שקלי' חמשי' מה ת"ל ו' מאות שגבה דוד חמשים מבל שבט ושבט נמבא דוד נותן חמשים שהוא משקלו בלבד של שבט יהודה נמבאו שני בתובים קיימים מאחר שבטיך ומבל שבטיבם א"ר נחמיה דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר שהם בריבים להניח ראיה ממקום אחר · ובן הוא אומר היתה בארון אחר ממרחק תניא לחמה ע"ב בברייתא של י"ג מדות · ופירש"י ז"ל בפ' נשא בתוב א' אומר וירבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרבת ובתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הבפרת מבין שני הברובי'בא הבתוב השלישי והבריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו ושמע את הקול מדבר אליו · ושם שומע הקול מעל הבפרת מבין שני הברובים הקול יוצא מן השמים לבין הברובים ומשם יוצא אל אהל מועד ע"ב הביעה ידי לפרש זאת אני שמעון בר צמח ז"ל · ברוך הא אשר עזרתני עד בה :

ראה בני אשר אני · חצי צבי חצי ארי ·
לוך והם אני צבי · וגם אני לבן מרי :

ת"ו של ב"ע

תקון סופרים

מאמר תקון סופרים להרב ר' שלמה זל בן הרשב"ץ זלה"ה בס"ד

השער הראשון בחיוב העמדת הסופרים ותנאיהם בס"ד

תניא בפ"ק דסנהדרין בל עיר שאין בה י' דברים הללו אין ת"ח רשאי לדור בתוכה · ב"ד מבין ועונשין וקופה של בדקה בגבית בשני' ומתחלקת בג' ובית הבנסת ובית המרחץ ובית הבסא ורופא ואומן ומלמד תינוקות ובלבר והטעם בבון מבואר ב"ד מבין ועונשין לפי שהוא יסוד להנהגת המבוגה שאם יהיה איש בל הישר בעיניו יעשה אין שם תורה ולא סדר ישוב מבזה לפיבך צריך שיהיה שם ב"ד מבין ברבועה ובמקל ליסר העוברי' ולענוש בבסין ולאסורין וקופה של בדקה בדי לפרנס העניים שבזבות הבדקה ישראל בגאלין וגדול בחה של בדקה במו שהזהירו בפ"ק דגטין ובפ"ק דבתרא ובפ' מביאת האשה והיא בגבית בג' שאין נוהגין שררה על הבבור בפחות מג' בדאי' במס' שקלים ובפ"ק דבתרא · ומתחלקת בג' לפי שהוא דן למי בדאי ליתן ולמי אין בדאי ליתן בדאי' התם בבתרא · ובית הבנסת לפי שתפלת בבור בשמעת בדאי' בפ"ק דברבות והיא מבלל הדברי' שבופין בני העיר זה לזה לעשות בדאיתא בתוספתא והביאה הריא"ף ז"ל בפ"ק דבתרא · ובית המרחץ בדי לחוף בשו בנות ישראל קודם בניבה במו שתקן עזרא בדאי' בפ' מרובה · ובית הבסא בדי שלא יתרחק שיבטרך לבחת חוץ לעיר ואמרו בפ"ק דברבו'על זאת יתפלל בל חסיד אליך לעת מבוה זה בית הבסא · ורופא לרפאת חוליהם שהרי התורה נתנה רשות לרופא בדאי' בפ' החובל ובפרק הרואה בנדות · ואומן הוא הרופא שמרפא מורסות וחבורות ומקיז דם בדאמרי'בפ'לא יחפור הבור אומני דהוו יתבי תותי אבלי ואתו עורבי ואבלי דמה בלומר אומנים מקיזי היו יושבים תחת דקליס בטנים והיו העורבים באים ואוכלים הדם ובפרקי דחסידי אמרי' חנא אומנא שהי' מקיז דם ובקרא ב"ב אומנא המוהל בדאמרי' בפ'המילה הבי אומנא דלא מחיק סבנתא היא ומעברי' ליה · ומלמד תינוקות לפי שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות ועיר שאין בה מלמד תינוקות מסרימין אותה ומחרימין אותה בדאי' התם

בשנת

בשנת וליהושע בן גמל' מזכירין לחוה שתקון שיהיו מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר כדתי' כפ' לא יקפוד • ולבלר לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות ולכתוב שטרותיהן • ונפ"ק דחולין אמר רב ת"ח בריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה ופי' ר"ת ז"ל שידע תקון שטרות ולפיכך בריך ליזהר בחומנות זו וכל מי שאינו נקי בה אל יהא לו עסק בה לפי שממונן של ישראל תלוי בידו ומי יתקן את אשר עותו והוא פסידא דלא הדר כדתי' כפ' לא יקפוד ונפ' המקבל שאלא נכסא וחומנא וספר מתא בלהו כמותרין ועומדין דמו וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכו' שכירות הנוטע חילגות לבני המדינה שהפסיד וכן הטבח של בני העיר שבגל הבהמות והמקיז דם שבגל והסופר שטעה בשטרות ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד אז למד בטעות וביוכא בכל אז החומנין שאי אפשר שיחזור ההפסד שהפסידו מסלקין אותן בלא החרמה מפני שהן מותרין ועומדין עד שיתחדלו במלאכתן הוחיל והעמידו אותן הבנור עליהם עכ"ל ולפיכך לא היו ממנים אלא סופרים הנקיים בדינים כמו שאמרו בפ"ש נוחלין ובפ"ה בורר מי איכא מדי דאתן לא ידעי' וספרי דבי רב ידעי שאי לגיהנו לספרי דאתיי וספרי דרבא וידעי ובפ' חזקת א"ר אשי אמר לי רב הונא בר נתן שאילתיהו לספרי דרבא ואמרו לי הלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע ומכאן ירחה שהסופרים היו נקיים בחומנותם יותר מהחכמים ורב נחמן היה מתפאר שאביו היה סופר הדיינים כדתי' בפ"ק דמציעא דאמר התם אבא ספר דיינא דמר שמואל הוה • ואל ירבו לשאול בשברן והדיין המרבה בשבר סופריו הוא בבלל ויטו אחרי הבצע כדתי' בפ' במה אשה:

השער הב' בתיבת שטרות אם מן התורה או דרבנן בס"ד

בפרק מי שאחזו מבוי אם לא יגיע פרט לאלם שאינו יכול להגיד ואקשי ר' זירא אמתי הרי יכול להגיד מתוך הכתב א"ל אבי עדו קאמרת שאני עדות דרחמנא אמר מפיה' ולא מפי כתבם וגרסי' בפ' ד' אחין גבי מפני מה לא תקנו זמן בקידושין וכו' דאי דכירי סהדי ליתו ולסהדי ואי לא זמנין דאזו מבתבא ואתו ומסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם וכתב רש"י ז"ל בפי' החומש ע"פי שנים עדים פרט שלא ישלחו בתבם לב"ד והרמב"ם ז"ל כתב בפי"ג מהלכו' עדות דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני נפשות ולא בדיני ממונות אלא מפי עדים שנאמר ע"פי שני עדים מפיהם ולא מכתב ידם אבל מד"ס שחותכין דיני ממונו בעדות שבשטר אע"פי שאין העדי' קטנים כדי שלא תבעול דלת בפני לוין ואין דנין בעדות שבשטר דיני קנסות ואב"ל נמכות ובגלות אלא מפיהם ולא מכתב ידם והר"ם הכהן ז"ל כתב עליו אבלו' אבלות של תשובו' והרא"ה ז"ל כתב שבתיבת שטרות לאו דרבנן היא דא"כ בטלת ובתוב בספר והעד עדים ומפיהם ולא מפי כתבם מחוקק בשלא אמר לעדים בתבו אז שיש להם ספר זכרונות לכתוב עליו עדותם ושבאו העדות ואינם נזכרים לה אלא מהמזכרת והולכים ומעידים עליה בב"ד דאז הוי מפי כתבם ולא מפיהם אבל בשאר אותם לכתוב דאורייתא היא והעדים החותמי' על השטר נעשה כמו שנאחקרה עדותם בב"ד כדאיתא בפ"ק דבבון ובפ"ב דבתובות וכ"כ הרב בעל ההשלמה בפ' מי שאחזו וא"ז הרמב"ן ז"ל בספר המצות שלו דבה לקיים בתיבת שטרות דאורייתא ומבא דרך אחר בדיני קנסות ובדיני נפשות דבון פי עדות שבשטר ובמו שהאריך שם בעקר השני הרוצה לעמוד על עקרן של דברי יעיין שם ובאן אין מקום להאריך והריטב"ם ז"ל כתב דמפיהם ולא מפי כתב היינו בבעבין מזכרת שבותבין במ"ש הרז"ה ז"ל אבל כל שיבא מתחת יד בעלים מפיהם קרי' ביה דעדים החתומי' על השטר כמי שנאחקרה עדותן דמי והר' בעל העטור ז"ל כתב בשאמר זמן דבבל ענין הוא עדותן מפיהם ולא מפי כתבם ובני ממשעבדי והרא"ה הלוי ז"ל כתב

דבי אמרי' מפיהם ולא מפי כתבם היינו בל זמן שלא יבא השטר מתחת ידם ובאים להעיד מתוך מה שבשטר ואינם זוכרים העדות אבל בל שיבא מתחת ידי העדים לידי הבעלים אע"פי שאין זוכרי' העדות לא קרי בי' מפיהם ולא מפי כתבם דעדים החתומי' על השטר כמי שנאחקרה עדותן בב"ד דמי אבל לא נתחוורו דבריו אל אחיו הרב ר' בנבנשת הלוי ז"ל ובם יש אל הרמב"ד ז"ל דבריו בזה לא נתחוורו לי ולפי' לא ראיתי לבתבם ור"ת ז"ל היה נוהג שבשהעדי' היו רחוקים מב"ד שהיו שולחין בתב ידם ובקאמר דלא קרי' בה מפיהם ולא מפי כתבם ביון שהם זוכרים עדותם וכ"כ רבותינו בעלי התוספות ז"ל ובתבו דבפ' מי שאחזו אם לא יגיד פרט לאם לא קשיא דלימא לבתוב עדותו על השטר דשאני אם דבין שאינו יכול להגיד בפה אינו מעיד בבתב דהרחוי לבילה אין בילה מעבבת בו ושאין רחוי לבילה בילה מעבבת בו וכ"כ נמי הר' בעל העיטור ז"ל בקיום עדות ובן היא מסקנת הרא"ש ז"ל בפ"ד אחין ולפי דברי הר"ז הלוי ז"ל דיני נפשות וקנסות ומכות ובגלות אין דנין בעדות שבבתב דלא שייך בהו שיאמר להם בתבו ויהי' נסבם בזה עם הרמב"ם ז"ל: (ובן דעת הרשב"א ז"ל ותלמידו התי"ט ז"ל • אבל לפי דעת ר"ת ז"ל שנים שראו בתחב שיהרג את הנפש בותבין ושולחין בב"ד וה"ה בקנסות ומכות ובגלות ואי לאו דמסתפינא הו' אמינא שיש בבא בקי' על דברי ר"ת ז"ל מדאמרי' בפ' שבועת העדות אמר רבה בר רב הונא בורבא מרבנן דידע סהדותא לאבריה לא ליזיל לבי דינא דזוטר מינה דהאי עשה והאי עשה עשה דבבוד תורה עדיף וגו' לא שאנו אלא בממון אבל בא איסורא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה' ואם איתא שיבול לבתוב עדות יבתבנה ושלחנו לב"ד ובן בא איסורא לא ליזיל ויבתו' עדותו ושלחנו וב"ש דעביד הדאי עשה דעדות ועשה דבבוד תורה וירא שמים יבא את בלם ועוד לדברי ר"ת ז"ל שאפי' במכות ובגלות ועדות בפשות משלחין אגרותיה' לב"ד בשה דהא בעינן דרישה וחקירה בדאי' בפ"ק דסנהדרין ובפ' אחד דיני ממונות ובסוף ינמות והבה לדברי הר"ז הלוי ז"ל שבתב שבל מה שאמר לבתוב בותבין ולא קרי ביה מפיהם ולא מפי כתבם בל אותן עדיות אין בהם דרישה וחקירה ובם לדברי א"ז הרמב"ן ז"ל ג"ב שמובא דרך שבעדיות בתב שדיני נפשות בל אותן עדיות ובבל אותן דרבים א"ב בהם דרישה וחקירה במו שהוא מבואר שם מדבריו אבל לדברי ר"ת ז"ל בקי' ואפשר שאף ר"ת ז"ל לא הבשיר אלא בעדות שאינה ברובה דרישה וחקירה מ"מ בשה לדבריו בורבא מרבנן למה לא יבלה בתבו לב"ד ורחיתי בספר המבות בטן שמביא ראיה לדברי רש"י ז"ל בשם ה"ר יעבב מפרו"ביש ז"ל מדאמרי' בסנהדרין בפ' בהן בדול דמלך לא מעיד ולא מעידין לו ואם איתא ישלח בתבו לב"ד דומה לבושייתי שהבשתי על דברי ר"ת ז"ל מ"מ סברת הרא"ה ז"ל והרמב"ן ז"ל נראית המחוורת שבבולם ובבלהו אית בהו פרבא לבך מדידהו בב"ל:

ואסור להלוות מעותיו אלא בעדים או בשטר דאמרי' בסוף פ' אחזהו בשך א"ר יהודה אמר רב בל מי שיש לו מעות ומלוה אותם אלא בעדי' עובר משום ולפני עור לא תתן מבשול ר"ש בן לקיש אומר גור' קללה לעבמו שנאמר תחלמנה שפתי שקר אמרו לי' רבנן לרב אשי בקי מקבטס רבינא בל מילי דאמור רבנן יומא חד אלא ליה בהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דאתרעא למזבן אלא ליה ליהו סהדי ובבהוב בתבא אלא ליה ואפילו אבא נמי אלא ליה ב"ש דאמר טריף בנרסיה ומשאלי ובורס קללה לעבמו ופירש"י ז"ל שמתוך שמלוהו אלא בעדים שם אל לבו לבפור בו ועובר משום לפני עור לא אתן מבשול ומבאן בתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' מלוה ולוה אסור לאדם להלוות מעותיו בלא עדים אפי' לא"ח אלא א"ב הלוהו על המשבון והמלוה בשטר משובח • ובל

תקון סופרים

וכל המלוה כלה עדים עושר ומשום ולפני עור לא תתן מכשול וגורם רעה לעצמו ע"כ וג"ל לענינות דעתי דהני עדים נקנין דאי כלא קנין יכול לומר פרעתי דהמלוה חברו בעדים מ"כ לפרעו בעדים כדאי' בפ' כל הנשבעין חבל אם יש עדים נקנין לא יכול למימר פרעתי כמו שכתבו המפרשי' ז"ל בפ"ק דגטין ובפ"ב דכתובות ובפ' בא פשוט וגם שיכתוב לו בכתב ידו כלא עדים לא יספיק לכתב ידו ואין בו עדי' יכול לומר פרעתי כמו שכתבו הגאונים ז"ל והמפרשים ז"ל בפרק בא פשוט וכן היא דעת הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל ומע"פי שהרז"ה ז"ל והרשב"א ז"ל דעתם דאינו נאמן בתב מ"מ הרב בר"ו בתשו' שאין להניח דברי הגאונים וכל הגדולי' ז"ל ולסמוך על הרז"ה ז"ל והרשב"א ז"ל וכ"ש בחפוקי ממונא ולע"ד יש לי ראי' לדברי הגאונים ז"ל מדאמר ליה רבינא לרב אשי נייתו סהדי ונכתוב כתבה ולא הספיק לו שיכתוב בכתב ידו ומיהו בס' החשן בסי' ס"ט כתב דבעדים כלא קנין יכול להלוות מ"כ ה"ה בכתב ידו שאין עליו עדים אלא שיש לומר שבעדים עדיף דכתב ידו דילמא לא ימצא עדים לקטמו ובעדים כלא קנין מהני שאם המלוה לזמן אינו נאמן לומר פרעתי בתוך הזמן ובוגה אפי' מן היתומים כדאי' בפ"ק דבתרא ומהני נמי שאם אמר לא לויתי ובוחו העדים ויעידו שלוה בפניהם שוב אינו נאמן לומר פרעתי כדאיתא בפ"ק דבתרא ובפ' כל הנשבעין וכתב ידו אם נתקיים דינו כדיני מלוה בעדים כלא שטר וכן מתברר בפ' בא פשוט ובפ"ב דכתובות ומכלל הבועקי' ואינם נעני' הוא המלוה

מעותיו כלא עדים כדאי' בפ' נשך:

השער הג' על איזה דבר כותבין השטר ובמה כותבין בס"ב: דגטין שנינו אין כותבין לא על נייר מחוק ולא על הדפתר מפני שיכול להזדייף וחכמי מכשירין ואמרי' עלה בגמ' מאן חכמים א"ר אלעזר ר' אלעזר היא דאמר עדי מסירה כתבי ואמ"ר אלעזר בשהכשיר ר' אלעזר לא הכשיר אלא בגטין אבל בשטרות לא ור' יוחנן אמר אפילו בשטרות ובפ"ק דגטין גרסי' אמר רבא האי שטרא פרסאה דמסריה ניהליה שאינו יכול להזדייף בדאפיץ ואיתא נמי בפ"ב דגטין גבי האי שטרא פרסאה דאתאי ניה עדי ישראל וכו' דאמרי' נמי בפ"ב דכתובות גבי שנים החתומי' על השטר ומת אחד מהם וכו' ומי ליכא שלא אד מאי אמר אביי לכתוב אחיות ידיה אחספא ושדי ליה בניה דינא ומחזקי' ליה דלא צריך מיהו לאסהודי ודוקא אחספא אבל אמגלתא לא דילמא מסבא ליה מינים דלא מעלי וכתיב עליה מאי דבעי משמע מכל הני דשטר שהוא כתוב על דבר שהוא יכול להזדייף שהוא פסול וכתב מ"ז הרמב"ן ז"ל בפ"ק דהלכה כר' אלעזר לגבי רבי יוחנן וכן פסק הריא"ף ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל בפ"ק דכתובות שאפי' מבני חרי לא גבי ואף ע"ג דאמרי' בפ"ק דקדושין בשטר כיצד כתב לו על הנייר או על החרס שדי מכורה לך שדי נתונה לך האי חרס לאו שכתב על גבו אלא שחקק בו כך תרבו קבת בפ"ב דגטין בחדושי מ"ז הרמב"ן ז"ל: ואחרים תרבו בשטר מכירה לשעה לא בשטר רמיה לפי שאינו עומד ימים רבים כמו שהאריכו שם המפרשי' ז"ל ובפ' חזקת וכתבו בשם ר"ח ז"ל בפ"ב דכתובות דאף על גב דלאחר הוי שטרא דוקא בשטר מכירה אבל בשטר הלוואה אפי' לאחר לא מגבי' ניה כתב שלא הסכי' עמו הרא"ש ז"ל בפסקיו בפ"ב דגטין וכן היא ג"כ בס' החשן בסי' מ"ב:

וקלפים שלנו דלא אפיקי כלומר שאינם מעובדים בעפצא כתב ר"ת ז"ל שהם כשרים לשטרות דעבוד שלנו כעבוד שלהם בעפצים דאי לא תימא הכי ס"ת ומגלה היכי כתבי' להו והאריך בראיות אלו והרב ר' יחיאל ז"מ מפרש רבו לדחות קבת ראיותיו אבל הרא"ש ז"ל תופס דברי ר"ת ז"ל עקר כמו שהאריך בפ"ק דגטין וכ"כ בעל העטור ז"ל נמתאר כתיבת גטין וטופסין ומיהו יראה דקלפים שלנו דוקא על בד הבשר שאינו יכול להזדייף אבל על בד השער שיכול למחוק ולייף ולא יהיה ניכר אין כותבין עליו שטרו וכ"כ בשמתיישן שאין המחק ניכר בו ובדאמרי' בפ' בא פשוט אינו דומה נמחק בן יומו או לנמחק בן שני ימים ופרכי' ולשהייה וא"כ ימציה חיישי' לכ"ל טוענין והכל בפי רחית העין שאין בל הקלפים שוים כך נ"ל:

ואם כתב השטר על נייר מחוק בשר כל שתהיה כתיבת השטר וחתימת העדים הכל על המחק כדאמרי' בפ' בא פשוט אמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק בשר וא"ת חוזר ומוחק אינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים כלומ' שאין חוששין שמא ימחוק השטר וישתיר הכתימו' ויכתוב שטר אחר ויהיה הכל על המחק שהרי תהיה כתיבת השטר על נייר שנמחק ב' פעמי' וחתימת העדי' על הנייר שנמחק פע' אחת ויהיה ניכר לעינים שהשטר נמחק אחר חתימת העדים ונכתב אחר במקומו ובתנאי שלא יחתמו העדים על נייר מחוק עד שימחק בפניהם מקשש שמא מחק הנייר ובמקום שבריכים העדים לחתום יטיל דיו וימחוק אותו ויכתוב שטר אחר ויהיה הכל נמחק שתי פעמים והיינו דאמרי' התם וליחוש דילמא שדי דיוטא אמקום עדים מעיקרא ומחיק ליה והדר כתיב תליא שטרא דכי הדר מחיק ליה להאי שטרא הוא ליה אידי ואידי נמחק שתי פעמים אמר אביי קסבר אין עדים חותמין על שטר מחוק אלא א"כ נמחק בפניהם וכתב הרב בעל העטור ז"ל ומסתברא דכל היכא דאיכא למיחש חיישינן, ובלהו סהדי לא בקיאי בהכי וכתב הרא"ש ז"ל דהא דמשרי' שטר הבא הוא ועדיו על המחק דוקא שאין בין חתימת העד הראשון והשני ריוח בשיעור כתיבת אגרת אבל חתמו על המחק ושטר על הנייר אבל אם יש בו בשיעור הזה פסול שמא השטר היה על הנייר ועדיו על המחק והיה כתוב בין סהדא לסהדא אגרת סהדי וכו' ומחקו ומחק השטר וכתב מה שרצה וכתב הרמב"ן ז"ל גבי שטר הבא הוא ועדיו דוקא בשטר הוא דמכשרינן הכי אבל בכתב ידו י"ל שהוא פסול לפי שאין הכל בקיאין להשמר שלא להראות חתימת ידן על המחק אלא בשנמחק בפניהם והבריך בזה עיון:

ואם השטר על הנייר ועדים על המחק בשר אבל צריך לכתוב בין סהדא לסהדא אגרת סהדי חתמנא על מחקא ושטרא על ניירא ומכאן למד הרשב"א ז"ל במעשה שנא לפניו בשטר שנכתבו בו מאה והיה צריך לכתוב בו מאתים וחתם בו העד הראשון והיו הבעלים רוצים לבטל ולא היה זמן להחליף השטר והורה להם שימחקו המאה ויכתבו המאתי' ובין סהדא לסהדא יכתבו קיום המחק והבית ראיה מהכא דשטר הבא על הנייר ועדיו על המחק כתבי' בין סהדא לסהדא אגרת סהדי וכו' אלא שכתב שחבריו חלקו עליו ומאן דאיכא בין מעפריה דהרשב"א ז"ל ונמלי ניה עינן אבל ראיתו מיני מביר דשטר הבא הוא ועדיו על המחק על מה שחת' הראשון חתם השני וכלם יודעים שהם חותמי' על המחק ובהסכמת שניהם הוא נעשה ועל דבר אחד הם מעידים שניהם ובשיובא השטר בב"ד הדבר ניכר ששניהם הסכימו על כך שהרי הראשון גם השני חותמין על המחק ואיכא לספוקא במילתא אחריתי ואין חוששין שמא א' בלבד חתם כך אלא בהסכמת שניהם ובתקנת חכמים הם עושים כך לפי שלא מבאו דרך אחריתי אלא זו ראי' כתיב הכי מתכוה כלומר אחר חתימת העדים נתן ליה ואי מעילא מחיק ליה הילכך לא מבאו תקנה אלא בין סהדא לסהדא אבל בגדון הזה של הרשב"א ז"ל אד סהיד הוא דחתים על המנה והשני על המחתים והחותם על המחתים מעולה חתם שהרי זה לא לוה אלא מנה והוא העיד במחתי' והשני הוא שהעיד בחמת והיאך נוכיח ממון אפומה דחד סהיד וכן יש להוכיח מדברי א"ז הרמב"ן ז"ל בפ' אינהו נשך שהראשון פסול הוא וכן מדברי המפרשים ז"ל בפ' הכותב בני פותחת כתובתה

ולא

ולא דמי למאי דאמרינן בשבועות גפ' ובחזקת וגפ' זה ברור לא נחלקו ב"ש וב"ה על שני כתי עדים שאחת אומרת מנה ואחת אומרת מאתים שבכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כח אחת שאחד אומר מנה ואחד אומר מאתים שב"ש אומרים נחלקה עדותן וב"ה אומרים בכלל מאתים מנה דהתם התובע תובע מאתים שהלוהו בפני פלוני ופלוני ובאו להעיד אחד אומר מאתים הלוהו ואחד אומר מנה הלוהו אבל בכאן התובע והנתבע מודים שאינם אלא מנה והעד שהעיד במאתים מודה ששקר העיד והרי הוא בעצמו כתב בפ"ב דגטין על הא משתה דבל כתיבה שהשקר עומד לעולם חייבין למחזי כשקר' ואין לך שקר גדול מזה ובגר כתב ז"ל שהגרי חלקו' עליו. ואמר לי מ"ה הרב גר' ובשם הרבר' יצחק בר ששת ז"ל שהחולק עליו היה הרמ"ה ז"ל ושתלמידו הרב יום טוב מלשבי"ל ז"ל כתב שהדעת מכרעת כדברי הרמ"ה ז"ל ואחר שכתבתי זה עמדתי על הרמ"ה ז"ל ורחיתי שדחה דחייתו של הרשב"א ז"ל מדחייתי הראשונה והוסיף עוד לחייות אין זה מקומם מיהו מה שכתבתי שהעד הראשון אתם מעולה כ"ע אם עשה זה בכונה אז נשגגה שאם בכונה פסול הוא ואם בשגגה חוזר ומגיד ולא מפסל בהכי וכן כתב בעל העטור ז"ל ובתשובה להריב"ש ז"ל רחיתי שאף לדברי הרשב"א ז"ל שאין להכשיר אלא מאי דכתיב בין שהדה לשהדה הוי מכתיבת ידה דאחד מן שהדים אם בכתיבת הראשון הנה שניהם מעידים בזה ואם מיד העד השני ג"כ אין לחוש שהוא עשה זה מעצמו מבלי הסכמת הראשון שאין להחזיק העד בחזרו לפי דברו של הרשב"א ז"ל. אבל אם כתוב מיד אחר אינו כלום שאנו תולים שהניחוהו העדים אבל בין עד לעד ובא אחר וזייף ע"כ משמע מדבריו ז"ל שלדברי החולקי' על הרשב"א ז"ל אין להכשיר מאי דכתיב בין שהדה לשהד' אלא אם הוא כתוב מיד העד הראשון ודברים נכונים הם ואעפ"י שאין דברי הרב ז"ל בריבין חזוק מכל מקום כמדומה לי שיש ראיה לדבריו ממה שנסתפק לבעלי התוספות ז"ל בעדים שחתמו זה תחת זה בתמצא השטר אם השטר פסול כיון שאין ההיזק מגיע אלא לעד שיכול להעיד עליו לכתוב שטר עליוהו"ז הרמב"ן ז"ל פשיטא ליה שהוא כשר כיון שאין ההיזק מגיע אלוה אלא לעד הוא יחוש לעצמו ואם איתא שיכולין לכתוב קיום בין שהדה שלא מכתיבת ידי העד השטר פסול הוא שהרי מגיע ממנו היזק אלוה שיכול המלוה למחוק בשטר ויוסיף תנאי אז יגרע ויכתוב קיום בין שהדה לשהדה אבל בשאין הקיום שבין שהדה לשהדה יכול להיות אלא מכתיבת ידי העד נסתלק הספק הזה בג"ל:

ואם השטר הוא על המחק והעדים על הנייר פסול שאז יכול למחוק השטר ולכתוב מה שירצה והתימת העדי' במקומה עומדת ואין תקנה בדבר ליזהר מזה לפיכך הוי פסול והכי איתא בגמ' בפ' בתוב:

וכמו שאין כותבין על דבר שיכול להזדייף כך אין כותבין בדבר שיכול להזדייף דתנן התם בפ' המביא תנא בכל כותבין בדיו בסקרא בקומוס בקנקנתום ובכל דבר שהוא של קיימא ואין כותבין לא במשקין ולא במי פירות ולא בכל דבר שאינו של קיימא ואמרינן בגמרא ובכל דבר שהוא של קיימא לאיתויי מאי לאיתויי האי דתני רב חנינא בתנו במי טרית ואפצה בשר ודוקא במגלת דלא עפיצה אבל במגלת דעפיצה פסול דקיימא לן אין מי מילין על גבי מי מילין כלומר שאם בתנו במי עפצה על גבי נייר אז קלף לבן תהיה הכתיבה ניכרת אבל אם בתנו בקלף מעובד בעפצים כמו הנוילין לא תהיה ניכרת כתיבת מי העפצים שהם מילין תני רבי חנינא התם בתנו בחבר ובשיחור בשר. וחבר הוא עופרת הרגוס עופרת חברת. ושיחור הוא הפחם וכל נזכר שם בגמ' גבי גט ובראה שאין חלוק בזה בין שטרות לגטין דהא בעינן שיכתוב הגט על גבי דבר שאינו מזדייף כמו שאר שטרו' אלא אם מסתה לא בעידו מסירה בג"ל:

והעולה מזה הוא שאין כותבין השטר על דבר שיכול להזדייף אם"כ הוא שטר מפיר' לשעתו אבל שטר ראיה אז שטר הלואה אפי' לשעה לא וקלפי' שלנו יכול לכתוב עליהם כדברי ר"ת ז"ל והרא"ש ז"ל ודוקא מכד הבשר אבל מכד השער לא אא"כ יהיה דק שאם יתחק יהיה ניכר המחק ואין כל הקלפים שוים והכל לפי ראות העין. וכותבין על נייר מחוק והוא שנמחק בפני העדים ובעל העטור ז"ל חושש בדבר וראוי לחוש לדבריו דלא כל עמא יהבה נמיה. ובכתב ידו על נייר מחוק פסול כדברי הרמב"ן ז"ל. ואם השטר על הנייר והעדים על המחק יכתבו בין שהדה לשהדה אבל אם שהדי וכו' ובלבד שיהיה כתוב בכתב יד העד הראשון ואם טעו בשטר ואחת אחד מן העדים אין מוחקין ומקיימין בין שהדה לשהדה כדברי הראב"ד ז"ל. ואם העד הראשון מחק וכתב בין שהדה לשהדה הקיום בטר כדברי הרשב"א ז"ל ושטר על המחק ועדים על הנייר פסול. כותבין בסם ובסקרא ובקנקנתום ובחבר ובשיחור וגם במי עפצה כותבין על הקלף ועל הנייר אבל על הגויל לא וגם אין כותבין במשקין ולא במי פירות:

השער הרביעי בהני קיום התליות והמחקין בס"ד:

גרסינן בפ' גט פשוט אמר ר' יוחנן תלויה מקויימת בשרה מחק פסול ואעפ"י שמקויים ולא אמרו מחק פסול אלא במקום שריר וקיים ובשיעור שריר וקיים ואמרינן תו התם אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן כל המחקין בריך שיכתוב קיומיהון ותלויה אם לא קיים אותה אין כל השטר פסול אלא התלויה בלבד ובמחקין שלא נתקיימו כתב הרשב"א ז"ל בתשובה שאין לפסול כל השטר אלא כל הכתוב על המחק בלבד ואין חוששין לתנאי תדע לך דהא גט נזייף לזמן ויהביה ניהלה לא פסלינן ליה ולא אמרו שמה תנאי היה שם ואפשר שאפילו לבתחילה מתירין אותה לינשא בו כדעת הרמב"ם ז"ל ובתוספתא תניא מחק או תלוי שלא מנופו אם נתקיים בשר ואם לאו פסול ועוד האריך בראיות וכן דעת הר"י מקורקוסא ז"ל בני בריך להחזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה ובני זוזין דאיגון ולפי דעתם יש מחק פוסל כל השטר כלו כגון שאלוינו סך הממון שהוא עקר השטר וכן כתב הר"י מקרקוסא ז"ל אבל בספר החשן כתוב שכל השטר פסול דשמה יש בו חובה לבעל השטר ומחקו אלא א"כ יהיה מוכיח ממה שלפניו ולאחריו מהחוה ענין המחוק בהיום בסף זוזי דאיגון ונמחק אז לא נפסל כל השטר. ואם המחק הוא במקו' שריר וקיים ובשיעור שריר וקיים דאמר ר' יוחנן אעפ"י שמקויים השטר פסול והוי טעמא שמה מחק המלוה שריר וקיים וכתב מאי דבעי אחזר וקיימו בריוח שבין הכתב והעדים שהרי העדים יכולין להרחיק שטה אחת מן הכתב כדבעי למימר קמן בס"ד בתנו המפרשים ז"ל דלאו דוקא בסוף השטר אלא אף בכל מקום שיש לחוש שאם יש סיום דבר וכתב והכל שריר וקיים אלא שהרב מברצלונה ז"ל כתב בתשובה שלא נפסל בכך אלא מקומר אבל פשוט בשר וכן כתב הר"י מקרקוסא ז"ל ואמרינן בשיעור שריר וקיים ויותר ממנו פסול דחייסינן דילמא אערומי מעריס ומחק יותר בדי שלא יהיה ניכר ופסולו הוי אפילו בתב אחר הקיום שריר וקיים כך כתב הרמב"ן ז"ל וכתב בעל העטור ז"ל בספר החשן בסימן מ"ד שאין לפוסלו אלא דוקא בשאין חויר שטה בין עדים לשטר דאיכא למיחש שמא הוסיף בתותו חויר שרגילים להניח העדים שני שטים וראה שדברי פותרים מה שכתב בסמוך דאם לא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה אף על פי שהעדים מרוחקי' שטה אחת שהוא פסול ור"ת ז"ל כתב שבריך לכתוב קיים מחקין קודם וקנינא לפני שטה אחרונה שאם לא

בן אין למדין מכן וכן כתב הריא"ף ז"ל שצריך לכתבם קודם וקינינא אבל הרא"ש ז"ל כתב שמה שנהגו עתה לכתוב קיים מחקין ותלויות אחר וקינינא לפי שהורגלו עתה לכתוב בכל השטרות והבל שריר וקיים ואי אפשר לזייף והטעו הזה שכתב הרא"ש ז"ל בנר אמרו ר"ת ז"ל לרבינו יצחק ז"ל בן אחותו פה אל פה אבל לא סמך עליו כמו שכתב הר"י ז"ל בתשובה לרב ר' אשר בן הרב רבי משלם ז"ל כמו שכתבתי תשובה זו בדברי המפרשים ז"ל בפרק גט פשוט ולפנינו בס"ד נאריך בענין אין למדין משטה אחרונה ובענין שריר וקיים:

וכתב הרמ"ה ז"ל בפ' אעפ"י בני שמע מינה כותבין שובר ר' ירמיה אומר בשובריה מתוכו דבל שנמצא גרד בין השטין מרשין לשטרות וחייסינן דילמא תברא הוה בתיב החם וכן כתב הרא"ש ז"ל בתשובה שלפי שנהגו לכתוב פרעון בני שטי צריך לזהר שלא יהיה שום גרד בינו שטי דאיכא למיחש שמא היה בו פרעון ומחקו וכ"ש אם הפרעון שבינו שטי הוא על המחק דאיכא למיחש שמא היה יותר ומחקו וכתב מה שרצה ואם יש ערים שהפרעון הוא כתב יד הלוה כשר דתו ליכא למיחש למדו בספר החשן סימן מ"ה והרשב"א ז"ל בתשובה שובר שנמצא על גבו של שטר אי בין השטין שאין לחוש לו והרבה להאריך בראיות להעמיד השטר על חזקתו ובסוף דבריו כתב ומ"מ אעפ"י שמעקר הדין אין אני רואה לחוש לשובר אעפ"י בן יש לסיים גבל בעל השטר מאחר שהורגלו לכתוב שם שובר דרגלים לדבר ולא גרע מוא"ו דרחיקה טובה ומוא"ו דפרדסה דכפייה וחודו ובשהמחק עלבני השטר דברי הרשב"א ז"ל נכוני ובין השטין יש לחוש לדברי הרמ"ה ז"ל ז"ל:

ואם טעה הסופר בענין שביבר שהוא טעות סופר אין צריך לקיימו וכן כתב בעל העטור ז"ל במאמר תקון טופסין ז"ל ומסתברא כל שביבר שטעות סופר הוא בגון שלא כתב שם המצבי נשאי או ברביעי ד' או כ' או לא כת' מיל' או אינה אחר' אינו כתוב כך בספר העטור וכלו נמחק מן העטור ז"ל שביבר שהוא טעות סופר אינו צריך קיום מדאמרינן אחריות טעות סופר הוא ש"מ בל טעות סופר אין לחוש אלא בגון שמות הבעלים ובגוף הממון ובתשובה לרבינו נסים ז"ל איכא בגב זכירת זמן שני פעמים או טעות ובקר את אחד מהם או שבבר עליו הקולמוס ונמחק וכן אם טעה באותיות אין לחוש בכך אלא במקומות ידועים בגון שם האשה וכו' והעולה מדברי שאין לחוש בטעות שביבר שהוא טעות סופר אלא בשמות הבעלים או בממון ואעפ"י שלא קיים אבל אם קיים אפילו טעות בתורף לא חיישינן:

והעולה מזה הוא שאם יש תלויות בשטר וקיימן בשר ואם לא קיימן התלויה פסולה וכל השטר בשר ואם יש בו מחקין וקיימן בשר אלא אם הוא המחק בשיעור שריר וקיים או יותר משיעורו ובמקום שריר וקיים אבל פחות משריר וקיי' בשר ואפי' אינו בסוף השטר אלא בכל מקום שיש לחוש שהוא סוף השטר פסול והיינו במקום שריר וקיים שאמרו בגמרא ואפי' כתב אחר קיום המחק שריר וקיים פסול ואם לא קיים התלויה יש מגשרין בל השטר זולתי מקום המחק ויש פוסלין בל השטר והבי מסתבר ואף על פי שיש מי שכתב שלא נאמרו הדברים אלא במקוסר מ"מ טוב הוא שיזהרו הסופרים בכך כדי שלא יבואו הדיינים לידי טורח ויש מי שכתב שאין כותבין הקיים אלא קודם וקינינו ויש מי שכתבו שכותבין אפי' אחר וקינ' וכן אנו נוהגין כאן ויש ליזהר שלא יהיה בין שטה לשטה גרד מחשש שמא יאמרו שובר היה כתוב שם ואם טעה הסופר וכתב שם אחד או ענין אחד שני פעמים והעניר עליו הקלמוס אפי' לא קיימו בשר זולתי אם הוא בשמות הבעלים או בסך הממון או בזמן:

בשער החמישי לבאר שבתינת השטר בשרה בבל כתב ובבל לשון ושבריך שתהיה מתוקנת בחותו לשון ובאותה בתב בס"ד

גרסינן בפ"ק דבטין אמר רבא האי שטרא פרסאה דמסרוה ליהלה באפי סהדי ישראל מבנינן ביה מבני חרי ובין לפרש"י ז"ל דפירש דחתמי ביה פרסאי ומסרוה ליהלה בעדי ישראל ובין לפ"ר"ח ז"ל והרא"ש ז"ל דמפרשי דבלא חתימה הוה ומסרוה ליהלה באפי עדי ישראל שמעינן מינה דשטרות נבתבין בבל בתב ובבל לשון ובן משמע מי בפ"ב דבטין דאמרי' התם אמר רב אסי אמר לי רב הונא בר נתן הבי אמר אמימר האי שטרא פרסאה דחתימי עליה סהדי ישראל מבנינן ביה ממשעבדי ודווקא שידעו העדים לקרות אותו בתב ושיהיה בתקון שטרו' שלנו מדפריך התם והא לא ידעי למקרי ומתרץ בדבעי ומקשי מו והא בעינן שיחזיר מעיינו של שטר בדמהדר ומסיי' נסיפא דמילתא אמי קמ"ל הא קמ"ל דבשרין בבל לשון בין בבתין בין בשאר שטרות ובן בתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ז מהלבות מלוה ולוה:

וצריך שתהיה לשון השטר מבוררת ובחה בבל לשון שתהיה בדי שיובל לדקדק מינה בל דקדוק אותה לשון שאפי' היא לשון אחרת זולת לשון הקדש צריך לדקדק בה דקיימא לן בפ' המקבל הבל ושמאי ורשב"ג ור' שעזר בן עזריה ור' יהושע בן קרחה ור' מאיר ור' יהודה ור' יוסי בלהו הוו דרשי לשון הדיוט ובן יש דברים שאין צריכין ליבתב ואעפ"י בן בותבין אותם לבחות הלשון ויופי השטר בדאמר ר' יהודה בפ' המוכר את הבית האי מאן דמזבן ארעא לחבריה צריך למיבתב ליה בני לך דקלין ותאלין והוכין ובבין ואע"ג דאי לא בתיב להו הבי בני אפי' הבי שופרא דשטרא הוא:

וצריך גם בן לדקדק באותיות הבתב שיהיו מחוסרים שלא יוכלו להזדייף ואם זייף יהיה ניבר הזייף בדאמרינן בפ' בב פשוט ההוא שטרא דהוה בתיב ביה אולאא בפרדסא אזיל מחקיה לבגיה דבי"ת ושוויה אל"ף והוה ליה ופרדסא אתא לקמיה דאביי אמר ליה מאי טעמא רווח ליה עלמא להאי אל"ף בפתיה ואודי ובן אמי ההוא דהוה בתיב ביה מנת דאוכן ושמעון אחי הוה חד אחא דשמיה אחי אזל בתב ליה אל"ף ושוויה ואחי אתא לקמי' דאביי אמר ליה מאי טעמא דחיק ליה עלמא להאי אל"ף בל האי בפתיה וכו' ולפיבך בתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ז מהלבות מלוה ולוה ומתקון השטר צריך להתבונן בשטר בותאי"ן ובזיבי"ן שלא יהיו דחוקין בין התיבות שמא זייף והוסיף אל"ף ולא יהיו מרוחקין שמא מחק אות אחת בגון ה"ה אם אי"ת והניח רגל" האחת מקום אל"ף ובן בל ביוצא בזה מדקדקין בו בבל לשון ובבל בתב ובן בתב הרמב"ם ז"ל ובתב שצריך שיהיו האותיות דומות זו לזו ושיהיה הבתב מאוסר ושוה זה לזה ושאין העדי' רשאין לחתום עד שידקדקו בבל אותיותיו ובראה לי שאם נזדמן לסופר בך ודחק אות אחת שצריך לקיימ' במו שמקיימין תלויות ומחקין או שיחזיר הענין בשטר עד שיובן שאין בו זייף ויזהר ג"ב שלא יבתוב בסוף השטה חשבון שובל להוסיף עליו ולא יוכר הזייף דאמרינן התם אמר אביי מחלת ועד עשר לא לבתוב בסוף שטה דילמא מזייף ובתיב ואם אתרמי ליה חד בחמבע שטה פירוש שאם בתב שלש בסוף שטה יבול להחזירם שלשים ובן אתרבע ונחמש עד העשר שהעשר ג"ב יבול להחזירו עשרים אבל מ"ח ואילך אין לחוש לפי שאין בותבין אחד עשרים אלא או אחד ועשרים או עשרים ואחד ועל בל פנים צריך להוסיף אל"ף ואם הוסיף הוא"ו בזייף מיד הוא ניבר הזייף אבל משלש ועד עשר יבול מזייף ולא יהא ניבר ולפי' אם נזדמן לו בך ובך בסוף השטה יחזיר עד במה פעמי' עד שיבוא הסבום בחמבע השטה ואז אין לחוש לזייף בן בתב הרמב"ם ז"ל בפ' תנזבר ויראה לי שאם שבח ובתב השטר ולא החזיר בחמבע השטה שיקיי' בסוף השטה ויבחוב סבום בלו'

נסוף שטה פלוני' וחז מין לחוש לזיוף ובתוב נספר החסן נסי' מ"נ שבריך נ"כ שלא יכתוב הסכום נאותיות כגון נ' חו ד' כדי שלא יעשו נ' חו' ויזהר נ"כ שלא יכתוב לשונות שסותרים זה את זה בשטר כדי שלא ינא הריין לידי בלבול שכמה דברים יש אם כתוב בו למעלה מנה ולמטה מחתים חו קפל מלמעלה וספל מלמטה וכן בהחוא שטרא דהוה כתוב ביה שית מאה וזוזא ושלח רב משרשיא לקמיה דאביי שית מאה איסתירא וזוזא חודילמא שית מאה זוזי ואזלא חו דילמא שית מאה פריטי וזוזא על כן בריך הסופר לכתוב הכל בדיוק כדי להתרחק מן הספק :

השער השני בענין החזרת מעניינו של שטר בשטה אחרונה
וענין שריר וקיים בס"ד :

בפרק נט פשוט אמרינן ובריך להחזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה מאי טעמא אמר רב עמרם לפי שאין למדין משטה אחרונה ובפ"ק ובפ"ב דגטין נמי אמרי' בני שטרא פרסאה והא בעי' לאהדורי בשטה אחרונה בדמהדר וענין החזרת מעניינו של שטר הוא שיכתוב בסוף השטה אחר וקנינא בך ומה שהיה בפנינו בתבנו וחתמנו וקנינו על כל התנאים הנזכרים בשטר לפי שדברים אלו אינן בריכין בשטר שבכר הם כתובים למעלה ואין אנו חוששין שמא זייף והוסיף שום ענין והטעם שאנו בריכים להחזיר מעניינו של שטר הוא בדאמר רב עמרם לפי שאין למדין משטה אחרונה והטעם שאין למדין משטה אחרונה הוא לפי שהעדים יכולין להרחיק שטה אחת מן הכתב ושמא נאותה שטה שהניחו העדים פנוי' כתב הוא מה שרצה ולפיכך אין למדין משטה אחרונה ואם לא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה אנו דנין שכל מה שנמצ' נאותה שטה הוא מזייף ולפיכך אין למדין ממנו ואם החזיר שוב אין אנו חוששין לזיוף לפי שמה שהחזיר נאותה שטה כבר הוא כתוב למעלה ולפיכך כתבו המפקשי' ז"ל שלא יכתוב שום הגאי חדש בשטה אחרונה ולא שום חדוש שאינו כתוב למעלה לפי שאין למדין משטה אחרונה ורבינו האיי ז"ל כתב דאין לפסול שטר שלא החזיר מעניינו בשטה אחרונה אלא בשאין עדיו מרוחקין שטה אחת אבל בשעדיו מרוחקין שטה אחת אינו חוש שמא העדי' הרחיקו שתי שטין וכן כתב מ"ר הרמב"ן ז"ל בני שטר הבא הוא ועדיו בשטה אחת בתשובה והר"י מקרקושא ז"ל כתב בשם רבו ז"ל דלא פלוג דבין שלא נעשו בחקנת חכמי' פסול הוא וכן כתב בעל הטורי' ז"ל בספר החסן נסי' מ"ד וכתב ר"ש והרשב"ד ז"ל דלא פסלי' בשלא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה אלא בשאין בו שריר וקיים וכן כתב בעל העטור ז"ל בשם אמר קיום טופסין יש מגמגמין בדבר וא"ז הרמב"ן ז"ל כתב דפסול אפי' בשיש בו שריר וקיים ורבים תמהו אחר שאין למדין משטה אחרונה למה מקיימין בה תליות ומחקין וכמה גדולים בהבלבלו בזה שברב ר' אשר בן הרב ר' משלם ז"ל שאל לרבינו יצחק בר שמואל ורבינו יצחק שאל לר"ת ז"ל ושרחו להעמיד בה חזון ולא יכולו וגם הרמב"ן ז"ל בסחפק בדבר הרבה וכל דבריה הם בממשו' וראיה שהם סומכים על המנהג והרמב"ן ז"ל טרח להעמיד המנהג על הלכה וכתב בסוף דבריו דהוי כהלכה דופפת שאמרו עליה בירושלמי ראה אוץ הכבוד נוהגין ונהג כמותם ואעפ"כ כתב שהוקשה הדבר לעשות בו מעשה וכ"ש בגטי נשים שיכתוב שום דבר מהחורף בשטה אחרונה אעפ"י שמנהג חכמי' לכתוב שם בדת משה והדברים עתיקים כמים עמוקים : הרוצה לעמוד על עקרן של דברים יעיין בדברי המפרשים במקומם ובבר מ"ה הרב בר"ו בתשובותיו בעניינים אלו ובאן אין מקום להאריך ובתב הרשב"א ז"ל בתשוב' שהוא למד הסופרי' לסיי' השטר בחצי שטה ולחתום הם בחצי שטה הנשארת כי מבאן יש לנו הבשר נאור ונאמר כי בודאי כתובה היתה אותה חצי שטה

ובל שלמעלה הימנה בשחתמו העדים שאלולי בן אסור היה להם לחתום בחצי שטה מבשש שטר הבא הוא ועדיו בשטה מ' שהוא בשר' ובבר נתבאר שאין חוששין לעדים טועים בביאת בזה ובדר גדול בדר בדבר ובבון הוא ובן נראה מדברי מ"ז הרמב"ן ז"ל שבתב בני שטר הבא הוא ועדיו בשטה אחת ז"ל ולמדנו מבאן שלמדין מחצי שטה אחרונה דבין העדים רשאין לחתום בחמבא שטה של ריוח בידוע שהיתה בתובה שטה זו עד חציה וחתמו העדים סמוך לבתב ובזה למדין מבל השטר ולא אמרו אין למדין אלא בשטה אחרונה שלימה שיש לחוש לאחירה מפני שהעדי' רשאין להרחיק שטה אחת שלימה אבל חצי שטה לא וזה סמך גדול למנהג הסופרי' שנשתנש בירם כמו שבתבנו ע"ב ואם לא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונ' הראב"ד ז"ל פוסל בל השטר וכן נראית דעת בבת המפרשים ז"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל כמו שבתב הרב בנו ז"ל משמו בספר החסן בסי' מ"ד אבל הרמב"ן ז"ל מבשיר בל השטר חוץ מאותה שטה דבין שאין למדין ממנה שוב אין לחוש לבל השטר והית נעשה בתקון חבמי' ז"ל וכן דעת הרשב"א ז"ל בתשוב' ובתב עוד הרמב"ן ז"ל בפ' שני דגטין שבל שעדי ישראל חותמין בשטר שבל השטר בשר אלא שטה אחרונ' שאין למדין ממנה אבל שטר שאין בו עדים בלל אלא שמסרו בפני עדים וכן שטרא פרסאה בל השטר פסול אם לא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה ובתב הרא"ש ז"ל דהאידנא בין שבתבו לבתוב שריר וקיים למדין משטה אחרונה ואין בריך להחזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה :

ובענין שריר וקיים בתב הרמב"ן ז"ל דמהירושלמי משמע וכן מגמ' דילן דלא מעבב אלא בבקושר אבל בפשוט אי לא בתיב שריר וקיים בשר ובתב שבן נראית דעת הריא"ף ז"ל אבל מדברי הרמב"ם ז"ל בפ' ב' מהלבו' מלוה ולוה נראה דבפשוט נמי בעינן שריר וקיים וכן הרא"ש ז"ל בתב שהאידנא שטר שאין בו שריר וקיים פסול הוא ואין לעדים לחתום בו אלא אם בן יהא בתוב בו שריר וקיים שאם יחתמו בלא שריר וקיים ימחוק למעלה אוכחו ויבתוב על המחק מה שיבתבה ויקיימנו בשטה אחרונה : וכן מה שאמרו בגמ' התם אד שריר וקיים בתבינן תרי שריר וקיים לא בתבינן מדברי ר"ש והראב"ד ובעל העטור וב"ל נראה דאף בפשוט פסול והרב הגשיא בתב בתשובה שהעתיק הרב ר' אברהם מספר הדיינין דלא אמרינן הבי אלא בבקושר אבל בפשוט אפי' אלא שריר וקיים בותבין וכן היא דעת הרמב"ן ז"ל וכן נראה שהיא דעת בעל הטורים ז"ל וכן בתב הרשב"א ז"ל בתשובה אלא שבתב דלא מבשרינן תרי שריר וקיים אלא אם אינם בשטה אחרונה אבל אם בשטה אחרונה חוששין שמא זייף ובתב אחי דבעי ובתב שריר וקיים אחרונה ואם החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה אעפ"י שבתוב תרי שריר וקיים בשטות שלמעלה הימנה אין בהן חשש שאין חוששין שהעדים הרחיקו שתי שטין ובא זה וזייף :

והעולה מזה הוא שבריך להחזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה ואם לא החזיר פסול וי"א דוקא אם אין בו אויר בשיעור שטה בין השטר והעדי' וי"א שבין בך ובין בך פסול ורחוי לחוש לדבריה ופ"ש בתפוקי ממונא ובגטי נשי' וי"א שאם לא החזיר אינו פסול אלא בשאין בו שריר וקיים וי"א שבבל ענין פסול : ובענין תליות ומחקין בשטה אחרונה בריך ליזהר מאד מאד שלא לעשותו וטוב הוא שיסיים השטר בחצי שטה בדי שיחתמו העדים בחצי שטה האחרת ואם לא החזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה יש פוסלין בל השטר וי"א שאין פסול אלא שטה אחרונה וזה דוקא אם העדים חתומים בו אבל אם הקנה לו השטר בעידי מסיר' בלו פסולי ובענין שריר וקיים י"א דלא מעבב אלא במקושר ואחרים אומרי' אפי' בפשוט ומרי

תקון סופרים

שריר וקיים י"מ שאינו פסול אלא נמקושר אבל בפשוט כשר
וי"מ אף בפשוט פסול ואף לדברי המכשירין בפשוט דוקא אם
אינם נשטה אחרונה ׳ וכשאין נשטר תליות ומחקין
יכתוב הכל שריר וקיים בלא וא"ו וכשיש תלויות ומחקין יכתוב
והכל שריר וקיים והבל בוא"ו שהיא וא"ו העטף וכן הנהגו
לא"מ מורינו הרב גר"ו :

השער השביעי בענין שטר שעדיו מרוחקין שטה אחת או שני
שטין או שטה ומחבה או מחבה ושטה והנה הוא ועדיו נשטה
אחת נס"ד :

תניא הרחיק את העדים שני שטין מן הכתב פסול שטה
מ׳ פסול מיבעי׳ להו שטה ומחבה מאי ת"ש הרחיק
את העדים שתי שטין מן הכתב פסול הא שטה ומחבה כשר הא
אינה סיפא שטה אחת כשר הא שטה ומחבה פסול אלא
ליבא למשמע מינה מאי הוי עלה ת"ש דתניא הרחיק את העדי׳
שתי שטין מן הכתב פסול פחות מיכן כשר ומדברי הריא"ף ז"ל
והרמב"ם ז"ל משמע דפסקו דשטה ומחבה כשר וכן כתב
בעל העטור ז"ל וכתב שאין למדין משטה ומחבה אלא אם
החזיר מעניינו וכן היא דעת הרב הגאון שנרבלוני ז"ל אלא
שחלק בין שטה ומחבה או מחבה ושטה דאם השלים השטר
בחבי שטה והגיע אותו חבי בשטה ומחזיר מעניינו של שטר
בשטה אחרונה אבל מ"מ חבי שטה העליונה משטה התחתונה
דיינן ליה בשטה אחרונה ואין למדין ממנה אבל הניח שטה
ומחבה אחריה והתמו העדים בחבי שטה פסול דבהי דלא
חישינן לזיוף מ"מ יכול הוא לתתוך כל השטר ולכתוב באותה
חבי שטה מאי דבעי והוה ליה שטר הבא הוא ועדיו בשטה מ׳
דבשר וכל שיכול לזייף אעפ"י שלא זייף פסול כיון שלא נעשה
בתקון חז"ל כמו שכתבו רבותינו הצרפתים ז"ל ואמאי דאמרינן
שטה ומחבה ואפשטה דכשר לא אמרה שטה ומחבה אלא הבי
קאמר מחבה ושטה מאי אבל בספר החנוך בסימן מ"ה פסל
בין בשטה ומחבה בין במחבה ושטה ולא הבשיר אלא אם
שטה ומחבה והתמו העדים זה תחת זה שאם זייף נמצא שלא
העיד שלא עד אחד ואחי אמה מהרב ז"ל אין פסק דשטה ומחב׳
פסול והא דתניא הרחיק שתי שטין פסול פחות מיכן כשר ונראה
מאפשט׳ בעיגן בשטה ומחב׳ דבשר ואחרי׳ דומקי׳ בשטה ומחב׳
היינו אויר שטה ואבי ואויר שטה ואין פורך לזה הפירוש ושתי
שטין דאמרינן פסול ב"ש והרמב"ד ז"ל סוגרים דאם יש בו
שריר וקיים בשר והרמב"ן ז"ל דחה דבריהם וכתב שאפי׳ אם
העידו העדים הוא להו מלוה על פה וכן דעת בעל העטור
ז"ל וכן דעת ה"ר יונה ז"ל ובעל ספר החנוך בפסול ואפי׳ בשיש
בו שריר וקיים ואם אותו אויר של שני שטין מלאהו נקרונים
בשר כדאמר חזקיה מלאהו נקרונים בשר ואל תתמה שהרי
אויר בשלשה סכך פסול פוסל בארבעה בלומר בסוכה פוסל
בה אויר שלשה ואם השלימו בסכך פסול שאינו פוסל אלא בד׳
בשר שהפסול מצטרף לו בשר וכן בשטר שהאויר פוסל בו אם
מלאהו נקרונים שהם פסולים להעיד בשר כיון שיש עדים
בשרים אחריהם ואם לא מלאהו נקרונים שלא שייט ליה טיוטי
שהם שרוטות ומקודו׳ בסות של דיו פסול דילמא שהדי טיוטא
חתימי׳ וכתב הוא שטרא מעיליהו ודוקא טיוטא אבל דיוטא
לא כן כתב הרמב"ן ז"ל ודאמרינן דילמא שהדי אחתימי
בתב בעל החנוך דוקא בשהטיוטא הוא למעלה מהעדים אבל
בבר העדים בשר ונראה שעל כך סמכו לעשות טיוטי גלותות
ואינעיא להו אתם שתי שטין שאמרו הן ואויר אחזן בלא אויר
ואמר רב נחמן בר יצחק דמסתברא הן ואויר אמר רב יצחק
בר אלעזר משמיה דחזקיה כגון לך לך זה על גב זה דהוו שתי
שטין ואחרנעה אויר ור׳ חייא בר אמי משמיה דעולא אמר
בגון אמ"ד וכ"ף בשתי שטין דהוו שתי שטין ושתי אויר ורבי
אבהו אמר בגון בריך לי בשטה אחת דהוו שטה אחת ושתי

אויר ורבינו האי גאון ז"ל פסק כר׳ אבהו דשטה אחת ושתי
אויר כיון דהוי פלגתא דאמוראי ולא פסקה הלכתא בחד
מנייהו יש בעל השטר על האחתונה וכן דעת הרמב"ן ז"ל ור׳
יהוסף הלוי ז"ל כתב שיש לפרש דר׳ אבהו אשטה אחת קאי
ולא נהירא לרב בעל העטור ז"ל אמר הרמב"ם ז"ל פסק כר׳
חייא בר אמי כגון אמ"ד אמעלה וכ"ף אמטה בשתי שטין דהוו
שתי שטין ושני אויר ונראה דפסק הכי משום דהוא אלתא
מביעתא ועוד דהוו שתי שטין ואלו לר׳ אבהו לא הוא אלא
שטה אחת וכן כתוב בספר החנוך :

ושרתי שטין שאמרו בכתב ידי עדי׳ ולא בכתב ידי סופר מאי
טעמא דכל דמזייף לאו בגבי סופר חזיל׳ וכתב
הרמב"ן ואינו אלא אחמו העדים גם ביותר נכונה אלא לומר
לך שאם אחמו בקונטרוסו של סופר ומפני שאינן רגילין בכתיב׳
אחמו יותר גם מהסופר משערין בהם זכירושלמי משער אף
בסופר להקל שאם כתב יותר גם משל עדים משערין בו ולא
נראין דבריו דאי מחזקי׳ לעדים בשקרנא אמה יניחו אלא אחמו
אתימה בסה כדי שיוכלו לזייף אחר כך בחותן שתי שטין יעידו
מתחלה עדות שקר ויכתבו בשטר כל מה שירצו ואולי כונתו
היא בחומה שבינו כותבין שטר לגוה אעפ"י אחין מלוה עמו
ונתנו השטר ביד הלוה וכונו מתחלה שבשיבוה המלוה אבלם
יוסיפו בו תנאי זה ב"ל פירוש דברי ז"ל :

ובגמרא אמרודר׳ יוחנן סבירא ליה דשטר הבא הוא ועדיו בשטה
אחת פסול וכן בתרהרמב"ם ז"ל בפ׳ כ"ז מהלכות מלוה ולוה
היה שטר בלו עם עדיו בשטה אחת הרי זה כשר היה השטר
בשטה אחת והעדים בשטה שניה פסול שמא אלו העדים היו
מרוחקין מן השטר הכשר שטה אחת ואחר כל השטר וכתב זה
השטר בחותה השטה ונמצאו אלה העדים חתומי׳ עליה וכתבו
בתוספות רבותינו הצרפתים ז"ל כיון דק"ל דשטר הבא הוא
ועדיו בשטה אחת כשר שיש ללמוד מכאן שהעדים החתומים
בין בשטר בין בגוף בכתובה בריכין לחתום בריאה דמגלתא
אלא בבתוב מן הבד השטר דהוה ליה הוא ועדיו בשטה מ׳ ובשר
אותו שטר יש לחוש לזייף ונשמעתין משמע שאם יש לחוש
לחוש זייף מפסול בהבי אם אירעבן אלא אחמו בראיה הקלף
יחתמו זה תחת זה דהא ליכא הוא ועדיו בשטה אחת וכן פר"ת
ז"ל מגליון ספרו מיהו מ"מ יש למנוע מלחתום בחמבע הקלף
אפילו בשיחתמו זה תחת זה שא"ב יכול לכתוב שטר על אותו
עד ותתן הוביה עליו בתב ידו שהוא חייב לו נוגה מבכסף בני
חורין ומיהו לא ידענא אי מפסול שטרא בהבי ביון דלא שייך
מדי בעדות השטר אך טוב בנכון הדבר לחתום בריאה דמגלתא
והרמב"ן ז"ל בסכם עמהם ולמד מדבריהם פלמדין מחבי שטה
אחרונה דבין דאין העדי׳ רשאין לחתו׳ בחמבע שטה של ריוח
ניחוש שהיתה בחבנה שטה אז עד חביה וחתמו העדים בתוך
לבתב ובזה למדין מכל השטר ולא אמרו אין למדין אלא בשטה
אחרונה שלמה אבל בחבי שטה לא ובתב שמה שנהגו לחתום
שטה אחת שלמה אבל בחבי שטה לא ובתב שמה שנהגו לחתום
בבתובה קרונים ושוטניים ומרחיקין מחתימת העדים או
מבתינת השטר הרבה טועים הם ורחוי לגעור בהם למחות
בידם אבל השטר משמע שאינו פסול בכך שהם לא לעדות הם
באים בדי שיפסל בחתימתן אבל העדים יזכרו בה יותר שמא
יפסל השטר בדברי רבותינו הצרפתים ז"ל ויהיה ד"ל עוד שלא
יניח בלון בראש השטר אלא בסוף דבדרו ובו׳ ואם הניח בלון אחרון
מלמעלה לא מפסיל דתחלת השטרות יהיה הוא למעלה ואם
הוסיף עליו ניכר וידוע הוא עכ"ל ובספר החנוך כתב שאם
חתמו העדים בחמבע השטה יטייטו בדיו ולא אמרינן אטיוטי׳
חתימי אלא בשהטיוטא הוא למעלה מחתימת העדים אין השטר
וחתימתן ובתב שאם למעלה במוב שריר וקיים שהוא בשר

ובלבד

ונלכך שיהיו העדים חתומים זה תחת זה אבל בזה אחר זה פסול דשמא היה שטר דשבא הוא ועדיו בשטה אחת וחתכו ובתב זה מלמעלה ובסדר בתיבת הגט לרמ"ש ז"ל בתוב ויתחילו לחתום ברמ"ש השטה אם ירבו יחתמו בזה אחר זה בשטה אחת ואם ירבו יחתמו בזה אחר זה בשתי שטות וכן בתוב בספר אבן העזר. ואם יש חויר בין עד לעד בדי חתימת עד אחת בתב הריב"ש ז"ל בתשובה שהשטר כשר והוכיח בן מדברי הרמ"ה ז"ל ובדאמרינן בפ"ק דבטין דילמא רווחא שבק למתן דקדש מניה:

השער השמיני בבתיבת טופסי שטרות בס"ד:

בפרק בל הגט תבן הבותב טופסי נטין בריך שיבין מקום החיש ומקום הלשה ומקום הזמן. שטרי הלוחה בריך שיבין מקום הלוה ומקום המלוה ומקום המעות ומקום הזמן. שטרי מקח וממבר בריך שיבין מקום הלוקח ומקום המוכר ומקום המעות ומקום הזמן מפני התקנה ר' יהודה פוסל בבלן ור' אלעזר מבשיר בבלן חוץ מבטי בשים שבאמר ובתב לה לשמה ואמרינן עלה בגמ' אמר ר' זירא אמר רבא בר שילא אמר רב הממונא בבא אמר רב אחא בר אהבה אמר רב הלבה בר' אלעזר קרי רב עליה דר' אלעזר טובינא דחבימי ופסק"ז ז"ל לרבי אבשר ר' אלעזר הייבו דווקא בטופס אבל לבתוב התורף דהייבו אם הלוה והמלוה והלוקח והמוכר והמעות והזמן לא ור"י ז"ל פירש דבי אבשר ר' אלעזר אף בתורף אבשר דת"ק אבשר בבולהו שטרות טופס ואסר בבלן תורף ור' יהודה אסר בבלן אפי' טופס ור' אלעזר מבשיר במקבתן אפי' תורף דהייבו בשאר שטרות ופסל מקבתן לגמרי דהייבו בט בשים וכן דעת הרשב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל אלא שהרישב"א ז"ל מוסיף שמה שהבשיר ר' אלעזר תורף הייבו חוץ מן הזמן שאין רחוי לבתוב הזמן בדי שלא יהא מוקדם ולא חיישינן בבתיבת התורף למיחזי בשקרא בדלא חיישינן בבתיבת אגרתא במו שפסק הריא"ף ז"ל בפ"ב דבתובות ואע"ג דחיישינן בדובתא אחרונה למיחזי בשקרא דאמרינן בפ' בט פשוט אמר להו רבא בר שילא להני דבתבי. שטרי אקנייתא אי ידעיתו יומא דאקנייתו ביה בתובו זמי לא בתובו יומא דקיימיתו ביה בי היבי דלא מתחזי בשקרא בלומר אבל יומא דלא קבו ביה ולא יומא דבתיב ביה לא אע"ג דוקמי קבו אקמי אהו' יומא דבתבי אינהו משום דמחזי בשקר' וקי"ל הבי אלמא חיישינן לשקרא ובעלי התוספות תרבו בזה מה שתרבו ולא נתחוור לרשב"א ז"ל והרמב"ן ז"ל בתב בחדושיו אתם בפ' בט פשוט שאין בל השקרים שוים ולא בירר יותר והרשב"א ז"ל פירש בפ' בל הבט דבל דבר שבאר מעשהו הוא אמת אלא שבראה קודם בגמרו בשקרא בבי הא לא חיישינן דבבין דמ"מ לסוף יהיה הענין בראמתו בהבינו דאשתה דבייני דלבתבא מקמ דליחזו סהדי אחימת ידוהי שהבי לבסוף יעידו עליו ויהיה אמת וכן ההיא דפ' הבותב ההיא אתתא דאיתיבא שבועה בבי דינא דרב ביבי בר אביי אמר להו ההוא בעל דין תית יותשבע לי בתתין אמרה ליה בתובה זבותא דבימשתבעי יהבו לי אמר להו רב ביבי בתובו לה וכו' ואסיקנא דלמיחזי בשקרא לא חיישינן אתם במי הייבו בעמא דהא בשיתבו לה זבותא בבמפרע אמת היה אבל ההיא דאמר להו לדבתבי שטרי אקנייתא וכו' אי בבא ודאי משום מחזי בשקרא שלעולם בבבא שהוא שקר ולא יחזור אמת לעולם וכן ההיא בבי אמרי' אתם בפ' בט פשוט אמר ליה רב לספריה. וכן אמר להו רב הונא לספרי' בי קיימיתו בשלי בחונו בשלי אע"ג דממסר להו מילי דהיבי וכו' משום דמחזי בשקרא אבי מחזי בשקר' לעולם שקר הוא ולא יחזור לעולם אמת וכן אבי אמרי' בפ' מרובה ובפ' שום היתומים לא בתבינן אורבתא אמטלטלי דבספריה משום דמחזי בשקרא מחזי בשקרא זה לעולם הוא קיים אבל הא דטופסין ואפי' בבתיבת התורף לא חיישינן למחזי בשקרא

שבשיודמן לו שמא בשמא וממונא בממונא חזר הדבר להיות אמת ודברים ברורים הם ואין לספק בהם ומשום התקנה דתבן פירשו בגמ' משום תקנת סופרים ופירשו בירושלמי מפני תקנת הלבלר בדי חייו שיהיו מבורין לו ובתב הרב בעל העטור ז"ל בבאמר שמות הבעלים דהא דבותבין שטר למוכר אעפ"י שאין לוקח עמו ובו' בתורף הוא דקאמר אבל בטופס בותבין ובת' בשם הרב אלברבלוני ז"ל דלא דמיא הא דבטין להא דבבא בתרא ופי' דאין בותבין שטר לוקח לא חזינן מדי לרבותא ומלתא דבריבה עיונא רבא היא בב"ל ע"ב:

והעולה מזה הוא שהסופר יבול לבתוב שטרות ולא יבית אלא מקום הזמן ובן בתב בעל החשן בסימן מ"ח ובתב בעל העטור משמי' דגאון ז"ל שאם בתב הסופר הבתוב בתחר מימי השבוע ובתב בה ברביעי בשבת אז בחמישי בשבת לא חיישינן לשקרא בלומר שהבשואין בריבין להיות יום רביעי אז יום חמישי וקדם הסופר לבתוב הבתובה בדי שתהא מובבת ליום הבישואין אעפ"י שבתב בה זמן הבישואין והיא בבתבה קודם לא חיישינן למחזי בשקרא ומה שאמרו שבריך להבין מקום הזמן היינו בשאין יודעין מתי ילוד ממנו ובן מה שבותבין בבתובה וקבינו קודם שקבו מן החתן לא מיחזי בשקר' שהרי בותבין טופסין ולא קאמרינן דמניח מקום וקבינא ובן בתב מ"מ הרב בר"ו בפירוש נוסח הבתובה שחבר. אבל בין שבותבין בשטר ומסרו בריבין הם למסור השטר ביד המלוה דאי לא מחזי בשקרא ולא העידו בחמת:

השער התשיעי בענין הזמן בס"ד

שטר שאין בו זמן אינו מעבב והשטר בשר הוא שלא שאינו בונה מבבסים משובבדים לפי שאין אנו יודעים אם המלוה שבשטר זה קדמה או מבירת הקרקע וגם אם יש שם שטרות אחרי' שיש בהם זמן הם קודמין אבל בונה הוא מבבסי' בני חורין וכן בראה מדברי המפרשים ז"ל בפ' ר' אחין וכן בתוב בספר החשן בסימן מ"ג וכן בתב הרמב"ם ז"ל בפ' י"ז מהלבות מלוה ולוה ובתב דלא בדע משטר שאין בו שם המקו' דבשר במו שבזבר בפ' שני דיינין ואע"ג דהויא לה עדות שאין אתה יבול להזימה ובל עדות שאין אתה יבול להזימה אינה עדות בדאיתא בפרק אחרונה ובסנהדרין בפ' היו בודקין אפי' הבי בדיני ממונא לא קבדינן דהאקי"ל דבהבי ממונא לא בעינן דרישה וחקירה בדי שלא תבעול דלת בפני לוין בדאיתא בפ"ק דסנהדרין ובפ' אחד דיני ממונות ובפ' בתרא דיבמות ותבן בפ' בתרא דשביעי' דשטרי חוב המאוחרין בשרים ומייתו לה בפ"ק דר"ה ובפ' אינהו בשר ובפ' מי שמת ובפ' בט פשוט ובפ' אר"מ ובל קפיד תבן בבתיבת הזמן אינו אלא לענין קדימה וטריפה מן הלקוחות דאם אין בתובבו זמן יד בעל השטר על התחתונה דאמרינן בפ' מי שהיה בשאי הבי תרי שטרי דאחו קמיה דהב יוסף חד הוה בתיב ביה בחמישי בניסן וחד הוה בתיב ביה בחמשה בניסן בתמא אוקמיה רב יוסף לההוא דהוה בתיב ביה בחמשה בניסן בנבסי מ"ל אידך ואנא אפסיד מ"ל את אידך על האחתונה אמר בר תשעה ועשרים בניסן את אמר ליה וליבתוב לי מר טורפא מחייר ואילך מאי אמר לך את בר חד בניסן והבתבתי לך מקום לבנות אימנו וכן בתב הרמב"ם בפ"ב מהלבות מלוה ולוה ובאינו שמעבב הזמן אלא בבט אי משום פירי אי משום שלא יחפה על בת אחותו בדאי' בפ"ב דבטין. ומה שבוהבין לבתוב בבבת שטרות בעשור הראשון או האמצעי או האחרון השטר בשר הוא ואפי' בבט בדמובבת אתם בבטין דאמרי' דמהבי לשבועה דלקמיה אבל טוב הוא שיבתוב הזמן בחמת שלפעמים ירע בחו של המלוה הבע עבמך שהלוהו בשני ימים לאחר שובתבו לו בעשור הראשון ולוה מהאח' לאחר ובתבו לו בעשו' הראשון הולבין והראשון הפסיד שהיה לו לבנות הבל ואם לוה בשמיני ובתב לו בשמיני יבנה הבל שיבול לומר לו את בתשעה או בעשרה

תקון סופרים

נחדש ונפ"ק דע"ו כתבו רבותי' הגרפתי' ז"ל דאם השמיט הסופר הכלל וכתב הפרט שהשטר כשר ומוכחי לה התם משמעתא דהי טעי תנא דאמרי התם דילמא שניק לשפה קמא ונקט לשפה בתרא וה"ה נ"ל שניק כללו ונקט פרט בתרא לחוד וכן נמי אי כתב הכלל והפרט אלא שלא כתב לבריאת עולם שהשטר כשר לטרוף כו מן הלקוחות שאנו תולין אותו בטעות סופר כן כתוב בספר התרומה בשם ר"י ובספר החשן :

ובפ"ק דמציעא כתבו המפרשים ז"ל בשם בעל הערוך דיש שטרות שמקום הזמן הוא בראש השטר כשטרי ארץ אדום והם הביאו ירושלמי שמשמע ממנו שהזמן הוא סמוך לחתימת העדים שלא כדברי ר"ח ורש"י ז"ל כמו שכתב הרמב"ן ז"ל ובכתובות ובגטין נהגו לכתוב הזמן בראש השטר ובשאר שטרות בסוף השטר וא"א מורי הרב גר"ו בפירוש שטר הכתובה שלו נתן טעם שבשאר שטרות מקבלין הרבה פעמים העדות ואין כותבין השטר עד אחר זמן וכמו שאמרו בפ' בא פשוט אי דבריתו יומא דאקניתו ניה וכו' ובגטין אי אפשר לאחר החתימה שאין חותמין בו אלא יום שבוה אותה הבעל וכן בכתובות אעפ"י שאפשר לעשות כמו בשאר שטרות בגר נהגו לאחוז הכתובה ביום הנישואין בפרסום גדול על כן בין בגטין בין בכתובו' כותבין הזמן תחלה ובשטרות שכותבין הזמן לסוף צריכין להתחיל השטר יודעים אנו עדים החתומים למטה אז זכרון דברים שהיו בפנינו עדים כמו שנזכר בפ' יש נוחלין ובפ' זה בורר דוכרן פתגמי דהוו נאנפנא וכו' ולפיכך העדים חותמים פלוני בן פלוני ואין צריך לומר עד ובכתובות ביון שהזמן כתוב למעלה אינו נופליפה יודעים אנו עדים ולא דוכרן פתגמי וסומכין על מה שכתוב וקנינא מניה ובשטרות ובכתובות שמשמעות הלשון הוא שהעדים מספרים מה אמר להם הבעל אז הלוה אז המוכר ובגטין משמעות הלשון הוא שהבעל מספר ומדבר לפי שאין יכול למסור דבריו לעדים כמו ששנינו בפ' מי שאחזו אפי' אמר לב"ד הגדול שבירושלים אינו גט עד שיאמר לסופר לכתוב ולעדי' לחתום ויהבי טעמא בגמ' משום דמילי גינהו ומילי לא מימסרן לשליח ולפי' אין כותבין בו יודעים אנו עדים ולא דוכרן פתגמי ולפי' כשהעדי' חותמי' אומר פלוני עד כדאי' בפ' המגרש וכן בכתובות חותמים פלוני בן פלוני עד לפי שלא נכתב בכתובה יודעי' אנו עדים החתומי' וכו' זה למדתי מיסוד א"א מורי הרב גר"ו בפי' שטר הכתובה שלו וכשמספר הענין שבשנילו נשתלשלה עדות זו כותבין לפי שהיה כך וכך ומשלשל כל הענין עד שמגיע לענין העדות ' וזמן שכותבין בשטרות ובגטין הוא אז לשם מלכות בדאית בפ' המגרש ובפ' כל הגט בני אורכן דגטין ומונין לכל מלך משנתו וכשמגיע א' בתשרי מונין לו שנה בדמשמע בפ"קדר"ה ולמלכי ישראל היו מונין מניסן בדאי' התם ' אז למלכות יון בדמשמע בפ"ק דע"ז והיתה תחלת מלכותם שלש שנה אחר י"מ בדמשמע התם ובמזרח מונין לזה המנין וכותבין למנין שטרות ' אז שמונין למנין יצירת העולם כמנהגנו אנחנו :

שנינו בפ' בתרא דשביעי' ומייתו לה בפ"ק דר"ה ופ' איזהו נשך ופ' מי שמת ופ' בא פשוט ופ' אחד דיני ממונו' שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים ופסול' דמקדמין הוא כדי שלא יטרוף לקוחו' שלא כדין והקדמה זו תהיה על ג' דברים ' האחד שכתבו השטר בניסן והקדימו הזמן בתשרי שלפניו ' והשני שכתבו הזמן בניסן בשטר בלא קנין ולא הלוהו עד תשרי שלאחריו שאם היה בשטר קנין משעת קנין נשתעבד אבל בשטרי בלאו אקניתא' לא כר' יוסי כדאי' בפ"ק דמציעא ' והשלישי שכתבו השטר בניסן ונתאחרו ולא חתמו בו עד תשרי שנמצא זמן השטר קודם לחתימתן וכל שטר שנעשה כך ונתאחר' החתימה הוה להו למעבד כדאמר להו רבא לספרי' כי כתביתו שטרי מאוחרי כתבו הכי שטרא דין לאו בזמניה כתבנוהו שלא אחרנוהו וכתבנוהו וכן בכאן הי' להם לכתוב אתאחר חתימתו עד יום פלו' ופסול שטרו' לא אם לגבו' אפי' מבני חרי אז דוקא ממשעבדי פלוגתא דרבותא היא דאיכא מאן דפסל אותן אף מבני חרי והיא דעת ר"י והרא"ש ז"ל ואיכ' מאן דמכשר למבני מבני חרי והיא דעת רש"י והרמב"ן וריא"ז ז"ל והרמב"ם ז"ל בפ' כ"ג מהלכו' מלוה ולוה ופלוגתא היא בירושלמי דר' יוחנן ור"ל ואין כאן מקום להאריך לכתוב כל אותם הקדוקי' והרוב' לעמוד על אמתתן של דברים יעיין בדברי המפרשים בפ"ק דר"ה ובפ' איזהו נשך ' והמאוחרים כשרים בין שכתבו בשעת הלוואה ואחרו הזמן בין שלא כתבו עד לאחר זמן כלם בכלל מאוחרין הם ובשרים והוא דכתב ליה דאקנה בדאיתא בפ' מי שמת הרמב"ן ז"ל וטעמא דדוקא בדכתב ליה דאקנה הוא שאם לא בניסן ולא היה לו קרקע ואקנה קרקע בסיון וכתבו שלוה בתמוז וחזר ומכר הקרקע באב והמלו' מוכי' אח שטר שנכתב אחר שקנה הלוה הקרקע וקודם שמוכרו וטורפו מיד הלוקח שלא כדין לפי שבשעה שלוה עדאין לא היה לא קרקע ולא נשתעבד למלוה לפי שאין משתעבד לו אלא קרקע שהיה לו בשעת הלוואתו כדמוכח בפ' מי שמת גבי מלוה ולוה ואם כתב לו אז התנה עמו בשעת ההלוואה שהוא משעבד לו בכסים שיקנה אעפ"י שאין לו עכשו נכסי' הרי שעבד לו כל מה שקנה ואם אח"כ קנה קרקע נשתעבד למלוה ואם טרפם טורפם כדין ולפיכך אין שטרי חוב המאוחרים כשרים אלא כדכתב לו דאקנה ואם כתב בו שטרא דין לאו בזמניה כתבנוהו אלא אחרנוהו וכתבנוהו כמו שכתבתי למעלה אפי' אין כתוב בו דאקנה כשר כן כתב בעל העטור בנאמר זמן והחשן נסי' מ"ג ודוקא שטרי החוב המאוחרים כשרים אבל שטרי מקח ומכר אפי' המאוחרין פסולין ובראמר רב הונא התם בפ' בא פשוט וטעמא דמשום דמכי למטרף לקוחות אלא כדין כגון ראובן שמכר קרקע לשמעון בניסן וכתב לו שטר בתשרי של אחרים ואחר ראובן וקנאה משמעון בתמוז אח"כ מוכיח שמעון שטר על ראובן שמכר לו קרקע בתשרי ואמר לו חזרתי וקניתי' ממך ונמצא שמוכיח הקרקע מידו שלא כדין וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ' כ"ג מהלכו' מלוה ולוה ואי מפרש בכלהו דמאוחרין בינהו כשרים בעל העטור בנאמר זמן והרמב"ן ז"ל בפ' בא פשוט ירושלמי יהב רשותא לכתבא כתיב ולאחזמיה דיתמון צריכים לכתוב מלוה הוא אחר בניסן ואנן אחרנו את זמנה וכתבנוהו באחר בניסן ונתן הכסף בעשרה צריכין לכתוב אעפ"י שכתבנו בא' בניסן לא כך בגמר הדין שלא שנתן הכסף בעשרה בניסן ' וא"ל דהאי ירושלמי בשטרי דלאו אקניתא הוא וכריש פ"ה דמ' שטר שזמנו כתוב בא' בניסן בשמטה ובאו עדי' ואמרו היאך אתם מעידי' על שטר זה והלא ביום פלוני הייתם בא' פלוני שטר כשר ועדיו כשרים חייבינן שאם אחרוהו וכתבוהו ובפ' בא פשוט שטר שזמנו קבוע בשנת אז בעשר' בתשרי שטר מאוחר וכשר דברי ר' יהודה ור' יוסי פוסל וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מלוה שטר שזמנו כתוב בשנת אז בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר ואין חוששין לו שאם מוקדם הוא ובא' בשנת אז בי"א בתשרי נכתב שלא מעמידין את השטר על חזקתו שהדבר ידוע הוא שאין כותבין בשנת ולפי' אחרוהו עכ"ל :

תנן בפ' שני דגטין דכתב ביום ונחתם ביום נכתב בלילה ונחתם בלילה נכתב בא' בניסן ונחתם ביום כשר נכתב ביום ונחתם בלילה פסול ור' שמעון מכשיר שהיה ר' שמעון אומר כל גטין שנכתבו ביום ונחתמו בלילה פסולין חוץ מגט נשים ואמרי עלה בגמ' אמר שמואל כתובה כמעשה ב"ד המיא מה מעשה ב"ד נכתבין ביום ונחתמין בלילה אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה כתובתיה דחייא בר רב מיכתב ביממא ונחתים בליליא הוה רב אתם ולא אמר להו ולא מידי לימא כשמואל

כשמואל ס"ל לא עסוקין בחותו ענין הוו דמנין אמר ר' שעזר בר בדוק לא שמנו שלא שמין עסוקין בחותו ענין אבל עסוקין בחותו ענין כשר ומתוך דברי הריא"ף ז"ל שהביא עובדא דהיא בר רב משמע דס"ל דלא כשמואל וכן נאר דעתו בתשובה ובן טעם לדבריו הרא"ש ז"ל מדמתמה תלמודא לימא כשמואל ס"ל משמע דסוגיין בעלמא דלא כשמואל ומשני דרב לא ס"ל כשמואל וכן נעל העטו' פס' דלא כשמואל אבל הרשב"א ז"ל סוב' דקי"ל כשמואל וחושב שבר היא בעת הריא"ף ז"ל וגרסה שלא עמד על תשוב' הריא"ף ז"ל שלו עשר עליה לא כתב מה שכתב ואף לפי סברתו שסובר לפסוק כשמואל כתב דלא מכשרינן בתחובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה דוקא בעקר כתוב' אבל בתוספת לא דטעמא דמכשר שמואל בתחובה משום דהוי במעשה ב"ד ומעשה ב"ד אית ליה קלא וגבי ממשעבדי ובעקר בתובה משום אחתוני הוא וכיון דאית ליה גמר ומשעבד נפשיה ואם בחולה היא הכל יודעים שבתובתה מאתים דאם אלמנה מנה אבל בתוספת עדים הוא דמפקי לקלא ויש בתובה מרובה ויש בתובה מועטת ותדע לך דלא תני לה בפ' אעפ"י בהדי אומן שאמרי שם דתוספת בעקר וגרסה מדעתו דה"ה לגרושי' בלא בתבי ביום וחתמי בלילה א"כ אף לפי הפוסקים כשמואל דווקא בעקר בתובה דהיינו מנה מאתים בלחוד הוא דמכשר ואם עסוקים בחותו ענין אם נכתבה השטר או הבמובה או הגט ביום ונחתם בלילה כשר וכן היא מסקנת הכל זולתי הרמב"ם ז"ל שבתב שגט שנכתב ביום ונחתם בלילה פסול אעפ"י שעסוקין בחותו ענין וכבר תמהו עליו בזה וכן אם קנו מידו נכתב ביום ונחתם בלילה כשר וכן בתבו בעל העטור והרמב"ן ז"ל בחדושיו ובפ' גט פשוט גבי אי קיימיתו בהיני והרשב"א ז"ל והרא"ש ז"ל וכן יש להוכיח מדברי הרמב"ם ז"ל בפ' כ"ג מהלכות מלוה ולוה גמלא עבשו שמעשה ב"ד נכתב ביום ונחתם בלילה משום דאית ליה קלא וכל השטרות אין נכתבין ביום ונחתמין בלילה אלא בעסוקין בחותו ענין אם בשקנו מידו ובתובה יש מכשירין ויש פוסלין ובדברי הפוסלי' משמע ואף לדברי המכשירין לא הכשירו אלא בעקר דהיינו מנה מאתים וגט אעפ"י שעסוקין בחותו ענין פסלו הרמב"ם ז"ל והאחרונים המה עליו בזה:

גרסינן בפ' גט פשוט אמר ליה רב לספריה וכן אמר להו רב הונא לספרייה כי קיימיתו בשילי בתובו בהיני ואע"ג דמימסרן לבו מילי בהיני וכי קיימיתו בתובו בהיני ואע"ג דמימסרן לבו מילי בשילי משום דמחזי בשקרא ובתב ר"ש ז"ל שבריך לבתוב בשטר במקום פלוני בתבנו מה שראינו במקום אחר ומפרש בעל התוספות כדי שידע לחקור אחר עדי האימה אם לא יבתוב המקום באמת ושנה לא יוכל למצוא האמת ולא גרים הבא משום דמחזי בשקרא ובפ' אין בדין גבי מאי דאמר מר האם אנה אפקחיה לרב הונא מהיני לשילי ומשילי להיני דקדקו בעלי התוספו' ז"ל דהיני ושילי אוך האתחו' ניהו וא"ה אמרו כי קיימיתו בהיני בתובו בהיני וכו' והיינו בשטרי דלאו אקניאתא אבל בשטרי אקניאתא בתבינן דובתא דתסרת מילי ולאו דובתא דקיימי ביה ואעפ"י שבתיהן באוך התחום ע"כ וזהו בשאין נזכרין יום הקנין אבל אם נזכרין יום הקנין בריכין לבתוב המקו' שנמסר להם בו העדות שאם נמסרה להם העדו' בהיני בחדש ניסן והם כותבין השטר בשילי בחדש תשרי אם אינם כותבין הזמן בשטר אלא בחדש תשרי בותבין בשילי בתבוהו אבל אם נזכרים שבניסן נמסרה להם העדות ורובין לבתוב זמנו של שטר בניסן לא יאמרו שבהיני נמסרו להם הדברים בחדש ניסן ואם לא עשו בך מיחזי בשקרא ובתב הרמ"ה ז"ל דדוקא שאין המטבע של המקומות משתנה אבל אם המטבע משתנה אין להם לבתוב שלא מקו' מסירת העדות שלא אם יכרו בשטר המטבע שבתחייב לו בו וגרסינן תו התם אמר להו רבא בר שילה להני דבתבי שטרי אקניאתא כי בתבינהו שטרי אקניאתא אי ידעינהו ואמא דאקניאתא ביה בתובו ואי לא בתובו ואמא דקיימיתו ביה ואי לא מחזי בשקרא ובתב הרמב"ן ז"ל והוי יודע דכי בתבי אמא דאקניאתא ביה בתבו דובתא דקנו ביה דאי בתבי דובתא דקיימי ביה ביום' דבתיבה מחזי בשקרא ובשאמרו בתובו בשילי אע"ג דמסירן לבו מילי בהיני בבותבין יום הבתיב' אמרו ע"כ ובתב הרשב"א ז"ל לעולם בשבותבין יום שקנו בו סומבין הקנין לאותו יום ואומרים וקנינו מפלוני ביום פלוני ובתבנו ואתנו ובשבותבין יום שעומדי' בו בנגון שאין נזכרין יום הקנין אז סומבין הבתיב' לאותו יום ובותבים וקנינו מפלוני ובתבנו ואחמנו ביום פלוני ואי לא מחזי בשקרא ע"כ ואם נזכרים העדים שהקנין היה בחדש תשרי אלא שאין יודעין בבמה בו לא יבתבו ביום אחרון של תשרי אלא יבתבו יום הבתיבה בספר החשן בסימן מ"ג ואם היתה ההלואה לזמן וקנו ממנו ולא בתב לו השטר ובתוך הזמן בא מלוה ואמר להם לבתוב השטר בותבין לו ולא חיישינן שמא

פרעו תוך זמנו:

כך בתבו הגאוני' ז"ל והרמב"ן ז"ל בחדושיו בפ"ב דבתובו' בפ' קונס יין תניא אדר ראשון בותב אדר ראשון אדר שני בותב אדר סתם אדר"מ ר' יהודה אומר אדר ראשון בותב אדר סתם שני בותבין תנין וקי"ל אדר"מ ור"י הלבה בר"י והבין פסק מרן בבא הרמב"ן ז"ל וכן בתב ר"ת ז"ל בבתובת בתו ויש מחמירין לבתוב בגטין יום ל' לאחד פלו' שהומר"ח פלוני הרא"ש ז"ל בפסקיו בפ' קונס יין ואנו לא נהגנו להחמיר בך אלא בגטין ואם ר"ח הוא שני ימים בותבין ביום ר"ח ראשון ביום ר"ח סתם ואין בריך לבתוב ביום שלשים לחדש שעבר שהוא ר"ח פלוני דבין דקרו ליה אינשי ריש ירחא לענין שטרות אזלינן בתר ליבנא דאינשי וכן משמע מדאתנן התם עד ר"ח אדר ראשון ומייתי עלה בגמרא ברייתא דשטרות דאיפלינו ר"מ ור"י באדר ראשון ושני אי מגייהו בותבין סתם שמא דין שטרות בדין נדרי בלשון בני אדם וכן בשהוא ר"ח שני אין מונין אלא מיום שני בדרך שאנו מונין ממנו לענין מקרא מגלה וחנוכה ואחר דברי ויש לזה הרבה ראיות מפורשות בתנא ס"א מורי הרב גר"ו בתשובותיו לקיים בהם המנהג ולסתור מה שנמצא לקצת חכמים ז"ל למנות מיום ראשון וכן נוהגין בכל ישראל למנות מיום שני אלא שהרשב"א ז"ל היה רוצה להנהיג במקומו למנות מיום ראשון ולא נחזורו דבריו ואין כאן מקום להאריך לבתוב בל אותן ראיות לסתור דברי הרשב"א ז"ל והרוצה לעמוד על עקרן של דברים יעיין בקונדרים שחבר א"א מורי הרב גר"ו

הנו בתוב על ספר תשובותיו הנקרא תשב"ץ:

השער העשירי בעניני הקנין הנקרא חליפין בס"ד:

בפרק הזהב חיפלינו רב ולוי אי מטבע נעשה חליפין או לא ואמר רב פפא התם דטעמא דמאן דאמר דאין מטבע נעשה חליפין משום דדעתיה אבורתא ובורתא עבידא דבטלה וכן אמר עולא דאין מטבע נעשה חליפין וכן אמר רבא בר רב חנא אמר ר' יוחנן אין מטבע נעשה חליפין והריא"ף ז"ל פסק דאין מטבע נעשה חליפין וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהלכות מכירה וכן בפירוש אין קונין בהם ברב נחמן ודלא ברב ששת דקי"ל הלבה ברב נחמן בדיני בדאתא בפ' יש בכור ואין קונין ג"כ בחיסורי הנאה ואין קונין אלא בבלי ומפי' אין בו שום פרוטה ומרק"א והוא הבלי הנעשה מגלל בקר אין קונין בו אע"פי שהוא בלי ואין קונין אלא בבליו של קונה דרב ולוי חיפלינו התם אי קונין בבליו של קונה או בבליו של מקנה ואיפסיק הלבת' התם ברב דאמר אין מקנין אלא בבליו של קונה והבי איתא בפ"ק דקדושין בהסי' אמתא וכו' וכתב בעל העטור בגמרא קנין בשם רב עמרם גאון ז"ל השתא תקינו רבנן בתחינתא דקנו אליבא ד"ד אם עדים דעבדי שליחותא דקונה ומקנה

תקון סופרים

ומקנה ומפני כך כותבין וקנינא מניה במנה דכשר למקנין ניה
במנה לחפוקי מדרב ששת דאמר קונין בפירות דכשר לחפוקי
איסורי הנאה למקנין לחפוקי כליו של מקנה ניה לחפוקי
מטבע חכל מרק"מ לא צריך כלומר שהוא גרוע ואין צריך
למעטו והנגד שקונין בו צריך שיהיה בו שלש על שלש שהוא
שיעור נגד כדאית' נפ' כמה מדליקין ובמסכת נגעים נפ' מו
שיחזו מן הנגד דבר שיכול לנתק בו כל הנגד ולהניחו חכלו
כדאיתא נפ"ק דמציעא וכן כתב הרמב"ם ז"ל נפ"ה מהלכות
מכירה וכתב בעל העטור משמיה דגאון כמאמר הנזכר דאם
תפס המקנה הנגד ורצה לחתכו שומעין לו ולפי' תקנו לקנות
בכלי שאינו של קונה דלא חליף איניש למתפס כלי שאינו של
קונה ולמפסקי' וא"ז הרמב"ן ז"ל דאם זה נפ"ק דמציעא והני'
רחיה מהאיה דנדרים נפ' השותפין דאמרי' האם דסודרא הוי
קנין ע"מ להקנות ואי תפיס ליה לא מתפיס ואייתו רחיה נמי
מפ"ק דקדושין גבי הא לך מנה ע"מ שתחזירהו לי דבאשה אינה
מקודשת שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין פי' משום דחליפין
מתנה ע"מ להחזירהו וכן פסק גם כן נפ' השותפין בנדרים
ונפ"ק דקדושין וכן היא מסקנת הרא"ש ז"ל סס והרשב"א ז"ל
בתשובה:

והקנין נחלק לחמשה עניינים. יש דברים שבריכין קנין
והקנין בהם חובה. ויש דברים שאין בריכין קנין
ואינו בהם חובה אבל קנין מועיל בהם. ויש דברים שאין
בריכין קנין כלל והקנין בהם אינו מעלה ולא מוריד. ויש
דברים שאין קנין מועיל בהם. ויש דברים שאין קנין מועיל
בהם ומועיל ע"י תנאי מפורש בו. והדברים שבריכין קנין
והקנין בהם חובה הם בערב שלא בשעת מתן מעות ומתנת
שכיב מרע במקבת ומתנת בריא ושטרי הקנאות. והדברים
שאין בריכין קנין ואינו בהם חוב' אבל קנין מועיל בהם כמכיר'
מטלטלין שאם משכם אז שבר מקומן לא נעו קנין ואם לא
משכם ולא קנה מקומן מהני בהו קנין כדאמרה נפ"ק דמציע'
ונפ"ק דקדושין ונפ' נתרה דחולין וכן במכירת קרקעות כדאי'
נפ' האדם ונפ"ק דקדושין והרמב"ם ז"ל נפ"ה מהל' מכירה.
והדברים שאין בריכין קנין כלל והקנין בהם אינו מעלה ולא
מוריד בשליחות ומוסר מודעה ומבטל מודעה ומאריך זמן
לחברו ומגרש את אשתו אז המוחל חוב לחברו אז פקדון והמחה
במעמד שלשתן וערב כנ"ל וערב בשעת מתן מעות ודומיהם
ונהגו להקנות במקצתן. והדברים שאין קנין מועיל בהם הם
מכירת שטרות וקנין ברבית כדכתב רב יהודאי גאון ז"ל בעטור
בחות קנין ומכירת אויר כדאיתא בירושלמי נפ' המוכר את
הבית בדברי המפרשים זאת אומרת שיירו מטיור וכו' ודירה
ופירות בלא גוף קרקע כדאי' נפ' מי שמת והמוכר דבר שלא בא
לעולם כדאיתא נפ"ק דמציעא ומה שאירש מאבא מכור לך
וכו' כדאיתא התם ומלוה שיש לו על אחרים כדאיתא נפ' גט
פשוט וכן קנין דברים כדאיתא נפ"ק דבתרא כאומר לחבירו
נחלוק שדה פלוני או בית פלוני או נשתתף או נלך בסחורה
וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל נפ"ה מהלכות מכירה. והדברים
שאין קנין מועיל בהם ומועיל על ידי תנאי מפורש בו והיא
האסמכתא דאסמכתא לא קניא ואפי' בקנין שלא אם קנו ממנו
נ"ד חסוב שיודעים דיני האסמכתא כדאיתא נפ"ד נדרים או
דאתפיס זכותיה וכל הדינים האלו יתפרשו כל א' וא' במקומו
בע"ה. וקנין בלא עדים מהני דלא אינרו סהדי אלא לשקרי
כדאיתא בקדושין נפ' האומר:

השער הי"א בהם קנין לכתיבה עומד ואם צריך לימלך בו
ושאר דינין הבריכין לזה בס"ד:

גרסינן נפ' חזקת הבתים אמר רבא אמר רב נחמן מחאה
בפני שנים ואינו צריך לומר כתובו פי' ולא קרי' בהו מפיהם ולא מפי
כתבם קנין בפני שנים ואין צריך לומר בתובו ויהיו טעמא
רבא בופיה משו' דסתם קנין לכתיבה עומד הודאה בפני שני'
וצריך לומר כתובו וטעמא דמלתא שאינו רוצה שמלוה על פה
תחזור מלוה בשטר ונפ' זה בורר גרסי' הודה בפני שנים וקנו
מידו כותבין ואם לאו אין כותבין בפני שלשה ולא קנו מידו רב
אמר כותבין ורב אסי אמר אין כותבין הוה עובדא ואם לה רב
לבא דרב אסי הודה במטלטלין וקנו מידו כותבין ואם לאו
אין כותבין במקרקעי ולא קנו מידו אמימר אמ' אין כותבין ומר
זוטרא אמר כותבין והלכתא כותבין ובמטלטלין ואיתנהו
בעינייהו אינעיא להו התם ורבינא אמר במקרקעי דמו ורב
אסי אמר כיון דאחסרי נוביאנה לא כתבי' והלכתא ברב אסי
וכן פסק הרמב"ם ז"ל נפ"ז מהלכו' טוען ונטען ונפ' אעפ"י
גרסי' אמר לעדים בחובו וחתומו והבו ליה קנו מניה לא צריך
לאימלוכי בי' לא קנו מניה פומבדיתאי אמרי לא צריך לאימלוכי
ניה בני מתיא מחסיא אמרי צריך לאמלוכי בי' והלכתא צריך
לאמלוכי ניה וכן פסק הריא"ף ז"ל והא דאמר בחובו וחתומו
והבו ליה לאו משום ריעא אבצריך דכיון דקנו מניה אע"ג דלא
אמר בחובו וחתומו והבו לא צריך לאימלוכי בי' כדמוכח הריא
דלעיל דפ' חזקת דסתם קנין לכתיבה עומד אלא משום סיפא
נקטי' דאע"ג דאמר בחובו וחתומו והבו ליה היכא דלא קנו
מניה צריך לאימלוכי ניה ואעפ"י שאם אמר אדם לשלוחו תן
חפץ זה לפלוני אפשרא לא צריך לאימלוכי ניה שאני הכא
דאיכא רגלים לדבר שהוא רוצה שימלכו בו מדלא הקנה מיד
בקנין חליפין ש"מ דאין דעתו להקנו לו מיד והרמב"ם ז"ל כתב
בפי"א מהלכות מלוה ולוה לפי' האומר לעדים היו עלי עדים
שאני חייב לזה מנה אין כותבין עדותם ונותנין למלוה שלא
יחזירו עדות ע"פ מלוה בשטר עד שיאמר להם הלוה כתבו
שטר וחתמו בו ותנו לו ואעפ"י שאמר להם כך צריכין להמלך
בו אחר שחתמו בשטר ואח"כ נותנין השטר ביד המלוה קנו מידו
שהוא חייב לו מנה הרי אלו כותבין ונותנין ואעפ"י שלא אמר
להם בחובו שסתם קנין לכתיבה עומד ואינו צריכין להמלך בו
ונפ' הספינה גרסי' אמר רבא בר יצחק אמר רב שני שטרות
הן אמר זבן בשדה זו לפלוני וכתבו לו את השטר חוזר בשטר
ואינו חוזר בשדה ע"מ שתכתבו לו את השטר חוזר בזה ובזה
ומייתו לה נמי נפ"ק דקדושין והקשו המפרשים אמאי חוזר
בשטר אם שדה זו במכר אפי' לא כתב השטר חייב באחריותה
דאחריו' טעות סופר הוא כדאי' נפ"ק דמציעא ובפ' אעפ"י
והמוכר שדהו בעדים בונה מנכסי' משועבדי' כדאי' נפ' חזקת
ואם במתנ' אפי' בכתב השטר אמה מזיקו הרי אינו חייב באחריות'
ותרצו קצת דקאי במתנת וקנין אחריותה עליו וא"ז הר' יונה
ז"ל תרץ דבשטר מכר קאי ושטרא אית ליה קלא וזילי נכסיה
דנפיק עליה קלא דמשתעבדי נכסיה אבל במתנה אם מכר שאין
בו אחריות כותבין אפי' אלא בדבונו והקשו עליו דכיון דזבו
עדים ללוקח היכי מצי הדר ביה וחכמי הברפת"ס ז"ל כתבו
דבלא זמן שלא כתב לו את השטר יכול לחזור בו בכתיבת השטר
ויכול לומר לו הבונך שאתה בידך בלא שטר מוטב ואם לאו
אחזיר לך מעותיך ויתבטל המכר אבל אם אינו רוצה לכתוב
השטר ואינו רוצה לבטל המקח אין שומעין לו שיכול הלוקח
לטעון אני לא קניתי אלא על דעת שיכתוב לי השטר וכן דעת
ר"י והרא"ש ז"ל ור"ת ז"ל כתב דווקא בשטר מתנה יכול לחזור
בו אבל בשטר מכר כותבין לו בעל כרחו ובקשה לדבריו מה
מזיקו בכתיבת השטר ואמאי רוצה לומר בשטר מתנה שיש בו
אחריות כמו שכתבתי למעלה. והרמ"ה ז"ל חילק בין זיבה לו
ע"י אחר ובין זיבה הוא בעצמו דאמאי דאמרי' דחוזר בשטר
היינו דווקא בשאומר לעדים זבו לפלוני אבל בשאומר ללוקח
אם אמר בעצמו זבה ותכתוב לך שטר אינו יכול לחזור בו
ולישנא דגמ' דאיך נאמריה דרבנו מחיר ז"ל דקאמר זבו בשדה
זה

זה לפלגי וכתב לו השטר דמשמע דאמר לעדים שלא נפני הזוכה ומזכי ליה על ידיהו ומשום הכי מכי הדר כל כמה דלא הניע השטר לידו:

והעולה נידונו מזה הוא דנקנין סתם קנין לכתיבה עומד ובלא קנין אפי' אמר להו כתובו וחתומו והבו צריכי לאמלוכי ביה ובהודאה ג"כ אין כותבין אא"כ קנו מידו ואם לא קנו מידו אע"ג דלא אמר להו כתובו וחתומו והבו צריכי לאמלוכי ביה ובהודאת קרקע כותבין ונאמלטלין אפי' אינהו בעייהו לא כתבי ואם קבל עליו אחריותן בתוב נפ' החשן בסי"ט דכותבין ולא שני לן בין הודה בפני שני' להודה בפני ג' דהא חש לה רב להא דרב אסי וה"מ בסתם קנין היא דעומד לכתיב' אבל מיהה חוזר בו ובזה נפלו מחלוקו' תוספו' אומרים דוקא במתנה שיש בה אחריות ור"ת ז"ל אומר בכל מתנה במשמע פשט דבריהם וה"ר יונה אומר דוקא במבר הוא שיוכל לחזור בו אבל במתנה אינו חוזר ור"י ז"ל והרא"ש ז"ל אומרים דיכול לחזור בו: והרמ"ה ז"ל מחלק בין מזכה לו ע"י אחר לזכה לו בעצמו דבמזכה לו ע"י אחר יכול לחזור בו ועי' עצמו אינו יכול לחזור בו והגאונים כתבו דאינו יכול לחזור בשטר אקניאת' ומסקנ' הרמב"ן והרשב"א ז"ל בכפ"ק דקדושין ובפ' הספינה דבכל יכול לחזור וכן דעת רש"י ז"ל והרשב"א ז"ל ועלזה רחוי לסמוך אבל בתשובת כתב הרשב"א ז"ל שבותבין אפי' בעל כרחו והוסיף עוד הרא"ש ז"ל בתשובת בשם הרמב"ם ז"ל שאפי' נכתב השטר יכול לחזור בו כל זמן שלא נמסר וי"א שאם אמר כתבו וזכו לו בשטר מיד שבתבוהו זכו לו ואינו יכול לחזור בו והרמ"ה ז"ל כתב דא"ם יכול לחזור בו דבהאי' שעתא אכתי ליתיה לשטר' בעלמ' ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם והסכים עמו בזה הרא"ש וכתב עוד שאעפ"י שנהגו בקבת המקומו' שאומרי' למקנה דע שבכתוב השטר ע"מ שלא תמחה בנו שאינו כלום ויכול למחות בהם ואע"פ שקנו מידו הוי קנין דברים ואין תקנה שלא יוכל לחזור בו כן כתב בספר החשן בסי' רמ"ח ועוד האריך בזה ובסי' פ"ח כתב שהמודה לחברו שפרעו לו המוחל לחברו חוב שיש לו עליו אין פריך לומר אתם עדי ולא כתובו דהודאה ומחילה בפרעון נינהו דבראיית העדים נגמר הדבר ואין צריך דבר אחר ולא שנא מלוה בשטר ולא שנא מלוה על פה והעדים מעידים וכותבין ואין לחוש לסוס דבר וכן כתבו קבת המפרשי' בפ' חזקת גבי הודאה בפני שנים וכן נמצא בתשובה בשם הרא"ש ז"ל וממה שצריך לדעת הוא כי הרמב"ן ז"ל כתב בחידושיו בפ' גט פשוט גבי כותבין שטר אלוה אעפ"י שאין מלוה עמו דלא אמרי' סתם קנין לכתיבה עומד אלא בשקנו בפני הלוקח אבל שלא בפניו אין כותבין ולפי' כתב שאם בא מוכר לכתוב לו השטר כותבין לו ואם בא לוקח אין כותבין לו לפי שלא הקנה בפניו וה"ר ישעיה ז"ל בפ"ק דקדושין והריב"ן ז"ל בפ' אעפ"י אמרו דקנין סודר אינו מועיל שלא בפני הקונה אבל רש"י ז"ל כתב דמהני והביא הרבה ראיו' לדבריו וכן כתבו דברי הרמב"ן והרא"ש ז"ל ומפרשים אחרים בפ"ק דקדושין ובפ"ק דמציעא גבי אחריות טעות סופר אמר שמואל שבא שפר ושעבוד צריך להמלך ופירושם וכו':

השטר הי"נ בכותבין שטר אלוה אע"פי שאין מלוה עמו ואין כותבין אלא אם כן מכירין בה':

בפרק גט פשוט שנינו דכותבין גט לאיש אע"פי שאין אשתו עמו ושובר לאשה אע"פי שאין בעלה עמה כותבין שטר למוכר אע"פי שאין לוקח עמו ואין כותבין ללוקח עד שיהיה מוכר עמו וכותבין שטר אלוה אע"פי שאין המלוה עמו ואין כותבין למלוה עד שיהיה הלוה עמו אין כותבין שטרי אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם אין כותבין שטרי ברוריין וכל מעשה כ"ד אלא מדעת שניהם אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות אלא מדעת שניהם כותבין גט לאיש וכו' כי

שכותבין וחותמין ונותנין לו והוא יגרש את אשתו גו כשיגיע אע"פ שאין אשתו עמו כשע' שנותנין לו הגט אלא בעינן דעתה שהרי היא ממגרשת בעל כרחה: והקשו בזה המפרשים בפ' גט פשוט ובפ' המניח תנן אמאי לא חיישינן שמא כתב ליתן בניסן ולא נתן עד תשרי וטורפת מן הלקוחות כל הפירות שאכל בעלה מניסן ועד תשרי דהא קיימה לן דר' יוחנן דאמר בפ' המני' תנן דיש לבעל פירות עד שיגיע גט ליד האשה ורש"י ז"ל כתב דאמרי' לאשה אייתי ראיה איומת מני גט ליתיך ודחו דבריו דלא אמרי הכי בפ"ק דמציעא אלא נני גט שנפל דבעינן שנפל איתיבא אבל בגט שלא נפל לא אמרי' אייתי ראיה ותירץ הרמב"ן ז"ל דהא דאמרי' התם בגטין דלא מקדים איניש פורענותא לנפשיה כלומר ואין אנו חוששין שיכתבנו ויביאנו בידו אלא מיד הוא מוסרו לה ואין לחוש שמא בשכתבו ליתנו לה פיים ובשחר בידו ואח"כ נתנו שאם פיים מיד היה קורעו והלא קלא אית לה למלא ור"ת ז"ל הי' רגיל לומ' שאין לחוש בזה לגט לפי שאינו מוסרו לה אלא בפני עדים דעדי מסירה ברתי ועדי מסירה מפקי ליה לקלא ואחרים אומרים דבכל גט שלא נמסר ביומו שאין הבעל מוסרו מיד ליד אשתו אלא נותנו ע"י שליח אז הוי כגטין הבאין ממדינת הים דאית להו קלא וכ"כ הרשב"א והרא"ש ז"ל בפ' המניח תנן: ושובר לאשה אע"פי שאין בעלה עמה בפ"ק דמציעא מוכח דכיון דקיי"ל כשמואל דאמר המוכר שטר חוב לחברו ואחזר ומחלו מחול שאין הושבין הכא שמא כתבה שובר בניסן ולא נתנתו לבעלה עד תשרי ומפרה כתובתה בין ניסן לתשרי בטובת הנאה ומוכיח הבעל השובר שנכתב בניסן ונמצא טורף לקוחות שלא כדין ואמן לא קיימה לן כמאי דאמר בחותמיו זכין לו דהא רבה והבא פליגי עליה והריא"ף ז"ל בפ"ק דמציע' לפי שאם היה רבונם לעשות קנוגיא היתה כותבת מחילה לבעלה וחולקת עמו ובבר האריך בזה הריא"ף ז"ל במציעא והרמב"ן ז"ל בפ' גט פשוט ובפ"ק דמציעא והעדים בהיתר כותבין זה לפי שזה הוא זכות לבעלה וזכין לו לאד' שלא בפניו ותזה' היא שלא תמפרנו לו עד שתקבל כסף בחובתה כותבין שטר למוכר אע"פ וכו' וכותבין שטר ללוה אע"פ וכו' אוקמו בפ"ק דמציע' בשטרי אקניאת' כלו' בשטר שיש בו קנין דמשעת קנין הנה לוקח לו מלוה ואם אין שם קנין אין כותבין דחיישי' שמא כת' לגלות בניסן ולא לוה עד תשרי ומכר בין ניסן לתשרי וקא טריף לקוחו' שלא כדין וכת' הרמב"ן ז"ל שאם העידן על עצמו שקבל הדמים מן הלוקח וקנה בכסף או בחזקה וחליפין כותבין אפי' בלא שטרי אקניאת' שאין שטר זה אלא לראיה בעלמא שאף המוכר שראו בעדים נוגה מנכסים משועבדי' כדאי' בפ' חזקת ולקנויא ליכא למיחש שהרי הנכסים שלו ויכול לעשות בהם מה שירצה והיינו שטרי הודאות ולא שייך בהו קנין כלל: ואין כותבין ללוקח עד וכו' ואין כותבין למלוה עד וכו' לכאורה משמע דשלא לפורך בשני' שאין נכתוב להם לבדם בלא לוה ובלא מוכר עדו' שקר וי"ל דאם קנו מידו בא מוכר כותבין לו בא לוקח אין כותבין ואע"ג דאמרי' סתם קנין לכתיבה עומד דוקא בפני לוקח אי נמי אע"פי שהעיד על עצמו עדים אין נותנין לו השטר עד שיאמר להם תנו שמא עדיין לא קבל המעות ומיהו זכה במקחו מחמת הקנין לדעת רש"י והרמב"ן ז"ל: וקבת המפרשים כתבו בפ' הספינה שאם אמר להם מוכר שיכתבו השטר ותנוהו לידו שוב אין לעדים לכתוב שטר ללוקח שהרי זה כמו שמגעם בפירוש מלכתוב לו: אין כותבין שטר אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהם בפ"ק דקדושין ובפ' הנושא איפלינו בה אמורא' י"א בשטר אירוסין ממש דהיינו את מקודשת לי וי"א שטרי פסיקתא דהיינו כמה אתה נותן לבנך כמה אתה נותן לבתך ולמאן דאמרי פסיקתא קמ"ל שאף על פי שראו שאמרו כמה אתה נותן לבנך כמה אתה נותן לבתך ועמדו וקדשו שהם הדברי' הנקני'

תקון סופרים

נחמירה כדתי' החס שאם רבה לחד מהם לכתוב אין כותבין אלא מדעת שניהם לפי שהיא עתה מלוה על פה ואם יכתבו תחזור מלוה בשטר ושטרי שטרות נמי כי היכי גוונא נמי הוא לומר שאין בותבין כתובה לאשה עקר ומוספת ושעבוד נכסים בנגד השום שמכנסת לו אלא מדעת הבעל ודעת האשה נמי בעינן שאם קבלה עליה להכנים לו בלוס ולשעבד עצמה בכלוס לו וליורשיו אין רבונה שיהא עליה להם כמלוה בשטר הרמב"ן ז"ל. ואין כותבין שטרי אריסות וקבלות שלא מדעת שניהם פי' ביון שכתבו שטר אין אחד מהם יכול לחזור בו שלא כופין את המקבל לעובדה ברחוי לו ואת בעל הבית ליתן לו שדהו ומה שקבל עליו לתת בזרועה ובעבודת השדה למחצה ולשליש ולרביע לפיכך אע"פי שקבל בפניה' לקבל שדה זו אין כותבין שהרי הם יכולין לחזור בהם עד שלא כתבו ומשכתבו קם ואע"פי שקבל עליו בשלם בלומ' כאותה שאמרו בפ' המקבל אם אחיר ולא אעביד בשלם נמשכתא הוה ליה במלו' בשטר הרמב"ן ז"ל. אין כותבין שטרי גרורין וכל מעשה ב"ד אלא מדעת שניהם בגמ' בפ"ק דמב יעא ובפ' ב"פ איפליגו אינא דאמרי טענתא בלומר מה שטענין הבעלי דינין בפני הדיינין ואין כותבין אותם שאע"פי שנמצאו טענותיה ב"ד שאמת הוא רוב לחזור ולטענן ומשכתבו על פיהן אינן יכולין לחזור ולטענן ואע"ג דקא יהיב אמתלה ואע"ג דלא קאתו עדי' כדאי' בפ' חזקת דטוען וחוזר וטוען ומשעת כתיב' אתם לי טענתאי ואיכא דאמרי בשטרי בירורין היינו זה בורר לו א' וזה בורר לו א' ועד שלא כתבו יכול לחזור בו עד שעת ישיבתן בדין אז עד שעת גמר דין כדתי' התם בפ' זה בורר ובן פי' ר"ש ז"ל בפ"ק דמביעא שלכך כותבין הכי שלא יחזרו בהם וה"מ בלא קנין דאלו בקנין הא אמרי' אין אחר קנין בלו' והרמב"ן ז"ל הוסיף בהם שעד שלא בתבו יכול להוסיף עליהם דייני כדתי' בספרי בתרחבם מלמד שהיו טרחנין דאם אחרו נוכח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוספני עליכם דיינים ואם קנו מידו לו בתבו אין להוסיף ואין לגרוע. וכל מעשה ב"ד היינו בגוון שטרי פלוגתא ואחרבת ודכותהון שמשכתבו קנה ואין אחד מהם יכול לחזור ויש להם ג"כ אחריות הרמב"ן ז"ל:

בפרק גט פשוטן גדי כותבין גט לאיש ושונר לאשה ונלנד שיהיו מכירין ופרושו עלה בגמ' שיביר שם האיש גט וה"ה שם האשה ושיביר שם האשה בשונר וה"ה שם האיש והקשו ע"ז ולאחוש לשני יושב בן שמעון בעיר א' דילמא כתיב גטה וחזיל וממטי ליה לאתתיה דהאיך ופריקו דשני יושב בן שמעון הדרים בעיר אחת לא ערבו נשותיהן אלא זה בפני זה והקשו עוד ולאחוש דילמא אזיל למדינתא אחרתי ומחזיק ליה לשמיה וכתיב גטה ומייתי ליה לאיתתיה דהאיך ופריקו כל שהוחזק שמו בעיר ל' יום אין חוששין לו לא איתחזק מאי אמר אביי דקסרו ליה זועי רב אביי אמר רמאה ברמאותיה ידע ובתנו המפרשים ז"ל דהלכה כרב אביי ואין כותבין אלא א"כ הוחזק שמו בעיר ל' יום ובשטרי מכר ובשטרי הלואות כדי שיביר שם המוכר והלוה דכיון דאתו מכירין אותו דאינו מחזיק בעצמו בשם הלוקח ולא בשם המלוה מה לנו אם ישנה שם הלוקח ושם המלוה כך כתבו קצת המפרשים ז"ל ומדברי הרמב"ן ז"ל נראה דבשטרי הלואות ומקח וממכר לא חיישינן לקונים וכותבין אע"פי שאין מכירין אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נראה דבשטרי מקח וממכר ובשטרי הלואות חיישינן לקונים ואומר שדין ביטון ואחר שטרות בזה שוין שהוא כתב בפ"ב מהל' מלוה ולוה אחד השטרות שנכתבין וכו' עד ויודע זה לזה ובענין ביטון אמרו בפ' בתרא דינאות דבשעת הסכנה כותבין אע"פי שאין מכירין וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות נשיאה ומסתברא לי דאין מכירין דאתן בלאו בעדים ממש אלא אפי' על פי קרוב ועל פי אשה דבלוי מלתא בעלמא היא דהא בני חליצה

אמרי' בפ' מכות חליצה דאין חולצין אלא א"כ מכירין ומייתו בפ' יש נוחלין ואמרי בפ' החולץ בני בנו חליצה דכתבינן ביה ואשתמודעינהו להאי פלגי דאחוהי דמיתא הוא דאפי' נקרו ואפילו באשה והכי פסקי' וה"ה להכא בך גראה לי לע"ד אם"כ מכאתי שכ"כ בס' החסן בסי' מ"ט ובס' אתרומו בשער ל"ג ותנן נמי בתיקיר פרקא שנים שהיו דרים בעיר אחת שם האחד יוסף בן שמעון ושם האחר יוסף בן שמעון אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה אלא אחר יכול להוציא עליהם וכו' כיצד יעשו ישלשו בלומר יכתבו יוסף בן שמעון בן יעקב ואם היו משולשים בלומר שם אביו של האחר גם בן יעקב יכתבו סימן בלומר יוסף בן שמעון אריך ולבן לוה מיוסף בן שמעון קבר ואחור ואם היו מבויימין יכתבו בהן בלומר יוסף בן שמעון בהן לוה מיוסף בן שמעון ואמרי' בגמרא דאם היו בהנים יכתבו דוגרות בלומר יכתבו ד' או ה' מנות עד שיזדמן שיהיה אב אחד אלא יהא שמו בשם אביו של זה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ' הנז' כל מי שהוחזק שמו וכו' עד שזה שמו או הוחזק וכתב עוד שני' שהיו בעיר שם כל א' יוסף בן שמעון וכו' אלא זה בפני זה וכתב החסן בסי' מ"ט שאם יש למלוה וללוה כ' שמו א"ב לכתו אלא העקר ושם כתבו הטפל לבדו כשר וכן א"פ לכתוב חניכא וכהן ולוי אלא א"כ יהיו ב' בעיר שוי' בשמותיהם ובענין פחות מל' יום שכתבתי למעלה בתב הרמ"ה ז"ל אי קאתו ליה ועני מחזיקין ליה וכו' כתב הרא"ש ז"ל בתשובה וכו'

ובגם השטר כשר ע"ב בסי' מ"ט:

בפרק יש נוחלין ת"ר ר"מ שאמר מנה יש לי אצל פלוני העדים בותבין אע"פי שאין מכירין לפיכך כשהוא בונה צריך להביא ראיה דבריר' מאיר ובח"מ אין כותבין אלא א"כ מכירין לפיכך כשהוא בונה א"ב ראיה א"ר נחמן אמר לי הונא ר' מאיר אומר אין כותבין ובח"מ כותבין ואף ר' מאיר לא אמר אלא משום ב"ד טועין א"ר דימי הלכתא אין חוששין לב"ד טועין ומאי שנה מדרבא דאמר אין חוגלין אלא א"כ מכירין ואין ממאנין אלא א"כ מכירין לפיכך כותבין גט חליצה אע"פ שאין מכירין וכותבין גט איחוס אע"פ שאין מכירים מ"ט חייש' לב"ד טועין כי דינא בתר כי דינא אלא דייקי בתר עדיסדייקי ולפיכך כע"ה אחריך בהם בענין חליצה ובענין איחוס ובענין אחות שכיב מרע ובענין קיום ב"ד:

השער הי"ג בענין שלא יעידו העדים על האדם עד שיהיה גדול בם"ד:

בפרק מי שמת אמרי' חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ נעשה גדול ומייתו לה נמי בפ"ב דכתובות ובפ' זה בורר ור"ח ז"ל כתב שהיא הלכה וכן דעת א"ז הרמב"ן ז"ל נחלקו בפ"ב דכתובות ובפ' מי שמת ובגם דעת הריא"ף ז"ל נר' שהיא כן כמו שנלה דעתו בפ' זה בורר וב"ב הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהל' מכירה ומשמע מלשון זה שני הדברים ושניהם אמת האחד שחזקה היא שאין העדים חותמין על השטר אלא א"כ הם גדולים שאין המלוה מתפיס בשטרו אלא אם כן הם גדולים וכן משמע מהיות דבחובות. והשני שאין העדים מעידים על האדם וחותמין על השטר שלא א"כ יודעים שהוא גדול וכן משמע מהיות דבפ' מי שמת וכן משמע מדברי הר"מ ז"ל בפ' הנזכר והענין הזה נחלק לג' חלוקות. הא' שאין סגנונו בריכין לגדלות כלל אבל בריכין בגזל ידוע. והב' שאינו בריכין לגדלות והגדלות מספקת. והג' שהגדלות אינו מספיק ובריך שיעבר אחר אחר זמן הגדלות:

אמנם הדברים שאין אנו בריכין לגדלות כלל אבל בריכין בגזל ידוע היינו דאתן בפ' הנזקין הפשוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ואמרי' עלה בגמרא עד כמה מחוי דא יהודה לרב יצחק בריה כבר שית בבר שבע רב בהנא אמר בבר שבע בבר תמני כמתניתא תנא בבר תשע בבר עשר

אלא

ולא פליגי כל חד וחד לפום חורפיה וטעמא מאי מ"ר אחנא בר יעקב מ"ר יוחנן משום כדי חייב ורבנו האיי גאון ז"ל בתב בשער ג' של ספר המקח שלא ימכור אלא כדי חייו והרמב"ן ז"ל חלק עליו בחדושי מכילתא נפ"ק ורבנו יוסף הכהן בספר משפטי השנים ג"כ נחלק על הגאון וכן הרמ"ה ז"ל והרשב"א ז"ל וגם ל"ל לע"ד כי הגאון ז"ל תפס בפשיטות כדי חייו שלא תקנו לו למכור מהמטלטלין אלא שיעור כדי חייו בלבד אבל הרמב"ן ז"ל מפרש כדי חייו כדי שיוכל לחיות ולע"ד נראה הוכח לדברי הר"ם ז"ל מדאמרי' נפ' כל הגט דכתבתיך טופסי גיטין משום התקנה וקאמרי בירושלמי משום תקנה דסופר כדי חייו ואין הכונה שלא יכתוב טופסין אלא כדי חייו אבל הכונה שיכתוב כמה שיוכל לכתוב מהטופסין כדי שיוכל לחיות ובפרק מכילתא האשה אמרי' דדוקא בשאין לו אפוטרופוס אבל יש לו אפוטרופוס אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר וכתב הרמב"ן ז"ל בפ' השולח שלא אמרו אלא באפוטרופוס שמינהו אבי יתומים אבל במנוהו ב"ד מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ולאו מילתא היא וכ"כ רש"י ז"ל בסוף פ' מכילתא האשה ואי"ה מורי הרב גר"ו כתב בגליונותיו שיש להוכיח ג"כ מדברי רבנו ז"ל שאף בקיום האפוטרופוס אין מעשיו כלום ולא הבנתי דבריו שזה חדוש גדול הוא שהקטן בפני עצמו מוכר וממכרו קיים והאפוטרופוס בפני עצמו מוכר וממכרו קיים ובשמכרו שניהם לא יועיל ומדברי הרמב"ם ז"ל נראה שאם האפטרופוס קיים מעשיו קיימין שהרי כתב ז"ל במה דברים אמורים בקטן שאין לו אפוטרופוס אבל אם היה לו אפוטרופוס אין מעשיו כלום אפי' במטלטלין אלא מדעת האפוטרופוס שאם רצה לקיים מקחו וממכרו ומתנתו במטלטלין יקיים ע"כ אבל נראה שבקרקעות קיומו אינו כלום לפי שמכירת הקטן לבדו בהם אינה כלום וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל שכתבתי ושמא לזה כיון אחוני אבי מורי הרב גר"ו: והכלל בזה הוא שהקטן בלא אפוטרופוס מעשיו קיימין ובאפוטרופוס אין במעשיו כלום והקטן שמכר מטלטלין וקיי' האפוטרופוס דבריו קיימין שכיון שלא באפוטרופוס היה יכול למכור: ובקרקע כיון שלא היה יכול למכור קיומו של אפוטרופו אינו כלום כיון שעקר המכר בטל ואמרי' נמי התם דמתנתו מתנה אחת מתנת בריא ואחת מתנת שכיב מרע ואחד מתנה מרובה ואי מתנה מועטת ודקא בה רבותא מדלא קאמר אחת מתנת קרקע ואחת מתנת מטלטלין נראה דדוקא במטלטלין דאיירי בהו וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מכירה ואפי' לא יהא אותן מטלטלין מאבינו ובגרת הרא"ש ז"ל בסי' רמ"ח דאין ממכרו ממכר ובדאיכא אפוטרופוס כתב ר"ח ז"ל בשם רבנו האיי גאון ז"ל דמתנתו מתנה וכ"כ הרא"ש ז"ל בפ' מכילתא האשה ובפ' הניזקין אבל מדברי הר"מ ז"ל שכתבתי בסמוך נראה שגם במתנת מטלטלין אין מעשיו כלום אלא בקיום האפוטרופוס: הרי שאין אנו צריכין בזה לגדלות אבל צריך גבול ידוע שקודם שש שנים אין מעשיהן כלום וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות הנזכרות קטן עד שש שנים וכו' עד אינו יודע בטיב משא ומתן ע"כ והרמ"ה ז"ל כתב דעד עשר סתמיה בחזקת שאינו חריף וצריך בדיקה מכאן ואילך סתמיה בחזקת חריף עד שיתברר שאינו חריף והר"מ ז"ל שאין מקח קטן קיים במטלטלין אלא בשמשך וכו' והראב"ד ז"ל השיגו בפ"ט מהל' מכירה ועוד יש דברים אחרים בדינין אלו אלא שאין כאן מקומן שלא רציתי לכתוב בכאן אלא מה שהוא צריך לענין עדות:

והשני הוא שאינו צריכין לגדלות והגדלות מספקת גרסינן בפ' מי שמת שלא גדל בר מצוה לרבא ילמדנו רבנו תינוקת בת י"ד שנה ויום א' ויודעת בטיב מו"מ מהו שלא ליה אם יודעת בטיב משא ומתן אבל אם מקחה מקח וממכרה ממכר ובקי מקחי בחלמוד' ולישלח ליה תינוק ובקי מהדר מעשה שהיה כך היה ותו בקי מקחי ולישלח ליה בת י"ב שנה ויום א' ובקי מהדר מעשה שהיה כך היה ומשמע מהכא דתינוק שהגיע לי"ג שנה ויום א' ותנוקת בת י"ב שנה ויום א' והביאו שתי שערות מקחן מקח וממכרן ממכר אפי' בקרקעות והיינו בקרקע שקנה להם אפוטרופוס או שנתן להם במתנה או שנפל להם בירושה מבית אבי אמם וכ"כ הרמ"ה ז"ל בשמייהו דרבותא ז"ל ודוקא שיהיו יודעין בטיב מו"מ וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפכ"ט מהל' הנזכרו' וקטן שהגדיל והביא הזכר שתי שערות אחר י"ג שנה ויום א' והבת אחר י"ב שנה ויום א' אע"פי שאינן יודעין בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו מתנה כמטלטלין אבל בקרקע אין מעשיו קיימין עד שיהא יודע בטיב מו"מ אחר שיגדיל וכן דעת הריא"ף ז"ל וגם הרא"ש ז"ל מודה בזה שאינו יכול למכור עד שיגדיל אבל אחר שהגדיל אע"ג שאינו חריף ויודע בטיב מו"מ סובר הרב ז"ל שממכרו ממכר אפי' בקרקעו' ואם הגדיל ולא הביא שתי שערות ונולדו בו סימני סרים מעשיו קיימין ואם לא נולדו בו סימני סרים אין מעשיו כלום עד בוא שנותיו ובוא שנותיו הם ל"ה שנה ויום א' כ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' אישות אבל בדברי המפרשי' נפ' מי שמת ובסי' החתן בסי' רל"ז שהם ל"ו שנה וכן נאמן העזר בהל' מיאון והכי מסתבר דאי ל"ה שנה אבי שנותיו יום א' לא קרי ליה בוא שנותיו וסימני סרים קא מפרש להו בפ' הערל ולקמן בס"ד אכתוב לותם בשעה בפרק מ"ש עם אחר הסימני' וב"ל דה"ה נמי בבת שאם הגדילה ולא הביאה שתי שערות ונולדו בה סימני אילונית מעשיה קיימין ואם לא הביאה סימני אילונית עד בוא שנותיה ולפנינו אכתוב ג"כ סימניה:

והשלישי הוא שהגדלות אינו מספיק ובריך שיעבור אחר אחר זמן הגדלות והוא נמוכר בנכסי אביו שאע"פי שהוא גדול אינו יכול למכור עד שיהיה בן עשרים ובדאמרי' בפ' האומל ולמכור בנכסי אביו עד שיהי' בן עשרי' ובפ' מי שמת נמי אמרי' בן מאימתי מוכר בנכסי אביו רבא א"ר נחמן מן ר' שנה ורב הונא א"ר חייא א"ר נחמן מן ר' שנה ומסקנא התם דלמכור בנכסי אביו עד שיהיה בן ר' ולאפוקי ממאן דאמר מבן י"ח והכי פסק הריא"ף ז"ל וכבר הקה דברי החולקים בראיות ברורות כמו שהאריך בהלכותיו ובדברי המפרשי' ג"כ שם ובנכסים אלו שאינו מוכר בהם הם קרקעות שנפלו לו מאביו ואפי' הביא שערות ויודע בטיב מו"מ בן דעת הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל אבל דברנו האיי גאון ורשב"ם ז"ל ובעל העטור ז"ל בקבלת עדות סוברים דאם הוא חריף ויודע בטיב מו"מ שיכול למכור קרקעות בנכסי אביו כיון שהגדיל והביא שתי שערות אפי' אינו בן ר' וכן היא דעת הרא"ש ז"ל וא"א מורי הרב גר"ו בתשובה דעתו נוטה לדבריהם והר"ז הלוי ז"ל יש לו ג"כ סברא אחר בזה והוא שבן י"ג שנה והבי סימני' מוכר בנכסי אביו אם הוא יודע בטיב מו"מ ואם הוא בן ר' שנ' והביא שתי שערות יכול למכור בנכסי אביו אפילו אינו יודע בטיב מו"מ ומטלטלין מוכר אפילו בן ר' ולענין מתנה מתנתו מתנה דאי לאו הוה ליה הגאה מניה לא הוה יהיב ליה מתנה ואמור רבנן דכיהו מתנתו מתנה דליענדו ליה מליה וכן כתב הרמב"ם ז"ל מתנתו בשאוה פחות מבן ר' בין מתנת בריא בין מתנת ש"מ הרי זו קיימת שלו לא הגיע לו הגיע גדולה לא נתן והוא דבר שאינו מצוי תמיד ואחרו חכמי' תתקיים מתנתו כדי שיהיו דבריו נשמעים ע"כ ואף למכור בנכסי אביו בשהוא בן ר' דוקא בשהביא שתי שערות או בשנולדו לו סימני סרים וכמו שכתבתי למעלה ונראה שאין הפרש בין בת לבן בזה אף על פי שלענין גדלות האשה ממהרת לבא לפני האיש בדאיתא בגדה בפרק אבל לענין עשרים השוו חכמים מדותיהם ואי איתא לא

אמ"ה
מפרש ההלכות אפי' מאביו

תקון סופרים

הוה שפיק אלמודא זתו דהא בפרק יוצא דופן המוו ב"ה
וב"ש מדותיהן דב"ה אמרי בעד ך' ולא הניח שתי שערות הוא
הסרים והיא המילונית וב"ש אמרי י"ח וה"ליעזר הוא דאפליג
בין זכר לנקבה דאחר ך' ולנקבה י"ח ובפרק הערל מיתו לה
וקאמר דחזר בו ר' אליעזר ואמר זה ברוך לפנים כך ג"ל: והני
ך' שנה ג"ל דלא בריבי לחיות אלמים שהרי בגמ' מקשו למ"ד
ולמבור בנכסי אביו עד שיהיה בן ך' מדתנן בפ' יוצא דופן בן
ך' שלא הניח שתי שערות יניח ראיה שהוא בן ך' והוא הסרים
לא חולץ ולא מיבם ומתרצי לה בדמחרבי אלמא דבן עשרים
דלמבור בנכסי אביו בבן ך' שלא הניח שמינין ובבן ך' שלא הני
שמינין כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהל' איסו"ז ל"ל הגיע זמן הזה
ולא הניח שתי שערות עד"פי שנראה בו שמני סרים הרי זה
קטן עד שיהיה בן ך' שנה פחות ל' יום וכ"כ בענין בת ך' שלא
הניחה שמינין והרמב"ד ז"ל השיג עליו ז"ל מ"ש זה הסיעור
איני יודע מה הוא והיה לו לומר בת ך' שנכנסה בה ל' יום וכן
השיג עליו בענין בן עשרים שלא הניח שמינין מ"ש שנכנס ל'
יום בשנת ך' ובפרק יוצא דופן אמרי' ר' יוסי בן כפר אומר
משום ר' אליעזר בשנת ך' שיבאו ממנה הרי היא בשנת ך' לבל
דבריה ומה בפ"ק דב"ב מובא בדברי הרמב"ד ז"ל מדאמרינן
התם דר' אמיר דס"ל יום אחד בשנה חשוב שנה קאמר דפר
האמור בתורה בחמש בן כ"ד חדשים ויום א' ור' אליעזר דאמר
שלשים יום בשנה חשובי' שנה קאמר דפר האמור בתורה בחמש
בן עשרים וארבעה חדשים ול' יום אלמא דל' יום בתחלת שנה
שלישית בעי' להו ובמסקנא דרבי אליעזר מ"ט דכתיב בראשון
בחד לחדש ומדלכתי יום אחד הוא דעייל בחדש וקא מקרי
ליה חדש ס"מ יום א' בחדש חשוב חדש ומדיום א' בחדש חשוב
חדש ל' יום בשנה חשובי' שנה ובחדש במנויו בשנה למנויה הרי
מבואר דבתחלת השנה שני ל' יום בשנה חשובים שנה ובספר
אבן העזר בהל' מיאון בתב ז"ל וכתב הרמב"ם ז"ל היתה בת ך'
שנה פחות ל' יום ולא הניחה שתי שערות ונראה בה שמני
אילונית הרי היא אילונית ע"כ: נראה דטעות סופר הוא שלא
כך יש לו לשנות אם היה בת י"ט שנה אל' יום אקיימא לן דלא
בעינן ך' שנה שלימים כיון דלא תני בת ך' שנה ויום א' כי היכי
דתני בת י"ב שנה ויום א' ול' יום בשנה חשובים שנה אבל אין
שום טעם לומר ך' שנה פחות ל' יום ע"כ דברי הרב ז"ל ואמרוני
אני המרין עין בפסקי אדה שלו הני ל' יום אי בעי' יום ל' כלא
או מקצתו: מ"מ מדברי שניהם למדנו שם"כ שתהיה בת הך'
שלימה אלא שנכנסו בה ל' יום לדברי הרמב"ד ז"ל או שנשמע
מהשנה ל' יום ולדברי הרמב"ם ז"ל ואדברי הרמב"ד משמע
ובהסכמת אבן העזר ובמקומות שמהנין לדון על פי הרב ז"ל
חושבין לדבריו וברוך ובה בדיקת חכם:

השער הי"ד בענייני הסימנין לפי שדברתי בענייני מכירת
הגדול והקטן דעתי לדבר בענייני החליצה והמיאונין ונטין
וקדושין וה"ר נחמן אמר שמואל הודקין לקדושין ולנטין ולחליצ'
ולמיאונין כדאי' בפ' אי שמת לפיכך רציתי לסדר בכאן שער
נפרד לסדר עניניהם בקצרה בס"ד:

בפרק יוצא דופן תניא בן תשע שנים ויום א' שהניח שתי
שערות שומא מבן ט' שנים ועד י"ב שנים ויום אחד
שהניח שתי שערות ועודן בו שומא ר' יוסי בר יהודה אומר אי
בן י"ב שנה ויום א' דברי הכל אי' ופירושא דברייתא הכי הוא
שאם הסימנין האלו של בן ט' שנים ויום א' נשרו קודם גדלות
שומא וגנזו אחפי' הניחם אחר גדלות כיון שהניחם והוא כל
כך קטן הדבר מוכיח שאין של סימנין אלא של שומא ולפיכך
אחר שהגדיל ברוך לשערות אחרות אלא במקום השערות
הראשונו ואחפי' ר' יוסי בר יהודה מודה בהא זאם הניחם מבן
ט' עד בן י"ב שנה בתנאתא ועדיין הם בה אלא נשרו ר' יוסי בר
יהודה אומר סימן ואם נולדו לה אחר י"ב שנה ויום אחד דברי

הכל סימן קודם בן י"ב שנה לתיגוק אלא הוו סימן לא"ק ולאחר
י"ב שנה ויום א' דברי הכל אי' בר פירשוה המפרשי ז"ל והלכתא
בת"ק דסימנין בתוך זמן ושאחרו לאחר זמן שומא גינהו ואם
הוא בבקר אם היו שם בתוך הזמן או לאחר הזמן חזקה שלאחר
הזמן הניחו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' אישות וכן דעת ר"מ
מורי הרב נר"ו בפסקי אדה שלו ובעל הטורי' בתב שבבת שני
גמומות לומר שהניחה שתי שערות אחר י"ב שנה ור"ת ז"ל כתב
שאם הניחה שתי שערות ביום האחרון של י"ב וה"ה של י"ב
חשיבי אפיר סימנין ובפ' אם סימן בבי תוך זמן בלפני זמן חלקו
על ר"ת ז"ל בזה ולמדנו מבאן שאין הבן נקרא גדול עד שיהיה
בן י"ב שנה ויום א' ויניח שתי שערות אחר שהגיע לי"ב שנה
ויום א' ותוך זמן בלפני זמן בלומ' שבת י"ב היא בלפני י"ב וכן
נפסקה ההלכה בפ' יוצא דופן ובפ' בא סימן ובפ' מי שמת:

ובשיעור השערות תנן בפר' סימן שתי שערות האמורות
בפרה ובנעגעי והאמורו' בבל מקו' במה שיעורן
בדי לכוף ראשן לעקרן דברי ר' ישמעאל ר' אליעזר אומר כדי
לקרות בכפורן ר' עקיבא אומר כדי שיהו ניטלות בזוג ואמרי'
בגמ' ס"ר חסדא אמ' מר עוקבא הלב' כדברי כולן להאמי' כלו'
לא אמרן אלא בי' הקטן שבבן ושלא החלון עד שתני' הגדול
והרמב"ם ז"ל כתב לפיכך בבן ובבת נחשוב אותם גדולי' להאמי'
הוא ואמרו כדי להבטל בפי הזוג ונחשוב אותם קטנים
להאמיר הוא ולא הביאו לכוף ראשן לעקרן משמע מדבריו
ששיעור גדילת פי הזוג הוא הקטן שבבן וא"מ מורי הרב נר"ו
בתב בפסקיו שיש אחרים אומרים שכדי לקרות בכפורן הוא
היותר קטן ובעל הטורים בא' אבן העזר הביא דברי הרמב"ם
ז"ל וכתב עליהם וראיה מדבריו שהוא קודם קריבותן בכפורן
נראה שהוא מסכים עמו ובגדבי' נמי אתם אמר בב הוגא שתי
שערות שאמרו בריך שיהיה בעקרן גומות א"ר מלכיו א"ל
אלא בר אהבה גומות שאמרו אע"פי שאין שערות והא דאמר
רב מלכיו גומות אע"פי שאין שערות לאו דגומות הוו אי' שלא
שהם מורים שהיו שם שערו' ונשרו וכן נראה מדברי הרמב"ם
ז"ל ומיהו בתבו המפרשים ז"ל שהאידנא לא נקיימין בגומות
אפי' בבקום שערות ולא סמכי' אשערות להקל עד שנמצא
שם ריבוי שערות שא"מ שלא יבואו בל בך אלא בגדלות: וכ"כ
א"מ מורי הרב נר"ו בשם מקבת האחרונים כ"ן אבל בספר אבן
העזר בהל' מיאון בתב ז"ל ושתי שערות א"כ שיהא לבל אחד
גומה אלא אפי' שתים יוקות מגומה אחת וכן ג"כ אם יש לה
שתי גומות אפי' בלא שערות השובה בגדולה ע"ב נראה מדבריו
שאינו חושש לדברי האחרוני שבתב א"מ מורי הרב נר"ו וכ"ע:

ולענין מקום הבף הוא המקום התפוח על גבי ביבי' תניא
בבי הכי שתי שערות שאמרו אפי' אחת בנגה ואחת
בבריסה אחת בלבנעותיה קטרי אבנעותיה של יד ואחת בין קטרי
אבנעותיה של רגל דברי ר' שמעון בן יהודה אומר כפר עכו
שאמר משום ר' שמעון ורבנן אמר אבי עד שיהיו שתי שערות
והלבה ברבנן דבעי' שתיהם בבקום א' וכן פסק הריא"ף ז"ל
אבל כל שאת יהן בבקו' א' בין שהן בקטרי היד בין שהם בקטרי
הרגל מהני' ר' פסק בבאן ג"כ כדברי בלן להאמיר וכן היא
מסקנת הרא"ש ז"ל וא"מ מורי הרב נר"ו אמה על הרמב"ם ז"ל
שבתב דשתי שערות האמורות בבל מקום בריך שיהיו בבקום
הערוה ונראה לו נר"ו שהרב ז"ל מפרש יד ורגל בבנוי לאותו
מקום עליונו ותחתונו וכתב שבך מבא מפורש לתלמידו ה"ר
יוסף בן עקנין ז"ל בשם פי' ר"ח ז"ל ובערוך בערך גב ובעל
הטורים הביא דברי הרמב"ם ז"ל בלי חולק ונר' שהוא מסכי'
לפירושו ושמעתי דמסתבר הוא שיהיה הבל בחוטו מקום דמה
ענין לבאן יד ורגל ובגה נמי דאמרי' היינו מקום התפוח שעל
אותו מקום והיינו דמייתו מינה ראיה לשמואל דאמר אחת על
הבף וא"ג ביבי' ובריסה הוא הסמוך לרשם בשפתי הערו'

וכן

וכן פר"ח ז"ל וחע"ג דנעיין שתי שערות במקו' אחד אפי' הכי משמע דהלכתא כשמואל דאמר מ' על הכף ואחת ע"ג ניציים ומתניתא מסייעת ליה הכף וניציים במקום מ' דמי ואפי' לרבנן כ"כ המפרשים ז"ל. ובתב מ"ז הרמב"ן ז"ל נתרוצו בפרק מי שמת שנפי' ר"ח ז"ל מכאו דנעיינן שתי שערות שחורות ואין אנו יודעים מנין לו שלא שהוא מפרש כן מה שאמרו עד שיהיה השחור על הלבן ע"כ. כתב הרמב"ם ז"ל בן י"ג שנה ויום א' שלא הביא סי' למטה ונראה בו כל הסימנין שלמעלה הרי זה ספק בן קטן לגדול ואם לא נתראה סימני מטה כיון שנראה בו סימני נגרות מלמעלה הרי זה בחזקת גדול וכת עליו הראב"ד ז"ל בלשון הזה א"א ג"כי זה היה שטף רוח ולא עיין בדבריו וטעה במה שסדר בנת כי הנת יש לה סימני נגרות והם סי' העליון אבל הבן אין לו סי' העליון וסימנים האמורים סימני סרים הם ולא סימני נגרות ועד שיהא בן ד' קטן הוא וחע"פי שיש בו סימני סרים עכ"ל. ומי יתני מבע תחתיהם בע"הב אבל לע"ד נראה שדברי הרמב"ם ז"ל דברי חכמה וכינה שהרי שנינו בא סי' התחתון עד שלא בא סי' העליון אע"פי שא"א ר' מאיר אומר לא חולבת ולא מתיבמת ואב"א או חולבת או מתיבמת מפני שאמרו שאפשר לתחתון שיביא עד שלא יביא העליון אבל א"א לעליון לבוא עד שלא יבוא התחתון ואמרי' עלה בגמ' דב"ע מיהת לתחתון סמכי' מנא ה"מ א"ר וכן תנא דבי ר' ישמעאל אמר קרא איש או אשה אשר יעשו מכל חטאת האדם הקיש הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה מה איש בסי' א' כלומר התחתון אף אשה בסי' אחד ואימא או האי או האי כאיש מה איש תחתון ולא עליון אף אשה תחתון ולא עליון תניא נמי הכי כך היו מפרשים ביבנה כיון שבא התחתון שוב אין משגיחין בעליון ע"כ בגמ' משמע דבין אשה ואיש שוין וכיון דבאשה פסקי' כרבנן דא"א לעליון שיביא עד שיביא התחתון אף נמי באיש כן. כך נראה לי לע"ד ונתקיימו דברי רבנו הרמב"ם ז"ל ובס' עמודי גולה כתב שכיון שיש לו זקן שוב א"צ לבדקו ובס' אגן העזר בהל' חליצה ז"ל ואם רואין שגדלו דייה ושתמלא זקנו א"צ לבדוק יותר ע"כ:

ובענין הסנים אמרי' בפרק יובא דופן אמר רב הלכתא בחליצה פרקין מעת לעת וחע"ג דלאו בכלל הוא בדאי' הא מ"מ בבן ובבת הלכתא כותיה דהכי תניא נמי הא שנה המאורה בקדש' ובבתי ערי חומה וכו' ושבבן ושבבת בבן מעת לעת ומעת לעת דבבן ובבת לאו דוקא אלא מיום ליום אע"ג דבאידך בני אחרוני דבחיל הא אית בהו דמעת לעת דוקא כך כתבו בתוספו' ישנים שבבן ושבבת למנין עולם מנין לענין חדש העיבור והכי אית' בערכין ובירושלמי אית בהדיא בסנהדרין לענין בן ובת דאמרי' הא אקרא לאלהים עליון לא נאמר עלי בע' שנים ויום א' עברו ב"ד את החדש בתולי' חוזרין ואם לאו אין בתוליה חוזרין. והרמב"ם ז"ל כתב כל השנים האמורות בבן ובבת ובערכין ובכל מקום אינם אלא שני הלבנה ולא שני החמה אלא שנים של סדר העיבור שהן פשוטות ומעוברו' כמו שקובעין אותם כמו שביארנו בהל' קדוש החדש ובאותן השנים מונין לכל דברי הנת עכ"ל:

ולענין נאמנות האב בשנים משמע שאינו נאמן מדאמרי' בפ' האומר בקדושין נאמן האב לומר בני זה בן י"ג שנים ובתי זו בת י"ב שנים לנדרים וכו' אבל לא למכות ושונשין וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' אישות שאין סומכין על הנשים ולא על הקרובי' בענין השנים אלא ע"פי שנים כשרים להעיד ובריך עיון מה הפרש בין שנים לשנים שהרי בשנים סמכי' אנשים בדבעינא למיבתב לקמן בס"ד ובס בענין קורבה לענין חליצה ויבום אמרי' בפ' החולץ ואשתמודעינהו דאחוה כמיתא מן אבוה הוא דאמרי' התם דאפילו עבד ואפילו אשה נאמנין וא"א מורי הרב נר"ו נתן טעם דלא אמי עדות שנים לעדות

תקון סופרים

נעשית בת י"ג שנה ויום א' והניחה שתי שערות היא הנערה הנזכרת בכל מקום ואין משגיחין בסי' העליון ואם לא נראו בה שערות ונראו בה א'מן הסימנין העליוני' שכתבתי למעלה אז היא ספק אם היא נערה או קטנ'דהא אמרי'הלכה כדברי בגן להחמיר ואם נראו בה סימנין אלו כגון הרי היא בוגרת ודאית שא"א שיבואו כגון שלא שכבר בא סי' התחתון והיא גדולה ואע"פ שאין שם שערות אפשר שעברו והכי אמרי' בנגע' ואע"ג

דבדיקבא לא ולא משכחן אמרי' דמנחר נתרי:

ולענין בדיקה הנה בפ' בא סי' כל הבדקות בבדקות על פי נשים וכן היה ר'אליעזר מוסר לתשבו ור'שמעון מוסר לאמו ר' יהודה אומר לפני הפרק ולאחר הפרק נשים בודקות אותם תוך הפרק אין נשי' בודקות אותן שאין משיאין ספקות על פי נשים רבי שמעון אומר אף תוך הפרק נשים בודקו' אותן ובאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל כיצד באמנת לומר גדולה שלא באמצע קטנה היא שלא תחלוץ אבל אין באמנת לומר קטנה היא שבאמצע וגדולה היא שתחלוץ וקא פסיק הריא"ף ז"ל דהלכתא אין להקל אין להחמיר אין קודם הפרק אין תוך הפרק אין אחר הפרק ואפי' אשה א' באמנת והוא שלא בנעלה וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' איסורי ואכן דעת א"א מורי הרב בר"ו בפסקיו ובס' התרומות כתוב כי סי'עליון אפשר לבדוק ע"י אנשים ואין בו משו' ביעור וכתב עליו אדוני אבי בר"ו שאם הדבר הזה אמת אין לסמוך בו על בדיקת נשים ולע"ד נראה שאינו אמת דהא שמואל בדק באמתיה ויהיב ד' זוזי דמי בושתא דשמואל לטעמי'דס"ל לעול'בהם תענודו לענודה נתחים ולא לבושתא ואע"ג דאיכא אמוראי אחריני דלא חיישי לבושתייהו אבל מקום האי מילי באמהתא אבל בנת ישראל אין בנדוד אותה והדבר קש' הרבה ובפ"ק דיבמות א"ר ספרא בנים הרי הם כסימנים ואיכא דאמרי אמר רב ספרא בנים עדיפי מסימנים למאי נפקא מינה אפילו לר' יהודה דאמר עד שיהבה השחור על הלבן בבנים מודה ורב זביד אמר אין בנים בלא סימנין ובבדוק חייבי' שמא בשרו ואפי' לא"ד אין חוששין שמא בשרו משום בשר לידה חייבי' וי"מ דרב זביד ה"ק דאין בנים של קיימא מבויים בלא סימנין ומיהו זמנין דהויין ובהא פליג עליה דר' ספרא דר' ספרא סבר דהוים גדולה ורב זביד סבר דהים ספק לענין קדושין ועונשין כ"כ הרא"ש ז"ל ולא ידעתי לפי דבריו כמאן הלכה והרמב"ם ז"ל כתב סתם בפ"ב מהל' איסורי הבת שילדה אחר י"ג שנה אף על פי שלא הביאה סימנין לא עליון ולא תחתון הרי היא גדולה בנים הרי הם כסימני ע"כ ולא חלק כלל וסתם דבריו אין להקל אין להחמיר ועוד יש בדברים האלו הלכות מרובות אלא שאין זה מקומם והרוצה לעמוד על עקרן יעיין בגמ' ובדברי המפרשי' ובכאן רחיתי לקבר:

השער הט"ו בסימני הסרים והחילונית בס"ד • לפי שנמשכו הדברים בענייני הסימנים של נערות ובגרות בנקבה ובסימני הזכר ברי' אני לדבר בענין סימני הסרים והחילוני' ועוד כמה צריכין לענין עדות שאם נולדו בו סימני סרים קודם שיהי' בן עשרים אם מקחו מקח וממכרו ממכר ע"פי הדרכי' שכתבתי למעלה וכן הדין בחילונית:

הנן התם בפרק יוצא דופן בת עשרים שלא הביאה שתי שערות תניא רחיא שהיא בת עשרי' והיא חילונית לא הולכת ולא מתיבמת בן ך' שנה שלא הביא שתי שערות יביא רחיא שהוא בן ך' שנה והוא סרים לא חולץ ולא מיבם אז דברי ב"ה ב"ש אומרים זה זה בן י"ח שנה רבי אלעזר אומר הזכר כדברי ב"ה והנקבה כדברי ב"ש שהאשה ממהרת לבוא לפני האיש ורמיהי א' בן י"ט בנים ויום א' וא' בן עשרי'שנה שלא הביא שתי שערות מיבמים ולא חולצים אמר שמואל בר יצחק אמר רבי והוא שנולדו בו סימני סרים כלומר שקודם לכ' שנה נראו בו בבת סימני הסרים ולא כלן ולפי' חשבי' ליה עדיין קטן עד שיהיה בן עשרי' אבל נראו בו כל סימני סרים כתבו המפרשים נמס' נדה דהוי גדול אחר י"ג שנה ויום א' אמר רבא דייקא נמי דקתני והוא הסרים ש"מ וכי לא נולדו בו סימני סרים עד כמה תני ר' חייא עד רוב שנותיו פי' ל"ו שנה כימי שנותינו בהם ע' שנה וחכמים הוי ל"ה ורובם ל"ו וכבר כתבתי למעלה שהרמב"ם ז"ל כתב שהם ל"ה שנה ויום א' ולא נתחוורו דבריו כי אמו קמי ר' חייא אי בחיים א"ל זילו אבריוה ואי בריא זילו אבחשוה דהני סימנין זמנין דאתו מחמת בחישותא וזמנין דאתו מחמת בריאותא ואיתא נמי בפ' מי שמת ובפ' הערל תניא איזהו סרים כל שהוא מבן ך' שנה ולא הביא שתי שערות ואפי' הביא שתי שערות אחר מיבן הרי הוא בסרים לכל דבריו ואו הן סימניו כל שאין לו זקן ושערו לקוי ונשרו מחלי' רשב"ג אומר משום רבי יהודה בן יאיר כל שאין מימי רגליו מעלין רתיחות וא"א כל המטיל מים ואינו עושה כפה וא"א כל מי שאין מימי רגליו מחמיצין ואחרי' אומרי' כל שרוחץ בימות הגשמי' ואין בשרו מעלה הבל ר' שמעון בן אלעזר אומר כל שקולו לקוי ואין ניכר בין איש לאשה • ואיזו היא חילונית כל שהיא בת ך' ולא הביאה שתי שערות ואפילו הביאה לאחר מיבן הרי היא בחילונית לכל דבריה ואלו סימניה כל שאין לה דדין ומתקשה בשעת תשמיש רשב"ג אומר שאין לה שיפולי מעי'בגשי' ר"ש בן אלעזר אומר כל שקולה ענה ואינה ניכרת בין איש לאשה בפרק קמא דכתובות מאי חילונית חברייתא דלא ילדה איתמר סימני סרים רב הונא אמר עד שיהיו כלן ור' יוחנן אמר אפי' באחד מהם היכא דהביא שתי שערות בזקן כ"ע לא פליגי דעד שיהו כלן ושתי שערו'בזקן לא חשיבי שערו'לגדלות לאפוקי מידי סרים אע"ג דבשאר מקומות בגוף מועילין לפי שמקום הזקן רגיל להביא שערות לפיכך היו חשוב גדול על ידן ואם הביא כל סימני סרים חשבי' ליה בסרים ואע"פי שהביא שתי שערות בזקן חשיב לי' אין לו זקן כיון שלא נתמלא זקנו כי פליגי בשלא הביא רב הונא אמר עד שיהיו כלן ור' יוחנן אמר אפי' באחד מהן והלכה כר' יוחנן כך פי' שמועה זו הרא"ש ז"ל בפ' הערל ומפרשים אחרים בפרק יוצא דופן אומרים דזקנו הייו זקן התחתון ואיבי כדאי להכריע אבל כמ"ד זקן ממש מסתבר מדאמרי' התם בפ'הערל דרבה בר אבוה אמ' להו לרבנן פוקו עיינו ביה ברב נחמן אי בשרו מעלי הבל אותיב ליה בר ומוכחי מינה בגמ' דלא ס"ל כרב הונא דבחד סגי שלא בב"ע ס"ל משו' דר'נחמן הוו לי'סבי דדקנא כלו' שהיו לו שתי שערו'בסוף זקנו כמו יתדות וזה ה'אינו נופל שלא על הזקן העליון ונספר אבן העזר כתוב אי זהו סימני סרים וכו'שאינו ניכר בין איש לאשה או שלא נתמל'זקנו אפי'אם אין בו שלא א'מטו הסימנין אשוב סרים אבל אם יש לו שתי שערות בזקנו לא חשיב סרים עד שיהיו בו כל הסימנין אבל אם יש בו כל הסימנין חשיב'סרי'אע"פ שיש לו שתי שערו' בזקן ואע"פ שיש לו שתי שערו'נמקו'אחר בכל הגוף אין מוציאין אותו מחזקת סרים היינו טעמא לפי שבמקום הזקן רגיל להיות שם שער לכך אינו יוצא על ידו מבלל סרים שאם יש לו כל סימני סרים נדון בסרים אע"פי שהביא שתי שערות בזקן אשוב שאין לו זקן כיון שלא נתמלא זקנו:

וכללא דמלתא בענין הדין שמן י"ג שנה ועד ך' שנה שנראו בו כל סימני סרים הוי גדול אבל בא' מהם עדיין לא חשבי' ליה גדול מבן ך' שאם י"ט שנה ול' יום שנראה בו פי' א' של סירום חשבי' ליה גדול אם אין לו שתי שערות בזקן אבל אם יש לו שתי שערות בזקן עדיין קטן הוא עד שיבואו בו כל סימני סרים • מבן ך' שנה ולא הביא שתי שערות למטה ולא נראה בו ג"כ א' מסימני סרים עדיין קטן הוא עד שיהיה מבן ל"ו שנה ול"ו שנה לו נראה שדי שיהי' ל"ה שנה ול' יום כדאמרי'

גניך' דל' יום בשנה תשונים שנה זהו בענין הזכר. ובענין הנקבה עד י"ב שנה היא קטנה בת י"ב שנה ומעלה והביאה שתי שערות היא הבערה ואחר הו' חדשי' היא הבוגרת דאמרי' בפ' עשרה יוחסין ובפ' ולו נערות ובפ' תנוקת אין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים ומוכח בפ' עשרה יוחסין דבו' חדשים אלו לא בעי' יום אחד וכ"כ הרמב"ם ז"ל ומתחלת יום השלוש ו' חדשים ומעלה תקרא בוגרת הגיעה לי"ב שנה ויום אחד אע"פי שנראו בה סימני אילונית עדיין היא קטנה כיון שלא הביאה שתי שערות וכל זמן שהביא שתי שערו' אחר הזמן הזה תהיה נערה בת עשרי' שנה שהם י"ט שנה ול' יום ומעלה ולא הביאה שתי שערות ונראו בה כל סימני אילונית הרי היא גדולה ואם לא נראו בה כל סימני אילונית ולא הביאה שתי שערות עדיין היא קטנה עד שתהיה בת ל"ו שנה ואם הגיע הזמן הזה ולא הביאה שתי שערות אע"פי שלא נראו בה סימני אילונית הרי היא אילונית ואשני' לה גדולה ואינה צריכה ו' חדשי' של נערות דאילונית מקטנותה יבאה לבגר כדאי' בפ' הערל ובפ' ואלו נערות ואמרי' נמי בפ"ק דקדושין הבא לבגר דאילונית בלומר שאין לה נערות זהו מה שהעליתי בעניינים אלו בפי קובר דעתי לע"ד של"ו שנים אלו דרוב שנותיו לא בעי' שלמים אלא כדאמרי' בני עשרים שכיון שנכנס שלשים יום בשנה תשונים שנה וכ"ע:

השער הי"ו שצריך שיהא שלש נדעתו בס"ד:

בפרק ראוהו ב"ד תניא מי שהוא עתיד חלש ועתי' שוטה בשהוא שוטה הרי בשוטה לכל דבריו ובשהוא חלש הרי הוא חלש לכל דבריו ובפ"ב דכתובות ובפ' מבנעה אחין אמרי' דבר שטיא זבין נכסי אחו בי תרי ואמרי בשהוא שוטה זבין ואתו בי תרי ואמרי בשהוא חלי זבין א"ר אשי אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי מאונה בחזקת בר שטיא ובפרק מי שמת אמרי' ההוא דהוה חוך זמן דזבין לבסיה אתא לקמיה דר' נחמן אמר להו לא עשה ולא כלום מאן דחזא סבר משוש חוך זמן בלפני זמן ולא היא שטותה יתירתה חזא ביה דהוה משחרר לעבדיה ואחמר נמי התם ההוא פחות מבר עשרי' דזבין נכסיה אתא לקמיה דרבא א"ל שפיר זבן אמרו ליה קרובים אכול תמרי ושדי קשיאתה בני רבא עביד הכי א"ל זביניה לאו זביני ובפ"ק דחוגה תניא איזהו שוטה היוצא יחידי בלילה והלן בבית הקברות והמקרע את כסותו וא"ר הונא התם שיהיו כלן בבת אחת ור' יוחנן אמר אפי' אחת מהן ומסקי התם דאפילו עביד להו דרך שטות א"ר הונא עד שיהיו כלם וא"ר פפא התם אי שמיע ליה לרב הונא הא דתניא אי זהו שוטה זה המאבד כל מה שנותנים לו הוה הדר ביה וקא בעי בגמרא אי מבלהו הוה הדר ביה או אמקרע בסותו בלחוד ואסלקא דאיקו' ולע"ד דלבטין וקדושין אזלי לאומרא אבל בענייני מקח וממכר נראה דלא בעי' שטותה כולי האי אלא אפילו כי הויא דאבל ושדי קשיאתה בני רבא ואע"ג דליכא שטותה יתירתה ואפ"ה קאמר רבא דזביניה לאו זביני והרמב"ם ז"ל בפ' מי שמת בני פחות מבן עשרים דמתנתו מתנה והוא אלא ניכר בו סי' שטות ע"כ מבלל דלא בעי' שטות גמורה אלא סימן שטות בלחוד והרמב"ם ז"ל כתב בפכ"ט מהל' מכירה השוטה אין מקחו מקח ואין ממכרו ממכר ואין מתנתו קיימת וכו' מי שהיה עת שוטה ועת שפוי בגון שו הנכפין בעת שהוא שפוי כל מעשיו קיימין וכו' וכריכין העדי' לחקור הדבר היטב שמא בסוף שפיותו ובתחלת שטיותו עשה מה שעשה ע"כ:

בפרק מי שאחזו אבן בשתתא ואמרו לו בכתוב בא לאשתך והרבין בראשו בודקין אותו ג' פעמי' אם אחר על לאו לאו ועל הן הן הרי אלו יכתבו ויתנו ואמרי' עלה בגמרא וביאוש דילמא שיחה דלאו לאו מי נמי שיחה דהן הן. נקטיה א"ר יוסף בר מניומי א"ר נחמן דאמ' להו בסיראוגן חד הן ואמרי

לאו חד לאו ואמרין הן דבי ר' ישמעאל תנא אומר לו דברים של ימות החמה בימות הגשמים ודברים של ימות הגשמים בימות החמה דהיינו פירו' ת"ר בשם שבודקין אותו לבטין כך בודקין אותו למשאות ולמתנות לעדיות ולירושות לעדיות א"ר יוסף בר מניומי א"ר ששת בעדות אשה דאקילו בה משום עגונה אבל בעדות בעלמא לא דרחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם. ירושות לאו ירושות דעלמא שלא ירושת בנו הבכור בנכסי דידיה ניהו לכל מאן דבעי מזכי בהו. ומשאות ומתנות נמי דידיה אבל לאסהודי בבדיקה לא והא נמי לאתא אלא בשנשתתק אחר בחרש לא הלכו בו אא"כ קריבותיו ואחר רמיזותיו שלא נמטלטלין אבל לא בבטין כדאי' התם זבתנו המפרשים שבירושלמי משמע דאפי' נשתתק מתוך חליו צריך בדיקה אלא שריו פעם אחת ושבאוספתא משמע נמי דאפי' חולה בודקין אותו שלש פעמים אם אמר על הן הן ועל לאו לאו דבריו קיימין והרמב"ם ז"ל כתב אלם שטומע ואינו מדבר או מי שנשתתק מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנותיו קיימות בכל בין בטלטלין בין בקרקע והוא שיבדוק בדרך שבודקין בבטין או יכתוב בכתב ידו ובענין החרש כתב ז"ל החרש כיצד נושא ונותן חרש שאינו שומע ואינו מדבר או שמדבר ואינו שומע כלום מוכר ולוקח ברמיזה בטלטלין ולא בקרקעות ואף בטלטלין לא יתקיימו מעשיו עד שבודקין אותו בדיקות רבות ומחשבין בדבר כתב הרמ"ם ז"ל שמדברי הרי"ף ז"ל נראה שאף בקפיצת פיו הוא מוכר ולא נראו לו דבריו ובס' החשן בסי' רל"ח כתב שמי שאינו שומע והוא מדבר שדינו בקפה ולא נתחוורו דברי הר"מ ז"ל שכתב שדינו בחרש וכתב תשוב' לרא"ש ז"ל שדינו בקפה ומדברי הר"מ ז"ל נראה שדעתו כך שהוא ז"ל לא כתב אלא שאינו שומע כלו':

בפרק הדר תניא שכור מקחו מקח וממכרו ממכר ענבי

ענירה שיש בה מיתה ממיתין אותו מלקות מלקין אותו בלבו של דבר הרי הוא כבקה לכל דבריו אלא שפטור מן התפילה א"ר חנינא לא שאנו אלא שלא הגיע לשברותו של לוט אבל הגיע לשברותו של לוט פטור מכלם וכן כתב הר"ם ז"ל

סוף פכ"ט מהל' מכירה:

השער השבע עשרה מה הם הדברים שהם בני שטר ומה הם הדברים שאינם בני שטר בס"ד:

קרקעות והענדים הם בני שטר בין במכר בין במתנה בין שטר מכירה או שטר רהיה כמו שיתבאר

כל אחד ואח' במקומו בע"ה ואף האשה נקנית ג"כ בשטר אבל המטלטלין אין כותבין עליהם שטר שהרי שנינו פ"ק דקדושין ענד כבעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה ותניא בברייתא אף בחליפין וקאמרי' בגמ' דתנא דידן דלא תני חליפין משו' דמילתא דליתא במטלטלין קתני מלתא דאיתא במטלטלין לא קתני ובפ' מרובה גמ' היה מושכן ויוצא תניא כדרך שאקנו מסיבה בלקוחו' כך תקנו מסיבה בשומרין וכשם שקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות נקנית בכסף בשטר ובחזקה שכירות דמאי אילימא שכירות במטלטלין בני שטרא ניהו בתמיה א"ר אסדא שכירות דקרקע ובפ' הספינה אמי' אמרי' ר' נתן אומר ספינה ואותיות נקנים במסיר' ובשטר ואקא פריך תלמודא ספינה בשטר למה לי מטלטלים היא אלא לאו ה"ק ספינה נקנית במסיבה ואותיות במסירה מבל הני משמע דמטלטלין לאו בני שטרא ניהו ובפ' חזקת נמי בני ההוא דא"ל לחבריה מאי בעית בהאי מרעא א"ל מינך זביתה ואבליתא שני חזקה וכו' אמרי' נמי שטרא לפירי לא עבדי אינשי והכונה מבל שאין השט'קונה בהם וגם שאין צריכין לשטר שהמטלטלין בחזקת מי שהם הוא נאמן עליהם ולפיכך אינן בני שטר מכר ואינם צריכין לשטר רהיה אבל הגודרות דאמרי' בפרק חזקת דאין להם חזקה נראה שצריכין שטר רהיה דאע"ג שאינן נקנין בשטר אבל לשטר רהי' צריכין הם לפי שמי שהם בחזקתו אינו

נאמן

תקון סופרים

נאמן וצריך הוא לשטר וכתב רש"י ז"ל נמס' שנועות נפר' כל הנשבעין שקבל מרנו רבי' יצחק הלוי ז"ל שמה שנהגו לכתו' שט' על מכירת ספרים אינו אלא לרווחה בעלמא שלא יצטרך בהשבע שהרי הוא נאמן בשבועתו שהם לקוחים בידו וזוקא לספרא דאגדתא הוא דאמרי' התם ובפ' המקבל ובפר' חזקת דאפקינהו רבא מיתמי אבל שאר ספרי' שאדם מקפיד עליהם שמא יתקלקלו כמו שמצינו במוכא ספרים בפר' ואלו מביאות שלא יקרא בהם לכתחל' ולא יקרא אחר עמו ויכול לטעון ולומ' לקוחי' הם בידי בשבועתו והשטר פוטרו משבועתו לפיכך אף בשאר מטלטלין אני אומר לע"ד לרווחה דמלתא שלא יבוא לידי שבועה או אם יש עדים ורמיה דאינו נאמן כדאי' בפ' הבותב ובפ' חזקת או אם הם דברי' העשוים להשאיל ולהשכיר כדאי' בפ' כל הנשבעין ובפ' המקבל ובפ' חזקת כותבין עליהם שטר ורמיה לדבר ובפ' זה בורר אמרי' הודה במטלטלין וקבו מידו כותבין ואם לא אין כותבין שאמ דרגילין היו ג"כ לכתוב שטרי הודאות על המטלטלין דהיינו שטר רמיה ויכתוב בהם סי' אם הם בעלי חיים כדאמרי' בני יובף בן שמעון בפ' בב פשוט או מדת אורכם ומדת רחבם אם הם בגדי' כדאמרי' בפ' יש נוחלין בני בלים' או משקלם אם הם כסף וזהב ושאר מתכות כדאמרי' הם בני נסכה כך נ"ל לע"ד:

השער השמונה עשרה בענין החריות נס"ד:

בפ"ק דמביעא ובפ' בב פשוט אמרי' דחריות טעות סופר הוא בין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר וטעמ' מפוס דלא יהיב אינש זוזי בבדי וענין החריות הוא שראובן שמכר לשמעון שדה ונמצאת שחיצה שלו או שבא בעל חוב וטרפה ממנו ששמעון חוזר על ראובן וגובה ממנו מעותיו ולענין אם גובה ממנו מעותיו בלבד או אף השבח ואם הביר בה שחיצ' שלו או שלא הכיר בה בזה יש דינים מרובים ואין זה מקומם לפי שאין הכונה בזה המאמר שלא נמה שהוא תלוי בענין כתיב' השטרות ונמה שצריך להזהר בהם הסופר והעדים אבל אותן הענייני' הם תלויים בענין הדין ולפי' לא כתבתי' כאן. והכונ' בחריות טעות סופר הוא שאפי' לא התנו על החריות בונת' היא על החריו' ואין לומר שהתנו על החריו' והסופר שכח מלכתבה וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ק דמביעא ובפרק הספינה בני ג' שטרות הן ולפי' אין הפרש בין אם מכר לו בשטר או אם מכר לו שלא בשטר בכולן החריות בין במלוה בין במכר כך כתב הרמב"ן ז"ל והר"ן ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל בפ' הספינה דה"ה נמי במוכר מטלטלין דיש בהם חריות וכתב הר"ן ז"ל והוי יודע ששלשה חריות הן חריות דנפשיה חריות דמחממיה חריות דמעלמא. חריות דנפשיה כגון שיש לו זכות בקרקע זה שמכר כי ההיא דאמרי' בפ' מי שהיה נשוי סגר רבי בר חמא למימר מיהו במקום אמיה קאי אמר ליה נהי דחריות דאמיה לא קניל עליה חריות דנפשיה מי לא קניל וכו' כדאיתא התם חריות דמחממיה כגון בעל חוב דידיה. חריות דמעלמא כגון נמכרת שאינה שלו. וג' מיני חריות הללו זה למעלה מזה ולפי' כתב רבנו הרי"ף גאון ז"ל בספר המקח דבתי דמסתמא חריות טעות סופר הוא ואעפ"י שלא פי' כלן בכלל והיכא שפי' חריות דידיה ה"ה בחלו מיעט דמחממיה ודמעלמא ואם פי' דמחממיה הרי מיעט דמעלמא אבל אם פי' דמעלמא דמחממי' ודנפשי' שהן למטה ממנו בכלל ואם פי' דמחממיה אין דמעלמא בכללו שהוא למעלה ממנו דנפשיה שהוא למטה ממנו בכלל שכל שהוא למטה ממה שפי' אפי' תאמר שאינו כלו נתרבה בפי' מ"מ לא נתמעט וחזר הדבר לדינו דחריות טעות סופר הוא וכאלו לא נכתב כלל. אבל במתנה דחריות אלו טעות סופר הוא צריך שיפרש את כלן הא קניל חדא ממני חריות שהזכרנו אין לך בו אלא פירושו בלבד אבל לא שלמעלה ממנו ושלמטה ממנו אלו דברי הגאון ז"ל במו שכתבנו הרמב"ן ז"ל אלא שביאתנו טעמן כדי לישבן ולהלמן

עכ"ל ועוכד' דבפ' מי שהיה נשוי הכי הוה ההוא בנרא דזבנא לכתובת' דאמי' בטובת הנאה וא"ל מי אתיא אם ובערבא וקא מערערא לא מפבנא לך שכיבא ולא ערערא אתיא איהו וקא מערער סבר רמי בר חמא למימר איהו במקום אמיה קאי אמר ליה רבא וכו' ועוד מבא אחרת א"א מורי הרב בר"ו בפ' אלמנה נזונית דבעו מני דרב ששת אלמנה שמברה למזונות מהו שתחזור ואטרוף לכתובתה קא מבעי' להו רב יוסף אתרמאה דזבנא אחריותא דיתמי וכי דינא דזבן אחריותא דיתמי מאי מי אמרי' כיון דאחריות דיתמי טרפה אז דילמא מבי אמר לה נהי דאחריות דעלמא לא קבילת עלך אחריות דנפשך קבולי קבילת ופשיט רב ששת דאינה גובה ובפ' חזקת יש אחרת בני שוף אם מעיד שקבל עליו:

ובתב בעל העבור ז"ל במאמר אחריות דבמה שבוהבין לכתוב אחריו' יהודי או ארמאי אינא מאן דאמר דלא צריך דבל דמקבל קבין אדעתא דמנהגא מקבל ומנהגא למכתב יהודי או ארמאי ומחממי ושלא מחממי ע"ב. ובתב נמי דבין דקי"ל בגזה וגזה ואם"ב קבה דיאלוקו ש"מ דאקבה קבה ומבר קבה והוריש משתעבד ובלבי כתבינן בשטרי דקבאי ודקבינא ואע"ג דקי"ל אין אדם מקבה דבר שלא בא לעולם ה"מ במבר או במתבר אבל בשעבוד חובו או בשעבוד מתנתו משתעבד אפי' דבר שלא בא לעולם ואפי' בשטר בלא קבין ובונה אפילו מיורשיו וכן הלכה ואיכא מאן דאמר דבמתנה לא מהני שעבוד דקבאי ולא דייק בן והילבך צריך להמלך לכתוב דקבא ודקבינא ואחריות דאקבה טעות סופר הוא ובמתנה נמי צריך להמלך על האחריות ע"ב ובמאמר בתמנות בתב שאחריות במתנה אין לכתוב אלא בראשון בעלים. ברבי' בנטין בפ' מי הוא גברא דזבין אריעא לחבריה קבל עליה בל אונסא דמתיליד בה לסוף אפיקו בה בהדא אתו לקמיה דרבינא אמר ליה זיל שפי לי דהא קבילת עליך בל אונסא דמתיליד בה אמר ליה רב אחא בר אחליפא לרבינ' אונס דלא שביא הוא אנגבל מלתא ומטת לקמי' דרבא אמר אונס דלא שביא הוא רב הונא ורב פפא בריה דרב יהושע זבון שומשמא אגודה דנהר מלכא סגא אגירו מלחי למעבריהו וקבילו עלייהו בל אונסא דמתיליד לסוף איסתבר נהר מלכא סב' נקטו מלחי אמרי להו אגירו אמאי ואפקינהו ניהלן דהא קבלינהו בל אונסא דמתיליד אתו לקמיה דרבא אמר להו קאתי קורבי מטלחי גלימה דאינשי אונסא דלא שביא הוא ולפי' צריך נקבלת האחריות ובקבלת האונס לברר הענין יפה כדי שלא יתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ומעשה היה בחד שמבר מרתף של יין לחבירו וקבל עליו המובר שלא יהיה עליו אחריות אלא אם תשבר שום חבית או תשפך והלוקח קבל עליו אחריו' היין אם יחמיץ ובא אנס והיו מתפחדין שמא יגנב היין קודם מכירתו והיה המובר אומר ללוקח אם מבור יגיע אז אחזיר לי המפתח ובטל המכירה והלוקח היה אומר אחריות הניסוך הוא עליך ולא אבטל המכר ונשאל על זה הרא"ש ז"ל והשיב דכיון דאיכא למידק הכי ואיכא למידק הכי שאני לא נתפרש הניסוך באחריות מי הוא אוקי ממונא בחזקת מאריה וכיון שהשוכר נודאי לא קבלהמעות על המוכר לברר שאחריות הניסוך על הקונה ע"כ מפני בלבולים שאפשר ליפול מחמת האחריות וקבלת האונס טוב הוא להיות הכל מפורש בשטר ושמע הכם ויוסיף לקח:

השער החמש עשרה בענין החגב נס"ד:

תנן בפ"ק דקדושין נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה ואמרי' בגמ' מנא ה"מ אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביה' ממנו' רבות עם ערים בבורות אשר ביהודה ואיבעיא להו אי בעינן שיהו בבורין בה או לא ואסיקנא דלא בעי' בבורין אבל חגב שיהו בבורין בה אז לא ואסיקנא דלא בעי' בבורין אבל חגב וקבי בעי' בלומר שצריך המקבה לומר לקונה קבי הבי אדעתא וקבי חגבא הבך מטלטלין דאית לי במקום פלוני ובחזיק

בהן

נהר אר"ע קנה להנהו מטלטלי או להנהו זוזי כלהיכא דאיתנהו ואינעיא להו שדה נמכר ומטלטלין נמתנה מהו ת"ש עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו אלמא שדה נמכר ומטלטלין נמתנה קנה וכן פסק בשתיהן הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מכירה ומדברי רש"י ז"ל נראה דדוקא אגב הוא דמהני אבל אם לא מהני כלומר דאמר ליה קני הקרקע וקנה המטלטלין עמו אבל הרא"ש ז"ל כתב דאם ה"ה כאגב וכן מבין דברי הר"ן והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ג מהלכות מכירה דכל זמן שהמטלטלין בגורן בקרקע לא בעי אגב נראה שהוא סובר דכיון שהקנה לו קרקע הוא לו כחברו והקונה לו ולא נתחווה דברו לאחרונים ז"ל דאם איתא דוקא בעומד אבריו או אבריו המשתמרת בדאי בפ"ק דמציע וכן כתב הוא ז"ל בפ"ד מהל' זכיה וגם הראב"ד ז"ל השיג עליו:

תנן במסכת פאה בפ"ג ומייתי לה בפ"ק דקדושין ובפ' לא יחפור אמר ר' עקיבא קרקע כל שהוא חייב בפאה ובנכורי' וכותבין עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות וכתב בעל העטור ז"ל ש"מ אריבא אמות דכתבינן לאו דוקא ורבה נמי הוה אקני ליה אגב סיפא דבייתה בדאי בפ"ק דקדושין ובפ' איזהו נשך ובפ' הגוזלות בספינ"ש"מ דפרוזבול ואגב חד דינא איתא להו ובי הייכי דאמרי' בפרוזבול בפ' השולח מזכה לו בתוך שדהו ואמרי' נמי השתא לו מקום לאגור וכיון' בותבין עליו פרוזבול הכא נמי לענין אגב בשאלה או בשכירות סני והוא דאחזיק ע"כ וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה דקרקע כל שהוא שאינו ראוי אלא לגעון בו מחט מהני ודברי מתפרשי' מפ"ק דקדושין וכתב נמי הרב ז"ל דבעי' מקו' מסויי' בדאמרי' בפונו של זה לפלוני ועמו מאה אמה בדאי' האיש בפ"ק דקדושין ועוד מדאמרי' בפ"ק דגטין נכסיו לעבדו יצא בן חורין שיר קרקע כל שהוא לא יצא לחירות אלא דכיון שאינו יכול לגרר הקרקע שהקנה לו לא קנה וכן משמע התם מפרשי' ז"ל והרב אבן מגאש ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל דחה דבריהם בחדושיו אם נפסקו בפ' הנודר מן הירק בקושיא חזקה' כאלו מוכח יבוקו' והרשב"א ז"ל נ"כ נמשך אחריו בחדושיו ובתשובה ואין כאן מקום להאריך לכתוב ראיותיהם והרולה לעמוד על עקרן של דברים יעיין שם בחדושיהם וכן כתב הר"ן ז"ל בפ"ק דקדושין בשם הרא"ה ז"ל:

ולענין אם אין לו קרקע כתב הריא"ף ז"ל בתשובה שאין סומכין על קרקע א"י שלא בהרשאות משום תקנה בדי שלא ישתקע ממון בני אדם אבל המופקדים ולא על דרך העקר תשובה לרבנו שמואל בר חפני ז"ל נהגו לכתוב בהרשאה מחלק המרשה בא"י שלא יחזיק בו המרשה ולא יקנה בו כ"א מקומו ידוע ולא ממוכר נמכרים והמורשה אינו קונה קרקע הניתן לו ולא המטלטלין שעל גביו וה"ה שליח והבי אמרי' בגמ' כי אתא בפק לאפיה עד תווך ולא נתחווה דבריו לרב בעל העטור ז"ל בהאי דבפק לאפי' עד תווך משו' דשמא בהנא המעו' ולא מפחד שמא יקנ' הקרקע שהקנ' לו דהיינו סיפ' דבייתי' והרב אלברצלוני ז"ל כתב יש שסומכין על ד' אמות שקונין לו בכל מקום דאמרי' בפ"ק דמציעא ויש סומכין על ד' אמות של קנורה וי"א דדוקא שיש לו קרקע וכן דעת הרב בעל העטור ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות שלוחין שמה שסומכין על ד' אמות של א"י שהם דברים רעועים ועוד האריך בזה וכתב הרמב"ן ז"ל בחדושי גטין בפ"ק שמה שהזכרתו הגאונים ז"ל לתקן אינו אלא נמי שאין לו קרקע שאז סומכין על ד' אמות של א"י אז אל קנורה ונראה לו לרבינו ז"ל שאף תקנתן שלגאוני' ז"ל אינה אלא במקום שאין ב"ה ידוע לכלם אלא אבל אם ב' וא' יש לו מקום ידוע ליאינמו וזה אין לו אבל במקו' שיש ב"ה ידוע לכלם אז בית הקברו' שקנו אות' מממון הבנור יכולין להרשו' אנגן ולהקנות מעקר הדין ולא מתקנתן של גאונים ז"ל למה זה דומה לאבר השותפין שאין בה דין חלוקה וכן האריך ז"ל בפ' חזקת בני מכר לו פרה מכר לו טלית וכתב ז"ל התם דבמקום דליכא אד אחר מהני דלית ליה אדעא מהמינין ליה ובלבד שלא יהא אב לאחרים בהודאתו בתוחה שעה וכן כתב הב"י מקורקוש ז"ל בשם ר"י ז"ל וכן כתב הרשב"א בתשובותיו בדברי הרמב"ן ז"ל שבתבתי מ"מ כתב שטוב הוא שיהיה לו קרקע ושגם סיים אותו שטוב הדבר' וגם כתב בדברי הרב בעל העטור ז"ל שבתבתי למעלה שיש לסמוך על המקום המושאל והמושכר שכל שבותכין עליו פרוזבול מקנין על גביו וכן כתוב בספר החשן בסי' קי"א שבשאלת מקום או בהשכרתו יעפיק:

ולענין מקומו של ב"ה כתבו בש' הרא"ה ז"ל בפ"ק דקדושין דמי שיש לו אב אינו יכול לזכות אגב ב"ה לפי שאין לו זכות בה שאעפ"י שמתחלה זכו אותה לכל העולם א"א לזכו' שלא לבולדין בדאי' בפ' מי בתרא אבל לא למי שלא היה בעולם שלא שהבן זוכה בה מכח ירושת אביו ונמצא שמי שיש לו אבאין לו זכות בב"ה ואנו בהסכמותינו הוכחנו מהכלל שלא לדון על פי הרמב"ם ז"ל בדין אגב וזה מועיל שאעפ"י שידענו שמן הדין אינו כלום רצינו לשעבד עצמנו בזה ולסמוך על המורים כן אעפ"י שהוא טעם חלוש ובדאמרי' בירושלמי בפ' שנועת העדים ע"מ שיש לי רשות לגבות מהמטלטלין לא בני אמר ר' מונא אין כתב ומר אע"ג דלית ביה דינא יהא בני וכתב בעל העטור ז"ל בנמאמר אגב בשם ר"ח ז"ל אם כתב הלוה למלוה אע"ג דלית ביה דינא יהא בני כלומר שאעפ"י שאינו מן הדין נתרצייתי לך שתגבה חוב זה בני מטלטלין וכן העגין לע"ד בזה שכיון שאנו יודעים שאינו מן הדין ונתרצינו בזה מבאי ממון הוא וקיים בל"ל ' בנרסי' בפ"ק דקדושין אינעיא להו שדה לא' ומטלטלין לאחר מהו ובעי' למפשט' מדתנינא עשור שאני עתיד למוד נתון לעקיב' בן יוסף כדי שיזכו בו לבני' ומקומו מושכר לו ודחינן שאני ר' עקיבא דיד בניים הוא ומדאמרי' שאני ר' עקיבא וכו' אלמא אבת דבנאתא דשדה לאפוטרופוס ומטלטלין ליתומים קנו דכי הייכי דבנאתא יד בניים אפוטרופוס נמי יד יתומים ואחרי' אומרי' דבנאתא שאני לפי שהבניים מוטלין עליו לפרנסן וכל שאין מעות נכים צריך לטרוח בשבילם ונמצא שיש לבנאתא טובת הנאה נמה שהבניי' זוכין בו והוה ליה כשדה ומטלטלין לא' מהן משא"כ באפוטרופוס ולא נתחווה דבריה' לרשב"א ז"ל ולהר"ן ז"ל והראשון אבלי עקר ולפי' בשמקנין מטלטלין ליתומים בותבין קרקע לאפוטרופוס ומטלטלין ליתומים אבל לקטן שאין לו אפוטרופוס לא:

השער העשרים בענין הנאמנות בס"ד:

גרסינן בפ' שנועת הדיינין ההוא דאמר ליה לחבריה מימנת לי כל אמת דאמרת לי לא פרענה אזל ופרעי בחפי סהדי אתי דהימני' טפי מנפשי' טפי מסהדי מי הימניה ופסקי רבותא כרב פפא ההוא דאמר ליה לחבריה מהימנת לי בני תרי אזל ופרעי' בחפי בני אלמא אמר רב פפא בני תרי הימני' בבי אתא לא הימני' מתקיף ליה רב נחמן בריה דרב יהושע בי אזלינן בתר רוב דעות ה"מ לענין אומדנ' דאמה דנפשיה בקיאי טפי אבל לענין עדות תרי כמאה ומאה כתרי אמר ליה בבתלת' ואזל ופרעיה בחפי אתרנעה כיון דבחית לדעות בחית והבי קא פסקא רבותא הלכתא ויש מקשים כיון דאמרי' תרי כמאה ומאה בתרי הוא לה עדות מוכחשת וקי"ל בעלמא דדוקא ממון בחזק' מארי' ותירץ הרב בעל העטור ז"ל דכיון דהאמינו בתרי העדים שבאו להעיד שפרעו הם המוכחשים שהרי הוא מכחישם פסלם לעדות זו וזה אפי' במלוה על פה ב"ש במלוה בשטר דלא מכי להשביעו דשטר בחזקתיה בדקאי קאי ודוקא בשהעידו שפרעו בפניה' אבל אם העידו שהמלו' הודה בפניה'

תקון סופרים

שנפרע מהימני דלא מסהדי מפרעון אלא עליה דמלוה קמי מסהדי כן כתב הריא"ף ז"ל בתשובה ודמה לותה לעדים זוממי' וכיון דאסהידו דאמ"להו לא מכי מלוה למימר לא אמרי לבו וכן דעת בעל העטור ז"ל ובעל החשן ז"ל נסי' ג' וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' ט"ו ז"ל זה שהאמין המלוה בשני עדים מה תהיה תקנתו בשיפרע יקרע השטר או יעיד זה המלוה על עצמו שנטל כל השטר שיש לו על פלוני או יעיד על עצמו שלא בפני הלוה שקבל כל חוב שיש לו מכל פלוני הר"ר יעשיה מטראני ז"ל כתב שאפי' להודאה גמי פסולין אלא אם פרעו בפניו"ד וכתבו נמותב תלתא כחדא הוינא ופרעיה קמן או הודה לו בפניהם דפרעי' והרמב"ן ז"ל היצק ואמר שאם אמר לו תהא נאמן לומר שלא פרעתיך אפי' הניח עדים והעידו שהודה בפניהם שנפרע אינם בלום לפי שהוא פסלם מכל אם המלוה התנה על הלוה ואמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני והניח עדים שהודה בפניהם שנפרע נאמנין ונספר הרומה כתוב שאם נאו עדי' והעידו שמחלו נאמנין דמחילה מלתא אחרית היא. והמדקדקין עושין סוגר מבתינת ידו של מלוה על שטר שיש בו נאמנו' ותו ליכא למיחש למידי ואם אחר שפרעו נטן הלוה אני פרעתיך בשטר התניתי עלי מכל אני רוכה עתה שתשנע לי בחב הרמב"ם ז"ל שמשניעו היבת ואם הודה לו שלם וכן בחב בעל העטור ובעל הטורים ז"ל וכתב בעל התרומה ז"ל שאפשי כך מועיל מה שבותתין בשטרות בלא שום שבועה קלה וחמורה לעולם שאז אין יכול להשביעו וכן כתב הרמב"ן ז"ל ובעל העטור ז"ל. מכל הנאמנות אין מועיל לפטור מחרם כמה ומהדרת הרמב"ם ופסי' פטרו בפירוש וכן כתב רבינו האיי גאון ז"ל נתב נה משום דלא האמינו לגזול ואם לא גזלו אין החרם חל ואם גזל יחזיר וכתב הרמב"ן ז"ל דנאמנות שאם לא מהני לאכחושי חד שהדא והרא"ם ז"ל דחה דברו בפ' הכותב וכן כתב בשם ר"ח ז"ל דנאמנות שאם מהני בנגד עד אחד:

ולענין נאמנות אי נעים קנין או לא בחב הרמ"ה ז"ל דאי נשעת הלוחה אמני לא נעים ונשלא בשעת הלוחה נעים קנין והרא"ם ז"ל כתב דלא נעים קנין שהרי האמינו לפסול כל העדים שפרעו ותנאי שבממון קיים ודאמי לאדם האומר אל תפרעני אלא בפני פלוני שא"כ אלא קבלה לבד וכן כתב בעל התרומות דלא צריך קיום. ודינו של הראש ז"ל קשה עלי שלפסול עדים לא נעי קיום דהא נקבלת פסול נעי קנין בדאי' בפ' זה בורר ונאמן לך הוים מחלוקת דר' מאיר ורבנן ואע"ג דהלכה כחכמים הא אמר' האם דדוקא לאחר גמר דין הוא דאין יכול לחזור בו והכא אמן לך הוא וקיד' גמר דין הוא וא"כ קנין נעי דנקנין אמר' האם דאין לאחר קנין כלום ובפ' הפועלים דאמרי' דמות סומר הנס להיות כשואל אמר שואל נשקנו מידו אר' יוחנן אמר אפי' אימא בשלא קנו מידו בהיא הנאה קא נפיק עליה קלא דאינים מהימנ' הוא ומשעבד נפשי' דאף ר' יוחנן דאמר דלא נעי קנין דדוקא בהיא הנאה וקודם שלוה אמרי' בהיא הנאה דקא מלוה ליה גמר ומשעבד נפשי' אבל אחר שלוה גמשי משעבד נפשיה השתא"ם אם לא בשעלם הזמן ושאל ממנו שיתרך לו הזמן והתנה עליו הנאמנות דאז לא נעי קנין דאמרי' בהיא הנאה דקא מרחיב ליה זמנא גמר ומשעבד נפשי' בך גרס' לי לע"ד על כן נראין דברי הרמ"ה ז"ל נכונים:

תנן בפ' הכותב כתב לה נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביע' אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאי' בירשות' נדר ושבועה אין לי עליך ועל יורשיך ועל הבאי' בירשות' לא יכול להשביע' לא אותה ולא יורשיה ולא הבאים בירשותה: אותם יורשין משביעין אותה ואת יורשיה והבאי' בירשות' נדר ושבועה אין לי ולא ליורש ולא לבאים בירשותי עליך ועל יורשיך ועל

הבאים בירשותך אינו יכול להשביעה לא הוא ולא יורשיו ולא הבאים בירשותו לא היא ולא יורשיה ולא הבאים בירשותה: תוספתא אין הן הבאי' בירשותה כל שמבר להם אי שתנה להם במתנה אמר רבא אמר ר' חייא בלא נדר ובלא שבועה הוא אינו יכול להשביעה אבל יורשין משביעין אותה בלי נדר בלי שבועה בין הוא בין יורשיו אין משביעין אותה הבי קאמר לה מנקית משבועה שלא ר' זבאי אמר עוקבא בין בלא נדר בין בלי נדר מנכסי הוא אינו יכול להשביעה אבל יורשין משביעין אותה מנכסים אלין בין הוא בין יורשיו אין משביעין אמר רב נחמן אמר רב שמואל משום אבא שאול בן אמה מרים בין בלא נדר בין בלא שבועה בין בלי נדר בין בלי שבועה בין מנכסי בין מנכסים אלין בין הוא בין יורשיו אין משביעין אותה אבל מה בשאמתא דמתני' אבל ר"ח ז"ל ובעל התוספות ז"ל פסקו דאפי' פטרה בפי' מן היורשי' נשבעת וכן דעת בעל העטור והרא"ש ז"ל מנמעם בדבר ובספר החשן פסק הריא"ף ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' ט"ו מהלכו' מישות ומיהו בפי' מה שכתב בעל העטור ז"ל שלא אמרה ר"ח ז"ל אלא בשאמר בן בלא אמינה ובלא קנין אבל אם כתב בעל העטור ז"ל וכן פסק הריא"ף ז"ל שלא כתב בזה אלא שבועה אפי' מן האומים והכי אעפ"י שלא כתב בזה בלא שבועה אלא שבועה בלא מפרש בירו שלמי נהא דר' עקיבא יצתנו ליורשים שבגן בריבון שבועה הבא עכשיו שפטרום מן השבועה זו תורה וזו אינה תורה ש"מ שאם פטר הלוה למלוה לבנות בלא שבועה בזה מן היתומים שלא בשבועה ואם כתב לו שהאמינו עליו ועל בחו יורשיו בכלל בני כחו הן ובן כתבו"ר"ף ז"ל בתשובה דיורשין ומקבלי מתנה בכלל בני כחו הן אבל אם אמר עלי ועל יורש אין מקבלי מתנה בלוקח בכלל והרמ"ה ז"ל כתב שאם לא אמר הבאים מבחו אלא הבאים בירשותו אין היורשין בכלל אלא לוקח אלא מסתבר לבעל החשן ז"ל וכתב הריא"ף ז"ל שאם כתב המלוה נאמנו' ללוה שאם יטען שפרע שיהא נאמן שאם את המלוה ובאו יורשיו לבנות אבל אם הלוה פרעתי את אביכם נאמן ונפטר בשבועת היסת ואי פטר ליה אף משבועה מהימן אף בלא שבועה והאריך בזה בהלכותיו ובתב שכך דבר רבינו האיי גאון ז"ל וכתב הרא"ש ז"ל שאם את הלוה ואמרו בניו אבינו בוה לפני מותו ששטר שביד המלוה פרוע הוא אינם נאמנין לפי שלא האמין לא את אביהם. ולענין אי מהני נאמנו' לבני לקוחות אם לא פלוגתא דרבנותא היא והרמב"ם ז"ל כתב בפ' ט"ו מהל' מישות דלא מהני וכן היה דן הרא"ש ז"ל משום דנפישי דמאי וכו' דאמי' בחשן נסי' ע' בתב בעל העטור ז"ל והלכתא אין לסופר לכתוב נאמנות ושטר סופרה דשטרא אלא א"כ נמלך בנעלים ולא אמרי' טעות סופר הים אלא בהאריות ועל כן בותתין בשטרות ועל הנאמנו' וכן כתב הרב בל נרבונאי ז"ל לרבינו האיי בחון ז"ל האי מאן דמקבל עליה למבתב שטרא בכל לישנא דזכותא אע"ג דלא ידע סהדא לחזוקי כראוי כיון דבתב ביה אחרישא שטרא דין קבילת עלאי בחמר כל שטרות דבהיגין בישראל דלא בחבמתא ודלא בחופסי דשטרי קמי לבל כללות דרחות עניניה אבל מתנאין בנון נאמנות בהלוחה אי נמי בטול מודעי נמתנה לא חייבי ביה עד דמפרשן ושטרא מעליא לבל מילי דהוו בנופא דשטרא והאי דקאמר רבינו האיי גאון ז"ל דשטרא מעליא לבל מילי פי' שלא אמר שבין אמתנו העדים מה שלא אמר להם דהוו להו רשעים ועדותן פסולה לבר בתב ז"ל שבין שדרך לכתוב כך בכל שוברא דשטרא שאינן פסולין והשטר בלו כשר ואותו מתנאי אינו בלום אא"כ בתבו שבך אמר להם בפירוש ותו לא מידי. ועוד יש בנאמנות דברים אחרים

והרבה

והרבה דינים ורחיתי לקבר שלא לבחת מכונת המחמר הזה שאין כונתי להיותו חבור לדיינין אלא חבור לסופרים ובמה שהוא תלוי במלאכתם ובאומנותם ובזה די:

העשר האחד ועשרים בענין התנאים בפ"ד בריך שלא יתנה על מה שבתוב בתורה ואם התנה יש כח שמתקיים ויש כח שמעשה קיים ותנאי בטל:

בפ"ק דקדושין ובפ' הזהב ובפ' יש נוחלין תניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאי בטל דר"מ ר' יהודה אומר בתנאי של ממון דברו קיים וק"ל כר' יהודה ואין כאן מקום להאריך לכתוב מפני מה תנאו בטל והיא מקודשת כיון שהתנה בן בפ' לפי שאין הבועה בזה המחמר להודיע דיני הקדושין אלא דיני חלוקות התנאים והרובה לעמוד על עקרן של דברים יעיין בחדושי מ"ז הרמב"ן ז"ל בפ' יש נוחלין · ירושלמי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה תנאו קיים ע"מ שאם אמות לא תהא זקוקה ליבם הרי זו מקודשת ותנאי בטל וא"ל דעונה לאו דוקא וכדי נסבה דר"מור' יהודה מודו בהכי דתנאי בטל ומעשה קיים דאינו דבר שממון ואנן בפ' הכותב כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך בפירותיהם ובפירי פירותיהם בחייך ובמותך ה"ז אינו אוכלפירו בחייה ואם מתה אינו יורשה רשב"ג אומר אם מתה יורשנה מפני שהתנה על מה שבתוב בתורה ואמר רב הלכה כרשב"ג ירושלמי אמר רב אסי אין דבתבין אי מיתת בלא בני כל מודלא תנדר לבי נשא תנאי ממון הוא וקיים וכתב הריטב"ץ ז"ל ולית הלכתא כרב דק"ל דבר של ממון תנאי קיים ובקבא נסחאות נמצא והלכתא כהב וכתב הרמב"ד שזו גרסת גאונה והאריך הרבה בזה וב"ח ור"י ובה"ג ז"ל פסקו כרשב"ג והרמב"ן ז"ל כתב בספר שלו שהנסחא המדוקדקת שראה בכתיבת רבנו הריטב"ץ ז"ל היא דלית הלכתא כותיה דרב ובספר העטור האריך בתירוצין וקושיות וכתב הרמב"ן ז"ל דכל סברו החולקים על רבנו בפסק הזה כלם פורחות באויר הסברות המשונות והקושיות הגדולה שבכלם שמקשים בזה הוא שכמו שאין אדם יכול להתנות שלא יירש אביו אפי' קבל בקנין וכמה חזוקין אם מת יורשו כן הדבר הזה והוא אומר דהא לא דמיא לה משו' דמתני' דהכותב מוקמי' לה בדכתב לה בעודה ארוסה ומייתו עלה דרב בהנא נחלה הנחה לו לאדם ממקום אחר אדם מתנה עליה שלא יירשנה והרא"ש ז"ל כתב כיון דליכא ראיה בתורה אית לן למימר כל תנאי שבממון קיים ובפ' הזהב אחמר האומר לחברו ע"מ שאין לך עלי אונאה רב אמר יש לו עליו אונאה ושמואל אמר אין לו עליו אונאה ואמר רב ענן לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל ע"מ שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה' ע"מ שאין בו אונאה' הרי"ש בו אונאה' ובפ"ק דמכות אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חברו ע"מ שלא תשמטנו שביעית שביעית משמטתו והא והא לאו משו' דמתנה על מה שבתוב בתורה תנאו בטל הוא דהא דבר של ממון הוא וטעמא הוא כדפרשי' ז"ל נמס' מכות והרמב"ן ז"ל בפ' הזהב בחדושיו דבשהוא מתנה עמו אין לו עליו אונאה' או שלא ישמטנו הוא מתנה עליו ושלא יתבענו לא בהונא' ולא בחובו אבל בשאומר לו ע"מ שאין בו אונאה כלומר שלא יהא נמקח זה דין אונאה על ברחו יש בו דין אונאה שהרי התורה חיינתו וזה בא לעקור דברי תורה וכן בשלא תשמטנו בשביעית הוא אומר שלא תשמטנו והתורה חיינתו להשמיט וזה בא לעקור דברי תורה ובסוף פ' שני דפאה שנינו שהקונה ע"מ מה שאני שובה אני נוטל יש לו שבחה בלו' שחייב בשבחה ומפורש התם טעמא בירושלמי משום דהוי מתנה על מה שבתוב בתורה ותנאו בטל · ובפרק המגרש ה"ז בטיך ע"מ שתאכלי בשר חזיר ואם היתה זרה ע"מ שתאכלי בתרומה ואם היתה נזירה ע"מ שתשתה יין בתקיים התנאי ה"ז נט ואם לאו אינו נט וקא מקשי' התם ותיפוק ליה דהוי מתנה על מה שבתוב בתורה וכל המתנה על מה שבתוב בתורה תנאו בטל אמר רבינא כי אמרי' מתנה על מה שבתוב בתורה תנאו בטל כגון שאמרה בסותה ועונתה דודאי עקרא אבל הכא מי קאמר לה לא סגי' דלא אכלת לא תיכול ולא תגרש ובפ' יש נוחלין תנן האומר אם פלוני בני בכורי לא יטול פי שנים אם פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שבתוב בתורה ומקשי' נמא לימא מתניתין דלא בר' יהוד' דאמר בדבר של ממון תנאו קיים ומתרצי' דאפי' לר' יהודה התם נעבא וקא מחלה הכא לא קא מחיל כלומר שהבכור והיורש אינם מוחלין אלא בירושת אביהם ולא בחלק בכורה והאי דקאמר הכא לא קא מחיל לאו משמע דאי מחיל מהני אלא אפי' מחיל בקנין לא מהני וכמו שכתבתי למעלה וכן כתבו בפ' הבותב ובפ' יש נוחלין והרמב"ם ז"ל כתב בהל' אישות בפי"ב דבתנאי דירושה לא מהני תנאה אע"ג דהוא ממון משום דכתיב ביה לחקת משפט ובפ"ב דנזיר תנן הריני נזיר על מנת שאהא שותה יין ומטמ' למתים ה"ז נזיר ואסור בכלן וקא יהיב טעמא בגמ' התם משום דהוה מתנה על מה שבתוב בתורה וכל המתנה על מה שבתוב בתורה תנאו בטל ותניא נמי בותי' דרבא וכו' בדאי' התם והאי נמי דתנאו בטל נראה משום דאינו דבר של ממון ומשמע מהתם דדוקא בדאמר בלישנא דע"מ אבל אמר בלישנא דאחוץ אפי' בדבר שאינו של ממון תנאו קיים ור' יהושע בן לוי קאמר התם דאחלוק היה ר' שמעון אף בראשונה כלומר על האי מתני' ואע"ג דהוה מתנה על מה שבתוב בתורה משום דהאי ע"מ בחוץ דמי וכן כתב הרמב"ן ז"ל בחדושין בפ' יש נוחלין ומשמע מינה דאם אמר הרי את מקודשת לי חוץ שאין לך עלי שאר כסות ועונה אין עליו שאר כסות ועונה ואע"ג דתניא בותיה דרבא הוינו משום דאמר לה בלישנא דע"מ אבל אם אמר לה בלישנא דאחוץ דאפי' הכא מודה ודאמרי' בבדבר של ממון תנאו קיים דוקא כשיעשה התנאי בהלכתו ובמשפטו והדברי' הבריכין בתנאי הם עשה ושלא אין · תנאי בפול · ותנאי קודם למעשה · ותנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר · ואין קודם ללאו · ותנאי שיכול לקיימו ע"י שליח · ותנאי שאפשר לקיימו וכל תנאי שאפשר אחר מהם אינו תנאי:

תנאי בפול דתנן בפ' האומר בקדושין ר"מ אומר כל תנאי שאינו בתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמר ויאמר משה אליהם אם יעברו ובתיב ואם לא יעברו ר' חנינא בן גמליאל אומר בריך היה הדבר לאומרו שאמלא בן יש בשמע שאף בחרב בנשן לא נחלו וגרסי' בפ' מי שאחזו אתקין שמואל בנטא דש"מ אם לא מתי לא יהא נט ואם מתי יהא נט ומסקנא אמר רבא אם לא מתי לא יהא נט ואם מתי יהא נט ואם לא מתי לא יהא נט וטעמא דמקרי' אם לא מתי לא יהא נט משום דלא מקדים אינש פורענותא לנפשיה ואם מתי יהא נט ואם לא מתי לא יהא נט משום תנאי בפול ומשום הן קודם ללאו ותנן נמי בפ' מי שאחזו ה"ז נטיך ע"מ שתשמטי את אבא שתי שנים ע"מ שתניקי את בני שתי שנים אעפ"י שלא נתקיים התנאי ה"ז נט לפי שלא אמר אם תשמטי ואם לא תשמטי אם תניקי ואם לא תניקי דר"מ והחכמים אומרים אם נתקיים התנאי ה"ז נט ואם לא נתקיי' התנאי אינו נט · ובענין תנאי בפול אי בעי' בממון כמו בנטין וקדושין כתב בספר העטור בחות תנאי דבעי' תנאי בפול בין בממונא בין באיסורא וכל דקדוקי תנאי וכתב שכן הורו גדולי הגאונים הראשונים ושכן כתב רבינו משה בן רבינו חנוך ז"ל בתשובה ושכן ראוי להורות וכן פסק בה"ג ז"ל וכ"כ ג"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' אישות ובהל' מכירה בפי"ח ובפ"ג מהל' זכיה ומתנה ונתנו טעם לדבריהם שכל דיני תנאי' מבני גד ומבני ראובן אינו למדין מאתם וכן פסק ר"י ז"ל והרא"ש ז"ל בפ"ק דגדרים וכן כתבו בספר ר"ת ז"ל שכתב בתשובה בענין אחיו ז"ל אבל הריטב"ץ ז"ל כתב בתשובה דלא בעי' תנאי בפול

אלא בנטין וקדושין וכ"כ הרשב"ם ז"ל והרמב"ן ז"ל כתב בהל' גדרים שלו ובפ' מי שתחזו ובפ' יש נוחלין דסוגיין בעלמא דר' מאיר יחידאי הוא ורבים פליגי עליה ואע"ג דאתקיין שמואל בגטה דש"מ תנאי בפולא כר"מ לרווחא דמילתא הוא דאתקין הבי דס"ל דילמא איכא מאן דס"ל כר"מ אבל נשאר מילי לא נעיין תנאי בפולא וכמו שהאריך במקומות שהזכרתי ובפ' האומר בקדושין ג"כ ואין כאן מקום להאריך והרוצה לעמוד על עקרן של דברים יעיין במקומו שהזכרתי וכ"כ הרשב"א ז"ל תלמידו והר"ן ז"ל הביא שתי הכתות ולא הכריע והראב"ד ז"ל כן דעתו דבממון לא נעי' תנאי בפולא ונתן טעם לדבר שאיך אפשר שיתן אומכר על תנאי שיעשה לו כך וכך ואם לא בפלו שיהיה התנאי בטל והמעשה קיים אבל בגטין וקדושין א"א כמפליג בדבריה וכמו שהאריך בהשגותיו פ"ג מהל' זכיה:

תנאי קודם למעשה דתנן בפ' הפועלים כל תנאי שמעשה נתחלתו בטל כיצד דת"ר בפ' מי שתחזו ה"ז גטך והנייר שלי איני מגורשת ע"מ שתחזיר לי את הנייר מגורשת מתי שנא ריש ומתי שנא סיפא ותירץ רבא משו' קוד' לתנאי ותנאי בטל ומעשה קיים והוא לה מגורשת אבל הנייר שלי במתי בו מגרשה ותנן נעי' ונתן נידה וליכא ומעשה קוד' לתנאי בלומר שהקדים נתינת הגט ואחר כך התנה ואין מעשה הוא מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' גירושין שבתב אבל אם אמר לה הרי את מקודשת לי בדינר זה ונתן הדינר לידה והשלים התנאי ואמר לה אם תתני לי מתתים זוז תהא מקודשת לי ואם לא תתני לא תהא מקודשת הרי תנאי בטל מפני שהקדים המעשה ונתן נידה ואחר כך התנה ע"כ ורש"י ז"ל לא פירש כן והקשו על דבריו מדמקשי' בפ' מי שתחזו בני תקנתה דשמואל בגטה דש"מ ולימא לא יהא גט אם מתי ומהדרי' נעי' תנאי קודם למעשה משמע דאין הדבר תלוי בנתינת הגט אם קדמה או נתאחרה דאם הדבר היה תלוי בכך היה להם לומר הכא במתי עסקינן שהזכיר התנאי ואח"כ בנתן הגט אלמא אין הדבר תלוי בנתינת אלא בזכירת התנאי שיהיה זכירת התנאי קודם למעשה כלומר אם תתני לי מתתי' זוז תהא מקודש' לי דאז הוי תנאי קודם למעשה אבל אם אמר לה תהא מקודשת לי אם תתני לי מתתי' זוז מעשה קודם לתנאי ודבותא בגטין הרי את מגורשת ממני אם תחזרי לי הנייר הוי מעשה קודם לתנאי ואם אמר לה אם תחזירי לי את הנייר תהא מגורשת ממני הרי התנאי קוד' למעשה וכן בכל התנאים ודברי הרמב"ם ז"ל דחאוס הרמב"ד ז"ל והר"ם הכהן ז"ל בהגהותיהם והר"ן ז"ל בפ' האומר בקדושין: והתי תנאה הכי הוי בנני גד ובני ראובן אם יעברו הוי תנאה ונתתם לאם הוא מעשה וכתב ר"ח דהתי גמי כהילכתא הוא אע"ג דלא אסכחן לה אלא בר יהודה בדתי בעטור:

תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר דהא ר' אלא בר אהנא מתרץ הרי דע"מ שתחזיר לי את הנייר והרי הנייר שלי דמקשי' מתי שנא ריש ומתי שנא סיפא משום דהוי תנאי ומעשה בדבר אחד ותנאי בטל ומעשה קיים אבל אם אמר לה הרי את מגורשת והנייר שלי לא נתן לה כלום ואינן נעי' ונתן נידה ולבסוף אלמא משמע מדבר אחר אבל בדבר אחד ומעשה בדבר אחר בכולהו תנאי דאמרי' הרי את מגורשת ע"מ שתניקי את בני או שתתני לי מתתים זוז או הרי את מקודשת ע"מ שאדבר עליך לשלטון ובו' דהוי מעשה בדבר דהיינו גירושין וקדושין ובו' והתנאי בדבר אחר דהיינו הנתינה או ההנקה או הדבר ודומיהם והרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' אישות לא הזכיר בענין דיני התנאים אלא ד' דברים תנאי בפולא ואין קודם לאלו ודבר אם אפשר לקיימו ותנאי קודם למעשה אבל תנאי בדבר א' ומעשה בדבר אחר לא הזכיר והר"ם הכהן ז"ל הגיה עליו ובחדושי הרמב"ן ז"ל בפ"יש שחלין בני את תרוג זה נתון לך בתנה ע"מ שתחזירהו לי מקשי והא הוי תנאי

ומעשה בדבר אחד ותירץ דהכיא דא אחרא בר אהנא אמרה ולא הלכתא היא וכן דבא דאמר דמשום דמעשה קודם לתנאי הוא משום מאן דאמר ר' הוא דאמר כל האומר על מנת באומר מעכשו דמי ואפשר דהרמב"ם ז"ל נקט הא דהכא דמעשה קוד' לתנאי בדוק דהא אתם לן תנא הכי בפ' הפועלים דתנן בלתנאי שמעשה בתחלתו בטל אבל אם ההיא דרב אדא בר אהבה אלמא הלכתא היא ולפי' בתב הרי' דרבה ולא בתב ההיא דרב אדא בר אהבה בנ"ל סיוע לדבריו אבל הר"ם הבהן ז"ל פי' דההיא דאתרוג באומר ע"מ הוא ואומרא"מ באומר מעכשו דמי וכ"כ הרשב"א ז"ל אלא שראיתי להרמב"ן ז"ל לא ירבה בזה ובתוספות תרצו ההיא דאתרוג במעשה קודם לתנאי ורש"י ז"ל בפ' האומר כתב דה' דינין ילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן תנאי בפולא והן קוד' לאלו ותנאי בדבר ומעשה בדבר אחר ותנאי קודם למעשה ושאפשר לקיים המעשה ע"י שליח וכ"ב ר"ח ז"ל:

הן קוד' לאלו כדאמ' בני אתתקין שמואל בגטה דש"מ אם לא מתי לא יהא גט ואם לא מתי לא יהא גט משו' הן קודם לאלו ובענין הכותב גט לאשתו ואמר לה אם נאתי ואם לא נאתי ביכד יתנה אם יאמר אם לא נאתי יהא גט ואם נאתי לא יהא גט או אם אם נאתי לא יהא גט ואם לא נאתי יהא גט המעשה הוא יהא גט או אם נאתי ואמר לי א"מ מורי הרב גר"ו כי היו דברים בינו ובין הרב ר' יצחק בר ששת זלה"ה בזה ושהרב ז"ל היה מסופק בזה אבל הדעת מברעת דיהא גט הוא המעשה דתנאי קודם למעשה הוא קיום הקידושין והגרושין והתנאי הוא אם אתני אז אם אבוא וזולתם ועל כן כריך לומר אם לא נאתי יהא גט ואם נאתי לא יהא גט דהתנאי הוא אם נאתי ואם לא נאתי והמעשה הוא יהא גט ואם נעשה נהפך יהא התנאי בטל דהמעש' הוא קיו' הגרושין והרב בעל העטור ז"ל נסדור התנאי אי לא אתינא עד תלתין יומין מעכשו להוי גטא ואי אתינא עד תלתין בטל ההוא גטא ונכון הוא ואין בריך בזה שום שנוי ולא שום תוספת וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות גרושין והובא לגרש על תנאי וכו' כיצד כגון שיאמר לה אם לא נאתי מכאן ועד ל' יום ה"ז גט ואם נאתי בתוך ל' יום לא יהא גט וכ"כ בעל הטורים ז"ל בסדר אבן העזר בסי' קמ"ה:

תנאי שיבול לקיימו על ידי שליח דתנאי בני גד ובני ראובן יכולים היו לקיימו ע"י שליח לשכור חיילות ולעבור לפניהם ובפ' מצות חליצה אמרי' דחליצה מוטעית כשרה אי זוהי חליצה מוטעית ח"ר יוחנן בל שאומרים לו חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז וקאמרי' עלה בפ' המדיר מכדי כל תנאי מהיכ' גמרי' לה מבני גד ובני ראובן תנאה דאפשר לקיומי ע"י שליח כי התם הוי תנאה תנאה דלא אפשר לקיומיה ע"י שליח כי התם לא הוי תנאה והר"ם הכהן ז"ל השיג על הרמב"ם ז"ל שלא כתב דבר זה בכלל הדברים הבריכין בכל תנאי וכתב עליו דתנאי שאפשר לקיימו ע"י שליח הלכה פסוקה הוא דמתנאי שא"א לקיימו ע"י שליח חזי' חליצה מוטעית כשרה ובן מוטע' פסול משו' דאפשר לקיימו ע"י שליח כי התם וא"ל שרבי' ז"ל לא כתב זה בכלל התנאים משו' דבדוכתא בפ' מצות חליצה לא קא יהיבי הא' טעמא דלאו דאמבא הוא ועוד דהתם בפ' המדיר סבר ר"ל למימר דחליצה מוטעית הני חלוץ לה ובכך אתה בונסה ומהדרי' עליה אמר ר' יוחנן אני שונה בין שנתכון הוא ולא נתכונה היא וכו' חליצתה פסולה גר שיתכונו שניהם וכו' אלמא דטעמא משום כוונה הוא וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות חליצה חליצה מוטעית פסולה כיצד כגון שאמרו לו חלוץ לה ובכך אתה בונסה או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא ואינה מפסדת עליך כלום ואם אירבה אח"כ ליבם ויבינה בדברים אלו פסולה אבל אם הטעוהו ואמרו לו חלוץ

לה

לה ע"מ שתתן לך מחתי' חז' על תנאי כך וכך מעפ"י שלא נתנה לו ולא נתקיים התנאי חליצתה כשרה שהרי נתכוון להלוץ לה הרי שתלה הרב ז"ל בכונה ולא בתנאי שתפשר לקיימו ע"י שליח ועוד מדאמרי' בפ"ר"נ כ"ע יש תנאי בחליצ' והכא בתנאי כפול קא מפלגי וכו' ונעל העטור דמייתי מגיה רחי' ופייעתא דבעי' תנאי שיכול לקיימו ע"י שליח ולא הבנתי דברי' אלא שאם דעתו לומר לא סלקא הכי כפ' מכות חליצה מ"מ כיון שכל גדולים אלו רש"י ור"ח ור"ם הכהן ובעל העטור זכ"ל שברי הכי רחוי לסמוך עליה' והרמב"ן ז"ל ג"כ דעתו כדבריה' ור"ח ז"ל כתב במסכת נטין סוגיה דשמעתא בעי' תנאי כפול ואין קודם ללאו ותנאי קודם למעש' ותנאי בדבר אחר ומעשה בדבר אחר ותנאי שתפשר לקיימו ע"י שליח:

תנאי שתפשר לקיימו תנן בפ' הפועלים כל שתפשר לקיימו בסופו והתנה עליו בתחלתו תנאו קיי' ואמרי' בגמרא אמ' רב טבלא אמר רב זו דברי ר' יהודה בן תימא אבל חכמים אומרים אעפ"י שא"א לו לקיימו בסופו והתנה עליו בתחלתו תנאו קיים דתניא ה"ז נטיך ע"מ שתעלי לרקיע ע"מ שתרדי לתהום ע"מ שתבלעי קנה ע"מ שתביאי לי קנה בת מחה אמה ע"מ שתעברי את הים הגדול ברגליך אם מתקיים התנאי ה"ז נט ואם לאו אין זה נט ר' יהודה בן תימא אומר כל שתפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו א"א כמפלג בדברי' וכשר אמר רב נחמן אמר רב הלכה כדברי ר' יהודה בן תימא אמר רב נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא דקתני כל שתפשר לו לקיימו בסופו והתנה עליו מתחלתו תנאו קיים הא א"א לו לקיימו תנאו בטל ש"מ ואיתא נמי בפ' המגרש ורש"י ור"ח ז"ל ולא בתני הא נמי לא משום דלא ס"ל הוא דלא בתני ליה דהא הלכה פסוקה הוא אלא דלא כתב אלא תנאי דגמרי' מבני גד ובני ראובן והא ליתיה בהו ולפי' לא בתנוהו והרמב"ם בתנו אעפ"י שהביא אחרי' ירושלמי לבעל מחינו כל דבר שא"א לקיי' והתנה עליו מתחלתו לא נתכוון זה אלא להפליגה בין שאמר בכתב בין שאמר על פה כל המתקיים בכתב מתקיים על פה כל המתקיים ע"פ מתקיים בכתב:

ובל תנאי שאסר אחד מהדברים הללו תנאי בטל ומעשה קיים כדאמרי' בבי אמר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי אחר בסות ועונ' ובני ע"מ שאחזירי לי הגייר דאבן דהוא מקודשת ומוקמי לה בגמרא משום דהוי תנאה ומעשה בדבר אחד א"נ משום דהוי מעשה קודם לתנאי וכ"כ כל המפרשים ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות אישות וחפי' בגט:

וממה שבארי שאדע הוא דכל הני דקדוקי ליתנהו אלא בתנאי עם חבריו אבל בתנה עם שלוחו לא בעי תנאי כפול ולא אחר תנאי לפי שלא נעשי שלוחו אלא כמה שגר מתוך דבריו ודייקי לה מדתנן בתנו ותנו לאשתי אם לא נאתי מכאן ועד י"ב חדש בתנו בתוך י"ב חדש ונתנו אחר י"ב חדש אינו גט והא הכא מעשה קודם לתנאי הוא אלא דכיון דהוא ע"י שליח לא בעי דיוקי דתנאי וכ"כ בעל העטור ז"ל והרמב"ן ז"ל בחידושיו בפ' מי שנטלו והר"ן ז"ל בפ' האומר בקידושין אעפ"י שהרשב"א ז"ל מגמגם בדבר בחדושי גטין שלו ואין הפרש בין אם התנה הבעל או האשה או המוכר או הקונה או הנותן או המקבל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' אישות ובפ"ג מהל' זביה ומע"ג בבפ' נשך אמרי' כיון דלוקח בעי לאתנויי ולא מתני פטומי מילי ובני גט אמרי' אתם בחמיה בדידה קיימא למשדי תנאה בגטה וכו' והרב בעל העטור ז"ל לא כתב כדברי הרמב"ם ז"ל בחות תנאי בחלק עשירי ממנו שכתב שם והלכתא כל היכא דמוכר בעי אתנויי ולוקח הוא דאתני א"ל לוקח בעי אתנויי כגון אחרי' וכיוצא בהן ואתני מוכר פטומי מילי ניהו ואינו תנאי אא"כ עשאו מי שבעליו להתנות וחפי' התנאי בשעת מעשה ע"כ ורחוי

לחוש לדברי הרב ז"ל כ"ש היכא דאיכ' אפוקי ממונא וכן נראה שהיא דעת הרא"ש ז"ל בספר החשן בסי' ח"י וכ"ע שם ומיהו יש דברים דלא בעי' תנאי אלא גלוי דעתא כי ההוא דזכין ניכסיה אדעתא' למיסק לארעא דישראל והוא דזבניהו לנכסי' סליק ולא אהדר ליה וכו' וכן הא דבפ' אלמנה נזונית בהיא בכורתה דהוא בנהרדעא וכו' ויש דברים שאפי' בלויי דעתא לא בריך כהא דאמרינן בפ' האשה שנפלו לה נכסים והוא דשמע שמת בנו וכתב כל נכסיו לאחר דאמר שמעון בן מנסי' אלו ידע שבנו קיים לא כתב בבפ' אעפ"י ובפ' יש נוחלין ובפ' מי שמת וכ"כ בפ' מי בנטין הרמב"ן והרשב"א והרא"ש זכ"ל:

גרסינן התם כל האומר ע"מ כאומר מעכשו דמי ונחלקו

תנות העולם בזה אם כאומר ע"מ בעי' תנאי כפול או לא שהריא"ף ז"ל כתב דבי בעי' תנאי כפול היינו בתנאי אבל בע"מ לא בעי כפילה ולא תנאי למעשה בדאית' בהלכותיו בפ' מי וכ"כ בתשובה וכן כתבו בשם הרב הגדולי ובשם תשובת רבנו האיי גאון ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' איסורות דע"מ לא בעי' שום דיוק דתנאי אלא שבריך שיהיה תנאי שיכול לקיימו והרא"ב ז"ל נתן טעם לדבר אמאי בעי' בתנאי כלהו דיוקי ובע"מ לא בריכי דתנאי שע"מ או של מעכשו דמהשתא אחיל המעשה בתנאי הוא דאחיל והתנאי והמעשה נאים כאחת ושוב אינו נעקר ע"כ אין הדיוקין מעכבין בו אבל תנאי בלא שהתנאי הוא בו לבטל המעש' שלא יחול מעתה אין בו כח לבטל המעש' שלא אם כפל תנאו והרמב"ן כתב על סברות אלו אבלות אבלות של תשובות מהמשניות וסוגיות ותוספתא וירושלמי ובם הר"ם הכהן ז"ל הגיה על הרמב"ם ז"ל ומפני שרוח' שכך היא סברת הריא"ף ז"ל ורבנו האיי גאון ז"ל דאק להעמיד בה חזון ובסוף דבריו כתב שבריך לעשות לו רב בזה ובם הרשב"א ז"ל הבריך בזה עיון ור"ח ז"ל כתב על ההיא דאתקין שמוא בנטה וסוגיא דשמעתא אייבי בע"מ אלמא דס"ל דבבל התנאים בעי' שיהא בה כל דין תנאי וכתב הרא"ש ז"ל שכן הסכימו כל חכמי מרבו ובן עמה דבר' ובפ"ק דקידושין כתב הרמב"ן ז"ל שהאומר לחברו שדי מכורה לך ע"מ שאחן לך מאתים זוז אחוזר בזה ובזה ולא מבי זוכה למימר הריני כאלו נתקבלתי דמשום הכי התנה בדי שיוכל לחזור בו כל זמן שלא קיים התנאי והביא ראיה מדאמרי' התם ובפ' הספינ' זכי בשדה זו לפלו' ע"מ שתכתבו לו את הבטר חוזר בשדה וחוזר בבטר והמפרשים הביאו דבריו בלי חלוק ירושלמי בקידושין בפ' האומר מתנה אדם על ערוגו אמר ר' שעזר מאן תנא אם בא ואם לא בא ר' מאיר היא הכא בבי מאיר חבריא בבי מאיר דקידושין דתניא האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שירדו נשמים ירדו נשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודש' אמר ר' מאיר אין ירדו אין לא ירדו אינה מקודשת עד שיבטל תנאה הכל מודים שאם אמר לאחר שירדו נשמים ירדו נשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת וכו' עד ר' חני בעי קמי ר' יוסי והא אם לאו אחר כל אחר הוא א"ל שהיא היא שהית' האחרן לפניהם' והוא מנקש להוציאה מידם ומשמע' ירושלמי זה דבע"מ בעי' תנאי כפול ואם שהוא תנאי לא בעי' כפילה והא דבעי' כפילה בנגי גד ובני ראובן משום שהיתה האחרן לפניהם והוא מנקש להוציאה מידם ומשמע ממנו ג"כ דהאומר לאחר כך וכך אין בריך תנאי כפול ואעפ"י שהר"י ז"ל נאם בעי תנאי כפול אבל בלאחר מודה דלא בעי תנאי כפול כ"כ המפרשים ז"ל נשמו א"כ האומר לאשה הרי את מגורשת לאחר שנה או הרי את מקודשת לאחר שלשים יום אינו בריך לכפול תנאי כפי הדינין המפורשים בכל אחד במקומו ומיהו לענין ממון שבותא אדם לחברו שדי נתונה לך לאחר שלשי' יום ב"ל מעכשו בדאי' בגדרים בפ' השותפין אבל כפילת תנאי אינו בריך ובהקדשו לא בעי' מעכשו וכן הא בסמכ' גדרים בפ"ד

וכתב הרשב"א ז"ל שם בחדושיו דה"ה לבדקה:

תקון סופרים

השער השנים ועשרים נענין בחסמכתא נס"ד:

בפרק חזקת חמר רבא עשה עבדו אפותיקי ומכרו נשל חובו גובה ממנו עשה שורו אפותיקי ומכרו אין נעל חוב גובה ממנו מאי טעמא האי אית ליה קלא והאי לית ליה קלא וניחוש דילמא מטלטלי אגב מקרקעי אקני ליה דאמר רבא אי אקני לי' מטלטלי אגב מקרקעי גבי ממקרקעי וגבי ממטלטלי ואמר רב חסדא והוא דכתב ליה דלא בחסמכתא דלא כטופסי דשטרי והרמב"ן ז"ל תמה למה צריך לומר דלא בחסמכתא ונראה לו דמשום דאמרי' נפ' גט פשוט ניכסותי דבר אינש אינון ערבין ליה וערב הוי אסמכתא זלא משתעבד אלא משום ההיא הנאה דהא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה ומטלטלין ביון שאינו גובה מהם דעקר שעבודו על הקרקע לפי' כותבין לו שיפרע מן המטלטלין דלא בחסמכתא' והוו ליה ערבין וכתב גאון ז"ל אי נפיק שטרא דאיתיה בחסמכתא אע"ג דכתיב ביה דלא בחסמכתא שטרא בטל הוא כ"כ בספר העטור נאות חגמי ונתשובה לרא"ש ז"ל דאע"ג דכתיב בשטר דלא בחסמכתא לא מהני מדי דהא חזי' דאסמכתא היא ומאי מהני הא דכתב דלא בחסמכתא ע"כ בספר החכון בסימן ר"ח ועיין דלא בטופסי דשטרי כתב הרמב"ן ז"ל שמע מאחד מרבותיו משמו של לבנו שעדיה גאון ז"ל שטופסי שטרות ונסתן לכתוב לשון שיד בעל השטר על התחתונה לפי' כותבין ליפות כתו ואין טופסו בטופס שאר שטרות אלא שבכל לשון מסופק שבו תהא ידו על העליונה ומ"ז הרב יונה ז"ל כתב כלומר דלשעבוד גמור נתכוונתי ולא לשופרא דשטרא ולסמוך על מה שיש בדעתו לפרוע מעות אז מטלטלין אז קרקעות בני חורין ולא יכולא לידי כך לגבות מטלטלין וכן הלקוחות:

בפרק הזהב תניא הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בך אכפול ערבונך נתקיימו המנאין דברי ר'יוסי ר'יהודה אומ' דיו שיקנה ערבונו ומשמע התם פלוגתייהו בחסמכת' אי קנינא אז לא דלר' יוסי קנינא ולרבי יהודה לא קנינא ונפ' חיזהו נשך תנן הלוהו על השדה ואמר לו אם אין אתה נותן לי עד ג'שנים הרי היא שלי הרי היא שלו וכן היה ניתום בן זונן עושה על פי חכמי'ומוקמי לה למתני' בשאמר לו אם תניא לי מעות קנה מעכשו כי לאו הכי הוי אסמכתא ומשמע התם דרב נחמן ס"ל אסמכתא קנינא ומניומי סברא ליה לא קנינא ורב נחמן דאמר אסמכתא קנינא אמרי התם בהדעי מעמיה דרב נחמן דאי בזמנה קנינא ובלא זמנה לא קנינא ואקא מפרשי מלתיה דר'נחמן הכי אשכחיה בבא זמניה ואמר לי' קני קאני אחר זמניה לא קני מ"ט מחמת כיסופא הוא דא"ל הכי ומסקנא דאפי' בבא זמניה לא קני והאי דקאמר ליה קני סבר כי מטי זמניה לא ליטרדן ורב פפא נמי אמר התם דאסמכתא' זמנין קנינא זמנין לא קנינא וסוגיא דשמעתא התם דרבנן סברי דאסמכתא לא קנינא רב שבא הוה מסיק ביה רב כהנא זוזי א"ל אי לא פרענא לך ליום פלוני אתפרע מהאי חמרא סבר ר'פפא למימר כי אמור רבנן אסמכתא לא קנינא ה"מ בחרעא דלאו לזבונא קיימא אבל חמרא כיון דלזבוני קאי בזוזי דאמר א"ל רב כהנא בריה דרב יהושע לרב פפא הכי אמרינן משמיה דרבא כל דאי לא קאני ונרסינן נמי התם האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למזבן לי' חמרא ופשע ולא זבן ליה משלי ליה כדקא חזיל אפרוזתא דבלשפט אמר אמימר אמריתא לשמעתא קמיה דרא זביד מנהרדעי א"ל ה"מ יין סתם אבל יין זה מי יימר דמזבני ליה רב אשי אמר אפי' יין סתם נמי לא אסמכתא היא ואסמכתא' לא קנינא אלא אשי מאי שנא מיהא דתנן אם אינו חוזר ולא אעביד אשלם במיטבא התם נידו הכא לאו נידו ובפרק המקבל נרסינן ההוא גברא דקבל אריסא מתבריה א"ל אי אי מנורנא לה יהיבנא לך אלפא זוזי אוביר בולתא אמרי נהרדעי דינה הוא דיהיב ליה תלת מאה

ותלתין זתלתה רבנן אמר אסמכתא היא ואסמכתא לא קנינא ולרבנן מאי שנא מהא דתנן אם אינו חוזר ולא אעביד אשלם במיטבא התם לא נזיק הכא נזיק ונפ' גט פשוט תנן מי שפרע מקבלת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד ל' יום תן לו שטרו והגיע זמן ולא נתן רבי יוסי אומר יתן ר' יהודה אומר לא יתן ומוקי פלוגתייהו בגמ' דרבי יוסי סבר אסמכתא קנינא ור' יהודה סבר אסמכתא לא קנינא וקאמר רב נחמן התם דהלכה כר'יוסי ומסקנא אין הלכה כר'יוסי בדאי התם ואמרי' נמי התם אמר אמימר ערב משתעבד מתלוקת ר'יוסי ור'יהודה לר'יוסי דאמר אסמכתא קנינא משתעבד לר' יהודה דאמר אסמכתא לא קנינא לא משתעבד אמר לי' רב אשי לאמימר הא מעשים בכל יום דאסמכתא לא קנינא וערב משתעבד אלא אמר רב אשי נהדיא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה ובפרק זה בורר בני משחק בקוביא מקשי מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משו'דהוה לי' אסמכתא ואסמכת' לא קנינא רב ששת אמר כל כי האי גונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם וכו' ונפ"ד נדרים גרסינן ההוא גברא דאתפיס זכותיה בני דינא ואמר אי לא אתינא מכאן ועד תלתין יומין ליבטול הדין זכותא אתיבים ולא אתא א"ר הונא בטלין זכותיה מ"ל רבא והא אונס רחמנא פטריה וכו' ומקשי' התם ולרב הונא מבדי אסמכתא היא ואסמכתא לא קנינא ומשנינן שאני הכא דמתפסן זכותא' וקא מותבי' עלה מהאיא דגט פשוט נמי שפרע מקבלת חובו וכו' והא התם דקא מתפסן זכותיה ומשני' הכא דקאמר לבטלן זכותא' ומסקנא התם והלכתא אסמכתא קנינא והוא דלא אנים והוא דקני מניה בב"ד חסוב ומהאיא דפרק הזהב משמע דכל שהדבר תחת ידו קנה אומו וליכא משום אסמכתא אם הוא מטלטלין וכתניא בתוספתא המלוה את חבירו על המשכון ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום הגיע זמן ולא נתן לו הגיעו המשכון בין רע בין יפה ולא צריך בה מעכשו משום דמטלטלי בינהו ובעל חוב קונה משכון בדאמר ר' יצחק בפרק האומנין ונפ' כל שעה ובפרק שבועת הדיינין לא שנא משכנו בשעת הלוואתו ולא שנא משכנו שלא בשעת הלוואתו אבל בקרקע צריך מעכשו ובערבוני מחול לך ירושה מבברי רש"י ז"ל דיש בו דין אסמכתא ולא קנה אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפי"ח מהלכות מכירה דליכא אסמכתא אלא בחכפיל לך והרמב"ן ז"ל הוכיח בחדושיו בפ' הזהב דאפי' בערבוני מחול לך איכא אסמכתא וכ"כ הר"ן ז"ל ועל כן צריך לומר לו מעכשו דבאמר לו מעכשו ליכא אסמכתא' בדמוכח ההיא דפ'חיזהו נשך דהלוהו על השדה וכו' ומוקמי'לה באמר לו קנה מעכשו והא דתנן אם אינו חוזר ולא אעביד אשלם במיטבא אי לאו דהיא תקנת' דרבנן אסמכתא'נמי היא וכ"כ רבי'אחיי גאון ז"ל ועקר הקושי'היתה למה לא קנסו למאן דפשע ולא זבן אמרה כי היכי דקנסו אם אינו ולא אעביד לשלומי במיטבא ואיכא התם נידו הכא לאו נידו כלומ' ביין לאו נידו דאי בשאר מילי אפי'נידו אסמכתא'נמי אינו"וכ"כ המפרשים ז"ל בחדושיהם בפר'חיזהו נשך וכן פסק הריא"ף ז"ל

וכת'הרמב"ם ז"ל שמי שחולק בזה אין שומעין לו:

וכללא דאסמכתא כל דאי לא קני כלומר כל שהוא קונס עכמו בחס אם לא אפש'כך אז לא אתן אתחייב בכך אז הרי הוא שלך לא קני בדאמרי' נפ'חיזהו נשך כמ"ש למעלה וכתב הרמב"ן ז"ל בהל' נדרים דלא הוא אסמכתא שלא בתולה בדעת אחרים לא הוא אסמכתא דבתולה בדעת אחרים גמר ומקנה ותזלה בדעת עצמו סמכה דעתיה ולא גמר ומקנה שבל ענייני אסמכתא הם בבטול מעשה אם לא בתתי אם לא נתתי וכזה י"ל סמכה דעתו לעשות כך והתנה ולא יכול לקיים אמרו וכ"כ נפ' גט פשוט אבל בקיום מעשה סובר רבנו ז"ל דלאו אסמכתא היא כגון שאמר אם אעשה כך וכך שדי נתונה

לך

לך ועבר ועשה קנה הלה לפי שנרכון נפשו עשה גמר והקנהו
ואיני מבין סבר' רבנו ז"ל מי נמעכשו אי לא דאי בלא מעכשו
גמאי קני כי עניד ההוא עובדא הא הכי סודרא למריה
בדאי' כפ' השותפין שגדרו ואי נמעכשו אפילו באי קנה כדאי'
כפ' נשך גבי הלוהו על השדה כמ"ש למעלה וכפ' גט פשוט הוא
מסופק נדבר זה והרבה האריך שם בענייני האסמכתא אבל
הרשב"ם ז"ל כתב בתשובה שכל ענייני האסמכתא לא אמכאם
אלא דרך קנס ולפיכך נקראת אסמכתא שאין בלבו להקנות אי
ליתן כן ואינו מתג' בדוקא והיינו דאמרי' כל דאי לא קנה והיא
דאם אוביר ולא אעניד אשלם נמיטבא אקנתה היא דאי לאו
אקנתה הויא אסמכתא וכמ"ש בשם הגאון ז"ל למעלה ומפני
הטעם שבאן הרמב"ן ז"ל הוכרח לומר דלא אמרי' אסמכתא שלא
בממונא אבל בנטין וקדושין לא והרשב"ם ז"ל כתב א"כ היא זו
כהלכתא בלא טעמא ולפי טעמו של הרשב"ם ז"ל הדבר מתישב
יותר והיינו טעם דליכ' אסמכתא בנטין וקדושין דליכא קנסא
בחר מנייהו אבל בנטין רוצה הוא שלא אתענן אשתו או שלא
אפול לפני יבם: והרא"ש ז"ל כתב בהל' נדרי' וכללא דאסמכתא
כל היכא דגזים ואע"ג דגידו לעשות כמו אוביר ולא אעניד
אשלם אלפא זוזי הוי אסמכתא ואיכא דלא גזים וגידו לעשות
במו אם אוביר ולא אעניד אשלם נמיטבא לא הוי אסמכתא
ובפי מ"ש למעלה בשם הגאון שבתנו המפרשים דאף בדומה
לזו יש אסמכתא והיא דאשלם נמיטבא משום אקנתה היא
אבל אי לאו אקנתה הויא אסמכתא והיכא דלא הוי גידו אע"ג
דלא גזים כי הכיא דפרוחתא דבל שפט דפרק איזהו נשך הוי
אסמכתא: והיכא דלא הוי גידו כלל כמו משחק בקוביא שאין
דבר לתלו בו לימא אדעת' דהכי התנה שהרי סבור שלא יבואו
לידי כך ודאי גמר ומקני ואף בזו רא"ש ז"ל סובר בפ'
איזהו נשך הפך מסברתו: עוד כתב הרא"ש ז"ל בערבונות של
שדוכין לקנים החוזר בו ואע"ג דגזים לא הוי אסמכתא דלית
בחן מלתא יתירא כי כדאי הוא שיתחייב החוזר בו בקנס שהתנו
בו ביניהם לדמי בושת שיתחייב חברו: ובספר העטור כתוב
בשם תשובת הריא"ף ז"ל דבכל מילי הוי אסמכתא בר משכירות
ואומנו אי לא אתני בהו בוזמ' בגון אם אוביר ולא אעניד אשלם
נמיטבא ודקנו מנה בב"ד חשוב ע"כ:

ולענין מאי דאמרי' בפ"ד בדרים והלכתא אסמכתא קנא
והוא דלא אנים והוא דקנו מנה בב"ד חשוב כתב
הריא"ף ז"ל בפרק גט פשוט בשם גאון ז"ל דדוקא בתפיסו
זכותא הוא דאמרי' הכי וכ"כ הרמב"ן ז"ל ואתן טעם בהלכות
נדרים שלו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ח מהל' מכירה ואף בזו כתב
רמ"ה ז"ל דלא מהני אלא בדאתפיס זכותא בני דינה אבל
ביד שליש לא מהני והריא"ף ז"ל כתב דאף ביד שליש מהני
והרא"ש ז"ל סובר דבכל ענין נאמר פסק זה ופי' והוא דלא
אנים הוא שאחר שקבל עליו לא אנסו חולי ולא הפסיקו נהר
אבל אם נאנס לא קנא: עוד כתב הרמב"ן ז"ל בפ' איזהו נשך
שבל המוא' אם לא נאמי מבאן ועד יום פלוני הרי שדי מכורה
לך בשוויה לא קנה לפי שאין אדם רוצה למכור נכסיו ואפילו
ביותר מכדי דמיהן בדאמרי' לענין אונאה אבל בלוקח מבעל
הבי אין לו אונאה והיינו דקס"ד דר' פפא דאמרא כיון דלזבונה
קאי דלאו אסמכתא היא לפי שאם רוצה למכור ואפילו הכי
אסיקנא דלא קני: וכתב הרא"ש ז"ל דלא קנים אסמכתא אלא
בקנין ומעכשו ובב"ד חשוב ואם יש קנין ומעכשו ואיכא ב"ד
חשוב אינה בלוס ובתשובה כתב שטר שבחוב בו זמן בקנס בך
וכך וכתב בו דלא בחסמכתא אינו נגבה בב"ד שלא בקנין ומעכשו
ובב"ד חשוב החשן סי' ע"ג וב"ד חשוב שיודעים דיני אסמכתא
ויודעי שאינה קונה שלא מבח הפקר ב"ד כ"כ בשם רבנו הר"ם
מרוטנבורג ז"ל אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפרק גט פשוט בפירוש
המשנ' שלו שהוא ב"ד סמוך והר' ז"ל חלק עליו בחדושיו בפ"ד

נדרים וכבר כתבתי סברת הגאון והריא"ף והרמב"ם ז"ל שלא
תקנה אסמכתא שלא בתפיסת זכותא' בלחוד והרא"ש ז"ל הולך
ע"פ דרכו שפוסר דלא קנים שלא בקנין ומעכשו וכו':

ואסמכתא הוא אל אחת לידן נימא בה מילתא מה שנוהגין
אבלנו שהשותפו בהמה ויש לו בה חלק ומתיר
שמא תבא טרפ' ויפסיד ובן מה שבולחין סחורו' ממקו למקו'
ומתפחדין שמא יפסידו ונותנין מעו' למי שיבטיחם שאם תבא
טריפה או תפסיד הסחורה שיתחייב לפרוע נראה שיש כח
לקיימו לפי שזה אינו אלא בדעת עכמו אלא בדעת אחרי' ועל
הדרך שכתב הרמב"ן ז"ל וגם אינו קנס לפי דעת הרשב"א ז"ל
ולא גזי' שלא דבר ידוע הוא ומפסיד וכיון שיבא מדין אסמכתא
נראה שיש לקיימו ואם מפני שנוהגים לעשותו בלא קנין אינו
מזיק דהוי כהאי סטומתא דאמרי' בפ' איזהו נשך דקנים לדין
מי שפרע ובאתרא דנהיגי למקני קנין גמור קנים על כן כיון
שיבא זה מתורת אסמכתא וחזר לענין קנין ונהגו בכך אפשר
דקנים והרא"ש ז"ל שנשאל על מי שרבה לשחוט פרה ונתפחד
שמא תבא טרפה ואמר לו חברו שחוט אותה ואם תבא טרפה
אתן לך נשביל בשרה כך וכך ואם תבא כשרה אתן לי כך וכך
ונתן משכון ונטרפה ורבה לחזור בו ודן שיכול לחזור בו אין זה
הנדון דומה למה שבאתנו ולמה שאנחנו עסוקים בו לפי שזה
רבה לקנות ממנו הבשר אם תטרף והניח משכון וקי"ל בפ"ק
דקדושין דבבי אחי גונא לא קני דמנה אין כאן משכון אין כאן
וכיון שנהגו בכך מנהגא מילתא היא כדאמרי' בבי סטומתא
והוא החותם שחותמין על הסחורות בשעת קנין אע"פי שלא
משך ולא נתן מעו' ולא קנו מידו וכתב ר"ח ז"ל שה"ה לתקיעת
כף שנהגו בה שנגמר בו המקח וכתב הרא"ש ז"ל שכן הדין
במקום שנהגו לגמור המקח לאת פרוטה מ' למוכר שבזה נגמר
המקח כדאי' בפ' החשן בסי' ר"ב:

אמנם מה שנהגו להמרות אם תבא ספינה ליום פלו' אתן
לך כך וכך ואם לא תבא אתן לי כך וכך כתב ר"ת ז"ל
דקני כהאיא דפ"ב דשבת מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את
זה: מי יקניט את הלל וכו' וכ"כ בעל העטור בשמו בחות
תבאי ובעל החשן בסי' ר"מ אבל הרמב"ן ז"ל כתב בפ' גט פשוט
שאין הדין הזה מתברר בשם סנהדרין בלומ' מהאיא דמפריאי
יונים דאקדמיה יונך ליון דלא קני ויעידו אם זה וזה נותנים
המעות ביד שליש כמו שנוהגי הרבה פעמים נמרו ומקנו בב"ל
לע"ד: וכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פי"א מהלכות מכירה בשהיו
חכמי ספרד רובי להקנות באסמכתא כך היו עושין קונין מזה
שהוא חייב לזה מאה דינרים ואחר שיחייב עכמו קונין מבעל
חובו שבל זמן שיהיה כך או שיעשה כך הרי החוב מחול לו
מעכשו ואם לא יהיה או לא יעשה הריני תובעו בממון שחייב
עכמו בו ועל דרך זה היינו עושין בבלתבאי שבין אדם לחבירו
בשדוכין ובכל הדברי' הדומים להם ע"כ וכ"כ למעלה סברת
הרא"ש ז"ל בחייב עכמו בקנס בקדושין מ"מ עכת רבנו ז"ל
טובה היא לסלוקי נפשין מפלונתא:

השער הכ"ג בענין השבועה אם הוא מן התורה וכל ענייני
השבועה על איזו דר יהיה בס"ד:

בפרק גט פשוט אמר עולא דבר תורה א' מלוה בשטר וא'
מלוה על פה בונה מבבסים משובבדים מאי טעמא
שבועה דאורייתא ומה טעם אמרו מלוה על פה אינו בונה
אלא מבבסים בני חורין משום פסידא דלקוחות אי הכי מלוה
בשטר נמי אתם אינהו דאפסידו אנפשיהו ורבא אמר א' מלוה
בשטר וא' מלוה על פה אינו בונה אלא מבבסים בני חורין מ"ט
שבועה לאו דאורייתא הוא ומה טע' אמרו מלוה בשטר בונה
מבבסים ב"ח כדי שלא תבעול דלא בפני לוין א"ה מלוה על פה
נמי אתם ליה ליה קלא: ורב ושמואל אמרי אדרבא מלוה על
פה אינו בונה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות מ"ט שבועה לאו

דאורייתא

תקון סופרים

דאורייתא ורבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו מלוה על פה גונבת בין מן היורשין בין מן הלקוחות מאי טעמא שעבודא דאורייתא וקא מסיים נה התם מ"ר פפא הלכתא מלוה על פה גונבת מן היורשין ואינו גונבת מן הלקוחות גונבת מן היורשין כדי שלא תגעול דלת בפני לווין ואינו גונבת מן הלקוחות דלית לה קלא ובפ"ק דקדושין מייתי לפלוגתייהו דרב ושמואל ודרבי יוחנן וריש לקיש ואקשר רב פפא התם הלכתא מלוה על פה גונבת מן היורשין ואינו גונבת מן הלקוחות שעבודא דאורייתא ואינו גונבת מן הלקוחות דלית לה קלא והריטב"ם ז"ל פסק בפ' גט פשוט כעולא משו' דרב פפא דאתרא פסק כותיה בפ"ק דקדושין והאי דפסק בפר' גט פשוט דגונבת מן היורשין שלא תגעול דלת בפני לווין ואינו גונבת מן הלקוחו' דלית לה קלא לאו דפליגא דידיה דידי' שלא הא קמ"ל דהיינו טעמא דמוקמוה רבנן דאורייתא וגונבת מן היורשין שלא תגעול דלת בפני לווין משמע דס"ל לרבנו ז"ל דשעבודא דאורייתא אלא שהרמב"ן ז"ל כתב בחידושיו בפ"ק דקדושין דרב פפא ס"ל בפ' גט פשוט שעבודא דאורייתא ולא הספיק לו תירוץ הריטב"ם ז"ל והניח דאיות מפרק הכותב דרב פפא ס"ל שעבודא לאו דאורייתא הוא והגאונים נתחבטו בזה כגון רבנו האיי ז"ל בתשובה ור"ח ז"ל בפירושיו ור"ת ז"ל כתב שזו מהסוגיות המתחלפות בתלמוד ומ"מ ס"ל לרבנו הרמב"ן ז"ל דשעבוד דאורייתא דר' הונא ברי' דר' יהושע הכי ס"ל בפ' הכותב ור' יוחנן וריש לקיש הכי ס"ל וקי"ל דכל ר' יוחנן ורב ושמואל הלכה כר' יוחנן וסוגיין בפ' הנזקין ור"פ הנזל אזטה דשעבוד דאורייתא וכן היא דעת הריטב"ם ז"ל כמ"ש וכן הרמב"ם ז"ל פי"ח מהל' מלוה ולוה דמלוה על פה גונבת מן היורשין ואינה גונבת מן הלקוחות וטעמא משום שעבודא דאורייתא:

תנן התם המלוה בשטר גונבת מנכסים משועבדים על ידי עדים גונבת מנכסים בני חורין וקא בעי שמואל עלה בפ' מי שמת דאקנה מהו כלומר המלוה את חברו כל נכסים שהיו ללוה בשעת ההלוואה משועבדים למלוה לפיכך מוציאים מיד הלקוחות דשעבודא דאורייתא ונכסים שקנה אחר ההלוואה לא משתעבדי וקא בעי שמואל אם כתב לו דאקנה אי משתעבדי או לא ושינא דר' מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא תבעי דודאי קנה כי תבעי לך שינא דרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ומגיה לא תבעי לך דאפי' מגלימא דעל כתפיה כלומר אם כתב לו הבנה ממני גונבת אפי' מגלימא שעל כתפו אלא כי תבעי לך דאקנו וקנה ומכר אי קנה והוריש מאי ומסקנא את"ל משתעבד לזה ולזה וחזר וקנה מהו לקמא משתעבד או לבתרא משתעבד אמר רבינא מהדורא קמא דרב אשי אמ' לן ראשון קנה ומהדורא בתרא אמר לן יחלוקו והלכת' יחלוקו ומשמע אפילו לרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אי כתב לו דאקנה קנה דבשעבודא גמר ומקנה וכן כתבו עלה התם ובעל העטור ז"ל כ"כ בחות אחריות זכבר כתבתי למעלה דיני המשעבד מטלטלי אבל מקרקעי בשטר אסמכתא אם כתב לו דקנית דאקנה מקרקעי ואבנן מטלטלי אלא בסמכתא כל מטלטלין שקנה יש להם בין קרקעות בעבין קנה ומכר וקנה והוריש וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהל' מכירה וכתב הרא"ש ז"ל בתשובה שאם יש מנהג מפורסם יעשו כמנהגם ואם אינו מבורר יעמידו על דין חורה וגובה מן הלקוחות בס' החשן בסי' ר"ט וסי' קי"ח. ובכאן לא נהגנו לטרוף כ"ח מטלטלין מן המשועבדים אמנם לענין קדימה לגבות כל הקודם בשטר דיינין בהו הכי:

בפ"ק דמציע' אמר שמואל שנה ספר ושעבוד צריך להמלך בבעלי ואע"ג דבשבת לא קיימא לן הכי דהא מותבי' מינה לשמואל דאמר אחריות טעות סופר היא וקא מתרץ שלא דשמואל דה"ק דאחריות טעות סופר בשטרי הלואה יהא אינש זוזא בכלי אבל בשטרי מקח וממכר דעביד אינש דזבין הרעה ליומי צריך לאמלוכי בשבת ובמסקנא דבין בשטרי הלואה בין בשטרי מקח וממכר אמרי' אחריו' כיצו סופר וכמ"ש למעלה בשער האחריות מ"כ לא צריך לאמלוכי ביה ומשמע לי דוקא בשבת דהוא עין תלוי באחריות דאחיתא התם בגמרא אבל שעבוד צריך לאמלוכי ביה ולפיכך אני אומר שזו היא אחוזה על האומרים דאחריות טעות סופר הוא ובבלבד שרצוי להשתעבד אמרי' טעות סופר הוא ורבנן דבני האומרי' שמי שלא כת' לבעל חובו דאקנו' ולוה וקנה ומכר שאינו בורח מהם ולא אמרי' זה אחריו' טעות סופר הוא אלא מה ששעבד לו כתב ומה שלא כתב לא שעבד לו בדאי' נחשן בסי' ק"י בן כתב בעל העטור ז"ל ובנר בתבאיה בשער האחריות:

בפ"ק דגטין מ"ר הונא אמר רב מנה לי בידך מנהו לפלוני אמעמד שלשתן קנה אתמר נמי אמר שמואל משמיה דלוי מלוה לי בידך תנה לפלוני כמעמד שלשתן קנה וטעמא מאי אמר אמימר נעשה כמי שאומר לו בשע' מתן מעות משתעבדנו לך לדידך ולבל דאתי מאחיך ומסקנא דהלכתא בלא טעמא היא וכו' בדאי' התם ובפ' יש נוחלין ומבאן כתב הראב"ד ז"ל שהכותב לחברו משתעבדנא לך ולבל מאן דאתי מאחיך ומכר השטר וחזר ומחלו אינו מחול וכן כתוב בס' העטור וכן דעת הר"ם ז"ל בחדושיו ובתשובותיו והאריך להביא ראיות על זה ולאדון כל קדושיות שהקשו עליו בזה אבל מ"ז הרמב"ן ז"ל כתב שאם מחלו מחול וכן הרמ"ה ז"ל וס' התרומות והרא"ש ז"ל והרשב"א ז"ל נשאל על מי שעבד בוצו ובכסיו והבריח בכסיו אם יחבשו בוצו או לא והשיב שאין חובשין בוצו ואינו כותב כן לשעבד עצמו לעשות כעבד אלא הכונה שהוא משועבד כלוה ובכסיו כערבים שבגרירה שעבוד בוצו נשתעבד כל מה שיש לו ושיהי' לו אם נשתעבד במה שיקנה. ואע"פי שכתב רבנו אליהו ז"ל שהבעל צריך להשכיר עצמו למזונו' אשתו בבעל חוב מודה דא"כ להשכיר עצמו דוקא בבעל משום דמספר כתובתה בלמוד ואינה אפלא ואוקיר וכו' וכ"ש לדעת האוסרים עליו וכן כתבו ר"ת והרא"ש ז"ל שאין לאם לשלוח יד לכופו לשעבד עצמו שיפרע את חובו ואפילו שעבד עצמו בכך בפירוש אינו כלום שלא מצינו שעבוד הגוף אלא בעבד עצמו כנ"ל בפ"ק דמציעא שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שהרי נמחל שעבודו:

השער הכ"ד בענין העדים הכשרים והפסולים בס"ד:

פסולי עדות הם על ה' מינין. האחד פסולי עבירה והם הרשעים בין עבירה שיש בה ממון או אין בה ממון. והב' פסולי קורבה. והג' מצד הגוף שיש להם בחותו עדו' והוא הנקרא נוגע בעדות. והרביעי מצד פחיתותם. והחמישי מצד שאינם בני עדות:

המין האחד פסול הרשעים הוא משום שאמרה תורה אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ודרשוהו בגמ' כפ' זה בורר ובפ' מרובה ובפ"ב דיבמות של חשת רשע עד ובגמרא נחלקו תנאי ורבא אם כל רשע פסול או דוקא רשע דחמס כלומר חשוד על הממון דרבא אמר רשע דחמס בעינן ואביי סבר כל רשע פסול ואיפסיקא הלכתא התם כאביי וכתב הרב בעל העטור דדוקא בפסול עדות דאורייתא הוא דכל רשע פסול אבל בדרבנן דוקא עד חמס הוא דמפסיל ולפיכך כתב שהאוכל בגיזה של גוים או בשר עוף בחלב שאינו פסול לעדות אפי' מדבריהם אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"י מה"ל עדות שהם פסולין מדרבנן וכ"כ בספ' אקחת הדיינין וזהו הכלל כל העובר עבירה שהיינו עליה מלקות מן התורה נקרא רשע שנאמר אם בן הכות הרשע וכ"ש חייבי כריתות ומיתות כ"ד שנא' אחר הוא רשע למות ואם מדרבנן הוי פסול לעדות מדרבנן וכל עבירה שיש בה חמדת ממון אם מן התורה פסול מן התורה ואם מדרבנן פסול מדרבנן ובפ' הכונס כתב הרב בעל ההשלמה בשם הרב אביו ז"ל שכל מי שנאמ' בו לענין ממון פטור מדיני

אדם

אדם וחייב נדיני שמים פסול לעדות עד שישלם ונספר מצות גדול בסי' ע' כתב בלשון הזה כתוב בס' חפץ שאומר רב פלטוי דאם ישיבה מוסר פסול לעדות ולא מבעיא מוסר גמור אלא אפי' מפורסם ומריב עם חברו ואומר לו אלך ואמסור הואיל ומעין פנין בפרהסיא נחשב רשע ופסול לעדות וה"ה לשבועה וכן נפסק דין המוסר נשמי ישיבו' עכ"ל וההפרש שבין פסולי תורה לפסולים מדרבנן שבתורייתא לא בעו הכרזה ובדרבנן בעו הכרזה ורועה גמי בעי הכרזה וכל מה שהעידו קודם הכרזה עדותן כשרה • והמקדש בפסולי עדות דרבנן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות איסורי ביאה שהיה ספק מקודשת ואמרו בפ"ק דקדושין כל מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב וא"ר יוחנן ופסול לעדות ותניא בפרק שלו עוברין ו' דברים נאמרו בעם הארץ אין מוסרין לו עדות ואין מקבלין ממנו עדות וכו' ואע"ג דאמרי' בחגיגה בפ' חומר בקדש כמאן מקבלין האידנא סהדותא מעם הארץ כמאן כר' יוסי בבר אירבה הריא"ף ז"ל דעם הארץ דר' יוסי הוא שאינו לא במקרא אבל ישנו בדרך ארץ ולא בו לא אשר עריות ולא גזל ולא שבועת שוא ולא שאר מיני פסול ועם הארץ דאמרינן אין מוסרין לו עדות הוא שאפילו בדרך ארץ אינו ואשור על כל מה שנזכר לו על אחד מהם וכו' כמו שהאריך שם ז"ל ונשמע מדברי הריא"ף ז"ל שאפי' בדיעבד פסול לעדות וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהל' עדות אין מוסרין עדות לעם הארץ ואין מקבלין ממנו עדות שלא א"כ הוחזק שהוא עסוק במצות ובגמילות חסדי' ונוהג בדרכי הישרים ויש בו דרך ארץ מקבלין עדות אע"פי שאינו לא במקרא ולא במשנה במצות אומר כל ת"ח בחזקת כשר עד שיפסל וכל עם הארץ בחזקת פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הכשרים וכל מי שיקבל עדות עם הארץ קודם שתהיה לו חזקה זו או קודם שינוהו עדים ויעידו שהוא נוהג במצות ובדרך ארץ הרי זה הדיוט ועתיד ליתן את הדין שהרי מחבר ממונן של ישראל על פי הרשעים בתשובת הגאוני ז"ל מי שאינו זריז בתפלה ובמצות ואין בהם דרך ארץ פסולין לעדות וכ"כ בס' העטור בשם חקות הדיינין ג"כ הביא חלוקה זו שחלק הריא"ף ז"ל בין עם הארץ לעם הארץ אבל רש"י ז"ל כתב במסכת חגיגה דהיא דפסחים פליג אהדיא דחגיגה וחרווייהו הוו בע"ה דאיתיה בדרך ארץ ובמצות וס"ל לרבנן דלכתחלה לא מקבלין ליה ולרבי יוסי דחאיש לאיבה מקבלין ליה והאידנא דמקבלין סמכי' אדר' יוסי:

ואלו הם הפסולים בענינה דחמס • תנן בפ"ק דר"ה בפ' זה נורר ואלו הן הפסולים המשחק בקוביא ומלוה בריבית ומפריחי יונים וכוחרי שביעית ומסיים בה בפ' זה נורר א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא היא אבל יש להם אומנות שלא היא הרי זה כשר ובגמ' נחלקו בטעם פיסול המשחק בקוביא דרמי בר חמא אמר משו' דהוה ליה אסמכתא ולא קניא ורב ששת אמר דלא אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם ולא בקוביא בלבד אמרו אלא אפילו קליבי אגוזים וקליפי רמונים • ומלוה בריבית אמרו בגמ' דה"ה גמי לוה בריבית ובתב רש"י ז"ל דלוה ומלוה פסולין מדרבנן והרמב"ם ז"ל כתב דאי בריבית דאורייתא פסולין מדאורייתא ואי בריבית דרבנן פסולין מדרבנן וכ"כ בסמ"ג ובס' חקות הדיינין ז"ל נסתפק בערב ועדים של ריבית דאמרינן עליהו בפ' איזהו נשך דבלא עונדין משום לא תשימון עליו נשך אם פסולין או לא משום דאינה למימר שהם סוברים שמא שנא' לא תשימון עליו נשך למלוה ולוה היא ובדאמרינן בפ"ק דמציעא לא אתחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו והרא"ש ז"ל כתב שמצא בשם הגאונים ז"ל שמנו כל פסולי עדות ומנו המלוה והלוה ולא מנו הערב' והערב והריא"ף ז"ל כתב בתשובה דהאי דנקט נמאני' מלוה בריבית ולא נקט שאר חייבי לאוין משום דמלוה בריבית מכוי מכל ענינה. אבל ה"ד נמי לשאר חייבי לאוין ואין להוכיח מכאן שערב ועדים פסולים לפי שלא דבר רבנו ז"ל אלא מאי נקיט תנא מלוה בריבית והניח כל שאר חייבי לאוין דאורייתא שאבל חייבי לאוין שבתורה לא זכרה המשנה שלא המלוה בריבית ומדתנן במתני' מלוה בריבית ואמרי' בגמ' דלוה נמי ולא הזכירו עדים וערב משמע דלא פסילי כדעת הגאונים ז"ל ונראה שכך הדברי' דלא פסילי לעדות שלא או רשע דענינה או רשע דחמס ואלו אינם רשעי' דענינה שעשו משום מעשה ולא חמס שהרי הערב והעדים אין להם שום הנאה אבל לוה ומלוה משום חמדת ממון פסלינן להו וכן נראה מפרש"י ז"ל וכן היא דעת הרמב"ן ז"ל בחדושיו בפ' איזהו נשך להכשירם לעדות אע"פי שמחיינם מלקות בטעם וכו' ז"ל שכתבתי למעלה • ומפריחי יונים והוא שאומר לחברו אם תקדוש יונאי לשלך אתן לי כך וכך ואם שלך תקדוש אתן לך כך וכך ולא מפריחי יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה חיה ועוף וטעם פסולם ופסול משחקי בקוביא שחזקתן שגוזלין יונים של אחרים כתב הרמב"ם ז"ל משום שחזקתן גזלנים ואוכלים מהגזל ולפי הטעם הזה אם יש להם נכסים אחרים שאוכלים מהם אינם פסולים אבל אחרים כתבו שכיון שאין להם אומנות אחרת בדאמר ר' יהודה דקי"ל כותיה וקל הוא בעיניו להפסיד ממון חברו שאינו יודע כמה אדם שורח אחר הממון • וסוחרי שביעית שנושאין ונותנין בפירות שביעי' אמרו בירושלמי בכל ו' שני' ושבי' בטלי' וכיון שבאת שביעית פוסטין ידיהם ליטא וליתן בפירות שביעי' ובדר' יהודה דאמר דבשאין להם אומנות אחרת אבל הוסיפו עליהן הגזלנין והחמסנין עוד הוסיפו עליהם הרועי והגנבין והמוכסין הגזלנין שמנו כאן שהן מדרבנן במציאת חרש שוטה וקטן כלומר שגזלוה מהם ואמרי' בפ' הניזקין דיש בהם משום גזל מפני דרכי שלום והחמסנין שמתחלה היו סוברים כיון שנותנין דמים דחמסן יהיב דמי כדאי' בפר' מרובה כיון דחזו רבנן דשקלי וחטפי בעל כרחיהו גזרו בהו רבנן וכ"כ הרמב"ם ז"ל החמסנין והם הלוקחים קרקע או מטלטלין שלא בדרכון אע"פי שנותנין הדמים הרי אלו פסולין מדבריהם ואלו דוקא גזלנין וחמסנין אבל אם כל מי שחשוד על הממון וכ"כ בספר העטור וגזלנין וחמסנין אם גזלנין וחמסנין דאורייתא פסולין מדאורייתא ואם מדרבנן פסולים מדרבנן הרועים אמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה ודוקא רועה בהמת עבמו אבל רועה בהמת אחרים כשר כדאמרינן בפ"ק דמציעא ואין אדם חוטא ואם לו וסתם רועה פסול ואמרינן התם ובפרק מרובה דמגדלי בהמה דקה בא"י פסולין ובא"ל כשרים ומגדלין בהמה גסה בכל מקום וכתב בסמ"ג מעבשו מותר לגדל בהמה דקה בכל מקום והבנתים א"ר יהודה סתם גנבי כשר ואם נודע שלקחו אפי' פעם אחת יותר מן הראוי פסולין דהכי אמרינן בנמרא כיון דחזו דשקלי יתיר פסליהו וגנבים אלו הם גוזי מס המלך והמוכסים סתמן פסולים מפני שלוקחים יותר מן הראוי אמר רב נחמן בגב ניסן ובגב תשרי לא שמיה בגב ה"מ בחריסה ודבר מועט ודבר שבגמרה מלאכתו • וכופר בפקדון פסול לעדות בדאית' בפ"ק דמציע' ובפ' הגוזל ובפ' שבועת הדיינין ודוק דאסהידו סהדי דבהאיש שעתא דכפריה בני דינא הוי בידיה אבל כופר במלוה כשר לעדות עד שישבע וכו' בדאי' התם • וכן בטבח ששוחט בהמות ובודקן ובמצא' טרפה אחת ידו פסול כדאמרי' ההוא טבחא דבפיק טרפתא מתותי פסליה רב נחמן ובעריה וכתב הרז"ה ז"ל דשוחט בהמות שלו הוה ונראה שאם היו של אחרים כשר וכ"כ בחשן:

והרשעים שאינם בחמס וכתבו בשם רש"י ז"ל שלא כל חייבי לאוין פסולין אלא לאו שיש בו מעשה ובשבע וממר ומקלל חבירו בשם משום דלוקין כדאמרי' בשבועות

תקון סופרים

ובתמורה ונפ' הפועלים כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע וממר ומקלל את חברו בשם וכן כתבו בשם הריא"ף ז"ל ואין צריך התראה ורמיה מהגהו קבורתי דקברו נפשא כי"ט ראשון של עצרת שמתיהו רב פפא ופסליהו והכשרינהו לעדות רב הונא בריה דרב יהושע אמר ליה רב פפא והא רשעי' נינהו סברי מכוה קא עבדי' והא קא משמתין להו סברי כפרה קא עבדי לן ואם התרו בהם בלי ספק שלא היה מכשירם רב הונא בריה דרב יהושע דהוא עצמו לא הכשירם אלא מטעם דברי מכוה קא עבדינן ואחר ההתראה לא נשתרה שום טענה שלא נתנה התראה שא להבחין בין שוגג למזיד בדאמרי' נפ' היו נודקין ונפ"ק דמכות כנ"ל שזו היא דאיה לדין זה שבאתנו רוב המפרשים והמחברים ז"ל דלא נעי המרא' ומעפ"י שהרב בעל העטור ז"ל אמה על זה מ"מ הראי' שהבאתי לזה ראי' היא ומכאן למד ג"כ הרמב"ן ז"ל שאין העד נפסל בעבירה אלא בדבר שפשט בישראל שהיא עברה בגוף בשבע לשקר או לשוא או גזל או גנב או אכל בגלה וכיוצא בה אבל אם ראוהו עדים עובר על דבר שקרוב העושהו להיות שוגג בריבין להזהירו ואח"כ יפסל בשראוהו קושר או מתיר בריבין להודיעו שזה חלול שבת מפני שרוב העם אין יודעין זה וכן אם ראוהו עוש' בשבת או כי"ט בריבין להודיעו שהיו' שבת שמא שוכח הוא וב"כ אבל בעל הטורים ז"ל כתב דווקא קובר מת דסברי מכוה קא עבדי אבל מחללין לדבר אחר פסולין ומדברי הריא"ף ז"ל נראה שאף קובר מת ניו"ט פסולין לעדו' אבל הרא"ש ז"ל מכשירן. אמר רב נחמן החשוד על העריות בשר לעדות אמר ליה רב ששת עני מאני אדרבעין בכתפי' ובשר וקא מסיים בה בהלכות הריא"ף ז"ל אמר ביבר מקפו אמר רבא ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול אמר רבינ' ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקא אבל לעילא ליה לא בה וכתב הריא"ף ז"ל ואחזינן לאר מרבואתא דקא פסיק הלכתא כרב ששת דקא יהבי טעמא לאלתא משום דהלכתא כרב ששת באיסורי וכתב ג"כ בתשובה ראשון על העריות כיון שבא על אחת מהן חשוד על כלן והרא"ה ז"ל השיג עליו וכתב דהלכתא כר' נחמן דהא רבה ורב פפא שקלו וטרו אינה דהא לענין דינא איתמר והלכתא כרב נחמן בדיני ועוד דהא אמר יבר מקפו נבחנא משובשת היא ולא חייש רב נחמן להאדורי ליה וסובר ז"ל דדוקא חשוד והאי דאמרי' אדבעין בכתפי' ובשר משום דמלקין על לא טובה השמועה כדאמרי' בפ' עשרה יוחסין וכן פי' רש"י ז"ל ולא אמרן אבל בנועל ממש פסול וגם מ"ש ז"ל בתשובה לא נכון בעיניו דא"כ הוה ליה למימר הנועל את הערוה אלא דוקא בחשוד הוא דפליגי רב נחמן ורב ששת אבל לנועל פסול הוא לעדות לב"ע ור"ת ז"ל כתב כדברי הריא"ף ז"ל דדוקא נועלו כן דעת בעל העטור ז"ל אבל לא נראי' כן דעת הרשב"א בתשובותיו ולא הרב בעל ההשלמה ז"ל והרב בעל העטור ז"ל כתב אינה מתן דפסק רב ששת דהלכתא כותיה באיסורי ואינה מתן דאמר הכא דינא הוא והלכתא כרב נחמן בדיני ומסתברא כרב נחמן דסוגיא דבינא בותיה אזלא והרשב"א ז"ל כתב שני הדעות ודעתו לפסוק כרב ששת וכן בספר חקות הדיינין פוסק כרב ששת וכן פסק בסמ"ג ואעפ"י שאינו כדאי להכריע אבל לע"ד נראה כדברי הפוסקים כרב נחמן דהכא בעדות ממון הוא דפליגי אבל בעדות אשה דהוא איסורא הוא מודה רב נחמן וכ"ש דאמרי שקלו וטרו אינה ולא זכינו לדברי מ"ר הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות לדעת הברעתו כדברי מי ב"ע בדברי מי פסק ופי' לאפוקי הוא שמעיד עליה שמת בעלה או שנרשה ואינו נאמן לעדות אז משום דרוכה לעשותה פנויה בדי שתהא מכוה לו אבל לעולא שמעיד שנתקדשה עדותו עדות ושניו בפ' כל הנשבעין בבנגדו חשוד על השבועה ביבר אחד שבועת העדות ואחד שבועת הפקדון ואפי' שבועת שוא והא פריך עלה בגמ' ולימא מי שבועת בטוי ומהדר בי קתני שבועה דבי קא משתבע בשקרא קא משתבע אבל שבועת בטוי דאיכא למימר דבקושט' קא משתבע לא קתני מינה אובל ולא אוכל פי' דהם שמים להבא ואפשר שבועתו שיקיים דבריו אבלתי ולא אבלתי מאי איכא למימר שהם שתים לשבועה שבועה בבר בשבע לשקר אבל שבועת שוא וכל דומי לה כלומר שהם לשבועה דומיא דשבועת שוא ורש"י ז"ל פי' דבאוכל ולא אוכל לא מיפסיל ובעל העטור כתב דמיפסיל וכתב בשם הרב רבי יעקב בר משלם ז"ל שהעובר על גזירת הקהל מן העובר על אבנת הקהל וחכמיה' שהוא פסול לעדות וכ"כ בם' החשן בסי' ל"ד וכן בסי' כ"ח בשם רבי' תם והרא"ש ז"ל וזהו על פי דרכו של בעל העטור ז"ל אבל על פי פי' רש"י ז"ל הוי כשר לעדות וכתבו שכן היא דעת הריא"ף והרמ"ה והרמב"ן וכ"ל והרשב"ם ז"ל כתב בתשובה שהעובר על חרמי גבור פסול לעדות וכ"ש במקומות שאומרים ובל העובר על כוחינו חרור הוא לה' שהי ישראל אחרי יש בו שבועה כדאי' בפ' שבועת העדות וכתב עוד בתשובה שהשבע לחברו לפרוע לו לזמן פלוני אעפ"י שיש לו עדים שלא המריך לו הזמן וכבון שלא זזה ידם מתחת ידו אינו נפסל דילמא אעפ"ם הוא ולא אחרמי ליה אזלי כדאמרי' בפ"ק דמכ"ע ובפ' הגזל בגיפקדון אלא אם העידו שהיו לו מעות בתשלום הזמן ובתב הרב ר' יקר ז"ל הנשבע להבחיש העד אותו עד ואותו שנשבע לו מבטרפין לפסלו וכן בתב הרמ"ה ז"ל והרשב"א מבופק בדבר והקרוב אצלו להבא ידו ובספר החשן סי' ל"ד הביא דברי הרב ר' יקר ז"ל בלי חולק. משומד אוכל נבלות לתאבון דברי הכל פסול להבעים אביי אמר פסול ורבא אמר בשר והלכתא כותי' באביי דהיינו מ"ש ריש"ל בקנ"ס פי' יע"ל בקנ"ס שיאוס שלא מדע עד זומם. אחי העומד משיו. קידושין שלא נמכרו לגויה גלו דעת בנבין. משומד אוכל נבלות להבעים כל זה מבואר בסנהדרין פ' זה בורר דף כ"ז בתר"י ז"ל. אחמר אר זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל ורבא אמר מבאן ולהבא הוא נפסל אביי אמר למפרע הוא נפסל מעודה דאסהיד הוא ליה רשע והאור אמרה לא תשת רשע עד והלכתא כותי' דאביי ועד זומם פסול לכל התורה בולה כר' מאיר וכן פסק ריא"ף ז"ל ובירושלמי משמע בעדות של זומם אינה אלא ע"פ וכבון שהעידו בב"ד בעשרה בניסן והוזמו בעשרה באייר בל עדות שהעידו מי בניסן עד י' באייר אינה עדות וזהו למפרע אבל אם העדות היא בשטר אינם בפסלין אלא מעת שהעידו בב"ד שאפשר שאחרו האחתימה אח"כ אמרו הם שהתמו בשטר היום הזמן שבתבו בשטר או שראו אותם עדים ביום שהתמו בשטר וכמו שהאריך הריא"ף ז"ל בפ' מרובה וכן כתב בעל העטור ז"ל ורש"י ז"ל כתב בבסבא סנהדרין בבעדות בשטר היא ובכר דהו דבריו המפרשים בפ' מרובה ואף הריא"ף ז"ל דאה דברי קבת הגאונים שבתבו בך וכתב הרמב"ם ז"ל בהל' עדות בפ"י וכן עד זומם אעפ"י שהוזם בעדות ממון ושלם ה"ז פסול מן התורה לכל העדיות ומאיתתי הוא בפסל מעת שהעיד בב"ד אעפ"י שלא הוזם על אותו עדות אלא אחר בתה ימים ובפ' מי בבבא בתרא אמרי' היה יודע לו עדות עד שלא נעשה בזלן ונעשה בזלן הוא אינו מעיד עלבתב ידו אבל אחרים מעידי' ופי' שהתם בשטר קודם שנעשה בזלן ואח"כ נעשה בזלן ורבו לקיים את השטר הוא אינו מעיד שהוא בתב ידו אבל אחרים מעידי' עליו וכת רי"ף ז"ל בשמייהו דרבותתא דוקא בשעתקיי' זה השטר בב"ד קודם שנעשה בזלן וכ"ב הרמב"ם ז"ל בפי"ד מהלכות עדות והטעם הוא שביון שנעשה בזלן אנו חושבים שהתם בו עתה והעיד בשקר:

והזהרת כל אלו להיותן בשרים להעיד כל מי שחייב מלקות וחייב כרת בבלבן כיון שלקו בשרים בדתנן בפ' אחלו הן

הן הלוקין כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתן שנאמר ונקלה אחיך לעיניך משנקלה ה"ה אחיך וכתב הרמב"ם ז"ל בפי' ב מהל' ערות שכל פסולין דחמס מעפ"י שהחזירו הממון פסולין עד שיחזרו כתשובה ויודע שחזרו מדרכם הרעה ובעל החטן תמה עליו וכתב אפשר כשהחזיר בכפיית ב"ד • ואני אומר שכיון לתשובה הריא"ף ז"ל שכתובה למטה • וחזרת משחק נקוניא משיבנו פספסרין מעצמם והם הכלים שמשחקין בהם ויחזרו בהם חזרה גמורה שלא יעשו אפי' בחנם • ומלוי ברבית משיקרעו שטרותיהן מעצמם ויחזרו בהן חזרה גמור' שלא ילוו ברבית אפי' לגוי • ומפרחי יונים משיבנו את פגמיהן והם הכלי' שבדין בהם ויחזרו בהם חזרה גמור' שאפי' במדבר לא יהיו עושין וסוחרי שביעית משתגיע שביעית אחרת וינדלו אמר ר' נחמיה לא חזרת הבריס בלבד אמרו אלא חזרת ממון ביבד אני פלוני בן פלוני בנסתי מאתים זוז בפירות שביעית והרי הם נתונים לעניים במתנה והחשוד על השבועה אמרו בירושלמי משיבנה לב"ד שאין מכירין אותו ויאמר חשוד אני והוסיף בה הר"ם ז"ל או שיתחייב בשבועה בב"ד שאין מכירין אותו בממון חשוב וישלם ולא ירבה לישבע • והחשוד על הגזלה כתב הריא"ף ז"ל אם החזירה בתשובה ולא ע"י ירמה ופחד וקבל שלא יגנוב לישראל ולגוי מקבלין עדותו וכן גוכל לדון בגזלנין וחמסנין ומוכסי' וגנבים והרועי' • והחשוד בטריפו' אמרי' בגמ' שאין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירי' אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויחזיר אבדה בדבר חשוב אז שיוכיח טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו וכתב הר"ם ז"ל פי"ד מהלכות עדות וכן עד זומם שהלך למקום שאין מכירין אותו ונתנו לו ממון חשוב להעיד בשקר ולא רפה ה"ז עשה תשובה וחזר לכשרותו וכן כל כיוצא בזה • גרסי' בפ' עד כמה בבורות ובפ"ק דע"ז וכלן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמי' ר' יהודה אומר חזרו בטמטומיות אין מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן ר' יהודה בן קרחה אומר בין כך ובין כך מקבלין אותן אמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה בן קרחה וכתב בעל העטור ז"ל דעל כל החשודים נאמר וברנו נסים ז"ל כתב דעל כל הפושעי' נאמר ונרחה שאותן משומדי' שיצאו מן הכלל ואח"כ חזרו לדת ישראל להעיד מיד שהרי כתבו רבותינו הברפתים ז"ל שאינם פריכין לקבל דברי חברות ולא טבילה כמו שהאריכו בתשובותיהם ובחבוריהם בל"ל:

והמין השני פסולי קורבן תבן בפ' זה בורר ושו הן הקרובי' אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו ואמיו וגיסו הן ובניהן ואמיהן ואחרנו לבדו אמר ר' יוסי זו משנת ר' עקיב' אבל משנה ראשונ' דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו בחותה שעה היה קרוב ואתרחק בשר ר' יהודה אומר אפי' מתה בתו ויש לו בנים הימנה ה"ז קרוב והאוהב והשונא אוהב זה שבשבילו שונא כל שלא דבר עמו שלשת ימים בחינה אמרו לו לא נחשדו ישראל על כך ובברייתא אמר ר' יוסי ניסו לבדו זה"ה לאורנו ובגמ' מוכח דפסול הקרובי' בין להעיד זה על זה בין להעיד לאחרי' הוא דאמרי' אשכחן בנים להדדי בנים לעלמא מנא לן ובאמר לכתוב קרא בן על אבות א"נ הם על אבות מאי על בנים דאפי' בנים לעלמא ופרש"י ז"ל שני קרובים פסולים להעיד לאחרי' אין השוק וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו ובגמ' מוכח פסול דקורבא מלא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ומוכח נמי פסולי בקרובי האם מדבתיב אבות ולא כתב אב והרמב"ם ז"ל כתב בפי"ג מהל' עדות שפסולי קורבת האם אם הבעל בתשתו הוי מדרבנן משום דמדרש חכמים הוא וא"ז הרמב"ן ז"ל השיג עליו הרבה בשורש הזה בספר המצות שלו וגם הרשב"א ז"ל בתשובותיו והנכון הוא שהם פסולים מן התורה שאם בתת לומר כן אף בקרובי האב פשטיה דקרא אינו אלא שלא יומתו הבני' בעון האב והאב בעון הבן כדבתיב ואת בניהם לא המית בכתוב לא יומתו אבות על בנים וכן היא הסכמת רבינו האיי גאון ז"ל ובלבן פסולין בין לזכות בין לחובה בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות ובדמוכח בגמ' מדרשה דקרא ואמרי' נמי התם דבסורא אמרי בעל בתשתו ובפומבדיתא אמרי אשה בבעלה ואמר רב הונא אמר רב נחמן מנין שהאש' בבעלה דכתי' ערות אחיאביך לא תגל' וגו' דודאך היא והלא אש' דודו היא אלא מכאן שהאשה בבעלה וקאמרי בגמ' אחי אמותי לא יעיד לי בן אחי אמותי לא יעיד לי בן אחות אמי לא יעיד לי וכן אחי אמיו ובן אחי אמיו וכן אחות אמיו וכבר כתבתי שכל שלא יעיד לו ה"ה שלא יעיד עמו ולא יעיד עליו וכן היא בתוספתא אין מעידין זה לזה ולא זה על זה ולא זה עם זה ופי' זה לזה לזכות וזה על זה לחובה זה עם זה להעיד לאחרים:

גרסינן בפ' יש נוחלין שלא ליה רב אבא לרב יוסף בר אמא הלכתא שלשי בשני בשר רבא אמר אף בראשון וכן בפסק הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות עדות ובעל העטור ז"ל והרשב"ם ז"ל אבל ר"ת ז"ל בפ' יש נוחלין ובה"ג פוסקין שלישי בראשון אלא שבעל הלכות אומר שהוא פסול מדרבנן ור"ת פוסל אף מן התורה ודעת הרמב"ן ז"ל בראשית שהיא בריא"ף ז"ל וכן דעת הרשב"א ז"ל בתשובותיו וכן כתב בחקות הדיינין ואף המפרשים ז"ל בפ' יש נוחלין לא נתחוורו להם דברי ר"ת ז"ל ובסמ"ג סומך דברי ר"ת ז"ל מהירושלמי וכתב שאין להקל בדבר • אמר בר רב אשי אבשר בתבא דאבא ולית הלכתא כמר בר רב אשי פי' קשבר מר בר רב אשי דאבא דאבא שלישי בראשון הוא ומשו' הכי קא מבשר ביה ולית הלכתא כותיה דאב ובנו ראשון בראשון הוא כמו אח ואחיו שהוא ראשון בראשון והוא ליה אבא דאבא שני בראשון ואבא דאבא הוא יצחק לראובן שיצחק עם יעקב הוא ראשון בראשון ועם ראובן בן יעקב ראשון בשני אבל בבנוה דאבא דאבא דהיינו אברהם עם ראובן בשר לדעת הגאונים ז"ל והרמב"ן ז"ל הוכיח כן בחדושיו מדקתוק סוגיית הגמ' וב"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות עדות אבל הרשב"א ז"ל פוסל האב עם בן בנו עד סוף כל הדורות משום דאב כרעא דאבוה וכן דעת בעל עמודי גולה ובספר החטן הביא שתי הדעות דשלישי בראשון ובאבוה דאבא דאבא ולא הכריע בשתיהן וכן בספר חקות הדיינין לא הכריע בזו כלו' ואמר שהסכמת הגאוני' והריא"ף

והרמב"ם והרמב"ן ז"ל להבשיר ראוי לסמוך עליהם:

והדרך לידע מי זהו ראשון ומי זהו שני האחין זה לזה ראשון וכן מוכיח בירושלמי ובניהם שני ובני בניה' שלישי והאב עם בנו ראשון ועם בן בנו ראשון בשני ועם בן בן בנו ראשון בשלישי ובדרך שאנו מונין בזכרים אנו מונין בנקבו' והבעל באשתו אם ראשונה ראשון ואם שניה שני ואם הם תרי הבעל באשתו כל ששתי הנשים שניי' בשרים וזה מוסכם מהכל זולתי מהריא"ף ז"ל בפי' נסתאותיו הגמראות בקבת הלכותיו ואעפ"י שלא פתבן בתשובותיו דתרי הבעל באשתו לא אמרינן ואם הם בעלי שתי אחיות דהיינו בים אז שלקת זה האם וזה הבת דהיינו ראשון בראשון לב"ע פסולין דאב הבעל באשתו אמרינן אלא שמקבת הגאונים ז"ל כתבו בפ' זה בורר דבעלי קרובות פסולין להעיד זה לזה אבל להעיד לאחרים בשרים משא"כ בשאר קרובים ולא נתחוורה לי דעתם שהרי ההיא מתבתה דהוו חתימי עלה תריגיסי ופסלה רב יוסף כדאי' בפ' זה בורר ואם האחד בשוי ראשונה והאחר השניה בזה נחלקו אבות העולם שהרבה מבשירים והרשב"א והרא"ש ז"ל מבללם ולפי בעלי הדעת הזו כל בעלי שתי קרובות בשרים לעדות זולתי בעלי שתי אחיות ובעלי האם ובתה והרבה פוסלים והרמב"ם ז"ל מבללם והדברים בזה עתיקים • ודרכי הראיות והמשא והמתן אבל המתחילים מהבין עמוקים • והבללים

תקון סופרים

שכתבתי בזה מספיקים. וע"כ רצוי ליסמר מזה וליזהר הרבה בעדות בטין וקדושין כדי שלא נבטרך להבנים רמסינו בין הרגים בדולים ואם נפל דבר בזה בגטין וקדושין צריך להחמיר בו ובדיני ממונות רצוי לעשות בפסק הרמב"ם ז"ל שעל פיו נהגו לדון בכל מלו המרכות. וחרום מינו מעיד לחרוסתו מעפ"י שמשתו חרוסה לא מוכן ולא מטמא לה ולא יורשה הכא משום מקרוני דעתה הוא ופסול ובתשובה לריב"ף ז"ל דוקא לה מכל לקרוניה בסר וכן בתב הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהלכות עדות. ואחי הלא מן הלא בסרים לעדות כגון רחל שנשמת ליוסף וילדה ממנו ראובן והיה ליוסף בן מאשה אחרת והוא מנשה ומת יוסף ונשא לשמעון וילדה ממנו יהודה הרי מנשה ויהודה מעידים זה לזה ואחי אחיו כלה אמר רב חסדא בכסרים לעדות. וקרוב ונתרחק אין הלכה כר' יהודה וכסר הוא לעדות ובפ' יש נוחלין היה יודע לו עדו' עד שלא נעשה אחינו ונעשה אחינו פסול היה יודע לו עדות עד שלא נעשה אחינו ונעשה אחינו ומתה נתו בסר זה הכלל כל שהשלמו וסופו בבסרות כסר ובפ' מי שמת היה יודע לו עדות עד שלא נעשה אחינו ונעשה אחינו הוא אינו מעיד על בתב ידו אבל אחרים מעידים זה מעפ"י שלא הוחזק כתב ידו קודם שנעשה אחינו וכן מוכח התם וכן כתב הרמב"ם ז"ל. והאומר והסונא בסרים בחכמים נמתני' ספסולי קורבא אינו אלא מגזרת מלך בדאמרי' בפ' מי בנתרא אחרי משה ואהרן פסולין זה עם זה. וגרים כסרים לעדות ואין ביניהם פסול קורבא שני תאומים שנתגיירו כסרים זה על זה כדאית' בפ"ב דיבמות ולא חייבי' לחרבה דעדות לב"ד מסורה. ובקיו' שטרות מעיד קרוב על בתב ידי קרובו בדאיתא בפ"ב דבתובות משום דקיום שטרות דרבנן דמן התורה העדים החתומים על השטר במי שנחקרה עדותם בב"ד במי בדאיתא התם ובפ"ק דגטין:

וגם בפסולי קורבא בתב הרמב"ם ז"ל שכל שהם מכד התם הם מדרבנן והרבה להשיב עליו מ"ז הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות שלו והרשב"א ז"ל בתשובותיו ובדברי' משמע שהרבה ראיות הביאו כנגדו כלם נכוחים למנין ויסרים למובאי דעת:

והמין השליחי הנוגעים בעדותם בל עדות שיש הנאה לעד בה פסול ואם נחלק ממנה בשר בפ' ביבד העדים

אמ"ה

הרא"ש ז"ל בתשובה שאם המורשה בא בשבירות קרובו פסולים לעדות הבא בהרשאתו ואם בשנים בסרים ואם בא בתפלה בשבירות ורחה שיפטיר יסלח עלמו. והרשב"א ז"ל בתב נ"כ כוה בענין תפוטרופוס של יתומים מהרבב"ם ז"ל

נעשים זוממים אמרי' אלעא זוטרי' קרובי דערבא הוו שנר רב פפא למימר בני מלוה ולוה בחיקינהו אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לי לימה לו' בתר ערבא לחזיל ובפ' אחזק תנא בני העיר שנגנב ס"ת שלהן אין דנין בדיני אותה העיר ואין מניחין בחיה מחנשי אותה העיר אמאי לסלקו בפסייתו כי חרי מנייהו ולרבנו שאני ס"ת דלשמיעה קאי ולא מבו מסלקי בפסייתו משמע דמדי דמבו מסלקי בפסייתו מסלקי ובן פסק הריב"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל בפט"ו מהל' עדות ובן מוכח גמי התם דבל שהוא שותף בה ומסתלק ממנה בקנין ומקבל עליו אחריו' דאתיא מחמתי' בשר ובשר בתבתי למעלה בשער האחריות היכי דמי אחריות דמחמתיה והדינים בזה חרוכים להראות בל הבדדים שהוא נוגע בהן בעדות ואין זה מקומם ובמה שבתבתי לפתוח הפתח לרובה לעיין בחוקן דינין דיי ובלם מבוחרים בפ' חזקת ובדברי המחברים והסכם הנקי בדינין יעיין בחוקן הלבות במקומם

ושמע חכם ויוסף לקח:

והמין הרבעי מכד פחיתותם בפ"ק הקדושין בל שאינו לא במקרא ולא בדרך מרן אינו מן הישוב ואמר ר' יוחנן

ופסול לעדות ובפרק זה בורר אוכל דבר אחר פסולין לעדות ופרטי רבותא ז"ל דהיינו מקבל בדקה מן הגוים לא אמרינן אלא בפרהסיא אבל בבינעה לא ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דהוה ליה לאתזוני בבינעה ובא מבזי בפרהסיא בפרהסיא אבל מי לא הוי ליה לאתזוני בבינעה איתיה היא ובקבת בתנוס בבלל עדי חמס ואיתא אלא משום בזוי נפשיה וב"כ רוב המחברים ז"ל. ובפ"ק דקדושין ת"ר האובל בשוק ר"ז בלב ו"ל פסול לעדות אמר רב אידי בר אבין הלבה בי"מ פר"ת ז"ל דאמרינן בירושלמי ר"ש ב"ר הזה אבל בשוקא חזייה ר' מאיר אמר ליה אין שבח ת"ח שיאבל בשוק ובלבר בשל גרמיה ש"מ הא דתנינא האובל בשוק דומה לבלב בגון אחוטף לאחרים ואובל כמו בלב עכ"ל. וגראה שדקדק מדקאמר אמין שבח לת"ח מבלל דלאחרים אין חסר בשל גרמיה. ואת"ת אף בחוטף פסיטא שפסול לעדות ואפילו אבלו בגייתו בזלן הוא ובזלן פסול לעדות בדבתיבנא לעיל. ו"ל בפחות משוה פרוטה או בשאין מקפידין עליוה"ר שיהיה ז"ל פי' בגון שהוגר אבל אחוני ובועם מבל אחד בחלו רובה לקנות ומערים בהיהים דאמרינן בפרק מפנין. ור"ת ז"ל פי' דקאי האובל בשוק אוכל בעורתו דבגלי הוא מי שאוכל בעורתו בשוק הרמ"ם ז"ל ובספר העטור נסם רבנו ברוך ז"ל דאם אוכל מבלו בשר והרב לא מבתבר ליה הבי ודברי ר"ת ז"ל נראין עקר ובן נראית דעת הר"ם ז"ל שלא מנאן בבלל עדי חמס אלא בבלל הבזויי שהרי בתב בפי"ח מהל' עדות ובן הבזויים פסולין לעדות מדבריהם והם האנשים שהולבין ואוכלין בשוק בפני בל אדם ובבגון אלו שהולבין ערומי' בשוק בעת שהם עסוקים במלאבה מבזולת ובאיבא בשו אחינם מקפידין על הבעת שבל אלו חשובין בבלב ואין מקפידין על

עדות שקר:

והמין החמישי מכד שאינם בני עדות. הנשים פסולות לעדות דבר תורה דתנן התם שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים ואמרי' בגמ' מנא ה"מ דת"ר ועמדו שני האנשים בעדים הבתוב מדבר ובירושלמי דיומא פ' שני שעירי ילוף לה מג"ש דשני שעירבתיב על פי שנים עדים ובתיב ועמדו שני האנשים והביאו הרמ"ם ז"ל בפ' החולן והרמב"ם ז"ל בתב בפ"ט שהן פסולות מן התורה שנאמר על פי שנים עדים לשון זבר ולא לשון נקבה וב"כ בספר מצות גדול ועוד בתב בפרק הנז' שהטומטום והאנדרוגינוס פסולין לעדות לפי שהן ספקי ואין עושין מן התורה ואין מוציאין ממון מן הספק. ודברו רבנו ז"ל באנדרוגינוס מפורשים בתוספתא דבבורים דשנינו שסבני אנדרוגינוס דיש לו דרבים שיש לנשים ומבללם שפסולי לבל עדות שבתורה ובל שבן בטומטום מהיקשא. והעדות בנשים בשרין להם אין זה מקומן. והגוים פסולין לעדות מרשעים גינהו ולאו בני עדות גינהו בבלל ואמרי' בפ' החולן אין עדות לגוי ובפ"ק דגטין אמרי' דערבאות פסולי דאוריתא גינהו ואין אנו מבשרין אותן אלא משום דינא דמלבותא בדאי' התם ובפ"ק דקמא דתנן על פי עדים בני חורין ובני ברית ואמרי' בגמ' בני חורין לאפוקי עבדי' דלית להו חיים ובני ברית לאפוקי גוים דלא שייבי במצות והרמב"ם ז"ל בתב בפ"ט מהל' עדות דפסול ענד משום ועשיתם לו באשר זמם לאחיו ואם ענד פסול ב"שנוי. והקטנים פסולים לעדות דבתיב ועמדו שני האנשי' ולא קטני' בדאי' בפ' מי שמת ובבר בתבתי בסמוך דבעדים הבתוב מדבר בדאיתא במסבת שבועות בפ' שבועת העדות ובבר בתבתי למעלה שער בפרד לדעת סימני הגדול והסרים בשר לעדות ובבר בתבתי ג"ב סימני למעלה ובעדות קרקעות אעפ"י שהוא גדול אינו מעיד אלא בטולטלין אבל בקרקעות עד שיהיה בן עשרים וב"ב בחקות הדיינין ב"נוכחי איתא בפ' מי שמת ובתב הרמב"ם ז"ל אם הוא גדול והוא נקי בעיב משא ומתן אעפ"י שלא הגיע לבבל עשרים עדותו

עדות

עדות אף בקרקעות וכתב הרא"ש ז"ל בתשובה קטן שהגיע לכלל שנים ולא נדקו אם הגיע סימנין והעיד לאחר זמן נדקוהו ומכאן שהגיע סימנין שהוא בחזקת גדול משעה שהוא בן י"ג שנה כתב הרמב"ם ז"ל פי"א מהל' עדות המוסרין והפקורוסין והמינין והמשומדים שהם פחותים מן הנוים פסולין לעדות בפ' יש נוחלין מבואר בחרש שוטה וסומא פסולין להעיד וחרש דווקא שאינו שומע כלל אבל בעל הטורים מבשיר אפי' אינו שומע כלל וירקה שעדות שהיא נשמיעה פסול לה ומה שהיא בראיה כשר לה סומא דוקא בשתי עיניו אבל בעינו אחת כשר בראיה בפ' דיני ממונות ובפ' בא סימן כתב הרמב"ם ז"ל הפתחים ביותר שאינם מכירין בנרים הסותרים זה את זה ולא יבינו עניני הדבר בדרך שיבינו שאר עם הארץ ובן המבואלי' והנחפזי' בדעתם והמשגעי' ביותר הרי כל אלו בכלל השוררי' ודבר זה לפי מה שיראה הדיין שא"א לבוין הדעות בכתב עכ"לי וכל הנזכרים בעינן שיהא אחלן וסופן בכשרות אבל אחלן בכשרות וסופן אין בכשרות או אחלן שלא בכשרות וסופן בכשרו' פסולין וכן היא בפ' יש נוחלין והיכא שהיה ראוק והיה יודע לו עדות ונתקרב שנעשה אחנו לא יתחוש לו בשטר ואפי' היתה עדו' בקנין והיכא נמי שהיה יודע לו עדו' על פה והוא קרוב והעיד בב"ד ולא קבלוהו ואח"כ נתרחק אם העיד אין מקבלין עדותו דבעידי איגלי לאחזוקי דבוריהו העטור ז"ל: הבער הכ"ה נמה שהוא חובה עלהעדים ומה שבריכין ליזהר ממנו ומה שמבטל עדותן אם עשאוהו בס"ד:

שלא יחתום בשטר עד שידע עם מי יחתום דאמרי' בפ' השולח ובפ' זה בורר כך היו נקיי הדעת שבירושלם עושים לא היו חותמים בשטר אא"כ יודעים מי חותם עמהם ואמרו בפ' שבועה העדו' אינן ליודע בחברו שהוא בזלן שאסור להבטרג עמו שנאמר מדבר שקר תרחק ויזהרו העדים שלא יחתמו בשטר שיש בו איסור דאגן בפ' נשך שטר שיש בו ריבית קונסין אותו ואינו נוכה לא את הקרן ולא את הריבית דר"מ וח"א נוכה את הקרן ואינו נוכה את הריבית וקא מפרש טעמיהו התם דר"מ סבר קנסינן היתרא אטו איסורא ורבנן סברי לא קנסינן בפ"ק דבטין תניא עדים שאין יודעים לחתום מקרעין להם נייר חלק וממלאין את הקרעים ויו אמר רשב"ג בד"א בבטי בשם אבל בשחרורי עבדים ושאר כל השטרות אם יודעין לקרות ולחתום חותמין ואם לאו אין חותמין ובפ"ב דבטין אתמר עדים שאין יודעין לחתום אמר רב מקרעין להם נייר חלק וממלאין את הקרעים ויו ושמואל אמר נאבר פי' רושמי שמותיהם בעופרת וחותמים שמם על הרשום אבל לא במיאבר דקי"ל כתבו באבר כשר הילכך הכתב העליון לא הוי כתב וכ"ש שאין כותבין להם בסיקרא דהא אבן כתבו בסקרא כשר וה"מ בבטין משו' ענוג' אבל בשאר שטרו' לא דהאוה דעבד בשם שטרו' ובגדי' כהנא תני' כותיה דרב עדי' שאין יודעין לחתו' מקרעין להם נייר חלק וממלאין את הקרעים ויו ושאין יודעים לקרות קורין לפניהם וחותמין אמר רשב"ג בד"א בבטי בשחרורי עבדים ושאר שטרות אם יודעין לקרות ולחתום חותמין ואם לאו אין חותמין אמר ר' שעזר מאי טעמ' דרשב"ג שלא יהיו בנות ישראל עגונות אמר רבא הלכה כרשב"ג ורב גמדא משמיה דרב אמר אין הלכה כרשב"ג ואוקימנא אקריאה בלומר שאמר שאין קורין בפניהם וחותמין אלא אפי' בשאר שטרות קורין לפניהם וחותמין כן פי' בה"ג ורש"י ז"ל אבל הריא"ף ז"ל לא הביא הדבר גמדא ומשמע שסובר דהלכה ברשב"ג וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות מלוה ולוה רב נחמן קרו קמיה ספרי דדייני וחתים ודוקא רב נחמן וספרי דדייני אבל רב נחמן וספרי אחריני ודיינים אחריני לא ואם רשמו להם ואחתמו יש פוסלין את השטר והרמב"ם ז"ל מבללם בפ"כד מהלכות מלוה ולוה ויש מבשירין והרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל מבלל' ובתב בעל העטור ז"ל בחות קיו' מסתבר' בשאר שטרות אימקרו להו תרי דידעי למקרי במסיח לפי תומו חותם כדאמרי' בשטרא פרסאה והילכך היכא דאתיאי סהדי ולא קיים לן אי ידעי למקרי אי לא בחזקת בשרין קיימי ומקיימי להו כי דינא ומגבינן ביה כדי שלא תבעול הדלת בפני לוין ואי קיים לן דלא ידעי למקרי אבע"ג דמסהדי אתיאמות ידייהו דייקינן בסהדותיהו ע"פ אי מבוגי אשטרא מקיימי להו והדין בתבו רבותא' ואי אמרי אנן אקרינן למאן דידעי למקרי אמבי עליהו והרא"ש ז"ל הביא דבריו ולא חלק עליו אלא נמה שאמר דמקרי ליה במסיח לפי תומ' דלא בעינן מסיח לפי תומו אלא בנוים בשטרא פרסאה אבל בישראל לא דלא חשידי לשקר וא"א לומר שסברתם ז"ל הולכת על פי דרכו של ר"ג ורש"י ז"ל שבתבתי למעלה שהרי דעתו של בעל העטור ז"ל לפסוק ע"פ דרכן של הריא"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל שאין להבשיר לסמוך על קריאת אחרים שלא בנטי בשים או ברב נחמן וספרי דדייני אלא נראה דמשום תקנה אמרוה הגאונים ז"ל כדי שלא תבעול דלת וכו' אבל אבל מעקר דינא לא ומיהו לכל הדעות אם יודעים לקרו' ואינם מניחים אותו יפה נראה דסמכינן עליהו אם אמרו פלו' בקי פי' לנו והבין לנו לשונו נאמנין על כך וכ"ש אם עדותם מבוונת ע"פ עם מה שבתוב בשטר אבל בתשובה כתב הרא"ש ז"ל שאם אין יודעין לקרות אין חותמין בבתובה כמו שבתוב בספר אבן העזר בסימן פ"ו ירושלמי בפ"ג דסנהדרין כתבו בעל העטור ז"ל בחות קיום הדיינין חותמין אעפ"י שאין יודעין לקרות אבל אין העדים חותמין אא"כ יודעין לקרות יבא עלי אם עשיתיה מימי וכו' ואם אין כותבין על שמם אלא סימן מובהק יספיק דאמרי' בפ' בא פשוט ובפ' השולח דרב ורבי חנינא בילוי חדתא ורב חסדא אמ"ר ורב הושעיא ע"ג רבא בר רב הונא בייר מבותא וירושלמי אמרי דר' אמי חתים ש"ק בעטור חות קיום:

בפרק בא פשוט תניא היו אדבע' או ה' עדים חתומים על השטר ונמצאו הראשוני' קרובים או פסולים אתקיי' עדות בשאר אימקרו להו חזקיה דאמר מלאהו בקרובים כשר ואל תתמה שהרי אויר פוסל בשלשה אבל פוסל כלומר שאם יש אויר בין השטר והעדים יכול למלאתו בקרובים כמו שאויר בסוב' שהוא פוסל בשלש אם מלאהו בסבב פסול כשר לפי שסבב פסול היינו פוסל אלא בחרבעה ותניא בתוספתא דבטין בא שחתמו עליו חמשה עדים ונמצאו שלשה הראשונים קרובים או פסולין לעדות אתקיים בשאר ירושלמי שטר שחתמו בו חמשה עדים ונמצאו שלשה הראשונים פסולין או קרובים כשר ואתקיים עדות בשאר ר' אילא בשם ר' יוסא אתיא כמאן דאמר עדים חותמים בשטר זה שלא בפני זה אפי' בסוף ' ודקאמר אין העדים חותמין זה שלא בפני זה אפי' בסוף ' ודקאמר ונמצאו הראשונים פסולין או קרובים ה"ה אמי אם היו בסוף אתקיי' עדות בשאר שבמו שאם הקרובי' או הפסולין החתומין בתחלה אבל אומרין שאויר היה שם ומלאוהו בקרובים כך אבו אומרים אם חתמו בסוף שלבבוד חתמו כ"כ הרמב"ן ז"ל ודחה מה שבתבו המפרשי' ז"ל דדוק' בשני' הראשוני' אבל באחרוני' לא וסמכו בזה על רב יהודאי ז"ל בחון והחריב בזה ג"כ בפ"ב דבטין ובתוב בספר החשן בסימן מ"ה דדוקא בדיעבד הוא דמבשרי' הביא אבל לבתחלה לא מחתמין קרוב ודעת הרא"ש ז"ל דדוקא בשהקרוב בתחלה הוא שבשר אבל בסוף לא אמנם בתב בתשובה שאם העדים הבשרים קיימים שיבואו לב"ד ויעידו ויבאבו עדותן בשטר ואשיב בשטר ראשון ובריך לבאר בה שהעדים הבשרי' יעידו שבשעה שחתמו בשטר לא היו פסולי' עמהם אבל אם יש בו בלם לחתום בחתם או שמסרה להם עדות בחתם בטלה בל העדות במו שבתבתי בסמוך בס"ד: אבל אם הם מסורבים בלומר שחתמו בשר ופסול ובשר השטר

פסול

תקון סופרים

פסול כ"כ רבינו האיי גאון ז"ל ואעפ"י שהרמב"ן ז"ל מפקפק בדבר אבל בסוף דבריו כתב שאין לחלוק על הגאון ז"ל ובשם הריא"ף ורבינו יעקב ז"ל בין בתחלה בין בסוף בשר וגרתה דדוקא בלא מסורגין בדברי רבינו הגאון ז"ל בפ"ק דמכות תנן מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ומנין אפי' מאה ת"ל עדים אמר ר' יוסי בר"מ דדיני נפשות אבל דיני ממונות תתקיים עדות בשאר ר'אומר אחד דיני ממונות וא'דיני נפשות בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהם מה יעשו שני אחי' שראו באחד שהרג את הנפש ואמרי' בנמ' היכי דאמי אמר להו אמר רבא הכי אמר להו למחזי אחיתו או לאסהודי אחיתו אי אמרו לאסהודי אחינא נמצא אחד מהם פסול או קרוב עדותן בטלה ואי אמרו למיחזי אחינא מה יעשו שני אחים וכו' ואפסיקא הלכתא כר' הילכך בשהזמנו עדים בשרים ופסולי בטלה עדות כלם ואין הדבר תלוי בכונה בלבד אלא בהזמנה בשעת מעשה אעפ"י שלא באו כאן להעיד כאחד בב"ד כמו שכתבו המפרשים ז"ל בפ"ק דמכות ובפ"ק דגטין ובפ' יש נוחלין אעפ"י שיש סברות אחרות בדאיתא בחסן בסי' ל"ו ומפני כך אין לפסול עדי קדושין שהיו שם בכנופיא קרובים ורחוקים ביון שלא הוזמנו כאחד אלא שנהגו להזמן עדים בשרים לרוחא דמלתא וכתב רי"ף ז"ל משמיה דגאון ז"ל בפ"ק דמכות דה"מ בעדות ע"פ אבל בשטר שיש בו ג' עדים ושנים מהם קרובים זה לזה אם לא נודע בעדו בברורה שיש בו שלשתן להעיד וכתבו עדותן זה בפני זה דדמו כמאן דאמר למסהד אחינן לא מבטלן לשטרא מספק אלא תתקיי' העדות בשאר דאמרי' דילמא רווחא שנקי למאן דקשיש מניה ובא זה הקרוב ואתם שם שלא מדעת חברו וגרתה שזה ג"כ בשאינם מסורגים כמו שכתבתי למעלה ומה שנהגו לחתום קרובים בכתובה הוא משום כבוד וכ"כ הרב בעל העטור ז"ל בקבלת עדות והרמב"ן ז"ל בפ' יש נוחלין והמפרשים פ"ק דמכות והרשב"א ז"ל בתשובה ואם היה בשטר שני קרובי' אפי' נמסר בעדי מסירה משום דהוי מזייף מתוכו בדאיתא בפ' זה בורר בני הא"ל מתנתה דהוו אחיתי עלה תרי ניסי וכ"כ הריא"ף ז"ל בפ"ק דמכות · ירושלמי בפ"ב דכתובות כתבו בעל העטור ז"ל והרמב"ן ז"ל בפ' גט פשוט ר' חני אמר ר' זעירא עד אחד בפה ועד אחד בכתב מהו לזוקקו לשבועה ועד אחד בכתב בלו' הוא לא בריבא בשהיו שנים ומצאו לקיי' בתב ידו של זה ולא מצאו לקיים של זה ובא"ג כתוב קאמר דבגן דשטרא דאחיתמין עליה סהדי ואשתכח חד מנייהו קרוב או פסול נהי דממונא לא מפקינן מני'אבל שבועה משבעינן לי' אפומא דהאי עד בשר גרתה מדבריו שעד אחד בכתב זוקק לשבועה וקרוב ופסול לא פסלי' ליה דאמרי' דרווחא שנק למאן דקשיש מניה ואתא קרוב או פסול ואתם וכ"כ בעל מאיכות ז"ל וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפ' י"ד מהלכות הלואה וכמדומה שהרמב"ן ז"ל מודה בזה וכן דעת הרא"ש ז"ל וכמו שהאריך בחסן בסי' נ"א וכתב הריא"ף ז"ל בתשובה שאם העד האחד אומר שלא היה יודע בקורבת העד האחר שהוא קם לשבועה אלא אם היה בגיל בן שבועה היה יודע בקורבתו בדאי' בעטור בקבלת עדו' ובחסן בסי' ל"ו אבל בעל העטור לא מסתבר ליה דקם לשבועה אלא היכא דאמיה לסהדא קמן · עדים שכתבו השטר וחתמו בו ומסרוהו ליד המלוה שוב אין יכולין לחזור ולכתוב אחר דאמרי' התם מי שנא ואמר אבד שטר חובי אע"פ שאמרו עדים אנו כתבנו וחתמנו ונתנו לו את השטר אין כותבין וכן מוכח בפ' גט פשוט ובפ' הנזקין גבי שורף שטרותיו של חברו וכ"כ הרשב"א ז"ל בחדושיו ובתשובותיו וכ"כ המפרשי' ז"ל בבחר גבי שלא שטרות הן וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהל' מלוה ובספר החסן בסי' מ"א בר"מ בשטרי הלואה אבל בשטרי מקח וממכר כותבין חוץ מן האחריו' שבו ואמר רב נחמן דהכי הוא חוץ מן האחריות שבותבין הכי שטרא דבן לא מגבינן ביה ממשעבדי ולא מבני חרי אלא כי היכי דתקום אדעה בידיה ובשטרי מתנות שאין בהם אחריות כותבין בלא חייסין דילמא נפיק מניה חרבא וכ"כ בספר החסן בסי' מ"ח וגרתה דווקא קודם שמסרו השטר ביד המקבל יכולין לכתוב לו העדי' כמה שטרות אבל כשמסרוהו בידו ובבר עשו שליחותן בדאמרי' בגט בפ' האבל אבל הטפס בב"ד יכולין לעשו' דליכא שום חשש כיון שאין בו אחריות והרא"ש בתשובה מי שהוחזק שם בבנויו בעיר וכתבו עליו שטר בתולה בבנוי ואח"כ נודע שהיה לו בנוי אחר יכולין העדים לכתוב שטר אחר בשם הבנוי השני ולא אמרי' עשו שליחותן וכן אם טעו בשם הלוה או המלוה או הסכום חוזרין וכותבין ואפי' אם לא החליפו השטר בשר הוא וכ"כ בספר החסן בסי' ל"ו כתב הרב בעל המאור בפ' זה בורר שהודאה בפני עד אחד אינה כלום אפי' אמר לו אתה עדי ולא משתבע אפומיה ולא מיחייב אם הודה דמילי דבדי נינהו עד דאמר לשנים אתם עדי וכ"כ הרא"ש ז"ל משמיה דגאון ז"ל ובעל העטור קבלו בחות הודאה פלוגתא דרבוותא אי מהני או לא מהני ובסוף דבריו כתב ואפסיקנא דבל קנין וכל הודאה בפני עד אחד לא מהני ומאן דאמר מהני טועה הוא אבל מ"ז הרמב"ן ז"ל בפ' חזקת גבי הודאה בפני שנים כתב דהודאה בעד אחד מהני ומבטרפת עם עד אחד ומסמיך דבריו מן הירושלמי וכ"כ תלמידיו ג"כ בשטותיהם שם וכ"כ בעל החסן בסי' פ' בשם תשובת הריא"ף ז"ל והרא"ש ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות טוען ונטען והעדים אין כותבין עד שיאמר להם כתבו בדאי' בפ' חזקת וכבר האריכתי בזה בשער ה"ח:

תנן בפ' עד כמה הנוטל שברו לדון דיניו בטלי' להעיד עדותו בטלה ומייתי לה בסוף פ"ב דקדושין וכתב עלה הרמב"ן ז"ל בשם קדושין שכל עדותיו בטלי' ולא זה בלבד שנבטל עליו שבר בלבד ומשו'הכי לא קתני אין עדותו עדות אלא בטלי' ומפורש בירושלמי בפ"ק דסנהדרין כך היא מתני' החשוד להיות שבר לדון דיניו בטלים ובתוספתא דבבורות כך היא שנויה החשוד להיות נוטל שבר ומעיד וכו' כל הדינין שדן וכל עדיו' שהעיד הרי אלו בטלין וכתב ז"ל שאינה לו שאינן בכלל הפסולין מדבריהם שיהא צריך הברזה אלא מעצמן הם בטלים שבין שהיה יודע לו עדות ולא ר"ל אלא מחמת שבר אין זו עדות והחשוד בכך עדותיו בטלי'עד שיודע לך שלא נטל שבר בעדות זו ובכך היא עדותו בשרה אע"פי שלא עשה תשובה ובן אם החזיר ממון לבעלים וחזר והעיד בתוחה עדות עכמה מקבלין הימנו שאין זה פסול לא מתחלתו ולא בסופו אלא שבל זמן שנוטל בו שבר קבסוהו חבמים לבטל מעשיו משום דהא בבר על מה אני בחנם אף אתם בחנם ואע"פ שנטל משניהם בב"ל ור"ל שאע"פי שנטל משניהם שבר עדותו בטלה ולפי שאינו מבלל הפסולים לא רציתי לבתבו בשער הפסולים ובתבתיו בשער הזה שהוא שער מזהרת העדים:

ונשאל ההשב"א ז"ל על עדי הגט שנטלו שבר קוד' שחתמו בגט וכתב שאין עדותן בטלה שאין הנוטל שבר להעיד עדותו בטלה אלא בעדים שנעשו עדים בבר ויודעים העדות ולא רצו להעיד בב"ד עד שיטלו שבר אבל במי שלא נעשה עדיין עד והוא רוצה שיעידו ולאחרים בשטר אם קבל שבר אינו נפסל בבך וגרתה לע"ד שאפי' במי שנעשה עד אם יש לו בטלה מודחת שנוטל שבר כנגד בטלתו בדאמרינן גבי דין בפ' בתרא דבתובות:

השער השמה ועשרים בענין המטבעות בס"ד:

תנן בפ' בתר דבתובות' נשא אשה בארץ ישראל נותן לה ממעות מ"י נשא אשה בא"י ונרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות מ"י נשא אשה בקפוטקיא ונרשה בא"י נותן לה ממעות מ"י רשב"ג אומר ממעות קפוטקיא וקא הוו בה בגמרא הא נופה

קשיא

קשיא אמרת נשא אשה נא"י וגרשה נקפוטקיא נותן לה מעות א"י אלמא בחר שבועה אזלינן והדר אתי נשא אשה בקפוטקיא וגרשה נא"י נותן לה מעות א"י אלמא בחר גוביינא אזלינן ומתרצי א"ר תנא מקולי כתובה שנו בגלן ותניא בברייתא בגמ' המוכיח שבר חוב על חברו בתוך בגבל מגבהו ממעות בגל בתוך בא"י מגבהו ממעות א"י בתוך בסף אמר מר שיבא לוה מגבהו מה שאין כן בכתובה ולאקפוקי מדרשב"ג דסבר בתובה דאורייתא קמ"ל דרבנן היא ותע"ג דא"ר יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג נמשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב ובירן ורמיה אחרונה ה"מ היכא דליכא סוגיא דלמו כותיה אי נמי ההוא בללא לא בללא הוא ואין למדין ממנו וכן כתב א"ז הרמב"ן ז"ל והרמב"ם ז"ל כתב כן בפי"ח מהל' מלוה ולוה וכן נמלוה על המעות ונפסל דאמרינן בפ' הגוזל נשאל א"א מורי הרב נר"ו מרמון ספרד והיה השואל החכם ר' עמרם אפרת' בן מרוחם נ"ע והא לך לשון שאלתו ותשובתו:

ראובן לוה משמעון ממון ידוע ומשכן לו בתים והי' מטבע היוצא בחותם שעה שבעים וזיים בחוקיה ובזמן הפרעון נשתנה המטבע במלכות המלך והיו בחוקיה שמונים והמטבע הראשון לא פסלו המלך ולא נשתנה שער דינרי זהב ומבויים הם לברך בהם הזוזים הראשונים כאשר היו ועתה ראובן תובע המטבע הראשון ושמעון אומר לא אבר' לא ממון היוצא בשעת הפרעון:

הדין עם ראובן בודאי מה שנתן לו חייב לפרעו ובג' נפרק הגוזל עבים לא הובררו לדבר על ביוצא בזה ומה שדברו בגמרא הוא במטבע שנפסל שהמלך או המדינה פסלו אותה בורה ואינו יוצא במקום וממכר בלא שאינו יכול לומר טול מה שנתת לי דאע"ג דלענין נסבא ליכא בלל כיון שהבורה נפסלה הרי בטל חשיבות אותו מטבע שאין חשיבות המטבע אלא מפני הבורה וכמו שאמרו בפ' האדם דאין המטבע נעשה חליפין משום דדעתיה אבורתה ובורתה עבידה דבטלה ובין פסלו מדינה דסגי במדינתה אחריתי בין פסלו מלכות דבני נבעה אחות' מדינה בכלהו לא הוי חליפין מהאי טעמא דדעתיה אבורתה דסגיא בכל דוכתה ובפרהסיא ומשום הכי אמרי' דאי אית ליה אחרא למישן יכיל לומר לך והוציא למישן דמתי פסידה אית ליה זה נהנה וזה אינו חסר הוא ומהיות טוב אל תקרא רע קרינן ביה אל תמנע טוב מבעליו וכן דברו בגמ' במלוה על המטבע והוסיפו עליו וגרמה שפירוש דבר זה הוא שהמלך בוה להמיך המטבע הראשון ועשו מטבע אחר באותה בורה הראשונה אלא שהמטבע יש בו תוספת לענין נסבא ובהא אסיקנא כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דענדי עובדא בזוזי דאגר דמים טייעא עד עשרה בתמניא אי לא זיל תרעא מחמת טבעא אבל אי זיל תרעא מחמת טבעא מנכי ליה ובפי מעשרה תמניא אפי' לא זיל תרעא מחמת טבעא מנכי לי' משו' דשנתה לענין נסבא אבל שנתה דלענין נסבא עד עשרה בתמניא לא מנכי ליה זהו העולה מהגמרא בענין המלוה על המטבע והוסיפו עליו והריטב"ם ז"ל כתבו שה"ה לענין גרעון דמתמניא עשרה לא מוסיף ליה ובל זה אין לו ענין לגדון הזה שהמלך לא הוסיף במטבע הראשון כלום אבל הניחו ועשה מטבע אחר שחייב לאת לו המטבע הראשון אע"פ שהמטבע החדש הוא פחות מחומש מלבר אפי' לדברי הריטב"ם ז"ל והרמב"ם ז"ל שהשוו הגרעון לחוסר שחומש ע' מלבר הוא י"ז ואחי והמטבע לא היה הגרעון אלא מע' לפ' שהוא אחר מז' והבע עבמך הנה הפרח שוה אחד עשר די ריטל"ש ופ"ע די נקיש"ם וט"ו דינרי מיורק"ים ורמונן נתן לשמעון ק' פרחים בגילאנס"ם שיתן לו אלף ומאה די ריטל"ש שהוא מטבע היוצא בשעת הלואה והמלך לא פסל הריטל"ש אלא בזה שיהיה מקחם וממכרם בנקיש"ם או במיורקיש"ם כי בלא ספק אין רמונן יכול לומר לשמעון תן לי אלף ומאה דינרים נקי"ש שם אם נשתנו לנקי"ש וכן שמעון אינו יכול לומר לא אתן אלא אלף ומאה די מיורקי"ם אם נשתנו למיורקי"ם שכיון שהמטבע נשאר כאשר היה ולא פסלו המלך אע"פ שבוה שיהי' מקחם במטבע א' והמטבע הראשון יוצא כמו"מ ג"כ נודאי שחייב ליתן לו מה שהלוהו וכן הדין הזה המטבע הראשון לא נפסלה בורתו וגם הוא יוצא כמו שהיה מתחל' נברור דינרי זהב ומפני שהמלך מטבע אחר לא נשתנה משאם ומתנם וגרמה לענין ביטול ההלכה שהריטב"ם ז"ל והרמב"ם ז"ל שהשוו הגרעון לתוספת שלא מתור' רבית נבעו בה שאין בגרעון סרך רבית וכן לא מפני חסרון הנסבא מפני ההתבה ממטבע למטבע שאם מפני ההתבה הוא למה השוו הגרעון והלא בהתבה יהיה הגרעון יותר ויפסיד משני בדרין ואמה אני ממה שכתבו שהרא"ש ז"ל פי' טעם התוספת מפני ההתבה והסכים עם הריטב"ם ז"ל שהגרעון כמו התוספת שהדברים גרמים סותרים זה את זה אבל גרמה טעם ההשוה בין גרעון ותוספת משום דשמו דבנן דעתייהו דאינשי דלא קפדי במטבע לענין נסבא בחומשא בין לתוספ' בין לגרעון כיון דלא זיל תרעא ולא יקיר מחמת טבעא והכי קים להו לרבנן כי היכי דקים להו דבפחות משתות הוא מחילה במטלטלין וכ"פ בספר התרומות ולפי טעם זה ליכא לא אלוני בין פרקמטיא להלוה' דליב' חשב רבית בתוספ' נסבא כיון דלא קפדי אבל המחלקין בין תוספת לגרעון ברבין לחלק בין מלוה לפרקמטיא מפני הרבית וס"ל דבגרעון אפילו טוענה אי לא יקיר תרעא נותן לו מטבע היוצא ולא חיישינן לנסבא ואכתוב לך מה שכתב בזה הרב העטור ז"ל בעת מגיה דבה מרב חסדאי וכו' כדאי' בהל' ומסתברא כרש"י ז"ל דאמר דוקא המלוה את חברו פרקמטיא ליתן לו כך וכך מטבע אבל הלוהו מעות אע"ג דלא זילי פירי כיון דשבח לענין נסבא רבית הוא ונותן לו מטבע שהלוהו לפיכך בוחנין מה' פשוטות של כסף ברוף מכך וכך הזקוק ופיינו דאמר עד עשרה בתמניא שהמוכר ירויח בפרקמטיא שלו חומש כדאמרי' המשתכר לא ישתכר יותר מחומש והא דאמר רי"ף ז"ל ה"ה לפחות מסתברא מדלא נעיא ליה פחות או הוסיפו מהו ש"מ פחות בזמן גרעון לא קא מנעיא ליה הוסיפו קא מנעיא ליה תשוב רבית שדרו ממתיבתא בברא דאוזיף אוזי ואפחות ואד אוזא דאוזיף שוה תרי אוזי מהני דנפקי השת' ואפחות לענין נסבא דינא הוא דמשל' לפי שנתה וכ"ע לרש"י ז"ל דאמר דנבי' דרבא שיבא דמ"ר נותן לו מטבע היוצא הוא משמע דאליבא דשמואל דאמר לך והוציאו במישן היכא שהוסיפו עליו לא נפסל הראשון והרי יכול להוציא במדינה עבמה והיכי אמר נותן לו מטבע היוצא בחותם שעה ולסברא דילה ליתא דהוא דבבר עובדא בעשרה בתמניא אליבא דהלבתא ובמתיבתא בסיומא אסקוה כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עכ"ל ולענין הדין שהוא בגרעון אינו דבין אותו כדין שנתבטל ואבדו אחר גרוע לפי דברי הרי"ף ז"ל אי לא יקיר תרעא אינו נותן לו אלא מטבע היוצא כיון דלא גרע חומשא אבל מדברי הגאונים ז"ל גרמה דמשלם לפוס שנתה ואע"פי שלא הזכירו זה אלא בפחתה דמחד תרין ובזה מודה הריטב"ם ז"ל שנותן לפוס שנתה גרמה שהגאונים ז"ל לא ירבו בזה בדקדוק חומשא הא"ה לפחת' דנבי' מהבי ס"ל דיהיב ליה לפוס שנתה אבל לפי מה שחלקתי בין שנשתר המטבע הראשון למטבע שנתבטל לעולם נותן לו מטבע שהלוה לדברי הריטב"ם ז"ל וכ"ש שאם יכול להוציאו במדינה זו שנותן לו מה שהלוהו כדאמרי' לך והוציאו במישן וזה לכ"ע ונכ' חשן משפט שהמלוה לחברו בשעה שיש עשרה קרוזאד"וש בזהוב ובשעת הפרעון יש ששה קרוזאד"וש בזהוב חייב ליתן לו י' קרוזאד"וש כמו שהלוהו אם המטבע הראשון נשתר והרשב"א ז"ל נשאל מי שהלוה לחברו ממטבע ונפסל ולזמן בא לפרוע הלוה אינו

תקון סופרים

רוצה לקבל כי אם מטבע שלוה והמלוה אינו רוצ' לקבל כי אם מטבע היוצ' והשיב מי שהלוה את חברו מנה ונתחלף המטבע הדין מתחלף לפי כווי המלך דהא קי"ל דדינא דמלכותא דינא בכל מה שהוא מחוקי המלכות ומדין המלוכה הוא להחליף המטבע ולעשות קפנה לומר מטבע זה מתחלף בזהוב כך וכך או מי שחיי' במטבע ראשון לחברו מנה יפרע מזה בכך וכך להוסיף או לפחות ולפי מה שאמרו בגמ' מדין חלוף המטבע לא נאמרו הדברים אלא בשהחליף אתם ולא כתב דבר על כוויו ומעשה הי' בארץ הזאת שהחלי' אדוננו המלך המטבע הראשון במטבע היוצא וכוה שכל מי שחיי' לחברו מנה יפרע המשי' מן המטבע היוצא עכשיו וכן כוה כוויו ידוע דבא להחליפו עם הזהוב ודנו בו בחק המלך עכל"ז ע"כ תשובת מ"ה מורי הרב נר"ו ולפיכך בריכין העדים לברר בחיזה מעות היתה ההלוואה כדי לסלק כל הספקות מעל הדיין:

השער השבעה ועשרים בענייני קבלת חרמות נס"ד:

בפרק ר' אליעזר בנדרים תנא המודר הנאה מחברו אין מתירין לו אלא בפניו מנא ה"מ מ"ר נחמן ואתימא מ"ר יוחנן דכתיב ויאמר ה' אל משה במדין לך שוב מצרימה במדין נדרת לך והתיר במדין דכתיב ויואל משה לשבת את האיש ואין לה אלא שבועה דכתיב וינא אותו בשה וכתיב וגם במלך בבוכדנאצר אשר השביעו באלהים ומאי מרידותיה דאתשל אשבועתיה ופי' הר' אליעזר ממיץ ז"ל דהנודר הנאה מחברו היינו שנדר מדעתו דכיון דמדעתו נדר אין להתיר לו אלא מדעתו מיהו אם התירו שלא מדעתו הוי התרה בדחזינן בבדקיהו שהיה בדיק גמור והתיר שלא בפני נבוכדנצר ואסור לאכם להתירו ואם הוצרכו מפני חימת מלכות לעשות מותר וכ"כ בשטת הרמב"ן ז"ל בשם ר"ת ז"ל בכפ' השולח אבל הראב"ד סובר שאין להתירו ואם התירו אינו מות' וכן היה דעת הרא"ש ז"ל שכתב בפ' השולח שאין להתירו שלא מידיע' אחירו ובדאמרי' אין חבין לאדם שלא בפניו כלומר מידיעתו אלמא אפי' הודיעו והוא לא רצה אין להתירו אע"פי שהירושלמי משמע הכי כתב הרא"ש ז"ל שאין להניח תלמוד שלנו מפני הירושלמי אבל אחרי' אומרי' שאם התירוהו מותר והרשב"א ז"ל בתב בתשובה שאם הודיע חברו מתירין לו אפי' שלא ברצונו כדהי' טעמ' בירושלמי אמרי לה מפני החשד ואמרי לה מפני הנושה וכל שהודיעו ליב' חשדה וליבא נושה ומיהו ה"מ בשלא עשה טובה המשביע לנשבע אבל כל שעשה עמו טובה כיתרו למשה וכנבוכדנאצר לבדקיהו אין להתירו וכן היא מסקנת לר"ת ז"ל והרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל בתשובותיו ע"כ המלוה מעות לחברו וקבל עליו בחרם לפורעו בזמן פלוני אין לו היתר ואפילו התירוהו אין התירם היתר ומיהו לבאת כל ספק כתב מ"מ מורי הרב נר"ו שישביעהו אז יקבל עליו בחרם על דעת המקום ועל דעת רבי' דנדר על דעת רבים אין לו הפרה כדאי' בפ' השולח ובפ' בתרא דמכות ועל דעת המקום נמי אמרי' בשבועות דאין לו הפרה. ומה שמקבלין בשטרות שאם לא יפרע בזו' פלוני תהא פתו פתו כותי ויינו יין נסך שנינו בפ"ק דשביעי' שאמרו לפני ר' עקיבא אומר היה ר' אליעזר האוכל בשר בחים כאוכל בשר חזיר מ"ל שתוקו לא אומר לכם מה ר' אליעזר אומר בו ובתב רבי' משון ז"ל לא אשבחן מה אמר בו ר' אליעזר ואמא אמאי היה מבשר חזיר משום דבטל בחיתה ואע"ג דלגבייהו מעשרי בדאי' בפ"ג שאכלו עכ"ל נראה מדברי שבעם איסור פתן מפני שאינן מעשרין והוי בטל והאוכלו חייב מיתה ואע"פי שהם מעשרין לעבמן אבל לישראל מאכילין אותו בטל הלית להו ולפני עור לא תתן מכשול בדאיתא בפ"ק דחולין. ובקבלת שטרות גוהגין להוסיף ספריו ספרי קוסמי ופירותיו שנלים והוא ל' נריסה בפ"ק דחולין גמ' שחיטת נכרי נבלה תנינא להא דת"ר שחיטת מן לע"ז פתו פת כותי ויינו י"נ ספריו ספרי קוסמין ופירותיו שנלים ונספר יורה דעה בהל' נדרים בשם תשובת הרא"ש ז"ל שהאומר יינו יין נסך אם תעשה דבר פ'לוני ועבר ועשה לא נאסר כיון שלא התפיסו בדבר הנדור והרשב"א ז"ל כתב בתשו' שהבנור רשאין לקנות העובדים אבל יחיד אינו אוסר בכך שלא מ"כ התפיס בדבר הנדור דאמרי' בפ' וחלו מותרין חולין שאוכל לך בבשר חזיר כיון בסך דאינו נתפס כלומר שדבר פלוני יהיה בבשר חזיר או כיון בסך אין איסורו איסור לפי שלא התפיסו בדבר הנדור דאמר רחמנא איש כי ידור נדר לה' עד שידור בדבר הנדר שלא שאם אמרו בגמ' שאם הוא עם הארץ שפותבין לו פתח ממקום אחר להאמיר עליו בדי שלא יבוא קלות ראש בנדרים וכתב ז"ל דלגבי הא בעם הארץ נינהו שהרי נהגו בם ומדעתו נראה שראוי להאמיר בזה וכבר אמרו בירושלמי כל הלבה שהיא רופפת בידך ואינך יודע מה טבה בא ראה מה הבבור נוהגין בה ונהוג בן ואחר שרבנו הרשב"א ז"ל מאמיר בה אין להקל בה: ובמי שקבל עליו לפרוע חברו ביום פלוני והמלוה אינו בעיר מ"ל להוליכו אחריו ואינו ברוך ליד בניו ואשתו ולא ביד ב"ד שאם היה חייב לא היה נפטר בבך שלא ישאירו בידו עד שיבא מלוה בן בתב הרשב"א ז"ל ומיהו נראה דוקא ביבא מלוה מהעיר אבל יבא לוה חייב הוא להניחם ליד מלוה ולא יפטר עד שיביעם לידו ואינו נפטר בבה אחר ואפי' ביד ב"ד כמו שהאריך הרשב"א ז"ל בתשובתו ובתשו' אחרת בתב שבריך שיהיו המעות מוכנים בידו דלמא האתא אתי הוא או שלוחו ושאם ייחדן לו אסור להוציאם בפ"ק דבתובות בני ההוא דיהיב נטה ואמר לה אי לא אתינא עד אלתין יומין אתא ופסקיה מברא אמרא אמרינן אונסא דשבא אמרי רבנן דאיבעי ליה לאתנויי ולא אתני אי הוי דאפסיד אנפשיה ושמעינן מינה דאונסא דשבא דאפילו לגבי ממונה אינו אונס בבל שיש לו להתנות ולא התנה אי הוי דאפסיד אנפשיה ונפקא לן מינה לאותם שמקבלין עליהם בבא חרם לפרוע ביום פלוני והולכי' מעי'לעיר (כ"ע בסמ"ג נמצו'עשה בסי'כ"ז בסופו) ולפעמי' ליסטים בדרך ומתפחדים לבא מפניהם ולפעמים יפסיקום בשמי' אין אונס זה פוטרם מקבלאם דהאי אונסא דשבא הוא והיה להם להתנות בפירוש ע"כ בריכים העדי'לברר זה בשטר שקבל עליו בחרם לפרוע ביו' פלוני אם לא יהיה בעיר ואם יהיה חוץ לעיר שיבא ביום פלוני אם לא יפסיקנו נהר או בשמים או לסטים בדרך. ובענין מי שלוה ובשבע לפרוע ביום פלוני והגיע סוף זמנו בשבת השיב הרשב"א ז"ל שחייב לפרוע קודם השבת ובתב שהלבה שאם שבת ולא פרעו שחייב לפרעו בשבת שלא לענות שבועתו שהיא מן התורה'והפרעון אינו אלא מדרבנן משום עונדין דחול אלא שלענין מעשה מחמיר משום שבת וכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובה שחייב לפרוע קודם השבת. ולענין אם יבול ליתן לו משכון ולהפטר הרא"ש ז"ל בתב בתשובה שיבול ליתנו אפי' בשבת משום דאפבי שמים הוא להפטר משבועתו בדאיתא בחשן בסי' ע"ב והרשב"א ז"ל בתשובה שאין המשכון פוטרו שאין המשכון אלא הבטחה ולע"ד אני אומר שמאלוקתם תלוי בהאיא דפ"ק דקידושין אמר רבא אמר רב נחמן אמר לה התקדשי לי בזמנה והניח עליו משכון אינה מקודשת מבה אין בבן משכון אין בבן ופי' מ"ז הרמב"ן ז"ל משום דמשכון אינו אלא להבטחה זמנה אבל ביה והרשב"ד ז"ל פירשה משום שאינו חייב לה בלום ולא נשתעבד המשכון והרשב"א ז"ל אפשר שבת הרמב"ן ז"ל והרא"ש ז"ל אפשר שבת הרשב"ד ז"ל ולפי דברי הרמב"ן ז"ל אפי' נתחייב לו משכון אין בבן אבה אין בבן דהא אבל בגיה ולפי זה נתינת משכון אין פוטרו ולפי שבת הרשב"ד ז"ל אם הוא חיי' לו ונשתעבד המשכון ובבן הוא חייב לו מ"כ נשתעבד המשכון והוי פרעון וכך היא שבת הרא"ש ז"ל בפסקיו שם וכן יראה מדברי הרב בעל העטור ז"ל נאות קבן המשכון קבן אע"ג דא"ר יבסק בפ' האומנין ובפ' שבועת הדיינין ובפ' השולח

השולח ונפ"ק דקדושין ונפ' כל שעה דנעל חוב קונה משכון היינו נשמשכנו המלוה מכל מס לוה נותנו שלא נרכון מלוה לא קנאו ע"כ טוב הדבר שיזהרו העדים שלא יבא סוף הזמן נשכח כדי שלא יצטרך להכנס נמחלוקת ושיהיה שלו' בין דייני ישרל • ונמי שקבל על עצמו שיהיה מוחרם אם לא יפרע לזמן ידוע ואח"כ לא מצאה ידו די מיך מהיה תקנתו ואם חבריו יוכלו לשאול בשלומו וכבר נשאלתי מזה סי' רכ"ב מתשובותי והיה השוטל תלמידנו ר' יוסף נ"ר אברהם זמרון והא לך תשובתי שיו:

דבר זה כבר נשאל לרשב"א ז"ל והשיב כריך שיהיו מעותיו בידו נאותו יום דילמא השתא אתי הוא או שלוחו ובין שיחדן לפרעון שוב אינו רשאי להוציאם כדי שיהיו מוכני בידו לפרעם לו בשינוא ומדברי רבנו אתה למד שאם אינם בידו שהוא עובר על קבלתו • ולענין לדבר עמו יראי' לי שמותר ושאין עליו נחורת מוחרם עד שידונו עליו שהוא מוחרם שהרי כל המפרשי' ז"ל כתבו בשם ר"ת ז"ל נפ' עשרה יוחסין דאמרי' הקורא לחברו ענב יהא בגדוי ובפרק כל היד המקשה עצמו לדעת יהא בגדוי כלומר שחייבים ב"ד לגדותו משמע שאינו מיד בגדוי שלא שהוא בגדוי וחייבין לגדותו תלמא כל זמן שלא נדוהו אין עליו חורת מנודה • וכן נחלו שנוהגים לקבל על עצמם לפרוע ביו' פלוני שבותבין ואם לא פרעו יהיה מנודה ומוחרם שאין עליו חורת מוחרם ולא מנודה עד שיחרימוהו וינדוהו שאז חייב לנהוג עמו בכל חקותיו ובכל משפטיו ומיהו זהו לענין לנהוג עמו בדיני מוחרם ומנוד' אבל הוא עצמו יש עליו עון החרם והנדוי עד שיפרע כמי שנשבע לפרוע ביום פל"ולא

פרע שיש עליו עונש השבועה וכזה אני דן:

השער הכ"ח בענייני פריעת הסופר בס"ד:

בפרק נט פשוט שגינו שהכותב נט לאשתו הבעל נותן שכר ויהיה טעמא בגמרא משום דקאמר קרא וכתב לה והאיכא לא עבדינן הכי שדיוח רבנן אאשה כי היכי דלא נשהייה ובפ"ב דגטין אמרי' האשה כותבת גטה והאיש כותב שטרו והרא"ש ז"ל כתב בסדר בתינת הגט שהבעל נותן השכר ואם נתנתו האשה כשר אבל הר"מ ז"ל כתב בפ"ב מהל' גטין שהאשה נותנת שכר הסופר בכל מקו' והלוקח נותן שכר וקאמר פשיט' לא בריכה אלא נמוכר שדהו מפני דעתה והלוה נותן שכר פשיטה לא בריכה בעסקא כלו' שההנאה היא של שניהם אפי' הכי יותר היא הנאת המתעסק ולא נותן מעות ובפ"ק דבחונו' נני מאי דאמרינן דאסור להשהות שטר פרוע דצייר ליה אפשיטא דספרא פרש"י שהמלוה נותן מעות לסופר ובעת הפרעון יתנו לו הלוה ובשטרי אירוסין ונישואין הבעל נותן שכר וקאמר בגמרא פשיטא לא בריכה דאפילו בורבא מרבנ' דניחא לה לקרוביה קא משמע לן • ובשטרי אריסות וקבלות המקבל נותן שכר וקאמר בגמ' פשיטא לא בריכה דניחא ליה בבורר ובשטרי בירורין שהם זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד או שטרי טענתה כבאיתא האם ובפ"ק דמציעא ופי' שם רי"ף ז"ל שהוא שמוש ב"ד שניהם נותנין שכר • והכלל בענין פרעון שכר הסופר הוא שכל מי שהיא ההנאה שלו הוא נותן השכר ואם היא של שניהם שניהם נותנין שכר והש"י יזכנו למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא אמ"ר:

תם ונשלם מאמר תקון סופרים: תהלה והודאה ליוצר אור ובורא הרים:

שירים

זאת אשר דבר הר יוסף בר אברהם זמרון נע לכבוד הרב רבו ז"ל

דמו ספר נחמד — וכל טוב בו נצמד
אשר חנך מורי — פארי ונזירי
ופסק בו דינים — יקרים מפנינים
ועשרים ושמנה — שערים לו ננה
למנין גם נגד — ומשכיל על דבר
ונהם כל ימצא — פסק דין נמליצה
כאור נקר נהיר — נעט סופר מהיר
ומרוב אהבתי — נספר חמדתי
למעלת רבנו — עטרת ראשינו
נאם יוסף תלמיד — אשר שיר זה הכמיד
ימהר יחיש אל — נביאת הגואל

אלהים בו חמד — מגלה נסתרים
והאיר בו נרי — נדרכי מישרים
טהורים וצפונים — נעדיי קשורים
וחלין שם קנה — נשם תקון סופרים
ינקש כל מאמר — נפתחי השערים
הלכה נעלסה — נשמחה ונשירים
למשכילים יזהיר — כזוהר המאורים
נשירי זה שרתי — כחוללים וכשרים
גאון תפארתנו — נתורה ראש הרים
ונלמוד מתמיד — להנין נמהרים
וישמח ישראל — וישרו ניערים

וכראות החכם ה"ר יוסף אל אשקר ז"ל אשר בתלמסאן יופי הספר. וחכונתו נשא משלו לכבוד הרב המחבר וכה דבר

מהודה גם אשנח אזמר — אשורר שיר לבר אורין ואנות
שלמה בן גביר שמעון יסודו — שמועותיו מסירין הדאנות
וחכמתו כמו חכמת שלמה — תשובותיו נכוחות וערבות
אמת כלל בים חכמה והעלה — נדולחים מבנים החטובות
תשובותיו כמו פלג נביון — והכמיחו פני תבל תבונות
כחכמתו מסקל הדרכים — ואם המה עקושות ועקובות
והתלמוד מאד ערוך לפניו — כמו סיני הלא חובב להבות
והסמוס נפלפולו יפתח — מפענח גלב חכמות נתיבות
וחכמתו ירושה מאבותיו — גביר חיל ובבור נקרבות
ונלחם בם במלחמת ה' — הלא המה כתובות בתשובות
נתקון סופרים האיר נתיבות — וכ"ח מעשיו נפש משיבות
אנוש כמה קרב רוח כמאך — בימיו מבאר חיים שאובות
היוכל איש לספר מהלליו — אמת שלמו מכל מדות השובות
אמונים מאמרותיו קחו בי — הבי המה שאובות מרחובות
אלהינו ירחמנו ויזכור — חסדיו לו ברוב טובות אהובות
ועל זרעו יבא האל ברכות — וישישו ברוב שמחה וטובות
ואיש כמה מאד יכמה וישמח — בנה כמה משמח הלבבות
ושר השיר שמו נקרא יהוסף — אשר זמר לבנים גם לאבות

מברך את ה' אשר עזרני ועד כה הגיעני להתחיל ולגמור ספר התשובות למאד חשובות לה"ר שלמה ז"ל בן הרב הגדול הרשב"ן זצל"ה ועוד כתבתי מאמר תקון סופרים לרב ז"ל הנזכר אני הכותב סעדיה ס"ט בה"ר דוד ר"מ בן הזקן ונשוא פנים היושב בה"ר סעדיה נ"ע זרחתא והיתה השלמתו ביום הששי ששה ימים לחלול שנת ובל אשר יעש"ה יבליח בחלבזחייר מתא

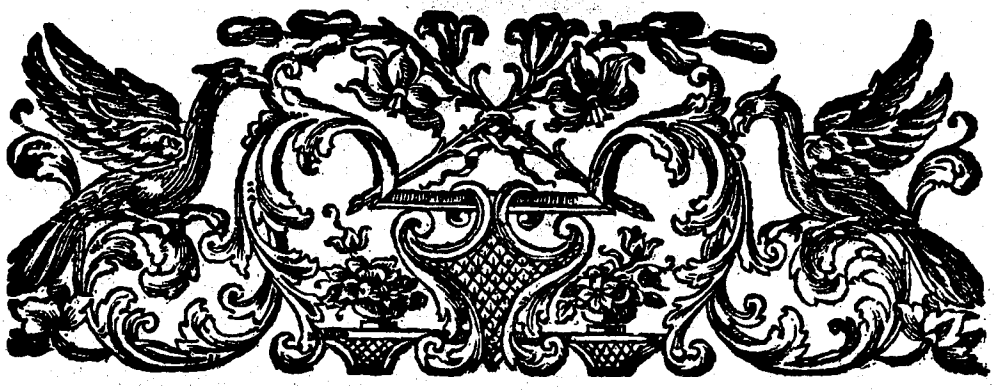

פתיחת שערים לתקון סופרים

יש בכללן כ"ח שערים

השער הראשון הוא בענין העשרה דברים שצריכי' להיות בעיר לפי שהם צריכין לתקון העיר ונזולתם אי אפשר שתתקיים כמו שהוא מבאר אותם תחת ל' תחת ברחיות ברורות מהתלמוד ומדברי סופרים:

השער הב' הוא בענין כתיבת השטרות אם היא מדאורייתא' או מדרבנן והביא דעות כל הגאונים בזה וענין כתב ידו של אדם מה מועיל ואסור לו לאדם להלוות מעותיו בלא עדים ושעובר על ולפני עור לא תתן מכשול ונורא רעה לעצמו:

השער הג' על מה כותבין השטרות אם יכול לכותבו על דבר שיכול להזדייף אם לאו ואם כתב על המחק ונמחק כותבין אותם אם בכל דבר אם לאו:

השער הד' הוא בענין קיום המחקין והתלויות שיש בשטרות וענין כתב על המחק ולא קיים ואם תלה ולא קיים אם פסל:

כל השטר אז לא פסל שלא אותה האות והשטר כשר:

השער הה' לבאר שכותבין השטר בכל לשון ובכל כתב אמנם צריך שיכין אותו הכתב ואותו הלשון באר היטב ושיהיו האותיו' מאושרים בענין שלא יוכל אדם לזייף אות אחת ואם יהיה שום זיוף יהיה ניכר ושיהיה הכתב שזה שלא תהיה אות אחת גדולה מקטנתה אלא תהיה כתיבה תמה:

השער הו' בענין החזרת מעניינו של שטר בשטה אחרונה אם נפסל השטר שלא החזיר בו בסופו וענין שריר וקיים שכותבין בסוף השטר אם לא כתבו אם מעכבת בשטר אם לאו ותרי שריר וקיים אם פוסלין אם לא ובאיזה שטר פוסלין:

השער הז' ענין שטר שעדיו מרוחקין שתי שטות או שטה אחת אם נפסל בכך והשתי שטין היאך משערין אותם אם באוירים אם לאו ועדים החותמין באמצע השטה אם נפסל השטר בכך ומה שנוהגים לחתום בכתובות הקרובים והשושבינים ומרחיקין מהכתיבה הרב' יש למחות בידם ובלין השטרו' היאך מניחין אותן:

השער הח' אם יכולין הסופרי' לכתוב טופסי שטרות ומניחי' אותם בלי מי שהוא צריך להם ואם צריכי' להניח מקו' הלוה והמלוה ומקום המעות ומקום הזמן או אינו צריך אלא מקום הזמן לבד מבשם שטרי המוקדמין:

השער הט' שטר שאין בו זמן אם מעכב אם לאו ובענין מה שכותבין בעשור לחדש פלוני ומה שנוהגין לכתוב הזמן בגטין ובכתובות בראש השטר ובשאר שטרות כותבין אותו בסוף השטר והמנין שמונין אם למלכות אם ליצירה' ושטרי המוקדמין והמאוחרין אי זה מהם פסול ושטר שכתוב ביום וחתמו בו העדי' בלילה אם כשר אם לאו ושצריך לכתוב בשטר מקום הכתיבה אלא למיחזי בשקרא ואם העדים זוכרי' העדות שהיתה בחדש פלוני ואינם זוכרין בכמה בו אינם כותבין אלא יום הכתיבה ואם היתה הלוואה לזמן ולא כתבו השטר עד שעבר מקצת הזמן אם יכולין לכתוב חח"כ ואם היתה בר"ח שהוא שני ימים היאך כותבין וכו':

השער הי' הוא בדין הקנין הנקרא בלשון חז"ל חליפין במה כשר לקנות ובמה קונין אם בכליו של קונה או של מקנה' ויש דברים שמועיל בהם הקנין ויש דברי' שאין מועיל בהם הקנין בלוס וחלק אותם לה' חלקים:

השער הי"א הוא בשקנו מידו סתם אם כותבין שטר או צריכין לימלך בו ובאיזה ענין יכול לחזור ולעכב על העדי' שלא יכתבו ויתנו לו אפי' אם קנו מידו אם בקרקע או במטלטלין ראיתגהו בעיניהו או במתנה:

השער הי"ב בענין כתיבת השטר אי בעינן דעת מלוה ולוה או יכול לכתוב שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו ומבאר איזה שטרות יכול לכתוב מדעת אחד מהם ואיזה מהם אינו יכול לכתוב אלא מדעת שניהם ובן ג"כ אם יכולין לכתוב השטר אף על פי שאין מכירין או אינו יכול לכתוב אלא אם כן היה מכיר שם הלוה והמלוה דאיישינן לקנוניא ושני בני אדם שהיו שמותם שוין ושמות אבותם וחכות אבותם היאך כותבין בשטרו' ובן מי שהיו לו שני שמות איזה מהם כותבין בשטר:

השער הי"ג שלא יעידו העדים על אדם עד שיהיו הם גדולים ושיהיה הוא גדול לפי שאין מקחו מקח וממכרו בשהוא קטן ומבאר איזה זמן יכול למכור המטלטלין בלא אפוטרופוס ואימתי יכול למכור הקרקע והאפטרופוס אימתי יועיל ובענין מתנה אימתי יכול לתן הקטן ואם יש הפרש בין זכר לנקבה בענין זה ובענין מנין השנים שמונים לגדול אם צריכין להיות שלמים או אם כיון שנכנס חדש בשנה חשוב שנה:

השער הי"ד בענין הסימנין שנאחקין לקרוטין ולגטין ולחליצה ולמיאון אימתי חשובים הסימנין ואימתי אינם חשובים דאפי' יהיו לו הסימנין עדיין קטן הוא ואינן אלא שומה בעלמא וכמה הם שיעור הסימנין ובאיזה מקום צריכין להיות הסימנין והשערות שאמרו אם צריכין להיות שחורים ואם נראה סימן העליון ולא נראה סימן התחתון אם מעכב אם לאו והשנים שמוני' אם הם מעת לעת ונכנסין בהם שני העיבור אם לאו ואם נאמנים הקרובים על השני' כמו הסימנין או צריכין לב' עדים בשרים מעידים עליהם וסימני הבת אי זו הם ואי זהו סימני בגרות:

השער הט"ו בסימני הסרים והחילונית כמה שנים יהיה אם נולדו בו סימני הסרים ויקרא סרים ואם לא נראו בו סימנים כמה יהיה ויקרא סרים ויבאר איזה הם סימני סרים וכמה סימנין צרי'להיו' בו ויקרא בהם סרים אם בבולן או במקצתן וכן ג"כ מבאר סימני החילונית וכמה שנים תהיה אם לא נראו בה הסימנים ותקרא חילונית ואם בבולן או במקצתן ויבאר איזה היא שתקרא קטנה ואיזה היא בגרה וכמה הוא בין בגרות לבגרות:

השער הי"ו יבאר באיזה דברים יקרא האדם שוטה לכל דבריו ואין ממכרו ממכר ואין מקחו מקח ואין מתנתו מתנה ואם עשה אחת מכל הדברים הנאמרים בשוטה אם יקרא שוטה או עד שיעשה כלם ואם היה עת שפוי ועת שוטה אם בעת שיהיה שפוי בנון אז הנכפין אם מעשיו קיימין אם לאו ויבאר אם נשתתק ואמרו לו פרמיזה בכתוב בו לאשתך והרכין ראשו אם יועיל ובאיזה דברים בודקין אותו ודין האלם ששומע ואינו מדבר או החרש שאינו שומע ומדבר ושאינו שומע ואינו מדבר אם יתבאר דינם:

השער הי"ז יבאר איזה דברים נקנים בשטר ואיזה דברי' אינם צריכים שטר והקנין במשיכה או במסירה והאותיות והספיגה במה נקנין:

השער הי"ח בענין האחריו' אם שבח הסופר ולא כתב אחריו' בשטרי אי אחרינן טעות סופר הם ויבאר איך האחריות הוא נחלק לג' חלקים אחריות דנפשיה אחריות דמחמתיה אחריות דמעלמא לענין אם פירש אחד מהם אם מועיל לאחרים אם לאו ובמתנה אם צריך לכתוב האחריות בפירוש אם לאו ויבאר האלמנה שמכרה למזונות אם חוזרת ובורפת לכתובתה ויבאר אם אחד קבל לאחרו כל אונס שיהיה שצריך לברר הדברי' בלי אם כדי שלא ימכה במה להתלות:

השער הי"ט בענין דברים שנקנין מגב קרקע אם צריכין להיו' בבורין בתוך הקרקע ואם היה הקרקע במכר והמטלטלין במתנה אם יועיל ובאיזה לשון מועיל ובמה יהיה הקרקע אם מעט ואם הרבה ואם צריך להיות מקום מסויים ואם אין לו קרקע אם סומכין על ד' אמות שיש לו בארץ הבני או במה

מפתחות

שיש בו בנית הכנסת או בנית הקברות ואם האב אי אם יש לבן זכות בנית הכנסת וינאר אם היה הקרקע לאחד ומטלטלין לאחר אם יועיל ואם הגזבר יוכה לעניים חצי קרקעו וכן

אמפוטרופוס אם זוכה ליתומי חצי קרקעו דידן כידם:

השער הך' בענין הנאמנות ומי שאמר לחברו שהיה חייב לו נאמן אחה עלי לומר לא פרעתיך ופרעו נאמני תרי אם מועיל ואם הנאמנות שבותבין בשטר מועיל לפטור משבועת אם לאו ואם הנאמנות כריכה קנין והאיש שכתב לאשתו נדר ושבועה אין עליך אם יכול להשביע' אח"כ או יורשיו אחריו וכל חזוקי שבותבין בשטרות אם כריכין להמלך בנעלים או כיון דקנו מידו מדעתה דכל חזוקי סופר קנו מידו:

השער הכ"א בענין התנאים שצריך שלא יתנה האדם על מה שכתוב בתורה וצריך שיהיו נדברים שאפשר להתקיים והתנאי אינו מתקיים עד שיהיו בו ששה דברים ואם חסר אחד מהם אינו תנאי ומנאר כל אחד ואחד מהם באר היטב והאומר על מנת אם צריך למשפטי התנאי אם לאו והנותן שדה לחברו לאחר זמן אם צריך לומר לו מעכשו ובהקדשות אינו צריך לומר מעכשו:

השער הכ"ב בענין האסמכתא אי קנין ומי שעשה שורו או עבדו אפותיקי ומכרו אם כ"א גוב' ממנו ומה שבותבין בשטרו' דלא כאסמכתא ודלא כאפסי דשטרי אם מועיל והנותן ערבון לחברו וא"ל אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר אכפול לך ערבונך אם יועיל והמלוה לחברו על השדה וא"ל אם אתה נותן לי לזמן פלוני השדה שלי אם מועיל ומי שפרע מקצת חובו והשאיר את שטרו וא"ל אם לא נתתי לך מכאן ועד שלשים יום תן לו שטרו אם יכול זה ליתן זה שטרו ומנאר איזה לשון יועיל באסמכתא וכן ג"כ מה שבותבין למי שמנטים על הבהמה אם חבא טרפה או על הסחורה שהולכת בים ומתפחד שמא תאבד אם יועיל זה הענין:

השער הכ"ג בענין השעבוד שבוצרף מיד הלקוחות באיזה ענין אם נמלוה בשטר אם נמלו' על פה ואם השעבוד הזה דאוריית' או דרבנן ואם השעבוד חל על הנכסים שקנה אחר ההלואה ואם צריך להמלך בנעלים קודם שיכתוב השטר ועניין אם היה לו מנה ביד חברו וא"ל מנה שיש לי ביד תנהו לפלוני אם קנה ומי ששעבד גופו ונכסיו והבריח נכסיו אם נשתעבד גופו וצריך להשביר עצמו אם לאו:

השער הכ"ד בענין העדים הכשרים והפסולין שהם נחלקים לה' חלקים ומנאר כל חלק וחלק מהם איזה הם פסולי עבדים ואיזה הם חזרתם ואיזה הם פסולי קורבה ואיזה הם נוגעים בעדות שהם פסולים להעיד על אותו ענין ואם סילק עצמו ממנו אם יכול להעיד ומי הם הפחותים הפסולים להעיד והאוכל בשוק שהוא פסול אם אוכל שלא אם בשר ומנאר אי זה הם שאינם בני עדות בלל כגון הנשים והגויים והקטנים וכו' ואם היה אחלאם או סופם בגשרות אם מועיל אם לאו:

שער כ"ה בנמה שהוא חוב' לעדי' אלא יחתו' בשטר עד שידע עם מי יחתו' ושלא יחתמו בשטר אים בו איסור ושלא יחתמו בשטר עד שיקראו אותו וידעו מה שבתוב בו או יקרא אחר לפניהם השטר ואם היו ה' או ו' חתומי' על השטר ונמצא א' מהם קרוב או פסול אם תתקיי' העדו' בשאר העדי' או אם תבטל העדות לגמרי ועדי' שבתבו שטר למלו' ואחר לו אם יכולין לחתו' בשטר אחר ומי שהוחזק שם כנויו בעיר וכתבו עליו שטר בחזותו כנוי ואח"כ נודע שיש לו כינוי אחר אם יכולין העדים לכתוב שטר אחר בכינוי השני ומי שהודה בפני עד אחד היה כלום אותה ההודאה והבטל שכר לדון או להעיד עדותו בטלה ואותם שבטלין שכר עדות בגט נשים אם הוא מותר אם לאו:

שער כ"ו בענין המטבעות במי שנשא אשה בעיר אחת והלך לעיר אחרת ונרשה מאיזה מטבע הוא פורע לה וכן לענין מלוה שהלוה אותו בעיר אחת ופרעו בעיר אחרת ממי פורעו אם ממעות העיר שלוה בה ממנו או ממעות שפרעו בה ואם הלוה אותו ונפסל המטבע אם פחתו אותו או הוסיפו בו ממי פורעו אם ממעות שבשעת ההלואה או ממעות שבשעת הפרעון:

שער כ"ז בענין מי שקבל עליו נדר או שבועה או חרם על דעת אחרים שאינו יכול לשאל של נדרו או על שבועתו אלא מדעת אותו האיש שנדר על דעתו ואינם יכולין ב"ד להתיר לו ומה שבותבין בשטרות שאם לא יפרע לו לזמן פלוני שיהא פתו פת כותי ויינו יין נסך וכו' אם אותם דברים אלין עליו או לא ועניין מי שקבל עליו לפרוע לזמן פלוני והמלוה אינו בעיר אם צריך להוליכו אחריו או נותן המעות ביד בנו ואשתו או ביד ב"ד אם ישאירו בידו עד שיבוא המלוה ויפרענו מידו לידו ואם יהי' לו אונס אם נפטר מהשבועה אם לאו ועניין מי שלוה והגיע זמנו בשבת היאך יעשה ויהיה נפטר מהשבועה ואם נתן משכון כנגד המעות אם פוטרו המשכון משבועתו אם לא ועניין מי שקבל עליו שיהיה מוחרם אם לא יפרע לזמן פלוני ואח"כ לא מצאה ידו ממה לפרוע אם חל עליו החרם ואם חברו יכול לשאול בשלומו אם לא:

שער כ"ח בענין שכר הסופר מי פורעו בגט אם פורעו הבעל או האשה ונמצר אם פורעו הלוקח או המוכר ובהלואה אם פורעו הלוה או המלוה וכן בכל ענין מי שהגיע לו הנאה מזה הוא פורעו שכר הסופ"ס"ר כ"ה יזכנו למתן שכרן של צדיקי' לעתיד לבוא אמן כן יהי רצון ונאמר אמן:

בריך רחמנא דסייען * מריש ועד כען בגליך: